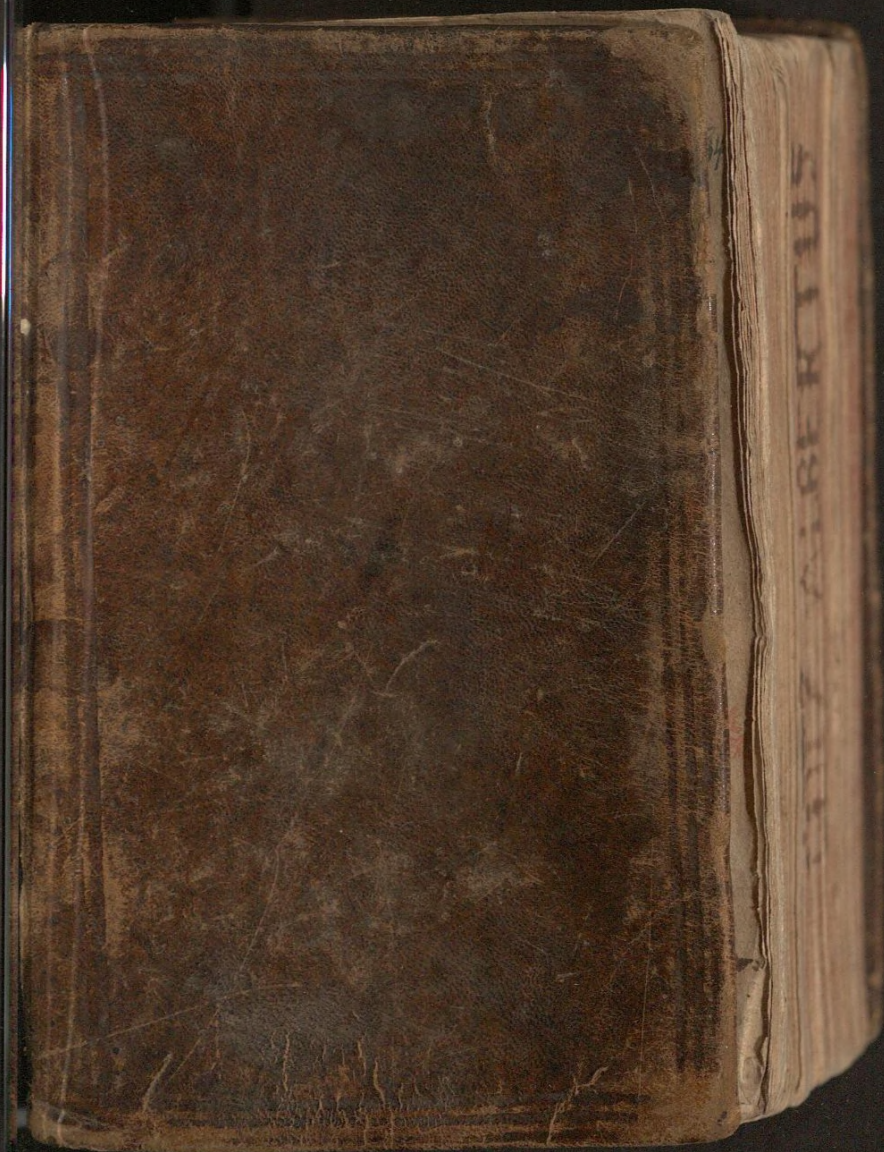

76^s/8234^d

16
29/10

EMMANUELIS
ALVARI *Mut. 4484*
E SOCIETATE JESU
INSTITUTIONUM
GRAMMATICARUM
LIBER III.

DE
SYLLABARUM DIMENSIONE,

CUI ADJUNGUNTUR
ARS METRICA,
CANDIDATUS RHETORICÆ, ALIAQUE,
QUÆ IN HUMANITATIS, SEU POESEOS
SCHOLA FERÈ PRÆLEGI SOLENT.

libris
libris

libris
libris

Cum Privilegio, Sacræ Censuræ, Regiæq; Majestatis & Permissa Superiorum.

TYRNAVIÆ,

Typis Academicis Societatis Jesu, Anno 1746.

DE GRAMMATICA INSTITUTIONE. LIBER III.

Versus ex pedibus constat; Pedes è Syllabis: At Syllabæ, de quibus nunc agendum est, fiunt ex literis, vel una, vel pluribus: ut I. E. Runt. Litteræ partim sunt vocales, partim consonantes.

Vocales sunt sex, A, E, I, O, U, Y.

Ex vocalibus fiunt sex diphthongi, Æ, AU, EI, EU, OE, YI, ut Præmium, Aurum, Hei, Europa, Pœna, Harpyia.

Consonantes in Mutas, & Semivocales dividuntur.

Mutæ sunt octo, B, C, D, G, K, P, Q, T.

Semivocales itidem octo, F, L, M, N, R, S, X, Z.

Ex his quator sunt liquidæ, L, M, N, R.

Sed M, & N, raro liquefcunt, idque in Græcis tantum dictionibus, ut Tecmæssa, Cynus.

Dux, X, Z, sunt duplices, hoc est; valent duas consonantes: X, Cs, vel Gs; Z, Sd. Veteres Z, per duplex SS, reddebant, ut Massa, Patrisso, pro Maza, Patrizo.

F, præposita liquidis, L, & R, vim habet mutæ, & syllabam facit communem. *Georg. 4. Stridet refluentibus undis. Æn. 1. 1. Mollia colla refectunt. Horaz. 1. Sermon. Stat. 4. Portasque refregit: ideo hanc perique mutis adscribunt.*

S, quavis immunis, ac sui juris sit (neque enim inter liquidas, aut duplices numeratur) interdum tamen liquefcit, ut suo loco dicemus.

H, sine littera, an aspirationis nota, dubium, controversumque est, in carmine vix ejus habetur ratio.

I, inter duas vocales posita, consonans est, atque duplex I, valet, ut Major, Ajo, Maja, Pejor. Veteres I, geminabant, Maior, Aïo, Maiia, Peïior. *Vide Quint. 1. 1. c. 3. Priscianum etiam lib. 1. c. 4.*

Multi

Multi sibi persuadent, Veteres, J, consonantem molliter pronuntiâsse, sono potius ad vocalem, quam ad G. accedente, ut: Pompejus, non Pompegius, Majestas, non Magestas: quod sine dubio verum est.

J, & V, cum vocalibus præponuntur, easque comprimunt, fiunt consonantes, ut: Janua, Jecur, conjicio, Jocus, Judex, Vates, Velox, Vox, Vultus.

Jota Græcorum nunquam est consonans. Quare in Jason, Jambus, Jaspis, & cæteris, quæ planè sunt Græca, prima littera vocalis est.

Jod, apud Hebræos semper consonans est, cum vocalibus præponitur, ut: JESUS, Joannes, Jacobus. Itaque qui hæc, atque alia ejusdem generis nomina per J, consonantem efferunt, optimè quidem pronunciant; qui verò per vocalem, Græcos imitantur. Claudianus Græcorum more dixit: *Neceres versus, dux Jacobe meos.* Antiquis tamen Poëtis major habenda est fides. *Hor. l. 1. Stat. 5. Credat Judæus Apella.*

U, post Q, litteram semper liquefcit: ut: Quare, Quæro, Quia, &c. At post G, & S, modò liquefcit, ut: Lingua, Langeco, Anguis, Extinguo, Suadeo, Suavis: Modò integra est, suamque vim retinet; ut: Exiguus, Saus.

Litteræ liquefcunt, cum vim, roburque vocalis, aut consonantis amittunt.

Syllabæ partim breves, partim longæ, partim communes.

Syllabæ, quas temporibus metimur, aut sunt breves, aut longæ, aut communes.

2. Tempus est spatium, intervallumque, quo syllaba pronuntiatur. Syllaba brevis ex uno tempore, atque spatio constat, ut: At, Sed: Longa ex duobus, ut: Ah, En: Communis est, quæ in versu tum brevis, tum longa esse potest quales sunt priores in *Aulas, Cyclops*: mediæ in *Tenebra, Pharetra*.

3. Nulla vocalis apud Latinos perpetuò brevis, aut longa est. Apud Græcos ε, & ο (Epsilon & Omicron) quæ E, & O, breve valent, perpetuò sunt breves, ut: Origenes, Timotheus, Herodorus, Macedones: η & ω, Ita, &

A 2

Omicron

Omega) quæ E, & O, longum valent, semper sunt longæ, ut mediæ syllabæ in *Eremus*, *Idolum*.

PRÆCEPTA GENERALIA DE SYLLABARUM BREVITATE, AC LONGITUDINE.

Præceptum I. de Vocali ante Vocalem.

Vocalem breviant, aliâ subeunte, Latini.
Produc, nî sequitur R, Fio : & nomina quintæ,
Quæ geminos casus, E longo, assumit in Ei.
Nomina corripies, Fideique, Speique, Reique.
Ius, commune est Vati : producito, Alius ;
Alterius breviam. Pompei, & cætera produc.
Eheu, produces semper ; variabitur, Ohe.

Vocalis ante Vocalem in Latinis dictionibus brevis est ut :
Puer Fuit, Ruit.

En. 12 Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem.
Sic : Varius, alea, leo, fruor, orior, mulier, duo dies melior, &c.

Exceptiones.

1. Fio, I, habet longum, nisi sequatur R, ut : Fiebam.
Juv. Sat. 2. Fient ista palam, cupient & in acta referri.
Sin R, sequatur, breve est, ut : Fierem, fieri confieri.
Virg. En. 4. Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

2. Interrogandi, ac dandi casus quintæ declinationis E.
producent inter duo ii, positum, ut : Diei, Speciei,
Hor. l. 1. Sat. 9. Ventum erat ad Vestæ quarta jam parte diei.
Corripe igitur, *Rei, Spei, & Fidei*.

3. Genitivus in Ius habet I longum in soluta oratione ; in
carmine tum breve, tum longum, ut, *Illius, unius, ipsius, &c.*
Præter *Alterius*, quod ubique, I, habet breve ; *Alius* verò
in genitivo longum.

Eccl. 1. Namque erit ille mihi semper Deus ; illius aram,
En. 1. unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei.

Sic : Utrius, neutrius, utriusque, totius, solius, nullius.

Cai, Pompei, Vultei, & si qui sunt similes vocandi casus,
penultimam habent longam.

Mar. 1. 6. Quod peto, da, Cai, non peto consilium.

Qu. 4. de *Pont.* Accipe, Pompei, deductum, carmen ab illo.

Ohe priorem habet communem.

Mart. 1. 4. Ohe, jam satis est, ohe libelle. *Pœtalevicius est.*

Appen-

Appendix de Græcis vocibus.

Græca per ausoniam fines sine lege vagantur.
Quædam etenim brevibus (veluti Symphonia) gaudent :
Et quædam longis : ceu *Dia, Chorea, Thalia,*
Darius, Cytherea, Aër, Elegia, Platea,
Atque alia. At *Chorem* rapuit, *Plateamque Poëta,*
Solvit & in geminas (veluti *Cythereia*) longam.

AEr, *Chorea, Platea, Cytherea, Elegia, Darius*, & alia hu-
jus generis, quæ vocalem ante vocalem longam habent,
Græca sunt.

Ovid. Met. 2. Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

Id. 1. 8. Sæpe sub hac Dryades festas duxere choreas.

En. 1. Parce metu Cytherea, manent immota tuorum.

Talia sunt : *Dius, Enyo, Nais, Laïs, Briseis, Minois, Machaon,*
Lycaon, Pierides, Amphion, Io, &c.

2. *Chorea, Platea*, interdum à Poëtis corripuntur.

En. 6. Pars pedibus plaudunt, choreas, & carmina dicunt.

Hor. 1. 2. ep. 2. Puræ sunt plateæ nihil ut meditantibus obstat.

3. Nonnunquam soluta diphthongo *æ* in *e* longum mu-
tatur, ut : *Κυθηρεία, ἠλεγεία*, *Cythereia, Elegeia*.

Ovid. Met. Exigit indicii memorem *Cythereia* pœnam.

Idem. Flebilis indignos *Elegeia* solve capillos.

4. *Idea, Andreas, Sophia, Philosophia, Symphonia, Etymo-
logia, Orthographia*, & alia quamplurima vocalem ante voca-
lem corripunt, licet eadem nomina, acutâ penultimâ multî
viri docti more Græcorum in soluta oratione pronunciant.

Cor. in Art. Ut gratas inter mensas symphoniâ discors.

Docti cum vulgo longa item pronunciant quædam artium nomina,
ut : *Typographia, Geometria, Astronomia, Musurgia, Poliria Ma-
gia, &c.* & morborum ut : *Bulimia, Apoplexia, Disuria, Cardi-
algia, Lipothymia, & alia, ut* : *Philautia, Euphonia, Monotonia,*
Gastrimargia, &c. *Sic.* *Xenodochium, Nosocomium, Orphanot-*
trophium, &c. *Illud in Latinis vix ferendum* : *Pistoria, Sartoria,*
Cancellaria, &c. *Minus, Lucia, sed mori obtemperandum est.*
Cæterum Græcè discas oportere, qui Græcorum nominum quantitates
scire volueris.

Præceptum II. de Diphthongis.

Diphthongus longa est in Græcis, atque Latinis :
Præ rape præpositam vocali, dicque præstus.

Diphthongus longa est tum in Græcis, tum in Latinis dictionibus, ut: *Æneas*, *Melibæus*, *Præmium*, *Laus*.

Æn. 1. Miratur molem *Æneas*, *magalia* quondam.

Id. Ecl. 1. O *Melibæe*! Deus nobis hæc otia fecit.

Exceptio. Præpositio *Præ*, composita, cum vocalem præcedit, brevis est, ut: *Præstus*, *Præco*.

Æn. 7. Stripitibus duris agitur, sudibusque præustis.

Sic: *Præambulo*, *præco*, *præesse*, *præopto*, *præmo*, *præhabeo*, *præasper*, &c.

Præceptum III. de Positione.

Vocalis longa est, si consona bina sequatur,

Aut duplex: aut l vocalibus interjectum.

Vocalis ante duas consonantes, vel ante unam duplicem, vel ante I, sequente aliâ vocali ejusdem dictionis, longa est positione, ut: *Terra*, *Arma*, *Araxes*, *Gaza*, *Majora*, *Troja*

Æn. 3. Terra procul vastis colitur *Mavortia* campis.

Luc. 1. 1. Sub jugajam *Seres*, jam barbarus *isset* *Araxes*.

Virg. Ecl. 4. Sicelides *Musæ* paulo *majora* canamus.

Æn. 2. Hostis habet muros: ruit alto à culmine *Troja*.

APPENDIX.

Consona principium verbi sortita sequentis,

Seu duplex, seu bina, nihil præcuntibus augent

Temporis, ut fiant longa: ceu *Clara*, *Zacynthos*.

1. Si altera consonans fuerit in fine præcedentis dictionis, altera in principio sequentis, vocalis nihilominus longa erit, ut: *At pius*: A, longum est positione duarum consonantium, T, & P, quamvis sint diversis dictionibus.

Æn. 1. At pius *Æneas* per noctem plurima volvens.

2. Si utraque consonans, aut una duplex fuerit in principio sequentis dictionis, nihil ferè præcedentem vocalem brevem iuvabit.

Met. 2. In folio *Phœbus* clavis lucente *smaragdis*.

Æn. 3. Jam medio apparer fluctu nemorosa *Zacynthos*.

Luc. 1. 2. Talem fama canit tumidum super æquora *Xerxem*,

Lucente, *Nemorosa*, *Æquora*, ultimas habent breves, quamvis duæ consonantes, aut una duplex sit in principio sequentium dictionum.

Exce-

Exceptio I. de Liquescentibus.

Contrahit Orator, variant in carmine vates,

Si mutam, liquidamque simul brevis una præbit.

Utraque vocalem si consona juncta sequentem

Non ferit, antequam brevis est (velut obruo) nunquam.

Vocalis brevis ante mutam, & liquidam ejusdem dictionis, in carmine communis est, ut: *Cyclops*: at in soluta oratione, cum penultima est, corripitur, ut: *volucris*, *tenebræ*.

Æn. 8. Ferrum exercebant vasto *Cyclopes* in antro.

Æn. 3. Lustra, domosque traho, vastosque ab rupe *Cyclopes*.

Mer. 3. Et primo similis volucris, mox vera volucris.

Sic: *Cerebrum*, *febris*, *Aprilis* *cuprum*, *vertebra*, *agrestis*, *patrius*, *Peregrinus*, *alacris*, *apricus*, *aprunus*, *ebrius*, *macrum*, *sobrius*, *Hebraus*, *hybrida*, *probrum*, *rubrum*, *nigrum* *pigrum*, *atrox* *labrum*, *fabrum*, *glabrum*, *lucrum*, &c. *Contra Vocalis natura longa ante mutam, & liquidam neutiquam Communis est, ut: matris*, *fratris*, *salubris*, *aratum*, *involucrum*, *fabrum*, *egregius*, *acris*, *delubrum*, *ambulacrum*, *detrusus*, &c.

APPENDIX I.

Vocalis E, ante F, & liquidas frequenter corripitur, ut: *reflecto*, *refluo*, *reflo*, *reflagito*, *refringo*.

Virg. Nec prius amissam respexi, animumque reflexi.

Ovid. Inque caput crescit, longosque reflectitur ungues

APPENDIX II.

Abluo, ob-ruo, sub-levo, ad-nitor, & cætera ex iisdem præpositionibus composita nunquam primam corripiunt: necesse est enim ut muta, & liquida ad sequentem vocalem spectent, ut: *tenebræ*, *funebis*, *lugubris*. In *abluo*. &c. muta ad præcedentem vocalem pertinet.

M, & N, raro liquescent, idque in Græcis dictionibus duntaxat, ut: *Tecmessa*, *Cyrenus*, *Therapnæ*, *Ichneumon*.

Hor. 1. 2. Od. 4. Forma captivæ dominum *Tecmessa*. *Saph. eff.*

Id. 4. Od. 3. Donatura *Cygni*, si libeat, sonum. *Asclep. eff.*

Sil. 1. 3. Ecce inter primos *Therapnæ* à sanguine clausi.

Mart. 1. 7. Delectat *Marium* si perniciosus *Ichneumon*.

A 4

Exce,

Exceptio II.

Quadrifugus rapitur, Bijugus conjungitur illi,
In quibus I, duplex non est, sed consona simplex.
Subjicit, & subicit dicunt in carmine Vates.

I, inter duas vocales in compositis, Bijugus, quadrifugus, simplex consonans est, non duplex: quare meritò præcedens vocalis corripitur.

Æn. 16. Interea bijugis infert se Leucagus albis.

Georg. 3. Centum quadrifugos agitato ad flumina currus.

Verbis à Facio compositis, ut *Abjicio*, *Adjico*, *Dejicio*, *Rejicio*, *Subjicio*, Poetæ interdum detrahunt alterum I, ut syllabam corripiant.

Æn. 10. Sic ait: atque oculos, Rutulorum rejicit arvis.

Stat. Theb. 4. Tela manus reicitque canes in vulnus hiantes.

Æol. 10. Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.

Sil. 10. His acuit stimulis, subicitque haud mollia dicta.

Id. 7. 3. Arietat in primos, obicitque immania membra.

Præceptum IV. de Præteritis Dissyllabis.

Præterita assumunt primam dissyllaba longam.

Sto, Do, Scindo, Fero, rapiunt, Bibo, Findo, priores.

PPræterita dissyllaba habent priorem longam, ut: Veni, Vidi, vici.

Æn. 2. Quos ubi confertos audere in prælia vidi.

Ibid. Venit summa dies, & ineluctabile tempus.

Sic: Legi, novi, fovi, pavi, favi, suevi, lusi, sprevi, sivi, quivi, livi, fedi, fodi, flevi, fregi, fugi, scivi, cudi, crevi, egi, truxi, trivi, sevi, &c. *cum compositis* perlegi, perlegimus. Asuevi, confodi, attrivi, contedimus, &c.

Exceptio.

Steti, dedi, scidi, tuli bibi, fidi, à findo corripunt primam

Mart. 2. 1. Dixit, & ardentes avido bibit ore favillas.

Lucan. 3. Aut scidit, & medias fecit sibi littore terras.

Æn. 9. Diffidit & multâ porrectum extendit arenâ.

APPENDIX.

Abscidit, Abscidit modulatur utrumque Poeta.

Compositum abscidi, habet penultimam communem.

Lucan. 2. 3. Abscidit impulsu ventorum adjura verustas.

Id. 4. Abscidit nostræ multum fors invida laudi.

Pra.

Præceptum V.

De præteritis geminantibus primam.

Præteritum geminet si primam, corripe utramque.

Ut, Pario, Peperi, vetet id nisi consona bina.

Cædo, cecidit habet longam, ceu Pedit, Pepedi.

Cum prima syllaba præteriti geminatur, eadem, & secunda brevis est, nisi obtineat duæ consonantes, ut: Cecini, Tetigi, Peperi.

Georg. 4. Tityre, te patula cecini sub tegmine fagi.

Sic: Tutudi, pepigi, pepuli, didici, pupugi, &c. *cum compositis*, contudi, repuli, addidici, &c. *cum duabus consonantibus:* Fefelli, peperci, tetendi, torondi, sponondi, poposci.

Exceptio.

Excipiuntur Cecidi, à Cædo; Pepedi, à Pedit, in quibus secunda longa est; utin iis etiam, in quibus duæ consonantes sequuntur, ut: Cucurri, Tetendi.

Juv. Sat. 3. Ebrius, ac petulans, qui nullum fortè cecidit.

Hor. 1. 1. S. 1. 1. Nam displosa sonat quantum vesica, pepedi.

Præceptum VI. de Supinis Dissyllabis.

Cuncta Supina volunt primam Dissyllaba longam.

At Reor, & Cico, Sero, & Ire, Sinoque, Linoque,

Do, Queo, & orta Ruo, breviabunt ritè priores.

Supina duarum syllabarum habent priorem longam, ut: Visum, Motum.

Æn. 5. Terribiles visu formæ, lethumque, laborque.

Æn. 1. Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Sic: Notus, forus, vorus lotus, potus, latus, trusus, rosus, risus, ralus, spretus, fuetus, tritus, natus, &c. *cum compositis*, & *Derivat.* ignotus, devotio, lotio, potio, arrosus, insutus, cogtritus, natura, contulio, momentum, fomentum, jumentum, adjumentum, &c.

Exceptio.

A Reor, ratum; à Sero, satum; ab Eo, itum; à Sino, situm; à Lino, litum; à Deo, datum; à Ruo, rutum; à Queo, quitum, Supina dissyllaba primam corripunt.

Æn. 2. Nos abiisse rati, & ventò petiisse Mycenæ.

Ibid. At non ille; satum quo te mentiris, Achilles.

Met. 1. Poscebatur humus: sed itum est in viscera terræ.

Met. 2. Hic situs est Phaëton, currus auriga paterni.

Sic: Horum composita. Ratio, satura, confusus, litura, oblitus, defusus, reditus, introitus.

A s

AP.

De Syllabarum
APPENDIX.

1. Citum, à Cio, secundæ conjugationis priorem brevem habet; unde Concitus, Excitus, penult. brevi.

Vat. Fl. l. 3. Vulnus, & extrema sonuit cita cuspide cassis.

Æn. 12. Altior insurgens, & cursu concitus heros.

Met. 2. Nec fruitur somnò vigilantibus excita curis.

2. Citum verò, à Cio, quarti ordinis, priorem producit: unde, Concitus, Excitus, penultimâ longâ.

Lucan. l. 5. Unde ruunt toto concita pericula mundo.

Id. l. 1. Rupta quies populis, stratisque excita juvenus.

3. Ruo, nunc facit Sup. Ruitum: priscais sæculis, Ruitum fecit; unde composita, Dirutum, Erutum, Obrutum.

Æn. 11. Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum.

4. Statum, priorem producere in derivatis, Staturus, & compositis, docet Prisc. l. 10.

Lucan. l. 3. Tunc res immenso placuit statura labore.

Mart. l. 10. Constatura fuit Megalensis purpura centum.

Stat. l. 7. Quæ sic orsa loqui: Spes ne obstatura Pelasgis.

Plurima tamen composita corripimus, ut Status à status a um. Statio, statua, stabulum, statura, stabilis, stativa, &c. Statuo, cum compositis constituo, restituo, &c.

Præceptum VII. de Supinis Polysyllabis.

Utum producant Polysyllaba cuncta Supina.

De Vi, præterito, semper producitur, Itum.

Agnitus agnosco, & cognosco cognitus effert.

Cætera corripies in Itum quæcumque supina.

Supina in Tum, polysyllaba, præcedente U, habent, penultimam longam, ut: Solutum, Argutum, Indutum.

Æn. 9. Lumina rara micant, somnò, vinòque soluti.

Sic: Volutum, confutum, consputum, complutum, dilutum, argutum, statutum, tributum, acutum, &c. cum compositis: tributarius, argumentum, furor, constitutio, &c.

Item in itum, à præteritis, in VI. per V. consonantem, ut: Cupivi, Cupitum; Petivi, Petitum; Condivi Conditum, à Condio.

Or. Trist. 3. Exul eram, requiesque mihi, non fama petita est.

Sic: Quæsitus, oblitus, victus, auditus, politus, nutritus, munitus, sancitus, finitus, &c.

Ex-

Exceptio.

1. Agnovi tamen, & cognovi, Agnitum, & Cognitum penult. brev. habent.

Or. Trist. 3. Idque recens præstas, nec longo cognitus usu.

2. Supina in Itum, habent penultimam brevem, ut: Monui, monitum; Tacui, tacitum; Credidi, creditum.

Æn. 6. Discite justitiam monui, & non temnere Divos.

Ibid. Quis te magne Cato, tacitum, aut te Cossæ, relinquit? *Sic:* Alitus, molitus, pinxit, domitus, fructus, genitus, noticitus, abolitus, placitus, paritus, solitus, veritus, &c. *huc pertinet:* Fugitum,

Præceptum VIII. de Derivatis.

Derivata Patris naturam verba sequuntur.

Mobilis, & Fomes, Laterna, ac regula, Sedes,

Quæquam orta è brevibus, gaudent producere primam:

Corripiuntur: Arista, Vadum, sopor, atque Lucerna,

Nata licet longis: usus te plura docebit.

1. **D**erivata sequuntur naturam eorum, à quibus derivantur, ut Legebam, legam, lege, legito, prima brevi, quia oriuntur à præsentī, Lego, legis, cujus prior brevis est.

2. At Legeram, legerim, legissem, legero, legisse, primâ longâ; quia à præterito, Legi, nascuntur, cujus prior longa est, cum sit præteritum dissyllabum.

3. Aratrum, Simulacrum, Ambulacrum, Lavacrum, Volubrum, Involverum, &c. penultimâ longâ, quia à supinis, Aratum, Simulatum, Ambulatum, Lavatum, Volutatum, Involutum deducuntur, quorum penultima similiter longa est.

4. Reditus, Exitus, Introitus, Aditus, Initus, Obitus, penultimâ correptâ; quia fiunt à supino Itum, quod priorem corripit, ut supra diximus.

Exceptio.

Multa, quæ suæ originis naturam non sequuntur, usu, assiduâque Poëtarum lectione sunt addiscenda, cujusmodi sunt: Fomes, mobilis, laterna, regula primâ longâ, quarum simplicia: Foveo, moveo, lareo, rege corripunt.

Con-

Contrà *lucerna*, *arista*, *sopor*, *vadium*, primam corripunt, quam *simolicia*. *Luceo*, *areo*, *sopio* vado producant.

Sic, *longa sunt à brevibus*: *humanus* ab *homo*, *vox* à *vocis*; *rex* à *regis*, & *regula* à *rego*, *sedes* à *sedeo*, *macero* à *macer*, *humor* ab *humus*, *jucundus* à *jocus*, &c.

Brevia à longis: *acerbus* ab *acer*, *dux* à *ducis* à *duco*, *dicax* à *dico*, *sagax* à *sagio*, *odium* ab *odi*, *nota* à *notum*, *molestus* à *mole*, *disertus* à *dissero*, &c.

Præceptum IX. de Compositis.

Legem simplicium retinent composita suorum, Vocalem licet, aut diphthongum syllaba mutet, Dejero sed Juro dat, Pejeroque; Innuba, Nubo, Proaubaque; atque Hilum, Nihilum; dat Semisopitus, Sopio; Fatidicus, fratresque à Dico creantur. Participale Ambitum, ab Itum, inter longa reponet.

1. Composita brevitate, vel longitudinem simplicium sequuntur.

2. In Perlego, Relego, *gis*, tertiæ Conjugationis, E, ante G, brevis est; quia in simplici, *Lego*, etiam corripitur. Sed in Relego, *gas*, Allego, *gas*, primæ conjugationis, eadem producitur, ut in simplici, *Lego*, as: In præterito vero Perlegi, Relegi producitur, quia in simplici præterito, *Legi*, itidem longa est.

3. Attigi, Concidi, Diffidi, Ehibi, Rescidi, I, mediam habent brevis: quia in simplicibus eadem vocalis corripitur; nempe Tetigi, Cecidi, à Cado, &c.

4. Oblitum, ab Oblino, Insitum, Circumdatum, Desitum, penultimam habent brevis: quia sunt à supinis brevibus, Litum, Satum, &c.

APPENDIX.

1. Quantitas simplicium servatur in compositis, quamvis vocales mutantur. Sic: Concido, Excido, Incido, Occido, Recido, à Cado, penultimam corripunt; Eligo, Seligo, à Lego, *gis*. Contra, Concido, Excido, Incido, Occido, Recido, à Cado, eandem producant: sic Allido, & Collido, à Lado. Exquiro, Requiro, à Quæro: Obedio, obedis, ab Audio.

Æt. 12. Occidit, occideritque finas cum nomine Troja.

Juven. Sat. 7. Occidit miseros crambe repetita magistros.

2. Hæc

2. Hæc à simplicibus longis orta corripuntur: Dejero, Pejero, à Juro: Pronuba, innuba, à Nubo. Fatidicus, Maledicus, Causidicus, Veridicus, à Dico, cis: Semisopitus à Sopitus.

Cic. Tusc. 3. Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum. Hor. l. 2. Stat. 3. Stultitiâ ne erret, nihilum distabit, an ira.

3. Connubium, à Nubo, secundam syllabam habet communem.

Æt. 3. Hectoris Andromache, Pyrrhin, connubia servas?

Æt. 1. Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Participium ambitus a tam longum, nomen ambitus us breve.

ADMONITIO.

Hæc de Compositis, & Derivatis regula magnopere inculcanda sunt, & plarimarum vocum quantitatem indicant. Multa simplicia, vel primitiva è pronuntiatione compositi, vel derivati, & contra agnosci possunt. Sic v.g. primam intelliges esse brevem in dissyllabis simplicibus: *Ago*, *amo*, *edo*, *bibo*, *coquo*, *colo*, *rego*, *tego*, *jirepo*, &c. Quia composita media brevi efferuntur: *Adigo*, *adamo*, *comedo*, *ebibo*, *concoquo*, *recolo*, *dirigo*, *dugeo*, *perjirepo*. Primam longam habent: *rodo*, *velo*, *halo*, *fido*, *cudo*, *trudo*, *ludo*, *pono*, quia media longa dicitur: *arrodo*, *revelo*, *imbalo*, *confido*, *recudo*, *verrudo*, *colludo*, *compono*.

In trissyllabis ex pronuntiatione tertiæ Personæ compositi, ut: *Foveo*, *moveo*, *fugio*, *raptio*, *capio*, *jaceo*, &c. Prima sunt brevis, quia sic efferuntur media in *conforet*, *admove*, *refugit*, *eripit*, *incipit*, *adja-* *ret* &c. Longæ: *rideo*, *mugio*, *munio*, *finio*, quia sic efferuntur: *irridet*, *immugit*, *præmunit*, *desinit*, &c.

Præceptum X. de Præpositione in compositione.

Longa, A, De, E, Se, Di, præter Dirimo, atque Disertus.

Sit, Re, brevis; at, Refert, à res productio semper.

Corripe Pro, Græcum: prodaces ritè Latium.

Contrahe quæ Fundus, fugio, Neptisque, Neposque,

Et Festus, Fari, Fateor, Fanumque creantur.

Hiscæ Profecto addes, pariterque Procella, Protervus,

Atque Propago, genus: Propago protrahe vitis.

Propino varia, Procuo, Propago, Profundo.

Corripe, Ab, & reliquas (obstant nisi consona bina)

Quæ sunt, Ad, vel in, ob, per, sub, super, antequæ, circumæ

A, E, De, Di, Se, cum componunt, longæ sunt, ut: Amitto, Erumpo, Deduco, Diripio, Separo.

- En. 1.* Amīcos longo socios sermone requirunt.
En. 3. Deducunt socii naves, & littora complent.
En. 1. Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
Mit. 1. Separat Aonios Aëtis Phocis ab arvis.

Exceptio.

1. Dirimo, & Disertus, di corripunt.
En. 5. Cede Deo, dixitque, & praelia voce diremit.
Mart. l. 6. Non tu, Pomponi, cæna diserta tua est.
2. Re, præpositio in compositione corripitur: sed Refert, impersonale, id est, interest, producit.
En. 1. Collectasque fugat nubes, Solemque reducit
Georg. 2. Est numerus: neq; enim numerò comprehendere refert.
3. Pro, præpositio brevis est apud Græcos, ut: Proponitis; longa apud Latinos, ut: Proveho, Pro-novo.
Ov. de Pont. 4. Misit in has si quos longa Propontis aquas.
En. 3. Provehimur portu, terraque, urbisque recedunt.
 Verum corripuntur, profundus, protugus, pronepos, & proneptis; profestus, profari, profiteor, profanus; profecto, profectus, & profecturus, à proficiscor (nam à proficio, eandem producent) procella, protervus, & propago nomen, cum genus significat; nam propago, id est: vitis depressa, producit.
Lucan. 6. Quem prior affatur Pompei ignava propago.
Georg. 2. Silvarumque alios pressos propaginis arcus.
4. Propino, procuro, & propago, gas; verbum, primum habent communem. Tibul. lib. 1. Ipse procuravi, ne, &c. Profundo, dis, raro eandem producit.
5. Præpositiones, Ab ut Abeo; Ad, ut Adoro; In, ut Inuro; Ob, ut Obeo; Per, ut Pereo; Sub, ut Subeo; Super, ut Superaddo; Ante, ut Antefero; Circum, ut Circumago, corripuntur; item A, Græca particula, ut Adamas, adytum, atomus.
Ov. Fast. 3. Immolat hunc Priareus facta ex adamante securi.
En. 6. Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla.
Juv. Sat. 2. Circumaget madidas à tempestate cohortes.
 Composita ex ab, abigo, aborior, aboleo abutor. Ex ad: adulor, aduro, aduncus, adoleo; adorno, adopro, adhortor, adhareo, adamo. Ex in: inaudio, ineptio, inco, inhio, inhibeo, inhorreo, inungo, inuro. Ex ob: oborior, oberro. Ex per: peruro, perhibeo,

hibeo, perhorresco, perimo, peredo, pererro, perambulo. Ex sub: subigo, subaudio, subirasco, suborno, suboleo. Ex super: Superabundo, subobscurus. Ex ante. anteo, antecurro antecedo. Ex circum: circumeo, circumero, &c. Ex Græco a; Atheus, amusus.

Præceptum XI. de A, E, I, O, dum compositi vocabuli partem priorem terminant.

Produc, A, semper Compositi parte priorē:
 At simul, E, simul, I, crebrò brevare memento.
 Nequidquam produc, Nequando, Venefica, Nequam,
 Nequaquam, Nequis, sociosque; Videlicet addes.
 Idem masculinum produc, & Siquis, ibidem,
 Scilicet, & Bigæ, Tibicen, Ubique, Quadrigæ,
 Binus, Taniidem, Quidam, & composita dici.
 Compositi, O, breviant Græci: Sāmōthrācia testis.
 Sed Minotaurus, pariterque Geometra longum est.
 O, Latinum variat: producere namque Alioquin,
 Et Quandoque; at Quandoquidem brevare solemus.

Si prior pars compositi, A vocali terminatur, producit,
 ut: Trano, Traduco, Trado.

Georg. 3. Ascanium, superant montes, & flumina tranant.
Tibul. l. 1. Me mea paupertas vitæ traducat inertis.

2. Si verò, E, vocali finiatur, ferè brevis est, ut: Nefas, Archetypus, Liquefacio, Tepefacio, Tremefacio, Stupefacio, Madefacio.

Juv. Sat. 9. Credebant hoc grande nefas.

Georg. 4. Eademque color liquefacta remittit.

Hort. l. Sat. 5. Ferrum tepefecit acutum.

Sic: Nefastus, nequeo, neque, trecenti, equidem, valedico, huiusmodi, &c.

3. Excipe, Nequis, Nequa, Nequod, Nequam, Nequitia, Nequaquam, Nequidquam, Nequando Videlicet, Veneficus, Venefica.

En. 12. Nequa meis esto dictis mora. Jupiter hac stat.

Ov. Ep. 4. Barbara narratur venisse venefica tecum.

5. Si prior pars compositionis in I, vel in Y, desinat, corripitur, ut Omnipotens, Causidicus, Siquidem, Fidicen, Lyricen, Tibicen, Paimurus, Polydorus.

En. 10. Tum Pater omnipotens, rerum cui summa potestas.

Mart. l. 9. Cerpere causidicus fertur mea carmina, qui sit.

Lucan. l. 4. Hoc siquidem solo civilis crimine belli.

Hor. Carm. 1. Romanæ fidicen lyre. Glyconius est

En. 5. Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

En. 3. Nam Polydorus ego : hic confixum ferrea textit.

Sic : Biceps, triceps, tricolor, bivium, trivium, siquidem agricola, parricida, aliger, artifex, opifex, totidem, unigenus, ludifico, fructifico, magnifico, &c.

Exceptiones.

6. I, longum habent : Ibidem, Ubique, Idem, pronomen virile (nam neutrum breve est) Bigæ, Quadrigæ, Siquis, Siquod, Sicubi, Scilicet, Illicet, Tibicen, Meliphyllon, Trinacria, Bimus, Trimus, Quadrimus, Tauridem, Quivis, Quidam, Quilibet, Biduum, triduum, cæteraque composita ex die, ut Meridies, Quotidie, Prædie, Postridie. *Quatriduum*, corripitur interdum.

Mari. 12. Difficilis, facilis, Jucundus, acerbus es idem.

Georg. 3. Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus.

Hor. Art. Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.

Georg. 4. Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile græmen.

Mari. 1. 2. Si totus tibi triduo legatur. *Phæleucius est.*

Id. 1. 3. Inter repentes post meridiem buxos. *Scutonest.*

Ter. Andr. Act. 1. Venit Chremes postridie ad me clamitans (posteri) *Spondeus est in Jambico*

7. Ubique, frequentius, habet breve.

Mari. 1. 1. Qui tecum cupis esse meos ubicumque libellos.

Hor. 1. 3. Od. 27. Sis licet felix ubicumque mavis.

Ov. tamen Met. 7. produxit, Servator ubicumque est &c.

8 O, in Græcis dictionibus priorem compositi partem elandens corripitur, ut Cynthothoe, Carpophorus, Argonauta, Leucopetra.

Mari. 1. 1. Sæcula Carpophorum, Caesar, si prisca tulissent.

Idem 1. 3. Non natus puto vos, sed Argonautas *Phæleucius est.*

Exceptio.

Quæ per Omega apud Græcos scribitur, longa sunt; ut Geometra, Minotaurus, Lagopus: nec plura facili invenies, quibus utantur Latini

En. 6. Minotaurus inest, Veneris monimenta nefanda.

Mari. 1. 7. ep. 26. Si meus aurica gaudet Lagopode Flaccus.

DE

DE INCREMENTO SINGULARI NOMINIS. AD MONITIO.

Quæ de Nominum, ac præcipue verborum incrementis, sequuntur, Tyronibus aliqui cum è Primitivis, tum usu nota sunt pleraque. Quæ fortasse causa fuit, ut exteri clarissimi nominis Grammatici de his ne mentionem quidem faciant Quare doctrinam hanc totam in quarta classe omittendam, nulloque pacto memoriæ mandandam, sed hinc statim ad ultimas syllabas transgrediendum existimo.

Quid sit Incrementum Nominum.

SI Genitivus singularis par fuerit Nominativo Syllabarum numero, nullum erit Incrementum, ut: Musa, muse, Dominus, domini. Sin longior fuerit, tum penultima Genitivi incrementum erit; quæ in omnibus casibus utriusque numeri semper Genitivi quantitatem servat, ut: Sermo, sermonis, sermoni, sermonem, sermones, sermonum, sermonibus, ubique, O, longum est. Præter Bobus, ubi, O, producitur, quamvis in Genitivo singulari corripiatur, Bovis.

Ovid. ep. 3. Non profecturis littora bobus aras.

APPENDIX.

Iter, supellex, & composita ex caput, litteris, Ps, finita, duplici augmentur Incremento, iuneris, supellectilis, biceps, bicipitis, triceps, tricipitis.

Incrementum primæ, & secundæ Declinationis.

Casibus obliquis vix crescit Prima: Secunda

Corripit Incrementa; tamen producit Iberi.

A, Incrementum primæ Declinationis nullum est, nisi longum apud Poetas, ut: Aulai, Pictai.

En. 3. Aulai in medio libabant pocula Bacchi.

En. 6. E thereum sensum, atque aural simplicis ignem.

E, I, U, Incrementa secundæ Declinationis corripuntur, ut: Miser, miseri, vir, viri Satur, saturi.

En. 1. Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris.

Ibid. Non ignara mali miseris succurrere disco.

Perf. Sat. 1. Romulidæ saturi quid dia poemata narrent.

Nomina secundæ: liber, asper, puer, prosper, Trevis, &c.

Poesis.

B

Ex-

Exceptio.

Iber, Iberi, penultimam habet longam, & ex eo compositum, Celtiber, Celtiberi.

Lucen. l. 4. Interea domitis Cæsar remeabat Iberis.

Mart. l. 1. Vir Celtiberis non tacende gentibus. *Jambicus est*

Incrementum, A, tertiæ Declinationis.

Nominis, A, crescens, quod accit Tertia, longum est.

Mascula corripies, Al, & Ar, finita; simulque.

Par, cum compositis; Hepar, cum Bachare. Neſtar,

Cum Vade, Mas, & Anas: queis junde, Jarémque, Jubarque,

A, Incrementum singulare tertiæ Declinationis, longum est, ut: Vectigal, Titan, pieras. Pax, Calcar, & Ajax.

Ovid. Fast. 3. Concitat iratus validos Titanas in arma.

Æn. 7. Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse Tyranni.

Æn. 6. Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.

Sic: Æſtas, felicitas, honestas, Comitatus, & infinita ejusmodi. Laquear, tribunal, lacunar lupanar, fallax, petax, &c.

Exceptio I. in vocibus Latinis.

Corripe masculina in Al, & Ar, ut Sal, Annibal, Amilcar, Par, impar, compar, dispar, &c. sic Lar, Jubar: vas, vasis longum est, vas vasis breve.

Æn. 1. Vela dabant, lati, & spumas salis ære ruebant.

Sil. l. 2. Annibalem, Fabio ducam spectante, per Urbem

Exceptio II in Græcis Vocibus.

A, Quoque, & As, græcum breve postulat Incrementum:

S, quoque finitum, si consona ponitur ante.

Et Dropax, Anthrax, - cum Smilace, Climax:

His Aracem, Panacem, Colacem, Styracemque, facemque,

Atque Abacem, Coracem, Phylacem, compositique neſte.

Gracæ in A, & As, ut: Poëma, Stemma, Pallas, & quæ consonantem habent ante S, ut: Trabs, Arabs: item Dropax & reliqua in carmine enumerata, Incrementa habent brevia.

Juv. Sat. 8. Stemat: quid faciunt? quid prodest, Pontice.

Æn. 2. Instar montis equum divina Palladis arte. (longo?)

Ov. Fast. 4. Nam modo thurile, os Arabas, modo suspicit Indos.

AP.

APPENDIX.

Græca in A: dogma, stroma, aroma, scoïna, rheuma, diadema, Phlegma, glaucoma, peristroma, &c.

Græca in as: Lampas, monas, Olympias, hebdomas, Dryas, &c. *Duplex consonans ante s:* Lælaps, daps.

E, Incrementum Tertiæ.

E, Crescens numero breviabit Tertia primo:

Verum protrahitur Genitivus in Enis, Iberque,

Ver, halex, locupes, heres, mercesque quiesque,

Lex, vervex, halce, seps, plebs, rex: insuper adde

El; peregrinum: Er, Es, Græcum, Æthere, & Aëre demptis.

E, Incrementum singulare tertiæ Declinationis breve est, ut: Grex, nex, degener, pulvis, lunus, teres.

Met. 4. Mille greges illi, totidemque armenta per herbas.

Sic: Pauper, vetus, verber, sidus, abies, mulier, sifer, piper, cadaver, cucumis, paries, - pes, vomis.

Genitivus in enis: Hymen, splen, atragen, lichen.

Exceptio. Genitivus Enis penultimam habet longam, ut: Ren, Renis, Siren, Sirenis.

Item peregrina, in El, ut: Michael: Græca etiam in Er, & Es, ut: Crater, luter, soter, tapes, lebes, præter Aër, Æthet. Produciunt quoque Ver, & reliqua, quæ ponuntur in carmine.

Georg. 1. Vere novo, gelidus canis cum montibus humor.

Æn. 1. Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

Ovid. ep. 3. Viginti fulvos operoso ex ære lebetes.

Juv. Sat. 1. Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.

I. vel P, Incrementum Tertiæ.

Corripiet pariter crescens, I Tertia primo

In numero: at Græcum patrium producit in Iais:

Gryps, Vibex, Neſis. Lis, Dis, Glis, addito, Samnis.

I, vel Y, incrementum singulare tertiæ Declinationis breve est, ut: Stips, stipis, pollex, culamys chalybs, ordo, pugil, carmen, cæpes, sanguis.

Ov. Fast. 1. Dic, inquam parva cur stipe quarat opes.

Georg. 1. At Chalybes nudi, ferrum, virosaque Pontus.

Sic: Stipes, gurges, fomes, Iris, cæpes, palmes, sanguis lapis, lenimen, columen, carmen, acumen, pecten, &c.

Exceptio I. Inis, ves Ynis, in Græcis.

Genitivus, Inis, vel Ynis à nominibus Græcis, penultimam producit, ut: Delphin, Phorcin, Salamis. Item vibex vibicis, glis, gliris, Nefis, Nefidis, gryps, griphis, Samnis, itis, lis, litis, dis, ditis. Quibus adde Quirites.

Ecl. 8. Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion

Æneid. 8. Laomedontiadem Priamum Salamina petentem.

Perf. Sat. 4. Si puteal multa cautus vibice flagellas.

Æn. 9. Noctes, atque dies patet atri janua Ditis.

Exceptio II. Icis, vel Ycis.

IX. produc, breviate Histrix, cum fornice, varix, Coxendix, Choenixque Cilix, natrixque, calixque. Adde & Eryx, & onix, nix, pixque, salixque, filixque. Sardonichis, Calycis, Laricis. Sit Bebricis, anceps. Sed brevibus junges in Gis cum Patrius exit. Coccix, coccygis; Mastix, mastigi amabit.

Nomina, IX, vel YX, syllabâ finita, penultimam genitivi habent longam, ut: Felix, bombyx, bombycis, perdis, conturnix, matrix, pernix, lodix.

Æn. 3. Vivite felices, quibus est fortuna peracta.

Exceptio.

Excipitur Histrix, fornix, cilix, varix, pix, natrix, (*serpens*) nix, nivis, calix, & Calyx, &c.

Lucan. l. 2. Armenios, Cilicisque feros, Taurosque subegi.

Idem l. 3. Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.

O, Incrementum Tertiæ.

O, Crescens numerò producimus usque priore.

O parvum in Græcis brevia, producto magnum.

Corripitur Genitivus, Oris, quem neutra dedere

Nomina; Sed produc, Os, Oxis. Sit brevis Arbor,

Et Lepus, & Pus compositum, bos, compos, & impos:

Adde his Cappadocem, Allobrogem, cum præcoce, & obs, ops.

Verum produces Cercops, Hydropsque, Cyclopsque.

O, Incrementum singulare tertiæ Declinationis in Latinis nominibus longum est, ut: Sol, vox, velox, celox, celocis, candor, unio, sacerdos mago, magonis.

Ovid. Met. 2. Regia Solis erat sublimibus alta columnis.

Sic: Ardor, olor, color, flos, cos, mos, dos, ros, nitor, decolor, pavor, mator, rubor, &c.

Ex,

Exceptio I.

Græca in On, quæ in obliquis habent Omicron, corripuntur, ut: Philæmon, Palæmon, Sidon, Agamemnon. Jason, Amazon. Sic Senones, Britones, Lindones, Teutones, Vascones, & alia usû discenda.

Æn. 11. Pulsant, & piæis bellantur Amazones armis.

Latini interdum, N, litteram omittunt, ut: Macedo, Macedonis, Brito, Vasco, Saxo. Pepo. Agamemno. (tes.)

Stat. Theb. 11. Conclamant Danai, stimulatq; Agamemno valen-

Sic: Arion, Icon, Pyraemon, Castor, Artemon, Aëxon, Dæmon. Orion, Lycæon, &c.

Quæ verò per Omega scribuntur, longa sunt, ut: Simon, Spadon, Agon, Sidon, Solon, Lacon, Sicyon, &c. Duo variantur, Orion & Æpon.

Sic. Græcorum dissyllaborum magna pars, ut: Zenon, Triton, Conon, Thraso, Theon, Minos, Juno, Dion, Amon, Dido, Lacon, &c.

Exceptio II.

Genitivus in Oris à nominibus Græcis, & Latinis neutris (præter Os, oris) penultimam habet brevem, ut: Nestor, marinor, ebur, corpus. His addantur, Memor, aïbor, Iepus: & ex ω ἔς, ωδός composita, ut: Tripus. Item Bos, compos, & impos.

Ovid. Met. 2. Ipse sui decoris, qualis cum deficit orbi.

Virg. Opusc. Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Genit. in oris à Græcis: Mentor, Stentor, Philopator,

Genit. in oris, à Latinis neutris: Tergus, tempus, frigus, robur, pignus, fœnus.

Exceptio III.

Corripuntur etiam Cappadox, Allobrox, præcox. & quæ consonantem habent ante S, ut: Scrops, Æthiops, Cecrops, Dolops, præter Cyclops, Cercops, Hydrops.

Mar. l. 9. Capadocum savis Antistius occidit oris.

Æn. 2. Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Ovid. Met. 1. Tela reponuntur manibus fabricata Cyclopi.

Met. 14. Cercopum exofus.

U, Crescens in Tertia.

U, brevia incrementa feret: sed casus in Udis,

Uris, & Utis, ab Us recto producit: & Fur,

Lux, Frux. Sed brevis, intercūsque, Pecūsque, Ligūsque.

U, Incrementum tertiæ Declinationis breve est, ut: Murmur, Furfur, Turtur, Trux, Redux, Dux, Tradux.
Goorg. 4. Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis.
Sic: Exul, Nux, Redux, &c.

Exceptio.

Interogandi casus, Udis, Uris, & Utis, à nominibus in **Us**, penultimam habent longam, ut: Palus, paludis, Tellus, telluris, Virtus, virtutis. Item fur, furis, cum cæteris obliquis, Pollux, Lux, & Frugis, à Nominativo, Frux, infirato. Corripuntur verò; Intercus, cutis, Pecus, Pecudis, Ligor, Liguris.

Virg. Ecl. 3. Quid domini facient audent cum talia fures:
Tibul. 1. 2. Ecl. 1. Luce lacra requiescat humus, requiescat arator.
Sic: Lacus, Senectus, Juventus, subscus, salus, &c.

DE INCREMENTO PLURALI NOMINIS.

Penultima Genitivi, vel Dativi pluralis numeri dicitur Incrementum plurale, cum uterque casus longior est Nominativò ejusdem numeri, ut: Musæ, musarum, Ambo, amborum, ambobus, Qui, quorum, quibus, Res, reum, rebus.

A, E, I, O, U.

Pluralis casus si crescit protrahet **A, E**,
 Atque **O**: corripies, **I, U**: Verum excipe Bubus.

A, E, O, Incrementa multitudinis longa sunt, ut: Quorum, harum, ambabus, Rerum, rebus, Horum, quorum. *Ovid. 4. de Pont. Eleg. 5.*

Cum tamen à turba rerum requieverit harum.

An. 2. At Capys, & quorum melior sententia menti.

I & U, Incrementa multitudinis corripuntur: ut: Quibus, Tribus, Montibus, Lacubus, Veribus.

Virg. Ecl. 5. Montibus in nostris solus tibi certet Amintas,
Od. Fasti 3. Præmia de lacubus proxima musta tuis.

Verum Bobus, seu bubus producitur.

DE

DE VERBORUM INCREMENTO.

Quid sit Incrementum Verborum.

Secunda persona singularis modi Indicativi norma est, ad quam Verborum Incrementa diriguntur: cui si verbum sit æquale, nullum erit incrementum, ut: Amat, Amant, quia dissyllaba sunt, sicut Amas (quæ norma, & regula est incrementorum) nullam habent incrementum. Sin verbum longius sit unâ syllabâ, unum habebit incrementum; nam ultima nunquam dicitur incrementum. Si dualis syllabis norma si periretur, duo erunt incrementa, ut: Amabitis, amabimus: si trilus, tria, ut: Amaveritis, amaverimus: si denique quatuor, totidem erunt incrementa, ut: audiebamini.

2. In Verbis deponentibus fingenda est vox activa, ad quam Verborum incrementa dirigantur.

3. Ultima syllaba, ut modo diximus, nunquam est incrementum: prima verò est, si norma ipsa sit monosyllaba, ut: Das, fles, Damus, datis, dabam, dare, & cætera dissyllaba, unum habent incrementum: eodem modo flemus, fletis, flebam, flere, &c.

Præceptum I. De Incrementis Verborum, **A, E, E**,

A, Crescens producit: **Dō**, incremento excipe primo.

E, quoque producit verba incrementa. Verum

Corripiunt **E**, ante **R**, Ternæ duo tempora prima.

sed **Reris**, vel **Kere**, datur penultima longis.

Sit brevis **E**, quando **Ram**, **Rim**, **Ro**, adjuncta sequuntur:

Et **Beris**, atque **Bere**, in Verbi brevitate Futuris.

Corripit interdum **Steteris**, **Dederis**que Poëta.

A, In omni Verborum incremento producitur, ut: Stabant, stares, properamus, docebamur, legebamur, audiebamini; &c.

Od. Met. 10. Serius aut citius metam properamus ad unam.

An. 2. Troiæque nunc stares, Priami que arx alia maneres.

Exceptio.

A, primum duntaxat Incrementum verbi **Dō**, **das**, corripitur, ut: **Damus**, **dabunt**, **dare**: ob quam causam pronuntiamus, **Circumdamus**, **circumdabunt**, **circumdare**; **Venundabo**, **venundare**, &c. penultima brevi.

B 4

An. 2.

An. 2. His lachrimis vitam damus, & miseresчимus ultro.

An. 1. Vela dabant lati, & spumas salis are ruebant,

Ov. Met. 1. Jussit & ambitz circumdare littora terraz.

Redundamus autem, redundando, redundare, &c. longa sunt. Non enim à *Do, das, dedi* sunt, sed ab *Undo, as, avi.* Sic etiam Abundare, Exundare, Inundare, &c.

E, In omnibus verborum incrementis producitur, ut: *Fleham, rebar, lacereris, docerem, legerunt.*

Ov. Fast. 1. Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas.

An. 6. Sic equidem ducebam animo, rebzque futurum.

Mart. 1. 1. Dædale, Lucano cum sic lacereris ab urso.

Exceptio. I.

E, ante *R*, breve est in primo incremento Præsentis, & Imperfecti tertiæ Conjugationis, ut: *Cognoscerem, legerem, legereimus, legeris vel legere* (præsens passiv.) *Reris*, tamen, vel *Rere* producitur, ut: *Loquereris, prosequerere, &c.*

Ovid. Trist. 1. Ut neque respiceres, nec solarere jacentem, Dure, nec exequias prosequerere meas.

Mart. 1. 1. ep. Illud, laurigeros ageres cum latic triumphos: Hoc tibi, Roma, caput, cum loquereris, erat.

Exceptio II.

E, ante *Ram, Rim, Ro*, corripitur, ut: *Amaveram, Amaverim, amavero; Feceram, Fecerim, Fecero.*

De Cæteris personis idem esto iudicium, *Amaveris, Amaverit, Amaverimus; Feceris, Feceritis.*

Met. 3. Fecerat exiguas jam Sol altissimus umbras.

Exceptio III.

Beris, & **Bere** semper corripitur, ut: *Celebraberis, vel celebrabere; Mordeberis, vel mordebere.*

An. 8. Semper honore meo, semper celebrabere donis.

Ov. Trist. 1. Tu cave defendas, quamvis mordebere dictis.

APPENDIX.

Poëtæ in præterito Indicativi, **E**, litteram ante Runt, syllabam pro suo iure interdum corripunt.

An. 3. Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit,

Tibul. 1. 2. Nec cithara, intonsæ profueruntve comæ.

Ne tamen putent novi poëtæ, idem passim sibi licere, in brevi præsertim poemate.

De

De Incrementis Verborum, I, O, & U.

Præceptum II.

Corripit, I, cresces verbum: producitur *Ivi*

Præteritum: sed *Imus*, brevitur: *deme, Velimus*:

Nolimus, Simus, quæque hic composita dabuntur.

Et quodvis quattæ Incrementum, *I*. protrahe primum.

Ri, Conjunctivi possunt variare Poëtæ.

O, Incrementum producit: *U*, corripit semper.

J, in quovis Verborum incremento corripitur, ut: *Linquimus, inquitur, amabimus, audiebamini.*

An. 3. Linquimus Orygiæ portus, pelagique volamus.

Hor. 1. Sat. 3. Comuni sensu plane caret, inquitur, cheu.

Exceptio. Penultima præteriti in *IVI*, longa est, ut: *Petivi.* Et primum incrementum quattæ Conjugationis, ut: *Audivimus, audite, audirem.* Sic *venimus, Reperimus, Præf. temp.* sic *Imus, ibam, ibo, ito, & composita.* Corripitur tamen secundum incrementum, ut: *Audivimus; & tertium, ut: Audiveritis.*

An. 2. Cessi, & sublato montem genitore petivi.

An. 6. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

An. 2. Jungimus hospito dexteras, & recta subimus.

Hæc etiam, *I*, longum habent; *Nolito; nolite, nolimus, nolitis; velimus, velitis; Simus, sitis, & composita, ut: possimus, adsimus, prosimus, obsimus, desimus, &c.*

Ov. met. Et documenta damus, quæ simus origine nati.

De Pont. 4. Si quis, ut in populo, qui sitis, & unde requirat.

APPENDIX I.

Imus, in præterito penultimam corripit, ut: *Venimus, Reperimus. Comperimus.*

An. 1. Non nos aut ferro Lybicos populare penates

Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.

APPENDIX II.

Tempora Coniunctivi modi, syllabis *Rimus, & Ritis*, finita habeant penultimam brevem, an longam, etiam veteres Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. *Diomedes* enim docet, præteritum breve esse, futurum verò longum. *Probus* utrumque longum esse affirmat. Quare, cum versus facies, Poëtæ optimos imitaberis; qui *Ri* syllabam

B 5

han Coniunctivi modò corripunt, modò producant, prout versus postulat. Sin tibi aliquid recitandum erit, ne sermone des auditoribus regionis consuetudini servies.

O, In Verborum incrementis semper producitur, ut: Facitore.

Ov. Met. Cùmque qui poterit, matrem, facitore, saluter.

U, In Verborum incrementis ubique corripitur, ut: Sumus, Possumus, Volumus.

Hor. ep. Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Ibid. Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

DE ULTIMIS SYLLABIS.

Syllabæ, quæ ultimum locum tenent, partim Positione, ut: Prudens, præcox: partim Diphthongò, ut: Musæ: partim privatis præceptionibus cognoscuntur; de quibus nunc agendum est.

A, in fine.

A, Finita dato longis; Ita, Postea deme,

Eja, Quia; & casus omnes; sed protrahe Sextum.

Productis Græcos casus adijunge vocandi.

A, Finita longa sunt, ut: Memora, contra, ultra, antea, frustra, triginta, quadraginta, quanquam hæc Numeralia correpta reperiuntur interdum.

Æn. 1. Misa mihi causas memora, quo numine laeso.

Æn. 2. Triginta capitum factus enixa jacebat.

Juv. Sat. 2. Ultra Sauromatas fugere hinc libet, & glaciale.

Corripe Eja, postea, quia, ita.

Item casus omnes in **A**, ut: Anchora, vela; præter ablativos, ut: de Prora; & vocativos Græcos ab **As**, sive primæ, ut: ò Ænea: sive tertiæ, quorum Genitivus in **Antis**, ut: ò Atla, Calcha, Palla.

Æn. 11. Non ita me experti Bitias, & Pindarus ingens.

Æn. 3. Anchora de prora jactur, stant litore puppes.

Ibid. Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto.

Æn. 11. Non hæc, ò Palla, dederas, promissa parenti.

Ov. Met. 4. Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro.

E, in fine.

Corripe **E**, sed primæ, Quintæque vocabula produc,

Atque Fame, Cere, tempe, tempeque, ereque.

Adde, doce, similique modum, & Monosyllaba; præter Encli-

Encliticas, ac Syllabicas: nec nou (malè dempto, Ac bene) produces adverbia cuncta secundæ.

E, Litera finita corripuntur, ut: Nate, fuge, pone, pene, nempe.

Æn. 2. Heu fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.

Eccl. 9. Pene simul tecum solatia rapta, Menalca.

Sic: Rete, monile, bubile, præsepe, breve, forte, acre; sedile, mare, &c.

Nomina primæ Declinationis Musce, Aloë, Rhodope, erambe, pentecoste, parasceve, plastice, &c.

Nomina quintæ: Glacie, facie, macie, specie, esurie, &c.

Imperativi: Doce, move, tace, torque, sede, stude, suade, &c.

Exceptio I.

Producuntur nomina primæ, & quintæ Declinationis, ut: Anchisiades, ò Anchisiade; Calliope, Re, Die, & quæ inde oriuntur, ut: quare, hodie; quibus adde Fame, Cere, Tempe, Ferine, Fere.

Æn. 6. Tos Anchisiade, facilis descensus Averni.

Mart. 1. 10. Non venias quare tam longo tempore Romam.

Æn. 6. Objicit: ille fame rabida tria guttura pandens.

Juv. Sat. 6. Nulla sere causa est, in qua non fæmina litem.

Id. Sat. 1. Mobilis, & varia est ferme natura malorum.

Exceptio II.

Item verba Imperativi modi numeri singularis secundæ Conjugationis, ut: Vide, Habe.

Æn. 7. Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella.

Mart. 1. 19. Quæ tua sunt, tibi habe, quæ mea, redde mihi.

Cave, tamen sæpius corripitur.

Hor. ep. 1. Vade, vide, cave, ne titubes, mandataque frangas.

Trist. 1. Tu cave defendas, quamvis mordebere distis.

Exceptio III.

Sunt etiam longa Monosyllaba, ut: Me, Te, Re, exceptis conjunctionibus Encliticis, Que, Ne, Ve, (quæ *Q*, *An*, *Vel*; significant & syllabicis adjectionibus, Pte, Ce, Te, ut: Scapte, Hisce, Tute.

Æn. 1. Tantæne vos generis tenuit fiducia vestri?

Æn. 6. O virgo nova mi facies, inopinave surgit.

Hor. l. 1. Sat. Hiscine versiculis speras tibi posse dolores.

Lucr. 1. 1. Accipe præterea, quæ corpora tute necesse est.

Ex-

Exceptio IV.

Longa præterea sunt adverbia à nominibus secundæ declinationis protecta, ut: Placidè, Valdè, Minimè, Præter Bene. & Malè.

Mart. l. Excipe sollicitos placidè mea dona libellos.

Id. l. Nil bene cum facias, facias attamen omnia belle.

Hor. in Ar. Et malè tortos incudi reddere versus.

APPENDIX.

Adjectiva tertiæ Declinationis, cum in adverbia transcurrent, ultimam habent brevem, ut: Sublimè, Suavè, Dulcè, Facilè, Difficillè.

Virg. Ecl. 9. Cantantes sublimè ferent ad sidera cygni.

Ecl. 4. Ipse sed in pratis aries jam suavè rubenti.

Sic: Sanctè, doctè, graphicè, temerè, perversè, asperè, blandè; miserè, otiosè, tenerè, &c.

Adverbia ex Adjectivis tertiæ: Levè, gravè, inanè, habitè instabile, labile, &c.

I, in fine.

I, Produc: brevia Nisi, cum Quasi, Græcæque quintæ.

Jure, mihi variare, Tibique, Sibi que solemus.

Corripies, Ibi, Ubi melius, dissyllabon & Cui.

I, Vocali terminata longa sunt, ut: Classi, fieri.

Æn. 6. Sic satur lacrymans, clausique immittit habenas.

Mart. 2. Quam vellem fieri tuus libellus. Phaleucius est.

Exceptio I.

Corripe, Nisi, quasi, & Græca quintæ Declinationis, quæ in I, vel Y, exeunt, ut: Palladi, Daphni, Moly.

Or. Id. de Pon. l. 4. Quid nisi, Pierides, solatia frigida restant.

Stat. Achil. 1. Palladi littoreæ celebrabat Syros honorem.

Caenul. Morte ferox Theseus qualem Minoidi luctum.

Idem. Luce autem canæ Thetysi restitutor.

Ecl. 9. Infere, Daphni, puros; carpent tua poma nepotes,

Sic: Daphnidi, Dryadi, Arioni, Castori, &c. nisi more latino- rum construantur.

Mart. 10. Tèque putas Pyladi, Calliodore, parem.

Exceptio II.

Mihi, Tibi, Sibi ultimam habent communem.

Ibi, Ubi, Cui (cum dissyllabum est) frequentius corripunt. Sic compositum Sicubi, Georg. 3.

Æn.

Æn. 1. Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Ecl. 10. Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.

Mart. l. 1. Sed nōrunt cui serviunt leones. Phaleucius est.

O, in fine.

O, Datur ambiguus; Græca, & Monosyllaba longis,

Ergo pro causā; ternus, sextusque Secundæ.

Atque adco, atque ideo, atque Adverbia nomine nata.

Sed Citò corripies, modòque, & Scio, Nescio, & Imo,

Et Duo. Sic varium Serò, & conjunctio Verò.

O, Finita ambigua sunt, ut: Ambo, quando, opto, nolo, eo, quco vigilando.

Mart. l. 2. ep. 45. Nolo Boletos, ostrea nolo, tace.

Id. l. 4. ep. 90. Pondero, potō, cano, ludo, lavo, cœno, quiesco,

Juv. Sat. 3. Plurimus hic æger moritur vigilando; sed illum.

Luc. l. 3. Audendo magnus regitur timor, arma capebam.

Exceptio I.

Excipe monosyllaba, ut: do, sto; Dativos, & Ablativos, ut: Somno, tuo, quæ longa sunt; & Græca, quæ habent Omega, ut: Androgeo, Atho, Clío, Alesto, Erato, Dido, quibus accedit ergò, pro causā.

Æn. 2. O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm.

Ibid. invadunt urbem somno, vinòque sepultam.

Æn. 7. Alesto torvam faciem, & furialia membra.

Exceptio II.

Adverbia à Nominibus orta producantur, ut: Subitò, meritò, multò.

Hinc rursus excipiuntur: modò; & composita quomodo, postmodo, dummodo, citò, imo, uti & scio nescio, duo.

Mart. ----- Lentine capillis.

Tam subitò corvus, qui modò cygnus erat.

Vul. Non habet ergo aliud: non habet imò suum.

Exceptio III.

Adverbium Serò & conjunctio verò, ultimam habent communem.

Tribull. Heu Serò revocatur amor.

Stat. Serò memor thalami.

O, Græcum Omega: Sapho, Manto, Calisto, Calypso, Echo.

U, B, D, T, in fine.

U, Semper produc; B, D, T, corripe semper.

U, Fi.

U, Finita, longa, sunt ut: Manu, Cornu, Panthu,
Æn. 2. Tela manu missa, sic stabant irrita Teucris.
Ov. Met. 11. Nec nota, curvavit cornu, nervoque sagittam.
Æn. 2. Quo res summa loco Panthu? quam prendimus arcem?
B, D, T, litteris terminata corripuntur, ut Ab,
 Quid, Audit.

Virg. Æn. 8. Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta.
Æn. 2. Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
Lucr. 1. 4. Tutemet in culpa cum his, nec cernere possis

C, L, M, in fine.

C, Longum est. Varium, Hic pronomen. Corripe Donec
 Et Nec; Fac, pariter malunt brevare potest.
 Corripe L, at produc, Sal, Sol, Nil, multaque Hebraea.
 M, vorat Ethliplis: Prisci brevare solebant.

C, Litera finita longa sunt, ut: Sic, Hoc, Hic, Ad-
 verbium.

Virg. Æn. 3. Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Æn. 2. Classibus hic locus, hic acies certare solebant.

Exceptio. Corripe nec, & Donec. Hic pronomen viri-
 le est anceps; Fac tutius corripitur.

Ovid. Trist. Parve, nec invideo, sine me liber ibis in urbem.

Æn. 6. Hic vir, hic est, tibi quem promitti sapius audis.

Æn. 9. Est hic, est animus lucis contemptor, & istum.

Ov. Phylli fac expectes Demophoonta tuum.

Ovid. 5. Met. Has fac Armatos: hac est Danaëia Persis.

Mart. 1. 5. Signa rarius; aut semel fac illud. *Phaleutius* est.

L, Finita brevia sunt, ut: Asdrubal, Semel, Vigil, Si-
 mul, Consul, Nihil.

Sil. 1. 7. Venit terga citus damnotis Asdrubal ausis.

Hor. ep. Quo semel est imbuta recens, servabit odorem.

Pers. Sat. 1. De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.

Exceptio.

Sal, Sol, & nil contractum à, *nihil*; longa sunt. Item
 pleraque peregrina, ut: Nabal, Daniel, Saul, quanquam
 Baal, & Michal rectius corripuntur.

Stat. Syl. 4. Non Sal, oxiporumve, caseusve,

Ov. Met. 2. Ulterius spatium mediò Sol altus habebat.

Mart. 1. 10. Nil aliud video, quo te credamus amicum.

M, Finita olim corripiebantur, neque à sequente vocali,
 ut jam fit, excipiebantur,

Em.

Em. Annal. 10. Insignita fere tum millia militum octo.

Lucr. 1. Corporum augebit numerum, summamque sequetur.

Id. 1. 2. Nam quod fluvidum est, è lacribus, atque rotundis.

Id. 1. 6. Semina, seque simul, cum eo commiscuit ignis.

Hoc etiam servatur in compositis verbis.

N, in fine.

N, Longum est Græcis pariter, pariterque Latinis.

En, brevia, quod format Inis breve; Græca secundæ

Jungimus; at quantum, si sit brevis ultima recti.

Forſitan, in, forſan, tamen, an, viden', adice curtis.

N, Littera finita longa sunt, ut: Sin, Titan, Siren, Sala-
 min, Actæon, & cætera tertiæ declinationis, quæ in
 On, exeunt.

Virg. Æn. 1. Sin absumpta salus, & te pater optime Teucram,

Lucan. 1. Unde venit Titan, & nax ubi sidera condit.

Met. 3. Actæon ego sum, dominum cognoscite vestrum.

2. Item Accusativus Græcus nominum in As, Es, E, ut:
 Ænean, Anchisen, Calliopen.

3. Græcus item Genitivus multitudinis, cujusvis decli-
 nationis, ut: Cimmerion, Epigrammaton.

Æn. 12 Et saxum Ænean agnovit Turnus in armis.

Æn. 3. — Anchisen: hic me pater optime fessum.

Tibul. 1. 4. Cimmerion etiam obscuras accessit ad oras.

Pygmalion, Laomedon, Canon, Icon, Sidon, Agon, Triton,
 Arion, &c.

Accusativus Græcus: Musicen, Grammaticen, Plasticen, Epito-
 men, Rhetoricen, &c.

Genitivus Græcus pluralis: Thematon, Hæreseon, Peristroma-
 ton, &c.

Exceptio I.

Corripe An, In, Foran, Forſitan, Tamen, Attamen,
 Viden, & Nostin apud *Ov. ep. 12. Nostin, an exciderint.*
 &c. quod alii rectius legunt: *Nescio, an exciderint.* Sed
 Scin', Andin', & similia producuntur.

Item En, syllaba finita, quæ faciunt in genitivo Inis,
 penultima brevi, ut: Nomen, Lumen, Flumen, &c.

Æn. 2. Forſitan & Priami fuerint, quæ fata requires.

Stat. Teb. Ipsa dedit: vi ten' ut jugulo consumserit ensen.

Æsli. 2. Nomen Arionium Siculas impleverat urbes.

Sic. Specimen, Farcimen, Molimen, Numen, Gluten, Le-
 vamen, &c.

Ex.

Exceptio.

Corripiuntur etiam Græca in On, quæ ad secundam nominis declinationem spectant, ut: Pelion, Ilion, Eriotion.

Ovid. ep. 13. Ilion, & Tenedos, Simoisque, & Xanthus, & Ida, *Fajr. 5.* Pelion Æmonia mons est, obversus ad Austros.

Mart. l. 6. Pallida nec nigras horrescat Eriotion umbras.

Sic: Mysterion, Symbolon, Evangelion, Encomion, Enchiridion, Tenedon, &c.

Omnes denique accusandi casus, qui à nominibus ultimam brevem habentibus proficiuntur, ut: Scorpion, Tethin, Ityn, Majan, Æginan.

Lucan. l. Scorpion incendis caudâ, chelisque peruris.

Met. 7. Tantaque nox animi est, Ityn huc accerite, dixit.

Stat. Teb. 7. Namque ferunt raptam patriis Æginan ab undis.

Sic: Parin, Poësin, Syntaxin, Genesin, Paranesin, Charybdis, Synderesin, &c.

R, in fine.

R, Breve, sed longum est Far, Par, cum pignore, Lar, Nat,

Cur, Fur, cum Græcis, quibus est genitivus in Eris.

Addito Iber; sed, Cor melius breve: Celtiber anceps.

R, Litterâ terminata corripiuntur, Amilcar, semper, Semivir, Precor, Hector, Turtur.

Sil. l. 3. At senior Siculis exultat Amilcar in armis.

Lucan. 8. Insuperasse manus impure, ac semivir audes?

Ecl. 1. Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

Sic: Tuber, Iter, Linter, Sifer, Papaver, Neqar, Cor, Arbor, Æquor, Marmor, Ador, Furor, &c.

Excepsio.

Producitur, Cur, Far, Fur, Iber, Lar, Nar, Ver, Par cum compositis, ut: Compar, Dispar, & Impar. Et Græca, quæ faciunt genitivo, Eris, ut: Aër, æther, crater.

Hor. in Art. Cur ego, si nequeo, ignoroque, Poëta salutor?

Mart. l. 6. Callidus effraetâ nummos fur auferet arcâ.

Luc. l. 1. Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset.

Hor. Ser. 2. Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Luc. l. 1. Inde mare, inde aër, inde æther ignifer ipse.

Luter, Soter, Præster, Halter.

AS, in fine.

AS, Produc: Quorum Græcorum Tertia casum

Corripit, & Rectatur, si in Adis breve Patrius exit.

AS,

AS, syllabâ finita longa sunt, ut: Æneas, Pallas, autis, Fas, Nefas, Calchas, Atlas.

Æn. 10. Æneas ignarus abest, ignarus & abist.

Ibid. Tela manusque sinit: hinc Pallas instat, & urget.

Georg. 1. Fas, & iura sinunt rivos deducere nulla.

Sic: Tempestas, Adamas, Comitas, Felicitas, &c.

Exceptio.

1. Corripe Græca, quorum genitivus exit in Adis penultima brevi, ut: Arcas, Arcadis, Pallas, Palladis, Najas, Najadis.

2. Item accusativos plurales tertiæ declinationis nominum Græcorum, ut: Troas, Delphinas, Heroas.

Met. 6. Pallas anum simulat, falsosque in tempora canos.

Mart. l. 96 p. 36. Cum quibus Alcides, & pius Arcas erat.

Ecl. 4. Permissos, Heroas, & ipse videbitur illis.

Græca in as adis: Manas, Olympias, Hebdomas, Lampas, Dryas, Monas, &c.

Accusat. pluralis Græcus. Rhetoras, Dæmonas, Hebdomadas, Lampadas, Dryadas, Olympiadas, Cyclophas, &c.

Es in fine

Es, quoque producet: Breviat sed tertia rectum,

Cum Patrii brevis est crescens penultima. Pes hic.

Excipitur, Paries, Aries, Abiesque, Ceresque.

Corripe & Es de Sum, & Penes, & pluralia Græca.

E syllabâ terminata longa sunt, ut: Anchiles, Locuples, Quories, Octies, Decies Tricies, &c.

Æn. 6. Anchises alacris palmas utrasque tetendit.

Mart. l. 11. Orbus es, & locuples, & Bruto consule natus.

Idem l. 10. ep. 51. Dicere te lassum quoties ego credo Quirino.

Idem l. 8. Uno nasceris octies in anno. *Phaleurius est.*

Sic: Veles, Pedes, Abietes, Felices, Edaces, Homines, Audaces, Ædes, Doces &c.

Exceptio 1.

Corripe nomina tertiæ declinationis, quæ crescunt in obliquis, penultima brevi, ut: Dives, eques, hospes, miles, pedes, diris.

Æn. 2. Insula dives opum, Priami dum regno manebant.

Æn. 6. Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem.

Sic: Miles, Pedes, Eques, Solpes, Teges, Obses, Desses, &c.

2. Præter Abies, Aries, Ceres, Paries, Pes, cum compositis, ut: Cornipes, Sonipes, Tripes.

Poësis.

C

Ecl.

Ecl. 7. Populus in fluviis, abies in montibus altis.
Luc. 1. 8. Non aries illis, non ulla est machina belli.
Georg. 1. Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo,
Met. 6. Nec pes ire potest, intra quoque viscera saxum est.
Æn. 4. Stat sonipes, ac frana ferox spumantia mandit.

Exceptio II.

ES, à verbo Sum, breve est, & ex eo composita, ut:
 Potes, Ades, Item Penes: Græca neutra in Es, Cacoë-
 thes. Præterea nominandi, vocandique casus Græcorum,
 ut: Demones, Rhetores, Amazones, Troës, Arcades.

Æn. 2. Quisquis es, amissos jam hinc obliviscere Grajos.

Mart. 1. 8. Tu potes & patriæ miles, & esse decus.

Hor. in *Art* Quem penes arbitriū est, & jus, & norma loquendi.

Juv. *Stat.* 1. Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit,

Æn. 1. Egressi optata potiuntur Troës arena.

Græc. Nomin. & Vocat. Macedones, Thraces, Amphytriones,
 Lacones, Phryges, Crateres, &c. quæ tamen more Latinorum in
 strui, ita produci possunt.

IS, vel YS, in fine.

Corripias IS, & YS. Plurales excipe casus,
 Glis, sis, vis, (verbum, ac nomen) Nolisque, Velisque,
 Audis, cum sociis; quorum est genitivus in Inis.
 Enusve, aut itis longum, producito semper.

IS, vel YS, finita corripuntur, ut: Apis, Inquis, ais,
 Thetis, Tethys Tiphys Irys

Met. 13. Non apis inde tulit collectos sedula flores.

Stat. Ach. 1. Jam dudum tacito lustrat Thetis omnia visu.

Fast. 5. Thetys & extremo sæpe recepta loco est.

Ecl. 4. Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ vehat Argo.

Mart. 1. 5. Non est inquis, idem; multò plus esse probabo.

Sic: Ovis, Lapis, Pulvis, Vomis, Felicis, Fortis, Legis,
 Sermonis, &c.

Exceptio I.

1. Excipe casus omnes multitudinis, ut: Viris, armis,
 musis, nobis vobis: Item queis, pro quibus, & accu-
 sandi casus, omneis, urbeis, civeis quos aliqui scribunt,
 omnis, urbis, civis, &c.

2. Item Glis, vis (uòmen & verbum) Sis, cum compo-
 sitis, Onanvis, Adsis, Velis, Nolis.

2. Et

3. Et secundas personas numeri singularis, modi In-
 dicativi quartæ Coniugationis, ut: Audis nescis, sentis.

Æn. 1. Præsentemque Viris intendant omnia mortem,

Ibid. Queis ante ora patrum Troja sub Mœnibus altis.

Ibid. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Mart. 1. 9. Jam satis est: non vis, Afer. avere, Vale.

Id. 1. 1. Nescis, heu nescis domina fastidia Romæ.

Exceptio II.

Longa præterea sent, quorum genitivus exit in Inis, En-
 tis, Iis, penultima longa, ut: Salamis, Simois, Sa-
 mus, Iis.

Or. Ep. 1. Hac ibat Simonis, hic est Sigeia tellus,

Hor. Art. Grammatici cessant, & adhuc sub iudice lis est.

Perron. Et pictis anas innovata pennis. *Phœneus.*

Os, in fine.

Vult, Os, produci. Compos breviatur, & impos,
 Osque, ossis: Græcorum & neutra: & cuncta secundæ
 Addita Ausonidum: Græcus Genitivus & omnis.

O finita longa sunt, ut: Os oris, Dominos, Tros,
 minos, Heios, Athos, Androgeos, &c. quæ per
 Omega scribuntur à Græcis.

Met. 1. Os homini sublime dedit, Cælumque tueri.

Æn. 6. Tro. Anchisiade, facilis descensus Averni.

Æn. 2. Androgeos offert nobis, socia agmina credens.

Exceptio.

Corripe Os, Ossis, Compos, Impos, & Græca neu-
 tra: ut: Chaos, Melos, Argos.

Lucr. 1. 3. Exos, exanguis rumidos per fluctuat artus.

Ovid. Insequere voti postmodo compos eris.

Æn. 6. Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte silentia late.

2. Item Os finita, quæ à Græcis ad secundam Latino-
 rum declinationem transeunt, ut: Tyro, Arclos, Illos.

Luc. 1. 3. Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.

Mart. 1. 9. Nescia nec nostri nominis ardos erat.

Ovid. ep. 1. Illos, & murus quod fuit ante solum.

3. Omnes denique interrogandi casus, à quibuscunque
 rectis proficiantur, ut: Archados, Pallados, Typhocos,
 Tethyos, Tereos.

C 2

Met.

Met. 1. Arcados hic sedes, & inhospita tecta Tyranni:

Fajl. 4. Alta jacet vasti super ora Typhoeos Aetna.

Lucan. l. 1. Thethios unda vaga lunaribus aëstuet horis.

Græca in Os secunda latinorum: Timotheos, Abidos, Menelaos, Pædagogos, Barbytos, Cophinos, &c.

Græci genitivi: Lampados, Geneseos, Hærescos, Poëseos Erymanthios, Paridos.

US in fine.

US, Breve ponatur. Produc Monosyllaba: quæque Casibus increfcunt longis: & nomina quartæ, Exceptio recto, & quinto: & quibus exit in Untis, Patrius: & conflata è Pus: Contraftaque Græca In recto, ac patrio: & Venerandum Nomen JESUS.

US, syllabâ terminata brevia sunt, ut: Deus, Littus, Intus: Et nominandi, vocandique casus singulares, & dativi, atque ablativi plurales quartæ declinationis, ut: Manus, Sensibus.

Æn. 3. Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.

Æn. 2. Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Ecccl. 3. Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.

Exceptio I.

Excipe Monosyllaba: ut: Plus, rus, thus, mus.

Lucan. 1. Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est.

2. Et quæ crescent in obliquis penultima longâ, ut: Salus, tellus, palus, udis. Et nomina quartæ declinationis, præter casus antedictos, ut: Aditus, vultus.

Met. 1. Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

Met. 11. Juncta palus huic est, densis obfessa salicis.

Mart. l. 11. Hos aditus urbem Martis habere decet.

Exceptio II.

Denique produc Græca nomina, quorum genitivus exit in Untis, ut: Opus, Amathus: Et quæ ex *ωδς ωδδς* componuntur, ut: Tripus, Melampus: Quæque ex Oos, contrahuntur, ut: Panthus, ex Panthos. Item genitivus in Us, à femininis in O, ut: Manto, Mantus; Clio, Clius, &c. quæ etiam ex Oos, contrahuntur.

Æn. 10. Est Amathus, est celsa tibi Paphos, atque Cythera.

Æn. 2. Panthus Otriades arcis, Phæbique sacerdos.

Æn. 10. Fatidicæ Mantus, & Thufci filius amnis.

Huc

Huc etiam JESUS, Sacrosanctum Domini, atque Redemptoris nostri nomen spectat.

4. US, finita non contracta, ab Os syllaba profecta corripuntur, ut: Pamphagus; Oribasus, Polypus, quorum ultimum Æoles, per Os. Scribunt, *ωόλυπς*, quare à Latinis per Us, effertur, ultima brevi.

Met. 3. Pamphagus, & Dorceus, & Oribasus, Arcades omnes.

Hor. Epod. 12. Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in altis.

Id. l. 1. *Stat.* 3. Delectant: veluti Balbinum Polypus Agnæ.

DE SYLLABA COMMUNI.

Communis Syllaba, ut supra diximus; est, quæ modò longa, modò brevis, apud Poëtas reperitur.

PRÆCEPTUM I.

De Syllaba Communi.

ET Diphthongus, & vocalis longa communes fiunt, cum vocalem diversæ dictionis præcedunt.

BREVES.

Æn. 8. *Virg.* Insulæ Ionio in magno, quas dira Celæno.

Æn. 5. *Id.* Victor apud rapidum Simœonta sub Illo alto:

Ecl. 1. Credimus: an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Æn. 1. *Hor.* Si me amas, inquit, paulum hic ades, Intereâ: si

Sat. 9. Aut valeo stare: aut novi civilia jura,

Lib. Prp. Tu quoque ô Eurition vinô Centaure peristi.

LONGÆ.

Georg. 1. *Virg.* Ante tibi Eoz Atlantiges abscondantur.

Ecccl. 7. *Idem.* Sænt & juniperi, & castanæ hirsutæ.

Æn. 4. *Id.* Lamentis, gemituq; & fœmineo ululatu Tecta fremunt

Ecccl. 3. *Idem.* Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

Sat. 2. *Juv.* Quis cælum terris non misceat, & mare cælo.

Si fur displiceat Verri? homicida Miloni?

Met. 2. *Or.* O ego quantum egi! quam vasta potentia nostra est.

Breves, & longæ in eodem versu.

Georg. 1. *Virg.* Glaucos, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Ibid. 1. Ter sunt conati imponere Pelio Ossam.

P R Æ C E P T U M II.

Monosyllaba brevia interdum à Poëtis more Græcorum produuntur

Æn. 3. Virg. Liniâque, laurusque Dei; totusve moveri.
Sat. 6. Suv. En animam & mentem, cum qua Di nocte loquuntur,

P R Æ C E P T U M III.

Syllaba brevis post quatuor primos pedes, maximè secundum, & tertium relicta nonnunquam à Poëtis producit.

Syllaba brevis post primum pedem producta.

Æn. 4. Virg. Per foribus inhians spirantia consulit extra.

Æn. 8. Id. Oratis? equidem, & vivis concedere vellem.

Juv. Sat. 6. Quis nescit? aut quis non vidit vulnera pali?

Mart. 1. 6. Mæque sinus omnis, me manus omnis habet.

Post secundum.

Æn. 2. Virg. Hic primum ex alto delubri culmine telis,
 Nostorum obruimur, oriturque miserrima cædes.

Æn. 5. Id. Emicat Eurialus, & munere victor amici.

Æn. 10. Id. Nam tibi Tymbre caput Evandrius abstulit ensis.

Achil. 2. Stat. Namque senex Thetidi Protheus prædixerat undæ.

Lib. 14. Mart. Dei tunicam Dives: ego te præcingere possum.

Lib. 7. Ibid. Maximus ille tuus, Ovidi, Cælonius hic est.

Post tertium.

Æn. 3. Virg. Ostentans artem pariter, arcumque sonantem.

Æn. 3. Id. Dona dehinc auro gravia, sedoque Elephanto
 Imperat ad naves ferri.

Idem. Congredior, fer facta pater, & concipe fædus.

Achil. 9. Stat. Nève det indignos Thetidi captiva nepotes.

Post quartum.

Æn. 10. Virg. Grajus homo infectos linquens profugus Hyme-

Ecl. 6. Id. Ille latus nivem molli fultus hyacintho. (neos.)

Georg. 2. Id. Muneribus, tibi Pampineo gravidus Autumnus.

A D M O N I T I O.

His tribus præceptionibus non in suis componendis, sed metiendis veterum Poëtarum carminibus utentur Tyriones.

P R Æ C E P T U M IV.

Vocalis brevis ante mutam, & liquidam ejusdem dictionis, ut supra dictum est, communis est in carmine,

mine, quamvis, in soluta oratione semper corripiatur, ut:
Arlas, volucris, Cleopatra, Patroclus, lugubris, funebris.

Mer. 4. Ovid. Tempus Arla veniet, tua quo spoliabitur auro

Æn. 1. Virg. --- cithara crinitus Iopas. (Arbor.)

Personat aurata, docuit quæ maximus Arlas.

Æn. 7. Id. Cum tacet omnis ager, pecudes, piæque volucres.

Æn. 7. Id. Assuetæ ripis volucres, & fluminis alveo.

APPENDIX.

Syllaba naturâ longa nunquam corripitur, etiamsi muta cum liquida sequatur, ut: *Aratrum, volutabrum, involu-
 crum, salubris*, & reliqua generis ejusdem.

P R Æ C E P T U M V.

Ultima Syllaba Versus communis est, siquidem brevis pro longa ponitur.

Æn. 1. Virg. Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

Ibid. Id. Gnate parvis summi, qui tela Typhoea temnis.

Sextus enim pes Spondæus est, qui ex duabus longis constat.

Aur contra longa pro brevi

Lib. 9. Mart. Nobis non licet esse tam disertis,

Qui musas æcolimus severiores.

Ultimus namque Pes Choreus est, qui ex longa constat, & brevi.

DE NECESSITATE METRICA.

Lex, necessitasque Metri cogit Poëtas, breves aliquando producere, velut cum sunt tres breves continuæ in carmine Heroico, quod in *Italia, Priamida, Arabia*, aliisque, id genus usu venit.

Æn. 3. Virg. Ibitis Italiam, portasque intrare licebit.

Æn. 6. Idem. Atque hic Priamidem laniatum corpore toto,
 Deiphobum vidit.

Lib. 3. Prop. Et domus intactæ te tremat Arabiæ.

Aur contra longas corripere: ut cum brevis inter duas longas est.

Sat. 2. Juv. Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentæ Stoicidæ.

Srocidæ, dixit penultimâ brevi, necessitate metri constri-
 ctus: neque enim Hexametrum Carmen, Creticum recipit,
 qui ex longa, brevi, & longa constat.

De Licentia Poëtica.

POËTÆ, quibus semper potestas fuit; ut inquit Horatius quidlibet agendi; nulla coacti necessitate syllabis interdum pro suo jure abutuntur: *Tulerunt enim & dederunt*, & nonnulla alia ejusdem generis penultimâ coniectâ efferunt.

Ecl. 4. Virg. Matri longa decem tulerunt fastidia mentes.
Epist. 4. Hor. Di tibi divitias dederunt, artemque fruendi.

DE PEDIBUS.

Quoniam de Syllabis tum brevibus, tum longis, tum communibus dictum est, superest, ut de Pedibus, qui ex ipsis Syllabis, & de Versu, qui ex pedibus constat, breviter dicamus.

Quid sit Pes.

Pes est pars Versûs certò Syllabarum numerò, atque ordine definita.

Pes duarum Syllabarum.

Spondæus constat ex duabus Syllabis longis, ut *Possunt omnes*.

Pyrrhichius ex duabus brevibus, ut: *Furor, ruit.*

Choreus, seu, ut alii vocant, Trochæus ex longa, & brevi, ut: *Arma, Vincor.*

Jambus ex brevi, & longa, ut: *Viros rogat.*

Pedes trium Syllabarum.

Molossus ex tribus longis, *Æneas contendunt.*

Torchæus, sive Trybrachis ex tribus brevibus, ut: *Fa-eere, tumidus.*

I ætulus ex longa, & duabus brevibus, ut: *Corpora traximus,*

Anapæstus ex duabus brevibus, & longa, ut: *Animos, capiunt.*

Bacchius ex brevi, & duabus longis, ut: *Dalores parabant.*

Antibacchius ex duabus longis, & brevi, ut: *Audisse, Maturus.*

Creticus seu-Amphimacer ex longa, brevi, & longa ut: *Maximos, audiunt.*

Am-

Amphibrachys ex brevi, longa, & brevi, ut: *Cadebat, poema.*

Pedes quatuor Syllabarum ex superioribus compositi.

Dispondæus constat ex duobus Spondæis, ut: *Oratores.*

Proceleusmaticus ex duobus Pyrrhichiis, ut: *Abiete.*

Dichoreus ex duobus choreis, ut: *Dimicare.*

Dijambus ex duobus Jambis; ut: *Propinquit.*

Chorijambus ex Choreo, & Jambo, ut: *Nobilitas.*

Antipastus ex Jambo, & Choreo, ut: *Recusare.*

Jonicus à majore ex Spondeo, & Pyrrhichio, ut: *Calcaribus, cantabimus.*

Jonicus à minore ex Pyrrhichio, & Spondeo, ut: *Dio-medes, Lacedæmon.*

PÆON.

Pæones quatuor sunt, omnes ex tribus brevibus, & una longa constant, hac lege: ut primus primam habeat longam, secundus secundam, tertius tertiam, quartus quartam.

Pæon I. ex Choreo, & Pyrrhichio, ut: *Aspicite, temporibus.*

Pæon II. ex Jambo, & Pyrrhichio, ut: *Potentia, docebimus.*

Pæon III. ex Pyrrhichio, & Choreo, ut: *Animatus, moriamur.*

Pæon IV. ex Pyrrhichio, & Jambo, ut: *Calamitas, obierant.*

Epitriti, seu Hypii totidem sunt, sed Superioribus contrarii.

Epitritus I. ex Jambo, & Spondeo, ut: *Repentino, repugnârunt.*

Epitritus II. ex Choreo, & Spondeo, ut: *Conditores, reprobarunt.*

Epitritus III. ex Spondeo, & Jambo, ut: *Discordia, clamaveras.*

C 5

Epi-

Epitrius IV. ex Spondeo, & Choreo: ut: *Fortunatus*,
pugnabamus

Pedes quinque Syllabarum.

Quinque Syllabarum Pedes inusitati, sunt præter Dochimus, Oratoriae compositioni maxime appositum, hic constat Jambô, & Creticô, ut: *Reipublicæ, perhorrescerent.*

DE VERSU

Versus est oratio certo genere, numero, atque ordine pedum alligata.

Carmen Hexametrum, sive Heroicum

Hexametrum Carmen constat sex Pedibus, quorum quintus, Dactylus est, sextus Spondæus, reliqui Dactyli, vel Spondei.

Æn. 2. Virg. Urbs Antiqua ruit, multos dominata per Annos.

APPENDIX.

Quintus Pes nunquam Spondæus est; unde Versus Spondæicus appellatur, quo vel rei alicuius gravitas, & amplitudo, vel ingens mœror, animique angor, vel aliud declaratur.

Eccl. 4. Virg. Chara Deum soboles, magnum Jovis incrementum.

Æn. 2. Id. Constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit.

Pentametrum Carmen.

Pentametrum Carmen, quod fere Hexametrum comitatur, quinque pedes habet; quorum duo primi Dactyli, vel Spondei, pro cuiusque arbitrio sunt, adjuncta syllaba longa, quæ Cæsura, vel Semipes dicitur: cæteri perpetuò sunt Dactyli, quibus Semipes itidem adjungitur, ut ex utroque Semipede quintus Pes fiat; vel tertiò locò est Spondæus, qui alterius verbi fine, alterius initio constat, deinde duo Anapæsti.

De pont. 4. Ov. Omnia sunt hominum tenui pendencia filo:

Et subito casu, quæ valuerè, ruunt.

Senarius Jambicus, sive trimeter Jambicus

Acatalectus.

Senarius Jambicus, cum purus est, & integer, omnibus in locis Jambos habet.

Horat. Beatus ille, qui procul negotiis.

Omnes

Omnès sex Pedes Jambi sunt; toridem enim Pedes Senarius admittit, unde, & nomen invenit. Verum tardior, ut paulò graviorque veniret ad aures, ut Horatius ait, primò, tertiò, & quintò locò Spondæum, Dactylum, & Anapæstum recipit: Omnibus etiam locis, præterquam sextò, Trybrachium potest recipere.

*Horat. Pavidumque leporem, & advenam laqueo gruem,
Jucunda captat præmia.*

Dimetrum Jambicum acatalectum.

Dimetrum Jambicum quatuor recipit Pedes: secundò, & quartò locò Jambos; primò, & tertiò Jambum, Spondæum, Dactylum, Anapæstum: potest etiam in omnibus, præter quartum, Trybrachium admittere.

*Horat. Has inter epulas, ut juvar pastas oves.
Videre properantes domum.*

*Mart. Vir Celtiberis non tacende gentibus,
Nostræque laus Hispaniæ.*

Scæzon, sive Choriambus.

Scæzon semper quintò locò habet Jambum, sexto verò Spondæum, cæteris omnibus cum Senario Jambico consentit.

*Mart. Extemporalis factus est meus Rhetor:
Calpurnium non scripsit, & salutavit.*

Anapæsticum Dimetrum Acatalectum.

Anapæsticum Carmen, quo frequenter in choris utitur Seneca, constat quatuor Pedibus, qui ferè sunt Dactyli, vel Spondei permixti Anapæstis, ita tamen, ut secundò, & quartò locò absit Dactylus.

Seneca: Lugeat æther, tellusque parens.

Ætheris alti, tellusque ferax,

Et vaga ponti mobilis unda,

APPENDIX.

Secundus Pes dictionem terminat, qui frequentissime est Spondæus.

GLYCONIUM.

Glyconium Carmen constat Spondæo, & duobus Dactylis, quo Seneca interdum Choros scribit.

Seneca. Tandem Regia nobilis,

Antiqui genus Inachi,

Fratrum composuit minas.

ASCLE-

ASCLEPIADEUM.

Asclepiadeum Carmen constat Spondæo, duobus Choriambis, Pyrrhichio, vel Spondæo, Dactylo, Syllabâ longâ, deinde duobus Dactylis.

Horat. Mæcenâs atavis edite Regibus.

PHALEUCIUM.

Phaleucium Carmen quinque Pedibus constat, Spondæo, Dactylô, deinde tribus Choreis.

Mart. Commendo tibi, *Quintiane* nostros,
Nostros dicere si tamen libellos
Possim, quos recitat tuus Poëta.

SAPPHICUM CARMEN

Versus Sapphicus quinque Pedes hoc ordine admittit, Choreum, Spondæum, Dactylum, deinde duos Choreos: tertio cuique Carmini fere nectitur Adonius, qui ex Dactylô, & Spondæo constat.

Horat. Integer vitæ, scelerisque purus.
Non eget Mauri jaculis, neque arcu:
Nec venenatis gravidâ sagittis,
Fusce pharetrâ.
Sive per Syrtis iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

DE CARMINUM DIMENSIONE,

Versus metimur Pedibus, quibus metiendis non parum prodest Syllabæ communis, Necessitatis metricæ, licentiæ Poëticæ, Figurarumque cognitio.

EPISYNALOE PHE.

Episynalæphe, quæ & Synecphonesis, & Syneresis appellatur, est Syllaba una ex duobus facta: quod fit, cum duæ Vocales in unam contrahuntur, ut: *Alværia*, *alvéo*, eodem, eodém, *auréis*, *arêi*, *denariis*.

Virg. seu lento fuerint *alvéaria* vimine texta.

Id. Una eademque via sanguisque, animusque sequuntur.

Hic E, & A in unam Syllabam contrahuntur.

Id. Assuetæ ripis volucres, & fluminis *alvéo*.

Id. Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit.
Serpentem spiris.

Hic

Hic E, & O, Vocales in unam coalescunt.

Id. Atria: dependent lychni laquaribus auréis.

Id. Pectora nec misero clipei mora profuit arêi.

Hic E, & I, in unam Syllabam coeunt.

Mart. Denariis tribus invitas, & mane rogatum
Observare jubes atria, Basse tua.

Hic duplex *ii* in unum contractum est.

Idem accidit Genitivis *Oitêi*, *Achillêi*, *Ulyssêi*.

Dativis, ablativisque, *Serêo*, *Typhoîn*, & similibus; interdum & Accusativo *Typhoêa*.

Virg. Unius ob noxam & furias Ajacis *Oitêi*.

Idem Littora Achamenides comes infelicis *Ulyssêi*.

Idem. Inazime Jovis Imperiis imposita *Typhoêo*.

Ovid. Degeneras: scelus est pietas in conjuge *Terêo*.

Idem. Nec, quo centimanum dejecerit igne *Typhoêa*,
Nunc armatur eo.

In primis E, & I; in secundis E, & O; in ultimo E, & A, in unam Syllabam coalescunt.

In superiorum contractione, delectu, & autoritate opus est: authorum, *cui*, *huic*, *dii*, *diis*, *iidem*, usque adeo omnibus uti licet.

Item adverbiorum *deinde*, *dein*, *deinceps*, *dehinc*, & verbi *deest*, *deerant*, *deerit*, *deerunt*, *deessei*, & eorum, quæ ex *Semi* componuntur. ut: *Semitanimus*, *Semihomo*.

Ovid. Juncta palus huic est densis obfessa salicis.

Luc. Sed veniunt majora metu, dii vota secudent.

Luc. Iidem, cum fortes animos præcepta subissent,

Optavere dein,

Idem Usque adeo miserum est civili vincere bello?

Sat. Dehinc sociare thoros, castisque accedere sacris,
Hortantur.

Luc. Non ulli comitum sceleris præsentia deerunt.

Mart. Sin Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones.

Luc. Semianimes alii vestrum subiére profundum.

Virg. Semihominis Caci: facies quam dira tenebat.

Huc etiam spectat *antëambulo*, *antëhac*, *antëit*, & si quæ præterea sunt.

Mart. Sum comes ipse tuus, timidique antëambulo Regis.

Luc. Plurimique humanis antëhac incognita mensis.

Virg. Qui candore nives antëirent, cursibus auras.

SPNA-

SYNALOEPE.

Synalæphe est, cum Vocalis, aut Diphthongus præcedentis dictionis à sequenti excipitur, & quodammodo absorbetur.

Virg. Atque ea diversa penitus dum parte geruntur.

Idem. Conticuere omnes, intenteque ora tenebant.

Idem. ----- Clamorem ad sidera tollunt,

Dardanix e muris: spes addita suscitatur iras.

Exceptio.

O, & Heu sequente vocali: aut Diphthongo integra manent.

Virg. O, Pater! O hominum, Divumque æterna potestas.

Sat. Heu ubi sideris vultus? ubi verba ligatis
Imperfecta sonis?

APPENDIX I.

Interdum nec Vocalis, nec Diphthongus, ut supra diximus, à sequente Vocali excipitur.

Virg. Glaucæ, & panopæ, & Inoo Melicertæ.

Idem. Posthabitæ coluisse Samo. Hic illius arma.

Id quod multò rariùs accidit si Vocalis brevis sit.

Virg. Et vera incessu paruit Dea: ille ubi matrem.

APPENDIX II.

Synalæphe non solum in eodem Carmine, sed in diversis locum habet.

Virg. Et spumas miscent argenti, vivæque sulphura,
Ideasque pices.

Idem. In'esitur verò ex fortu nuci arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes.

Idem. ----- Quibus orbis in oris.

Jaſsemur doceas: ignari hominumque, locorumque
Erramus.

In his, atque similibus locis ultima Vocalis præcedentis Versus excipitur, absorbetur à prima sequentis.

ECTHLIPSIS.

Ecthlipsis est, cum M. litera simul cum Vocali eliditur, propter sequentem Vocale.

Virg. Italiam? Italiam primus exclamat Achates.

Pers. O curas hominum! o quantum est in rebus inane,

AP.

APPENDIX I.

Prisci M, litteram cum vocali correptam servabant.

Luc. Nam si tantundem est, in lanæ glomere, quantum Corporum in plumbo est, tantundem par est.

Corporum Dactylus est.

Enn. Insignita fere tum millia militum oſo.

APPENDIX II.

Ecthlipsis etiam in diversis Carminibus locum habet.

Virg. Jamque iter emensi, turres, ac tecta Latinorum

Ardua cernebant juvenes, murosque subibant.

Idem. Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,

Et foliis undam repidi despumat aheni.

APPENDIX III.

Prisci Poetæ S. litteram passim elidebant; quod si deinde concurrerent Vocales, prior à posteriore per Synalæpham excipiebatur.

En. Doctus, fidelis, suavis homo: facundus, suoque
Contentus, atque beatus, scitus, secunda loquens in
Tempore, commodus, & verborum vir paucorum.

Dòctus, cundus, Dactyli sunt. In secundo Versu ex primo verbo extitit S, deinde fit Synalæpha, sic Contentus atque be.

Rarissime apud posteros, videas hanc litteram extritam.

Cic. Delphinus jacet haud nimio lustratus nitore.

Alcimus. Longè erit à primo, quisquis secundus erit
Latus, & quisquis S. a nitunt.

DIÆRESIS SIVE DIALYSIS.

Diæresis est, cum Syllaba una in duas dividitur, ut: *Auræ* trisyllabum pro *Auræ* dissyllabo: *ſylia*, *evoliā*, *evoliſſe*, *diſſolio*, *heū*, *perſolūendus*, *ſtiavis*, *iam*, apud Comicos dissyllabum

Virg. Æthereum sensum; atque auræ simplicis ignem,

Hor. Nivæque deducunt Jovem

Nunc mare. nunc ſylia.

Caui. Condita quin verè pectoris evoliam.

Ibid. Iſt na vota novo munere diſſolio.

Ovid. Debuerant fusos evoluisse suos.

Id. Vita data est urenda: data est sine ſænote nobis

Mutua, nec certà perſolūenda die.

Mars.

Mart. Eheu quam bene nunc, Papyriane.
Virg. Non lux, non cibus est suavis illi.

S P S T O L E.

Systole, cum Syllaba naturā longa corripitur.

Virg. Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion-

Id. Illæ autem paribus, quas fulgere cernit in armis.

Id. --- totumque instructo Marte videres.

Fervere Leucateæ: aurorque effulgere fluctus.

Sil. Terruerunt pavidos accensa Ceraunia nautas.

Aut petitione longa; sed altera consonante extrita, ut:

Obicis, pro *abjicis*: *abici* pro *abjici*.

Luc. Cur obicis magno tumulum, Manesque vagantes.

Ovid. Turpe putas abici, quia sit miserandus, amicum.

ECTASIS SIVE DIASTOLE.

Ectasis est cum aut Syllaba brevis simpliciter producitur.

Virg. Italiam fato profugus, Lavinique venit Littora.

Stat. ----- Seu castra subire

Apparet, aut celsum crebris arietibus urbis
 Inclinare latus.

Aut cum eadem Consonans gemniatur, ut: *Religio*, *reliquie*, *repperit*, *retrulit*, *reppulit*.

Virg. Reliquie patrum, multos servata per annos.

Id. Troas reliquias Danaum, atque Immitis Achillæi.

Id. Vir bonus, & sapiens qualem vix repperit unum,

Hor. Retrulit acceptos, regale nummisina, Philippos.

Luc. Reppulit à Libycis immentum Syrtibus æquor.

Aut I, & U Vocales in consonantes mutantur.

Virg. ----- Cuius apertum.

Adversū longā transverberas abiete pectus.

Id. Mœnia, quique imos pulsabant arjete muros.

Id. Abjete juvenes patriis, & montibus æquos.

Id. Hærent parjeteibus scalæ postesque sub ipsos.

Sil. Arjerat in primos, obicitque immania membra.

In his & similibus locis I Voacilis fit Consonans: *Itaque* *Abjete*, *arjete* Dactyli sunt.

Virg. Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.

Id. Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus

In his U Vocalis in Consonantem U migrant: quare *Tenuia* Dactylus est, *Itidem Genua*. Hæc est Probi sententia. Sunt qui existimant, esse Procæleusmaticum. Neque mirari debet, si Vocales mutantur in consonantes: cum eadem

eadem litteræ Consonantes interdum in Vocales vertantur, ut: *dissoluo* quadrissyllabum, pro *dissolvo* trissyllabo, & cætera, quæ per Diæresim in duas syllabas dividuntur.

DE CÆSURA.

SI Pedes maximè Versus Heroici, è singulis verbis constant, ineptum & insulsum fit carmen ut:

Aurea scribis carmina Juli maxime vatum.

Contra si verba concidantur, ita ut mutuo amplexu Pedes alii ex aliis pendeant, pulcherrimus efficitur Versus.

Virg. Semper honos, nomenque, tuum, laudesque manebunt.

Id. Non ignara mali miseris succurrere disco.

Id. Justitiæque dedit gentes frangere superbas.

Id. Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.

Syllaba, quæ ex dictione cæditur, ac post quemvis Pedem relinquitur, vulgò Cæsura dicitur: ejus tanta est vis, ut ejus beneficiò brevis Syllaba producat: est enim quoddam in ipsa divisione verborum latens tempus: nam dum moramur, atque ad alias transimus, intervallum unum, spaciumque lucramur.

Virg. Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.

Idem. Emicat Euryalus & munere victor amici.

Idem. Unâ eademque viâ sanguisque, animusque sequuntur.

Idem. Grajus homo insectos linquens profugus hymeneos,

Vides, ut Syllabæ naturā breves post primum secundum, tertium, & quartum Pedem producantur: id beneficium cæsura: acceptum referunt.

APPENDIX.

Anapæstici Versus optimi putantur, si pedes singuli è singulis fiant Verbis.

Senec. Tertia misit buccina signum.

Idem. Nondum seræ nuncius horæ.

Idem. Curvo brevius limite currens.

Qui tamen perpauci sunt, si cum aliis conferantur.

Idem. Pectora longis hebetata malis,

Jam sollicitas ponite curas:

Fugiat moror, fugiatque pavor.

Ne te illud prætereat, Anapæsticum Versum nonnunquam Pedem Anapæstum habere nullum, id quod primi duo Versiculi aperte docent,

Pæsi.

D

De-

De Penthemimeri, Hepthemimeri, &c.

Veteres Grammatici Versum Heroicum in quatuor partes secant, quas Sectiones, sive Cæsuras appellant, Penthemimerium, Trochaicam, Hepthemimerium, Bucolicam, sive Tetrapodiam.

PENTHEMIMERIS, Latine Semiquinaria, constat ex duobus Pedibus, & Syllaba, quæ dictionem claudat, ut:

Virg. ut belli signum. ---

Idem. Panditur interea. ---

Idem. Turnus ut in fractos

TROCHAICA post duos Pedes habet duas Syllabas, longam & breuem, sive Trochæum, qui dictionem terminet, ut:

Virg. Non omnes arbusta. ---

Idem. Infandum Regina. ---

Idem. Excitans cervice.

HEPTHEMIMERIS, Latine Semiseptenaria continet tres Pedes; & Syllabam, quæ dictionem finiat, ut:

Virg. Talibus Ilioneus: cuncti. ---

Idem. Multa super Priamo rogitans ---

Idem. Terra inter fluctus aperit. ---

BUCOLICA, seu TETRAPODIA fit si Semiseptenariæ duas breves adjunxeris, ut:

Talibus Ilioneus: cuncti simul. ---

Multa super Priamo rogitans super ---

Terram inter fluctus aperit, furit. ---

Hanc tamen postremam ajunt propriam Bucolici Carminis, quæ Theocritus plurimum est usus.

APPENDIX.

Versus, qui Heroico nomine digni censentur, modò Cæsuras unam habent, ut:

ut belli signum Laurenti Turnus ab arce.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Turnus ut in fractos adverso Marte Latinos.

Omnes solam Semiquinariam habent. Modò duas, ut:

Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.

Infandum Regina jubet renovare dolorem

Excitans corvæ toros, fixumque latronis, &c.

Omnes Trochaicæ, & Semiseptenariæ constant. Modò tres, ut:

Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant

Multa super Priamo rogitans, super Hectoris multa,

Terram inter fluctus aperit: furit ætus arenis. Omnes

Omnes & Semiquinariam & Semiseptenariam, & Bucolicam habent.

DE VERBIS POETICIS.

Verborum licentiâ liberiores multò sunt Poetæ, quàm Oratores, quibus assidue, accuratèque legendis, non solum Verba, sed etiam cetera ornamenta iis, qui Poëtico studio tenentur, diligentissimè sunt observanda.

DE PATRONYMICIS NOMINIBUS.

PROPRIA item Poetarum sunt, quæ à Grammaticis Patronymica vocantur, quòd à Patrum, Majorumque nominibus facta, filium, aut filiam, nepotem, aut neptem, aut ex posteris aliquem significent. Hac ferè à Græcis nominibus fiunt. atque vel in DES, vel AS, vel IS, vel NE, exeunt: quorum prima Masculina sunt & primæ Declinationis, ut: *Pelides, Achilles. Pelii filius.*

Ovid. Pelides utinam vitasset Apollinis arcus!

Æacides, Achilles, Æaci nepos.

Virg. Sævus ubi Æacide telo jacet Hector, ubi ingens Sarpedon.

Æacides, Pyrrhus Pronepos Æaci.

Idem. Conjugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisque positum.

Æacides, Pyrrhus, Epyrotarum Rex, ab Æaco originem trahens.

Idem. Eruct ille Argos, Agamemoniasque Mycenæ.

Ipsamque Æactiden, genus armipotentis Achillei.

Cætera Feminina sunt, & Declinationis tertiæ, exceptis ultimis, quæ secundæ sunt Græcorum, ut: *Thestias, Althæa Thestii filia.*

Ovid. Thestias haud aliter dubiis affectibus erant.

Thaumasias Iris, Thaumasias filia.

Virg. Ad quem sic roseo Thaumasias ore locuta est.

Æolis, Alcione, Æoli filia.

Ovid. Æolis interea tantorum ignara malorum.

Atlantis, Atlantidis, Eleära. Atlantis filia.

Virg. Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & auctor,

Eleära, ut Graji perhibent, Atlantide cretus.

Nerine, Nerines, Galatea, filia Nerei.

Idem. Nerine Galatea, &c.

APPENDIX I.

Patronymica non solum à patribus, avis, proavis, atavis, tritavis aliisque majoribus deducuntur, sed etiam à matribus, ut: *Iliades*; *Romulus* ab *Ilia*. *Philyrides*, *Chiron Centaurus*, à *Philyra*: *Latonis*, *idis*, vel *idos*, *Diana* à *Λητώ* hoc est, *Latona*.

Od. Invadunt portasque petunt, quas objice firmo clauserat
Id. *Phylirides* puerum *Cytharâ* perfecit *Achillem*. (*Iliades*)

Id. Præteritas celsasse ferunt *Latoidos* aras.

Item à fratribus, ut: *Phoronis*, *Io*, seu *Isis*, *Phoronei* soror: *Phaëthontias*, soror *Phaëthontis*.

Id. Nec superum rector mala tanta *Phoronidos* ultra ferre potest.

Virg. Tum *Phaëthontidas* musco circumdat amaræ *Corticis*.

A Regibus præterea, & conditoribus, ut: *Romulidæ*, *Romani* à *Romulo*: *Dardanidæ*, *Trojani* à *Dardano*: *Æneadæ*, ab *Ænea*: *Cecropidæ* *Athenienses*, à *Cecrope*: iidem *Thesidæ*, à *Thesco*.

Pers. ----- inter pocula quarunt

Romulidæ saturi, quid diæ Poëmata narrent.

Virg. *Dardanidæ* magni genus atro à sanguine Divum.

Idem. *Æneadis*que meo nomen de nomine fingo.

Ovid. *Phocus* in interius spatium, pulchrosque recessus
Cecropidas ducit.

Virg. Præmiaque ingentes pagos, & compita circum *Thesidæ*
posuere.

APPENDIX II.

Multa à regibus, urbibus, montibus, fontibus, fluviis, aliisque rebus fiunt, quæ formam quidem patronymicam habent, re autem verâ gentilia sunt, aut pro possessivis adjectivisque nominibus ponuntur, ut: *Asis*, *Libystis*, *Italica*, *Aufonis*, *Sarmatis*, *Colchis*, *Sirbonis*, *Thessalis*, *Sicelis*, *Sidonias*, *Ilias*, *Troas*, *Erimanthis*, *Menalis*, *Pieris*, *Tritonis*, *Pegasis*, *Phasis*, *Phæbas*.

Ovid. ----- Celerique carinâ.

Ægras metiris aquas? & in *Asiide* terra

Menia constituis.

Sil. Adquem *Cymodoce*, *Nympharum* maxima natu
Italidum.

Virg. ----- Occurrit *Acestes*

Horridus in jaculis, & pelle *Libystidis* ursæ.

Ovid.

Ovid. Nomen *Arionium* Siculas impleverat Urbes,
Captaque erat *Lyridis* *Aufonis* ora sonis.

Idem. *Sarmatis* est tellus, quam mea vota petunt.

Idem. Nec vehit *Aëtras* *Sirbonis* unda rates.

Virg. Interea ad templum non aquæ *Palladis* ibant
crinibus *Iliades* passis

Ovid. *Troades* exclamant: obmutuit illa dolore.

Idem. Cumque suo *Borea* *Mænalis* uris videt.

Idem. *Pegasis* *Oenone*, *Phrygiis* celeberrima sylvis.

Idem. Ve&am frænatis per inane draconibus *Ægeus*.

Credulus immerita *Phasida* fovit ope.

Luc. Limine terrifico metuens consistere *Phæbas*.

PATRONYMICA MASCULINA QUO
PACTO FORMENTUR.

PRÆCEPTUM I.

Nomina A finita assumunt Des syllabam, ut: *Ilia*, *Iliades*. As terminata assumunt De syllabam ante S, ut: *Æneas*, *Æneades*, *Pherætiades*, *Pherætiades*.

Ovid. Cumque *Pherætiade*: & *Hyantheo*, *Iolao*.

Exceptio.

A finita ipsam A mutant in I, ut: *Philyra*, *Philyrides*,
As terminata interdum I ante A assumunt, ut: *Amyntas*,
Amyntiades *Philippus*, *Amyntæ filius*.

Ovid. Aut, ut *Amyntiaden*, &c.

Æneides, *Iulus*, *Æneæ filius*, sit à Græco *Αἰνεας*,
Æneades sublato A, *Æneides*.

Virg. Atque his hærentem di&is affatur *Iulum*:

Sic *Æneide* telis impune *Numanum*

Oppetiisse tuis.

PRÆCEPTUM II.

ES finita mutant Es in ADES, ut *Hippotes*, *Hipotades*,
Æolus *Hippotæ filius*.

Ovid. Clauserat *Hippotades* æterno carcere ventos.

Exceptio.

Hæc sæpe I ante A admittunt, ut: *Anchises*, *Anchiades*: *Laertes*, *Laertiades*.

Virg. *Æneas* *Anchisiades*.

Ovid. Saxa moves gemitu, *Laertiadæ*que precaris.

P R Æ C E P T U M III.

Nomina secundæ Declinationis in Us Syllaba finita, in Genitivo assument Des syllabam penultima brevi, ut: *Æacus*, *Æaci*, *Æacides*: Sic *Priamides*, *Æolides*, *Tantalides* à *Priamo*, *Æolo*, *Tantalo*.

Virg. Misenum *Æoliden*, quo non præstantior alter.
Ovid. *Priamidēque* Helenum raptā cum *Pallade* captum.
Idem *Tantalides* tu sis, *Tereidēsque* puer.

Exceptio I.

Nonnulla penultimam habent longam, ut: *Belides*, *Lisurgides*, *Amphi, aides*.

Virg. - - - Si forte tuas pervenit ad aures.

Belidæ nomen *Palamedis*.

Ovid. Quique *Licurgiden* laceravit ab arbore natum.

Idem. *Amphiataides* *Naupactōo* *Achelōo*,

Solve nefas, dixit: solvit & ille nefas.

Exceptio II.

Quæ à nominibus secundæ Declinationis sunt, interdum etiam ante Des syllabam A litteram recipiunt, maxime quæ in Ius exeunt, ut: *Barrus*, *Bartiades*: *Asopus*, *Asopiades*: *Menarus*, *Menætiades*: *Thestius*, *Thestiades*: *Nauplius*, *Naupliades*: hæc in Ius, posterius I Genitivi mutant in A, ut: *Thestii*, *Thestiades*.

Ovid. Nunc quo *Bartiades*, inimicum devovet Ibin;

Hoc ego devoveo, reque tuosque modo.

Id Huic *Asopiades*, petis irrita, dixit & urbi.

Id Sive *Menætiaden* falsis cecidisse sub armis.

Id, - nec titulos intercipe famina nostros,

Thestiadæ clamant.

Id. Sed neque *Naupliades* facinus defendere tantum.

Japetionides à *Japeto*, pro *Japedides*, longius à norma recessit

Ov. Hic hominum cunctos ingenti corpore præstans.

Japetionides *Altras* fuit.

P R Æ C E P T U M IV.

Genitivus Nominum in Eus assumit Des syllabam penultima longā: E enim, & I Vocales in I longum, vel
 Et

Ei Diphthongum contrahuntur, vel et more Græcorum, ut à multis scribuntur, ut: *Atreus*, *Atrei*, *Atrides*, seu *Atreides*. Sic *Pelides*, *Alcides*, *Achillides*, *Thesides*, & sexcenta alia

Ov. Convocat *Atrides* socios terrore paventes.

Virg. Te precor *Alcide*, cæptis ingenibus adsis:

Ov. *Pyrrhus* *Achillides* animosus imagine patris

A P P E N D I X.

Hæc rariùs A ante Des syllabam habent.

Virg. Panibus *Othryades*, arcis, Phæbique sacerdos.

P R Æ C E P T U M V.

SI Nomina sint tertiæ Declinationis, Patronymica sunt à Dativo additâ Des syllabâ, ut: *Agenor*, *Agenoris*, *Agenori*, *Agenorides*, *Cadmus filius Agenoris*, *Thestorides*, *Calebas filius Thestoris*: *Actorides*, *Patroclus*, nepos *Actoris*: *Æsonides*, *Jason filius Æsonis*.

Ov. Donec *Agenorides* conjectum in gutture ferrum.

Id. - - - - - at veri providus augur

Thestorides, vincemus, ait:

Io. Reppulit *Actorides* sub imagine tutus *Achillis*

Troas ab arsuris cum defensore carinis.

Val. Flac. Advolat *Æsonides*, morremque cadentis acerbat.

Exceptio.

Nomina As finita, quorum Genitivus exit in ANTIS, A litteram ante Des syllabam petunt, ut: *Abas*, *Abantis*, *Abanti*, *Abantiades*, Sic *Atlantiades*, *Dryantiades*, & alia id genus.

Ov. Victor *Abantiades* patrios cum conjuge muros intrat.

Id. Venit *Atlantiades* positus caducifer alis.

Eodem ferè modo formantur, quæ à Nominibus in Os fiunt ut: *Telamon*, *Telamonis*, *Telamoni*, *Telamoniades*: *Amphitryoniades*: *Laomedontiades*.

A *Scipione* tamen non *Scipioniades*, sed *Scipiades*, immittitur nascitur.

Ov. Nec *Telamoniades* etiam nunc hinc ere quidquam Ausit.

Virg. Interea, cum jam stabulis saturata moveret.

Amphitryoniades armenta.

Id. Laomedontiaden Priamum Salamina petentem.

Id. --- Hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiades duos bello & te maxime Cæsar.

Syl. Hæu ubi nunc Gracchi? aut ubi sunt nunc fulmina sentis,
Scipiadæ?

PATRONIMICA FOEMININA UNDE FORMENTUR.

PRÆCEPTUM I.

Patronymica Fœminina, quæ in As, & Is exeunt sunt
à Masculinis, De syllabâ sublatâ, ut: ex *Thestides*,
fit, *Thestias*, *Thestiadis*: *Ætiades*, *Ætias*, *Thaumatides*
Thaumatias: *Phaëthontides*, *Phaëthontias*: *Æolides*, *Æolis*,
Æolidis, *Tantalides*, *Tantalus*: *Oebalides*, *Oebalis*: *Laroides*,
Laroids: *Dardanides*, *Dardanis*, *Dardanidis*: *Cecropides*, *Ce-*
cropis: *Belides*, *Belis*.

Multa præterea sunt, quæ Passim apud Poëtas leguntur.

Op. --- Rapido fallax Ætias igni

Imponit purum laticem.

Idem Talibus Æolidos diâis, lachrymisque movetur.

Idem. Aut ego Tantalidæ. Tantalus uxor ero.

Idem. Assidue repetunt, quas perdant, Belides, undas.

APPENDIX I.

Quædam tum in As, tum in Is exeunt, ut: *Æetias*, &
Æetis: *Atlantias*, *Atlantis*.

Val. Flac. -- nec me Æetis quin audiat opto.

Idem. -- atque ingens Æetida perculit horror.

Virg. Ante tibi Eoz Atlantides abscondantur.

Syl. Vix quo Atlantiadum rubefecerat ora fororum

APPENDIX II.

Fœminina, quæ à Masculinis sunt penultimâ longâ in
Eis desinunt, solutâ Dipthongo, atque E brevi in longum
versâ, ut: *Æneides*, *Æneis*, *Æneidos*: *Achilleides*, *Achil-*
leis, *Achilleidos*: *Thesides*, *Thesais*, *Thesideos*.

Ovid. Et tamen ille tuæ felix Æneidos auditor.

Stat. Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta.

Ruo Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam,
Vexatus toties sauci Theseide Codri?

Ex-

Exceptio.

Nonnunquam penultima manet brevis.

Ovid. Res quoque tanta fuit, quantæ subsistere summo.
Æneidos vati grande fuisset onus

PRÆCEPTUM II.

NE finita, è genitivo fiunt: additâ Ne syllabâ, penul-
timâ longâ, ut: *Neptunus*, *Neptuni*, *Neptunine* sic:
Adraštine, *Nerine* à Genitivis *Adrašti*, *Nerei*, E, & I mu-
tatis in I longum. Quod si primigenium nomen I ante Os
habeat, mutabitur Os in One, penultimâ productâ, ut:
Acrisios, *Acrisione*, *Danaë Acrisii filia*.

Cau. Tene Theis genuit pulcherrima Neptunine?

APPENDIX.

A muliebri *Acrisione* finxit Ovidius virile *Acrisioniades*.
Verrit in hunc harpen spectata exæ Medusæ
Acrisioniades, adigitque in pectus; at ille, &c.

DE METAPLASMO.

Proprium itidem Poëtarum est, verbis, quibus Orato-
res utuntur, aliquid interdum addere, vel detrahere;
nonnunquam litteras alias aliis permutare; aliquando è pro-
prio loco in alienum transferre: quod quidem cum in so-
luta Oratione vitium sit, *Barbarismus*que nominetur, in car-
mine tamen non *Barbarismus*, sed *Metaplasmus* appellatur:
datur enim venia Poëtis, quia plerumque coguntur inetro
servire. *Metaplasmus* verò dicitur, quod vetus verborum
forma vel necessitate metri, vel ornandi Poëmatis causâ,
à Poëtis in novam figuram, faciemque sermonis mutetur.

PROTHESIS, *Πρόθεσις*.

Littera vel syllaba principio dictionis addita vocatur Pro-
thesis, ut: *Gnarus*, pro *Narus*; *retulissim* pro *tulissim*.

Ter. Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum cognosces.

Idem. Nam pol! si id scissem, nunquam huc retulissim pedem.

D 5

EPEN-

EPIENTHESIS, Ἐπιένθεσις.

Epienthesis est, cum medio dictionis littera, aut syllaba interjicitur, ut: *Reliquias*, pro *reliquis*: *Mavors* pro *Mars*: *Navita* pro *Nauta*.

Virg. Troas: reliquias Danaum, atque immitis Achillei.

Idem. Fecerat & viridi foetam Mavortis in auro

Procubuisse lupam.

Ovid. Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita pinum.

PARAGOGE, Παραγωγή, SEU PROPARALEPSIS, Προπαράληψις.

Paragoge, seu Proparalepsis dicitur, cum extremæ syllabæ aliquid adjungitur, ut: *Deludier* pro *deludi*, *admittier* pro *admitti*,

Ter. Ubivis facilius sinam, quam in hac re me deludier.

Virg. ----- Tum Nisus, & unâ

Euryalus, confestim alacres admittier orant.

APHÆRESIS, Ἀφάίρεσις.

Littera, vel syllaba principio dictionis subtracta Aphæresis appellatur, ut: *Ruo* pro *eruo*, *temno* pro *contemno*.

Virg. ----- dabit ille ruinas.

Arboribus, stragémque satis, ruet omnia latè.

SYNCOPE, Συνοπή.

Syncope litteram, vel syllabam medio dictionis subtrahit, ut: *Gubernâclo*, pro *gubernaculo*: *periclis* pro *periculis*: *vixet*, pro *vixisset*: *extinxem*, pro *extinxissem*.

Virg. Cùmque gubernâclo liquidas projecit in undas

Præcipitem.

Idem. ----- hic me optime fessum.

Deleris heu! tantis nequiquam erepte periclis.

Idem. Vixet, cui vitam Deus, aut sua dextra dedisset.

Idem. ----- gnatumque, patremque

Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.

APOCOPE, Αποκοπή.

Apocope fini dictionis aliquid detrahit, ut: *Tuguri* pro *tugurii*: *Osti*, pro *ostii*.

Virg.

Virg. Pauperis & tuguri congestum celsipite culmen.

Idem. illo Virgilium me tempore dulcis alebar

Parthenope studiis florentem ignobilis oti.

ANTITHESIS, Ἀντιθεσις.

Antithesis est litteræ commutatio, ut: *Olli*, pro *illi*.

Virg. Olli cæruleus supra caput additit imber.

METATHESIS, Μετάθεσις.

Metathesis est litterarum ordo immutatus, ut: *Tymbre*, pro *Thymbræ*.

Virg. Nam tibi Thymbre capus Evandrius abstulit ensis.

Nisi quis putet nominandi casu tum Thymbræ, tum Thymbrus dici, ut: *Evander*, & *Evandrus*.

APPENDIX.

Synalæphe, Episyndalæphe, Diacresis, Ecclipsis, Synstole, diastole, sunt etiam *Metaplasmi* species, de quibus supra egimus.

DE PROSODIA.

Græci Πόσωδις, Latini Accentus, Tenores, interdum Tonos vocant.

Accentus rector est, ac moderator pronuntiationis: eo enim vel attollitur, vel djicitur vox: vel partim attollitur, partim dejicitur. Unde ipsum non immerito quidam vocis animam appellarunt.

ACCENTUS TRES.

Tres sunt Tenores, *Acutus*, *Gravis*, *Circumflexus*, Acuto attollitur syllaba; Gravi deprimitur. Ut *Populus*, ante penultima acuitur, penultima verò & ultima deprimitur, gradatimque descendunt.

Acuti nota è sinistra in dextram obliquè descendit. Gravis à summo in sinistram obliquè descendit.

Accentu Circumflexo partim attollitur, partim dejicitur syllaba, ut: *Romanus*: ejus nota ex Acuto, & Gravi constat: sonus hodie incertus est: si quidem Latine linguæ hospites, veterisque pronuntiationis ignari, eodem penitus sono tum acutas, tum flexas voces effecerimus.

PRÆ.

PRÆCEPTUM I.

Nullius verbi Latini ultima Syllaba, auctore Quintiliano, aut acuitur, aut circumflebitur. Quare *pálam*, *ína*, *alias*, & cætera id genus adverbia, primâ acutâ sunt pronuntianda. Nec te moveat, quod modò ultimæ à Typographis Gravi accentu notentur, id enim tantùm fit, ut Adverbia esse intelligas.

PRÆCEPTUM II.

Dictio unius syllabæ naturâ brevis, aut positione solâ longa acuitur, ut: *ár*, *fáx*, *dúx*.

PRÆCEPTUM III.

Dictio monosyllaba naturâ longa, aut positione simul, & naturâ, flebitur, ut: *Môs*, *rôs*, *lûx*.

PRÆCEPTUM IV.

In dissyllabis prior naturâ longa aut positione simul, & naturâ, flebitur, dummodo posterior sit brevis, ut: *Cæcus*, *audit*, *astus*, *maſtus*, *marris*, *fratris*: alioquin acuitur, ut: *Æſtus*, *arma*, *fûror*.

PRÆCEPTUM V.

In polysyllabis semper observanda est penultima, quæ flebitur, si longa fuerit naturâ, aut natura simul, & positione, dummodo ultima sit brevis, ut: *Amicus*, *affligit*, *Arærum*, *palæstra*, *Anapestus*: alioquin acuitur, ut: *Românus*, *Victôres*, *Marcéllus*.

PRÆCEPTUM VI.

In polysyllabis semper acuitur antepenultima, si penultima sit brevis, ut: *Dôminus*, *Archêpagus*.

De Præpositionum tono.

Præpositiones suis casibus præpositæ, uno eodémque tenore simul cum ipsis efferuntur, ac si una tantum esset vox, ut, *Per forum*, *ab eo*, *ad Dëum*, præter mōrem, contra fœdus. Vides ut præpositiones gravi tono pronuncientur.

DE-

DE GRÆCIS VERBIS.

Verba planè Græca, Græco accentu pronunciantur, ut *Παροληταμένον*, *Paralipoménon*, penultima acutâ. *Λιθάστρωτος*, *Litháſtrotos* acutâ antepenultimâ. *Κύριε*, *Kyrie*, e dem acutâ, *ἐλίσσον*, *Elejson*, verbum est quatuor syllabarum, ejus, non ultima, sed antepenultima acuitur.

APPENDIX.

In Græca lectione, si duæ Vocales concurrunt, ne in carmine quidem eliditur prior, nisi in ipsis libris ante extrita per Apostrophem fuerit. Quare cum *κύριε ἐλίσσον* septem syllabis constet, totidémque Vocalibus salvis, & integris scribatur, nulla prorsus est omittenda.

Kyrie eleison non solum à Latinis, sed etiam à Græcis per septem vocales scribitur *Ἐσαία 33. Κύριε ἐλίσσον ἡμᾶς. Psal. 40. ἐγὼ δὲ εἶπα κύριε ἐλίσσόν με. Et paulò post. Σὺ δὲ κύριε ἐλίσσον με. Matth. 7. Κύριε ἐλεῆσον ἡν. Si ultima Vocalis Prior s dictionis aut euphoniæ, aut ornatûs causâ elidenda esset, ejus absentiam Græci apostrophò, ut solent, notâssent.*

DE HEBRÆIS VOCIBUS.

Quæ Hebræa omnino sunt. neque Latinitate donata, Hebræo tono pronuntiantur, ut: *Amen*, *Cherubim*, quæ acutâ extremâ: ut pleraque alia, efferuntur.

Exceptio.

Ábel, *Cáin*, *Lámec*, *Nôe*, *Abigáil*, *Báal*, *Éden*, *Ephráta*, *Ephráim*, *Gómor*, *Isbóserb*, *Pháse*, *Sibólerb*, & quæ in *Ezer*, *Sedech*, *Malech*, *Ái*, exeunt ut: *Elitzet*, *Melchisédech*, *Abimélech*, *Sarái*, *Abisáí*, penultima acutâ pronunciantur.

Alia præterea sunt hujus classis, quæ consiliò prætermitto.

AP.

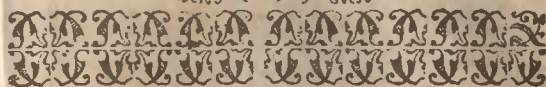
APPENDIX.

Quæ à Græcis, & Hebræis ad Latinos defecerunt; Latinorum normâ metienda sunt, ut: *Idôlam*, mediâ flexâ, cûm à Græcis *εἰδωλον* antepenultimâ acutâ pronuntietur.

Sâra à Latinis priorè acutâ effertur, quia declinatur, ut: *mûsa*, cûm ab Hebræis *Sarâ* posterior acutatur. Sed hæc hæc.

ARS

ARS METRICA,

Id est:

Ars condendorum eleganter

Versuum.

Plurimis exemplis aucta, & illustrata.

Libellus hic de Arte Metrica pauculis primùm pagellis editus tantam ubivis commendationem reperit, ut nullum ferè Gymnasium sit, in quo non receptus, magna Tyronum utilitate legatur, & prælegatur. Auctus est subinde à quopiam Exemplis plurimis; sed iis ad Amplificationem sententiæ unice spectantibus, qualia se Poëtis olim lecturis utrâque pagina offerrent. Aliam nos viam inivimus; & exempla ad Elocutionem, Phrasim, idioma Poëticum unice pertinentia, & tanto numero congestimus, ut spes sit, neminem fore, vel hebetioris ingenii Tyronem, quin vim Præceptorum, tot exemplis, velut speculis expressam percipiat omnino, colore quodam, seu sapore poëtico imbuatur utcumque, & brevî hâc viâ ad scribendum non infeliciter carmen, feliciter deducatur.

CAPUT

CAPUT I. DE MUTATIONE, SEU ENALLAGE VERBI.

SECTIO I.

Mutatur Verbum in nomen.

Fit hæc mutatio, cum Verbum Primitivum, aut compositum, aut simplex mutatur in Nomen Substantivum, cui deinde verbum aliud è Syntaxi, lectione Authoris, vel suo cuiusque iudicio additur, v. g. locò

Astuo Immani torreo astu.

Angor Anxietate premor.

Alo miseris alimenta ministro.

Aro, agros proscindit aratro.

Candeo, niveo candore resulget.

Cano, cantum modulabor avenâ.

Doleo, me dolor incessit.

Dono, multis impertio donis.

Fleo, diffuso fletu.

Foveo, lubens fomenta ministro.

Fido, mihi fiducia venit.

Frigesco, uruntur frigore membra.

Glorior, me gloria vexat inanitis.

Honor, merito afficiëris honore.

Jocor, in nugas solvitur, inque jocos.

Luceo, lucem diffundo.

Laudo non falsis laudibus orno.

Lachrymor, lachrymis indulgeo.

Morior, succumbo morti.

Munero muneribus cumulo.

Ningo, à nivibus caudescit humus.

Ominor, capio omina.

Omito, onus impono.

Paveo, titibant mihi membra pavore.

Raucesco, captas raucedine fauces.

Rubeo, ora rubor pingit.

Radio, radiis illustro tenebras.

Remigono pigros urgeo remos.

Senesco, obrepit lentum senium.

Sitio, me suis infestat.

Saluto, dono salute.

Sordeo, sordibus oppletur.

Fugio, me committo fugæ.

Furo, me furor invadit.

Furor, me turpi alligo furore.

Fulcio, subicio fulcrum.

Gemo, emitto tristes gemitus.

Hortor, hortatu extimulo.

Horreo, me luridus occupat horror.

Jejuno, frangunt jejunia corpus.

Laboro, oblector, recreorque labore.

Lætor lætitiâ medo.

Læteo, tutas mihi quæro latebras.

Lugeo, conficior luctu.

Ludo, perdo bona tempora lusu.

Mæreo,

Mæreo, in morore jacet.

Meo, optatam colligo messem.

Obliviscor, me oblivio caput.

Prælior, committere prælia.

Palleo, pallor in ore sedet.

Prandeo, redeunt post prandia vires.

Pudet, pudor ora subit.

Pasco, pabula præbeo.

Pluo, in pluvias, ær liquat.

Queror, omnia quæsiubus implet.

Sudo, fumant sudoribus artus.

Sileo, indico silentia linguæ.

Squaleo, in squalore sedet.

Studeo, ad studia incumbo.

Tono, concutitur tonitru cælum.

Tadet, tandè me tædia frangunt.

Timeo, serpit in ossa timor.

Torpeo, ignavo torpore sepultus.

Terreo, terror in incutit.

Tenno, contemptu vindico me-

met.

Vulnèro, insigo vulnera.

Voveo, votum concipio.

Ulciscor, reparabit honorem ultio sumpta.

Vestio me vestibus induo: &c.

Nota. Si his Nominibus Verbalibus addatur epithetum, ut in exemplis plerumque, suapte dilatarî Constructionem, sed de his alias dicetur.

SECTIO II.

Verbum simplex mutatur in Compositum.

Mutat figuram verbum, & simplice facias compositum, aut contrâ, ut ratio versûs exegerit, nempe cum syllaba una, vel asciscenda est, vel abijcienda. Curandum tamen ut ne significationem mutet sed compositum cum simplice Synonymum sit. Ut sunt ex Præpositionibus: *Ad, con, de, ex, in, pro, per, re, ob.* En specimen compositorum, ejusmodi suo Primitivo Synonymorum.

Augeo, ex-augo.

Bullio, e-bullio.

Calco, pro-conculo.

Curro, per-pro-accurro.

Cavo, ex-cavo.

Clineo, in-proclino.

Cado, con-cido.

Cano, con-cino.

Carpo, de-cerpo.

Cingo, in-cingo.

Cupto, per-discupio.

Duro, per-duro.

Domo, e-domo.

Esujo.

Bibo, con-bibo.

Cumulo, ac-cumulo.

Crucio, dis-ex-crucio.

Cæco, ex-ob-cæco.

Clamo, con-ex in-clamo.

Crepro, con-per-crepro.

Cado, con-pro-cido.

Capio, ac per-cipio.

Cedo, con-cedo.

Cresco, ex-in-cresco.

Damno, con-demno.

Dico, de-dico.

Doceo, e-con-ad-doceo.

E

Doleo-

Doleo, in-con-per-doleo.
Duco con-de-per-duco.
Egeo in-digeo.
Emo, co-emo.
Fraudo, de-fraudo.
Flagro, con-de-flagro.
Fleo, de-fleo.
Fulgeo, ef-af-fulgeo.
Fido, con-ādo.
Fluo, pro-de-fluo.
Fraugo in-con-fringo.
Fruor, per-fruor.
Fugio, pro-ef-fugio.
Fari, pro-ef-fari.
Gemo, in-gemo.
Hortor, ad-con-ex-hortor.
Horreo, ab-con-ex-horreo,
Jaceo, con-pro-jicio.
Lachrymor, il-col-lachrymor.
Luceo, al-e-per-luceo.
Largior, di-e-largior.
Lentio, de-linio.
Laboro, ad-e-laboro. &c.

Disco, ad-con-disco.
Erro, ob-per-ex-erro.
Edo, com-ad-per-edo.
Fundo, per-ef-fundo.
Fædo, de-fædo.
Ferveo, ef-fervesco,
Foveo, con-foveo.
Facio, con-per-ef-ficio.
Figo, af-in-figo.
Fodio, per-fodio.
Fremo, in-fremo.
Fungor, per-de-fungor.
Fulcio, suf-fulcio.
Gusto, de-gusto.
Gigno, pro-gigno.
Hæreo, ad-co-in-hæreo.
Juvo, adjuvo.
Jungo, ad-con-jungo.
Laudo, col-di-laudo.
Lino, col-per-il-lino,
Lasso, de-lasso.
Libero, e-libero.

S E C T I O III.

Verbum activum mutatur in Passivum, & contra.

Mutatur Activum in Passivum, ac vicissim, ut versui alterutrum magis servit. Tum autem sæpè omittitur Nominativus Pronominum: *Ego*, *tu*, *ille*, &c. Ablativus verò subinde cum Præpositione à, nonnunquam sinè ea; aliàs in Dativo ponitur, ut in subjectis exemplis.

Huc pertinent Verba illa, quæ à bonis authoribus jam Activa, jam Passiva terminatione usurpantur, ut: *Imperio*, *imperiior*; *luxurio*, *luxurior*; *reverso*, *revertor*; *lachrymo*, *lachrymor*; *assentio*, *assentior*; *fluctuo*, *fluctuor*; *conspico*, *conspicor*; *munero*, *muneror*, &c.

Activa Passivis mutata.

Totam hyemem dormio. Tota mihi dormiunt hyems.
 Novam progeniem cælo altò demittunt. Nova progenies cælo demittitur altò.

Artem

Artem ars ludit. Ars luditur arte.
Tuta est navis, quam medicum flumen fert. Modico quæ sum mine fertur.

Nec ullus te avatum habebis. Nec avarus habebis ulli.
Obsequium amicos vincit. Obsequid vincuntur amici.
Ne te dicant loquacem. Ne dicare loquax.
O utinam eum insanæ aquæ obruissent. Insanis obrutus esset aquis.

Victos superare victorem sæpè videmus. Victorem à victis superari.

Non ullus me audit. Non audior ulli.

Sæpè non magnus canis aprum tenet. Ac me non magno sæpè tenetur aper.

Ars placida ingenium molliat. Ingenium placida molliatur ab arte.
Data dona ipsum Jovem placant. Placatur donis Jupiter ipse datis.

Luxuriosum amorem divitiz alunt. Divitiis alitur luxuriosus amor.

Æquant gemmas censibus. Censibus æquantur gemma.

Dolor subitus mentem movit. Mens subito mota dolore fuit.

Collectæ aquæ flumen multiplicant. Collectis flumen multiplicatur aquis.

Tempus docet equos, lenta frena pati. Tempore lenta pati, frena docentur equi.

Æquor humum cinxit. Humus æquore cincta est.

Quam citò rugæ laxant corpora. Laxantur corpora rugis.

Ufus conterit ferrum, filices tenuat. Conteritur ferrum, filices tenuantur ab usu.

Nam sociis ceram illiverant. Nam sociis illita cera fuit, &c.

Eadem est ratio Passivi in Activum mutandi, nec exemplum alicui attinet, in re alioquin puerilis nota.

S E C T I O IV.

Mutatur Verbi modus.

Permutari potest Indicativus Conjunctivo, præsertim in Tempore præsentis, ac Futuro, sequente, aut præcedente particula *si*, *cum*, &c. v. g. Id non inficier, quod ais, pro *inficior*.

Te rediisse velim, pro volo.

Hic tibi præcipue pura sit mente colendus, pro est.

Vicero! si pugnare datur vincam.

Pramia si reseres, tibi plausero primus, Plaudam,

Scripsero, si cupias, *scribam.*
 Occidero ni mittis opem, *occidam.*
 Nil periturum quod sit amato, *est.*
 Si comes esse velis, summos conscendero montes, *conscendam.*
 Omnes qui Romam incoherent, is perculit horror, *incohebant.*
 Si dare vis, non detrecta vero munus *detrectabo.*
 Viderit, an liceat, *videbit.*
 Quod soleat fieri, id facito, *solet.*
 Si pereat miser, aeternum ploravero, *plorabo.*
 Res fuerit nobis gratissima, *erit.*
 Parte urbis, quæ mœnia tangeret, ibat, *tangebatur.*

Mutantur etiam Modi à conjunctionibus, quæ & Indicativum, & Subjunctivum admittunt, v. g.

Si, voles, vel volueris. Ubi voles, volueris. Cùm vacabit, vacaverit. Quando adest, affuerit. Donec eris felix, vel fueris. Ni cedis, cedas. Antequam morior, moriar Priusquam ignis ardet, ardeat. Etsi quamvis plura petis, petas. Gratium est, quod rediisti, redieris, &c.

Imperativus Modus semper potest in Subjunctivum converti, v. g. A me illum convenito, à me *conveneris* illum Ipse veni, *Veneris.*

Concedite id superi, *concesseritis.*
 Hac arbore carpe poma. *Hac carperis* arbore poma.
 Perfer, & obdura. *Obduraveris.*
 Nil mihi crede. *credideris.*
 Ipse coërce te met, *ipse coërceueris.*

Id præscriptum enim particula *ne* ulvenit, v. g. Ne id *faci*ro, *facias*, *feceris.*

Passim autem mutatur Modus Indicativus, seu Coniunctivus suppressis Coniunctione quòd; Verbo necessitatis *Debeo*; Relativo *qui* &c. particulis postquam cùm *se*, &c. quibus casibus verbum Infinitivo modo, ac in participio ferè ponitur. Exemplum passim offendes.

Suppressio Quòd.

Memini prædicere quercus, quòd *prædixerint.*
 Hæc te credibile est Phœbò didicisse magistrò, quòd *didiceris.*
 Bæotum in crasso iurares aëre natum, quòd *natus fuerit.*
 Ait: sic volvere Parcas, quòd *volvant.*
 Ipse suis oculis dirumpi vidit, quòd *dirumpatur.*
 Magno sentit misceri murmure pontum, quòd *miscetur.*
 Dubius, se vivere credat, siue extrema pati socios, quòd *vivant.*
patiuntur.

Se extinctum simulat, quòd *extinctus sit.*
 Significat, se velle ratem conscendere, quòd *velit.*
 Advertit laqueos, insidiasque strui, quòd *struantur.*
 Et naves resciri mandat, ut *resciantur.*
 Ajunt matrem peperisse gemellos, quòd *pepererit.*
 Sufficiat fugisse hostem, quòd *fugerit.*
 A se commissum negat id scelus, quòd *commiserit.*
 At plures narrant occubuisse viros, quòd *occubuerint.*
 Iussa tibi mea contemni video, doleoque, quòd *contemnas.*
 Peccatumque, oculos, est habuisse meos, quòd *habuerim, &c.*

Suppressum Debeo Verbum mutatum in dus.

Hic tibi præcipuè pura sit mente colendus, hunc *debes colere.*
 In non credendos corpora versa modos, qui *credi non debent.*
 Scilicet in superis etiam fortuna luenda est, *debent luere.*
 Nec divitiis, nec paupertate notandus, *debet, aut potest notari.*
 Et visis servanda fides, *debet servari.*
 Ipse tibi furtim decipiendus eris, *debebis te decipere.*
 Pulvis ab infuso melle premiendus erit: *debebis premi.*
 Implendus sibi quisque bonis est artibus, *se implere debet.*
 Sors est sua cuique ferenda, *quisque debet ferre.*
 Lex est metuenda nocendi, *debet metuere nocens.*
 Pars belli haud temnenda, quæ *temni non debet.*
 Templaque Romano conspicienda foro, quæ *conspici possunt.*
 Heu loca felici non adeunda viro, quæ *non debet adire,*
 Accepto claudenda est janua damnò, *debet claudi.*
 Mors semper descendenda meorum, quam *fiere debeo.*
 Imploranda tibi Juno est, *debes implorare.*
 Uni tibi monstra domanda, *debes domare.*
 Nequaquam huc ejiciendus eram, non *debebam ejici.*
 Olim spargende volucris esca, qui *debebis spargi.*
 Ipse fui solandus, *solari me debebant.*
 Fausta que narrabas dissimulanda tibi, quæ *dissimulare debebas.*
 Mala sunt longis attenuanda iroris, *debent attenuari, &c.*

Suppressum Relativum qui, quæ, quod. Participium Præsens.

Parsque sui turbæ parva precantis idem, quæ *idem precabatur.*
 Tu patulæ recubans sub tegmine fagi, qui *recubas.*
 Hærent stagna loco plenas æquantia ripas, quæ *æquant.*
 Quid nisi suffugium nimbos vitantibus essem? (nux) qui *visunt.*
nimbos.
 Lachrimas non sponte cadentes, quæ *non sponte cadebant.*
 Inter geminz nantem continia mortis (navem ardentem) quæ *navat.*

Signa meæ dextra jam morientis erunt, *quæ jam moritur.*
 In excidium cœli nascentia bella, (*gigantum*) *quæ nascuntur.*
 Vincentemque horrea messem, *quæ vincit.*
 Tumulum non omnia membra tegentem, *qui tegebat.*
 Mors strepitum passu non faciente venit, *qui non facit strepitum.*

Idem in Ablativo Absoluto.

Matre Dea monstrante viam, *quæ vel dum monstrabas.*
 Ibo volente Deo, *si Deus vult.*
 Multum latrante Lycisca, *cùm latraret.*
 Zephyris mutantibus auras, *dum mutant.*
 Nullo turbante Deorum, *dum nullus turbat.*
 Et te dante capit Judex, *si non habet iram, si tu des.*
 Illa rapit juvenes primâ flore juventa, *dum flores.*
 Cunctâque fortuna rimam faciente dehiscunt, *dum rimam facis.*

Huc pertinent illi Ablativi absoluti.

Te consule, *dum tu eras, eris consul.*
 Si non parva quies te Præsede, *dum tu præsides, es, eris, eras.*
 Laudator temporis æstis, *se puero, dum puer fuerat.*
 Insons se iudice nemo, *qui sui iudex est.*

Participium Præteriti.

Extinctum Nymphæ crudeli vulnere Daphnim flebant, *qui extinctus fueras.*
 Divitiis, & honoribus auctos vidi permultos, *qui aucti fuere.*
 Phariâmque ingressus in alnum perdidit jam jura sui, (*de Pompejo, postquam ingressus est.*)
 Extremo geminas Oriente petitas, *quæ petitiæ fuere.*
 Plenique deserto fiant scœnalia campo, *postquam desertus est.*
 Ensem non hos quæsitum munus in usus, *qui quæsitus est.*
 Quæsitæ cœlo lucem, ingemuitque reperta *postquam reperit.*
 Segnius irritant animos demissa per autem, *quæ demittuntur.*

Participium Futuri.

Aspice venturo lætentur ut omnia sæclo, *quod venies.*
 Invitis oculis aspicienda venit, *quæ aspiciuntur.*
 Non audiendas mittit ad cœlum preces, *quæ non audientur.*
 Defensura reos sacundia, *quæ defendet.*
 Pomifer autumnus, nebulis cessurus & undis, *qui cedes.*
 Poma secit, serò carpenda nepori, *quæ carpentur.*
 Nullis cessura procellis navis, *quæ nullis cedes.*
 Dona tulit nulli placitura, *quæ nulli placebunt.*
 Morituri verba Catonis, *qui jam moriturus erat.*

Sit

Fit Rhodus hospitium recturi Principis orbem, *qui reges.*
 Fama vetus, nunquam moritura Camilli, *quæ non morietur.*
 Vituli nondum metuendâ fronte feroces, *quæ nondum metuenda.*
 Infinitivus etiam aliquando pro Indicativo usurpatur,
 v. g. Méne incepto desistere victam; *ego desistam?* Tu pa-
 cem rumpere? *subint: audebis?* Tu nostram transcendere
 fossam? &c. & quæ sunt ejusmodi locutiones plerumque
 figuratæ.

S E C T I O V.

Mutatur Tempus Verbi.

VARIè mutari possunt Tempora, ut imò; dum è tribus
 Præteritis, Imperfecto, Perfecto, & Plusquàmperfecto
 unum pro alio usurpatur. 2dò: Locò Præteriti. Tempus
 Præsens Indicativi. 3tiò: Locò Præsents, Præteritum,
 vel etiam Futurum. 4to: Subjunctivi Præsens pro Imper-
 fecto secundo. 5to: Infinitivi Præsens pro Præterito. 6to:
 Gerundia pro Præsenti Infinitivi. Magno adeò hæc tem-
 porum Enallage ad carminis facilitatem adjuvamento est, ut
 exemplis patebit.

Imò: Ex tribus Præteritis alterum pro altero adhibetur,
 v. g. Ibamus, ivimus, iveramus; Ferebam tali, tuleram.
 Cunctis exulibus mala plura ferebam. Exulibus cunctis
 nam mala plura tuli, Exulibus cunctis tuleram mala plu-
 ra - Indulgens animo pes mihi tardus erat. - Indul-
 gens animo tardus mihi pes fuit. - Indulgens animo
 fuerat pes tardior ipse. Ipsa Jovis conjux cessit ab urbe
 sua, cesserat urbem suâ, &c.

2dò: Locò Præteriti Tempus Præsens, quod Histori-
 cis familiare, etsi non nisi Præterita narrantibus; v. g.
 Hæc ubi certa sedet sententia, pro *sedet*.

Ut data signa fuerè, pars pedes ire parat pro *paravit*. Pri-
 mus inire Bellum, *inire*. Spem vultu simulat, premit alium cor-
 de pavorem, *simulavit pressit*.

3tiò: E converso item pro Præsente, vel Futuro Præ-
 teritum adhibetur; v. g. Copia si dabitur pugnandi, vici-
 mus, pro vincimus.

E 4

Sic

Sic Virgilius de apibus: Rege incolumi mens omnibus una; amisso rupere fidem, *Pro rumpunt*. Hoc vento afflante perivimus omnes, loco si afflet *perimus* vel *peribimus*. Ni defleat iter, deerravit; pro *deerrat*, vel *deerrabit*. Si monitis pares rem restituiſti, pro *restituis*, vel *restitues*. Qui ventri indulget, decoxit; *decoquet*.

Exemplorum, quibus unum tempus pro altero, quoad sensus patitur, usurpatur, sunt innumera.

Tota licet veteres exornent undique ceræ atria. Item dicere possis, *exornarent*, *exornaverint*, *exornabunt*.

Quædam cum primâ reſecentur crimina barbâ. Dicere: *reſecabis*, *reſecato reſecueris*.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis. Non *ſufficiebat*, *ſuffecit*, *ſuffecerat*, *ſuffecerit*.

Se iudice nemo nocens abſolvitur, *abſolvetur*, *abſolutus eſt*.

Tuta imago eſt puppis, quæ parvo flumine fertur, *eſſet erit*, *ſuerit*, pro *fertur*, *feretur*.

Nemo ſine crimine vivit, *vixit*, *vivet*, *vixerit*.

Lis paucis verbis interdum maxima creſcit, *creſcit*, *creſcet*.

Viſtorem à viſto ſuperari ſæpè videmus, *videbimus*, *vidimus*, *videimus*.

Nemo diu gaudet, qui iudice vincit iniquo, *vicit*, *vicerit*, *vincet*; *gaudebit*, *gauiſus eſt*.

4to, In Coniunctivo modo ſæpè Præſens pro Imperfecto adhibetur, v. g. Ni faciat, ventus mare totum proruat, loco ni *faceret*. Id eſt: Niſi Neptunus ventos coerceret ab Æolo immiſſos, venti totum mare proruerent.

Ni mea cura reſiſtat, jam flammæ erumpant, loco *reſiſterent*, *erumperent*.

Intumeas nimium, ſi plus fortuna dediſſet, pro *intumesceres*.

Mentem advertiſſes videas ſuccreſcere quosdam, loco *videres* vel *vidiſſes*.

Non ita agat, ſi vir prudenter eſſet, pro *ageret*.

Res melius cadant, melius ſi conſilium eſſet, loco *cederet*.

Tempore deficiat, ut agros ſi perſequar ignes, *perſequeret*, *deſiceret*.

5to: Præſens Infinitivi in Præteritum vertere, magnum eſt Verſificatori adiumentum in carmine condendo, v. g.

Quis minor eſt, quam tacuiſſe labor? *tacere*.

Proximus ille Deo eſt, qui ſcit tacuiſſe tacenda, *tacere*.

Serò caveas jacuiſſe per herbam, *jacere*.

Diſce oculos continuiſſe tuos, *continere*.

Gaudet magno ſudâſſe tumultu, *sudare*.

In morte Viri, cupiunt animam ſervâſſe catellæ, *ſervare* de ſæminis ineptis.

Ne Pudeat te poenitere, *Poenitere*.

Me ſinit exiliô delinuiſſe meô, *delinere*.

Infixum penitus nequeo domuiſſe dolorem, *domare*.

Quid gemuiſſe juvat? *gemere*.

Inſeſſiſſe animum nocuit, *inſringere*.

Nolito turpes inſeruiſſe jocos, *inſerere* ſermoni.

Quam multis linguam non tenuiſſe nocet, *non tenere*.

Carſu omnes vicuiſſe volebas, *vincere*.

Tu quoque idem carmen compoſuiſſe potes, *componere*.

Debebas oculos abſtinuiſſe tuos, *abſtinere*.

Dextram dextræ junxiſſe petebat, *ungere*.

Qui poſſim veſtris noſoluiſſe malis? *dolere*.

Fæſtinat noſtros legiſſe libellos, *legere*.

Tunc audeſ me deſpexiſſe Poëtam? *deſpicere*.

6to: Gerundia in *di*, poſt Adjectiva Genitivum regentia, in *dum* poſt præpoſitionem *ad*; in *do* cam præpoſitione *in*; item ſupina in *um*, & *u*, quibus carent Græci, Græcorum more, id eſt: per Figuram Helleniſmi eleganter in Præſens infinitivi commutantur, ut: Neſcia fallere, pro *fallendi*.

Avidus pugmare, *pugnandi*.

Timidos ſtudioſus figere cervos, *figendi*.

Gnarus cœli deſcribere motus, *deſcribendi*.

Miſcere venena Peritus, *miſcendi*.

Evacuare ſcyphos cupidus, *evacuandi*.

Oblitus juſſam tibi ferre ſalutem, *ferendi*.

Currere velox, *ad currendum*.

Aſſiduus pervolvere libros, *in pervolvendis*.

Promptus lachrymari, *ad lachrymandum*.

Orare attentus, *in orando*.

Certare paratus, *ad certandum*.

Aſſiduus veni ſolari, *ſolaturus*.

Explorare hoſtes abiit, *exploraturus*.

Cum hæc Helleniſmi Species ad variationem ſimul, & elegantiam tantum conferat, ut P. Balde bene obſervarit, Horatii præcipuas quasque elegantias, & gemulas ab Helleniſmo petitas, operæ erit, rem pluribus exemplis illuſtrare: v. g.

In nugæ celer effundi.

Pavidus getica arma laceſſere.

Jura dare ambitiosus.
 Infantes punire feroc.
 Insectari alios vehemens, *in insectando.*
 Herculeos fortis tolerare labores, *ad tolerandos.*
 Currere iners, *ad currendum.*
 Mendacia cudere solers, *ad cudenda.*
 Puer moneri contumax.
 Nostra sequi vestigia lentus, *ad sequenda.*
 Aures obtundere cantu importunus, *in obtundendis.*
 Respondere morosus, *respondendo.*
 Audax omnia perpeti, *ad perpetiendum.*
 Græcia conjurata tuas solvere nuptias, *ad solvendas.*
 Alios vel verbo ladere mollis.
 Assiduus commentari, *in commentando.*
 Cura datur Messapo claudere portas, *claudendi.*
 De lecto surgere tardus, *ad surgendum, vel in surgendo.*
 Munera spargere magnificus, *in spargendis.*
 Facilis stomachari, *ad stomachandum.*
 Opes parare diligens, *in parandis.*
 Solers mercari, & vendere caro, *ad vel in mercando.*
 Timidos constans agitare cervos, *in agitandis.*
 Impatiens tantum perferre dolorem, *ad perferendum.*
 In libros incubuisse piger.
 Tenax expendere nummos, *ad expendendos.*
 Objurgare patrem filius impudens, *ad objurgandum.*
 Saxeus moveri, *immobilis.*
 Lentus morem gessisse monenti, *ad morem gerendum.*
 Ignavus famam bello, vel pace parare, *ad parandum.*
 Graves nervosus dicere causas, *in dicendis.*
 Exhaustire ducis iussa Impiger, *ad ex hauriendam.*
 Niveus videri.
 Juvare amicos obliuiosus, *juvandi.*
 Dextram conferuisse alacris, *ad conferendam.*
 Vir gravis, ridere parcus, *in ridendo.*
 Quodcumque subire periculum immodicus, *ad subeundum.*
 Servire libidinibus propensus, *ad serviendum.*
 Tangi periculosus, *tactu.*
 Petulans incessere dictis, *ad incessendum.*
 Aptus modulamine dulci detinuisse aures, *ad detinendas.*
 Patinas irrumperere primus, *ad irrumpendum in patinas.*
 Et naves jam tum portum a timore procaces
 Lentus & incipere, & properus finire laborem, *ad incipiendum.*
 Aspici pudica formina.
 Argumentando rivalem vincere pugnax, *ad vincendum.*
 A veteri querulus nostros desistere mores.
 Sentire, & dicere rectus, *in sentiendo, & dicendo.*

Durus, rigidusque flecti, *ad flectendum.*
 Sagax emungere bursas, *ad emungendas.*
 Dissimulare iram sapiens, *in dissimulanda.*
 Mollis precibus, lachrymisque ferreus.
 Mandata, Patris sedulus exequi *in exequendis, vel ad exequenda.*
 Deses flamma arcere propinquas ædibus, *ad arcendas.*
 Jam parvas attentius opes augere, *ad augendas.*
 Versutus struere insidias, *ad struendas.*
 Audiri insuavis vox, *ad audiendum.*
 Non iavenustus, vel lubricus aspici, *ad aspectum.*
 Validam validus divellere quercum, *ad divellendam.*
 Causas orare disertus, *in orandis.*
 A falso stolidus discernere verum, *ad discernendum.*
 Perspicax rimari astorum vias, *in vel ad rimandas.*
 Exarsit ille, nempe contemni insolens.
 Rixari pronus *ad rixandum.*
 Segnis agros proscindere aratro, *ad proscindendos.*
 Unusque invadere castra igneus, *ad invadenda.*
 Pensum discere hebes, *ad discendum.*
 Per plateas cursare frequens, *in cursando.*
 Primus perrexere cæpta, *ad vel in perrexendis.*
 Festinus reparare aciem, *ad reparandam.*
 Observare hostem vigil, *ad observandum.*
 Invitus studiis operam navare puellus, *ad studium.*
 Volucer prædas captare, *ad capiendas.*
 Asper tractari, *ad tractandum, tractatu.*
 Irritare hostem cautus, *in irritando.*
 Facundus laudare Deos hominesque, *in laudandis.*
 Monitori cedere durus, *ad cedendum.*
 Sagax technas ornare dolosas, *ad ornandas.*
 Alios juvare debilis, *ad juvandum.*
 Cupidus ditescere, *ditescendi.*
 Proclivis peccare iterum, *ad peccandum.*
 Extrahere lites callidus, *extrahendi.*
 Suamet vidisset pericula cæcus, *ad videnda.*
 Difficillisque capi damæ, *ad capiendum, captu.*
 Argutus plectro modulari.
 Equus componere lites, *in componendis.*
 Agilis socios prævertere cursu, *ad prævertendum.*
 Pangere metra habilis, *ad pangenda.*
 Humiles labores ferre superba.
 Tam capisse dolosa, quam facilis hamo capi, *mulier.*
 Res crystallina ladi; insueta domari, *oculus, &c.*

CAPUT II. DE MUTATIONE NOMINIS SUBSTANTIVI, ET ADJECTIVI

De Mutatione Nominis.

SECTIO I.

De Mutatione Substantivi in Verbum.

Perſepè Subſtantivum Verbale mutari poteſt in Verbum, à quo proficiſcitur; cujus Infinitivum Præſentis, aut Imperfecti partes Nominativi, aut etiam Accuſativi agat v. g. Mendacium ſædum, *ſædum mentiri*. Si verò Dativus ſit, aut Ablativus in Gerundium in *do* vertitur: Hoſtes latratu fugavit, *latrando fugavit*. Sic:

Imitatio ſervilis eſt. *Servile eſt imitari.*

Triftis migratio fuit. *Trifte migrare fuit.*

Narratio tua me oblectat. *Me narrare tuum oblectat.*

Fuga turpis eſt. *Fugere turpe.*

Quot juvenes perdit amor inſanus? *Inſanum perdit amare.*

Ægrotudo moleſta. *Ægrotare moleſtum.*

Mutatio auræ ſalubris. *Auram mutâſſe ſalubre.*

Tua invitatio placet. *Placet invitare tuum.*

Meditatio alit artes. *Meditari.*

Leſtio me doctum facit. *Me doctum legiſſe facit.*

Turpe luctum non durat. *Turpe lucrari.*

Sæpè malis medemur oblivione. *Sæpè malis obliviſcendo medemur.*

Si poſſes luctu mala levare. *Mala ſi poſſes lugendo levare.*

Sirenes dolofas fugâ vinces. *Sirenes vinces fugiendo dolofas.*

Carnem doma jejuniô. *Jejunando doma carnem.*

Jocos jocô elude. *Jocando elude.*

Iram precibus mollire. *Iram mollire precando.*

Prædâ vivunt. *Prædando vivunt, vivantque rapiunt.*

Quid ſectio juvat? *Quid ſecuiſſe juvat?*

Ille ſenio perit. *Ille ſeneſcendo perit.*

Silentio longô diſce loqui. *Diſce ſilendo loqui.*

SECTIO II.

Mutatio Caſus.

Mutatio caſuum ſit imò in Subſtantivis, quorum Verba varium regimen habent; v. g. Criminis accuſo ſurem, vel: *accuſo de crimine ſurem*. Sic:

De noſtra deſpero ſalutem, *vel noſtram deſpero ſalutem.*

Quin me ſpes deficit ipſa, *vel quin ſpes deficit ipſa mihi.*

Laude anteit omnes, *vel laude anteit omnibus unus.*

Dominatur urbi, *vel dominatur in urbe,*

Dono tibi libros Naſonis, *vel Naſonis te dono libris.*

Diſſideo tecum, *vel tibi diſſideo.*

Inceſſit me dira cupido *vel inceſſit dira cupido mihi.*

Cur vellem prohibere domum tibi? *vel cur vellem noſtrâ te prohibere domo?*

Nam munus fungor publicum, *vel publico nam munere fungor.*

Te præſtolabor, *vel tibi præſtolabor eò uſque.*

Intercludo hoſti reditum, *vel hoſtem reditu intercludo fugacem.*

Turpibus indignor factis, *vel indignor turpia facta,*

Diviti nupſit, *vel cum divite nupſit.*

Noſtras obtreſcat laudes, *vel noſtris obtreſcat laudibus Olus.*

Veſter canis allatrat omnes, *vel veſter canis allatrat omnibus;*

Conſilium tibi, quod cœpi, communico, *vel conſilium tecum communico captum.*

Simul urbe, ac arce potitus, *vel arcemque, urbemque potitus.*

Urnas implevit aquâ, *vel implevit aquâ.*

Attrum veſcuntur panem, *vel atro veſcuntur pane miſelli.*

Pauper eget nummorum, *vel pauper eget nummis.*

add: Fit etiam mutatio caſuum per figuram Helleniſmi ſeu more Græcorum, qui cum Ablativo careant, ejus loco, adhibent vel *Genitivum*, ut in plerisque Verbis: *Copiæ*, vel *inopiæ*, vel *Dativum*, ut in Verbis Paſſivis, vel *Accuſativum*, ut in Nominibus partem ſignificantibus. En horum exempla.

Ablativus mutatus in Genitivum.

Deſine querelarum, *pro à querelis.*

Abſtinet irarum, *pro irâ.*

Mendicum cumulare bonorum, *pro, bonis.*

Fraudatus mercedis abivir, *pro mercede fraudatus.*

Quis hunc poſſit ſatiare ciborum, *pro ſatiare cibis.*

Calvum nudare pilorum, *pro pilis.*

Fons ſcater aquarum, *pro aquis.*

Affluo opum, *pro opibus.*
 Immunis podagra, immunisque dolorum, *pro podagra, doloribus.*
 Suorum extorris larium, *pro suis larium.*
 Armorumque Gradive potens, *pro armis.*
 Invisus animi, *pro animo invisus, vel animo invictus.*
 Floridus ævi, *pro ætate.*
 Devius æqui, *pro ab æquo.*
 Fervidus ingenii, *pro ingenio.*
 Integer vitæ, scelerisque purus.
 Innocens morum. Pudoris intaminatus,
 Verborum paucus. Donorum parcus.
 Judici rectus. Ingenii limatus.
 Flagitii manifestus. Sui occultus.
 Jocorum nimius. Vindictæ moderatus.
 Sententiæ immotus. Consilii promptus.
 Verborum asper. Varius colorum.
 Fidei incorruptus. Arcani taciturnus.
 Sævus pœnæ. Donorum insatiabilis.
 Mentis turbidus. Consilii præceps.
 Laboris assiduus. Nummorum pauper.
 Ciborum immodicus. Verborum profusus.
 Tuta fulminis laurus.

Dativus cum Passivis.

Non audior ulli, *ab ullo.*
 Sæpius auditus nobis, *à nobis.*
 Nullo mihi cognitus usu, *à me.*
 Magno cantata Maroni Æneis, *à Marone.*
 Proles adamata parenti, *à parente.*
 Diligor haud equidem, sed nec fastidior illi, *ab illo.*
 Nulli malo probati, *à nullo.*
 Nemo plus mihi diligitur, *à me.*
 Toti urbi spectus, *à tota urbe.*
 Præmia victori non expectata, *à victore.*
 Plebi defectus obivit, *à plebe.*
 O quæsitæ diu mihi, *à me.*
 Creditur id multis, sed non mihi, *à multis, à me.*
 Portum nautis prope desperatum, *à nautis.*
 Euphrates melius Romano haud transitus esset, *à Romano.*

Accusativus partis pro Ablativo.

Redimitus tempora lauro, *temporibus.*
 Lumbos præcincti fune nodoso, *lumbis.*
 Comas incompotitus puer, *comis incompotitis.*
 Ungues aquilæ instar adducens, *aduncis unguibus.*

Ornatus digitos auro, gemmæque.
 Unum oculum cæcus, *uno oculo.*
 Perstrictus pellem teneram, *pelle.*
 Telo humeros ictus, *humeris.*
 Os humerosque Deo similis ore.
 Scutis protecti corpora longis, *corporibus.*
 Fædum colla tumens, *collò.*
 Stridentia guttura raucus, *gutturæ.*
 Sparfos neglecta capillos fœmina, *neglectis capillis.*
 Cristis capita alta corusci, *capitibus.*
 Fassa quidem scelus est, sed nil mutata colorem colore,
 Ipsaque medullas marcidus, *medullis.*
 Auriculam gemmis ornatus, *auriculâ ornata.*
 Ense pedem truncatus, *pede.*
 Telo dorsum perfoctus acuto, *dorso.*
 Nervos, & brachia firmus, *firmus nervis.*
 Caput calvus, *capite.*
 Oblusus furas, *suris.*
 Tremet ossa pavore, *ossibus.*
 Membra omnia latus, *membris.*
 Hirsutum mentum villosus, *mento.*
 Aures prælongus, *auribus.*
 Inflatique genas, *genis.*
 Gingivas putris, *gingivis.*
 Dentes albus, *dentibus.*
 Linguam mutilus, *linguâ.*
 Collum strumofus, *collò.*

3tiò: Mutantur Casus reliqui in Vocativum, per Apostrophen, seu allocutionem personæ, alioquin alio casu ef-ferendæ. Id quod Poëtis frequens, & metri causâ com- modum, v. g. Scipiadas duro bello, & te maxime Cæsar, pro maximum Cæsarem. Sic:

Terrætur stridore columba, unguibus accipiter saucia facta tuis, *accipitris.*
 Coronam, quæ posset crines Phœbe decere tuos, *pro Phæbi crines.*
 Quotquot sunt divos, & te solmaxime testor, *maximum solem testor.*
 Has hyacinthe tenes, illos amaranthe moraris, *hyacinthus te- nes, &c.*
 Volens, Mars tua signa sequar, *sequar Martis signa.*
 Pallas tu mihi prima Dea es, *prima est.*
 Quis te non fugiat pernitiola Venus; *Quis pernitiolam Ven- rem, &c.*
 Regna audax in tua Pluto venit, *Plutonis regna.*

Desósque feroces & te fallaci Parthe timenda fugá, *Parthum timendum.*

Ut Pronepos Neptune tuus, *Neptuni Pronepos.*

Quam vellet sumere pennas, Perseu sive tuas, Dædale sive tuas, *Dædali, Persei.*

Veste perit, quam Nesse dedisti, *Nessus dedit.*

Donec erunt ignes -- Discentur numeri culte Tibulle tui, *Tibulli.*

Atque urbes, quas Rhene rigas, *Rhenus rigat.*

Mastratus donis Dejanira tuis, *donis Dejaniræ.*

Quid quid graciles huc mittitis Indi, *Indi mittunt.*

SECTIO III.

Mutatio Numeri.

Numerus singularis universim in pluralem, & hic in singularem converti potest, seu Appellativa, seu Propria, Multitudinis, aut Collectiva sint Nomina. Quæ Enallage iterum versificare incipienti, mirum, quanto subsidio est v. g. Quæ te tam læta tulerunt sæcula? pro quod te tam lætum sæculum tulit.

Appellativorum mutatus Numerus.

Priami dum Regna manebant, *dum regnum manebat.*

Ora natant lacrymis, *os natat.*

Supplex tua numina posco, *tuum numen.*

Capitolia ad alta feretur, *capitolium.*

Incertæ murmura famæ, *murmur.*

Bella gerit redimicula collæ, *redimiculum.*

Et Capitolini splendida templa Jovis, *templum.*

Ne videar thalamis insidiosa tuis, *thalamo.*

Hæc sunt officiis digna, sepulchra meis, *dignum sepulchrum.*

Ibis Cecropia, *portus.*

Et tunicas lacrimis sicut ab imbre graves, *gravem tunicam.*

Respice, quæ pandò lugubria pectora, *lugubre pectus.*

Impulsæ segetes Aquilonibus horrent, *Aquilone.*

Non libet auratâ corpora veste regi, *corpus.*

Hæc belli tempora tristes, agam, *hoc tempus.*

Trojæ heu feralia nomina, *ferale nomen.*

Comitatur funera nati, *funus.*

Propria in Pluralem versa.

Hæc Decios, Marios, magnosque Camillos, *exulit, Decium &c.*

Id possint ipsi risisse Catones, *Cato.*

Stantes in curribus Emilianos,

Nec

Nec vereor Minoas, nec Rhadamantos, *Minoam &c.*
Ajaces desunt, & Protefilai, *Ajax.*

Nomina Multitudinis in Singulari.

Hostis habet muros, *hostes habent.*

Nos Senoam motus, Cimbrumque ruentem vidimus, *Cimbros.*

Externis miles Romanus in oris, *Milites Romani.*

Parthum vicit, Medumque, *Parthos Medos.*

Extremam Macedo penetravit ad Indum, *Macedones Indos.*

Nostro rescissus ab orbe Britannus, *Britanni.*

Nomina Collectiva cum Plurali.

Plebis vis, ingens eò concurrere, *concurrit.*

Pars in frustra secat, *secat.*

Thura ferant pia turba Quiritum, *ferat.*

Collectus populus clamant pugnantique, *clamat.*

Luduntur uterque, *luditur.*

Frequens ita decrevere Senatus, *Senatores.*

Conjurant cum Patriciis ignobile vulgus, *conjurat.*

Verum de hac Numerorum mutatione nempe apud Poëtas passim obvia plura exempla afferre non attinet.

SECTIO IV.

De mutatione Generis, & Personæ.

Mutatur genus Substantivi, ut jam nunc de Numero Collectivorum Nominum diximus, & in Syntaxi de Concordia traditur, v. g. Pænorum duo millia cæli, pro casa.

Grex totus scabie unius & porrigine tacti, pro *tactus.*

Sunt item quædam Nomina diversi generis, ut: hic pileus, helleborus; vel hoc pileum, hellebortum. Hæc barbitus, hoc barbiton, &c. Verum hæc pauca, nec memoranda sunt.

Persona mutatur, cum Casus per Apostrophem in Vocativum vertitur, v. g. Quas tu Rhene rigas, pro *Rhenus rigat*; de quo supra.

SECTIO V.

De mutatione Adjectivi.

Nomen Adjectivum mutatur imò in Substantivum, 2dò. Præsertim cum materiam, vel possessionem significat.

Possit.

F

3tio:

3^{tiò}: in quasi Substantivum more Græcorum. 4to: In negationem duplicem. 5to: Positivus in Comparativum, aut vicissim.

Mutatur Nomen Adjectivum in Substantivum, v. g.

Argutum dictum. *Argutia* dicti.
Candidum pectus. Pectoris intactus, candor.
Amosus senex. Jam multis prægravis annis.
Astuti pueri. Puerorum *astutia*,
Artificiosum opus. *Ars* operis.
Armati. timendi. *Arma*. timenda.
Asperi mores. *Asperitas* morum.
Audax vincit. *Audacia* vincit.
Anxius est. *Anxietas* premit.
Clemens Dominus. *Domini clementia*.
Dolosum hominem nosco. Nosco *dolos* hominis.
Dulcia sæpè trahunt. *Trahimur* dulcedine.
Exulem solabor. *Exilium* miseri solabor.
Furnosam vitare tabernam. *Furnum* vitare tabernæ.
Frigida hyems. *Hyemis frigus*.
Fervidus in studiis, *Magno fervore* studet.
Fulgentia arma. *Armorum fulgor*.
Fallax vulpes. *Vulpis fallacia*.
Furibundum compeſce. *Compeſce furorem*.
Horrida sylva. *Sylvæ horror*.
Neglectus juvenis. *Neglecta juvenis*,
Levis puer. *Insigni levitate* puer.
Macilentus ille. *Macies* hominis vicina periculo est.
Pudicus laudandus est. *Laudandus pudor* est.
Scelerati, & *impii* triumphat. *Scelus*, *impietâsque* triumphat.
Sedi inſati. *Seditio* ventorum.
Inclementes Divi. *Inclementia* Divum.
Voluptuosi lassati. *Lassata voluptas*.

Huc pertinent imprimis Nomina Gentilia, ac Patria, sic:

Bactriani minantur. *Bactra* minantur.
Aegyptii dediti id. his. *Aegyptus* dedita.
Paribus indixit bellum. *Indixit Paribus* bellum.
Romani suis exciti sedibus. *Roma* suis excita est sedibus.
Germani Romanos fâces metuunt. *Metuit Germania* fâces.
Italos sequimur. *Italiam* sequimur.
Ad Sarmatas missus. *In sarmatiam* missus,
Indi mittit ebur. *Indi*.

Item

Item Nomina, quæ possessionem significant, v. g.

Patria ædes. *Patris* ædes.
Materna lachryma. *Matris* lachryma.
Cælestis regia. *Regia Cæli*.
Pompejanus eques. *Eques Pompeii*.
Paterna veste. *Veste patris*.
Homericus versus. *Versus Homeri*.
Apollineum oraculum. *Oraculum Apollinis*.
Quirinalis flamen. *Flamen Quirini*.
Vestal Sacerdos. *Vestæ sacrata* Sacerdos.
Junonia avis. *Reginæ Junonis* avis.
Saturnia proles. *Saturni* filia, &c.

Item Adjectiva materiam significantia, v. g.

Fburnea cythara. *Cytharæ vocalis ebur*. Sed de his aliâs erit dicendi locus, cùm de elocutione agetur.

2^{dò}: Mutatur Adjectivum per figuram Hellenisim, cùm substantivè ponitur, in genere neutro, & numero plurali, v. g.

Abdita res. *Abdita* rerum.
Profunda fossæ. *Fossarum* metuenda profunda.
Occulta consilia. *Consiliorum* occulta revelat.
Stratæ viæ. *Strata* viarum.
Immensæ terræ. *Terrarum immensa*, marisque.
Opaca per loca. *Per opaca* locorum.
Ceruleus pontus. *Cærule* ponti.
Plani campi. *Camporum plana* renident.
Inaccessæ alpes. *Alpium inaccessa*.
Declivis mons. *Declivia montis*.
Florida præra. *Prætorum florida*.
Salebrosa viæ. *Salebrosa* viarum.
Culti agri. *Agrorum culta*.
Cæli supera. *Superos* cælos.
Vanas nugas deponito. *Nugarum deponito varia*.
Roscidæ nubes. *Irida* ; rogenerant *roscidæ* nubium.
Sublimes colles. *Sublimia* collium.
Amœnæ valles. *Vallium amœna*.
Inanes Fabulas. *Inania* fabularum.
Amara curæ. *Amara* curarum.
Horridæ rupes. *Horrida* rupium.
Incerta comitia. *Comitiorum incerta*.
Obscura nemora. *Obscura* nemorum.
Ardua turrium. *Ardue* turres.
Angusta domorum. *Angusta*.
Posticum ampla. *Ampla*.

3to : Mutatur Adjectivum per æquivalentiam, nempe per particulam *non*, & præpositionem *in*, quæ in Nominibus negationi æquivaler. v. g.

Non implacabilis ira. *Placabilis*.
 Non ignara mali. *Gnara*.
 Non insuave melos. *Suave*.
 Non inficera fabula. *Faceta*.
 Non inamœna dies. *Amœna*.
 Non indignus honore. *Dignus*.
 Non indecoro pluvire sordidus. *Decorus*.
 Et doctus, nec inhumanus. & *humanus*.
 Non indocilis cecinisse cituta. *Docilis*.
 Non inimica quies. *Amica*.
 Non imbellia tela. *Bellacia*.
 Non immedicabile vulnus. *Medicabile*.
 Non incallida anus. *Callida*.
 Non incauta parens. *Cauta*.
 Non incredibilem rem narrat. *Credibilem*.
 Non ingrata refers. *Grata*.
 Nec inhospita tecta. *Hospitalia*.
 Non injucundo sermone retentus. *Jucundus*.
 Non illaudatam vixisse juventam. *Laudatam*.
 Vir non illepidus. *Lepidus*.
 Non inmemor esto. *Memor*.
 Et non inmitia poma. *Mitia*.
 Non inopinatus venisti. *Opinatus*.
 Non impare versu certabant. *Pari*.
 Non impenetrabile castrum. *Penetrabile*.
 Non impolitis moribus. *Politis*.
 Non incomposito vultu. *Composito*.
 Non improba turba. *Proba*.
 Vir non instrenuus. *Strenuus*.
 Non inmansuetum censent. *Mansuetum*.
 Non infociale pecus. *Sociale*.
 Non innoxia verba. *Noxia*.
 Jus non insipidum. *Sapidum*.
 Non illaudabile carmen. *Laudabile*.
 Ripas transgredi. *Brandae*.
 Mens inobsequens angore gravari.

4to : Mutatur denique Adjectivum à Gradu Positivo in Comparativum, aut Superlativum. v. g.

Quò non formosior alter,
 Quò non immanius ullum flagitium.
 Quò justior alter nec pietate fuit, nec bellò major, & armis.
 O tēque,

O tēque, quaterque beati.
 O nimium dilectæ Deo.
 Ter felix. Ter fortunatus.
 Tristissima noctis imago.
 Fons vitreâ liquidissimus undâ.
 Martisque simillimus heros.
 Textit nox obscurissima terras.
 Hippolyti pulcherrima proles.
 Argentò prædives, & aurò.
 Calle perangusto.
 Præfervidus iræ.
 Præcupidus spoliolum.

5to : Annestendum hic est, quòd nonnunquam etiam Adverbia in Adjectiva neutra, vel quasi Adjectiva mutantur. v. g. Cometes lugubrè ruber.

Lenè sonant Zephyri. *Leniter*.
 Camporum æquora suavè renident. *Suaviter*.
 Hæret inexplētum lachrymis. *Inexplētè*.
 Vana tumens. *Vanè*.
 Torva tuens. *Torvè*.
 Facit implacabilè. *Implacabiliter*.
 Feralè tumens mare. *Feraliter*.
 Fistula dulcè canit. *Dulciter*.
 Sed flos vernus amabile pandit.
 Fremit exitiabilè fluctus.
 Et talia flebilè satur.
 Occurrit funebrè bubo.
 Accelerant hilarè interitum.
 Et lamentabilè stridet.
 Lenè subirascens. Puerilè ludit.
 Triste lupus stabulis. *Res tristis*.
 Varium, & mutabile semper fœmina.

Atque hæc ferè sunt, quæ ad vocum mobilium præcipuarum Nominis scilicet, & Verbi mutationem, versificationem aggredienti tyroni adeò necessariam pertinent, quæque si in suprema Grammaticæ paulùm præmansa fuerint, ad Humanitatis Scholam transeunti pro face erunt, & viatico. Nunc ad Artis Metricæ partem alteram haud paulò difficultiorem, vocum nempe singularum elegantiam Poeticam, seu elocutionem, & velut idioma Poëtis proprium, nec cum soluta commune, gradum facimus.

CAPUT III.

DE ELEGANTIA POETICA
SUBSTANTIVORUM
SECTIO I.*Rei possidentis in possessionem.*

Non sine Elegantia mutari potest Nomen Substantivum rei possidentis in Adjectivum Possessivum, seu possessionem significans. Ut cum dicimus *patriæ virtutes*; pro *Patris virtutes*.

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
Induit ecce amnis puerilia vitreus ora. *Pro pueri.*

Littoreas populatur arenas. *Littoris.*

Abies casus visura marinos. *Maris.*

Romæ acies. *Romanorum.*

Pompejanus equus. *Pompeji.*

Me tenet urbanus splendor. *Urbis.*

Deliciz horrendes. *Horti.*

Rustica gaudia captat. *Ruris.*

Flumineo raptus ab alvo. *Fluminis.*

Hyemale gelu. *Hyemis.*

Ignem cupidineo. *Cupidinis.*

Connubialia fœdera. *connubii.*

Navalis statio. *Navium.*

Me bella domestica turbant. *Domus.*

Fœmineus plangor. *Fœminarum.*

Montosa crepido. *Montis.*

Socialis turba coivit. *Sociorum.*

Fulmineique fragores. *Fulminis.*

Nocturna silentia. *Noctis.*

Ventosa seditio. *Ventorum.*

Libraria cella. *Librorum.*

Pastoria cura. *Pastoris.*

Popularum frange tumultum. *Populi.*

Ardore flagrans juvenili. *Juvenis.*

Lucra mercatoria quarrit. *Mercatoris.*

Vinaria vasa. *Vini.*

Arbore Palladiæ gaudet. *Palladis.*

SE-

SECTIO II.

Genus pro Specie.

Mutari potest Substantivum Speciei, in Substantivum genericum; modò Geni addatur Epithetum *Proprium speciei*. Atque hæc mutandi ratio frequens est, & per elegans. v. g. sint Substantiva specifica ex *Avibus*. Aquila, Gallus, &c. è *Piscibus*, Delphinus; Balæna, &c. è *Floribus*. Rosa, &c. dices igitur:

Specificum. Genus Epithetum. Proprium.

Aves	{	Gens, Ætheris incolæ.
		Cohors, pennata.
		Agmina, sonora volantium.
		Natio, facunda sylvæ.
		Plebs, Camporum garrula.
Aquila	{	Turba, plumæa.
		Populus, Rostratus.
		Jovis armiger.
		Promethei carnifex.
		Ganymedis portitor.
Gallus	{	Minister fulminis.
		Rex volantium.
		Titania.
		Nuncia Lucis.
		Villarum ex cubitor.
Hirundo	{	Prænuncia veris
		Indignam quæ præfert pectore cædem.
		Humanæ æmula vocis.
		Fœcunda & innuba.
		Tincta guttis Phædis.
Pistacus	{	Ossa circumvolitans.
		Avium histrio.
		Junonis.
		Attica
		Cerealibus arvis gaudens.
Apes	{	Cantator funeris ipse sui.
		Mature Bachæ metuenda.
		Improvida cippi.
		Juniperi conviva.
		F 4

Taleo

Specificum. Generis. Epithetum Proprium.

Talco	Ales	In certamina nata.
Alauda		Austriæ honos.
Columba		Lætum gembunda.
Phoenix		Hæres ipse sui.
Moracilla		Riparum Salus.
Accipiter	Avis	Cortis prædator.
		Genus æquoreum.
		Populus natantum.
		Greges Squammigeri.
Piscis	Piscis.	Gens fluvicola.
		Agmina muta natantum.
Anguilla		Colubro cognatus.
Mullus		Barbarus.
Delphinus	Piscis.	Musica amicus.
Balæna		Scopulosus.
Trutta		Auró maculosus.
Alburnus		Plebejus.
Laurus	Arbor	Apollinea. Venturi præcia.
Myrtus		Paphia. Veneri sacra.
Cupressus		Feralis.
Quercus		Glandifera.
Cedrus		Ignara putrescens.
Betula		Pueris plorata.
Populus		Phætonia.
Palma		Victorum decus.
Abies		Summorum incola montium.
Pinus		Solers fu lisse picem.
Suber		Impatiens mergi.
Olea		Palladia.
Morus		Thibæo aucta cruore.
Larix		Sub aquis lapidescere docta.
Taxus		Funerea
Rosa	Flos	Pæstanus.
Hyacinth.		Zephyro defletus.
Lilium		Virginea nive candidus.
Narcissus.		Sui amore creatus.
Viola		Accola sepium.
Crocus		Auroræ concolor.
Papaver		Sonnum gremio laturus.
Cyanus		Segetum amicus.
Heliotrop.		Phæbi amicus.

Thy-

Specificum. Generis. Epithetum Proprium.

Thymus	Herba	Caprarum delictum.
Cepa		Lachrymosa.
Aurum		Fulvum.
Argentum		Candidum.
Cuprum	Metallum	Cyprium.
Plumbum		Saturnium.
Ferrum		Martium.
Saphyrus		Cælestis.
Smaragdus	Gemma	Herbea.
Chrysolith		Concolor aure.
Lachrymaz	Humor	Dolorifer.
Atrament		Scriptorius.
Vinum		Bacchicus.
Thermæ		Sulphureus.

SECTIO III.

Species pro Genere.

MUtari potest Substantivum Generis, in Substantivum Speciei, maxime in descriptionibus, ubi multo jucundius singulares, quas describimus rerum Species persequimur, quam earum genera duntaxat recenscamus. Sic v. g. loco: *flores in hortis micant*, dices: *Rosa*, vel *rosæ purpurea in hortis micat*. Ità pro quovis vento dices *Affricum*,

pro quovis mari: *Caspium*.
Luctantem Icariis fluctibus Affricum.
Pascua læta Boum. Pro Pecudum.
Docta Enthymemata torquet. Pro argumenta.
Immobilior siculo Feloro. Pro rupe.
Incidit in foveam speculatus Oriona. Pro Stellæ.
Insidiando paris. Pro avibus.
Hamo maculosas fallere trutas. Pro pisces.
Docto centaurea pollice carpens. Pro herbas medicas.
Impavido bibit ore eicutam. Pro venenum.
Mensa eadem præbet tardos, & ventre rubentes Salmones. Pro pisces, & aves.
Mite solum pomis. Pro arboribus fructiferis.
Cui ciceres cænam faciunt. Pro legumina.
Crudum pavonem in balnea portat. Pro cibum.

F 5

Tri-

Triticum dives. Pro frumenti.
 Præturas & mendicata Triennia captat. Pro Honores.
 Mellis Arabs, olidæque Moluccæ. Pro Aromata.
 An quæ turpia cerdoni (plebi) Brutos, Fabiosque decebunt. Pro nobilitatem.
 Arctæus rigor. Frigus ingens
 Caryitia marmora. Pro. Marmora.
 Timidis insistere Cervis. Feris.
 Fulices, lappasque repurgat. Agrestes herbas.
 Anglica vellera. Pro panni.
 Auratam induta Togam Pro vestes.
 Infringunt solem tiliæ. Pro arbores umbriferæ,
 Dulces capreis falices. Pro arbuta.
 Te nulla febris torreat. Pro nullus morbus.
 Scythicâ rabie. Pro Barbarica.
 Dulce falernum. Pro vinum.
 Afræ Dypsidæ instar. Pro serpentis.

Nota: Nec species tantum pro genere, sed & notoria è fabulis, vel Historiâ Nomina Propria usurpantur. v. g. Prochyram præpono Suburræ. Prochyra deserta Insula, pro loco solitario: Suburra vicus Romæ populosissimus, Pro frequentante loco. Sic:

Gaurana, vel Lucina ostrica. Pro quibusvis.
 Menalius lucus: pro quovis. Lalaps pro cane. Tiresias pro cæco. Vulcanus pro claudo. Sinon pro doloso. Ajax pro furioso. Ulysses pro callido. Palamedes pro Navarcho. Lynx pro perspicaci. Patroclus pro amico. Cræsus pro divite. Æthiops pro nigro. Circe pro Venesica. Orpheus pro Musico. Mentor pro sculptore. Bucephalus pro equo generoso. Cato pro gravi Censore. Gracchus pro seditioso. Archimedes pro Mathematico. Arachne pro nevrice. Baucis pro semina rustica. Typhæus pro Gigante. Ius pro paupere.

SECTIO IV.

Materia pro Re.

MUtari etiam eleganter potest Nomen Substantivum rei alicujus proprium, in nomen materiæ, ex qua illa res facta est. Ita tamen, ut Epithetum addatur rei maxime proprium, ejusque significationem exprimens. v. g. Ebur pro eburnea Cythara non facile intelligetur, nisi addas epithetum: ebur sororum. Sic:

Ære

Ære ciere viros, martemque accendere cantu. Pro æræ tubæ.
 Quæ tanta licentia ferri Pro armorum ferreorum.
 Hæret lateri lethalis arundo. Sagitta arundinea.
 Agrestem tenui meditabor arundine Musam. Pro fistula arundinea.
 Nec nautica pinus mutabit merces. Pro Navis pinea.
 Fulvum mandunt sub dentibus aurum. Pro frantum aureum.
 Pleno se proluit auro. Pro aureo poculo.
 Tota licet veteres exornent undique ceræ atria. Pro Cereæ imagines majorum.
 Contorto vincula sparto. Funes parteo.
 Ebenus Mæcotica postes exornat. Postes ex ebena.
 Cedrum habitat. Domum cedrinam.
 Acies buxea. Pro calculi buxei in ludo Schacchiorum.
 Imbibiti custos argilla caloris. Pro fornax argillacea.
 Æs Turrium vocale. Pro æræ campana.
 Fulmineum nitrum. Pulvis Pyrius è nitro.
 Insidiata astris vitra. Pro rubus opticus è vitris.
 Viridi natitantia vina Smaragdo. In Scypho Smaragdino.
 Tentarum classica pellium. Tympana è pellibus.
 Natatile cuprum. Pro Cupræ naves.
 Quercum terris appellere festam. Navem quercinam.
 Collis metuenda Turcis Serica. Zuma sericea.
 Gossypium vivens oleo. Lycinus Gossypinus.
 Devotum dapibus stannum. Stannæ canes.
 In Marmor ivit rusticæ Romæ lutum. Roma lutea.
 Transfixus corno lethali. Telo Corneo.
 Viminibus tormenta tegunt. Corbibus vimineis.
 Emerito linò fulcare profundum. Velis limeis
 Pectoris æstriplex. Æræ lorica.
 Vivunt ab arte metalla. Statuæ metallinæ.
 Cannabæ furi metuenda. Funis cannabinus.
 Animatum Mentore gypsum. Gypseum Simulacrum.
 Exta sonora ovium. Chordæ fidium.
 Sacclorum argentum nunquam rediturum. Sacculum argenteum.
 Equestris pollicis aurum. Amulus aureus.
 Et adhuc durant Ægyptia saxa. Saxæ amules.
 Volatile plumbum. Glandes plumbeæ.
 Disspellunt tenebras olidâ pice. Tadis piceis.
 Mella bibunt. Mellitos potus.

SECTIO V.

Totum pro Parte.

MUtari potest etiam rariùs Nomen partis in nomen totius, Ut càm pro aqua fontem, pro fluviu Pontum dixit Virgilius.

luti-

Irriguûmque bibant violaria fontem. *Fontis aqua.*
 Ingens à vertice Pontus in puppim ferit. *Fluctus.*
 Opus è candente Elephanto. Pro è dente *Elephantis.*
 Soporifero reclinis in urso. Pro pelle *ursi.*
 Moto pavone temperat æstum. *Flabellum è cauda pavonis.*
 Induti tigrides maculosas. Pro pelles *tigrinum.*
 Stragem pulveream vulpe edit. *Cauda vulpis.*
 In molli stratus ore. Pro *plumis oloris.*

Huc etiam referre licet, cum Nomen qualitatem, vel proprietatem significans, mutatur in Substantivum rei, veluti Totius. v. g. *Excussit infantem*, pro *mores infantes*. Sic:

Pompejusque videtur dedidicisse Ducem. *Ducis artes.*
 Astutam gestat sub pectore vulpem. *Vulpinos dolos.*
 Jam illi mento caper effluit ingens. *Caprina barba.*
 Tota suo à sexu defecit. *A vitiiis femineis.*
 Totam eradicat pectore Conjugem. *Conjugialem amorem.*
 Invultu matrem gestas, teneramque sororem. *Mavis è sororis vultu.*
 Heroem vivis. *Heroicam vitam.*
 Infanum cordis cicurare leonem. *Rabiem leoninam.*
 Magnos ex animis derasit avos. *Majorum virtutes.*
 Pharsaliam meditans inferre Canopo. *Cladem Pharsalicam Egypto.*
 Brevem rapinam vivimus. *Rapidam vitam.*
 Viribus in primo certamine totis exhaustire virum. *Virile robur.*
 Multum sub pectore condit Ulysses. *Ulyssæos dolos.*
 Pietatem publica causa, Rexque Patrem vicit. *Regis officium pietate.*
paternam. De Agamemnone filiam Iphigeniam immolante.
 In totum lassata gregem dispescere Matrem. Pro *Maternas curas.*
De matre plurimorum liberorum.
 Turpem iuduit histrionem. *Histrionicos mores.*
 Exue Galliam. *Gallicos mores.*
 Mater tota conjuge expulsâ redit. *Maternus affectus. De Medea jam liberis parcere volente.*
 Horatia proles, una acies pontis. *Loco totius exercitus.*
 Nulla tibi jam virgo genas depingit. *Virgineus pudor.*

SECTIO VI.

Pars pro Toto.

Longè frequentius mutatur Nomen Substantivi Totum significantis, in Nomen partis v. g. cum usurpantur recta pro domo. Sic:

Oculosque ad mœnia torfit. *Urbem.*
 Jamque Argiva phalanx ibat. *Exercitus Græcorum.*

Partes

Partes ejusmodi integrales Nominibus Totalibus subiectas vide in indiculo universalis P. Poincæ, ut *Navis* (quâ ab rebus maritimis metaphorâ nullâ Poëtis est frequentior) partes sunt: puppis: prora, rostrum, vela. malus, antennæ; scalini, transtra, remi, Sentina, saburra, gubernaculum, holis, anchora, carina, &c. *Arboris*: radix, caudex, cortex, ramus frondes, vertex, *Spica*: culinus, aristæ, gluma. *Capitis*: vertex; frons, tempora, &c. *Oculi*: supercilium, cilium palpebra, pupilla, uvea, &c.

Navis. Audaci remo decurrit ad Indos.
 Mercator *Scalnis* felicibus usus.
 Nullum metueus *antenna* pyratam.
 Classis vicenis instructa *Saburris*.
 Invidæ falso cognomine *puppis*.
 Immani fluctu jactata *carina*.
 Non semper victicia *transtra*.
 Si *Rostra* inimica laceessant.
 In nostro centena stat *an-hora* portu.
 Numerumque propè excedentia *vela*.
 Demersa septem *malis*.
 Salvamque reduxit ab indis *sentinam*.
 Ocho *gubernaculis* hosti insidiatus.
Avis. In Sylva *rostris* resonante canoris.
 Plenum certis interrogat æra *pernis*. *Augurium capians.*
 Illaqueat visco *plumas* prædæque potitur.
 Incautus decepit fistula *pernas*.
Piscis. Hamò tremulas educere *Squamas*.
 Multâ natati *brachia* lacus.
 Unda frequens remige *pinnæ*.
Arbor. Obscurus piceatâ *corrice* lucus.
 Abditur in notas astris *frondes*.
 Incubuit crepetis *radicibus* Euris.
Spica. Conserta *culmis* horrea.
 Maturis Boreas infestus *aristis*.
Caput. Index animi *frons* nubila mœsti,
 Dolor mihi *tempora* vellit.
 Et nescia *palpebra* fastus.
 Vigilanti stertere *naso*.
 Notaque per opida *buccæ*. *Trzcones*.
 Pendentemque reum *lingua*. *Ab advocato defensum.*
Oculus. *Æthiopissa* *pupilla*. *Nigra*.
 Formosum *cilium* cave.
 An te blanditiis hæc *uvea* cepit?
Pes. Mordentem *crura* podagram,

Constri-

Constricti poplites humore maligno.
 Malleolis insertus fonticus humor.
 Cui calx ire negat.
 Defixa lecto planta, gressumque negantes.
 Partes interna. Permeat ossa dolor,
 Venas dolor exedit imas.
 Urit præcordia luctus.
 Cura jecur rodit.
 Urbs. Orbis Romana pomeria adorat.
 Tyrias excindere turres.
 Incluta Troja Tempia jacent.
 Domus. Terit officiosa potentum limina.
 Miratur postes adamante fultos.
 Regales incendia muros corrumpere.
 Lectus Efflat ronchos in delide sponda.
 Non reddit culcitra doctos.
 Non jacer in molli sapientia matra.
 Rejicit væcordia stragula virtus.
 Intra puvinos ne sepelito diem.
 Præponit castris factum cervical colore.
 Mensa. Mappa assedator paratitus.
 Quærens aliena prandia quadri.
 Canat moderatis luncibus Aulus.
 Sapidis inhiare Salinis.
 Pinguis cui fuscina.
 Acies. Germanus eques campos equitabit Eoos.
 Bistonidum terror Germana phalarx.
 Terrarum victrix legio Romana.
 Nunc totum in capulo jus est. In gladio vel viribus.
 De capto agitant petasone triumphos. De apro.
 Monstrum Pharia crocodillus algæ. Nili fluminis.

Usurpatur etiam eleganter urbs quæpiam singularis vel
 Provincia, pro toto Regno, vel Imperio. v. g.

Anglia Londinum Europæ arbitria librans.
 Meditatur Cambria bellum.
 Francia. Et molita diu transire Lutetia Rhenum.
 Hispania. Jamque minus sese Madritum.
 A Calpe domitatur ad Indos. Berica.
 Auriferique potens Cassila. Potofsi.
 Belgium. Pingunt aulæa Brabant.
 Exhausti bellis Flandri.
 Bruxellæ Batavis conjunctæ Fœdere.
 Germania. Thracibus exitium tandem latura Viennæ.
 Gbaltus dominabitur Argis. Germanus Græciæ.

In eundem modum partes anni pro anno toto sparsim
 à Poëtis usurpantur. v. g.

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.
 Me per mare per terras septima jactat hyems.
 Quatuor autumnos Pleias oria facit.
 Ut me pontus habet quater arva colonus aristis nudavit.
 Quarta est falce resecta Ceres.
 Quarta tribus lustris addita messis erat. Anni 16.
 Frigus ter decies nudavit frondibus Æmum.
 Totiesque solutis ver nivibus. viridem monti reparavit amictum.
 Ut patriâ careo, bis frugibus area trita est.
 Dissiliit nudo pressa bis uva pede.

S E C T I O VII.

Causa pro Effectu.

MUtari potest Substantivum Nomen, Effectum signifi-
 cans, in Nomen ipsum Causæ. Ut cum Virgilius pro
 vernanti segete dixit: *Bestum labores.*
 Occidit Ilium, coelitem egregius labor.
 Bellauteri Thebani dicere mens est. *Ereoclis, & Polinici fratrum.*
 Peperitque Jocasta nefas. *Ex incesto.*
 Campi sub clade lateantes. *Cadaveribus oppleti.*
 Et monte & luco gemina per eunt caligine soles. *Lux solis*
effectus umbra admittitur.
 Deciduum ex oculis absterge dolorem. *Lacrymas doloris effectum.*

Huc referri possunt rerum Inventores, vel Præsides Dii
 pro rebus ipsis: v. g. pro vino Bacchus, pro segete & pa-
 ne, Ceres, pro bello Mars &c. Item pro Aëre Juno,
 pro aqua Neptunus, pro igne Vulcanus, &c. eleganter
 usurpantur. Sic;

Bacchus amat colles. Hilarans convivia Bæcebæ.
 Flava Ceres medio succiditur æstu.
 Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris expediunt.
 Primus inire manum, postremus ponere Martem. (panes)
 Vulcanum in cornu conclusum gerit. Ignem in laterna cornea.
 Neptuno tetras demergito curas.
 Tantare Tethyn ratibus. Mare.
 Meturis suspectus Jupiter arvis. Tempestas.
 Enthe o Apolline plenus.
 Pollio amat nostram, quamvis sit rustica Musam. Bucolicam.
 Sertis Flora coronet humum.

Divitias Pomona suas jactat.
 Pallada seclatur. *Litteras.*
 Æolus evertens Adriam. *Venti.*
 Fervens Diana studiis. *Venatus.*
 Lucrofo se Mercurio totum dedit. *Mercatus.*

Adhibentur item artificum nomina pro rebus arte factis,
 eorundem nempe effectis, v. g.

Vivax in marmore vivo Praxiteles. *In Statuis.*
 Ornantur multo conclavia Xeuxide. *Picturis.*
 Quantum in urbe superbit Vitruvius. *Palatia.*
 Fatalem inducunt mœnibus Epeum. *Fabrum Trojani equi.*
 Stant atria Mentore plena. *Memoris Statuarii operibus*
 Et adhuc lapidum sub monte tumescens Pharaos. *Sub Pyramidibus.*
 Multus in aula Phryx visitur. *Opera Phrygionica acu picta.*
 Magni emptus Apelles. *Apellis opus.*

SECTIO VIII.

Effectus pro Causa.

MUtari potest nomen Substantivum Causæ in nomen
 Effectus: ut cum Ovidius has voces *Cacus* immanis
 parro per latronum effecta sic reddit:

Cacus Aventinæ timor atque infamia Sylvæ.
 Non leve finitimis, hospitibusque malum.

Nota Sermopem hic esse de causa efficiente; de mate-
 riali supra Sectione IV. dictum est. Hæc mutatio pluri-
 mum habet elegantie, & reconditi saporis Poëtici; si Epi-
 thetum ipsius Causæ proprium addatur. Indagandum adeo
 erit ingenioso Tyroni v. g. quid efficiunt *Splendida epula*?
 R. *Morbos*. Quod est Epithetum epularum proprium? R.
Sapida. Dicit igitur: *Sapidis* onerant convivia *morbis*. En
 exempla prolixiora:

Multum convexit in horrea Nilum. *Frumentum.*
 Sociosque incendia possit. *Torrem.*
 Patrisque supremum frigus amat. *Opas patris mortem.*
 Quia clade, & peste sub illa vixit. *Sub Nume.*
 Quæ tellus bella hæc cælo minitanti fudit? *Gigantes.*
 Noxque super campos telis confecta pendit *Nubes Sagittarum.*
noctem obscurans.
 Eratas secum vexere ruinas murorum. *Tormenta.*

Quanti

Quanti pretiosa insania constat! *Vinum pretiosum.*
 Oblivia massica potat. *Vinum.*
 Liquidam immoto bibit ore mortem. *Cicutam.*
 Sylvarum terror aduncus. *Aper.*
 In vultu gestat amorem. *Puichritudinem.*
 Inspidam pueri nolunt hausisse salutem. *Amaras medicinas.*
 Confirmas Stygio fonte puerperium, *Puerum Achillem Thetis*
in Stryge lavans.

Formosas umbras refecante secuti. *Arbores cadente.*
 Simillima proles, indiscreta suis, gratusque parentibus error. *Si-*
Nudam vaginæ condito cadem. *Gladium.* (*militudo.*)
 Tristi macies nutrita farinâ. *Jejunium.*
 Heu quantum se ad sidera tollit naufragium! *Fluctus.*
 Spectatum menti derafit honorem. *Barbam.*
 Ferratas perfringe moras. *Seras.*
 Quanti has tenebras conducis in annum? *Domus obscura.*
 Expurgatque metu Sylvas, & damnis rusticolarum. *Feris.*
 Defensio lancea solis. *Pileus.*
 Una amphora glutit sudorem tridui. *Laborem, & mercedem.*
 Sylvæ, quæ nunquam videre diem. *Soem.*
 Quid iussa suprema parentis, amittant vigilasse suum? *Aneida,*
quam moriens Maro comburi jusserat.
 Urbe exclusit redeuntia regna solus ponte Cocles, *Tarquinius.*
 Adnans vidit sibi pœnam. *Andromeda cœlum.*
 Quantum mensis cum damno dedecus infert, *Cibos exquisitos.*
 Formosam induxit domui litem. *Uxorem.*
 Latrans sopiti prædii Securitas, *Canis.*
 Bursa Locupletis ossa perniciës. *Alia.*
 Concreta in lapidem segetum strages. *Grando.*
 An pallore malis credis te posse mederi? *Metu.*
 Ipsas in venas influit ira. *Bilis.*
 E furca merito dependet publica pestis. *Fur.*
 Viridi jacuere sub umbra. *Arbore.*
 Grispatusque timor puerorum. *Virga.*
 Producit in horam Somnia nonam. *Somnum.*
 Nulli non petitur cernua curvitas. *Senectus.*
 Nullum timet ille timorem. *Periculum.*
 Facundus risus it ad cathedram. *Jocularis orator.*
 An petis ornatam fascibus invidiam? *Honores.*
 Virgineus rubor ore sedet. *Verecundia.*
 Ille papavereos assuetus mandere somnos. *Opium.*
 Insequitur cursu crocitantia furta, *Corvos.*
 Exempli àliquis status, soliti distendere ventrem. *Legumina.*

Pœsis.

G

SE-

S E C T I O IX.

Signum pro re Significata.

ELeganter mutari potest nomen Substantivum vel significatæ in ipsum Signi Nomen. Quod ut clariùs constet, en varia signorum nomina, quæ vel usitatiùs à Poëtis vel elegantius usurpantur, in certas descripta classes, & exemplis illustrata lectissimis:

Signa antiqua, quorum aliqua etiamnum vigent.

Plena quid atria Certis majorum, profunt? *Signum Nobilitatis.*
Non illum populi fasces. *Consulatus.*
Non purpura flexit. *Regiæ dignitatis.*
Hic rapti pretiò fasces. *Consulatus pecuniâ emptus.*
Degenerem patièrè rogam, regnùmque Senatus. *S. Senatus.*
Victrices aquilas alium laturus in orbem. *S. Legionum Romanarum.*
Redactus est ad manticam. *S. Mendicitatis.*
Nec Sceptrum socium (regnum) nec sædæ volunt. *S. Connubii.*
Nondum sufficiens implere tyram. *S. Regni, nondum apertus regendo.*
Sacras verentur insulas. *S. Sacerdotum.*
Vix superest post Cannas annulus unus. *S. Equitis Romani.*
Ad pileum Romam vocat. *S. Libertatis. Ita de Bruto.*
Servi rumoribus ulciscuntur balthea. *Dominos baltheo vestitos.*
Facinus majoris. *Abolæ.*
Clavusque, colusque mors æquo pede proterit. *Heroes, & Fæminas.*
Ad saga concurrunt. *S. militia.*
Cedant arma Togæ. *S. Pacis.*
Concedat laurus olivæ. *S. belli & victoriæ: Olea Pacis.*
Lætantisque agros beat urbe Cornu. *Amaltheæ cornu S. Copiæ.*
Ut subit castra caduceus. *S. Legationis.*
Signa Litteraria. Honos haberi pallio caput. *S. Philosophi.*
Pieria caneret cum fera bella tubæ. *S. Heroici carminis.*
Vestra meos olim si fistula dicet amores. *S. Bucolici versus.*
Hunc socci capere pedem. *S. Comici Poëtas.*
Grandesque cothurni. *S. Tragediæ.*

Signa Hodierna à scutis petita.

Nulla superabilis ævo vel fluctu navis. *S. Rom. Pontificis.*
Claves verendæ Regibus. *S. Rom. Pontif.*
Domestica frangunt bella Aquilam. *S. Rom. Imperii.*
Vestra ad Jordanem quàm Rhenum lilia malle. *S. Regni Franciæ.*
Terruit Hispanum clades audita Leonem. *S. Regni Hispaniæ.*
Auxilio Pardi venient. *S. Angliæ.*
Fractæque pallebant fugientis Cornua Lunæ. *S. Imper. Ottomanici.*
Sim vates! volentque brevi trans Phosphorum Alaudæ. *S. Austriæ.*

Non

Non incommodè signorum loco etiam usurpari possunt instrumenta artium pro nominibus eorum, qui iis, utantur. v. g.

Vivit acum miseram, vivit tamen. *Sartor.*
Augustum indutus malleus ostrum. *è Fabro Cæsar.*
Vile pedum victis jura dat Ecbatanis. *Cyrus è pastore Rex.*
Impositum solio palam videre Sidonii. *Abdolonymus ex olitore Rex.*
Ipsæ habitant palatia trullæ. *È murario Divites.*
Fortunas Siculum figuli rota versat. *Agathocles è figulo scilicet Rex.*
Calamus magnos indeptus honores. *Scriba.*

Inter signa censentur etiam Flavii, montes &c. quibus varii populi, ac nationes distinguuntur, additâ circumscriptiōe aliqua Poëtica. v. g. Pro *Ægypto* adhibetur *Nilus*, *Ægypti* Flavius. Id est populi, qui *Nilum* bibunt, *Nilo* lavant, *Nilum* accolunt, &c. Sic:

Jam dudum Syrus in Tyberim defluxit Orontes. *Syrorum mores Romæ.*

Vexatùmque æterno Marte Tibiscum. *Ungariæ.*

Alpestris chalybes dat Mura. *Syria.*

Vitulæ amica Albis. *Polonia Saxonia.*

Regi fida Athesis. *Tyrolis.*

Cultæ patores Oderæ. *Silesiæ.*

Quique sitim sedant præterlabente Visurgi. *Saxones inferiores.*

Neccarus aripiunt, & Mœnus vitifer arma. *Suevi & Francones.*

Quos Lycæus hinc. inde alluit unus. *Bavari.*

Sanguine suomet decolor Mosella. *Treviri.*

Indiguans Sequanæ Rhenus servire. *Germania Gallia.*

Quondam Jordaniis terror Ligeris. *Palæstina Francia.*

Excussere Tagum Vahalis cum Scaldi. *Hispaniam Brabantii, & Baravi.*

Et soli quondam Dominatus Iberus utrique. *Hispania.*

Seque minor fluitat jam Batis. *Hispania præsentia depressa.*

Eridanus dominos solitus mutare. *Longobardia.*

Longâ jam pace quietus Arnus, *Truscia.*

Quam creber subit Ysala Gangem. *Baravi.*

Trans Obii tentoria. *Tartariam.*

Arbiter Entopæ Tamesis. *Anglia.*

S E C T I O X.

Continens pro Contento.

Mutari potest Substantivum rei contentæ in continen-tem. Ita Virgilius *Ægyptum* pro *Ægyptiis*, *Bactra-* *Afiæ* urbem pro *Bactrianis* usurpavit, de Antonio loquens.

Hinc variis Antonius armis, Ægyptum, & vires Orientis & ultima secum Bactra trahit.
 Nec nautica pinus merces mutabit. Pro nauticâ navî consenti.
 Optima sylvarum, pelagique vorabit. *Pisces, & aves.*
 Sic prætextatos Romæ referent Artaxata mores. *Armeni.*
 Totus Xerxem comitatur euntem orbis. *Orbis incolæ.*
 Quid dubitas Græcia ferre jugum? *Græci,*
 Cave irritassis alvear. *Apes.*
 Triclinia Sobria. *Convivæ.*
 Vocale nemus loquitur. *Aves,*
 Lybiam Italicas infundit in urbes. *Affros.*
 Dulcem, & mulamque lagenam hausit, *Vinum.*
 Puppis pervigil excubat. *Gubernator navis.*
 Omnis fossa saum qneritur Catarthum. *Sepulchra.*
 Hinivit petulans præsepe. *Equile.*
 Triste ululant luci. *Lupi.*
 Et ipsa risu scamna palpitant. *Scholares.*
 Odi clamosas cathedras. *Orationes.*
 Cui macellum non sufficit unum. *Omnis generis carnes.*
 Fœmina supra arcam se ornans. *Supra quam nummi suppetant.*
 Temulenta invadere. *Antiqua.*
 Tempa caleantia votis. *Homines.*
 Cœnobium taciturnum. *Cœnobita.*
 Curia dissuadet. *Senatores.*
 Heu quot mordentur palatia Curis. *Principes viri.*
 Trojam evertit equus. *Armato equo conditi.*
 Insidias tendit naso vigilante culinæ. *Eduliis.*
 Et cynica dolia ridet. *Stoicus.*
 Totum decerpserat hortum. *Herbas, & Fructus.*
 Mors æquo pede pulsat pauperum tabernas, & Regum turres.
Plebeios, & Principes.
 O castas ædes! Inquilinos.
 Totusque profugit carcer. *Omnes captivi.*
 Bursâ vivens alienâ. *Peculiis.*
 O venalem urbem! *Cives.*
 Minax mugitibus antrum. *Leena.*
 Attentam tenuisse Scholam. *Discipulos.*
 Perfolium in nummos vertere montem. *Aurum montibus contentum.*
 Vacante strepitu turrium. *Campinarum.*
 Demessum convexit in horrea pratum. *Gramen.*
 Avidas penuaria lingit. *Cibos.*
 Urbs in delicias effusa. *Urbani.*
 Capram arcem ferrô exhaustire parantes. *Præsidarios.*
 Nidis minitans implumibus. *Pullis.*

Toto plaudente theatro. *Spectatoribus.*
 Charta scatens erroribus. *Scriptura.*
 Incensus fugerunt oppida muris. *Cives.*

SECTIO XI.

Metaphoricum pro Proprio.

Mutatur etiam Nomen Substantivum Proprium in Metaphoricum; seu Metaphora à re animata, seu inanimata petatur. Ut cum Bibulum, spongiam dicimus: garulum, cicadam; superbum, follem. Elegantior est Metaphora, si Substantivo Metaphorico addatur Epithetum rei Proprium. Sic:

Capulare cadaver. *Valde senex.*
 Lenis occlusit vocibus aures. *Voces allectrices frenum.*
 Recens honoris Embryo. *Novus homo, seu nobilis.*
 Rudera formæ. *Deformitas.*
 Et defluit imbre doloris. *Lachrymis.*
 Virides cristæ. *Frondosæ comæ. Virentes arbores.*
 Animi jactatus fluctibus. *Tristitia.*
 Tempestas Martia. *Bellum.*
 Prima crepuscula vitæ. *Infantia.*
 Populique insana procella. *Multitudo.*
 Irritabilis Histrix. *Ad iram pronus.*
 At Silicem hortaris. *Pervicacem.*
 Portus, & anchora nostra es Patronus.
 Suburbia Ditis. *Fossæ profundæ.*
 Ingenii mucrone reclusus. *Acumine.*
 Solis Domus utraque. *Oriens Occidens.*
 In insontes densissima spicula torquet. *Maledicus.*
 Aureus hamus. *Munera.*
 Assidet ad clavum. *Imperator.*
 Natus heri fungus. *Stolidus.*
 Frontis gemini soles. *Oculi.*
 Solem clypeo vernante retundis. *Arbore umbrifera.*
 Bacchus solutus compede dolii. *E Dolio eductum vinum.*
 Dat veniam corvis, vexat censura columbas. *Nequam Probus.*
 Plus aloës, quam mellis habet. *Acerbitatis quam dulcedinis.*
 Fons vitii: & perjuriurii. *Vitiosus.*
 Et venus in vinis, ignis in igne fuit.
 Pluvius describitur arcus. *Fris.*
 Homo homini Lupus. *Noxius.*
 Vide, ut incedat venter. *Gulosus.*

Pax ventorum infida. *Tranquillitas.*
 Equis frz nato est auris in ore.
 Epicuri de grege porcus. *Voluptarius.*
 Formicâ disce Magistrâ.
 Præda Charontis. *Mortui.*
 Matris memoriæ partus. *Sapientia.*
 Inter geminæ confinia mortis deprehensus. *Navis in Tempestate exa.*
 Hortator Mavortis. *Tubicen.*
 Utendum est Judice bello. *Pomptum inter, & Casarem.*
 Arx rebus tutissima nostris. *Patronus.*
 Visceribus telluris mergitur imis. *Auri fossor.*
 Appensi improbus auri, arbiter ensis erat. *Bruti gladius Romæ capiti.*
 Lunæque senectus, & reparatus honor. *Initium, & finis Mensis.*
 Et eunt in præliaturnum. *Turritum elephantem.*
 Vallum oculis duxit natura tuendis. *Phalpebras.*
 Circumstant pharetræ insontes. *Virgines.*
 Desertore animo proditus ille suo. *Timore.*
 Pumicem habes pro oculo. *Duro.*
 Fraternalis animis vetuli notique columbi. *Boni duo senicu i.*
 Sagax amussis narium. *Carnes venaticæ.*
 Irides hortorum. *Flores.*
 Musca meus pater est. *Ubique est, & omnia vespit.*
 Ulmum hederæ circumfusa brachia stringunt.
 Dædaleum lino cum duce rexit iter. *Theſeum filio Ariadæ i. Labyrintho educens.*

Ejus modi metaphoris Poëtæ omnes ita redundant, ut idiomatis, ac elocutionis Poëticæ partem faciant ferè maximam; quod infra de Epithetorum, & Verborum ornatu pluribus persequemur. Aget igitur Tyro Studiosus, & Substantivi propositi adjecta, & circumstantias omnes accuratè apud se expendat, videatque, quid ejus simile è rebus naturalibus, animalibus, humanis, artefactis. &c. se offerat:

Sit v. g. Substantivum *Torvitas*, cui Encomium poetarum nostrorum Princeps scripsit. Considerabis, cuinam facies insigniter torva, ac deformis comparari possit, & occurret in Nomenclatore è rebus elementaribus vel naturalibus: v. g. *Ecclipsis*, *Cometa*, *Nubes* &c. ex animalibus: *Leo*, *Aper*, *Rhinoceros*, *Taurus*, *Bubalus*, *Molossus*, &c. Ex humanis aut fabulosis: *Miles*, *Fauni*, *Gorgones*, *Medusa*, *Charon*, *Centauri* &c. ex aliis: *sulcus*, *uber*, *bustum*, *spelæum ferarum*, *absynthium*, &c. Dices igitur;

Rostrò.

Rostròque timendus *Aper*.
 Frontes in nubila ductæ: *Tempestatemque minantes.*
 Forma digna viris quærentibus hostem. *Militibus.*
 Doctus *Rhinoceros*.
 Tristem diffundens ore *Cometam*.
 Cui multa *Ecclipsis* in ore.
 Par cineri color, & vivo de subere rugæ.
 Vincens squalore *Charontem*.
 Facies, hostili busto, captaeque simillima *Trojæ*.
 Lurida se fundunt per totum *absynthia* vultum.
Bubonis geminus.
Centaurus, qui saxa loquatur.
 Qui vix à Gorgone Maura distat.
 Ringentis forma *Molossi*.
 Frons quæ te in Saxum vertere possit.

In eundem modum *garrulus* dici possit: *Anser*, *pelvis*, *tinnula*, *Rana*, *cicada*, *cors*, *turbo*, *forum*, *Scylla*, *Tympanum*, *Nili catadupa* &c.

Anseris partus.
 Unus grande forum.
 Audiero *Nili Catadupa*.
 Verbosa procella.
 Quem *Ranz* regem faciant.
Archyæ crepitaculum.
 Tot pelves & tintinnabula dicas.
 Anni totius *hirundo*.
 Clamosusque magis *Scylla* latrante.

Sic eidein, quem supra laudavi, Baldeo *Pygmaus*, seu parvæ stature mas est: *formica*, *Pisum*, *Scintilla*, *gutta*, *corporis orbitas*: *brevis vitæ mica*, *membrorum Dialectica*, *inane sub visum cadens*, *gruum præda dimidii viri prodromus*, *grillus*, *animæ salillum*, *seobs corporum cædua* &c. *Gigas* contra seu procero vir corpore: *Elephas*, *mobilis Insula ambulans rupes*, *Balgna Islandica*, *trium jugerum bellua*, *carnea pertica*, &c. *Metaphoræ reperiunda felicitas lapis* est *Lydius nati ad Poësim ingenii*.

S E C T I O XII

Rei Periphrasis pro re.

AD extremum mutari potest Substantivum Nomen, seu appellativum per Periphrasim, seu circumscriptionem

ab ejus aliquo adjuncto è quo Nomen ipsum facile intelligi possit. v. g. pro Charon dicemus: *Fanitor orci*: pro Ebrío: *cui jam vertigine tellum ambulat*. Sic:

Plurima sunt, quæ non audent homines pertusâ dicere Iana. *Pauperes lacerti*.

Qui caput in mortem vendunt, & funus arenæ. *Gladiatores*.
Mansuetæ mortis frater. *Somnus*.

Flammæ, mundi oculi. *Stella*.

Sidus, quod nunquam, quo prius orbe micat. *Luna*.

Quorum divitiæ messis & arbor erant. *Russici*.

Qui regeret certis legibus arva lapis. *Terminus*.

Monte minor, campis erat æquior altis. *Collis Tumulus*.

Lævæ in parte mamillæ nil salit Arcadico Juveni. *Socors stupidus*.

Defuit ætas, & pelagi patiens, & cassidis, atque ligonis. *Juvenius*.

Concussus præcordia Phæbo. *Poëta*.

Fraterna implet, qui luce Sororem. *Sol*.

Cymbæ, linique Magister. *Piscator*.

Ultima pars noctis, primique lucis erat. *Diinculum*.

Quæ nullo in monte videtur, omnibus auditur. *Echo*.

Vitiis qui retia tendit. *Delator*.

Locus, ubi lapidem lapis terit. *Molendinum*.

Statuæ nasæ, auriculisque carentes. *Valde antiquæ*.

Potentes Hippocratis succi. *Medicine*.

Nimbis colle æ caducis, nec tibi sunt fontes, nec tibi certa domus. *Torrentis*.

Cum liber gravida plenus descendit ab ulmo. *Autumnus*.

Nominum Proprium Periphrasis.

Deum pater, atque hominum Rex. *Jupiter*.

Natorum pater, atque Sepulchrum. *Saturnus*.

Prognatus duplice matre. *Bacchus*.

Divini partus cerebri. *Minerva*.

Neptuni marita. *Thetis*.

Sicula rupis Faber. *Vulcanus*.

Filia Spumæ. *Venus*.

Diva potens nemorum. *Diana*.

Patriæ infelix auriga quadrigæ. *Phæton*.

Ceratus ales. *Icarus*.

Pythonis domitor. *Apollo*.

Rex Latii bifrons. *Janus*.

Ovigenæ Fratres. *Castor, & Pollux*.

Doctus Fur Solis. *Prometheus*.

Unoculum Monstrum. *Polyphemus*.

Velleris aurati prædo. *Jafon*.

Cumana vates. *Sybilla*.

Judex Veneri æquior. *Paris*.

Rex Regum. *Agamemnon*.

Pro qua cerva subis cultrum. *Iphigenia*.

Qui tertia vidit sæcula. *Nestor*.

Clara Jovis cunabula. *Creta*.

Spartana adultera. *Helena*.

Columnæ cæli alterum. *Hercules*.

Sitini minatus fluminibus. *Xerxes*.

Pellæus Juvenis. *Alexander. M.*

Ludibrium Tomyris. *Cyrus*.

Mæonium Senem Romano provocat ore. *Virgilius Homerum*.

Barbatûsque Magister, quem tolit forbitio dira cicutæ. *Socrateris*.

Bellatricis lupæ alumnus. *Romulus*.

Sanctior Egeriæ Sacerdos. *Numa*.

Ob quam patrios liquere Penates, Tarquinii filius, atque Pater.

Lucretia.

Cujus inclauit Utica cæde. *Cato*.

Duces fatum Carthaginiis unum. *Scipiones*.

Idzi Nminis hospes. *P. Scipio Nasica*.

Quæ simulato vefta juvenco virginea tenuit cornua falsa manu.

Europe.

Troiani Scriptor belli. *Homerus*.

Felix Æneidos author. *Virgilius*.

Infelix Præceptor amorum. *Ovidius*.

Cujus opus Cynthia sola fuit. *Propertius*.

Deus è fungo. *C. Claudius*.

Scrutatus viscera matris. *C. Nero*.

Quem fecit adoptio clarum. *Nerva*.

Festinantia sistens fata. *Medicus*.

Quod pueros non finit esse truces. *Crepundia*.

Quibus è meliore luto præcordia finxit Titan. *Meliore ingenio*.

Tempestas æterna plagæ, primique Aquilonis hiatus. *Zona Frigida*.

Ad Cimbrós, stragemque volabant, qui nunquam attingerant ma-

jora cadavera corvi. *Ingentia Cimbrorum corpora*.

Ipsoque ferens fastidia visu. *Valde deformis*.

Nora: Per phrasas has esse plerumque breves, quam-

quam & longiores passim apud Ovidium, Juvénalem,

aliosque Poëtas occurrant. Ita Ovidius Herculis labores

enumerans.

Non hominum pingues cæde tacentur equi. *Diomedis equi*.

Quæque redundabat sacundo vulnere Serpens, fertilis & damnis

ditior ipsa suis. *Hydra septiceps*.

Quodque inter lævumque latus, dextrumque lacertum prægrave

compressa fauce pendit onus. *Antagis*.

Et malè confusum pedibus, formâque bimembri, Pulsus Thasalis-
cis agmen equestre jugis. *Centauri &c.*
Fons, ungula Gorgonei, quem cava fecit equi. *Hippocrene.*
Ut quos demisit vastam Polyphemus in alvum: Ut Lætrigoniâ,
qui subiêre manus. *Deumrati Socii Ulyssis &c.*
Taliū circumscriptiōnū plenæ sunt Flavissæ, Gradus ad Pæ-
nassum, & alia ejusmodi Tyronum subsidia.

CAPUT IV.

DE ELEGANTIA ADJECTIVI,
SEU EPITHETI
SECTIO I.*Adjectivum Personæ, tributum ejus Affectui.*

Epithetum conveniens Personæ eleganter tribuitur hujus per-
sonæ affectui. v. g. Sævæ memorem Junonis ob iram. id est
Junonis memoris.
Mutum premit ille dolorem.
Attenuant corpus vigilis miserabile curæ.
Lachryma fallace imponere docta.
Et mercenaria vota
Et quantum ira finit formosa. *Pulchra & irata semina.*
Virgineo cunctante metu.
Sua crudelitas piscem suspenderat hamo.
Nimium Sævi Diana pudoris.
Habendi operosa cupido.
Perclusus titubante pavore.
Sitis irrequieta Sciendi.
Res est solliciti plena timoris amor.
Sacrilegis odiis incensû.
Tandem unguis rodens facit indignatio Versum.
Fertque sâmem facilem irasci.
Risû solvuntur nolente.
Invidiæque gaudia monstrant.
Uxor charum odium.
Fugitans publici pudor.
Clamoris non sine lætitiâ.
Contemptrix audacia mortis.
Increvitque sitor nescius ipse sui.
Patientia polition. *Aulici.*
Jâmque obliâ sui rabies nudaverat ense.
Gemmas regum non appeto curas.

2dò : Eoithetum rei, vel personæ tribuitur ejus signo,
dòt : cùm dicimus : & pila minantia pilis. Id est : Romanas
legiones, Romanis legionibus. Exempla suprà habes Scd
8. Paucula adjecisse juverit.

Infestæ plebi ceræ. *Nobilitas.*
Neglexit canas consuluisse togas. *Senatores.*
Fasces capis imperiosos. *Consulatum.*

Signa rebellia tollunt.

Lauri victrices. *Victorum.*

Me grandis tuba delectat, te fistula mollis. *Epica, & Bucolica Poësis.*

Bellaces aquilæ recutit, cornua lunæ, defringenti. *Germanie Turcis*

Abjice ridiculum soccum, tristémque corthurnum indue. *Deserta*
Comicam, & cole Tragicam.

3tò : Epithetum rei, vel personæ tribuitur ejus instru-
mento. Ità tela inimica dicuntur : remi inexpertis : pro ini-
mici milites, inexpertis nautæ. Sic:

Furax Promethei ferula.

Fatidico lituo augurium capit.

Artificis miracula cæli.

Quercus Alpina cæsa securi.

Navem cauta anchora figit.

Vindicibus stringende catenis.

Nequitiam virgis expelle severis.

Docto speculatus Sidera vitro.

Sollicite explorans bolide fundum.

Incestos jacit ille oculos.

Non parcus ligo Sudoris.

Belgica acu pictum.

Impuris manibus sacra tractans.

In patinas avidum cochlear irruit,

Injecta est sax impia templis.

Calamo perstrictus acerbò.

Callidus barnus. Rete insidiosum.

4tò : Tribuitur Epithetum Proprium rei, vel personæ
ejus actioni. v. g. perulans ludus. Pro petulantes lutores.

Intexens gravibus docta otia curis.

Securo pressos Somno mandaverat artus.

Ridentésque jocos fudère, salésque protervos.

Trepido sese eripuerè receptu.

Fertur anhelanti per devia cursu.

Furem vigili absterere lauru.

Mercuri cupidus ditescere araro.

Dubio evasere natatu.

Anxiis torquentur præcordia votis.

Conscient hominem pigra tedia.

SECTIO II.

Epithetum effectus, Causæ.

Epithetum Effectus Proprium multum habet elegantiae, si ejus causæ tribuatur. Ut cum de Bombyce dicitur. *auricomâ pretiosa rument præcordia filô.* Pretium, quod serico filo propriè convenit, transfertur ad ejus causam, nempe Bombycis præcordia. Sic:

Cuncta jacet flammis, *tristi*, & merfa favilla. *Incendium tristitiam causat.*

Obliviosum Massicum, *Oblivionem inducens.*

Torquet *ambela* titis.

Totisque testis resonat *ejulans* dolor.

Curtatus *inaequali* tonsore capillus.

Sorda adiit Nili Catadupa.

Siccum agros Sidus torret.

Sol *niger* Æthiopum.

Mellitæ volucres. *Apes.*

Et *pallidum* agmen febrium.

Se timor excusat *mendax.*

Iter medium nox *somniculosa* tenebat.

Currus per *lubrica* frigora fertur.

Lachrymoso oculos inceslere fumo.

Grando prostravit *sebilis* agros.

Macra instant jejunia.

Tardo acies costricta metu.

Cœnas venatur *Saturas.*

Pauperies, furti *Secura.*

Audax ni *rebus* pudor obstat.

Nec *torpida* frigora curant.

Ebria per mensas volitant pocula.

Cogis opes nunquam non *suspiciosas.*

Alacris spes addidit alas.

SECTIO III.

Adjectivum Causæ, Effectui.

Elegantia quoque multum habet Epithetum Causæ tributum Effectui: v. g. Sirenes dicuntur *hilares* navi-gantium

gentium pœnæ: *blanda* mortes: *crudele* gaudium. Ubi Epitheta Sirenibus, nempe Causæ convenientia, *hilaris*, *blandus* *crudelis*, attribuitur earum effectui nempe *pœnæ*, *mortis*, *gaudio*. Sic:

Me frigida tussis mordebat.

Aprorum mors *callida*, læti cum præda redeunt. *Venatoris.*

Fila per arificem sæpe redacta *globum.*

Exempla plurima habes supra de substantivis Sect. 6. & Septima.

SECTIO IV.

Adjectivum Totius, Parti.

Epithetum Totius integralis eleganter tribuitur Parti. Ut cum Martialis raptum ab Aliqua Ganymedem describens ait: *Ilasum timidis unguibus hæsit* onus. Timebat aquila, ne puerum unguibus læderet. Is timor à Toto, id est ab Aquilâ, ad ungues, ejus partem transfertur. Sic: *Lassabar viduas* pendula tela manus. *Lucis* egente manu palpabat. *Cæcus.* *Vultus* adest precibus; facièsque *incocta* perorat. *Cleopatra* ad Augustum tela manu, sed non tamen irrita misit. (stum.) *Verbis lassas* onerantibus aures. *Verberibus jussas* præbuit ille manus. *Culturæ juvenis patientem* accomodat aurem. *Serus adulteros crines* pulvere collines. *Paris casus, humique raptus* *iniurioso* proruit pede columnam. *Domina* deponens nubila frontis. *Tot clades Rhénus pulato* gurgite deflet. *Quod dat avara* manus. *Arguto pollice* chordas sollicitat. *Plumas* sequitur per resqua *Sonoras.* *Flumineas* nemoris Setas: *Apri.* *In cineres alti* postes. *Reprime parricidalem* manum. *Adversus* pernice rotâ. *Curru.* *Inspexisse* jecur fatale. *Aruspex.* *Et nimium* patiente oculo connivet. *Cantu belaces* extimulare jubas. *Equos tubarum cantu.* *Quidquid es ellychnis* debes vigilatis. *Studiis ad lampadem.* *Plura exempla* vide supra vide in Substantivis Sectione sequuta.

S E C T I O V.

Adjectivum Partis, Toti.

Epithetum partis Integralis proprium, eleganter à parte ad totum traducitur, & nomen Partis per Synecdochē figuram Syntaxis, Accusativo Casu effertur. Ut si Poëticè reddenda, & pedibus illiganda esset hæc sententia: *Ipse habens tempora redimita lauro triumphali*: Epithetum *redimita*, Temporibus, seu capiti conveniens, à parte ad totum transferes, dicēsque: *Ipse triumphali redimitus tempora lauro*.

Os humerōsque Deo similis. *Os, & humeros habens similia Deo*.
Multoque iacebat membra Deo vicinis, *Baccho ebrius*.
Ingenti mentem perculsa dolore.
Tonsa comam ferrō succrescit lætius arbor.

Exempla vide Cap. 1. Sect. 2.

S E C T I O VI.

Adjectivorum Contenti, Continenti.

Epithetum rei contentæ proprium tribuitur Continenti, v. g. *Insanum forum* pro homines in foro versantes insani.

Non mihi materiam bellatrix Rōma negabat. *Romani bellatores*.
Succurrunt timidis sidera navibus. *Navis*.
Raucis per stagna loquacia cygni.
Somnus sollicitas nescit adire domos. *Inquietos*.
Urbs prone poplite curvâ. *Cives*.
Thalami stercentis olores.
Ætina sacrum fulmen fabricare operosa. *Vulcanus in Ætina*.

Exempla habes suprà de Substantivis, quò ista melius referuntur Sect. X.

S E C T I O VII.

Adjectivum Metaphoricum pro Proprio.

Epithetum rei inanimæ, sensûque carentis proprium, eleganter confertur in rem animatam, & sensu præditam, ut cùm de Charonte dixit Virgilius: *Cruda Deo viridisque Seneclus*. Hæc epitheta plantarum &c. propria, Senili hominis ætati attribuuntur.

Et

roseæ perfudit lube Juventæ.
Alia flammato secum Dea corde volutans.

Vel è converso Epithetum rei animatæ proprium, tribuitur rei inanimatæ: v. g. *Desuntque manus poscentibus* visis. *Inculcis*.

Incensis per ignes suppositos cineri *Doloso*.
Lusticus emeritum palâ suspendit aratrum.
Pluvios tentare *minaces* audent.
Luce magistra natorum vires, ingeniumque probat. *Aquila*.

Equidem Poëtarum quævis propè pagina hoc suavis-
simi continentis generis perspersa est, ut exempla aggeren-
tes propè inanis sit labor. Ut morem tamen teneam, ty-
ponibusque inexpertis viam præcavius, en quædam:

Estu Sittientia prata.
Testudineo incedens gressu.
Leptera noibo lumine luna.
Mixtaque securo solvia lympha mero.
Stentis crudelibus usus.
Nil sequens officiosa. *Ab Ariadna Theseus liberatus*.
Piscatis manibus legis omnia. *Furacibus*.
Cum calceatis dentibus venit. *Magno cum appetitu ad mensum*.
Mimirum iusta podagra contrudit articulos. *Bisulci podagrici*.
Umbra hospitalis.
Ecce gradum formicinium.
Conjurati veniunt in classica venti.
Mendaces ludunt fluctus, ne ne credito.
Vix degustatam sapiens in flore juventam. *Mors præcor*.
Nullacque parant foveas. *Feris*.
Ambrosios præbent succos oblita nocere. *Persica è Perside translata*.
In mortis fertile cælum. *Infalubre*.
Prodiga gens animæ. *Audax*.
*Variis*que metalla *viva* modis.
Fessos subrepsit in artus *infidiosa* quies.
Stagna modesta jacent, Dominique imitantia mores.
Placidis tandem velis *immortuus* Eurus. *Bemissens*.
Alternis febris *rediviva* diebus. *Tertiana*.
Curæ laqueata circum *testa* volantes.
Sacro nunquam non *fertilis* igne. *Ætina*.
Lites agitant *capulares*. *Valde amosus*.
Centimanum fruticem. *Hederam*.
Captiva tandem solvito gaudia. *Hæsternus compressa*.
Cereus flecti. *Mollis, facilis*.
Æritum nemus adstat. *Orphio*.
Spumosa superbia. *manis*.

Cor-

Corporis ignea labes. Febris.
 Palusire monstrum. Catarrhus.
 Innubi fronte acceptus. Hilaris.
 Marmoreus lachrymari. Durus.
 Cerebrum gestans nebulosum. Stupidum.
 Cervina Senectus. Longæva.
 Lympha arvis latum vitulans. Saliens.
 Czli ignes vigiles. Stellæ.
 Diffusus vitrea fidei. Instabilis.
 Labuntur volucres hora. Celeres.
 Vorax avum. Omnia consumens.
 Ignis pilorum fatui. Lanugo.
 Naufraga in vitis ratio.
 Vadofum ingenium nactus. Exiguum.
 Frons adamantina. Pervicax.
 Irritarius igneus. Ad iram pronus.
 Aculeata curarum agmina.
 Vultus echo radiata. Speculum.
 Pellucens costis macies. Prætenuis.
 Pumila buxus. Humilis.
 Infidi venti. Varii.
 Aures fenestrata. Inaurium causâ perforata.
 Eburnea vela. Candida.
 Dapibus mactata fames. Exempta.
 Ostro saturæ laus. Imbuta.
 Eructans putria verba. Obsoleta.
 Lactea lili tempore. Candida.
 Virtus cui scilicet. Minime solida.
 Arboreas motare comas.
 Pubescens sylva. Adulescens.
 Vincens hyemem viror. Perpetuus.
 Lympha fugax campos hilarans.
 Vestitæque frondibus arbor.
 Portentum! mulier subata. Adificantis alta criminibus.
 Callosa voluptas. Diu assueta.
 Clemente assurgens clivo. Minime præcipiti.
 Insestum solem deridens. Arboris umbra.
 Latè palantia vota. Immodica.
 Nidificans in corde dolor.
 Camporumque sitim bibulorum placat. Irriguus amnis.
 Audax in nubes quercus. Elusa.
 Prata suos mirata colores.
 Pontem indignatus Araxes. Rapidus fluvius.
 Neâreum fundens rivum. Dulcem.
 Cum vidua pharetra. Vacua.
 Crocis auro quadrigis.

Ambrosium cecinere melos. Suave.
 Delago de fide jacenti. Tranquillo.
 Opida bibit aure sonos. attenta.
 Accipiunt inimicum imbrem. Lunam irruentem.
 Arum fulcant pontum.
 De gravido paluite gemmatumet. Succo pleno.
 Veruigiisque foci Vestæ. Semper ardenes.
 Memebundus Hellen Pontus.
 Anem animum cicuremque iram. Facile placabilem.
 Elacie pigra flumina.
 Flores inscripti nomina Regum.
 Unicornio lethalis Sirius altro. Caniculares.
 Magnantes auro montes.
 Oppri galata cutis. Dura.
 Fons dives aquarum. Copiosus.
 Eugenuo se fonte lavant. Limpido.
 Eenuique oratio mellen paries. Diserta, Suavis.
 Matri rebellis Aquilo. Eolo.
 Cui placidi mores, & inermis lingua. Sine aculeo.
 Dediis electrinus, alveus arvis.
 Narba hyemans. Cana.
 An pectus vitreum. Apertum.
 Excundis flammis caluere Saxa. Deucalionis.
 Taxosa procella incubuit ponto.
 Oculis collyria poscens. Lippus.
 Numbea mors veniat mihi. Tarda.
 Gypsus mores. Simulati.
 Leniori inculpam Lapidem.
 Effusam Ceres pluviis. Corrupta.
 Eccepsam sepelire iram. Suppressam.
 Occurrit pede rivus argenteo.
 Quib remis querulum mare.
 Prosa curis pectora. Languida.
 Fons rugis Sulcata profundis.
 Illustea Juventus. Feruens.
 Omniviale pabulum magnes trahit.
 Margitque Sales intra pomeria natos. Exrenata.
 Regeneres, qui posuit merus.
 Nullius Saucia vulneribus tellus. Non arata.
 Exhibit alite penna. Celeri.
 Salva hyemes subeunt. Sine foliis.
 Composita in somnum ventorum flamina. Reminens Tempestas.
 Litoreis spondis maria accinata quiescunt.

Adjectivum Proprium cum Substantivo translato.

Epithetum cuius rei propriam elegantiam, venustatem, & vim acuminis secum pulcherrimam invehit, si tribuatur substantivo Metaphorico, vel Metonymico, pro vero rei nomine usurpato. v. g. Virgilius militum hastas, cum aristarum acuminibus conferens exercitum Metaphoricè vocat *Segetem*, huic epithetum addit exercitui proprium *ferream*.

Strictisque Seges mucronibus horret ferrea.
Dona laborata Cereris. Pro panis laboratus.
Tacitarum vellus aquarum. Pro nive tacita velleri simili.
Cornea cui fruticat lunata gloria frontis. Juvenius.
Totis volitans mors plumbea castris. Plumbea glandes.
Jámque coronatis fluitanti nequere labris. Pro lacte.
Spumabat liquidâ fictilis urna nive. Lacte.
Stridula nubes. Examen apum.
Ignis liquidus. Vinum.
Terrestria Sidera. Flores.
Purpureum juvena lumen.
Et cunctabunda sapientia mori. Lemè maturefcit hæc arbor.
Aërei nautæ. Aves.
Ubere gramineo fons labitur.
Mendaci diffide cernitæ. Fuco faminarum.
Lapidis miratur fusile robur. Liquefcetes in Æna lapides.
Cum frigida monti defidia est. Vesuvius sine ignibus.
Stulta maritali jam porrigit ora capistro.
Flammea murorum itrages. Tormenta.
Ventorum grata protervitas.
Liquidus amnium tyrannus. Danubius amnes hauriens.
Vetuli clemens petulantia Bacchi.
Funeream messem induxit. Pestilentiam.
Lingux jaculabile virus. Maledicentia.
Amara nimium Sanitas. Absinthium.
Formosa cave mendacia. Mulieres.
Nebula texilis. Subtilis syndon.
Nubes Cervix ramosa petit. Arboris.
Molle vitrum trudens. Rivus.
Auxiliis. uxor vitreis. Perspicillis.
Blatum ferre jugum cupidi. Aula, vel Matrimonii.
Se doctâ explere saginâ. Scientiis.
Hornam afferi ebrietatem. Vinum.
Quot fallax decepit Creta. Forma.

Adipta

Adipata saburra. Abdomen.
Conferit alternas dentato semine cædes. Cadmus.
Non sine odore vulnere pinus. Resinam jilans.
Venator viscosi nequaris. Ursus.
Venti æquor Cereale crispant. Agros maturos.
Nimbi sulphurei mater Tormentum.
Tempeitas pretiosa Tagi. Aurum.
Metuenda voluptas cernenti, pulcherque timor. Acies ordinata.
Kustica Siren. Spinulus.
Solido satiata cruore. Marmora.
Florescens hyemis fuga. Ver.
Dependunt flava tributa. Apes.
Grata superbia matris. Filia pulchra.
Viscera rumpuntur turgentia glutine dulci. Melle.
Argentum mobile fontis.
Atque madens infantia nasi. Mucosus.
Patiturque uxor fræna.
Ustus picto igne labrorum.
Aurata clitella. Dives stupidus.
Testis sit cerea lingua voventum. Anathemata.
Socratis sapiente rubigine gaudet. Antiqua Philosophia.
Viridicaligine lucus.
Tussi erudita pulpita percrepant. Disputantium.
Aqueum ad cotem probata pubes. Germani infantes Ebene probati.
Arma insert dulci medicata morte. Hæresis.
Scintillas Cyprias risu animans. Liberior puella.

S E C T I O IX.

Adjectivum negativum pro positivo.

Interdum vis elegantix maxima inest Epithetis, quæ adjunctam habent aliquam negationem. Ut cum Horatius dixi: *Luces no indecoro pulvere sordido*.

Milcuerant herbas, & non innoxia verba.
Nimbos imitans, & non imitabile fulmen. Salmonæus.
Hæcæmque, & clypei non enarrabile textum.
Non unus transigit entis viscera.
Animam non uno vulnere ponit.
Cui sua non emptus præparat ova cinis.
Et sodiunt curæ non consolabile pectus.
Non humiles agitare curas.
Non implacabilis ira. Placabilis.
Non ignara mali. Gnara.
Non Insuave melos. Suave.

H 2

Non

Non inficere fabula. *Faceta.*
 Non indignus honore. *Dignus.*
 Non indocilis cecinisse cicuta.
 Non inimica quies. *Amica.*
 Et non imbellis tela. *Valida.*
 Non immedicabile vulnus.
 Non incallida anus. *Callida.*
 Non incredibilem rem narrat.
 Non ingrata refert.
 Nec inhospita tecta. *Hospitalis.*
 Non injucundo Sermone retentus.
 Non illaudatam vixisse juventam.
 Vir non illepidus. *Lepidus.*
 Non immemor esto.
 Flores, & non innuita poma. *Missa.*
 Non inopinatus venisti.
 Cert abant non impare versu.
 Non impenetrabile castrum.
 Nec impolitis moribus.
 Non in composito vultu. *Composito.*
 Non improba turba.
 Vir non instrenuus armis.
 Non infociale pecus. *Sociale.*
 Flumen litus transgredi inaudax.
 Jus non inâpidum, &c.

S E C T I O X.

Comparativus, pro Positivo.

POËtæ non inveniunt interdum per Comparationem Epitheta Nominibus adhibent. v. g. *Quo non felicior alter:*

Quo non præstantior alter, ære ciete viros. *Optimus tubicen.*
 Cadit & Ripheus *justissimus* unus, qui fuit in Teucris, & *Servantissimus* æqui.
 Facinus, quo non immanius ullum.
 Intractior omni, crinibus effusus bellum dirimente Sabina.
 Stultior stultissimo.
 Non fuit in terris Vocum simulantiôr ales. *Psitaco.*
 Minimo minus accepi.
 Galatea thymo mihi dulciôr Hyblæ, Candidior Cygnis, hederâ formosior albâ.
 Anglis mollior hædis.
 Astra immittior angue.
 Mihi præ lumine charus utroque

Acie

Acricque Lynce perspicacior.
 Ardente ardentior Ætâ.
 Infatiabilior Scyllâ.
 Squalidior Charonte.

Nullum propè est Epithetum, quod non ejusmodi comparatione aliqua è vera, & fabulosa Historia, Philosophia, Medica, &c. petita converti possit. Sint v. g. Epitheta Vitiôr humanorû, ut in Indiculo Universali P. Pompi: eorû cuilibet, vel è sola Mythologia comparatio aliqua se offert. v. g. Pro *Insulsus*. Dices: Therite *insulsior* ipse. Sic: *Stolidior* Midâ, *Callidior* Ulyssè. *Fraudulentior* Sinone. *Mutabilior* Protheo. *Somnolentior* Endymione. *Crudelior* Procaste. *Atrocior* Medæâ. *Srultior* Marlyâ. *Salacior* Faunô. *Voracior* Pandarô. *Rixosior* Hecubâ. *Furacior* Antolycô, &c.
 Sic Baldeus de fele, acerbo murium holle:

Sævior hyberno Boreâ, velocior Euro.
 Asperior salebris, astutior aucupe tædô.
 Tigride mobilior, torrente rapacior Hebro.
 Durior & Scopulis, & fæta immanior ursâ.

S E C T I O XI.

Futurum Participii, pro Adjectivo.

Futura Participiorum pro Epithetis usurpata multum elegantie nonnunquam in versum invehunt. Itâ Lucanus Phœnices primos litterarum inventores celebrans: *Primi ausi*, mansuram rudibus vocem signare figuris, Sic: Bella geri placuit nullos habitura triumphos. *Civilia.*

Casus abies *visura* marinos.
 Se medium injecit *moriturus* in hostes.
 Saxa, quæ cineri vanus dat *vultura* labor.
 Serrâque necessebat fratri *placitura*.
 Non *profecturus* littora bobus arat.
 Frustra vehit Charon nunquam *reditura*.
 Mox *astorum* subit Ilion.
 Mæsta viris requies, & nox *auctura* timores.
 Viles animas, *peritura*que frustra agmina, permittit vitæ. *Cæsar*
multitudini parcens.
 Placet alea fati alterutrum mensura caput. *Cæsaris, aut Pompeji.*
 Signa petit pugna pars maxima vulgi, non totum *visura* diem.
Perituri in acie Pharsalica.

H 3

Hinc

Hinc & fama verus nunquam *moritura* Camilli.

Nummus arcano *nocturnus* igne.

Multas passurus dextras, & insania vulnera thorax. *Lorica.*

Scitiorum nomina falso *gesturi* *Suppositi* infantes.

Magni delator amici, & citò *rapturus* de nobilitate comesa,
quod superest.

Per oppida curvis unguibus ire parat, nummos *raptura* Celano.
Coniux rapacis Prætoris.

Semina dispergit populos *genitura* Cadmus.

Incautos *mersura* Charybdis.

Prægnans si contra veniat facturus abortum. *Valde deformis.*

Pons hybernas passurus aquas. *Supra torrentem.*

Utcebant montana nives, non *duratura* conpecto Sole pruinæ.

In se *incurseras* devolvit aquas. *Mæander fl. admodum flexuosus.*

Surgunt *tacturi* sidera montes.

Claris maioribus ortus, majus decus ipse *futurus*,

Jussam metam *vestura* sagitta torquetur.

Vino inhiat cerebrum *moturo*.

Acies victum *factura* nocentem. *Pharsalica.*

Ipsos *latura* ferrentes munera.

Multa implet *victuro* dolia musto.

Jámque aderat pede bos *sparsurus* arenam. *Ferociens.*

SECTIO XII.

Patronymica pro Epithetis.

Poetæ eleganter ducunt Epitheta à nominibus Patronymicis. Patronymica dicunt ea nomina, quæ à propriis derivantur Patrum, Matrum, Avorum, Regum, Conditorum, Urbium, Imperatorum, Regionum, & Locorum nominibus; & Filium, aut Filiam, aut Nepotem; aut posterorum aliquem; aut è Gente aliqua, vel regione oriundum significant.

Quorum Patronymicorum nominum, ut facilior, & expeditior sit usus, è re fore existima i, quæ multis paginis Despanterius de Patronymicis tradidit, ea paucis contrahere. Et tibi, ex animo si fortè exciderint, in memoriam revocare.

Patronymica igitur Nomina vel terminantur in *des* & sunt Masculina, ac primæ Declinationis; ut *Æolides*. *Æoli* filius, aut nepos. Vel terminantur in *as* & *is* & sunt Fæminina, ac tertiæ Declinationis, ut *Æolis* gen. *idis*. *Æoli* filia, vel neptis. *Thestias* gen. *adis*. *Thestii* neptis, aut filia.

filia. Vel terminantur in *ne*, & sunt etiam Fæminina, primæque Declinationis, ut *Nerine* gen. *es* *Nerei* filia.

A Nominibus in *a* & *as* formantur Patronymica in *ades*. Ut ab *Ilia* Romuli matre, fit *Iliades*, id est *Ilæ* filius. A *Pheretias* fit *Pheretiades*, id est, filius *Pheretiæ*. Ab *Æneâ* tamen *Æneides* *Æneæ* filius, & *Æneuda* *Æneæ* comites facere appellati.

A Nominibus in *es* formantur Patronymica in *ades*, ut ab *Hippotes* fit *Hippotades*. Et in *iades* sæpius; ut ab *Anchises*, formatur *Anchisiades*, à *Laertes* fit *Laertiades*.

A Nominibus in *us* ducuntur Patronymica in *ides*, penultima brevi. Ut à *Priamus*, *Priamides*. Quædam tamen penultima n producunt, ut *Lycurgides*, *Bellides* *Amphiarades*.

A Nominibus in *ius* sunt Patronymica in *iades*. Ut *Mænetiades*, à *Mænetius*.

A Nominibus in *ens* derivantur Patronymica in *ides*, penultima longâ. Ut ab *Atreus*, *Atreides*; à *Tydeus* *Tydi-des*, &c. sed ab *Orreus* formatur *Orriades*.

A Nominibus tertiæ Declinationis formantur Patronymica in *ides*, penultima brevi. Ut *Agenorides* ab *Agenor*, *Æsonides* ab *Æson*. Sed nomina in *as*, & Polysyllaba in *iades*. Ut *Abantiades*. A Genitivo nominis *Abas*; & *Laomedonriades*, à *Laomedon*. A *Scipio* formatur *Scipiades*.

Patronymica Fæminina in *as* & *is*, formantur à Patronymicis Masculinis in *des*, ablata syllabâ (*de*) v. g. à *Thaumantias* (*Thaumanantis* filius) fit *Thaumantias*, *Thaumanantis* filia; à *Tamali-les*, fit *Tantalidis*.

Quædam Patronymica Fæminina utramque terminationem habent, *as* & *is*, v. g. dicimus *Atlantis*, *idis*; & *Atlantias*, *adis*; *Atlantis* filia, vel neptis.

Patronymica Fæminina terminata in *ne* formantur à Genitivo in *i* nominum in *us*, & à Dativo in *o* nominum in *ius*, addendo *ne*. Ut *Nerine* à Genitivo *Nerci*, & per contractionem, *Neri*, *Neptunine* à *Neptuni*; *Acrifone* à Dativo *Acrifis*.

Non assero multa Exempla, quibus ostendam, quomodo fuerint à Poëtis usurpata pro Epithetis ejusmodi Patronymica: in quacunque Poëtarum paginam incurras, innumera se tibi offerent hujusmodi Exempla. Unum igitur duntaxat, aut alterum, hic describere, satis erit, ne ab iis omnino jejunum, & inops abeat istud caput.

-- Si forte tuas pervenit ad aures.

Bellidæ nomen Palamedis, & inclita fama.

Gloria. *Virgil.*

Nerine Galathea thymo mihi dulcior Hyblæ.

Candidior Cygnis, hederâ formosior albâ. *Virgil.*

---- Vident indigna morte peremptum.

Misenum Æolidem, quo non præstantior, &c. *Virgil.*

Sæpius tamen ea Patronymica usurpantur tacito, & subintellecto nomine Substantivo, cui conveniunt, v. g. *Æneidæ* in ferrum pro libertate ruebant. *Virgil.*

Juxta superiores regulas ex hodiernis Familiarum, Gentium, Populorum, &c. Nominibus Patronymica formare poteris.

Ita è Regia Borboniorum stirpe oriundi: dicentur *Borbonidæ*: Ex Austriacis Principibus nati, *Austriadæ*; Ita, si Galli dicantur *Franciadæ*; Lusitani *Lusiadæ*; Lugdunenses à Lugdo *Lugdidiadæ*, &c. magis poeticè sonabunt hujusmodi nomina, quàm cætera, quæ ore vulgi celebrantur.

SECTIO XIII.

Appositum pro Epitheto.

Appositum Figuratæ orationis genus, quod alias explicatum eleganter aliquando Epitheti vice fungitur, & magnam versibus gratiam parit. v. g. Rex genus egregium Fani. Subauditur: *Qui es*, quod in ejusmodi Appositis sepe suppressitur.

Iliadamque labor vestes. (quæ sunt)

Faucæ (tua cura) palumbes.

Ah male quæsitæ damnorum semina) nummi.

Curia pellicos habuit (rustica corda) patres.

Poma arboribus pendent (munus edule) suis.

Et dolor, & trepidi (pallida turba) metus.

Icarus in mediis perit (flebile pondus) aquis.

Cedite

Cedite Sicani (vatum mendacia) fontes.
Cedite Palladiæ (præscorum gloria) turre.
Diri, sanguinum genus, illuxere Cometæ.
Magnæ, ventorum ludibria, classes.
Lyrici, mea gaudia, versus.
Veneram, reginam Adriæ, conspeximus urbem.
Mortisque satellites morbus.
Vilem, verrucas populi, contemnere plebem.
Oculi, lubrici ductu lumina belli.
Lais Chærinthi flamma vernalis.
Ponitæ apros, animal propter convivia natum.
Herbas, delicias Italum, tibi mitto.
Atque angues, viventia crimina terræ.
Opes, animi iræ amen avari.
Et infaustum Allia nomen.
Lingua mali pars pestis servi.
Nutricula caudicorum Africa.
Ostrea, Neptuni vomitus.
Stridentes, nemorum convicia, Pica.
Oculos cæci latebras amoris.
Rapidus, Cyri dementia, Gyndes. *Quem præ iram multos rivulos dissecuit.*

Troja nefas! commune sepulchrum Europæque, Asiæque.

Præviæ aurora, Lunaque Satellites lucifer illaxit.

Albus, vernula riparum, piscis. *Ignobilis.*

Non acceriti mensarum incommoda, fuci. *Hospites non invitati, & parafri.*

Sparsit humo iustos, feralia semina dentes. *Cadmus.*

Et amor, floris nivei prædo.

Thessala tellus, Romani bustum populi. *Ob aciem pharsalicam, & Philippensem.*

Astrorumque Soror virtus.

Fortunam, qui numen inutile quæris.

Pictos, Veneris stipendia, flores.

Regnantum alvearia, cives.

Murisci mora belli, Mutius unus.

CAPUT V.

DE ELEGANTIA VERBI.

SECTIO I.

Verbum Metaphoricum pro Proprio.

Loco Verbi Proprii eleganter, & quàm frequentissimè adhibetur Metaphoricum. In eam rem licebit rebus inani-

inanimatis quibusque vitam, actionem affectionesque animales, vel humanas affingere. Ut in Apologis, item Vulpes, Leo, &c. loquentes fiunt. Ita rebus sensu carentibus, iram, amorem, odium, risum, somnum, &c. vitam denique & sensum licebit attribere. v. g. *Cælo lachrymante (pluente) meus ridebit (fecundabitur), Agellus. Sic:*

Blanda quies rura perambulat.
Inserpit vitium tacito pede.
 Somnus sponte casus intrat agrestium.
Exhausti populos & messuit urbes. Pestilentia.
Ex gremio materno gessit abire. Flor è calyce erumpens.
 Arcet radios, & solem decipit arbor.
Properus gazam jugulare paternam. Prodigus.
 Dudumque sepositæ evigilant curæ.
Cum liquidis rixatur in aëre Nymphis. Fons saliens.
 Florum mecenas, campum depingit Apelles. *Majus.*
 Ambrosiâ turgent ficus, nudâque retecto ubera plena sinu
 Soatur tristem tinnitus divitis ollæ. *Avarum morosum.*
 Odium hos, hos ira flagellat.
 Dociles pelagi Luna aurigante recursus, *Fluxus & refluxus.*
 Anchora mordebat fundum.
 Lepidus rura adita basiat amnis.
 Rodit corda dolor.
 Nudata Lethum scandit ephippia *Occiferum equitum loco.*
 Udos rore lavant oculos. *Flores verni.*
 Laurigero curru bona causa triumphat.
 Nummus mentitus Casaris ora.
 Pietatis humor histrioniam facit. *Simulata lachryma.*
 Illa cum laurant. *Famelico.*
 Ambitio summos tenata viros.
 Imberbisque suis fasciis evoluitur annus. *Tempus Vernum.*
 Hic unâ fama, & virtus, & forma sepulta est. *Epitaphium egregiæ matrone*
 O quod spes flammis uruntur in istis? in busto Drusi Principis.
 Erubescere pium Æneï contingere flammæ. *Non sunt ausa.*
 Ætiaco in ponto Imperii fortuna natavit. *In ætiaco prælio.*
 Inque ipso rapidum mare navigat ore. *Monstri fluctu eructantis.*
 Cruore ventos emimas, & bellum nece. Ita Græci Iphigeniam immolantes.
 Jamque rates metuum terram. *Ob scopulos in litore.*
 Sempërque laborant æquora, ne rupti rapiant confinia montes *Defreio siculo.*
 Scintillam tenuem commotos pavit in ignes. *Ignem acendit.*
 Saurantur tela veneno.

Nec

Nec folis adulti mansuescit radiis Alpestris hyems. *Alpes semper nitent.*
 Tenero supplantat verba palato. *Balbutiens.*
(Vose.)
 Succubuit medicina malo.
 Assiduo remet surare labori. *Onium interpone.*
 Suadisque leves cava fistula somnos.
 Attritum ferrum cogunt juvenescere Saxo.
 Introrsum fugere genæ. *Macilentii.*
 Lentus currus non audit habenas.
 Pubescunt campi. *Vernantes.*
 Cœpæ iram ventris subigunt.
 Glaciale caput, prærupta cœlo porrigit. *Montosi Tyrolis.*
 Cinat lingua receptui. *Silent.*
 Doctæ Zephyro garrire magistro. *Arbores vento motæ.*
 In penula non unus risit Achates. *Vestis gemmis distincta.*
 Paret vetulæ tritremi trimula Cymba. *Scapha.*
 Abruptam penitus jugulare causam
 Curruli stellarum Gloria tergo vestatur.
 Immenso dulces bibit ore rivos. *Mare.*
 Tondent violas; Premisæque mammam floream Chloridis. *Apes.*
 Hilari natat aula cachino.
 Marmoreum formido ligat sine sanguine vultum.
 Ne prima spei mellis moriatur in herba.
 Alis recitis avolare nescium. *Solidum gaudium.*
 Nil ulque spei scintillat. *Se ostendit.*
 Egyptus sese furata Tonanti. *Nullas pluvias desiderans.*
 Argutus verba incrustare. *Homo subdolu.*
 Humilem pedibus calcato timorem.
 Decor ille blandi. *Sibilat hydri.*
 Species mulieris.
 Inque minas iram despumat inanes.
 Melle conditos jaculantur hamos. *Forma.*
 Corda metu glaciæ timor.
 Lillia fragrantæ animas exhalant. *Fluorescunt.*
 Hoc est, quod spleni pabula præbet. *Ridiculum est.*
 Invitantque manus pomaria facta.
 Atcanum vino reserabis.
 Lituis accendere martem.
 Sæpius hoc Ister sessus requiescit in antro, ipse suas miratus opes.
 Danubius auri arenas volvit.
 Invisitque horros Zephyrus. Et umbrosâ spatatur in aula.
 Phidiacum vivebat ebur
 Quædam cum prima resercentur crimina barba. *Principiis obstita.*
 Nam dum se continet Austro; dum sedet, & siccet madidas in carcere pennas; contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
 Piscatores tranquillo mari in Charybdi piscantur.
 Facies tua computat annos. *Rugarum numerus.*

Savior

Sævior armis luxuria incubuit, viâque ulciscitur orbem. *Roma urbis latus.*

Tot compagibus altum ædificat caput. *Femina.*
Quam blandus oris risus inambulat.

Plebem attendere tributis.

Virga tuo in tergo moritur. *Ateretur cædendo.*

Me absente prandio funus facit. *Prandes.*

Mez res ad cauponem eunt exulatum. *Ita abliguritor.*

In fermeto jacet uxor. *Irata.*

Poterone exsculpere verum?

Flos, quem mulcent auræ; firmat sol; educat imber.

Miraturque novas frondes, & non sua poma. *Arbor inoculata.*

Noctem vincunt funalia flammis.

Truditur dies die, novaque properant interire lunæ. *Vita brevis.*

Lachrymas introrsus obortas devorat. *Comprimi.*

Innocuam Tethym verberat ictibus. *Remorum.*

Fluctibus ignotis insultare carinæ. *Navigarunt in ignoto mari.*

Ut flerent, oculos erudire suos. *Femina.*

Nidorem vomit ebria dulcem culina.

Fac ramus adopies, stetque peregrinis arbor onusta comis.

Ipsa vias decipit unda suas. *Flexuosa meandri.*

Prodiderantque fidem portæ. *Dolo reſerata.*

SECTION II.

Periphrasis pro Verbo.

MUtatur eleganter Verbum Periphrasi, seu Circumscriptione ab adjuncto circumstantia, antecedente, consequente, &c. petita, quâ ipsum Verbi significatum satis exprimitur. v. g. *mollescunt colla juvenis.* Pro: deferetur agricultura. Jugo enim arantium boûm colla durantur. Sic:

Manum ferulæ subduxi. *Adolevi.*

Dum primuli mihi dentes cadebant. *Dum infans essem.*

Vultum alienum sumit in horas. *Aſſentatur.*

Dum super est Lachesi, quod torqueat. *Dum vivo.*

Dum pedibus me porto meis nullo subeunte bacillo. *Dum valeo.*

Dignus, qui parca jactaret basia Rhedæ. *Cui mendicaret.*

Fac ut cælum inter terramque medius sit. *Ut pendeat.*

Ingrato voces prostituisse foro. *Agere caufidicium.*

Jam nonum vagitum audit. *Novies peperit.*

Compressis, tenuem singultibus aëra captat. *Spiritus retinet.*

Frangit sociorum in sanguine virgas. *In socios sævit.*

Agili plumâ fecit aëra. *Volat.*

Candelam apponere valvis. *Domum incendere.*

Tem-

Tempusque subibat, quod tu nec tenebras nec posses dicere lucem. *Vesperatebat.*

Opto ut agas placidam per multa decennia viram. *Ut diu vivas.*

Una laboranti poterit succurrere Lunæ. *Femina vaciferans.*

Urbs Circo scenaque vacat. *Oria:ur.*

Vox assa placet multis & desperatio barbaræ. *Castrasi.*

Vix pueri deſceſcere veſtes. *Puer Creſcens.*

Qui digito scalpunt caput uno. *Molliter vivunt.*

Haſtenus invifos lucos offendite ſoli. *Ita Caſar jubens lucum exſcindi.*

Cinis, & manes, & fabula fies. *Morieris.*

Jam non fuſſecerit una Charonti Cymbula, claſſe opus eſt.

Ingens clades accepta eſt.

Majus ab exequiis nomen in ora venit. *Morum plaris ſunt.*

Ventis credere opes. *Navigare.*

Altaria ſumant. *Sacrificatur.*

Majores veniunt à montibus umbræ. *Adveſperaſcit.*

In formis Iſtbi nodum trabe nedit ab altâ. *Se ſuſpendit.*

Cui ruptâ calceus alter pelle patet. *Pauper.*

SECTION III.

Verba Quædam Poëtica.

Observanda ſunt denique diligenter à Tyrone noſtro Verba quædam, & Subſtantiva, & Adjectiva, quæ Singularem quampiam, Poëtis quæ propriam elegantiam habent, & Idiotiſimi Poëtici appellari poſſunt. Pauca tantum afferam & exemplis illuſtrabo, quod ſacilius ſit de reliquis judicium.

Verba.

Nego: Hoc verbum per eleganter uſurpatur præſertim de rebus inanimatis loco *non poſſum, non volo,* vel ſimpli-
eiter pro particula *negante.* Eandem vim habent ejus Synonima, ut: *renuo, recuſo, reſpuo, deſpecto, &c.* v. g.

Auro, ſomnus emi negat. *Non poteſt.*

Factorum urna negat diu ſtare.

Ornari res ipſa negat, contenta doceri. *Præcepta ſine ſine ornatu.*

Ubi littora Tethys noluit ulla pati. *Altum mare.*

Solem illa cadentem detinet, exactamque negat dimittere lucem.

Domus ſemper illuminata.

Negat ullo pollice tangi. *Lilium.*

Muſarum è vulgo negat una dici. *Una deprimis.*

Se æquoribus merſiſſe recuſant, *Septemtriones,*

Ardeu

Arderet anhelat sitis, tepidoque negat cecidisse liquori.
 Somnum detrectant oculi.
 Illusque pedes vitiosum ferre recusant corpus. *Male pedibus insistens*
 Obsequio deferri spernit aquarum. *Adverso fluvio natans.*
 Habitari Zona recusans. *Zona frigida:*
 Ignem prodit latitare negantem. *Ocultum amorem.*
 Ferre rates tergore respiciens. *Fluvius non navigabilis.*
 Nodum solvi renuentem. *Insolubilem.*
 Montem indignantem scandi. *Arduum.*
 Fertus equo aspernante domari.

Bibo Ejusque Synonyma junctum Fluvii, horum ac-
 colas eleganter significat, ut alias Sect. 9. dictum.
 Et qui prima bibunt deprehensi flumina Nilî. *Afrî nubienſes.*
 Quos Rhodanus potat. *Lugdunenses.*

Cado Ad victimarum cades applicatur, v. g.
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Do. Pro *permitto*. v. g. reppulit angues, perque hu-
 meros errare dedit.

Dederatque comam difundere ventis.
 Ludo dedit indulgere scholares.
 Et captis avibus dedit avolare.

Gaudeo. Quæ Rhodium vincere gaudet opus. *Pro vincit.*
 Pubes quæ gaudet amare. *Amat.*

Juvat pro delectat, vel expedit.

Panduntur portæ, juvat ire.
 Pœana juvat cecinisse.
 E Isthargo juvat evigilare profundo,
 Olim, lucubrâsse juvabit.
 Eduxisse aciem juvat.

Sedeo v. g. Cum gelido macies, pallor in ore sederent.
 Sedet ardua celsæ vertice Majestas.

Frontique coma squalente sedebat terribilis decor. *Militis torvi.*
 Clavatî nodis ter quater adversi sedit in ore viri. *In facie impacta.*

Sedet. Pro *ratum est*: Et sedet hoc animo.
 Idque pio Sedet *Æneæ*.
 Certa sedet patribus sententia.

Participia.

Huc pertinent participia Præteriti à Poëtis passiva si-
 gnificatione eleganter usurpata. Sic:

Scit quid Seres, & regnata Cyro Bactra parent.
 Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
 Erratas à me vix enumeravero gentes.
 Ara pio *vigilans* oleo.

Impu-

Impurique fretum scorti ergo natatum. *Herâs causâ à Leandro.*
 Caprea tervidis laurata votis.
 Austro perambulata maria.
 Multis clamari precibus Dii.
 Cursa feris sequitur vestigia. *Venator.*
 Incensus votis flagrant lucra.
 Mugita decem prælepa tauris.
 Sylvæ multo perdice volatæ.
 Urbs fluviiis circum manata duobus.
 Strepentis undis vallis garrita.
 Certius nobis hæc die Dominum accipit oris. *In acie Pharsalica.*
 Illa moram celeri cessatque tempora cursu corrigit. *Atalanta.*
eum Hippomene decurrent.

Substantiva.

Anima. Purpuream vomit ille animam. *Sanguinem.*
 Et molles Zephytorum animæ. *Flatus.*
 Alternusque animæ mutato Castore Pollux. *Vita alterna.*
Arena. Et Chalcedonias contra despectat arenas. *Littus.*
 Quid? hospitio prohibemur arenæ? *Querela naufragorum.*
Dona. Laboratæ Cereris.
 Dona Lyzi horni.
 Vulcania dona. *Arma.*
 Hortorum hic calcantur Opes, Pro *dona.*

Honos. Ad quodlibet ornamentum trahitur, ut effectus
 pro causa. v. g.

Medio stat pectore fixus frontis honos.
 Supplex aris imponat honorem. *Victimam* vel *thus*.
 Fronti optatus honos. *Diadema.*
 Et lætos oculis afflavit honores.
 Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri cessit amor.
 Ingenitæ stat nobilitatis in illo pulcher honos. *Pulcher nobilis.*
 Frontis servat honorem ira decens.
 Cuigloria formæ igne cupidineo proprios exarsit in artus. *Nar-*
Munus Se modicæ recreant munere mensæ *Tenui canâ* (cissus).
 Portat odorato munera verna sinu. *Flores.*
 Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi.
 Et Massica Bacchi munera.
 Autumni munera. *Forma.*
Fata. Postquam te fata tulerunt,
 I quò fata vocant.

Matres. *Juventus.* *Nurus.* Serviunt ad exprimendum
 foeminarum concursum in tumultu publico.

Illam

Ilam omnes teâis effusa Juventus; Turbâque miratur matrum;
Trojugenâque nurus.

Sedes. Quis novus hic nostris successit Sedibus hospes?
in nostram domum.

Non ego Myrmidonum Sedem aspiciam. *Urbes vel Domus.*
Cum primùm Iliacas venistis adoras.

Adjectiva, seu Epitheta.

Confessus. Pro indicans. v. g. Navita confessus pallo-
re timorem.

Vultûque Deam confessa recessit.
Iram subito confessa rubore.

Malus. *Plurimus.* Singulari Numero ad exprimendam
magnitudinem, vel molem. v. g.

Jâmque ascendebat collem, qui *plurimus* urbi imminet.
Ubi plurima cedrus.

Atque super vatem multa pependit avis.

Notus. Classis littora nota petens.

Scandunt rursus equum, & notâ conduntur in alvo.

Ut notæ fulsere aquilæ, Romanæque signa.

Piscium genus hæsit ulmo, nota quæ Sedes fuerat columbiæ.

Ille fugit notam non uno vulnere dextram.

Conscius. Tuque ô tam diræ conscia sylvæ necis.

Testatur moritura Deos, & conscia fati sidera.

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus.

Et gens, si qua jacet, nascenti conscia Nilo.

Cæsaris illa dies, conscia Diârum, quæ tulit Ida Jovem.

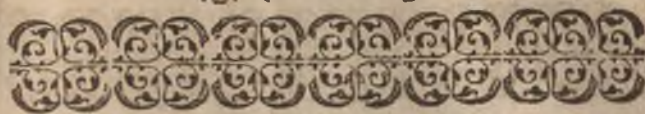
Hæc charta sceleris conscia, & testis tui.

O vos doloris conscia rupes mei.

Egreditur castris audax, & conscia formæ, castra inimica petis
Judiib.

PARS

P A R S III.

D E

TOTIUS SENTENTIÆ
COMMUTATIONE.

Postquam prima Opusculi Parte de mutatio-
ne singularium partium Orationis, Nomi-
nis scilicet Substantivi, & Adjectivi, Ver-
bi, & Adverbii; parte verò secunda de earun-
dem Elegantiâ ea, quæ Tyroni sufficiant, dicta
sunt, superest, ut de sententiæ totius commuta-
tione paucula item dicantur. Commutatur por-
rò Sententiâ 1mò: Per breviorẽ dilatationem,
seu amplificationem, qua nempe per unius aut
plurium vocum accessionem distichum, vel versus com-
pletur. 2dò: Per longiorẽ amplificationem.
3tiò: Per Detractionem. Nec enim de tota
Elegiâ, vel alio Poëtico opere condendo sermo,
sed ejusmodi duntaxat exercitatione, qua
desunctus tyro, ritèque præparatus ad Poëtica
denique Præcepta gradum faciat.

CAPUT I.

DE COMMUTATIONE SENTENTIÆ
PER UNIUS, AUT PLURIUM VOCUM
ACCESSIONEM.

I. **A**ugetur aliquando Sententia gemitendo vocem aliquam, vel ornatis Gratia, vel ad maiorem vim, v. g.

Per florea prata vagantur, & Thymbra, & violas, & cætera munera ruris: munera divina cunis spargenda puellæ.

Ecce trahebatur passis priameja virgo crinibus, ad cælos ardentia lumina tollens! Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.

II. Augeri potest Sententia per additionem Epitheti, vel participii, quod regat aliquem casum. Ut Protinus argento veros imitantia muros: barbara cum victis oppida lata viris.

Ultima volentes oravit pensa sorores.

Et careant lotis, oculos viriantibus agri.

Ponito frana iræ se pessum aliquando datura.

Quære tibi in duris remanentem rebus amicum.

Mors nivis lachrymæ sole madentis eunt.

Ubera dat nutrix tenero sugenda palato.

Omnia vincit amor superare obstacula constans.

Vina acunt animos in aperta pericula promptos.

Præda Charontis eris nunquam reditura sub auræ.

Spem vultu simulat mentiri, & fallere docto.

Illita pigmentis facies non uxor amatur.

Fata regunt homines cæci pendencia nutu.

Vulgo contemptus quis pauper scribitur hæres?

III. Dilatari potest Sententia addendo Epithetum, quod deinde secundum alias dicta in substantivum mutetur, atque ita pro uno duo erunt Substantiva. Jam si horum utri-

utrique suum Epithetum addas, longè uberior evadet Sententia, & quæ vix ad hemistichium sufficere videbatur, integrum tibi versum constituet, v. g. in hac Sententia: *Exstinxit bellum*, addes Epithetum *incensum*; hoc mutabis substantivo *incendium*: dicēsque *extinxit belli incendia*: utrique ascisce aptum Epithetum, versum ita condēs:

Exstinxit miseri funesta incendia belli.

Exoritur Sol. Epith. Lucidus. Ejus Substantivum: Lux.

Exoritur maturini lux aurea Solis.

Morbus me retinet. Epith. Molestus. Subst. molestia.

Me sævi retinet pioranda molestia morbi.

Nox imminet. Epith. Caliginosa. Subst. Caligo.

Imminet arata noctis taciturna caligo.

Arx capta est. Epith. munita. Subst. munimina.

Fortia sum obfesse arcis munimina capta.

Spectra videntur. Epith. monstrosus. Subst. monstrum.

Lurida oberrantium monstorum spectra videntur.

Ros decidit. Epith. Humidus. Subst. Humor.

Frustriferi rores caelestis decidit humor.

Volitat Sagitta Epith. arundinea. Subst. arundo.

Excussa volitat lebalis arundo Sagitta.

Torpet frigore. Epith. urente. Subst. uredo.

Frigoris Arctoi mordace uredine torpet.

Cometa illuxit. Epith. caudatus. Subst. Cauda.

Fatidici illuxit feralis cauda cometa.

Salices virescunt. Epith. Luxuriantes. Subst. Luxuries.

Luxuries salicem frondentium læta virefcit.

Flos me recreat. Epith. fragrans. Subst. fragrantia.

Baudula me recreas verni fragrantia floris.

Nova narrat. Epith. mira. Subst. miracula.

Sparforum narra miracula falsa novorum.

Pontem transivit. Epith. periculosus. Subst. periculum.

Transivit fragilis suspecta penicula pontis.

Vino se replet. Epith. Dulcis. Subst. Duicedo.

Replet se nimii noxia dulcedine vini.

IV. Augeri item potest Sententia à contrario, seu per aliam phrasim à contrario ductam: idemque significant. v. g. *Pax est Bello* contraria: sit igitur dilatanda Sententia *extinxit bellum*, adde: *revexit Pacem*.

Fatale extinxit bellum, pacemque revexit.

V. Augeri etiam potest Sententia per ablativos absolutos, modum aut instrumentum, quo aliquid fit, explicantes. En exempla sine ablativis primum, tum ii demum aucta.

Quis magno (Pompei) major fuerat, tamen ipse fugiens rogavit clientis opem.
 Quis Magno fuerat major? tamen ipse rogavit *summiffa* fugiens voce clientis opem.
 Et felix reddet mandata terræ Semina.
 Mandatæque terræ Semina, *multiplici fanore* reddet ager.
 Aut portum tenet, aut subit ostia.
 Aut portum tenet, aut *pleno* subit ostia *velo*.
 Ingratas preces respuit.
 Ingratas *dura* respuit *aure* preces.
 Et violata altaria sacris templis restituet.
 Restituet Sacris violata altaria templis.
 Audent certantes duris detrudere comis.
 Una dolo *Superior* si *fœmina* victa est.
 His ego committam *nigranti* grandine nimbum infundam.
 Tandem progreditur *Magna* stipante caterva.
 Et *summis* viribus unum impetitur caput.
 Romanus contra rapido ruit impete.
 E acinace Teucrum *altè* sublato ferit.
 Et ilia *acuta* cuspide transadigit.
 Excedunt turpi formidine campo.
 E motis exaltuat omnis *arenis*.
 Alipedem sequitur, licet *impare* cursu.
 Adversum observat *numerofo* militie litus.
 Sanguineæque manu crepitantia concutit arma.
 Siccis aër fervoribus ustus..
 Fluminèque assiduo turres, atque ardua recta concutit.
 Ingenti sese clamore ferebat.
 Quem Turnus pariter cursu, *teloque* secutus.
 Tuba terribilem sonitum prout *ere* amore increpat.
 Nec caeco curant contendere *Marie*.
 Asueti longo muros defendere bello.
 Accelerant *acti* pariter *restudine* Volsci.
 Pectora duro transossa ligno.
 Summis quod *viribus* omnes expugnare Itali, *summæque* evertere opum *vi* certabant.
 Tenebras *caesis* *summæ* custodibus arcis ne timeant.
 Annuit atque dolis risit Cytheræa repertis.
 Consilio meliore ducem sequantur.
 Ast *aliæ* *mutato* remige puppes victores vexere suos.
 Cum *pingui* *summe* Nilus exundat.
 Quæque *solutato* crepitat ciconia nido.

VI. Crescere potest Sententia per Interjectiones affectuum, ut cum primò res horrenda describitur.

Ecce

Ecce autem gemini à tenebris tranquilla per alta.
 (Horresco referens) immensis orbibus angust.
 Incumbens pelago.

2dò: Vel in re luctuosa. ut:
 Et mortem nomen Druso Germania fecit.
 (Me miserum) virtus quam brevis illa fuit.
 3tiò: In re admiranda. ut:
 Huius apes summum densæ (mirabile dictu) obsedere apicem.
 4to: In re proposita, & turpi. ut:
 Ægyptum, virisque orientis, & ultima secum Bactra trahit.
 Sequiturque (nefas) Ægyptia conjux.
 5to: In mali imminentis narratione. ut:
 Tum magnum exitium (quid Dii prius omen in ipsum avertant)
 Priami imperio, Phrygibusque futurum.
 VI. Augeri denique potest sententia per parenthesis, quæ eorum, quæ dicuntur, ratio afferatur. ut:
 Dixit, & exemplo (neque enim responsa dabantur fida satis) sensit medios delapsus in hostes.

CAPUT II. DE MUTATIONE SENTENTIÆ PER LONGIOREM AMPLIFICATIONEM.

NE quæso dum hunc cernis titulum, studiose lector, hic me Rhetorem, deposita personâ velle agere, & non Metricam, sed oratoriam artem suscipere tradendam existimes. Sat memini, quem mihi scopum proposuerim, quos mihi cancellos, ars illa, quam trado, circumscribat. Illam duntaxat amplificandi rationem explicare aggredior, in quam jus quoddam sibi peculiare Poëtæ vindicant; quæque est ejusmodi, ut ex illa præcipuè vim suam, suâque veneres, Poëtica oratio mutari omninò videatur.

Quòd ut facili & perspicuâ methodò assequar, quatuor distinguo, in quibus potissimum Amplificationis Poëticæ diffusio, & elegans copia porrigere sese, & explicare solet; scilicet, Enumerationem partium, descriptionem adjunctorum, usum comparationum, congeriem sententiarum; quæ quatuor totidem paragraphis complectar.

§. I.

De Poëtica partium Enumeratione.

Enumerationis partium duplex est, altera per quam pro genere recensentur species generi subjectæ: ut si ad
 I 3 ampli-

amplificandam istam sententiam: *virtutes in tuo vultu elucet*, virtutis nomen genericum variarum *Enumerationem* virtutum explices. Altera partium *Enumeratio* est, per quam pro toto integrali recensentur partes integrales; ut si in superiore sententia pro vultu, partes integrales, è quibus vultus componitur, os nimirum, frontem, oculos, labra, linguam, partesque vultus ceteras usurpares. Hæc porro utraque partium *Enumeratio* Poëtis est admodum familiaris. ac proinde in ea Tyrones diligenter exercendi sunt. Varia illarum exempla afferro, quorum primum superiorem sententiam pro argumento habet, utramque *Enumerationem* felicissime complectitur. v. g.

Virtutes in tuo vultu elucet.

Excubat in niveo tibi pulchra modestia vultu,
Et roseus niveo regnat in ore pudor.
Simplicitas oculis, sacrâ facundia lingua.
Ridet in ingenuis gratia viva labris.
Majestas humeros, placidam clementia frontem,
Pura verecundus pectora candor habet.
Pro foribus famuli, video famulæque morantur.
Virtutem dominam quis neget esse domi?

Omnia mala inferorum limen obfident.

Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus orci.
Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ:
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus,
Et metus, & malè suada fames, & turpis egestas,
(Terræ biles visu formæ) lethumque, laborque,
Et consanguineus lethi sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adversò in limine bellum:
Ferreique Eumenidum thalami, & discordia demens,
Vipereum crinem vitris innexa cruentis.

Omnia verno tempore amœna sunt.

Omnia tunc florent, tunc est nova temporis ætas.
Et nova de gravido palmite gemma tumet.
Et modò formatis operitur frondibus arbor,
Prodit & in summum seminis herba solum.
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis, luxuriatque pecus.
Tunc blandi soles ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsâ sub trabe fingit opus.

§. II.

De Poëtica descriptione Adjunctorum, seu rerum per adjuncta.

Secundus Amplificationis Poëticæ campus, quem paulò antè dixi, ille est, qui in descriptione totus diffunditur! in quo maximè suo genio Poëtis indulget. Illæ autem descriptiones sunt usu, & explicatione *adjunctorum*, seu *circumstantiarum*, quæ vel inhærent personæ; vel rei de quâ agitur, conveniunt, & hoc toties decantatò versu comprehenduntur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur quomodo, quando.
Per (*quis*) personam, & adjuncta, seu circumstantias personæ intellige. Per vocem (*quid*) res de qua sermo est, exprimitur. Per alias voces adjuncta rei designantur; nimirum locus, auxilia, quibus perfecta res est, aut fieri debet; finis rei agentis propositus; rei factæ, aut faciendæ modus; ac denique tempus. Jam verò illorum adjunctorum usum, & elegantiam Poëticam, in sequentibus descriptionum exemplis inspiciamus.
Narcissus se in fonte contemplanis, suæque Formæ inani specie deceptus.

Circumstantia Loci.

Fons erat illimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores, neque pastæ in monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus: quem nulla volucris
Nec fera turbarât, nec lapsus ab arbore ramus.
Gramen erat circâ, quod proximus humor alebat;
Sylvæque sole locum passura tepescere nullò.

Circumstantia Personæ.

Hic puer, & studio venandi lassus & æstu.
Procubuit, faciémque loci, fontémque secutus

Circumstantia rei.

Dùmque sitim sedare cupit, sitis altera crevit:
Dùmque bibit, visæ correptus imagine formæ,
Spem sine corpore amat, corpus putat esse, quod umbra est.

Personæ iterum circumstantia.

Ac stupet ipse sibi, vultuque immotus eodem
Hæret, ut è Pario formatum marmore signum.

Adjuncta Persona, & rei mixtim congesta.
Spe&at humi positus gemitum, ceu lumina fidus,
Vide Metamorph. lib. 3. Fabul. 8. Item quatuor mundi ætates.
lib. 1. Fab. 5. & 6. Item Descriptionem tempestatu, & naufragii
apud Virgil. lib. 1. Æneid.

§. III.

De Amplificatione per comparationes, & similitudines.

Primus hujus Amplificationis modus est per Comparationes facillimas, seu per Adjectiva pro Epithetis, addita nomini Substantivo, & à positivo in comparativum gradum traducta. Hoc Amplificationis genere eleganter usus est P. Petrus Violet Soc. Jesu, in Sylva, ubi loquens de Mariæ sinè labe conceptæ objecta specie viro ejus gloriæ studiosissimo sic ait:

Talia versanti species objecta pusilla
 Virginis, in primo, quæ staret limine vitæ;
 Purior illimis rivi undâ, lacte recenti
 Candidior, stellis formosior omnibus una.

Hoc in exemplo, Epitheta, seu Adjectiva virgini sic se exhibenti attributa sunt ista, *pura, candida, formosa*, quæ de positivo gradu in comparativum, translata, viam facilem & elegantem aperiunt longius diffundendæ orationis.

Secundus Amplificandi modus est per similitudines, quantumvis per verba activa elegantius, quàm per adjectiva exprimitur. Hujus amplificationis præclarum habes exemplum apud P. Goleti Soc. Jesu, qui de Virgine Deipara in cælum evecta loquens, splendorem in ejus vultu gratiam describit per similitudines & oculos ejus instar flammæ pulcherrimæ scintillantes, frontem & genas liliis eandore similes, labra corallio rosisque æmula proponit.

Aspicias ut geminos accendat luminis orbes
 Gratia; divinam depingant lilia frontem.
 Lilia pura genas; puris insculpta labellis
 Purpureos referant, superentq; coralli flores.

§. IV.

De Amplificatione per congeriem Sententiarum.

Iste Amplificandi modus in Praxin, usumque reducitur, cum sunt vel exemplorum, vel causarum, vel effectuum,

vel

vel aliorum Rhetoricæ locorum conglobationes; & singula hujus Amplificationis membra per modum Sententiæ proponuntur. En ex Ovidio elegans hujus amplificationis exemplum, ejus argumentum est istud; *Multis jam defunctus malis, ac defessus; Timere deinceps quid simile, & cautè, ac sollicitè mihi consulere debeo.* Hæc autem sententia his verbis proponitur: *Da veniam fesso, nimioque ignosce timori; & postea amplificatur exemplis nautarum, piscium, columbarum, agnorum, in quibus laudatur timor, & Phaëtonis, qui si viveret, salutari timore sibi, suæque saluti consuleret.*

Da veniam fesso, nimioque ignosce timori.

Tranquillas etiam naufragus horret aquas.

Qui semel est læsus fallaci piscis ab homo,

Omnibus una cibus æra subesse putat.

Terretur minimo pennæ stridore columba,

Unguibus accipiter faucia facta tuis.

Non procul à stabulis audent discedere, si quæ

Excussa est avidis dentibus agna lupi.

Vitaret cælum Phaëton si viveret, & quos

Optavit stultè, tangere noller equos,

Sæpe canem visum longè fugit agna, lupumque

Credit, & ipsa suam nescia vitat opem.

CAPUT III.

DE MUTATIONE SENTENTIÆ
PER DETRACTIONEM.

EX iis, quæ de amplificandi ratione dicta sunt, facile est cognoscere, quæ similiter ratione sententia contrahi possit. Quibus enim rebus illa crescit, iisdem potest decrescere; ut qui campum ductis limitibus longè ampliavit, idem rursus adductis limitibus potest diffusam illam patens campi planitiem, ætiori spatio, facile definire. Si igitur perspectum habeas, quibus verbis aucta & amplificata sit sententia, quam contractionem esse cupis, statim intelligis, iis detractis, sententiam effici posse breviorē: quia verò aliqua etiam voces præter solitum constructionis ordinem, in oratione retineri solent, per figuram Syntaxeos, quæ Ecclipsis dicitur; earum quoque vocum detractio

15

tuam

tuam sententiam arctioribus numeris circum scribes. Vide quæ de illa figura, in prolegomenis, distincte satis & copiose scripsimus.

CAPUT IV. DE IMITATIONE.

POSTquam Artis Metricæ Tyronem per omnes præceptio-
num vias circumduximus, quibus ad exquisitiorem in-
geniosæ Poeseos elegantiam pervenire, ejusque cultu, &
pigmentis suos versus illinere cōdiscat postquam illi va-
ria selectarum in multiplici scribendi genere Descriptionum
exempla exhibuimus, ad quorum normam non solum na-
tivist Parnassi coloribus imbuendæ, verum etiam ampli-
ficandæ orationis modus ostensus est: operæ pretium esse
duco rationem illi aperire, quâ propositos ad imitandum
Pœtas æmulari, eorūque Stylum assequi valeat. Hæc
verò postrema præceptio reliquarum omnium claudet
agmen; & quasi aliarum corona, utpote quæ tum reipsa
præstantissima omnium, tum usu ipso compendiosa, &
certissima est: huic Arti Metricæ coronidem imponet.
Sic igitur Tyroni reliquis præceptis imbuto, ulterior illa,
quam aperio, in Artis Metricæ disciplinâ progrediendi,
via ineunda est.

I. Pœtas illos in manum sumat, qui cæteris elegan-
tius, in rebus ad mores pertinentibus, aut in descriptioni-
bus amænīs, ac floridis rerum, quæ se oculis omnium pas-
sum offerunt, vim suæ Poeseos, & acumen ingenii exer-
cuerunt. II. In iis libris seligi sibi à viro docto, & Pœ-
seos non ignaro curet ea, in quibus se uberius, facilius,
& elegantius Pœta effundit ingenium: tum ea aliò ver-
sum genere Pœtæ retenta Phrasi, aut in illam similem
mutata, reddere studeat; & exempli ad imitandum, hac
novorum versuum ratione propositi, faccum Pœticum hau-
rire ac penitus combibere, hujusmodi exercitatione addiscat.

Sic fiet, ut brevi Pœtarum, è quibus reddenda ali-
is, atque aliis versibus exempla desumeret: non discipulus,
sed æmulus; non æmulus, sed plerumque Magister illis
supe-

superior evadat. In Senecæ porro Tragædiis tum in sce-
nis, tum in choris; in Ovidii libris; in odīs Horatii mal-
ta se exempla offerunt, quæ alienam versuum novorum
formam, & faciliè, & eleganter induent, si iis versandis, ac
recudendis se diligenter applicuerit solers, & laboriosa stu-
diosi tyronis industria. Quod ut statim constare artem
hanc legenti possit, ecce oden primam Horatii Elegiacis
versibus à me redditam, ut imitationis, quam propono,
exemplum Tyronibus esse possit.

*Carminum Horatii Ode prima, è versibus Ascle-
piadicis in Elegiacos reducta.*

Horatiana Carmina.

Mæcenas acavis edite regibus

O & præsidium, dulce decus meum.

Versio.

Edite Mæcenas priscorum sanguine regum,

O & præsidium dulce, decusque meum.

Horatiana Carmina.

Sunt, quos circulo putverem Olympicum.

Collegisse juvat, mætiæque fervidis

Evitata rotis.

Versio.

Sunt, quos curriculo pulvis collectus olympi,

Illæsisque juvat meta relicta rotis.

Horatiana Carmina.

----- Palmæque nobilis

Terrarum dominos evebis ad Deos.

Versio.

Palma ubi prælati merces, & gloria cursû.

Terrarum ad dominos fert super astra Deos.

Horatiana Carmina.

Hunc si mobilium turba Quiritum

Certat tergemini tollere honoribus,

Subaud. nunquam ab ambiendis honoribus dimovere poteris.

Versio.

Hunc si mobilium variabilis urna Quiritum,

Munia tergemino tollit ad alta gradu.

Horatiana Carmina.

Utam si proprio coddidit borreo,

Quidquid de Libycis verritur arctis,

*Gaudemem patrios findere sarcula
Agros, Attaliciis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypria,
Myrtoum pavidus nata feces mare,*

Versio.

*Illum, si Libycas congestit in horrea menses,
Area quas largo trivit operta solo.
Si patriis gaudet committere semina glebis,
Quæ post multiplici fœnore reddat ager.
Nunquam dimoveas, Pelagi se credat ut undis,
Attalicas quamvis pollicearis opes.*

Horatiana.

*Luctantem leariis fluctibus Affricum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui.*

Versio.

*Mercator metuens luctantem fluctibus austrum
Jam patria vellet tutior esse domo.*

Horatiana.

*Mox rescit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.*

Versio.

*Ast ubi clamatos licuit contingere portus,
Atque procellosi concidit ira Noti.
Jam terræ impatiens, ædēsque perosus egenas
Restituit laccæ membra revulsa ratis. &c.*

APPENDIX DE EPIGRAMMATE.

Cum Epigrammata mirificè acuant ingenium ac in his se exercitare ament Juvenes, paucula quædam addenda existimavi, ac primò: De Epigrammatis natura: 2dò: De ejusdem fontibus, seu Inventione. 3tiò: Leq̃iora quædam exempla.

§. I.

De Epigrammatis Natura.

Quid est Epigramma?

Si vocis etymon attendas, est inscriptio quævis, *Ἐπιγράφη* enim græcè, est inscribere latinè. Si definitionem quæras: dicitur breve pœma cum simplici cujuspian rei, vel personæ, vel facti indicatione; aut aliquid ex propòsitis deducens.

Quo-

Quocuplèis generis est Epigramma?

Duplicis, ut indicat definitio; aliud enim simplex est, quod simplici personæ, aut facti indicatione continetur, ut sunt inscriptiones donariorum, & statuarum, ut ista clypei.

Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.

Alterum compositum dicitur, quod in ratione du-cenda, colligendâque, & quasi in argumentatione positum est.

Quæ est materia Epigrammatis?

Sunt res universæ personæ, facta quæ exornari, reprehendi, fieri, probative possunt.

Quæ est ejus forma?

Est ipsa ratio tractandi Epigrammatis, quod solet scribi carmine vel hexametro, vel elegiaco, vel phaleucio, vel jambico.

Quid est Finis?

Est communis omni Pœsi, delectare docendo, seu laudet, seu vituperet Pœta, qui ab hoc fine non debet recedere.

*Quare tolle jocos: non est jocus esse malignum.
Nunquam sunt grati, qui nocuere sales.*

Inquit prudenter Seneca. Debet itaque haberi ratio honestatis, & nomen personarum subtrahi, si acrius illæ impetantur: Acrior certè videtur Martialis, qui Pœtam, cujus domum absumpserat incendium, sic irridet:

*Rerios vatis Theodori flamma penates
Abstulit: hoc Musis, hoc tibi Phœbe placet;
O scelus! ô magnum facinus, criménque deorum!
Non arsit pariter quod domus, & Dominus,*

Quor sunt Epigrammatis dotes?

Tres numerantur præcipuæ, Brevitas, Perspicuitas, & Acumen.

In quo est illa Brevitas?

In eo, ne quid desit, aut redundet; aliquando duobus versibus, aliquando quatuor, pluribus etiam potest constare, ut videre est apud Martialem.

In Quo consistit Perspicuitas?

In eo, quod retento puro, elegantique sermone fugiatur tumor, & affectatio. Huc pertinet divisio cujuslibet ferè Epigrammatis in duas partes; alteram quâ res exponitur; alteram, quâ aliquid colliditur.

Quid vocas, Acumen Epigrammatis?

Acumen, quatenus in ratione, dictisque cernitur, est rei expositio, aut conclusio, ingeniosa: hoc est, quæ præter rei communem usum, & expectationem sit, & tamen cum re, de qua agitur, maximè sit conjuncta. 1. Dicitur expositio, sive conclusio: quia aliqua Epigrammata in expositione nativâ, & arguta posita sunt: alia in comparatione unius ex alio, ut jam præmonui. 2. Dicitur extra rei communem usum, & expectationem: quia argutia omnis eò æstinatur maximè, quod excitet admirationem: ea verò potissimum admittuntur, quæ minimè expectamus. Acumen itaque colligitur ex re in expectata, & admirabili, quæ maximè cum re nostra conjuncta sit. Rerum autem affectiones varæ, ac circumstantiæ attendendæ sunt: ut ex iis, aut explicatio, aut conclusio elici possit inexpectata, & admirabilis. Quare, ut illæ affectiones à locis Rhetoricis petuntur: inde quoque peti debent acumina.

§. II.

De inventione, & Fontibus Epigrammatis.

Unde petenda sunt acumina? R. P. Mænenius in elegantissima sua argutiarum arte, quatuor præcipuè eosque longè uberrimos argutiarum, & acuminum fontes aperit. Primum quidem à *repugnantibus*, de re eadem simul affirmatis, & negatis; Secundum ab *Alienatis*, cum rei, aliquid ab ejus natura, & proprietatibus alienum tribuitur. Tertium à *Comparatis* Quartum à *Notatione*, seu Vocum allusione. Alii eosdem, qui Oratoribus serviunt Locos Rhetoricos ad argutas item inveniendas, opportunos existimant. Cum igitur cuspidem acuerè volueris, percurrere argumentorum sedes omnes, Definitionem &c. & invenies tandem, quod ad rem, factumque, quod præ manibus habes, argutè explicandum subserviat.

I. A De-

I. A Definitione. De Amore ex Bauhus.

Humor, at ignis amor? vitreos si consulis orbes,
Humor, Amor. Pectus consulis? ignis amor.

II. A Notatione, seu Conjugatis.

Rem male decoxit Chemicus, dum decoquit aurum.
Et bona dilapidat omnia, pro lapide.

Tale est illud in Joannem Vitellium.

Jupiter omnipotens Vituli miserere Joannis,
Quem mors festinans, non sinit esse bovem.

De vitanda prava occasione.

Quid facies? facies Veneris, si veneris ante?
Non Sedeas, sed eas; ne pereas per eas.

III. A partium Enumeratione. Ut illud de scemina ornatu?

Pluma super caput est, & sub pede suber: utrumque
A capite ad calcem te probat esse levem.

Martial. Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus.
Rem magnam præstas Zoile, si bonus es.

IV. A simili, & Dissimili. A simili est illud Sarbievii.

Angele Gonzaga es, si pictas exuis alas;
Si Gonzaga alas induis, Angelus es.

A Dissimili: Nasceris occiduis, Eois occidis, oris,
Dissimile hoc unum; cætera Solis habes. de S. Xav.

V. A repugnantibus, & Oppositis.

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem.

Non possum tecum vivere: nec sine te.

Item. Omnia Castor emis, sic fiet, ut omnia vendas.

Item. Insequeris, fugio. Fugis, insequor. Hæc mihi mens est.
Velle tuum nolo Dyndime, nolle volo.

VI. Ab adjunctis, ut illud in elegantulum.

Non bene semper olet, qui bene semper olet.

VII. A causis, & Antecedentibus.

Cur Petri sursum plantæ, Christi que deorsum?

Sub terras ibat Christus, in astra Petrus.

Item. Quæris cur animâ caro fortior? accipe causam,

Hic carnis patria est, hic animæ exilium.

Item. Litigat, & podagra Diodorus Flacce laborat.

Sed nil Patrono porrigit, hæc Chiragra est.

VIII. Ab Effectis, & Consequentibus.

Nuper erat medicus, nunc est vespillo Diaulus.

Quod vespillo facit, fecerat & medicus.

Martial. Artis Phidiacæ torreauna clarum.

Pisces aspicias? Adde aquam, natabunt.

IX. A Comparatione, ut illud Catulli:

Tantò pessimus omnium Poëta,

Quantò tu optimus omnium patronus.

Item illud de catellâ pictâ.

Aut utramque putabis esse pictam.

Aut utramque putabis esse veram.

*Quæ sunt Epigrammatum clausulæ, seu acumen subjun-
gendi modi?* R. Huc variæ Figuræ serviunt, ut Correctio-
nis, Exclamationis, Epiphonematis &c.

A Correctione: Mentitur, qui te vitiosum Zoile dicit

Non vitiosus homo es Zoile sed vitium.

Item, Diligeris populo non propter munera Cæsar

Propter te populus, munera Cæsar amat.

Ab Exclamatione, seu Epiphonemate:

O quantum est subitis casibus ingenium!

Item. De fructibus media hyeme per artem editis.

Quid non ingenio voluit fortuna licere

Autumnus sterilis ferre iubetur hyems.

Ab imprecatione: Odi te -- Tabescas utinam Sabelle belle.

Ab aliqua Sententia, & acroamare:

Aurum, & opes, & dona frequens donabit amicus

Qui velit ingenio cedere, nullus erit.

Item. Extra fortunam est quidquid donatur amicis.

Quas dederis, solas semper habebis opes.

A Voto, & Oratione.

Dii tibi dent, quidquid Cæsar Trajane mereris.

Et rata perpetuò, quæ tribuere velint.

Item. Omnibus invidas Zoile, nemo tibi.

Item. Ars utinam mores, animùmque effingere posset.

Pulchrior in terris nulla tabella foret.

Ab interrogatione: ut Martialis feros divitum

mores acutè describens.

Sæpe rogate soles, qualis sis Prisce fururus

Si sis iam locuples, sisque repente potens.

Quemquam posse putas mores narrare futuros,

Dic mihi si sis tu Leo, qualis eris?

A Contentione dumum, vel plurium.

Quæ majora putas miscula? summus utrique

Auctor adest: hæc sunt Cæsaris, illa Jovis.

Utate

Utate quam potuit contempro Mutius igne
Hanc spectare manum Porcena non potuit.

A repetitione ejusdem vocis

Non amo te Sabidi, non possum dicere, quare;

Hoc solum possum dicere: non amo te.

A Concessione Ironica: Ad librum exire gestientem.

I, fuge: sed poteras tutior esse domi.

A Dialogismo. Talis est inscriptio fontis:

Quò fons blande fugis? Quæro mare, natus ab illo.

Quære sic calum nos decet, inde sumus.

A Distributione, ut laudans probum, & doctum virum.

Digna legi scribis; facis & dignissima scribi:

Scripta probant doctum te tua; facta probum.

A Contrapposito ut:

Ut tibi mors felix contingat, vivere disce.

Ut felix possis vivere, disce mori.

§. III.

Exempla variorum Epigrammatum.

Subnecto corollarii instar varia Epigrammata, quæ ad
aliquid è prædictis capitibus revocari possunt.

De viro fortiter miseriam ferente.

Rebus in angustis facile est contemnere vitam,

Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

In Hellumeno febris laborantem.

Quare tam multis à te, Lentine, diebus

Non abeat, quæris febris, & usque gemis.

Circumsusa rosis holeris, ostrea, cænat;

Dormit & in pluma, purpureoque toro;

Cum sit tam pulchre, cum tam bene vivat apud te,

Ad Daniam potius, vis, tua febris eat?

Rara, lectaque sunt amicitia.

Nulli te facias nimis sodalem;

Gaudebis minus, & minus dolebis.

In virum malè deformem.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus,

Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Viri probi duplex vita.

Nulla recordanti lux est ingrata gravisque;

Nulla fuit, cujus non meminisse velit.

Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est

Vivere bis, vitâ posse priore frui.

Perju.

K

Martini

Mariti ager fecundus.

Septima jam, Phileros, tibi conditur uxor in agro;
Plus nulli, Phileos, quam tibi, reddit ager.

Vita felicitas.

Quod sis, esse velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes.

Medicus celere extinctus febre.

Tam princeps febris, melius quartana fuisset:
Servati medico debuit illa suo.

Improbi tumulus.

Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena!
Ne tua non possint eruere ossa canes.

Laudator antiqui temporis.

Non nostri faciunt, tua quod tibi tempora sordent,
Sed faciunt mores, Cæciliane, tui.

Epitaphium pueri.

Ne sola extinctum puerum pictura loquatur,
Hæc erit in Chartis major imago meis.

In invidum.

Rumpitur invidia, quod sum iucundus amicis.
Quod vivo, & placeo rumpitur invidia.

In prodigum.

Dum donas, Macer, annulos amicis,
Desisti, Macer, annulos habere.

In Poëtam multa scribentem.

Cum facias Versus nulla non luce ducenos,
Vare, nihil recitas: non sapis, atque sapis.

Dona letifera.

Munera qui tibi dat locupletis, Gaure, senique.
Si sapis, & sentis; hic tibi ait morere,

Laus Palatii.

Hæc tam lauta domus quæ vertice sidera pulsat,
Par domus est cælo, sed minor est Domino.

Conjuges discordes.

Cum sitis similes, paræque vitæ,
Uxor pessima, pessimus maritus.
Miror non bene convenire vobis.

Mulier formosa, & improba.

O quam te fieri, Catulla, vellem
Formosam minus, aut magis pudicam!

Laudo.

Laudator veterum varum.

Miraris veteres, Vacerra, solos,
Nec laudas nisi mortuos Poëtas:
Ignoscas petimus, Vacerra, tanti
Non est, ut placeam tibi, perire.

Odisse veritas.

Dic verum mihi, Marce, dic, amabo:
Nil est quod magis audiam libenter;
Quales versiculos meos putasti?
Durum est, me tibi, quod petis, negare:
Vero verius ergo quid sit, audi;
Verum, Candide, non libenter audis.

Ad malum Poëtam.

Cur non mitto meos tibi, Pontiliane, libellos?
Ne mihi tu mittas, Pontiliane, tuos.

In Emacem.

Omnia, Castor, emis: sic fiet, ut omnia vendas.

Quæ rara, non sunt diuturna.

Immodicis brevis est ætas, & rara senectus:
Quidquid ames, cupias non placuisse nimis.

Raucus Poëta recitans.

Qui recitat lanæ fauces, & colla revinctus,
Hic se posse loqui, posse tacere, negat.

Orator inter pæcula Laudatus.

Quod tibi grande Sophos elamat conviva beatus,
Non tu Pomponi, cæna diserta tua est.

Conviva non vocatus.

Quod convivaris sine me tam sæpe, Luperce,
Inveni, noceam quæ ratione tibi.
Ulciscar, licet ulque voces, mittisque, rogesque,
Quid facies, inquis; quid faciam? veniam

Vivere valere.

Si nostri bene computentur anni,
Et quantum tetricæ tulere febres,
Aut languor gravis, aut mali dolores,
A vita meliore separentur,
Infantes sumus, & senes videmur:
Non est vivere, sed valere, vita.

Male fortunatus.

Tristis es, & felix; sciat hoc Fortuna caveto,
Ingratum dicet te, Lupe si scierit.

R 2

Poë.

Poeta manus gemmata.

Multas in digitis, plures in carmine gemmas
Invenies: non est tam bene culta manus.

Febris à medico lata.

Languebam, sed tu comitatus protinus ad nos
Venisti centum, Symmache, discipulis.
Centum me tetigere manus Aquilone gelata:
Non habui febrem, Symmache, nunc habeo.

Fama morte venalis.

Esse quid hoc dicam vivis quod fama negatur,
Et sua quod rarus tempora laetor amat?
Vos tamen, ô nostri ne festinate, libelli,
Si post fata venit gloria, non propero.

Beata vita.

Heu vivit sibi nullus! at beatos
Soles effugere atque abire sentit!
Quisquam vivere cum sciat, moratur.

Obreclator.

Ut bene loquatur, sentiatque Mamercus.
Efficere nullis Aule, moribus possis.
Rubiginosis cuncta dentibus rodit.
Hominem malignum forsitan esse tu credas?
Ego esse miserum credo, cui placet nemo.

Dentes nigri, et candidi.

Thais habet nigros, niveos Lecania dentes.
Quæ ratio est? emptos hæc habet, illa suos.

Epitaphium Ciceronis.

Nequicquam, Antoni, cæso Cicerone triumphas:
Dudum invisa tibi scilicet ora tacent.
Quid doctæ profunt indigna silentia linguz?
Incipient omnes pro Cicerone loqui.

Remedium adversa famem.

Profecit poto Mithridates sæpe veneno,
Toxica ne possent sava nocere sibi:
Tu quoque cavisti, cernendo tam male semper,
Ne posses unquam, Cinna, perire fame.

Quinam discant.

Semper eris pauper, si pauper, es, Æmiliane;
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

In hominem fætidum.

Quod sicca redolet palus lacunæ,
Piscinæ vetus aura, quod mælinæ,
Quod spurca moriens lucerna tædæ,
Mallem, quàm quod oles, olere, Bassa.

Alia

Alia quædam Epigrammata ex optimis Poëtis.

Liber malus.

Non possunt turpes multæ, mihi crede, lituræ
Emendare joco: una litura potest.

Misera felicitas.

Nullos esse Deos, inane cælum,
Affirmat Seliuss, probatque, quod se,
Factum, dum negat hæc, videt beatum.

Molestus recitator.

Quid recitaturus circumdas vellera collo?
Conveniunt nostris auribus illa magis.

Munera insidiosa.

Munera cum senibus, viduisque ingentia mittis,
Insidias possum dona vocare tuas.
Quid sit largiri, quid sit donare, docebo;
Si nescis: dona, Gargiliane, mihi.

Lachrymæ suspectæ.

Amisum non flet, cum sola est Gellia, patrem;
Si quis adest, iussæ profluunt lachrymæ:
Non luget quisquis laudari, Gellia, quærit;
Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

Vipera sepulcrum.

Flentibus Heliadum ramis dum Vipera repit,
Fluxit in obstantem succina gutta feram.
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Ne tibi regali placeas, Cleopatra, sepulcro,
Vipera si tumulo nobiliore jacet.

Idi pæna.

Nunquam divitias Deos rogavi,
Contentus modicis, meoque lætus:
Paupertas, veniam dabis, recede;
Causa est, quæ subici, novique voti?
Pendentem volo Zoilum videre.

Senex inquires.

Condita cum tibi sit jam sexagesima messis,
Et facies multo splendeat alba pilo:
Discurre tota vagus urbe, nec ulla cathedra est,
Cui non mane seras irrequietus Ave.

K 3

Hæc

Hæc faciant sanè juvenes. Deformius, Afer,
Omnino nihil est, Ardelione sene.

Amator cæcus.

Thaida Quinquus amat: quam Thaida? Thaida luscam?
Unum oculum Thais non habet; ille duos.

Poeta malus, & Obreſcator.

Verſiculos in me narratur ſcribere Cinna:
Non ſcribit, cujus carmina nemo legit.

Prodigus à Patre exheredatus.

Te genitor moriens hæredem ex aſſe reliquit:
Exheredavit te Philomuse, pater.

Poeta lepidus.

Dic, Muſa, quid agat Canius meus Rufus:
Utrum me chartis tradit ille viſturis.
Legenda temporum aſta Claudianorum?
An æmulatur improbi jocos Phædri, &c.
Viſ ſcire, quid agat Canius tuus? ride.

Dulcis facundia.

Sirenas, hilarem navigantium pœnam,
Blandisque mortes, gaudiûmque crudele,
Quas nemo quondam deſerebat auditas,
Fallax Ulyſſes dicitur reliquiſſe:
Non miror illud, Caſſiane, mirarer,
Si fabulantem Canium reliquiſſet.

Piſces affabrè ſculpti.

Artis Phidiacæ torcuma clarum
Piſces à piſcis: adde aquam, narabunt.

Vireus inops, & neglecta.

Quæ te cauſa trahit, vel quæ fiducia Romam
Sexte? quid aut ſperas, aut petis inde, refer,
Quid faciam ſuade? nam certum eſt, vivere Romæ,
Si bonus eſt, caſu vivere, Sexte, potes.

Senex fucatus.

Mentiris juvenem tinctis, Lentine capillis,
Tam ſubito corvus, qui modò cygnus eras:
Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina, canum;
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Peritor improbus.

Eſſe nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna:
Si nil Cinna petis; nihil tibi, Cinna nego.

Debitor nihil debens.

Sexte, nihil debes; nil debes, Sexte fatemur:
Debet enim, ſi quis ſolvere, Sexte, poteſt.

Leſtor

Leſtor faſtidioſus.

I nunc edere me jube libellos,
Leſtis vix tibi paginis duabus
Ingratas trahis oſcitantiones, &c.
I nunc edere me jube libellos.

Leſtor imperitrus.

Jæc tibi ſordent hæc carmina noſtra, fatemur:
Hæc mala ſunt: ſed tu num meliora facis?

Poeta emptor.

Carmina Paulus emit: recitat ſua carmina Paulus:
Nam quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Promiſſor.

Das nuaquam, ſemper promittis, Galle roganti:
Si ſemper fallis, jam rogo, Galle nega.

Conviva raptor.

Quidquid ponitur, hinc, & inde vertis.
Nos accumbimus otioſa turba;
Ullus ſi pudor eſt reponere cœnam,
Cras te Caciliane non vocavi.

Ager utilis.

Quid mihi reddat ager quæris, Line, Nomentanus,
Hoc mihi reddit ager; te, Line, non video.

Amicorum Cindizio.

Viſ te, Sexte, colî: volebam amare:
Parendum eſt tibi, Sexte; tu coleris;
Sed ſi te colo, Sexte. non amabo.

Captator eluſus.

Nil præter laudes, moriens tibi Cinna reliquit:
Cui nihil ipſe dabas, is tibi verba dedit.

Importune officioſus.

Occurris quocumque loco mihi, Poſthume, clamas
Protinus, & prima eſt hæc tua vox, quid agis?
Hoc, ſi me decies unâ conveneris horâ,
Dicis: habes, puto, tu, Poſthume, nil quod agas.

Epigrammata longa, & brevia.

Non ſunt longa. quibus nihil eſt, quod demere poſſis,
Sed tu, Pomponi, diſticha longa facis.

Mors feſtinata.

Hoſtem cum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit:
Hic, rogo non furor eſt, ne moriari, mori?

Vita Craſtina.

Non bene diſtuleris videas, quæ poſſe negari,
Et ſolùm hoc ducas, quodd fuit, eſſe tuum.

Non est, crede mihi, sapientis dicere Vivam:
Sera nimis vita est Craetina, vive hodie,

Liber.

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura;
Quæ legis hic: aliter non fit, A vite, liber.

Sera gloria.

Ede tuos tandem populo, Faustine, libellos,
Et doctum culto pectore profer opus.

Post te videtur tecum quoque vivere chartæ
Incipiant: cinerum gloria sera venit.

In Poëtam Plagiarium.

Quem recitas, meus, est, ô Fidentine, libellus,
Sed malè cum recitas, incipit esse tuus.

In involutum.

Quid ducis vultus, & non legis ista libenter?
Omnibus invidas, livide, nemo tibi.

Magnus Liber.

Cui legisse satis non est, Epigrammata centum.
Nil illi satis est, Cæciliane, mali.

De suis Epigrammaris.

Denariis tibi sex meum libellum,
Rasum pumice, purpureaque cultum
Atrectus dabit: hinc petas, licebit.
Tanti non es, ais: sapis, Luperce.

Le casus à femina.

Prostratum vastâ Nemees in valle Leonem.
Nobile, & Herculeum, fama canebat opus:
Prisca fides taceat: clamor in pulvere circi,
Hæc jam formicæ vidimus acta manu.

F I N I S.

CANDIDATUS RHETORICÆ,

PRÆTER

ELEMENTA RHETORICÆ

PRÆCIPUA,

APHTHONII PROGYMNASMATA,

ET ALIA,

QUÆ

IN HUMANITATIS SCHOLA TRADI

SOLENT, FACILI, BREVIQUE METHODO

ELOQUENTIÆ CANDIDATIS

EXHIBENS.

Authore

P. JOSEPHO JUVENTIO,

Soc. JESU.

ANNO M. DCC. XXXVIII.

PRÆFATIO.

*A*pphronii Progymnasmata in Schola Humanitatis explicari solent, ut iis degustatis adolescentium animi præparentur ad Eloquentiam plenius in Schola Rhetoricæ perdiscendam. Sed in iis Apphronii præceptionibus merito desiderantur, quæcunque ad elementa Rhetoricæ, & Elucutionem Oratoriam pertinent, quæ tamen primo loco tradenda videbantur. Quid enim juvat scire præcepta scribendi, si modum ipsum scribendi nescias? Crediderim ab Apphronio prætermissa, tanquam vulgò nota: nos ea tanquam Rhetoricæ Candidatis, ad huc ignota breviter indicamus. Ac primò quidem: Locos Rhetoricos, sine quorum summa aliqua notitia, non video, qui in ullo Progymnasmate scribendo exerceri Tyro possit. Secundò: De Periodo, ejusque amplificatione. Tertiò: De Figuris Verborum, & Sententiarum. Quartò: De Amplificatione. Secundum hæc Rhetoricæ Elementa sequuntur Apphronii Progymnasmata nempe: Quintò: Narratio ab Fabula; Sextò: Chria. Septimò: Reliqua Progymnasmata brevis ars epistolæ.

Ad Juveniana adjecimus plura ad Locos Rhetoricos exempla, quæ docendi ratione nulla est expeditior, & præstantior. Artem item Periodi contexenda, quæ inter præcipuas est Humanistarum exercitationes plurius illustravimus. Modum denique Epistolæ Scribendæ aliquantò fufius tradidimus, omiffis Juvenii reliquis, quæ ad Rhetoricam magis pertinent.

PARS PRIMA

Complectens Elementa Rhetoricæ.

CAPUT I.

DE LOCIS RHETORICIS PRÆCIPUIS

SECTIO I.

Definitio.

*Q*uid est Definitio? R. est oratio, quæ naturam illius rei, quæ definitur, explicat.

Quos habet partes Definitio? R. Duas: Genus, & Differentiam. Genus est, aliquid commune ipsi rei, quæ definitur, cum multis aliis. Differentia est aliquid particulare, quod soli rei, quæ definitur, convenit.

Da Exemplum? R. Rhetorica est ars bene dicendi. Rhetorica res est, quæ definitur. Ars est illius Definitionis genus, quia non tantum Rhetoricæ, sed etiam Grammaticæ, Picturæ, aliisque artibus convenit. Bene dicendi est Differentia; quia bene dicere, proprium est solius Rhetoricæ.

Proba à Definitione Rhetoricam esse artium præstantissimam? R. Ars denedicendi est præstantissima, atqui Rhetorica est ars bene dicendi: est igitur omnium præstantissima.

In eundem modum, ut qualemque definitionem procudere discat Tyro, licet rerum inexpertus considerabit, quid, qualisque res quælibet obvia sit, seipsum interrogando v. g.

Quid est Schola? R. Spatiosius conclave, discentium comodo sedilibus, & editiore pro Magistro cathedra instructum.

Quid cathedra? Suggestus elatior, è quo Magister videri ab omnibus, audiri que commodius queat.

Quid fenestra? Foramen in pariete ad accipiendam lucem; vitreis orbibus ad aëris injurias arcendas prætextum.

Quid janua? Muri foramen valvis obductum, serà ad claudendum, pandendumve aditum munitum.

Quid fornax? Turricula in angulo cubiculi è coctis ac decore pictis laterculis educta ad calorem è subiecto foco diutius retinendum.

Quid liber? Paginæ plures inter se confutæ, bitumine firmata, quò mundiores servantur, theca è corio, aut charta spissiore contectæ.

Quid pallium? Vestis ad talum longior, vestibus cæteris super injecta, seu ad decorem cum domo prodeundum est, seu adversus pluviam, vel frigus præsidio.

Quid calamus? Anserina penna adacuta; culpide crenâ incisâ, ad depingendos in charta, characteres apta.

SECTIO II.

Enumeratio Partium.

Quid est Enumeratio Partium? R. Est alicujus Totius in suas partes distributio.

Cedo Exemplum. R. ab hoc loco Plinius in Panegyrico Trajani ostendit Romam omnem latatam esse Trajani in Urbem adventu. *Non ætas quemquam, non valetudo, non sexus retardavit, quò minus oculos insolito spectaculo imple-ret. Te parvuli noscere, ostentare senes, mirari juvenes, Ægri quoque.* &c.

Totus cohorrui. Animò percussus, stupentis instar impos mei adstiti, diductis oculis, ac rigentibus, manibus tremulis, voce fractâ, genibus titubantibus, totum corpus horrore gelido perfluens.

Avem mihi donavit. Rostrò atrò ac breviculo, plumis è flavo albescens, pennis brevioribus, caudâ variegatâ, pedum falcatis admodum retortis &c.

Arbor exaruit. Radix nullo humoris alimento emortua; flaccidæ fibræ, truncus exsuccus, ruptus & hians cortex; emedullata medulla. Rami, frondium, fructuumque honore exuti; ventorumque vi decidui; Verbò, arbor tota cadaver est.

Capite deformi homo. Vertice præacuto, fronte rugosa Temporibus cavis, facie fuscâ, productis ultra æquum auribus, superciliis sylvosò, oculis taurinis, ore distorto, genis tumentibus, &c.

Togam gerit elegantem; è panno Anglico primi pretii, nodulis argenteò filò textis; Taniis sericis Limbum claudentibus, panno subditiitio item serico undulato; manicarum margine, Phrygio opere depicto &c.

Domus ruinosa. Putribus pavimentis; pronis in lapsum lacunaribus, fundamentis discedentibus; hiantibus muris; cameris ob ruinæ metù desertis; extritis; scalis; impluviò lectò; cariosis tignis.

Cubiculum pulchrum habitat. Venusti operis mensâ, arculis, ac cistis auratis, ac itatuario opere ornatis, multiplici forulorum serie distinctis, Sedilibus è picto corio, lectò cortinis sericis velatò; primæ notæ picturis, Speculo prægrandi, fenestris præ-lucidis &c.

Convivium opiparum struxit. Illatus est panis caudidissimus; carnes omnis generis frizæ, tostæ, assæ; altiles, ferinæ, juræ, ac salsamenta saporis exquisiti; saccharata, Salgama, bellaria, ut nihil simile. Præter vina Francica, Hispanica, Ungarica, &c. ubi vel Dii prandere possint.

SECTIO III.

Genus, & forma.

Quid est Genus? R. Est quoddam Totum, plures continens partes, communione quadam inter se similes, specie tamen differentes. *Ut Virtus* Genus est, quia complectitur Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quæ sunt ejus partes, inter se quidem similes, quò earum quælibet virtus sit, differentes tamen, quia eorum natura diversa est.

Fac Argumentum à genere? R. Virtutem colit; ergo & Temperantiam. Virtutis est inimicus; ergo non est prudens. Amat homines; ergo & inimicus.

Quid est Forma, seu Species? R. Est pars generi subiecta. Argumentum ita ducitur: inest in hoc adolescente castitas; ergo virtus. Atque ità de aliis, v. g.

Animalia omnia in arcem induxit. Domestica: agnos, boves, equos, &c. Ferocia: Tygrides, pardos, lupos, &c.

Fruumenta serere docuit Ceres. Triticum nempe, hominum alimentum præcipuum; Siliginem levioris notæ; Orizam, quâ unâ pars magna mortalium victitat; bordum, & avenam, hominû ac jumentorum uibus colere, granum excutere, molere, pinsere docuit.

Hortus arboribus confusus. Videas hic *fructiferarum arborum* ordines pulcherrimos, Citros, Malogranatos, Oleas, Amygdalos, Pomos omnis generis. Nec umbriferæ ad delicias absunt, Cypressi, abietes perpetui viroris, Tiliæ annoſæ. Alibi hederæ, buxus arbutiæque alia serpunt, arte varias in figuras attonſa.

Hortus olivarius herbarum ferax. Latissimè proveniunt *tactuæ*, brassicæ, asparagi, apium, anisum &c. nec *medicæ* desiderantur Angelica, mentha, Chelidonia, Basilica, Flores, Crocus, Rosa, lilia, gelsaminum &c.

Fossitum ferax est Ungaria. Eſſo situr hic optimæ notæ *aurum*, *argenti* venæ sunt fecundissima, *satis*, quem lapidis instat excindunt, vis immensa; *zitis* *Cyprii*, Sulphuris Cinnabaris in *mineralis* proventus ingens.

Morbis plurimis constitatur. Alias è capite affecto, subinde dentium dolore acuto torquetur; alias angina strangulat; hæticæ tussiculæ tentatur alias; calculo renes, chiragræ manus laceantur; nec raro Cardialgiæ, subinde & pleuritide vexatur, &c.

Viris deditus. Arrogantior sit, an contumeliosior, dubites, Scutillitas ac petulantia odiosum reddit omnibus; libidinum, ac pecuniarum cupiditas immensa, Religionum omnium contemtionem, perfidiâ, ingluvie, cum hominum, qui sunt qui fuerunt, detestimis comparandus.

Affectionum suarum potens est. Nec amoribus exardescit, nec odio differtur, nec timore unquam contrahior, neque spe solutior; nec gaudiis exultat insolentius, nec tristitiâ dejicitur; nec iræ effræni nec cupiditatibus aliis obtemperat.

Arti cui piæ animum adjicito. Rusticæ aliis, militares artes aliis præplacent; nec vel ædificatoria, vel navicularia inter ignobiles habendæ sunt. Typographicam, pictoriam, Chirurgicam, mercatoriam, aut si qua alia est, aut ad tuum ingenium est, amplector; dum ne desideas.

SECTION IV.

Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est similitudo? R. est argumentum sumptum à re quapiam tali, qualis est ea, quæ tractatur.

Cedo exemplum. Improbi virtutis suavitatem non sentiunt, uti ægroti ciborum gustum nullum habent.

Quid est dissimilitudo? R. est argumentum sumptum à re quapiam diversa, & dissimili ejus rei, quæ probanda sumitur. Sic Tullius probat Muranæ absolvendum, quia eum condemnasset Catilina; non decet enim (ait) id

sep-

sentire viros sapientissimos, & optimos, quod sentiret homo dementissimus, & sceleratissimus.

Si hominem parum verecundum, similem dices *Cani*; importunum *vespæ*; levem vento; violentum *igni*; gulosum *gurgiti*; ferocem *Tygridi*; ignavum *asino*; astutum *vulpi*; nugatorem *Sinio*; parasitum *fuco*; Luxuriosum *porco*; diligentem *formicæ*; beneficium *canali*; constantem *rupi*; liberalem *Lucernæ*; industrium *apiculæ*; docilem *cera molli*; Fortem *incudi*; modestum *viola*. &c.

Diuturna quies vitiis alimenta ministrat; ut aqua desces putrescat.

Crebra monita parentum Aliis; ut *imber lentus pratis, salubria*; Temporibus accommodanda consilia; ut *vela ventis*.

Ab assentatoribus malum, ut *à fistula dulce canente avi*.

Imprudens immerito fortunam arguit; ut *cæcus solem*.

Juventus disciplinâ formatur; ut *domiturnæ equus*.

Amores arcentur facilius; quam ejiciuntur; ut *incendit à domibus*.

Homo impotens non extollendus; nec furioso præbenda arma.

Vita humana, *fabula in scena*.

Veram amicitiam calamitas probat; ut *aurum ignis*.

Taciturni magis metuendi, quam loquaces; ut *placidum flumen, & profundum*.

Ratio imperet affectionibus; ut *auriga equis*.

Jocis patce utendum; ut *sale*.

Ordo in argumentis tenendus; ut *in acta*.

Solida virtus; ut *arbor firmis radicibus nixa*.

Comitia incerta; ut *Euripus*.

Nimia Severitas sæpe acrius ad licentiâ incitat; ut *compressus ignis*.

Mala societas malos facit; ut *uva ab uva vitiosa livorem ducit*.

Tristitia exedit ossa; ut *rubigo ferrum*.

Observato hostium consilia; ut *gladiator gladiatoris oculum*.

SECTION V.

Comparatio.

Quid est Comparatio? R. Est locus, in quo duo, vel plura, quæ habent aliquid commune inter se, comparantur. Ut: licuit Catoni sequi bellum civile, licebit & Ciceroni. Rhetores hunc locum dividunt in Comparationem majorum, minorum, & parium.

Unde peruntur Comparationes? R. Ex Historia sacra, & profana, Apologis, seu fabulis Poëticis, & Æsopiciis, Parabolis, morali, universâ Philosophia &c. v. g.

Qualis

Qualis eris domituz, qui alienæ tam impudens es!
Times incernem? qui armatum non timuisti.
Verbera tulisti sine gemitu; verbum non feres?
Parenti contumax es, quid Præceptori facies?
Os illud ausum est impetere summos Viros; in te nihil ausurum
ne spera.

Etiā bonus quandoque dormitat Homerus; quid mirum si
Juvenis exeret subinde.

Galli nobiles non obvagantur alienas Provincias; nec Germa-
nis oberrandum est.

Judæi mendicos suos collatitia stipe alunt; quid Christianos dece-
Natu minor pensum persolvit; major persolvere nequeat? (bit?)
Exercitatissimus Orator timer in dicendi principio; nec adeo
tyro reprehendendus.

Non fuit quæsitum de nece P. Scipionis Junioris; nec de nece
Clodii quærendum est.

Mercatorum causâ sæpe Romani bella gesserunt; igitur bellum
faciendum Mithridati 80. Millium Rom. interfectori.

Laudantur Minturnenses, quod Marius servarint; Laudandus
ergo M. Plancius, qui Ciceronem recipit.

Ad similitudinem exempla afferuntur, quæ vel ad or-
nandum, vel amplificandum plurimum valent. Horum
uberrima sylva ei deesse nequaquam potest, qui præter
Græcam, & Romanam, cæterarum quoque gentium histo-
rias peragraverit. Exemplo sunt Historici libelli in quatuor
Grammaticæ Scholis legi soliti.

Ex Historia Biblica.

Rex conscientiz tormentum videas: in Casino profugo, ac prope
se ipsum timentem.

Mulieris consortii pericula: Eon Adamo peccati auctor.

Invidia rabies: Abel à fratre casus.

Artium inventores: Tubal Tubalcain.

Pravæ Societatis mala. Sebita à Cainitis perverſi.

Libidinum mala: Diluvio reſurrecturum.

Ædificia memorabilia. Arca Noë.

Ebrietatis damna: Noëmus à filiis derisus.

Pietas filialis. Sem Fratrum impiorum reprehensor.

Discordiz Effectus: Linguarum confusio in Turri Babel.

Tyranni celebres. quorum Princeps Nimrod, Babylonici Imperii
conditor.

Deo vocanti obtemperandum: ut Abraham è Chaldea egressus.

Charitas erga sanguine junctos, ut Abrahami erga Lothum.

Libidinum mala; Sodoma, Gomorpha.

Levi-

Levitas fœminea: Lothi uxor statua.

Fides Firma, Abrahami jam jam filium sacrificaturus.

Matrimonium felix: Isacco desponsa Rebecca. &c.

Ex Historia Persica, & Græca.

Fœmineum regimen: Semiramis.

Septem mundi miracula: Muri Babylonici, horti pensiles, &c.

Voluptatum sædus exitus in Sardanapalo.

Præsens Dei auxilium. Sennacherib cum 180. millibus suorum casus.

Regnorum fata: Sedecias exæcatus, & Babylonem abductus.

Crudelitas: Astyagis Harpago filium edendum apponentis.

Juvenis indolis egregiæ: Cyrus jam vel inter pueros Rex.

Divitiæ fallaces: Cræsus in rogo.

Ambitio punita: In Cyro à Tomyri occiso.

(amittit.)

Sacrilegii pœnæ: Cambyſes Templi Amonis ſpeliator copias omnes

Veritas odiū parit: Præcæſes Cambyſem ob ebrietatem reprehendens.

Fidelitas in Principem: Zojgus.

Proditio proditori infelix: Hippas in pugna Marabonia casus.

Arrogantia depressa: In Xeræ fugiente.

Maritima potentia: In Themistoclis sapiente consilio.

Virtus militaris: 300 Spartani Xerxem ſuſtinent.

Amicus Fallax. Themistocles Xerxi ſugam è Græcia ſuadens.

Ingrata Patria. Idem Themistocles exulans. &c.

E Fabulosa Historia.

Prudentia. Janus bifrons.

Tempus edax rerum: Saturnus filios devorans.

Arrogantia Gigantum pugna.

Fœmina grande malum: Pandora.

Eloquentiæ vis. Deucalion lapideos homines cicurans.

Crudelitas. Lycæon in lupum.

Virtutis ſplendor. Ganymedes.

Potentioſe te ne provoces: ut Marſyas Apollinem, Arachne Palladē.

Aſſentator. Clytie Solſequium.

Charitas fraternæ. Phætoniades in electrum lachrymando liqueſcens.

Negandum filiis nocitura petentibus. Ut Phætoni fuiſſet.

Infelix Mater. Niobe.

Senes garruli: Tibonus cicada.

Fur inſignis. Mercurius, Autolycus.

Fides præ lucro habenda. Battus oh perſidiam in lapidem verſus.

Violentia titubans. Bacchus è ſemore Jovis progenitus.

Vinum veneri amicum. Luſcivus Bacchi comitatus.

Homo ſui potens: Æolus ventis imperans.

Matrū maledicta, & ira metuenda. Althea Meleagris filii interſectrix.

Amans amens. Cupido Cæcus.

Avarus. Tantalus.

Pro-

L

Pro-

Protheus. *Materia prima Physicorum.*
 Voluptatis mala. *Ulyssis socii à Circe in porcos mutati.*
 Altiora te ne petas, ut *learys.*
 Obicena loquentes vitato: ut *Ulysses ad Sirenium cantum aures*
Auri vis. Danae è pluvia prægnans. (obscurens.)
 Amici veri. *Pyllades, & Orestes.*
 Calumnia. *Phadrà Hyppolitchum filium perdit.*
 Navigationis utilitas. *Argonautica expeditio.*
 Musicæ vis. *Orpheus, Arion.*
 Fratrum concordia rara. *Esbeocles, & Polynices. &c.*

Ex libello Tertio, de Historia Romana bellica.

Impietatis supplicium *Sylvius Rex deorum contemptor fulminatus.*
 Fratrum concordia rara: *Romulus, & Remus. Numitor, & Amulius.*
 Infida regni societas. *Romulus & T. Tatius.*
 Fera in hominem beneficia. *Lupa Romuli, & Remi alvix.*
 Fraudulentia. *Raptus Sabinarum.*
 Proditio infelix. *Tarpeje Virginis.*
 Hypocrisis: *Numa cum Egeria noctu colloquens.*
 Probitas honorata. *In Numa, ad regnum vocatio.*
 Ira impotentia. *Horatius sorori interfector.*
 Proditio infelix. *Metius Suffetius supplicio divo punitus.*
 Edificia celebria. *Capitolium, Circus, Cloaca, &c.*
 Impia filia. *Tullia super patris cadaver invecita.*
 Superbia castigata. *In Tarquinio Superbo.*
 Libidinum mala. *Tarquinius Junior Lucretia violator.*
 Severitas paterna. *Brutus suorummet filiorum carnifex.*
 E minimis magna: ut *Roma ex infante.*
 Fides publica: *In Clætia obside remissa. &c. &c.*

Ex lib. Quarto Hist. Romana Civilis.

Discordiarum civilis mala: *In factione optimatum, & populari.*
 Ambitio lapsus proxima. *Sp. Cassii, & Manlii exemplo.*
 Federati fideles. *Discordibus inter se Romanis Tusculani succurrunt.*
 Juris prudentiæ laus: *Decem viri Legum Scribeidarum causâ.*
 Libidinum mala: *Appius Claudius Decemvir inmerit.*
 Fœminea impotentia: *In Fabii filiabus magnarum tempestarum morrici.*
 Voluptatum mala: *Peregrinus luxu invecitus Romam perdit. (bus.)*
 Vindictæ studium cœcum: *Gracchus Senatui ob iniustam notam.*
 Ex humili clarus: *Marius septimum Consul. (insensus.)*
 Felice astro nati: ut *Sylla tota vita felix.*
 Crudelitas. *Marius, Sylla.*
 Ambitio: *Cæsaris Romam servire facit.*
 Ingratus animus: *Cicero à Cliente Popilio casus.*
 Voluptatum perniciës: *In Cleopatra, & Antonio. &c.*

SE-

SECTIO VI.

Contraria.

Quid sunt Contraria? &c. Sunt ea, quæ de eadem re simul affirmari non possunt. Ducitur argumentum secundum illud: *Contrariorum contraria est consequentia:* Bellum est perniciosum, ergo Pax utilis.

Fertilis est hic locus? &c. Cum res qualibet solum ferre contrarium habeat, & contraria juxta se posita magis elucescant, seu probandum, seu laudandum, aut vituperandum quid sit, vel ornamentum, vel argumentum hinc petere licebit. v. g.

Vitia vitam infelicem faciunt, ergo virtus beatam.
 Homo frugi est, non igitur parricida.
 Litteris & labori deditus, non igitur voluptatibus.
 Orium pulvinar Diaboli, ergo labor quies Angelorum.
 Beati pauperes, misericordes, virtutis ergo vexati, ergo infelices divites, duri, felices.
 Servitia quoque homines sunt, non igitur ut bestiarum tractandi.
 Humanitas conciliatrix est amorum, igitur rusticitas fastidii.
 Sapiens occasione utendum putat, igitur differre insipientis.
 Concordiæ res parvæ crescunt, Discordiæ maximæ dilabuntur.
 Fides vel hosti habenda, quidni amico, & Socio?
 Violentia morborum procreatrix igitur sobrietas sanitatis custos.
 Firma fiducia Dei opem accersit, avertit diffidentia.
 Cum bono bonus eris, cum perverso perverseris.
 Supplicia sceleratis statuuntur, igitur & bene meritis præmia.
 Veracitas hominem pergratum facit. Invisi mendaciloqui.
 Bene audiet, qui de aliis bene loqui assueverit; redibit in calumniatorem calumnia.
 Pauca appetere divitis est, penuriæ indicium multis inhicere.
 Divitum amicitiam omnes sectantur, pauperum gratiam nemo querit.
 Verborum flumen, mentis gutta. Mentis flumen, verborum gutta.
 Artes omnes docuit necessitas; iners fere est opulentia.
 Optimi hominum in dicendo brevissimi sunt, vanissimi finem non faciunt.
 Durus victus robustos homines procreat, igitur delicatus molles.
 Bonus vir idem est nobilis; imprudens plebejus, si vel rex fuerit.
 Animâ nihil pretiosius, corporibus haud plurimum à brutis distamus.

L 2

Tri-

Tristitia malum duplicat, dimidium tollit mens ere&a.
Omnis erubescens mihi probus videtur, frons ferrea nihil habet ingenium.

Labor, famæ opûmque mater; mendicitatis arrhabe inertia.

SECTION. VII.

Causæ, & Effecta.

Quid est Causa? R. Quæ sua vi efficit id, cujus est causa. Ut vulnus est causa mortis, quia vi sua mortem parit. Ignis causa caloris, quia vi sua generat calorem.

Quid sunt Effecta? R. Ea, quæ sunt orta de causis, ut dies est effectus solis.

Quot sunt causarum genera? R. Quatuor: Finalis, Efficiens, Formalis, Materialis.

Quæ est causa Finalis? R. Cujus gratiâ aliquid fit. Ut finis hominis, est beatitudo. v. g. Homo natus est ad æternam beatitudinem consequendam, non debet igitur voluptatem & caduca bona appetere.

Quæ est Causa Efficiens? R. A qua aliquid fit, ut Sol est causa diei, quia eum efficit luce toto cælo diffusâ. v. g. Mundus à Deo creatus est, ergo opus est numeris omnibus absolutum.

Quæ est causa Formalis? R. Quâ res aliqua in suo statu constituitur, & à rebus aliis distinguitur. Sic anima est hominis forma; est enim causa, cur homo sit, & ab animalibus cæteris diversus. v. g. Animus hominis est immortalis, debet igitur ad immortalitatem aspirare.

Quæ est causa materialis? R. Ex qua, & in qua aliquid fit. Sic marmor statuar, corpus hominis materia est v. g. Corpus hominis mortale est, ergo animus immortalis ab ejus contagione avocandus. v. g.

Moneta Materia. Aurum argentum &c. *Forma.* fere rotunda, impressa Principis imagine. *Efficiens,* monetarius ope preli *Finis* ad commercii humani comoditatem, ne merces mercibus permurari opporere.

Vexillum Materia. Pannus sericus, aut aureus. *Forma,* fere vel actu, vel variis signis depictus, altrâque è perica suspensus. *Finis,* ut ejusdem signi milites sciant, quo loca consistendum, quem deferere nefas,

Anchor-

Anchora. Materia. Ferrum ingenti pondere. *Forma,* in duos, tresve uncus recurvum, anchorario rudenti alligatum. *Finis,* quo ejecto navis tempestate jactata, cum opus fuerit, affirmetur. *Tormentum Materia forma.* Tubus æreus variæ magnitudinis, certo pyrii pulveris dimenso fartus, ad subruendas pilorum prægrandium incussu quantæcunque molis subtractiones, quin iare, gros aciei ordines sternendos.

Effectus.

Virtus Humanitatis. Prioris loci honorem cedit omnibus etiâ infimum quemque appellat comiter, omni contumeliâ abstinet; amores sibi omnium commercatur.

Jejunium vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur & præmia.

Avaritia nunquam dicit: Sufficit, coacervandis pecuniis dies, noctesque ipsas insudat, per fas an nefas nummos colligat, perinde habet.

Gula. ciborum redundantia ventriculi vim elidit; humores viciat, sanguinem corrumpit, febres progenerat, vitales spiritus obruit.

Eloquentia Tenet hominum cætus dicendo; voluntates etiâ contumaces expugnat; Senatû regit, populum flecit, affictos erigit, &c.

SECTION VIII.

Adjuncta, Antecedentia, Consequentia.

Quid sunt Adjuncta? R. Ea, quæ cum re conjuncta sunt, sive rei cujuslibet circumstantiæ.

Quot sunt ejusmodi rei Adjuncta, seu Circumstantiæ? R. Hoc versiculo comprehenduntur: *Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando? quis?* personam indicat, à qua aliquid gestum est. *Quid?* ipsam rem. *Ubi?* locum, in quo gesta. *Quibus auxiliis?* arma, instrumenta, adjumenta alia. *Cur?* causas, & consilia rei gestæ. *Quomodo?* modum, quo res facta est. *Quando?* tempus notat. v. g. Vesperis visus est cum gladio, in loco ubi cædes facta est, ergo eandem fecisse meritò creditur. Est incredibili virtute præditus, non ergo fœdus violavit.

Quid sunt Antecedentia, & Consequentia? R. Ea, quæ rem necessario antecedunt, aut consequuntur. v. g. ortus est Sol, ergo dies est. Cicatricem habet, ergo vulnus accepit.

Duplicis generis Adjuncta considerari possunt, *Substantiarum*. Seu rerum, & Actionum. Rerum nomine veniunt animalia, arbores, plantæ, fossilia, Locorum, artefactorum, ac imprimis hominis, & ad hominem pertinentium viriorum, virtutum, affectionum, conditionum, artium scientiarum variarum, Atque cum ex hoc loco omnis fere amplificatio petatur, aliquantò pluribus expendus est.

Adjuncta animalium.

1. *Quantitas*. Seu corporis moles.
 2. *Qualitas*. Seu Proprietates, indoles, & quasi ingenium.
 3. *Vox*.
 4. *color*.
 5. *Motus*, celeritas, aut tarditas.
 6. *Vires* vel contra infirmitas.
 7. *Uusus* escaarius, vel medicus.
 8. *Pabuli* ratio.
 9. *Locus* in quo degere amat.
- Cervus*. Animal Sylvestre, præalto capite, cornibus ramorum instar elatis, procero corpore. 2dò: Naturâ imbellis, timidum fugax. 3tò: Rancet propè onagrorum more. 4tò: Pelle prædura, pillo denso rupicapriini coloris. 5tò: Cursus velocitate summa, pro armis utitur. 6tò: Ferox nihilominus & cornibus metuendus, si venere ardeat, aut irriteretur. 7mò: Mosco, herbis, ac radicibus sylvestribus, quin & arborum, seu frondibus detonsis, seu corticibus vescitur; distamno curat vulnera. 8vò: Caro macerata in deliciis habetur, cornibus quoque vis medica inest. 9vò: in sylvis fere degit, quin & in prata expatiatur.

Arborum.

1. *Quantitas* seu altitudo.
 2. *Qualitas* seu ligni proprietates.
 3. *Solum*, quo maxime gaudet.
 4. *Fructus*, seu frondes.
 5. *Sapor*, & usus Fructuum.
 6. *Ætas*, firmitas. &c.
- Nux*: Arbor è fructiferarum, genere. 1mò: Non minus in latum quàm altum ramos protendit. 2dò: Trunco insigniter duro, & ad fabrilis opera expetito, & in aquis propè lapidescente. 3tò:

3tò: Passim sine cultura aridioribus tamen locis provenit. 4tò: Nucleum profert hirsuto putamine, & cortice insuper duriore conclusum. 5tò: Rusticorum esca, è quo insuper oleum exprimitur. 6tò: Plura sæcula perdurat. &c.

Herbarum, Florum.

1. *Figura*, & partes.
2. *Qualitas*, ac proprietates.
3. *Odor*.
4. *Color* præsertim in floribus.
5. *Uusus* edulis, vel medicus.
6. *Solum* & cultura.

Triticum. Plantarum utilissima 1mò: erecto culmo, multis per intervalla geniculis distincto in spicam aristarum vallo munitam assurgens, 2dò: Granum præbepelliculâ convolutum; densum, grave, inter frumenta principatum obtinet. 4tò: Dum in herba est, herbei, dum maturuit, aurei coloris. 5tò: Quo uno maxime alimento hominum vita sustentatur. 6tò: Solo pingui, & atro latius provenit.

Fossilium, Lapidum.

1. *Ubi* proveniat.
2. *Qualitas*, ac Proprietates.
3. *Pondus*.
4. *Color*.
5. *Pretium*.
6. *Uusus*.

Aurum. Metallorum princeps 1mò: E nudis fere ac sterilibus montibus labore & impensis, periculis suis eruitur. 2dò: Longè purissimum, nec rubiginem contrahit, nec ignibus minuitur. 3tò: Colore Solari. 4tò: Metalla cætera pondere superat, si obrysum sit. 5tò: Meta humanorum desideriorum. Nam in auro insunt omnia. 6tò: Ad ornatum vestium, templorum; aulæis intexitur, commerciorum anima; in succum item morbisugum cogitur.

Adjuncta Personæ.

Cum rei nullius descriptio occurrat frequentius, ac hominis, hujus adjuncta singulari cura pervestiganda sunt:

1. *Genus*, & parentes.
2. *Natio* Patria.
3. *Sexus*, ætas.
4. *Educatio*, disciplina.
5. *Habitus* corporis, Sanitas.

6. Vires bonæ, an exiles.
7. Formæ dignitas, vel deformitas.
8. Conditio, & fortuna.
9. Animi natura.
10. Victus, & studia.
11. Affectiones animi.

M. *Tullius Cicero* Patre, ac Matre equestris generis natus. 2dò: Arpini Volscorem oppido, C. Marci item patriâ. 3tò: Natus A. U. C. 648 obiit 710. annos natus tres, & Sexaginta. 4tò: Juventutem in discendis litteris Græcis, latinis, & Philosophiæ, & eloquentiæ studiis posuit. 5tò: Valetudo par laboribus & contentioni maximâ. 6tò: Frons ampla, nasus aquilinus &c. 7mò: *Ædilis*, *Prætor*, *Consul*, facultatibus amplis. 8vò: Dicacior naturâ, sui iactator minimè timidus. 9tò: Vi&u apud amicos eruditio magis, quam lauto. 10mò: Gloriæ cupiditas immoderata. 11mò: Timidiorem ipse se sensit, &c.

Vitia, Virtutes, Affectiones.

Quid efficiant. 1. In Memoria.

2. Intellectione.
3. Voluntate, ejusque motibus.
4. Oculi, & fronte.
5. Auribus.
6. Lingua, & Sermone.
7. Manibus, pedibus.
8. Tempus, seu quando.
9. Locis, seu ubi.

Liberaltas. Seu homo liberalis 1mò: Non obliviscitur miserorum 2dò: Intelligit hanc esse Dei, & naturæ legum, ut qui abundant, egentioribus tribuant 3tò: In aliena calamitate visceribus intimis commoveatur. 4tò: Oculo benigno, fronte laza admittit supplices & accipit. 5tò: Summa comitate sin minus refovebat afflictos. 6tò: Non fatigatur audiendis eorundem querelis. 7mò: Manus ad dandum, pedes ad succurrendum expediti. 8vò: Non differt gratiam, nec morosius tribuit. 9tò: Domus ejus, ac limina semper aperta.

Fastus. Seu homo fastuosus 1mò: Seipso plenus, in se unicum intentus. 2dò: Hominum vulgo se longè præitare existimat. 3tò: Sibi uni applaudi, decedi de via, veluti Jure postulat. 4tò: Elato supercilio, fronte in Majestatem composita. 5tò: De suis opibus, ac ornamentis cæteris, concionalem in modum perstrepat. 6tò: Cui præ omni modulorum suavitate suæ laudes sunt. 7mò: Gestu ipso, ac manibus aliorum contemptum spirans.

Timor.

Timor. Seu homo timidus. 1mò: Men or malorum aliis perpefforum. 2dò: Minus virium sibi ratus, ac ut obistere possit, vel obstantia vincere. 3tò: Angitur nempe, & misere differtur. 4tò: nec somnum oculis admittunt trepidæ periculorum imagines; pallet toto vultu, stat fronte gelidus sudor. 5tò: Interclusa voce, verbis dimidiatis opem passim requirit. 6tò: Nullâ eloquentia vel amicorum vocibus ad constantiam erigitur. 7mò: Jactatis aliis in calum manibus, pendulis aliis, calamitatem deploret suam. 8vò: Ubiubi agat, quoquo se vertat timendi sibi causas oblatas putat.

Adjuncta Actionum.

Actionum, seu Verborum, quibus Activa significatio est, adjuncta vulgari illo Versiculo continentur: *Quis quid ubi?* &c. *Quis?* Rei, seu nominis definitionem, partes, Adjuncta enumerat, de quo hæcenus actum.

Quid? Actionem ipsam, ejus antecedentia, consequentia, concomitantia considerat. De quo nunc pluribus agendum. Atque in his duabus questionibus *quis* & *quid* summa amplificationis, ac fundamentum sistit, accedunt tamen circumstantiæ aliquæ non minus diligenter exequiendæ.

Ubi? Seu locus quo res acta est, an publicus, privatus, sacer profanus, &c.

Quibus auxiliis? Instrumentis, armis, adjumentis, consilio, &c.

Cur? Causam finalem indicat, seu rationem moventem ad faciendum aliquid.

Quomodo? Modus est actionis; an clam, palam, vi, persuasionem, casu, necessitate, consilio, vel inscitia, quâ celeritate, aut mora, quibus animis quid actum sit.

Quando? Tempus. An Festo die, an feriato, quo anno, mense, die, horâ, mane, vespere, æstate, hyeme, &c.

Pro exemplo sit propositio: *Historici libelli in Scholis diligenter sunt discendi.*

Quis? Rudimenta Biblica, Græcæ, Persicæ, Romanæ, Cæsareanæ Historiæ.

Quid? Discendi sunt. Consideranda utilitas, & momentum rei, pensum in dies imperatum cum fide reddendum: non tam verba, quam res memoriæ, frequenti perlectione insigniendæ.

L s

Ubi?

Ubi? In Schola explicatio collectis animis excipienda, domi per otium recolenda.

Quibus auxiliis? Magistri praeantis ductu comparatis libris, & quibus hæc Rudimenta sumpta sunt.

Cur? Velut in Thesaurum memoriae conduntur, quæ hæc ætate discuntur. Jactis unius versalis Historiæ fundamentis acuitur gustus & cupiditas, per omne Historiarum genus deinceps cum voluptate se oblectandi.

Quomodo? Institutis Academicis. Domi cum æmulo conferendo, lectiora enotando.

Quando? Quidquid à persoluto scholastico penso reliquum sit temporis, huc collocandum. Vespere prælegenda ea, quæ postredie exigentur.

In Quaestione QUID? quæ Adjuncta maxime observanda.

Cicero in Tropiciis: *Admonet hic Adjunctorum locus.* ut, queratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem evenierit? Hujus doctrinæ exemplum ipse dat in genere Judiciali. *Ante rem* enim queruntur, quæ talia sunt, ut apparatus, colloquia, locus, constitutum convivium. *Cum re:* pedum hominumque strepitus, corporum umbra, & si quid ejusmodi. *Post rem:* Rubor, pallor, titubatio, & si qua alia signa perturbationis, & conscientia; præterea restinctus ignis, gladius cruentus, cæteraque, quæ suspicionem movere possunt. Hactenus Cicero. Nos in Tyronum gratiam doctrinam hanc ceu magni momenti pluribus exemplis, idque vel in singularibus, & abstractis Verbis, actionem significantibus magis exponemus.

Ambulo. Ante rem. Studendo defessus sum, & commotionem suavi medicus. *Cum re.* Extra pomerium, in prato, cum amico, leni passu obambulo. *Post rem:* Fatigatione per quietem & membris excussa, habilior ad studia me sentio.

Amo. Anterem. Video rem pulchram, & amore dignam, incendior ejus cupiditate. *Cum re.* Animo sum inquieto, huc illuc me versans, eâ potiundi rationes exputo. *Post rem:* Obtentum quod volebam, acquiescit animus.

Doceo. Ante rem: Meditor apud me, quæ discipulo legenda existimo. *Cum re:* Explano pluribus verbis authorem, exemplis illustro, singula enucleo. *Post rem:* Examino Discipulum, & prælecta repeto.

Lego.

Lego. Ante rem: Sepono negotia cætera, librum arripio. *Cum re:* Intentis, oculisque verba, & sententias authoris apud me perpendo. *Post rem:* Lecta apud me revolve, & ubi commodum, in usum verto.

Audio. Ante rem: Sonitus quidam vel strepitus existit. *Cum re:* Aures, animumque adverto. *Post rem:* Audita aliis denarro. *Ædificor. Ante rem.* Fabricæ modum designo, lapides cæmentata, ante omnia argentum congero. *Cum re:* Operis adsum, ut cessantes urgeam, brevi tempore eductis muris tectum impono. *Post rem:* Conclavia supellectile & ornamentis instruo.

Cado. Anterem: Steti. Venit debilitas, vel in obicem impactus sum. *Cum re:* Titubantibus genibus humi nec sine dolore provolvor. *Post rem:* Ipse me, vel alii accurrentes erigunt.

Scribo. ante rem: Scriptoria instrumenta apparo. *Cum re:* Characteres in charta exaro. *Post rem:* Scripta relego, vel emendo.

Fleo. ante rem: Res se offert mirabilis, & tristis. *Cum re.* Dolor animo insidens in suspiria primum, in lachrymas, in ejulationem solvitur. *Post rem:* Facie contraacta solitudinem sedor, quod liberius dolori indulgeam.

Emo. Ante rem. Nummos in forum comparo, merces accuratè inspicio. *Cum re:* Licitor, pacifor de pretio, persolvo. *Post rem:* Domum refero emptæ, & recondo.

Aro. Ante rem: Boves jungo, & in arvum educo. *Cum re:* Strivâ rego vomerem, ut æquales sulci ligræve ducantur. *Post rem:* Molli jam & subactæ terræ semina immitto.

Consolor. ante rem: Mæsti hominis, ac afflicti miseratione tangor. *Cum re:* Verba adhibeo mollia, malum elevo; spem meliorum injicio. *Post rem:* Mæstitiâ vel minuo, vel penitus eximo, &c.

Studiosè rei huic immoratus sum diutius, quod Industria hæc inquirendi solertiam, & imaginositatem acuat minificè. Jam si *Nominis* seu rei, ac *Verbi* seu Actionis etiam seorsim sumptorum Adjuncta, quæ quaestionibus *Quis?* & *Quid?* respondent, adeo sunt fertilia, quantum non crescat oratio, si reliqua item, tempus, locum, modum, auxilia adjunxeris. Ut si fortasse describendum sit *Lapitharum convivium.* *Thersites ab Achille casus.* *Hecuba Polycestori oculos effodiens.* *Astianax à Turri pæceps.* *Æneas Anchisen efferens.* *Polyphemus ab Ulysse exocularis.* Aut siquæ Sententia dilatanda: Ut *DEUS* unus colendus. Honorandi parentes à Filiis: Furto abstinendum & mendacio, &c.

Quam.

Quamvis porro hic Adjunctorum Locus propè unum penuriam est ad epistolam, periodum, narrationem, Chriam, Theſim, Carmen dilatandum, præcipui tamen usus est in narratione, seu vera, seu fabulosâ. Exemplo sit fabula De Olea, & Arundine.

Obicit olea suam arundini infirmitatem, quæ tam fragilis, omnique vento circum acta tam facilis sit. Tacuit tum arundo. Subinde irruit ventus vehemens, cujus vi confracta est olea. Arundo inclinans se, & in omnem partem cedens, loco suo firma stetit.

Doctrina. Iræ potentum, cum maxime fervet, sapienter ceditur.

Si narrationem hanc in suas periodos divides; harum verò singulas suis adjunctis, præcipue ad questionem quis? & quid? methodo hæcenus explicatâ convectias, non amplior modò, sed longè antecior evadet narratio. v. g.

Paradigma narrationis suis adjunctis convectiæ.

1. Obicit olea suam arundini infirmitatem.

Quis? Olea. Hujus adjuncta petes è locis arborum.

1. Procera admodum, latèque diductis ramis superba.
2. Palladi sacra, ac pacis Symbolum. 3. Pingui solo pasta. 4. Olivarum pondere gravis, ubertate læta. 5. Singularis bonitatis. 6. Annosa admodum.

Quid? Obicit suam infirmitatem arundini. Ante rem. Circumspiciens se, placet sibi. Cum re? aculeatis verbis exagitat fragilitatem, ac mobilitatem, arundinis, cuilibet aura sibilo cedentis. Post rem? non sinè gravi hujus, & iusta indignatione.

Ubi? Haud Procul palude arundinibus consistit.

Quibus auxiliis? --

Cur? Ut Difficile est superbis arrogantiam suam, & aliorum despicientiam ita intra se continere, quin foras erumpat.

Quomodo? Cum supercilio, maligno risu, nec contumeliis quidem temperans.

Quando? Ea ætate, qua arboribus adhuc loquelæ usus erat.

2. Te-

2. Tacuit tum arundo.

Quis? Arundo, planta palustris in tubum plaribus internodiis distinctum assurgens, prælongis, & acatis foliis vestita, nulli usui, nisi ad comburendum.

Quid? Tacuit. Ante rem: Etsi contemptum graviter sentire, & animis totis commoveretur. Cum re: Compressit labia, imperavit dolori, veluti muta additit.

Ubi? -- quibus auxiliis? --

Cur? Pudore vel lachrymis præpedita, vel ne magis irritaret fastuosam, vel quia contemnente contempta vindicare potius duxit.

Quomodo? Sapienter, ac modestè.

3. Subinde irruit ventus vehemens.

Quis? Ventus à Septentrione coortus, ingenti strepitu, magna sylvarum strage infans.

Quid? Cujus vi olea confracta est. Ante rem: Diu obluctata, & quamvis rami creparent, fructus deciderent, de robore suo prædicens. Cum re: Tandem concussa tantâ vi, ut radicitus evelleretur. Post rem: Ac aescere inciperet.

4. Arundo se undique inclinans.

Quis? Arundo se inclinans, hoc est: quò atrocior instaret ventus, hoc profundius inclinans se, ac toto corpore procumbens; si restarent venti, versans se in omnem partem.

Quid? Firma stetit. Ante rem? Cum diffractam, comminutamque tantâ procellâ omnes putarent. Cum re: Ut quievit tempestas, levat caput, illata adest, gratulatur suæ fragilitati. Post rem: Eradicatam oleam eminus conspiciens deridet miseræ fastum.

5. Iræ potentum, &c.

Quis? A partium enumeratione. Principum, Magistratum Nobilium, Divitum, Parentum, Præceptorum, &c. quique legitima in nos autoritate valent.

Cum maxime fervet.

Quid? Ab iræ effectibus. Vide supra adjuncta affectuum. Vel ante rem: cum se injuria, cujus sunt maxime intolerantes, affectos putant. Cum re: veluti facibus subditis

ditis exaestuunt, oculis ardentibus, nec sine dira vociferatione in minas solvuntur & contumelias.

Sapienter ceditur.

Quid? Ante rem: Venit libido respondendi, purgandi sui. *Cum re:* At longè sapientiùs comprimitur dolor, adstatur humili silentio, pauca, ne contumax videâre, dicuntur. *Post rem:* Dum frangatur æstus, objurgator sui potens fiat, sine noxa deservescat tempestas.

Sparfam hanc suppellechilem hanc fere in modum compones, pulchrâque narrationem efficies: v. g.

1. Qua ætate arboribus adhuc loquelæ usus erat, stabat in editiore colle, unde in propinquam paludem despectus esset, Olea præcipuæ magnitudinis; firmis nixa radicibus, vivido truncu & succido, olivatum lætissimo pondere grvida. Vider ea fortè palustrem arundinem, quovis auræ affatu mobilem, atque ut erat sui existimatione, fastuq; turgida, misero frutici suam infirmitatem objicit, nec acerbo furrilu, nec contumeliis abstinet.

2. Ea acerbitas etsi acriter morderet arundinem (quis enim vel inîmæ fortis contemptum æquæ fert?) seu tenuitatis suæ conscia, seu pudore, lachrymisque vocem adimentibus, seu ne amplius irritaret insultatricem, imperavit dolori suo, compressis labellis, veluti muta adstitit, nempe contemptam; quod ego putem, contemptu vindicata.

3. Subinde obortus à Septentrione Boreas validissimus, strepitu horribili incumbens, post magnam hortorum, sylvarumque stragē edita loca magisque exposita validius impetere, in oleam illatus frondes primum, fructusque dejicit. Nec tamen illa, roboris sui confidentiâ magnopere metuere, dum nova vi irruens procella, non ramos duntaxat defringeret, sed arborem pulcherrimam radicibus humo evelleret, ut pro ignium pabulo prona jaceret.

4. Longè disparfuit Arundinis fatum, quò violentior ingrueret ventus, hoc se flectit profundius, circumagit in omnem partem, ut fractam identidem comminutamque putares. In hunc modum cum supervolaret vis tota, ut primum acquivit tempestas, extollit caput depressum tantisper, sanamque se & incolumentem è tanto discrimine gratulatur. Non continuit tamen se, quin stratem funditus, omnique decore exutam oleam, aut oleæ potius inconsultum fastum derideret.

5. *Doctrina.* Docemur Arundinis huius exemplo, ne iis, qui auctoritate in nos vel imperio valent, ne optimates Principi, Magistratui cives, Duci miles, Magistro discipulus, divitibus tenuiores se unquam opponant præfatus, ac malum sibi querant. Cum maximè furori indulgent, injuriis nos prosequuntur.

& ca-

ex cavillis indignis, cum exaestuunt maxime, animique impotentia oculis ardentibus, vociferatione incondita, jactatione totius corporis exerunt, ac procellæ instar inferuntur in subiectos, tum victo nihil contulius, ac cedere potiori, etsi libido veniat inveniendi aut vindicandi, premere dolorem, modestiâ respondere & silentio. Fere enim evenit, ut superbia hac submissionis specie placata, brevi remittat, deservescat, extingvatur.

Fortasse non abs re fuerit, si Discipuli unam alteramve vel Ovidianam fabellam ad hoc exemplum suo Marte contexere jubeantur.

SECTIO IX.

De Familiari Locorum Oratoriorum usu.

Quomodo petenda sint ex omnibus locis argumenta, nulla ratione melius, quàm aliquot exemplis declarari potest.

Sit igitur laudanda eloquentia: duces argumentum 1mo. A *Definitione*: Est Ars persuadendi, seu ars tractandæ, movendæque humanæ voluntatis. Quid nobilius? quid hominum generi utilius?

2do: A *partium enumeratione*. Invenit argumenta, disponit in ordinem, eloquitur ornatè, memoriæ commendat, pro suggestu decoro gestu pronunciat.

3to: A *Genere, & Forma*. Quantum artes liberales anteit. Quid enim præclarius, quàm tenere hominum ætus dicendo, dominari in pulpito?

4to: A *Simili, ac dissimili*: Finge tibi peritum bellæ ducem, qui aciem prudenter instruat, fortiter sustineat hostem, instet cedenti, victum abjectumque proterat; talentum puta esse præstantem oratorem. Vide ut explicet arma Victricis facundiæ, &c.

5to: A *Causis, & Effectis*? Efficiens & author eloquentiæ Deus. *Finis* reipublicæ, & privata felicitas. *Materia*: Res omnes de quibus dici commodè possit. *Forma*: Sermo politus actio concinna. *Effecta*: Negotiorum maximorum tractatio, patrocinium innocentiz.

6to: A *Comparatione, & Exemplo*. Cicero Romam. Demosthenes Athenas velut in potestate habuere. *Item*: Si exteras linguas magno studio discimus, quidni eloquentiam artem?

7mo:

7mò: *A Contrariis.* Si nulla foret, seu in sacris exodis, seu in curia, seu ad concitandam multitudinem eloquentia, quàm ignorantia triumpharet? quàm liberè exularet audacia improborum.

8vò: *Ab adjunctis, antecedentibus:* Videte hunc Oratorem, cum de superiore loco verba facit: pendente omnes à dicentis ore, furentes inhibet, mæstos consolatur, inimicos conciliat, &c.

II. Laudare Sobrietatem placet? Dices à *definitione* adolescentiæ decus, turelam castitatis, nutriculam prudentiæ, &c. *A partium Enumeratione, & genere, ac Forma.* Inventus effrenatos motus coercet, virorum consilia regit, honori senibus est & ornamento: virtutes ceteras conservat: & auget. *A simili:* Sobria mens arci permunitur simili, ad quam nullo hosti aditus patet. *A Comparatione, & Exemplo:* Bruta ipsa ultra necessitatem nec edunt, nec bibunt. Exemplum esto Diogenes, Socrates, &c. plurimorum Sanctorum exempla. *A Contrario:* Ebrio homine quid contemptius? *A Causis, & Effectis:* Vitia comprimit, mentem serenat, virtutes tuetur. *Ab Adjunctis:* Vitat convivia intemperantia, vino non nisi illato, cibo non nisi ad necessitatem utitur.

III. Vitandum suadebis mendacium à *Definitione:* Locutio contra mentem ad decipiendum audientem, ab *Enumerationatione:* Quædam mendacia perniciofa sunt: jocosa alia, vel officiosa. Quæ omnia naturæ instinctu societati humanæ repugnant. *A simili:* Homo verax aquæ limpida similis, mendax turbida. *Ab Exemplo, & Comparatione:* Vulpi similis, & ignibus fatuis in errorem inducentibus. Pompejus negans se pacta cum Numantinis iniisse, nobilis mendacii exemplum est. *A Contrario:* Veritatis amor naturæ omnibus ingenuus. *A Causa, & Effectis:* Causa, est placendi, vel fallendi studium, ac malignitas, seu vanitas, seu cupiditas, pœnæ declinandæ. Mendaci re vera quidem loquenti creditur. *Adjuncta:* Fingit vultum in serium, pejerat fronte perfrecta, erri deprehensus non erubescit.

(177)
CAPUT II.
DE PERIODO.
SECTIO I.

Definitio, partes, & usus Periodi.

Quid est Periodus? R. Vox ista Periodus, Græce est, significatque circuitum, ambitum, & comprehensionem quandam verborum ab initio ad finem, ut ait Aristoteles, breviter deductam. Definiri periodus rectè potest: *Sententia, sive oratio brevis, certis partibus à se invicem suspensa, numerosè comprehensa.* Hinc vides ad periodum requiri tria. Primum: Ut sit oratio brevis, nempe: quæ facillè conspici, pronuntiari, memoriâ teneri possit. Alterum: Ut ejus partes sint aliæ ex aliis aptæ, coherentes, & suspensæ. Tertium: Ut numerosa sit. In quo numerus iste consistat, dicetur Sectione 2.

Quanam sunt partes Periodi? R. Majores dicuntur membra, Græcis cola: Minores incisa Græcè commata.

Quid est membrum Periodi? R. Est periodi pars major, sensum aliquem habens, sed imperfectum, qui scilicet ab antecedentibus membris, aut consequentibus pendeat: *Ut, si amico laboranti opem tulisses: en primum periodi membrum, ex quo sequi alterum debet: v. g. Nunquam ille profectò in tantam calamitatem incidisset.* En alterum membrum à prioribus dependens.

Quanam sunt dores membri? R. Tres. Prima: Ut illi sensus aliquis sublit, sensum autem efficit verbum activum aliquod, aut passivum, suo regimini, ut loquuntur, ad-junctum: ut, *Amico laboranti opem ferre.* Altera: Ut sensus ille sit imperfectus; & ab alio dependens membro; ut, *Si opem tulisses &c.* Tertia: Ut non sit nimis prolixum. Magnitudinem vulgò definiunt Rhetores eam, quæ uno spiritu commodè proferri possit, qualis ferè est hexametri versûs, cui sex pedes attributi fuerunt, quia continenti, nec intermisso spiritu volvi non incommodè possunt. Hæc tamen magnitudo non ita est observanda religiosè, ut pro-

trahi ulterius non possit, præsertim si spiritus dicentis longiorem ferat verborum ambitum, aut rei gravitas illum poscat.

Quid est incisum? R. Est pars brevior membri periodici, sensa, aut magnitudine idonea carens; in quo nempe verbum desideratur, aut mensura hexametro versui par; ut, *In hac iniquitate rerum.* En incisum verbo carens. Item, *in hac perturbatione temporum:* adde verbum: exempli gratia: *Nemo est efficiens unum membrum:* subijce duo incisum cum suo verbo, alterum habebis membrum, & periodum perfectam: *Nemo est in hac perturbatione temporum, in hac iniquitate rerum quin ubivis,* (primum incisum) *quàm ibi,* *ubi est* (alterum incisum) *esse malit.* En tibi aliam Periodum binembrem, ejus membra singula incisis constant. *Quæ soli ubertas, & affluens rerum omnium copia, ad Caput Pænos emolliit, eadem variis captos voluptatû illecebris in Græcia, Syriâque Romanos infregit.*

Quot membris constare periodus potest? R. Uno, duobus, tribus, aut quatuor; interdum pluribus, sed rarius. Quæ uno constat, vocatur Monocolos; quæ duobus, Di-colos, seu binembres; quæ tribus, tricolos, seu trimembres; quæ quatuor, Tetracos, sive quadrimembres. Singularum exempla postea proficiemus.

Estne semper: utendum periodis? R. Non semper: licet interdum dicere membratum, aut incisum, maxime, cum adhibentur figuræ, cum amplificationis velut acies instruitur. Periodicè vulgò dicendum in exordiis, in majoribus Ratiocinationis propositionibus, &c.

Quid est Periodicè dicere? R. Est uti frequentibus Periodis. In quo non diligenter cavendum, ne omnes pari numero membrorum content, sed longiores brevioribus appositè miscantur.

Quid est membratum, aut incisum dicere? Est varia frequentare incisa, vel membra, quæ nullo inter se nexu jungantur: ut, *Hunc Principem natura finxit ad regnum: Virtus ad pietatem erudit, Fortuna evexit ad solium; Fortitudo victoriis coronavit.* Junge hæc membra inter se aliquo vinculo, periodum feceris: exempli gratia. *Hunc Principem non modo natura finxit ad regnum, virtus ad pietatem erudit,*

vit, fortuna evexit ad solium; sed etiam victoriis ingentibus fortitudo coronavit. Orationis incisum fulcra exemplum hoc esto. *Puerorum negoria non alia sunt, quàm nugari, garrere, hæc illac vagari, ludo, genioque indulgere.* Item, *Christiana humilitas modestiam amat, latebras aucupatur, ambit despicit, honore cruciatur.* Item illud ex oratione pro Archia Poeta: *Studium litterarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

Quenam sunt vitia Periodi? R. Hæc præcipua: Si parum compta, & numerosa sit, si obscura, si longior, si repleta verbis inanibus, quæ numero tantum, auribusque serviant, eodem sapientis modo claudatur.

Quid confert Orationi Periodus? R. Ut suavius ad aures accidat, molliusque, ac facilius in animum influat.

SECTIO II.

Artificium struendæ Periodi.

Quâ arte struenda est periodus? R. Eligenda Sententia, quæ Periodi Materia sit. 2dò: Ea Sententia in duo, tria, quatuorve membra erit extendenda. 3tò: Hæc membra ita inter senectenda, ut Periodum efficiant. 4tò: Eadem incisis amplificanda. 5tò: Ità collocanda omnia verba, ut suavis & minime aspera oratio existat.

§. I. *Quæ Sententia eligenda?* R. Hanc dictare Magistri erit, & si privatim ipse exercere te velis suppetunt plurimæ, & pulcherrimæ s Stobæi Sententiæ. ut:

Nihil imperitiâ audacius.

Nihil sapientius experientiâ.

Mori melius est, quàm malè vivere.

Omnis erubescens mihi probus videtur.

Felix, qui simul mentem, & opes possidet.

Quam Domum invenies sine malis?

De Senibus honorificè loquere.

Ne quem nisi tumularum felicem dixeris.

Omnis improbus ignobilis.

Sapiens mulieri nullò in re credit.

Quæ te angunt, aliis ne patefeceris.

Deformem esse præstat, quàm formosum, & malum.

Victus ne desperato.

Hesternus dies hodierni magister est.
 Vinum speculum est mentis.
 Pulchra res homo, si homo sit.
 Itatus ab insano tantum tempore distat.
 Verborum flumen, mentis gutta.

Atque ex hac Sententiarum in authore quovis occurrentium sylva deligendæ erunt faciliores, & incipientium captui fertiliores.

§. II. *Qua arte ex unius membri sententia plura Membra fieri possunt?* R. Interdum Sententia ipsa Periodica est: v. g. *Infelix proles, cui bonæ educationis fundamentum jactum non sit.* Subiade ipsa Synonyma Periodum parit, ut in sequente exemplo. Cæterùm plerumque excogitanda est ejus dicti ratio quædam, quam nisi nativa prudentia suggererit, è Locis Rhetoricis conquires, nempe à Definitione cujuslibet rei; vel à simili, vel à partibus, vel à contrario, vel ab Effectis, v. g. Esto Sententia: *Deus virtutem remuneratur.* Rationem invenies à definitione, & expendes, quid est *DEUS*? quid *Virtus*? quid *remunerari DEUS* est factor, arbiter, Judex rerum omnium. *Virtus*? quidquid rectè, & secundum rationem, aut legem agitur. *Remunerari*: præsentia, & futura bona tribuere ob bene gesta. Erit igitur Sententiæ propositæ ratio: *Quia DEUS æquissimus Judex est, rectè facta sine temporali, vel æterna mercede non erunt.* Existet igitur Periodus: Cùm Deus rerum omnium &c. Supremus arbiter sit, idemque proborum, & improborum æquissimus judex (*primum membrum*) nemini dubium esse potest. (2. *membrum*) quin, quidquid piè, sapienter, & ex officio virtutis fuerit gestum (3. *membrum*) amplissimè non tantum in hac vita, verum etiam in immortalis sempiterna, cumulatissimè muneretur. (4. *membrum*)

Sic Ciceronis illa Sententia est: *Caput meum multis periculis objeci.* Ratio, petitur à causa finali è qua plura membra: quia pro laude omnia toleranda existimavi. Inde Periodus: nisi à prima adolescentia nihil appetendum duxissem, nisi veram gloriam (1. *membrum*) nunquam me in tor dimicationes objecissem.

Sapè etiam stultus fuit opportuna locutus Ratio ab adjunctis hominis, quia nemo est adeo stolidus, cui non scintilla aliqua sanæ rationis, & aliquid ad rem aptum in mentem veniret. Erit Periodus: etsi ab hominibus stolidis nihil sani consilii expectandum. (*membr. 1.*) quia tamen nemo tam stultus est. (*membr. 2.*) cui non subin-

subinde boni aliquid incidere possit (*membr. 3.*) nestorum quidem hominū cogitationes omnino negligendæ sunt, (*membr. 4.*)

Paupertas sæpè ad indigna multos adegit. Ratio ab Effectis quia tam acerba videtur paupertas, ut inter effugiendi remedia, honesta vel inhonesta, nullum discrimen faciat. En factam Periodum: Tam acerba multis, & intoleranda videtur paupertas, (*membr. 1.*) ut quando ex ea emergendi viæ licitæ omnes oclusæ videntur, (*membr. 2.*) etiam ad flagitiola adhibenda adigantur (*membr. 3.*)

Eadem à Contrario. Etsi multi paupertate pressi tamdiu nihil indignū admittant (*membr. 1.*) quamdiu utcumque tenuia licet alimenta suppetunt (*membr. 2.*) cum verò famè, & miseriis propè sibi intereundum vident (*membr. 3.*) in omnia flagitia se precipites agere nihil pensi habent.

Victus me desperato. Ratio à simili, sic qui in terram prolapsus est confurgit. Alia ratio. quia victus iterum pugnare, & vincere potest. Quemadmodum in terram prolapsus, erigit se, & viam ceptam pergit, (*membr. 1.*) ita cum is, qui semel victus denuo in pugnam redire, ac victoriam sperare possit, (*membr. 2.*) nequam post adversos casus animus abjiciendus est. (*membr. 3.*)

Atque hæc methodus est, ex uno membro plura faciendi, & velut Periodi materiam consiciendi, nunc de ejus forma, atque membrorum inter se nexu, hujusque nexūs artificio dicendum.

§. III. De Modo plura membra inter se connectendi.

Quomodo hæc membra in Periodi formam connecti inter se possunt? R. Equidem ipsa, quæ pro Sententia assertur ratio seipsa fere unam, alteramque inter se connexam constructionem suppeditat; nihilominus certæ connectentes, seu-Conjunctivæ particulæ adhibitæ, facilitatem maximam præstant. Sunt hæc velut fibulæ, quibus pars parti ita jungitur, ut his positis sensus completus esse nequeat, nisi constructio alia sequatur. Hæ Tyroni primùm familiares reddendæ sunt studio aliquo, post suapte nec cogitanti advenient. Conjunctiones enim ejusmodi totum sermonem etiam familiarem pervadunt, ut revera periodus est, quoties particulæ *si quavis* &c. occurrunt, quibus in omni sermone necessario utimur.

Quanam sunt hæc particula? R. Quædam sunt Comparativæ, ut *cantus quantus. Talis qualis. Eò major quò. Quem-*

admodum, sic. Si hic, etiam iste. v. g. Laus vera minus vir-
tutis merces. Tunc est splendor in laude vera: Tanta in
magnitudine animi dignitas ut hæc à virtute donata; cate-
ra, à fortuna commodata videantur. Sic: Si tanto ardore
peritura bona confectamur, quanto demum ad æterna illa
aspirandum est. Quotò alijs te extulerit fortuna, tanto
profundiori lapsu te admovit. Eò maiore contentione tibi
confectandæ sunt literæ, quò maioribus naturæ donis te or-
natum omnes prædicant.

2dò: *Parricula distributivæ*, quæ etiam *Conjunctivæ* di-
ci possunt, quod ea, quæ alioquin sinè nexu inter se copu-
lata dici possent, sibi innectat. Tales sunt; multa tulit, fecit-
que. Cum multa fecit, tum tulit. Et multa fecit, & tulit.
Non solum multa egit, sed & pertulit. Tam - quam - an hoc
- an illud, Sapis an deliras?

Huc pertinent *divisivæ*: vel - vel: sive - sive. aut - aut.
Item *negativæ*: nec - nec: neque - neque. v. g. Vincendum aut
moriendum. Vel ingens hodie victoria referenda est, vel
mors fortiter oppetenda: vel aut victores hodie coronabi-
mini, aut ad rogum effere mini. Nec doctus est, nec probus.
Neque literis operam dedit unquam, neque virtutem vel de
facie litteris.

3tò: *Conditionales*, quæ propè ad omnes Periodos
è quoconque loco ductas valent. Si, tunc. Siquidem - tunc.
vis - tunc. Nota illud tunc, Germanicum nempe idiotisimum
in latino omitti. v. gr. Si Juventutem in otio contriveris,
senectutem in egestate exiges. Si bona à Domino accepimus,
mala ab eadem manu quidni accipiamus?

4tò: *Causales*, ut sunt: Cum - quoniam - quandoquidem
- certe - profectò - Idcirco - quia. propterea - quòd Ideo
- ut. eò, quòd. v. g. Cum in bona institutione tantum situm
sit, ne parentum quidem nomine digni sunt, qui hæc negli-
gunt. Quandoquidem talis vir tantò que es, utinam amicus,
aut noster esses! Postquam prius iræ æstus deferbuerit, tran-
quillum allucebit. Non ideo te monco, quasi diffiderem.

5tò: *Adversantes*, ut quamquam - licet - tamen, quantum-
vis - tamen - v. g. Etsi perbenevolus es erga me, ut te amem,
impetrare à me non possum. Quamquam ardua nos maneat
via, eundem est nihilominus. Ut prima belle ceciderint, in-
certus tamen est exitus.

6tò:

6tò: *Relativæ*, quæ omnium sunt frequentissimæ, ac
suapte se undique offerunt, ut: is - qui - id - quod. ille - qui.
v. g. Quod in secundis, adversisque rebus dulcissimum. opor-
tissimumque est, id in amici veri benevolentia reperitur.
Quod ad conciliandos homines potentissimum, hoc adula-
tores totum solent adhibere. Quam jucundum sit valere,
nòruat ii, qui è gravi morbo convalescant.

7mò: *Augentes*, quales sunt adeò - ut - ita, sic - ut. Tam-
tantum - ut. v. g. Adeò nemini amicus, ut seipsum prope
oderit. Sic egit graphicè fabulam, ut omnes plauderent:
Tam vehemens reflat Aquilo, ut incendium sopiri nulla
ratione posset. Adeò intra se reductus est, ut neino homi-
nem satis penetraret.

8vò: *Similitudinis*, quales sunt: quemadmodum ita, sicut
- ita, veluti perinde ut. Non secus - ac. v. g. Ut inter-
ram prolapsus surgere potest, ita qui victus, est, vincere po-
terit. Quemadmodum lenta pluvia terram nihilominus fecun-
dat, ita crebræ monitiones parentum filio profunt. Ut
agrum colueris, ita messem referes.

9nò: *Locales* quædam & temporales, ut locales: inde-
unde. eò - quòd. Hac - illac. Hic - ibi jam hoc jam illud. Tem-
porales: tamdiu quamdiu. Quoad - donec. P. iusquam, ac Item:
Numeralia, ut: quoties - toties. Primum illud - alterum - denique.
Tot, quot. tum - cum. Tum est condemnatus, cum esset ju-
dex. Ut eò re ertatur oratio, unde profecta est. Eò diri-
genda sunt desideria nostra, quò conditi sumus. Hæc, quæ
eundem est, ito, non quæ à multis itur. Jam isthoc stu-
dii genus arripit, jam ad illud se convertit. Quoties peccâ-
ris, toties pœnam incures. Primum est, ut Deum colas;
alterum, ut parentes summo post Deum honore prosequare,
denique Præceptorem parentum loco habeas.

10mò: Multa denique verba sunt, quæ completum
sensum non faciunt, nisi Constructio altera sequatur, ut si
dico: Intellexi è tuis, expectabo, quid sit illud, quod intel-
lexeris: quod salvis domum redieris, vel salvum te domum
rediisse. Talia sunt verba, quæ post se conjunctionem Ut
desiderant: ut contingit, accidit, aliæque eventus verba:
item, verba nuntiandi, declarandi, intelligendi, memoriæ:
ut recorder dico puto &c. Exempla quavis Tullii paginâ

M 4

occur-

occurrent: significabis, quidquid memorabile acciderit; expectabo tantisper, quod ea res evasura sit: meministi, quanta clades illata sit: cogita, quæ mala excitaris, quæ bona obtinueris. Nunquam dubitavi, fore ut, quam nullâ causâ suscepisti, iram deponas.

In his exemplis Periodi bimembres sunt, è quibus si trimembres, aut quadrimembres facere velis, alteri membro nova fibula inferenda erit, quæ tertiam, aut quartam trahat. Certe nullam in toto Cicerone reperies Periodum, quæ non his particulis colligetur. Exempla habes § seguente.

§. IV. De modo, Periodi membra incisiss amplificandi.

Postquam inventâ quapiam sententiâ, seu dicti ratione, ex uno membro plura feceris. 2. Eadem ope particularum conjunctivarum conglutinatâ, superest, ut membra singula non ita jejune ac nude, sed incisiss amplificata, & extensa paulum, velut osaturam carne convestias. Incisiss verò non solum ea sunt, quæ seipsis perfectam constructionem non faciunt, ut *quanto desiderio*: sed etiam completa quidem grammaticè, quæ tamen integra Periodo abesse possint. v. g. Quam avide reditum (quem jam diu omnes optabamus) expectem, ipse conjicies. Tolle Membrum illud incisiss positum (quem jam diu &c.) integra Periodus perstabit.

Amplificari porro possunt membra singula 1. Ab adjunctis, *Quis, quid, ubi, &c.* 2. A Synonymia. 3. A Locis, Definitione, enumeratione.

I. Quomodo amplificantur Membra facillimè ab Adjunctis?

R. Iis, quæ noto Versiculo continentur: *quis? quid? ubi? Præsertim adjunctis Loci ubi? Temporis quando. Modi quomodo. Personæ quis. Rei quid.* De his etsi jam alibi actum, unum tamen exemplum addidisse juberit. Sit igitur Sententia: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Hanc per particulas dissimilitudinis *Quemadmodum & sicut* in periodum bimembrem extende: *Quemadmodum obsequium amicos conciliat, ita veritas odium parit.* Primi membri hæc fortasse adjuncta reperies.

Obsequium

Obsequium amicos conciliat. Personæ obsequiū cuius adjuncta sunt, laudare amicum, ejus voluntatibus morem gerere. *Rei. Conciliat.* cuius verbi *antecedentia*, concomitantia, Consequentia sunt. *antē:* libenter audire, ac circum se videre. *Cum:* affici delectari, benefacere in tempore. *Locus---* quibus adjunctis? nostra philautia, & eminenendi nativo studio. *Causa,* Amor proprius, & eminenendi studium, & laudis. *Modus* celeriter, sunt alia eloquentia. *Temporis.* ---

Veritas odium parit Personæ. Qui admonet male facti nec dissimulat vitium. *Rei ante* timemus ne prope sint. *Cum,* aversionem & indignationem concipimus. *Post* fugimus: *Loci* sive in Pulpito templi, sive in Curia, sive in familiari congressu. *Quibus auxiliis* --- *Causa.* Nemo vitiosus videri vult, aut contemni. *Modus* --- *Tempus* ---

Periodus amplificata Quemadmodum eo nostrummet amore laboramus omnes, ut eos circum nos habere gestiamus, his tenerè afficiamur, liberales nos, & benevolos præbeamus, amicorum numero habeamus, qui laudant, probantque nostra, vitia dissimulant, nostris voluntatibus morem gerunt: *Ita* qui vel rectissime animo verum oggerunt, errata nostra amicè quidem, sed liberè reprehendunt; hos enim verò aversamur ut molestos, ab horum consuetudine velut odiosa, nos in perpetuum segregamus.

II. *Quomodo amplificantur membra per Synonymiam;* R. Si voces adhibeantur prope ejusdem significationis, uti revera pauca sunt, quæ ita convenient, quin plus, minusve dicant, Phraseologia adjumento erit. Ut *cura, sollicitudo*, etsi synonymia sint, plus tamen sollicitudo, & hæc *angor* significant, contra ac *ensis gladius*. Sic *flere, & lachrymari* prope idem sunt, non item plangere, lamentari, ejulare.

Ita augeri potest membrum: *Quæ semper expectavi,* quæ unicè optavi, quæ à Deo precatus sum, quibus obtentis felicem me fore putavi, hæc inopinanti obtigisse, & veluti dormienti in sinu venire, minimè cogitanti præter opinionem oblata fuere. Item *Pro eo beneficio nullam mercedem postulo,* nullum præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis.

Cicero. Quis erit tam eloquens, qui beneficia vestra satis exornet? Quæ tanta existere potest ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum & incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

Tu illam domum ingredi ausus es? Tu illud sanctissimum limen intrare? Tu illarum ædium diis penatibus os illud importunissimè ostendere?

M 5

Ejusdem

Ejusdem est ingenio suo sapere, & rectè monenti obtemperare. Ejusdem est ingenio suo, suo consilio, suo ductu suū in rebus gerendis providentiā sapere; negotia sua vel alienā prudentiā gerere, atque rectè monenti, salubre consilium suggerenti, viamque quodāmodo fideliter præsignanti obtemperare, seque ad alterius opinionem potius aggregare, quam suam sectari. Sic Ad eum ordinem nihil scripseras, quem despexeras, quem deleveras. Despicere levius est, quam affligere; & hoc, quam delere.

III. *Quomodo amplificantur membra à Loco Definitionis?*

R. Non ille felix est, qui pecuniam plurimam, habet, sed qui sine tristitia vivit. Non is qui pecuniam adoratum illud avaris Numen, metam desideriorum, felicitatis arrhabonem possident, sed qui sine tristitia tabe illa animorum, veræ tranquillitatis expultrice, gaudii omnis inimicā ætatem degit.

Forma singulare illud naturæ donum, amorum illex validissimus, hamus ille, quo sapientes etiam adhærescunt bonum est tam fragile, ut &c.

Verborum Flumen. Loquacitatis illa inundatio, Verborum illud Diluvium, prurigo illa verborum fore gutta est mentis, imprudentiæ index certissimus, pauperies rationis, atque consilii penuria &c.

Invidiam ulcus illud animi, æruginem illam lentè viscera erodentem, illam suimet carnificem, nisi à te ejeceris, fiet ut &c.

Qui sapit, mulieri, animali nempe calidissimo, vertumno mobilissimo, cribro arcani pertuso, escæ blandienti, nulla in re credit.

Quomodo ab enumeratione? R. Genus, aut totius vocem in suas partes dividendo: v. g. Ab omnibus honorificè acceptus sum. Ità acceptus sum, ut non modò omnium generum, ætatum, ordinum viri, ac mulieres omnis fortunæ, ac loci, sed etiam mœnia ipsa viderentur, & tecta urbis latari.

Non exprobro tibi tua scelera, non neces sociorum, non eadem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non latrocinia &c.

Variis malis consumptus exercitus, præliis adversis, insidiis, ferro, fame, frigore, pestilentia eum in modum attenuatus, ut &c.

Bona, opes, honor, sanitas, victoria vix quærentibus obtingunt, mala egestas, clades, morbi, contemptio, insectationes sponte obveniunt.

Non saturari cibis nec assis, tostis, frixis, elixis onerare ventriculum; non bellariis, conchyliis, piscibus farcire stomachum, non refugere laborem, equitatione, contentione, ambulatione, quin ipso studio nervos firmare, nec voluptati, otio, comestationibus, libidinibus servire, longævus facit.

Nihil

Nihil urbe Romæ pulchrius. Quisquis Romam urbium Principē spectat, illam palatiorum multitudinem, & magnificentiam, illam sacrarum ædium dignitatem, & amplitudinem, tot signa in mare & ære spirantia, tot erudita, ac superba vetustatis illustra mōnumenta, Romam denique veterem ē suis velut cineribus redvivam, hæc inquam omnia, qui contemplatur, ità defixus admiratione stupet, ut nihil pulchrius Romæ fieri posse videatur.

Christianus de omnibus bene mereri studet. Qui vitam ad Evangelium leges, & effata Christi componit, non de illis solum, quos amicitia, aut cognatione conjunctos habet, verum etiam de inimicis, de ignotis, & alienis bene mereri studet.

§. V. De Venustate, seu Numero Periodi.

Quomodo conciliatur Venustas Periodo? R. Si ita aptè collocentur, & inter se jungantur Verba, ut numerosè, suaviter, ac jucundè ad aures accendant. Etsi verò hæc Numerorum doctrina Rhetoris potius sit, quam Rhetoricæ Candidati, & è multiplici lectione magis, & aurium judicio, quam è præceptis veniat, permultum tamen interest, ut ipso scribendi initio Tyrones observent quæpiam, & vitare assuescant, quæ duram, hincam, & asperam præ cæteris faciunt orationem. Ut v. g. Si vox prior in asperam consonantem, ut: s. x. r. m. desinat, & ab eadem incipiat sequens, ut ars studiorum. Decimum milliare. Rex Xerxes. celerivus. Mandat tibi &c.

2dò: Si prior in vocalem desinat; & à vocali incipiat altera, ut: ure igne. Tu ille es. Ardeo amore. &c. Hic concursus, ut anxie nimis evitandus non est, atque sæpe vix evitari potest, danda tamen opera est tyroni, quantum commode licet, evitare assuescat. Asperior verò est concursus ejusdem vocalis, ut: viro optimo. Arma allata. Mibi insulas &c.

3tò: Malè sonat cursus ejusdem Syllabæ, ut ænigme magnam, cæca caligo, facere residuum, ad adventum. 4tò: Dissiplicent item crebriora similiter desinentia, ut: Flenzes, lachrymanzes, sua damna deplorantes, nullum lamentandi finem facientes &c.

SE.

SECTIO. III.

Exempla Periodorum.

Mores puerorum educatione formantur. Ut argillam artifex, sic pueros magister sapiens format. Cujusmodi est hæc Periodus, & quomodo amplificata? R. Est monocoles, sive unius membri. Nam illi convenit allata capite primo definitio Periodi, & ejus protasis membrum dici non potest, quia caret jussu membri Periodici magnitudine. Est igitur incisum, quod cum sequenti apodosi junctum, unius membri legitimam mensuram conficit. Amplificatur autem à similitudine, ut patet.

Exemplum Periodi monocoli alterum hoc esto. Tam est eruditus Cicero, quam eloquens. Item: Tam studiosus litterarum est hic adolescens, quam virtutis.

Otiū est omnium malorum origo. Quemadmodum labor bonorum omnium, & virtutum parens quodammodo dici potest: sic ab otio mala, omnia & vitia proficiuntur. Bimembris est à contrario.

Eadem trimembris, ab effectis. Si causam quæras, cur adolescentes rerum utilium ignorantia laborent, cur viri ambitione, iracundia, cæterisque cupiditatibus ferantur in vitia præcipientes, certissimam tot malorum originem in otio reperiēs.

Quadratam periodum habes initio Tullianæ orationis de provinciis consularibus. Dicitur quadrata Periodus ea, cujus membra quatuor sunt, eaque ejusdem ferè magnitudinis, aded ut quadrum efficere videantur. Si quis vestrum expectat, quas sint provincias decreurus, consideret ipse secum qui mihi homines è provinciis detrahendi sunt: non dubitabit quid me sentire conveniat: cum quid mihi sentire necesse sit, cogitabit. Vides membra ferè omnia æqualia, & in quadrum velotiredacta.

Rotundam Tullius idem dabit initio orationis pro Cæcins. Est autem rotunda Periodus, cujus primò quatuor membra sunt: deinde verò sic inter se apta, & sibi invicem respondentia, ut posteriora membra priori loco possint collocari, manente eodem sensu, & lepore orationis. Si quantum in agro, locis que desertis audacia potest, tantum in foro at-

que

que judiciis impudentia valeret, non minus in causa cederet Anlus Cæcina Sexti Ebutii impudentia, quam tum in visacienda cessit audacia.

Hujus Periodi si membra postrema colloques initio, & dicas: Non minus in causa cederet Anlus Cæcina Sexti Ebutii impudentia, quam tum in via facienda cessit audacia; si quantum in agro, &c. eadem sententia manebit: quemadmodum in circulo rotundo, si partem imam summam, summam infimam loco posueris, eadem semper manebit figura. Quidam non distinguunt quadratam periodum à rotunda.

Rotunda Periodi exemplum hoc alterum esto. Si tantum apud te valeret accepti beneficii grata recordatio, quanta fuit in me voluntas bene de te merendi, eandem nunc mihi benevolentiam in adversis rebus meis præstares, quam in secundis olim tam proximè mihi promissisti.

Ponatur hæc sententia: Peccati magna gravitas est, fundetur sic in periodum bimembrem: Tanta est in peccato, vel levissimo gravitas, tanta fœditas, tanta pestis, ut omnium mortalium salus unico sit mendacio, vel otioso verbo posthabenda.

Placet eandem sententiam tribus membris complecti: adde particulam Si: Tantum est in peccato, vel minimo gravitatis, tantum exitii; ut, si mundi totius conservatio, & mortalium salus omnium ageretur, vel minimum admittere peccatum nefas esset. Addo quadrimembrem.

Tantum est in peccato quolibet, vel gravitatis ad poenam, vel ad ignominiam fœditatis, ut quamvis mortales omnes donandi cælo, vel inferis eximendi forent: nefas tamen esset non modò gravius aliquid flagitii committere; sed ne levissimo quidem mendacio Divinum Numen offendere.

Fac bimembrem ex isto psalmi versiculo: Initium Sapientia timor Domini.

Qui præclarum sapientis nomen ambit, illi nihil esse debet, antiquius, quam ut orbi moderatorem, ac Dominum sanctè revereatur, timeat. Da trimembrem ex illo Sapientis effato: Tanquam à facie colubri fuge peccatum Quemadmodum trepidè resfuges, si anguem oculis igne suffectis, & exerta lingua in te irruentem conspiceres. Ità non minori contentione, ac celeritate, peccati vesubram fuge.

Cedo

Cedo trinembrem ex hac sententia: *Nihil facio, cuius pudere te, ac penitere debeat.* Si me audis, ita vitæ rationem institues, nihil ut nunquam dicas, faciāsve, cuius re postea meritò pudere, ac penitere debeat. Hanc Sapientis vocem, *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, funde in quinque, sexve membra.

Si tecum attentè reputaveris imminentem singulis momentis, quolibet in loco, & negotio mortem; si te ad supremi iudicis horrendum tribunal obita morte statim rapiendum cogitaveris; si parata improbis in tartaro supplicia, nullis unquam finienda sæculis; si constituta probis in cælesti regno præmia, sæpe, ac diligenter inspexeris: mihi crede, nunquam fiet, ut vel blandimentis voluptatum pelliciaris ad scelus, vel objecta cuiuscunque calamitatis, & periculi metu à recta virtutis via retraharis.

CAPUT III. DE FIGURIS.

Quid sunt in oratione Figure? R. Quod in horto flores in celo stellæ, in collo torques, in digito annuli aurei, & in annulis gemmæ. Figuris etiam oratio quasi quibusdam stoculis distincta nitet, & tanquam stellis confersa lucret, & ceu gemmis radiata micat. Hinc orationis dignitas, robor, & propria quædam elocutionis oratoris majestas efflorescit.

Quid est Figura? R. Est conformatio quædam sermonis elegantior, remota à communi modo, & loquendi consuetudine. Itaque quod præter communem usum loquendi ornatus dixeris, id cum figura dictum putabitur.

Quotuplicis sunt generis? R. Duplicis: Aliæ dicuntur Figure verborum; Aliæ sententiarum, quæ à Græcis dicuntur Schemata.

Quæ vocantur Figure verborum? R. Ex, quæ in verbis tantum habent dignitatem, id est: quæ positæ sunt in sola conformatione, verborum, quæ immutata Figure pereunt; v. g. Quid me expectas? Quid meam fidem imploras? Figura est, quæ dicitur Repetitio. Quod si ita immutem verba: quid me expectas? quid meam fidem imploras?
tunc

nunc non erit figura eadem, quia non erit repetitio illius particulae, *Quid.*

Quanam dicuntur Figure sententiarum? R. Quæ non in verbis tantum, sed in rebus ipsis quandam dignitatem habent, hoc est: quæ ita positæ sunt, in sensu, ac sententia, ut quibuscunque verbis proferantur, eadem semper Figure vis ac majestas servetur.

SECTIO I.

De Figuris Verborum.

Figure verborum duplicis sunt generis. Aliæ enim sunt in verbis à propria significatione translatis ad alienam significationem, & Tropi dicuntur, à Græca voce significantes, *transfero muto.* Aliæ sunt in verbis nativam, & propriam significationem retinentibus, sed certo modo collocatis.

§. I. De Tropis.

Quid est Tropus? R. Est aliqua dictio, quæ à propria significatione transfertur ad alienam, & non propriam. Sive, ut loquitur Cicero, verbum mutatum, & inflexum: ut Quintilianus, arcessitum. Porro verbum à propria significatione transfertur ad alienam, vel propter utriusque similitudinem quandam, & proportionem, estque Metaphora: vel propter oppositionem, ac dissimilitudinem, estque Ironia, quam nonnulli annumerant figuris Sententiarum, at minus rectè: vel propter essentiali conjunctionem, ita ut una sit de alterius essentia, & compositione, estque Synecdoche: vel demum propter conjunctionem minus strictam, & Metonymia vocatur. Itaque istos tantum quatuor Tropos numerant, qui rem accuratius definiunt. Alii tropos quosdam fieri volunt in uno verbo, quosdam in pluribus verbis.

Quot sunt Tropi in uno verbo? R. Septem: Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœja, Catachresis, Metalepsis.

Metaphora est translatio verbi ab uno, cui proprium est, ad illud, cui non est proprium: ut, homo ardens iram. Nam ardens propriè igni convenit, & transfertur ad hominem, cui non est proprium; neque enim propriè homo ardet, sed ignis.

Synec-

Synecdoche fit 1. Cùm pars pro toto ponitur: ut puppis pro navi. 2. Cùm totum pro parte: ut fons pro aqua. Cùm sumitur materia pro ipsa re, quæ ex illa fit: ut ferum pro ense. 4. Cùm antecedentia pro consequentibus usurpantur: ut, boves ab agricolis domum reducuntur, pro, nox adveniat.

Meronymia, seu transnominatio fit, cùm pro effectu causa; aut contra pro causa effectus ponitur: ut cùm Cerecem pro pane, Bachum pro vino dicimus, quia Ceres frumenti, & Bacchus vini inventores fuerunt.

Antonomasia, seu pronominatio est, cùm aliquid pro vero rei significatæ nomine sumitur: ut Everfor Carthaginis, pro Scipione, qui evertit Carthaginem.

Onomatopaja, seu fictio vocis est, cùm vox producitur similitudinem habens cum ipsa re significata, ut mugitus pro sono, quem boves edunt.

Catachresis, seu abusus fit, cùm abutimur nomine alienæ alicujus rei ad aliam significandam, cui conjuncta, & quasi vicina est: ut cùm appellatur parricida is, qui matrem interfecit, qui propriè matricida dicendus esset.

Metalepsis fit, cùm dictio aliquid diversum à propria significatione ex iis quæ antecesserunt indicat: ut, post aliquot mea regna videns mirabor aristas. Id est post aliquot annos; nam ex aristas ætates, ex ætatibus annos intelligimus.

Quæ sunt tropi, qui in pluribus verbis versantur? R. Quatuor: Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, Hyperbole.

Allegoria fit, quando rem aliquam per aliam similem exponimus: ut cùm magnas subiisset tempestates, rerum omnium naufragium fecit. Hoc est: cùm magna adiisset pericula, amisit bona omnia.

Periphrasis, seu circumlocutio est, cùm id pluribus verbis explicatur, quod paucioribus dici poterat: ut, ille à quo vitam accepisti, id est: tuus pater.

Hyperbaton, seu transgressio est, cùm perturbatur ordo verborum: ut, qua de re; pro de qua re: mecum, pro cum me.

Hyperbole, seu superlatio, aut excessus est, cùm sententia aliqua fidem excedit, augendæ rei gratia; ut nive candidior: antequam curibus auras.

§. II. De aliis Figuris Verborum.

In quo hæc Figura à Tropis differunt? R. Quod Tropi fieri nequeant, nisi verbis translatis: at Figura Verborum propriis verbis constare possunt; ut, occidi occidi hostem patriæ, Figura est, quæ repetitio dicitur: non tamen Tropus est, quia occidi verbum proprium est, non translatum.

Quomodo fiunt Figura verborum? R. Tribus modis. 1. Per additionem, cùm scilicet verbum verbo additur; ut, veniet, veniet illud tempus. 2. Per detractionem, cùm detrahitur aliqua vox: ut, parentes, propinquos, amicos prodidit. Detrahuntur enim conjunctiones. 3. Per similitudinem, cùm variz voces inter se similes ponuntur: ut, hoc vestimentum genus fœminas non tam ornat, quàm onerat. Has feminas lustremus figurarum classes, & incipiamus à prima.

Figura per additionem.

Repetitio figura est, cùm ab eadem voce periodi membra, inchoantur: ut, quem populus Romanus damnavit, quem Senatus damnavit, eum vos sententiis vestris absolvetis? Cic. ad Heren.

Vix hostem invenerat, jam urgebat; vix aciem instruxerat jam vincebat.

Accusant ii, qui fortunas ejus invaserunt; causam dicit ille, qui nihil præter calamitatem reliquerunt: accusant ii, qui, &c. causam dicit ille, qui, &c.

Conversio est, cùm eodem verbo finiuntur Periodi membra: ut, illud ex te audire cupio, quare, cùm ego te defenderim, non rogatus defenderim, ut horum omnium immemor me oppugnes.

Dolatis everla esse templa, illa evertit hæresis: lugentis sacra majorum monumenta suis spoliata esse ornamentis, spoliavit hæresis: Sacerdotes crudelissimè trucidatos, trucidavit hæresis.

Complexio. Repetitionem complectitur, & conversionem; cùm videlicet oratio eodem verbo inchoatur, & desinit: ut, quis accusavit? inimicus. Quis testes produxit? inimicus. Quis tulit sententiam? inimicus. Quis irrogavit pœnam?

Qui sunt, quos DEUS summè odit? impudici. Qui sunt, quos etiam in hac vitæ diris suppliciis afficit? impudici.

Vis, ô Christiane, frænare libidinem? ora. Vis hostem pudicitiae frangere ora. Vis temperantiae coronam referre? ora.

Conduplicatio est, cum idem verbum vel in initio, vel in decursu orationis geminatur, affectus exprimendi gratia: ut, vivit, & vivit non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. *Cic. 1. Catil. num. 2.*

Bona, (me miserum! consumptis enim lacrimis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam, Cn. Pompeji fuere acerbissimæ voci subiecta præconis. *Cic. 2. Philippica.*

Nunc etiam audes in horum conspectum venire, proditor Patriæ? proditor inquam Patriæ venire audes in horum conspectum? Commotus non es, cum tibi mater pedes amplexaretur? non es commotus? *Cic. ad Heren.*

Traductio, quæ alio nomine dicitur Polyptoton, cum eadem vox diversis locis usurpatur, casibus, aut generibus paulum immotatis: ut, ei sum insensus, ejus aspectum ferre nequeo, illum auribus, oculisque respuo, illo superstitè vitam tranquillam agere non possum.

Gradatio, seu climax, est cum ab uno ad aliud fit progressio, aliqua repetendo eorum, quæ jam dicta sunt: ut, mihi doctrinam diligentia, doctrina gloriam, gloria æmulationem, æmulatio sempiternam laudem comparavit. Sed de gradatione fusiùs in Figuris sententiarum.

Synonymia est, coæservatio multorum verborum eandem significationem habentium: ut, illum tandem aliquando furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem Senatui nefariè molientem enisimus, ejecimus, eliminavimus. Abiit, excessit, erupit, evasit. Illum redire non sinam, non feram, non patiar.

An verò vos soli ignoratis vos hospites in hac urbe versamini, vestra peregrinantur aures?

Polythyton fit, cum multæ conjunctiones congregantur: ut, réque, tuisque similes, tibi que charos, & aspernor, & averfor, & execror; nec timeo minas, quas jactas, nec terrent me pericula, quæ denuntias.

Figura

Figuræ per Detractionem.

Synechdoche, figura est in narrationibus usitatissima sitæ, cum verbum quoddam reticetur, quod facillè intelligitur: ut, hic tumultuari famuli, lugere ancillæ, mœrere filii, conjux miserè lamentari; subauditur cœpit, vel cœpere. Plura exempla progymnasina de narratione subministrabit.

Adjunctio est, cum ad unum verbum sententiæ plures referuntur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Ea flagrat cupiditate, ut illum nec pudor ab infamia, nec pudicitia à flagitii scelerate, nec pietas à scelere, nec generis ac familiæ macula à libidinum turpitudine avocare queat.

Nulla libido ab illius corpore, nulla vis à manibus nullum flagitium à sceleratissimis ejus factis unquam absuit.

Non illum avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. *Cic. pro Lege Manilia, num. 40.*

Disjunctio, seu dissolutio est, cum demptis conjunctionibus multa copulantur, ut, studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis periculum ac solatium, præbent, delectant domi non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. *Pro Arch. num. 16.*

Figuræ per Similitudinem.

Paronomasia, seu annominatio, est cum paululum immutata verba, atque deslexa in oratione ponuntur: ut, cum lectum petis, de letho cogita.

Similiter cadens est, cum duæ, vel plures sententiæ, seu orationis membra iisdem casibus efferuntur: ut, quid tam commune, quàm spiritus vivis terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? *Cic. pro Rosc. Amer. num. 72.*

Similiter desinens est, cum plures sententiæ simili modo finiuntur: ut, tam felix Imperator est, ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obediunt, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint. *Cic. pro Lege Man. num. 44.*

N 2

Ifoco-

Ifocolon, seu compar, cum varia in oratione membra constant pari ferne numero syllabarum: ut, tam difficile bellum Pompeius extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. *Cic. pro Lege Man. n. 35.*

Non est difficile viatori per apertam planitiem, nullis sentibus interclusam, nullis fluviorum anfractibus impeditam, nullis salebris lubricam, sine prolapsione cursitare: at verò iter celerrimè conficere, dura constratum glacie, alta obstitum nive, cautibus asperum, vepribus invium, torrentium concursu ruptum, non parvi laboris est opus.

SECTIO II.

De Figuris Sententiarum.

His Figuris, ut nihil in arte Rhetorica præstabilius, si usurpentur ea, qua par est moderatione, ac prudentiâ; ita nihil ferè putidius; si temerè ac pueriliter adhibeantur.

Allegoria nihil aliud est, quàm multiplicata, & continuata translatio. Tametsi autem in verbis sita sit, in sententiis tamen dignitatem, locum habere potest ob similitudinis gratiam, quam plerumque continet, & translationis leporem. Exempla habet Cicero speciosissima.

Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantos æstus habet ratio comitorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. *Cic. pro Mur. n. 13.*

Neque tam sui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus Reipublicæ navem gubernassè, salvamque in portu collocassè, frontis tuæ nubeculam, aut Collegæ tui contaminatum spiritum pertimescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis tempestatibus non celsi: sed unum me pro omnium salute obtuli. *Cic. in Pison. num. 20.*

Anisbeſis figura est, quæ verba verbis, aut sententiæ sententiis oppositæ referuntur: ut, quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos, sobrios, dormientes vigilantibus? *Cic. II. in Catil. n. 10.*

Potestis ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios reli-

religiosis, inimicissimos huic imperio, & nomini, bonis ac fidelibus sociis, & civibus anteferre? *Cic. pro Fontejo, n. 22.*

Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas illinc scelus. *II. Cat. 25.* Conferte hanc pacem cum illo bello; &c. *6. Verr. n. 115.*

His exemplis adnectamus unum paulò diffusius, & magis pium. Sit v. g. describendus tibi Jesus infans. Trans-eamus usque Bethlehem cum pastoribus, & videamus, & veneremur Jesum in præsepio, & demiremur in infante virum, principem in servo, sapientem in puero, Rectorem orbis, juris factum alieni. Demiremur, & adoremus splendorem tenebris offusum, potentiam constrictam vinculis, infinitatem terminis finitam, immensitatem circumscriptam cunis, balbutientem sapientiam, sublimitatem cum humilitate, fortitudinem cum inermirate conjunctam.

Apostrophe, fit, cum ab auditoribus, quos alloquimur, ad absentem, vel præsentem quempiam, seu vivum, seu mortuum, aut etiam ad res inanimatas sermonem convertimus. quas veluti personas quasdam compellamus. His autem ferè modis, à Tullio petitis, figuratur Apostrophe.

Vos, Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, implo-ro, & obtestor; vosque obrutæ aræ, quas ille substructionum infans molibus oppressit: tunc vestræ religiones viguerunt, vestra vis valuit, tūque, ex tuo edito monte Latalis Jupiter, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti. *Cic. pro Milone num. 26.*

O Vii immortales! vos enim hæc audire cupio, impius hic vestra sacra curat? vestrum nomen horret? non illudit auctoritati horum omnium? *Cic. pro domo sua; num. 104.*

Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem fudistis, vos in viri, & in civis invicti appello periculo. Centuriones, vosque milites, vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, iudicio præfidentibus, hæc tanta victa virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, ejicietur: *Cic. pro Milone, num. 102.*

Jacet in stabulo Regum Dominus recens natus, recubabat nudus media hyeme Virginis filius in spelunca, ventis, nivibusque pervia, totòque contremiscit corpusculo, DEUS Infans. Ah venti; si quis vobis sensus inest, si qua pietas, rigo-

rigorem remittite. Ah frigidos inhibete status sævi aquilones. Ah quæso, alias perfrate plagas auræ violentæ, &c.

Supremæ Majestatis nomen offendi miser, divina mentis æternæ jussa contempsi impudens, sanctissimæque leges per summum sacrilegium violavi. O me scelestum, vesanum impium! Fundite uberes lachrymas oculi mei admissorum dolore facinorum, & cloite, si potestis, assiduo, & amaro fletu sordes criminum, ad quæ patranda duces heu! tam sæpe mihi, & antesignani fuistis.

Communicatio est exornatio, quâ causæ nostræ confidentes, aut ipsos consulimus adversarios, aut cum Judicibus, quid faciendum sit, quidve factum opportuerit, deliberamus: ut, nunc ego vos consulo: quid mihi faciendum putetis; id enim consilii profecto taciti dabitur, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. *Cic. 2. in Verr. num. 32.*

Tu denique Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore, cum ignavia ratio te in fugam impelleret, Consules ad patriæ salutem vocarent? quam tandem vocem sequi, cujus imperio parere potissimum velles? *Cic. pro Rab. num. 22.*

Quæro à vobis, Iudices, &c. (hic quæ res agatur explicat, posteaque sic eos consulit.) Quid est quod hac tandem in re vobis afferre dubitationem possit? profecto, si rectè vestram bonitatem, atque prudentiam agnovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. *Cic. pro Quinz. num. 54.*

Concessio figura est, cum videmur etiam aliquid iniquum adversario concedere.

Non dubitavi, inquit; cum vadimonium desertum esset, bona proferbere. Improbe: verum, quoniam illud tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. *Cic. pro Quinz. num. 56.*

Esto, causam proferre non potes, tamen statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam, & tibi quod in alia causa non concederem, in hac tibi concedam, fretus hujus innocentia. *Pro Rosc. Amer. 73.*

Esto, eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis, everte leges, &c. Num etiam amicis bonis exturbare oportuit?

Est

Est hoc tantum, est improbitatis, & imprudentiæ tuæ, hoc tibi do, & concedo: Scio te &c. *V. in Verrem.*

Correctio est, quæ verbum, aut sententiam retractat, & corrigit, ut aliquid aliud subjiciatur quod magis proposito conducatur.

Atque hæc cives, cives inquam, si hoc nomine eos appellari fas est, qui hæc de Patria sua cogitant. *Pro Mur. 8.*

O stultitia! Stultitiæne dicam, an impudentiam singulare. *V. in Verr.*

Quæ fuit igitur in hoc homine constantia? Constantiam dico; nescio an melius patientiam possem dicere.

Cui homini bono benedixit unquam? benedixit, inquit, quem fortem, & bonum civem non petulantissimè est insectatus; *Pro Sexto. 120.*

In exercitu comparando patrimonium suum effudit; quanquam non sumus usi eo verbo, quo decuit, non enim effudit, sed in salute Reipublicæ collocavit. *III. Phil.*

Quæ convivia fieri putatis in hujusmodi domo? si domus hæc habenda est potius, quam officina nequitia; & diversorium flagitiorum omnium.

Deprecatio figura est, quâ opem alicujus Dei, aut hominis imploramus, ut: hoc nos primum metu Cæsar, per fidem, & constantiam, clementiam tuam libera, nè resistere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. *Pro Dejot.*

Unum restabat illud, quod forsitan non nemo vir fortis dixerit: restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses. De quo te, te inquam, Patria obtestor, & vos Penates, patriique Dii, me vestrarum sedium, templorumque causâ, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit meâ charior vitâ, dimicationem eademque fugisse.

Pro Sexto. 45.

Distributio, seu Partitio est, cum rem fusiùs explicamus, & in suas partes distribuimus.

Levissimum hunc adolescentem non ingenua huic atque levitas à consilio vitæ melioris revocavit; non improbo-

rum sodalium blanditiæ ad voluptates; non locorum, in quibus dedit amœnitas ad delectationem; non majorum nobilitas ad ambitionem; non egregiæ dotes ad arrogantiam; non aliorum procacitas ad libidinem; non amicorum convictus ad oblectationes intempestivas; non denique summa rerum omnium affluentia ad aliquod probum, infamiamque pellexit.

Eminet in hoc homine altitudo animi in condonandis offensis, in communicandis opibus liberalitas, in capeffendis rebus arduis magnitudo mentis, in viis negotiorum peruestigandis mira sagacitas, in gerendis acce consilium, in persequendis summas inter difficultates constantia. Nihilque est, quod non alto quodam aggrediatur animo, aut cautissimis consiliis administraret, aut strenuo labore perficiat; vir plane interterritus periculis, infractus malis, invictus adversis, ad labores impiger, ad pericula fortis, ad causam, fortunamque felix.

Dubitatio est, cum hæremus, & ambigimus, quid dicendum, cavendumve sit: ut, quo te nomine appellemus? Improbum? leve est pro tanto scelere. Fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem, impudicum, perfidiosum? vulgaria, & obsoleta hæc sunt; res autem nova, & inaudita. *Pro Quint. 56.*

Quid primum querar, aut unde potissimum exordiar, aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum immortalium? Populæ, Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis hoc tempore, fidem implorem? *Pro Rosc. Amer. 29.*

Equidem quod ad me attinet, quod me veritam nescio, Negam hoc admisisse crimen? negem testes auditos esse in senatu non est nostri ingenii; vestræ clementiæ est calamitoso, & innocenti subvenire. *Pro Cluent. 4.*

Apud vos quemadmodum loquar, nec mihi consilium, nec oratio suppeditat; quos, nec quo nomine quidem appellare debeam, scio. Cives? qui à Patria vestra descivistis. An milites? qui Imperium auspiciūque abnuistis. Hostes? Ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta, dicta, consilia, animos hostium video. *Liv. Dec. III. 8.*

Illu-

Illustrarem habet dubitationis ideam Virgilius, Didonem ab Ænea derelictam in deliberatione suspensam, ac dabiam sic inducens.

*En quid agam? rursusne procos irrita priores
Experiar? &c. IV. Æn.*

Exclamatio, est orationis elatio, quæ motum animi vehementiorem in re gravi exprimit, interjectione adhibita; nonnunquam verò suppressa: ut, cum dicitur, Superi! Miserum me! O præclarum facinus! Mirum dictu! ejus usus est ad laudem, ad vituperium, ad commiserationem. &c.

Expolitio oratio est, quæ commutatis verbis, congestisque prudenter figuris, eadem sententia variè versatur, & effertur, quod gravior, clariorque subjiciatur velut oculis, ac magis, magisque ornetur.

O Vita hominum fluxa, fugax, & in mortem præceps, nisi fluxam literæ figerent, fugacem retinerent, sustinerent præcipitem; extingueretur heu! fama nostra simul cum corpore, & eodem cum cineribus tumulo præclaræ factorum recordatio conderetur, si abessent literæ, nisi, &c.

Gradatio seu augmentum, non tantum figura verborum est, sed etiam sententiarum, in qua sequens oratio semper addit aliquid ad præcedentem: ut, miserum est, exturbari fortunis omnibus, miserius est injuriâ: acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius est à propinquo: calamitosum est bonis everti, calamitosius cum dedecore, &c. *Pro Quint. 95.*

Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, propè patricium necare, quid dicam? in crucem tollere. *7. Verr.*

Hypotyposis figura est, quæ res quæpiam sic verbis exprimitur, ut non tam audiri, vel legi, quam geri, & oculis usurpari videatur. Differt autem Hypotyposis ab Ethopœia, quod hæc tota sit in exprimendis animi affectibus illa verò corpus delineat potius, quam mentem. Ut, hæc postquam acta sunt, procedit iste; inflammatus scelere ac furore, in forum venit, navarchos vocari jubet: qui nihil metuerent, suspicarentur nihil, statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque injici catenas imperat: implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret, rogare, &c. *7. Verr. num. 105.*

N 5

Hæc

Hæc cum maximè loqueretur, sex lictores circumstant valentissimi, & ad pulsandos, verberandosque homines exercitissimi, cadunt acerrimè virgis. Eorum unus, conversò bacillò, oculos misero tundere vehementissimè cœpit. Itaque illè, cum sanguis os, oculosque complèssèt, concidit. 7. Verr.

Perfonabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, inadebant parietes, scorta inter matres familias versabantur, &c. 11. Philipp.

Videor mihi hanc urbem videre, arcem omnium gentium, subitò incendiò concidentem: cerno animò sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos Cethegi furor in vestra cæde bacchantis. IV. Catil. num. 11.

Imprecatio, est execratio quædam, quâ malè alicui precamur: ut, quin tu abis in malam rem, malumque cruciatum. Diite perdant, fugitive: ita non modò nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es. Pro Dejot. 21.

Interpretatio figura est, quâ dictum, aut factum alicujuxta sententiam, & mentem nostram interpretamur.

Cicero Philippicâ II. initio causas quærit, cur Antonius in ipsum declamaverit. Quid putem? Contemptum me, &c.

Hoc mihi visus est dicere Diogenes: (ait Seneca, de tranquillitate animi, cap. 9.) Age tuum negotium fortuna: nihil apud Diogenem, nam tuum est, &c.

Idem cap. 14. post narratum Canii factum: Quid cœverint dubito; multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse fortè voluit, & ostendere, &c.

Interrogatio figura est, quæ adhibetur, non tam quærendi, quam instandi, & urgendi causâ, ad varios animi motus ciendos opportuna, & usitatissima, cum nulla figura sit, quæ per interrogationem non possit exprimi. Selectiora hæc apud Tullianæ exempla sunt.

Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat tuorum armorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Pro Ligario 19.

Quid

Quid ego illorum dierum epulas; quid cum tuis fordidissimis gregibus intemperantissimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus sobrium? quis agentem aliquid, quod esset libero dignum? quis denique in publico vidit?

In Pisone. 84.

Stipulatus es? ubi, quo die? quo tempore, quo præfente? quis spondisse me dicit? Pro Q. Roscio. 47.

Piratam vivum tenuisti, quem ad finem? quam ob rem? quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? etiâne prius? etiâne reus? etiâne pene damnatus? In Verr.

Ex quibus intelliges, hujusmodi minutiis, crebrisque interrogationibus urgeri vehementius adversarium, & quasi densa telorum grandine obrui.

Ironia est, cum aliud planè dicimus, quàm verba significare videantur. Ità Tullius de Vere hominem crudelissimo, cum virum honestissimum, innocentissimūque tempestate perfrigida in medio foro nudum religari jussisset, virgis cædendum, ut omnes quidem, qui aderant huic spectaculo, existimabant. Sic inquam, Tullius jocatur de Vere. Fallit hæc hominis opinio; virgis iste cæderet sinè causâ socium Populi Romani, atque amicum? Non usque eò est improbus, non omnia in eo uno sunt vitia, nunquam fuit crudelis, leniter hominem, clementerque accipit. &c. VI. Verr. 68.

Sed stulti sumus, qui Africanum; Pompejum, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa; P. Clodii mortem æquo animo ferre non potest. Lugget Senatus; mæret equester ordo, tota Civitas confecta senio est, squallent municipia, afficiantur colonie, agri denique ipsi, tam beneficium, tam singularem, tam mansuetum civem desiderant. Hæc de hominis sceleratissimi morte idem Tullius. Pro Milone num. 20.

Laus Ironica.

Adestum, mortalium humanissime Iuthere; ades inquam, Reipublicæ Christianæ illustre decus, magnum virtutis specimen, absolutum inoderationis exemplar. Quis enim te religiosior fuit unquam, aut esse potuit, vel tum maximè, cum deserto cœnobio, homines innumerabiles à severa vitæ ratione ad hilaritatem, ad comperationes, ad epulas, ad ærum omnium licentiam traducendas oratione, & exemplo?

plo? Quis comior, commodiorque, cum sanctissimos homines proscindebas imaledictis? Quis modestior, vel dum verbis magnificis te omnibus anteponebas? O virum sanctum! O pium, ac pudicum hominem! ô Religiosissimum Sacerdotem! omnium mortali um sceleratissime, audes his flagitiis, his libidinibus, hac turpitudine, & audacia, te Catholicæ Religionis dicere vindicem? &c. Non te pudet, &c.

Præterire non possum Ironiam illam mirabilem, quam habet Tullius in Pisonem. Negavit Piso, quò ignaviam suam, quorundamque tegeret, cum cæterorum more Imperatorum non obtinisset honorem Triumphii, negaverat inquam, se Triumphii cupidum unquam fuisse, contemnere se honorem illum dixerat. Quam eas vocem reprehendens Cicero, illam iactat, exagitatque proluxa, & illustri ironia, quam imitari sic poteris in religiosa vitæ contemptores.

Audiamus callidos istos ex Epicuri, aut Lutheri, schola Philosophos, religiosæ vitæ institutum explodentes. Ajunt vitæ hoc esse vitæ genus, & naturæ ipsi repugnans, quo hominem naturâ liberum, & sui juris, arbitrio mancipet alieno, perpetuòque velut adstrictum carceri, non omni solùm voluptate privet, sed etiam inerti labore conficiat, ac vigiliis, jejuniisque frangat, irrogatis, atque etiam susceptis sponte pœnis crudelissimè torqueat. O gravem, argutamque Philosophiam! Quàm doleo, præclari Doctores, quòd tam subtile maturiùs non expropterseritis sapientiam, priusquam innumerales viri, feminaque omnium conditionum, & ætatem contemptissimam istam vivendi conditionem amplecterentur. Neque enim integrum est, magnis Ecclesiæ Doctores Basilio, Gregorio, Hieronymo, Chrysostomo, & Augustino, consiliis jam uti vestris. Errârunt illi; non gustârunt hanc vestram Philosophiam: hanc enim imprudentes, & inconsultissimi homines, austerioris, ignobilisque vitæ rationem tenuerunt, Bruno, Parisiensis Academiæ lumen, pudet me tui; quid est, quod relicto celeberrimâ urbis splendore, confectisque studiis, præruptarum, inviarumque rupium horrendas solitudines petisti? Antoni, Benedictæ, Dominicæ, cur hos audistis tam doctos homines, tam eruditos, priusquam in istum errorem induceremini? O stulti Epiphani, Damasceni, Hilari ones, Cœlestini; & Eucherii!

cherii! O amentem Franciscum! ô nullius consilii Albertum, Thomam, Bonaventuram, qui aspernati voluptatum illecebras, & perniciosâ rerum fluxarum blandimenta, ad religiosâ claustra convolarunt. Sed quoniam præterita mutare non possumus, quid cessant egregii Philosophi hæc præclara præcepta dare adolescentibus innumeris, qui de hoc incundo severioris vitæ genere cogitant, ardent cupiditate incredibile Christi suave jugum subeundi? Ergo agitè, illos aditè, meditamini quibus verbis incensam illorum cupiditatem comprimatis; atque restinguatis. Valebitis apud incautos adolescententes, viri prudentissimi, apud ignaros experti ac periti, dicetis enim, ut estis homines adpersuadendum perfecti, quid est, adolescentes lectissimi, quod vos horrida hæc vitæ ratio tantopere delectet? quid habet iste religiosæ vitæ status, quod vos alliciat? quid hispidus, & obsoletus habitus? quid solitudo, ac silentium? quid castitas corporis, frequens jejuni um? &c. Hac vos oratione non dubito, quin illos in cœnobîa jam pedes inferentes possitis revocare, & ad paternas domos adducere. O temeritatem, incredibilemque dementia! Lotharius Imperator, abdicatis supremæ dignitatis insignibus, ad humilem hanc, ut vocatis, vitæ conditionem se abiecit, captans ab honoris contemptu gloriam, & ab obscuritate loci verum splendorem nominis Carolomannus, Carolus Martello progenitus, Austrasiæ Rex, rerum gestarum gloria clarus, eandem vitæ viam capessivit. Eandem Veremundus Castellæ, Ramirus Aragoniæ, Sigibertus, Chenredus, Inas, Eitelredus, Angliæ Reges. Eandem augustissima Regina Theodora, Elizabetha, Radegundes, Atila, aliæque Principes feminae inierunt: vos oculatissimi rerum æstimatores, sapientiores quàm Lotharii, prudentiores, quàm Pipini, generosiores quàm Carolomanni, abundantiores consilio, eruditione, ingenio, & prudentia, quàm Augustini, quàm Gregorii; quàm Basilii, quàm alii omnes, qui impleverunt orbem terrarum virtutum meritis, & doctrinæ gloria, ea contemnitis, quæ illi Christianæ Religionis heroes præclara duxerunt.

Licentia, Figura est, qua utitur orator, cum ea, quæ gravis dictu, aut periculosa, magna libertate dicturum se profitetur; ut:

Attentè

Attende jam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem Consulatus mei; maxima voce, ut omnes exaudire possint, dico, semperque dicam. Adestote omnes animis, qui, adestis corporibus, erigite mentes, auresque vestras, & me de invidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego Consul, &c. *Pro Syl. num. 33.*

Vos, Patres Conscripti; (grave dictu est, sed dicendum tamen) vos inquam, Sulpitium vitam privatis, &c. *X. Phil. num. 8.*

Postremo (erumpat enim aliquando vera, & me digna vox) si ad eorum voluntatem dicta, factaque nostra referuntur, optanda mors est, &c. *Phil. X. num. 19.*

Præcrisio fit, cum profiteamur nos præterire, aut nescire, aut nolle dicere, quod tamen maxime dicimus.

Sed jam stupra, & flagitia omittam: sunt quædam, quæ honestè non possum dicere; tu autem ed liberior, quod ea in te admisisti, quæ à verecundo inimico audire non potes. *II. Phil. 74.*

Nihil à me de pueritiæ tuæ flagitiis audies, nihil ex illa impura adolescentia tua: omnia præteribo, quæ mihi dicta turpia videbuntur: neque solum, quid istum audire, sed etiam quid me deceat dicere, considerabo. *3. Verr. 32.*

Nihil de illius intemperantia loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine, tantum de quæstu, & lucro dicam. *6. Verr. 106.*

Mitto nefarias nuptias, mitto expulsam matrimonio filiam: nihil de ejus cupiditate queror. *Pro Cluent. 188.*

Omnia cætera prætermittam, unum illud illustre, notumque omnibus subijciam.

Possem multa dicere de liberalitate, de ejus abstinence, de cæteris virtutibus; sed mihi ante oculos obversatur Reip. dignitas, quæ me ad se rapit, hæc minora relinquere hortatur. *Pro Sext. 7.*

Occupatio Figura est, per quam ea, quæ ab adversariis, aut ab ipsis auditoribus objici possent, prævertimus, ultroque rationem facti conjungimus, distine reddimus.

Querret quispiam, cur responderit non interrogatus? Quid igitur? debuitne suò silentiò fateri confictum crimen?

At

At enim quæ causa fuit, cur id temporis domi remaneret? Remansit, quia comparari sibi illo die insidias noverat.

At etiam sunt, qui dicant cedendum esse temporì, præferendam quandoque esse virtuti vitam. Quis amens hoc edixit unquam? Quis aded rationis expertus hoc asserere audeat?

Intelligo quid opponi possit: severius non esse agendum cum adolescentibus, ætati indulgendum; itane verò si admisisti velut habenis feratur in omne nefas adolescentia, indulgendum est?

Video quid dicturus sis: coactus, inquires, hoc crimine patravi: quis coëgit? Quis asserere vim potuit voluntati tuæ?

Atque etiam iactare audebis liberalitatem in illo esse summam. O DEUS immortalis, hocceine est liberale esse, collectum per multos annos patrimonium, uno die in lustris, ac popinis profundere?

Sed audiamus Tullium, hac exornatione depellentem, quod ab Judicibus objici poterat ipso statim orationis exordio; nam in exordiis maxime hujusmodi figura locum habet, præsertim in causis judicialibus, ad evellendas ex animis Judicum suspiciones, quæ reo nocere possent; ut remoto obice, liberius in causam ingrediatur.

Credo ego vos, Judices mirari: quid sit, quod cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is, qui neque ætate, nec ingenio, neque auctoritate sum cum iis, qui sedeant, comparandus. Deinde causam asserit, cur ad dicendum accesserit, reliquo exordio.

Eodem ferè modo suam Divinationem in Verrem auspicatur, dum instituti sui causam redditurus, cur præter morem, & contra, quam viri gravis officium postulare videbatur, se ad accusandum contulerit: Sic ait.

Si quis vestrum, aut eorum, qui adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in causis, judiciisque publicis ita sum versatus, ut defenderim multos, læserim neminem; subito nunc mutata voluntate ad accusandum descenderim: is, si mei consilii causam, rationemque cognoverit, unà & id quod facio, probabit, & in hac causa profecto neminem præponendum esse mihi actorem putabit. Tum rationes subijcit, quæ illud ad id impulerunt.

Idem Cæsum defendens, sic amolitur, quod sibi objicit. *num. 39.*

Dicit

Dicit aliquis, hæc igitur est tua disciplina, sic tu instituis adolescentes? ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendavit, & tradidit, ut in amore, & voluptatibus adolescentiam suam collocaret? & hanc tu vitam, & studia defenderes. Tum deinde respondet sibi, multa de indulgentia disputans, quæ adolescentibus concedi potest.

Sed longè præclarior in Verrem agens, occupat, infirmatque ea, quæ respondere poterat Hortensius Verri Patronus.

Quid agam? inquit, quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur. Novi locum, video: ubi se iactaturus sit Hortensius; belli pericula, tempora Reip. Imperatorum penuriam commemorabit, tum deprecabitur à vobis, nè patiamini talem Imperatorem populo Romano, Siculorum testimoniis eripi, nève obteri laudem Imperatoriam criminibus avaritiæ velitis. VII. Verr. num. 2.

Profopopæja, est oratio, in qua rebus mortuis, aut sensis expertibus, sermonem accommodamus: aut absentes tanquam præsentem, vitam functos tanquam spirantes, ac loquentes inducimus.

Existat, ex ipsa familia aliquis, ac potissimum cæcus ille, qui profectò, si extiterit, sic ager; & sic loquetur. Mulier, quid tibi cum hoc adolescente? &c. Pro Cal. 23.

Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestra, quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non poteritis. An non ita loquetur? Pro Balb. 41.

Qui populus si tecum congregiatur, & una voce, si loqui possit, hæc dicat: Ego tibi illum non anteposui, &c. Pro Plane. 12.

Etenim si mecum patria, si cuncta Italia, si omnis Respublica loquatur: Marce Tulli, quid agis? Tu cum exire patieris? &c. 1. Cap. 27.

Patria tua tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur. Nullum jam tot annos facinus, nisi per te, &c. Ibid. 18.

Quod si nunc ille Brutus reviviscat, & hic ante pedes vestros adsit, nòme hac uteretur oratione? Ego Reges ejeci, vos Tyrannos introducitis. Ego, &c. Phil. 7.

Pro.

Profopopæja anni proximi elapsi.

Revoceamus lapsum retrò tempus, & tanquam è communi rerum caducarum sepulchro excitemus annum, quem proximè vidimus expirasse; an non istis verbis nos obiurgaret, si loqui posset? Amentes, inconsulti mortales, sicine momenta temporis, quo nihil pretiosius est, effluere passi estis? sic horas, sic dies, & menses ignavè, stolidèque collocastis? O stultitiam incredibilem! Annus ego, qui nuper abii, quem nuper obistis tam negligenter, concessus vobis singulari DEI beneficio fueram, ut ope mea exiguis mortalis huius vitæ laboribus immortalem gloriæ fructum pararetis. Nunc autem consumpsistis me, pro pudor! quibus in rebus: dicamne? vix audeo; dicendum tamen: in nugis; heu! in otio. Leviora hæc sunt, me torpissimarum luto libidinum conspircastis, &c.

Reverentia, eadem ferme figura est, atque Præteritio, Apopsiopæsis Græcè dicta, cum scilicet post aliquot verba sermo abruptus, neque perficitur, quod dici cæptum erat; ut, Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium. --- quare: quoniam te digno moribus tuis appellem nomine?

Huc pertinet illud Virgilianum de Neptune.

Jam cælum, terramque meo sine Numine veni
Miscere, & tantas audis tollere moles.

Quas ego --- sed moros præstat compungere fustis.

Sermocinatio, seu Dialogismus est ficta personarum colloquio, sive quis solus loquatur, sive plures inducantur simul colloquentes: ut patet in hoc exemplo.

Mercator locuples, non auro minus, quam ætate gravis, filiam habebat nubilem, & unicam. Eam cum nuptui tradidisset adolescenti nobili, pro dote, bona sua donavit omnia. Brevi errorem animadvertit; cum vidit se contempti indignum in modum à filia, generoque; sic, ut ne aspectu quidem dignarentur obvium. Nec abiecit tamen omnem spem levandæ ægritudinis. Consilium hoc iniecit callidum. Amico denarrat causam doloris sui, & quid excogitavit, simul aperit. Nummos, inquit, in hanc rem mihi commoda ad paucos dies. Sume, ait amicus, ex hac arcula, quan-

Refus.

O

tum

tum voles Summam iste capit non levem, domumque re-
dit plenus spei maximæ. Vix ingressus cubiculum, gene-
rum audit suum scalas domus ascendentem; addit se in con-
clave senex, effundit aureos in mensam, & numerare nam-
mos alta voce, claroque timitu incipit. Ad Sonitum accur-
rit gener, &, gratulor, ait mi pater, tantam adhuc tibi su-
peresse bene de tuis merendi facultatem. Cum senex: hanc
summam à debitore recepi hodie, mutuò daturus ex amicis
meis cuipiam. E vestigio uxorem ille adit, &, ò nos amen-
tes, inquit, nimiumque credulos; vetulus noster etiamnum
auro affluit. At illa: Quid ais? auro affluit? faxo ad nos
brevis totum refluat. Nec plura, ad patrem devolat, vul-
tum ad blanditias componit, melleis verbis parentem salu-
tat. Ille dolum dolo excipiens; optimè valeo, inquit, ac
te advenisse gaudeo id temporis; volo enim testamentum
condere, tèque scribere heredem. Beas me, inquit illa; &
cur ine id celeras, pater, filiam tuam, quæ te his oculis
plùs amo? Nimirum ait senex, non omnia sunt quovis evul-
ganda tempore; Tabellionem arcesse protinus. Arcessitur,
facit ille testamentum; summo deinceps honore colitur, mo-
riri demum, sumptuosò effertur funere; apertò testamento
patet fraus, seque delusos dolent dolosi conjuges.

Subjunctio figura est, quæ orator vel interrogat se ipsum,
& respondet sibi, vel cum alium interrogat, non expectat
respondum, sed aliud de suo addit.

Quam affers excusationem absentia tua? fuisse te mor-
bo impeditum? at valebas, ut cum optimè: Negotiis disten-
tum? at ludendo convivisti diem totum.

Quare venenum dare vellet? nè aurum redderet? num
quis petivit? nè crimen haberet? num quis obiecit? *Pro Celo.*

Tu meam domum religiosam facere potuisti, ecqua men-
te? quæ invaleras: qua manu? quæ disturbâras: qua voce?
quæ incendi iusseras: qua lege? quam non scripseras, &c.
De Harusp. 3.

Non appellabitur hostis Reipublica, qui leges violavit?
tu rescidisti: qui Senatûs auctoritatem contempserit? tu eam
oppressisti: qui seditiones foverit? tu excitasti.

Quanta est, DEUS immortalis, humanæ mentis perni-
citas! quam celeres ingenii motus! Vis pervadat terras ac
maria?

maria, jam pervasit. Jubes in cælum evolet? jam evolabit.
Cupis detinere? non potes. Quos enim objicies obices? pone
terra molem, penetrabit. Oppone Oceanum, transiliet. Mun-
dum ipsum universum objice, momentò superabit universa.

Quid tam novum, & inusitatum, quàm puerum duoden-
nem, omnes omnium Poetarum tenere fabulas? tenet accu-
ratè: artem dicendi callere penitus? penitus caller. Diale-
cticæ argutias, & Jurisprudentiæ tricas didicisse? apprimè di-
dicit. Quid tam incredibile, quàm id ætatis adolescentu-
lum Latinam, Græcam, Hebræicamque linguam habere pro-
bè perspectas cognitâsque? habet cognitâs. Quid denique
tam admirabile, quàm eo tempore, quo alii vix loqui ex-
peditè sciunt, de Philosophiæ arcanis, & Theologiæ myste-
riis coram celeberrimo cœtu doctissimorum hominum cum
laude disputare? adversantium petitiones, cludere? palman
referre? Disputavit, elusit, retulit.

Suspensatio figura est, quæ suspensos tenemus aliquamdiu
audientium animos, donec tandem id, quod quasi animò
conditum servabatur, exponimus. Adhiberi autem solet hæc
figura, cum explicaturi sumus aliquid inusitatum, admirabile,
aut inexpectatum, nisi fortè joculari velit, aut movere risum,
ut facit Martialis hoc epigrammate:

Quid convivaris sine me tam saepe Luperce,

Inveni, noceam qua ratione tibi,

Irascar, licet usque voces mittâsque, rogâsque:

Quid facies, inquis? quid faciam? veniam.

Causa dicta servi damnati sunt. (*inquit Tullius in Ver-
rem.*) Quid deinde: quid censetis? furtum fortasse: aut præ-
dam expectatis aliquam: Noli usqueaque eadem querere:
in metu belli, furandi quis locus esse potest? Produci ad
supplicium, necesse est; itaque producantur, & ad palum al-
ligantur. Etiamnum mihi expectare videmini, Judices, quid
deinde factum sit; quod iste nihil unquam fecit sine aliquo
quæstu, atque præda, &c. Expectate facinus, quàm vultis
improbum, vincam tamen expectationem vestram. Tum sub-
jicit, quo pacto Verres pecuniâ corruptus reos solvi jussisset,
VII. Verr. 10.

Audite, quanto fuerint olim in pretio litteræ, quibus
homines doctos honoribus ornârunt non ipsi modò Reges, sed
O 2 Tyranni.

Tyranni. Platonem Syracusas venientem excepit Dionysius Tyrannus, at quâ pompâ? quæ apparatu? expectatis hic forsitan ei vias fuisse cylindro æquatas, ut Caligulæ? aberratis. Aureis resperfas ramentis, ut Commodus? hallucinamini. Floribus constratas, ut Heliogabalo? nihil minus. Quid igitur? accipite, atque suspicite. Platonem ipsum, aureis vectum quadrigis, auriga ipse Dionysius in urbem introduxit.

Hæc nuper scemina ancillulam, cum ferire vellet, idque non posset commodè, quod manus haberet impeditas; (tenebat enim alterâ speculum, alterâ gemmeum torquem & armillas aureas;) quid illam fecisse putatis? Speculum illud, dicit aliquis, in ejus caput impactum fortè conminuit? nequaquam, nam pretiosius erat, quàm ut de causâ tam levi frangeretur. Quid? num pede illam percussit, aut cubito? nimis hoc usitatum est cuius de vulgo mulierum. An conviciis laceravit? & illud etiam nimis est vulgare. Quid igitur facere potuit? neque enim alia videtur esse ratio explendæ iracundiæ, aut doloris ulciscendi. Imò alia est, sed insolita ac nova. Nimirum dentibus rem agere instituit. An tu, dentibus? quonam verò modo? Puellam, quæ à tergo erat ejus, ut capillos comeret; coram venire jubet; parat illa: tum verò inhumanissima hæc mulier in ejus os irruens, nasum impetit, cumque avertens opportunè ancilla vultum, pro naso obtulisset aurem, hanc furia penè totam mordicus abstulit. O nequitiam inauditam!

Transitio, non tam figura est, quàm quidam veluti figurarum nexus, quo fit, ut aptè inter se juncta orationis membra choæreant, efficiantque unum quasi corpus. Dicitur autem transitio, quod per illam ab una orationis parte transeat ad aliam; quod qua ratione fit præstandum, non tam præceptis, quàm usu- & lectione, condiscendum est. Monco tantum nullam rem ferme esse, in qua orationis ingenium, industriæque magis eluceat, quàm in his transitionibus: easque omnium illustrissimas vulgò censeri, quæ orationis partes ita delicatè committunt, ut ipsæ commissuræ vix appareant. En tibi nonnullas vulgares formulas.

Ad hæc illud etiam considerandum nobis est.

Adde his, accedit his, accedit ad hoc, huc accedit quod, &c.

Huc

Huc pertinet, eodem pertinet, his finitimum est, huic proximum est illud, &c.

Ad hunc ordinem referendum est, quod domi contigit, &c.

Jam verò quid referam? &c. Age verò, explicemus nunc, &c. Quid, quod suos etiam incescit?

Nihil jam dico de illo scelere. Omitto domesticas ejus sordes. Nam illud quid attinet commemorare?

Andistis gravissima, sed audietis graviora.

Sed hæc privatim, nunc, quæ publicè gesta sunt, videamus.

Sed hæc juvenis peccavit, nunc senis virtutes audietis

Quid his immoror? ad id, quod est hujus causæ caput, festinet oratio.

Habes quid in illum contulerim beneficiorum, nunc quam gratiam mihi retulerit, accipe.

Sed hæc vetera, illud autem recens.

Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres Conscripti, apparet esse commotum, sudat, paller.

Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite.

At etiam ausus es? quid autem est, quod tu non audeas.

Ad ejus Tribunatum, qui ad se se jam dudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentò studio cursuque veniamus.

Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.

CAPUT IV.

DE AMPLIFICATIONE.

Amplificationis nomine hic ego cum Cicerone intelligo graviores quandam affirmationem, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem, & quæ non nisi ad magnas, gravesque causas adhibetur: cum Isocrate artem illam intelligo; quæ ex parvis ampla, (unde amplificationis nomen deductum est) ex angustis extensa, & lata (e quo dilatio nuncupatur) ex compressis diffusa, & explicata huius.

SECTIO I.

Amplificandi prima Ratio.

Amplificare non est inani verborum exaggeratione rem augere supra modum, eique plūs attribuere, quàm veritas concedat. Sed amplificare quidpiam dicimur, quoties ea, quæ insunt in ipsa re, aut affinitatem habent cum illa, exprimitur dicendo. Sic suas Propola merces amplificare dici potest, cum quæ habet variis in cistellis recondita, convoluta, & complicata, evolvit, exponitque in officina suâ quæque locò: similiter Orator dilatare dicitur aliquid, cum ejus partes omnes, aliis insertas ac permixtas explicat, ut singulæ appareant: & suum ab aliis segregatæ obtineant locum. Quod planius ut fiat, adverte nullum esse argumenti genus, nullam sententiam, propositionem nullam, quæ, cum sit quoddam totum, seu physicum, seu morale, partes non habeat suas, vel physicas, vel morales, hoc, est, cogitatione distinctas. Primi generis partes habet hæc propositio: *Orbem peragravit universum*: Orbis enim veris partibus constat; terrâ scilicet ac mari, provinciis, regnis, variis regionibus. Secundi generis partes habet ista: *Cæsar fravrem interfecit*. Nam execrandi hujus facinoris partes, saltem animò distingui inter se possunt: adjuncta nimirum singula, quas vulgò circumstantias dicimus; cujusmodi sunt, persona, locus, tempus, instrumentum, finis, &c. Quæ huic scelere sunt locò partium. Observa porro enivis pronum esse, veras ac naturales partes totius enisulpiam invenire, quòd nimirum cadant sub oculos: at quas morales diximus, non ità faciliè deprehenduntur, quippe, quæ ab ingenio nostro pendeant, & mentis acie quasi producantur. Itaque requiritur ratio quædam, quâ faciliùs investigari, & inveniri queant. Hanc verò rationem docet Rhetoricæ ars, ut in sequentibus exemplis videre est.

Rempublicam conservavit Cicero.

Ab enumeratione partium.

Cum perditissimorum hominum nefarios conatus represent in consulatu, audaciâque refutavit M. T. Ciceronis summa vigilantia, & divina dicendi vis; Senatûs auctoritatem debi-

debilitatam, ac propè oppressam erexit. Equites Romanos asseruit in libertatem, plebem vindicavit à servitute crudelissima, ignem ab ædibus prohibuit, sacrilegia, & rapinas ab aris, & templis, à mænibus ruinam, tyranidem à Curia, Rempub. denique universam jam præcipitatam, & in certum ruentem exitum, invictò robore sustinuit, mirabili solertia excitavit, & in pristinum gradum restituit.

Vides ibi recessitas partes Reipublicæ singulas.

Judas prodidit Christum.

Ab enumeratione adjunctorum.

Partes illius propositionis adjuncta sunt.

Quis prodidit, quem, quibus, quamobrem prodidit, quibus auxiliis, quomodo, ubi, & quando prodidit. Quibus omnibus in unum collectis conditionem illam sic expones. (*Quis?*) immanis ille furcifer ac latro, tetrum illud horribileque hominis monstrum ex omni scelere concretum, vilissimus ille detestabilisque servus. (*Quem?*) Dominum ac DEUM suum, omnis sanctimonix fontem, omnis thesaurum sapientiæ, hujus universitatis effectorem, summumque arbitrum. (*Ubi?*) in horto divinis dudum ipsius veltigiis, precibus ab lachrymis, nunc etiam fuso humi sanguine, recens consecrato. (*Quando?*) hæc eadem nocte quâ, post celebratam cum illo cœnam, lutulentos ejus pedes Christus ipse abluerat, & extenderat. (*Cir?*) cestro avaritiæ percitus, turpissima pecuniæ cupiditate stimulatus. (*Quomodo?*) non aperta vi, sed dolo irruens; non denuntians palam bellum, sed pacem simulans ficta salutatione, pestilentis complexu, atroci osculo. (*Quibus?*) nefandæcarnificum cohorti, quibus rûpatus erat; & insensibilis inimicis, ejus vitæ jam diu insidiantibus, per inauditam, execrabilemque perfidiam vincendum, exeruciandum, objecit. Poterunt illæ partes seorsum ac separatim tractari, additis transitionibus idoneis.

SECTIO II.

Amplificandi rationes aliæ.

Aliæ amplificationis rationes ducuntur ab aliis locis orationis, in quibus nimirum, tanquam in quibusdam pyxidibus,

bos, argumenta, & probationes includuntur. Quemadmodum autem pyxidibus, narthecisque adscribi solent earum rerum nomina, quas continent; ita hi loci quibusdam notis indicant, quid in quoque loco queri oporteat. v. g. hæc nota, seu epigraphe, à *defuritione*, ostendit inquirendas esse illo loco definitiones rerum, de quibus agitur. *Anotatione nominis*, investigandum, esse, quid rerum illarum nomina significent. *A distributione partium*, quibus partibus illæ constant: & sic de aliis. Illud autem præcipue curandum est, & indagandum, qui loci argumento, quod suscepisti, convenient ores sint, & qui minus idonei, ut his omissis, diligentius excutias illos.

Quo pacto ex omnibus locis capi argumenta possint, non uno loco docuimus.

Nonnullos ad inveniendas rei cuiuslibet proprias dotes adiuvat series quedam, & index nominum adiectivorum, & substantivorum: è quibus colligunt, quid in laudem, aut vituperationem dici possit.

Adjectiva ad laudem pertinentia.

Admirabilis, augustus, amabilis, beatus, bonus, carus, constans, desiderabilis, divinus, doctus, dulcis, faustus, fortis, gloriosus, gratus, honestus, honoratus, illustris, innocens, iustus, laudabilis, magnificus, nobilis, perfectus, pius, potens, præclarus, rarus, sacer, salubris, sanctus, sapiens, splendidus, sublimis, tranquillus, verus, vigilans, utilis.

Substantiva laudis.

Astrum, cælum, cor, decus, agnus, consolatio, corona, flos, lux, pax, præmium, quies, Rex, Regnum, religio, salus, sceptrum, sol, templum, thesaurus, victoria, vita.

Adjectiva vituperii.

Arrogans, asper, atrox, austerus, barbarus, caducus, cæcus, callidus, captivus, contagiosus, contemptus, corruptus, crudelis, damnosus, deformis, demens, deplorandus, desperatus, durus, egenus, fallax, ferreus, ferus, flagitiosus, fœdus, fatidus, funestus, fuax, furiosus, horridus, igna-

rus,

rus, ignavus, improbus, imprudens, impurus, inanis incommodus, infamis, infastus, infidelis, ingratus, iniustus, insidiosus, insolens intemperans intolerabilis, inutilis, lethifer, malus, miser, molestus, mutabilis, nocens, obscurus, odiosus, periculosus, rebellis, rudis, sacrilegus severus, sordidus, stupidus, temerarius, turpis, vanus, vilis.

Substantiva vituperationis.

Bellum, cadaver, calamitas, carcer, catena, cœnum, crimen, dæmon, damnum, dedecus, dolor, fœx, fames, fel, fœditas, infidiæ, morbus, mors, odium, seditio, serpens, servitus, spinæ strages, stultitia, tyrannus.

Adjectiva communia.

Abconditus, abundans, adversarius, æternus, afflictus, amicus, aptus, facilis, fertilis, fecundus, immensus, immortalis, incensus, indignus, novus, patiens, perseverans, plenus, primus, armatus, avidus, bellicosus, celer, deceptus, infatigabilis, insignis, levis, liber, longus, lugubris, magnus, necessarius, severus, similis, testis, vacuus, venalis, vulgaris.

Substantiva communia.

Arbor, ars, arx, aula, basis, color, canalis campus, causa, clavis, calumnia, cunæ, cura, delicæ, fama, fax, flamma, fons, fornax, labor, lac, lex, opinio, orbis pondus, radix, rumor, speculum, via.

SECTIO III.

Figure Amplificationis præ cæteris idoneæ.

Magna pars amplificationis consistit in figuris, quibus argumentum ornatur. Illas exemplo ab uno facile cognoscas. Libet hanc sententiam amplificare, & illustrare.

Peccatum fugiendum est, quia innumeras in hac vita pœnas affert, & æternas in altera. Illam efferes.

1. Simpliciter, & sine exornatione per tri-membrem periodum.

Peccatum idcirco insectari debemus immortalī odio, & vel ipsius umbram exhorrescere, quia innumeras in hac vita parit æumnas, & in altera cruciatus afferre solet sempiternos.

2. *Per interrogationem simplicem.*

Quid peccato detestabilius? quid magis est abominandum? Nōne gravissimis doloribus in hac vita corpus, angoribusque mentem afficit, æternoque post mortem supplicii utrumque discruciat?

3. *Per Interrogationem obijurgatoriam.*

Quid agis, amens? quid moliris, scelerate? quid est, quod tot flagitiis corpus, animūque contaminas? An nescis, innumerabiles à peccato miseras invchi? An ignoras illam unam originem esse malorum omnium?

4. *Per Interrogationem, & Apostrophem?*

Quis, ô beatarum mentium dux quondam princeps Lucifer? quis inquam, te unā cum tuis asseclis ab altissima cæli regione præcipitem egit in tartarum? Dic tu, mortalium mortisque parens infortunatissime, quis te à felicissima vitæ conditione in infelicitissimam deturbavit? nōne peccatum?

5. *Per Apostrophem.*

O peccatum exitiosum! ô maximum unicūque malum! eū sedum ad id turpēque sis, cur te non averſamur? Cū summam æternamque nobis perniciem afferas, quamobrem te admittimus?

6. *Per Apostrophem ad peccantes.*

O cæci, ô inconsideratissimi, ô dementiores pseudibus homines, qui tam levi de causa, toties, tamque inania scelera patratistis! quid? vōne latet, quā horrenda vobis pœna immincat, & quantam malorum vim in vestrum caput fluat.

7. *Per Apostrophem, & Exclamationem.*

Quā verē, sapienterque dici solet: ignorantem esse, quicumque peccat! nescire illum, quid agat, quibus se malis implicet? Itā, est professō: Nescis, impure, nescis, quō tua te nefaria libido rapiat, Nescis, avare, nescis, quos ad scopulos te allisura sit cupiditas opum, ignoras, helluo, quā te in Charybdim immergas? ignoras homo vanissimē in altum plerōsque tolli, quō lapsu fœdiore ruant?

8. *Per*8. *Per Apostrophem, & Deprecationem ad Deum.*

Te, DEUS Optime Maxime, per infinitam illam tuam in humanum genus benignitatem oro obsecroque, immeritis licet veniam tribue. Excæcat miseris dementia, furor de potestate mentis dejicit; abripiuntur æstu cupiditatem, peccati gravitatem minime sentiunt; nec, quā fœdis se maculis inficiant, vident; nec, quā impiē divinum tuum Numen offendant, advertunt satis; nec, quā horrendis se pœnis obstringant, insani cogitant.

9. *Per Apostrophem, & Imprecationem ad Deum.*

O sancte DEUS! aspernantur impii tuum Nomen, tua sacra contemnunt, religionem violant. Quousque tantam impudentiam, malitiamque patiere? quousque abutentur celesti patientia tua? quin pœnas maturē reposeis tot flagitiis debitas? Levia ducunt, quæ in hac vita tolerant; morte atroci plecte perditos, æternis obrue catenis rebelles, sempiternis confceleratos suppliciiis maſta.

10. *Per Communicationem.*

Si imminentem à tergo carnificem videres, stricto ferro manūque jam elata paratum ad cervicem tibi amputandas, simul ac esset quidpiam contra honesti leges à te commissum, quid ageres? quidquāne tale perpetrare? Atqui cū immineat tibi æterna mors, novis te quotidie criminibus inquinans?

11. *Per Exclamationem.*

O amentiam mortalium! ô stultitiam incredibilem, omnibus lacrymis gemitibusque deplorandam! Turpem momenti voluptatem dolor excipit nunquam finiendus! hoc illi sciunt, hoc fatentur, hoc prædicant, & peccant tamen, & flagitia flagitiis cumulant.

12. *Per Præteritionem.*

Ut te à peccando deteream; non hic ego mala enumerabo omnia, quæ culpam consequuntur: quis omnia illa, vel cogitatione recenscat? Sileo dolores corporis; angores mentis; terrores stimulosque conscientia; & intestinos cruciatus: hæc, inquam, præteribo mala omnia, quod, tametsi gravis-

gravissima, finem habitura sint aliquando, æterna solum inferorum supplicia commemorabo, quibus torqueberis in omne tempus, nisi resipiscas.

13. *Per Hypotyposin malorum hujus vitæ.*

Enumera, si potes, partem malorum minimam, quæ parit peccatum. Cerne arduas bellæ regiones, hæc peccatum excitavit incendia. Vide exhaustas regiones incolis, quas lues absumpsit, hanc induxit lucem peccatum. Aspice lamentabili nece prostratos urbium cives, quos intestina odia in mutuam perniciem armarunt; hæc odia movit, peccatum. Intuere, quantis morborum doloribus, quot ærumnis obruatur hominum genus; hæc damna omnia peccatum innoxit.

14. *Per Hypotyposin malorum alterius vitæ.*

Non te movent ærumnæ, & calamitates; quibus obruantur scelerati, dum hujus adhuc fruuntur usura lucis. Descende cogitatione in tartarum, cerne ignes illos, rotas illas & verbera; cerne voragines præaltas & sine fundo fossas mephitum exhalantes intolerabilem, sulphureamque flammam atro mixtam fumo evomentes. Aspice, ut laniantur isti, ut torrentur alii, ut dissepuntur illi ut omnes incredibiliter cruciantur. Peccatum tantis illos pœnis addixit.

15. *Per Subjectionem ab Effectis.*

Si nondum te tartarci hujusce monstri fœditas terret, at saltem exhorresce, quæ mala proignit. Quid enim turbas movet, seditiones excitat, bella generat? nōne peccatum? Quid infert mentis ægrotudines, quid morbos, quid cruciatus, quid cædes innumeras? Nonnè sunt ista peccati stipendia? Quid naufragia navigantibus, quid pestilentiam urbibus, quid agris vastitatem, quid rebus extremam perniciem, quid mortalibus denique omnibus mortem sempernam importat, nisi peccatum?

16. *Per Subjectionem, ab Adjunctis.*

Quò te agas, infelix, post conceptum patratumque facinus? quò te recipies, quò fugias sequentem pœnam? quem in locum te abdes, quò Furæ ardentibus ædis armatæ te non insectentur? Discedes in desertissimas solitudines? te tibi

ibi lancinabit acerbius scelerum tuorum conscientia. Venies in publicum? ardebunt in te odia omnium bonorum. Quem appellabis, qui propulset à tuo capite imminentem, pestem? Amicos? improborum amicus nemo, nisi improbus. Affines, quos dedecorasti? Propinquos, quibus labein aspersisti? Parentes, quos affecisti maculis æternæ infamiae? Ad bonos beatosque genios te convertes? exhorrent tuum conspectum. Ad ipsum Deum? quem offendisti, qui poenas brevi æte infinitas reperet, nisi quàm mox illum verè placare pœnitentiæ conaris.

17. *Per Subjectionem, à Definitione.*

Quod malum, quod morbi genus, quæ calamitas, quod infortunium esse potest, quod non oriatur à peccato? Plagas times? tortor est. Ignominiam meruis? nihil peccato turpius. Vitam amas? ah! mors est omni morte crudelior.

18. *Per Prosopœjiam.*

Disiis meis fidem non adhibes? audi, quid vociferentur homines illi, quos vel in hac vita conscientia malefactorum divexat, vel qui suppliciis nunquam terminandis torquentur inferis. Peccata sunt, inquit, à nobis commissa, quæ nos excruciant; sunt Furæ, quæ nos quiescere non sinunt; hi carnifices, qui nos dies noctesque dilaniant; hæc flammæ, quibus urimur, hi stimuli, quibus fodimur; hæc verbera, quibus laceramur; hæc rotæ, quibus miserabilem in modum distrahimur.

19. *Per Antitheses.*

Exultas miser, exilisque præ gaudio, vel dum te sceleribus contaminas; victus es, & liberum te prædicas; conceptam in præcordiis mortem contines, & sectaris vitæ delicias; paratur tibi mala crux, & rides; impendet capiti suprema calamitas, nec moveris; discedit tuos ante pedes terra, horrendo hiato, & in barathrum lætus inilis. O cecitatem.

20. *Per Antitheses, & Comparationem.*

Age scelerate; age, facinorose; confer voluptatem, quam peccando percipis, cum dolore, quem patratu sceleris hauris. Evanescit illa puncto temporis: iste diuturnus

& nisi vitam emendas, sempiternus futurus est. Stat illa velut foris; hic totum pervadit hominem; nec corpus torquet modò, sed animum angit, æternūque cruciat.

21. Per Concessionem.

Estò, sit ita, ut, dicis; insunt flagitiis illecebræ, quæ blandiantur sensibus. At catenarum, quibus animum opprimunt, nonne gravitatem sentis? Oscula, quæ libat scelerata voluptas, sunt mollia, tateor: At quos simul infigit ungues, quæ vulnera infligit, eâne tu grata, eâne suavia esse dices? Non in iucunde canunt Syrenes fraudulentæ: ita est, at quos in scopulos, quas in fyrtes insidioso cantu te pertrahant; non animadvertis? Placet huiusmodi dolosa tangens escam: at voratus necat.

22. Per Distributionem.

Illecebrosum quidem est peccatum ad voluptatem, sed crudelissimum est ad pœnam, sceleratissimum ad ignominiam, æternū ad diuturnitatem. Et illud in se admittere quis audeat, eo delectari, in illo vivere, cum illo mori.

23. Per Increpationem.

Mortalium nequissimi, ecquando facietis peccandi finem? nullūne statuetis improbiſſimæ libidini modum? Ecquæ vos ratio ab infania, aut ab impudicitia pudor, aut ab effrenata licentia timor, aut à dedecore honestas, revocabit?

24. Per Dubitationem, & Gradationem.

Quo te nomine appellem, noxa exitialis? Morbum? morbis omnibus acerbior es. Pestem? te nulla pestis terrior, ac praesentior. Incendium? aliquid es perniciosius, Feram immanem? immanior existis. Mortem calamitosissimam? parum est illud quoque. An illa simul omnia esse dicam? nec satis illud erit etiam; ut enim hæc simul omnia in unum mala confluant, corpori duntaxat perniciem inferunt, tu gravis in animum: & quamvis ad animum illa pervenirent, finem tamen haberent aliquando, tu nullum cruciandi finem facis.

25. Per Gradationem, & Interrogationem.

Ubinam tandem aliquando subsistes; culpa pestilens? quo demum in gradu malorum hæcbeis? Dolo corpore conficis,

animum

animum id satis est? Caliginem offundis menti, labasctas iudicii vim, frangis ingenii vires, hebetasque aciem; de statu naturæ totum hominem dejicis: quò ultra serpes? Etiam mortem affers teterrimam? scio, ac video. At si mors saltem esset malorum postremum. Non erit; ultra mortem quoque peccatum, immortale malum, desæviet.

26. Per Ironiam.

Immitis injuriusque sum, qui innocentissimorum hominum deliciis officiam, qui importuna oratione voluptates turhem liquidas, quibus indulgent. Sinamus eos per otium frui conquestis tanto labore commodis, oblectent se vino, cœdibus, rapinis; volutate vos in cœno libidinum, obsequimini genio, indulgete cupiditati, nihil inde mali timendum vobis est.

27. Per Expositionem, à simili.

Videte stultitiam peccantium: ut certius celeriusque pereant, suis sibi sumptibus arcessunt malorum ultimum, domos ipsimet suas fodiunt, quibus obruantur; pyras extruunt, in quibus ardeant; nectunt laqueos, quos se interimant; momentaneas aucupantur voluptates, ut semper duraturis doloribus crucientur.

28. Per Synonyma, à dissimili.

Quis satis miretur, inconsiderantiæne dicam nostram, an dementia? qui ob inane lucrum rei levissimæ, nulliusque pretii, curis vigilis atterimus vitam? quàm fluxant voluptatem multorum emimus annorum labore, unūque, diem ut vivere beatos liceat, totam consumimus ætatis ætatem. Ut verò æterna evitemus damna, ut immortale fugiamus dedecus, ne à peccando quidem abstinemus.

29. Per Deprecationem.

Quò, quò ruitis infelices? Ah! per salutem vestram precor, abſistite. Prærupta lubricaque in crepidine versamini præalti præcipitii; quid oclis luminibus, impetūque malefano præcipientes ruitis? Aperite, vos oro atque obtestor per quidquid vobis charum est, aperite oculos: ac circumſpiciate tantisper, quàm horribilia vos mala circumſtent.

30. Per

30. *Per Cohortationem.*

Detestamini ergo, adolescentes, abhorrete morte pejus & inferno culpam omnem; occasiones peccandi declinate omni animi solertia, omni contentione mentis. Id unum spectent cogitationes vestrae omnes, ut praestetis vos immunes à noxa, ut deviretis delicta qualibet, ut puram ab omni labe vitam, illibatamque traducatis, cum obscurum jam vobis esse non possit, innumerales ærumnas, æternaque mala peccantibus impendere.

S E C T I O IV.

*Fontes, & exempla quædam graviorum**Amplificationum.*

Graviores illæ Amplificationes præcipue adhibentur ad movendos auditorum animos, in quo solet Eloquentia triumphare. Docuntur autem, ut sæpe diximus, ab insignioribus locis oratoriis certo quodammodo vehementiore, & splendidiore tractatis, adhibitis, nimirum figuris verborum & sententiarum illustrioribus, ut è sequentibus exemplis apparebit.

Primus hujusmodi Amplificationum fons est locus à definitionibus conglobatis; cum scilicet ejusdem rei variae definitiones in unum locum congeruntur; unde alio nomine congeries, seu frequentatio definitionum vocatur hic locus. Ità Cicero non satis habens dixisse incensam esse Curiam, adjecit definitiones Curiae plurimas.

Curiam, inquit, incendit, quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis; amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammarî, excindi, funestari.

Virtutem commendare si cupis, illam esse dices animi animam nostri, vitæ decus, mentis puriores delicias, æterni radium solis, felicitatis auroram, immortalitatis parentem, perennemque fontem honorum omnium.

Modestiae præconium.

Hac virtute quid quæso pulchrius, atque aded quid amabilius fingi potest? Est quippe animi facies amœna, pignus pro-

probitatis, nitor morum, pudicitiae munimentum, taciti hominis commendatio eloquens, humanæ societatis lumen & decus, rapax charitatis illecebra, sedes honoris.

Quid est invidia? Malum genitum à bono; caligo est à splendore oriens, pulchritudine nata deformitas, à risu lachryma fluens. Rivus est fellis, à fonte mellis profluens, è planta honestatis nequitiae fructus, proprius ab aliena lætitia dolor, calamitas domestica ab externa gloria manens, intestinum infortunium, quod fortuna creavit prospera, ægritudo voluntaria, crux fixa malevolis, & perpetua virtutis hostis.

Alter Amplificationis gravioris fons locus est ab enumeratione partium, de quo jam sæpe facta mentio.

Tertius Amplificationis fons ducitur ab effectis.

Vitii, & virtutis effecta.

Nulla, inquit, mala sunt, quæ non exoriantur à pestilenti fonte vitiorum; nulla bona, quæ virtus non afferat. Bene, sed nimis exiliter: expone, quæ mala illa sunt, & quæ bona.

Inde vitii demonstra fœditatem, quod rationi adversetur, quod contamine animum, quod divinum Numen offendat, quod auctorem suum diris exerciet modis, curis excedat, metu percellat, &c. Tum quod leges, quod instituta, quod fœdera cæteraque humanæ societatis sanctissima jura pervertat, labefaciat, excindat. Denique quod pestem rebus publicis, provinciis calamitatem, perniciem regnis, urbibus exitium, familiis damna innumera, singulis denique universum malorum agmen importet.

Virtutem autem si ornare cupis, dic illam esse, quæ mœstos recreat, ægros reficit, jacentes erigit, excitat afflictos, miseròsque levat; splendorem rebus obscuris, vilibus pretium abjectis dignitatem, vulgaribus honorem, humilibus excellentiam, contemptis commendationem affert, omnibusque venerationem conciliat.

Geographiam si laudare cupis, ejus effecta sic recensere poteris.

O artium præclarissima, quibus te litterarum monumentis extollemus? qua prædicatione celebrabimus? quo tibi

Poësis.

P

lau-

laudum genere pro tuis in nos beneficiis grates referemus? Nostros enim ut servias oblectationibus & emolumentis, facis mundi compendium, omnia loca sub uno aspectu posita oculis subjicis; remotas regiones proximis implicatas, exterisque ac disjunctissimis nostras innectis. Per te orbem utrumque percurrimus immoti, &c.

Cælestis gloriæ spem, vel desiderium ab effectis iræ commendabis.

O cælestis gloriæ beata spes! sine te jaceremus mortales miseri, aut ætumnis fracti, aut vitiorum lenociniis depravati, nisi nos velut avulsos ab uberibus voluptatum: invitares ad immortalis vitæ decus, erudires ad disciplinam, corroborares ad laborem, firmares ad pericula, interritos ad omnem casum eventumque redderes, nec adversis minùs rebus, quàm prosperis præstares invictos.

Quartus fons Amplificationis petitur à consequentibus: cùm ea, quæ rem quampiam consequuntur, exponimus. Ut, si adversus auctorem belli faciendi mala enumeres, quæ bellum sequi solent: videlicet.

Exhaustum ærarium, abacta pecora, proculcatas segetes, incensos vicos & villas, desertos agros, eversa mœnia, compilatas domos, direpta templa, fractam laboribus juventutem, tot adolescentium mores licentiâ depravatos, extinctas artes, corruptam disciplinam, obliteratam religionem, confusa divina humanæque omnia, tibi uni accepta referemus, si belli auctor fueris.

Solis Occasum consequentia.

Cerne ut occidente die, quasi natura omnis esset extincta sepultæque tenebris amicitur veste funebri mundus: ut accensæ micant toto æthere funestæ facies: ut cælum, quod mane præ lætitiâ colliguescebat in rorem melleum; serò solvitur in noxium fluetum: ut evanescit orbis pulchritudo, ut obsolescit splendor urbium, camporumque amœnitas, & plantarum vigor ac florum decor, ut triste silentium cuncta tene, dum solæ noctuæ, soli bubones, vespertiliones, ac ranæ infestant omnia ferali cantu. Interea cæteras animantes stupor ac pavor occupat. volucres gemunt in nidulis, homines jacent in lectis oppressi somnò, &c.

Quin-

Quintus Amplificationis fons adjuncta sunt, sive rei circumstantiæ. Ebrietatem Antonii exagitat ab hoc loco *Tullius Philippica II. num. 63.* Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippie nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in Populi Romani conspectu vomere posttridie. O rem non immodò visu fœdam, sed etiam auditu! si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cætu vero populi Romani, negotium publicum gerens Magister Equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit.

Sextus fons Amplificationis est à contrariorum frequentatione, cùm multa sibi adversantia congeruntur. Mirabilem habet Tullius Amplificationem ab hoc loco ductam, cùm describens ea, quæ in Varronis villa fiebant ab Antonio homine impurissimo, irâ loquitur:

At quàm multos dies in ea villa turpissimè es perbacchatus? Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera! quàm à dispari domino, (quamquam quomodo iste dominus) sed tamen quàm à dispari tenebantur! studiorum suorum Marcus Varro voluit esse illud, non libidinum, diversorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabantur: jura Populi Romani, monumenta Majorum, omnis Sapiencia ratio, omnisque doctrina. At verò, te inquilino (non enim Domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, inadebant parietes, &c.

Septimus fons Amplificationis est in exemplorum frequentatione: cùm scilicet multa coacervantur exempla, quibus probetur, quod propositum est. Porro exempla ejusmodi tractantur eleganter per comparisonem.

Octavus fons Amplificationis à comparatione petitur. Comparisonem dico, non eam, quæ res similes dissimilibus, aut similibus opponit; hæc enim spectat ad locum similitudinis: sed eam, quæ res majores cum minoribus, pares cum paribus confert contenditque. Sic Orator primâ in Catilinam, num. 3. *An verò vir amplissimus Publius Scipio Cæcilius Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipubl. priva-*

tus interfecit, Catilinam orbem terra eade, atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus?

Argumentum à minori urget eleganter D. Cyprianus colatis utriusque partis circumstantiis. Si Herus delinquentem servum punit, cur DEUS de homine peccante supplicium non sumet? Ipse de servo tuo supplicium exigit? & hominem homo obedire compellis. Cum sit eadem vobis fors nascendi, conditio una moriendi, corporum materia consumilis, animarum ratio communis; cum æquali jure & pari lege, vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo recedatur: tamen nisi arbitrio tuo tibi serviat, nisi voluntatis nutui pareatur, imperiosus servitutis exactor, flagellis verberas, fame, siti, nuditate, frequenter ferro, & carcere affligis, & crucias; & non agnoscis Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum.

Cicero pro domo sua num. 130. Cassium Censorem, ejusque factum cum Clodio, qui domum Ciceronis temere consecraverat; splendide componit. Quaso, inquit, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re compare. Ille erat summæ modestiæ & gravitate Censor, hic Tribunus plebis scelere & audacia singulari. Tempus, &c. Ità Christiani flagitium amplificare poteris, Christum scelerato quopiam facto negantis, ut ait apostolus, cum Divi Petri culpa, & negatione, & hunc levius illo peccasse ostendes.

Non est, quodd plurā congeramus Amplificationis, & locorum, unde sumuntur exempla, quæ passim legenti Romanum Oratorem occurrunt. Sic Orat. pro Cæcina, num. 67. laudat Aquilium Judicem, enumerando varias virtutes huic muneris accommodatas. Per commode accidit, &c. Pisonem omnium mortalium sententia esse condemnatum docet conglobatis ejus criminibus num. 96. An ego expectem, dum te, &c. Clodii pariter flagitia enumerat pro Milone num. 74. per egregiam repetitionem, & varia incisa. Causarum congeriem habes pro Sextio num. 46. ubi per allegoriam causas affert, cur exulare sponte, quam pugnare cum adversariis maluerit. Cum in hanc Reipubl. navim, &c. Effecta conglobat pro Lege Manil. Quid tam novum; quam adolescentem privatum difficili Reipublicæ tempore exercitum conficere? Pompejus confecit; huic præesse? præfuit, &c. Item Philip. XIV. num. 8. per prætermissionem. Refugit animus, eoque formi.

formidat dicere, quæ Antonius effecerit. &c. Congerit eventura mala ex Catilinæ conjuratione, pro Mur num. 85. Quid tandem fiet, illa pestis prorumpet in agros suburbanos; si huc advolabit: versabitur in castris furor, in Caria timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas, omni autem in loco ferrum flammamque metuemus. Eadem consequentia per Hypotyposin subjicit oculis quarta Catil. num. 11. Videor mihi hanc urbem videre: cerno sepultam patriam; versatur mihi ante oculos Cethegi furor in vestra eade bacchantis.

Dissimilium confictione probat Caelium Reipublicæ futurum, & comparisonem inter illum, atque Clodium instituit num. 78. Ab iisdem dissimilibus non esse tinendos Catilinæ socios monet, Catil. 2. num. 24. O bellum magnopere pertimescendum, &c. A contentione rerum pugnantium Milonem in patria retinendum esse persuadet, num. 104. Nolite, obsecro vos, pati, &c. Urget ab eodem adversarium pro Roscio Com. num. 18. Qua in re mihi ridiculè visus es inconstans, qui eundem & laederes, & laudares, & virum optimum, & improbißimum esse dices, &c.

Præter Amplificationis fontes hæcenus explicatos, alia à nonnullis vehementer laudatur. Incrementum appellant. & efficacissimum amplificandi genus à Quintiliano dicitur; cum oratio per gradus quosdam veluti crescit: ut; magna virtus est, si non lædas, à quo læsus es; major fortitudo, si læsus remittas iram, & veniam annuas; maxima gloria, si cui nocere potuisti, hunc beneficio devincias. Magna pars vitæ, inquit Seneca, elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Verrina VI. Unum hoc crimen videretur esse; pluræ sunt: sed ea quo pacto distinguere ac separare possim, nescio.

CAPUT V.

APHTHONII PROGYMNASMATA.

APHthonius, Rhetor illustris, elementa quædam Rhetoricæ litteris consignavit, inscripsitque Progymnasmata, id est: prævias quasdam exercitationes, quæ sternerent iter ad Eloquentiam. Illæ requirunt cognitionem aliquam Figurarum, & Amplificationis, itémque locorum, quos ora-

torios vocant; qua cognitione imbutos esse adolescentes Apluthonius minimè dubitavit, cum sua scriberet Progymnasmata. Quamobrem ea rejecimus in ultimum hujus libri locum, ut facilius intelligerentur, & major ex illis fructus caperetur.

PROGYMNASMA I.

De Fabula.

Quia narratio est quoddam quasi genus, fabulam & historiam tanquam partes complectens, explicanda primò locò esse duxi, quæ spectant narrationem. Virtutes enim & ornamenta, quæ vulgò historicæ, ac veræ narrationi tribuntur: eadem fabulæ, quæ fabulosa narratio est, attribui debere nemo neget, ut ex arte fiat.

SECTIO I.

De Narratione generatim sumpta.

Quæ sunt virtutes Narrationis generatim sumptæ, hoc est, seu veræ, seu fictæ, ac fabulosæ? R. Hæ quatuor. Brevitas, Perspicuitas, Probabilitas & Suavitas.

Quo pacto erit brevis Narratio? R. Si nihil afferatur, quod sit superfluum.

Profer exemplum? R. En, Cumensem, quem adolescens ille suspenderat in quodam domus suæ angulo arripisset, illum strinxit, & inimicum infectatus est, tandemque comprehensum percussit, atque interfecit. Hæc narratio nugatoria est, & ineptè longior. Brevis esset ac melior, si ita diceret: Arrepto gladiò fugientem affectus inimicum interemit.

Quomodo reddetur perspicua? Perspicua, seu clara existet; si viteur rerum, & personarum nimia multitudo; longiores omitantur verborum ac sententiarum circuitus; si denique tollatur omnis ambiguitas.

Da exemplum, in quo appareat hæc ambiguitas.

Do. Cum constaret privignum occidisse vitricum domus suæ dormientem, ad Judicem ejus nomen delatum est: Quid o' securus? Nam quæso, uter est interfector, aut interfecus? Et illa domus ejus est? Privigni, aut vitrici? Vaticinare.

Quo

Qua ratione fieri probabilis Narratio? R. Probabilis reddetur, seu credibilis ac verisimilis: si nihil contra decorum peccabitur; hoc est, si nihil dicetur, quod non conveniat personis ac rebus; nihil, quod loco, aut tempori non congruat.

Profer exemplum? R. Si quis diceret, pictorem se vidisse utroque orbatum oculo, præclaras imagines coloribus exprimere solitum, careret illa narratio probabilitate; id enim fidem superat.

Quomodo suavis erit? R. Primò, si verbis utaris elegantibus, nitidis, lectis, & sonantibus, ipsique rei, quæ narratur, maximè congruis. Secundo, si in ipso narrationis decursu expectationes concitabuntur; si motus animi interponuntur, ut, latitiæ, metus, iracundiæ, &c. Si colloquentes personas induxeris; si denique exitus occurrent inopinati & admirandi, quo vel audienti, vel legenti accidere jucundius nihil potest.

Declara id exemplo quodam? Si mortem Ciceronis narrare velis, & dicas, Popilius ad lecticam, quæ Cicero vehabatur, appropinquans, stare jubet lecticarios: extractumque Ciceronem obtruncat; hæc narratio insuavis est: ei suavis conciliabitur, si motus quosdam, & colloquia inseres, hoc modo. Ut eminens lecticam Ciceronis aspexit Popilius ad illam citato cursu contendit, stipatus, ut erat, armatorum militum globo; tum exclamans, & manum portendens, stare, inquit, lecticarii: famuli exterriti sistunt; lecticam milites cingunt, tum minaci voce Popilius: ubi herus vester? ubi Cicero? Qui audiens se nominari, seque unum peti, profert de lectica caput, & Popilium irato vultu intuens: En, inquit, feri carnifex, hoc caput amputa, & ad Antonium defer. Ille nihil cunctatus, gladiò, quem tenebat cervicem abscidit. Narratio ista nunc primò illa suavior est, ac venustior?

Quæ sunt narrationis ornamenta? R. Ea, sine quibus nuda, simplex, & incompta narratio est.

Quotuplicis sunt generis? R. Duplicis: Alia sunt in verbis posita, alia in sententiis.

Quanam sunt ornamenta, quæ in verbis sita sunt? R. Hæc præ cæteris.

P 7

Pri-

Primum.

Verba hæc, inquit, ait, & si quæ similia sunt, aptè reliqua dictioni alligantur; quod sit, cum nec initio, nec in fine sententiæ ponuntur, sed post unum, alterumve verbum, hoc modo; Finge matrem, quæ filium è caupona revertentem increpet. Censesne, inquit mater tantum dedecus melaturam diutius; Quid enim commisi mali? respondit adolescens. At Mater: & impudentem, inquit, etiam quærit, quid mali commiserit forciſer. Hic filius convicio exasperatus: Mene; ait, habes mater, famuli loco? Cui illa: Non famuli, respondet, sed nequissimi mancipii. Siccine verò, inquit ille, filium amas? Siccine verò, illa refert, tu matrem colis? Habes in hoc exemplo omnes ferme particulas, quibus est opus, quoties colloquia in narrationibus fieri necesse est: Advertendum tamen est, his vocibus, ait, inquit, & similibus, plerumque præmitti participia. Ut cæterum Imperator, sicut curru eminebat, dextrâ, levâque ad circumstantium agmina oculos, manûsque circumferens: Adeste, inquit, milites, erigite animos, victoria nostra est.

Ergo primos ordines, ut pulchrè sedebat in equo, obsequitans Alexander, simulque ad confertos cuneos protendens manus, certandum, inquit, commilitones.

Secundum.

Præsens tempus pro præterito in narrationibus eleganter usurpatur. Ut:

Philodamon rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, ad cœnam vocet. Ille suos familiares invitat; maturè veniant: discumbitur, fit sermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur, hospes hortatur; utuntur majoribus poculis, celebratur omnium sermone, lætitiâque convivium.

Tertium.

Plures infinitivi sæpe congeruntur, suppresso verbò, unde regi possunt; suppressis etiam aliis quibusdam vocibus, ac particulis, ut in hoc exemplo videre licet, quod habet Tullius, exponens: quo pacto Verres candelabrum gemmeum Regi Antiocho per fraudem eripuerit, cum illud rogasset afferri domum suam, perspicendi causâ. Afferitur

cande-

candelabrum à Regis domesticis ad Verrem, qui cum jam satis illud perpexisse videretur, illi tollere incipiunt, ut referrent. Ille ait: se velle illud etiam, atque etiam considerare, nequaquam se esse satiarum; jubet illos discedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. Rex primò nihil mettere, nihil suspicari (subintellige poterat,) Dies unus, alter, plures (subaudi abeunt,) non refert! tum mittit Rex ad istum. Si sibi videbatur, ut reddat. Jubet iste postridie ad se reverti; mirum illi videri (supple incipit:) mittit iterum. Non red-ditur. Ipse hominem appellat; rogat, ut reddat, &c.

Quenam illa ornamenta sunt quæ in sententiis consistere dicis? R. Sunt figuræ quædam nobiliores, quæ si suo ponantur loco, narrationem mirum quantum illustrem reddunt. Hæc verò ferè adhiberi solent.

Hypotyposis. Ut inflammatus irâ egreditur domo, ardebant oculi, emicabat ab ore Furor, horrebant capilli, &c.

Dubitatio. Quid aget misera? quam se in partem conferat? ad quem confugiat? cujus opem imploret? Patris? in vincula coniectus est. Fratrum? abducti sunt in servitutem. Propinquorum? diffugere omnes.

Suspensio. Quid deinde factum censeatis? victam fuisse promissis puellam? nullo modo. Cessisse minis? non cessit. Quid igitur facere potuit columba imbellis inter unges accipitris? Dicam, audite. Excisam sibi linguam in os impudici expulit, quo ille telo ictus, victusque cessit loco.

Communicatio. Ut: quæro à vobis, qui hæc auditis, si vestræ res in eo essent loco, quid vobis agendum esse censeatis? Fugam arriperem, inquit aliquis, nec resistere auderem. At hic adolescens resistit, imò adversarium inermis debellavit.

Exclamatio. Filiam exturbavit nuptiali thalamo, & genero nupsit. O mulieris scelus incredibile! ô libidinem inauditam! non timuisse hominum famam! non dedecus æternum! non furiarum ardentis iras! & cætera.

S E C T I O II.

De fabulosa Narratione.

Hactenus Narrationem spectavimus generatim acceptam, prout scilicet res, tam fictas, quam veras explicat. Cum res sunt fictæ, Fabula dicitur; cum veræ, Narratio propriè nuncupatur.

Quid est Fabula? *¶* Est sermo falsus veritatem effingens, hoc est, falsa quidem, & ficta narratio est: at sub fabuloso verborum cortice veritas semper latet aliqua, & utilis sensus.

Quas appellationes vulgò sortita est? Varias; nam modò Sybaritica, modò Cilix, modò Cypria dicitur.

Cur Sybaritica vocata quondam est? Quòd Sybaritæ, Græciæ populi, effemiuati ac molles, fabulosis parumque pudicis sermonibus oblectarentur.

Cur Cilix vocata est? Quòd Cilices, Asiæ populi, ob corruptos mores fabularum vanitate pascerebantur, anilibusque commentis; ita mendaciis assueti, ut in proverbii locum abierit *Cilix haud facillè verum dicit*.

Quare Cypria dicta? Propterea quòd apud Cyprios fabulatores in agno in pretio essent, & magnus fabularum usus.

Quamobrem Æsopica appellata est? Quid rogas, quod neminem latet? Quis enim nescit Æsopum omnium ingeniosissimè scripsisse fabulas, easque teri solitas omnium manibus sic, ut haberetur ille olim ignavissimus, qui eas non didicisset? Ex quo etiam natu illud adagium. *Ne Æsopum quidem trivisi.*

Quot sunt genera Fabularum? Varia: aliæ siquidem dicuntur rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ.

Quid vocas rationales Fabulas? Illas quibus quidpiam fingimus ab homine dictum, vel factum.

Quas dicis morales Fabulas? Quæ valent ad hominum mores informandos, & à belluis ortæ finguntur.

Quæ vocantur mixtæ? Quæ ex rationali, & morali compactæ sunt, id est, in quibus homines cum belluis sermocinari finguntur.

Cedo exemplum Mustela ab homine prehensa, cum instantem necem effugere vellet. Ah! quæso, inquit, mi homo, parce; cur necare me vis, quæ tibi muribus pargò domum?

domum? Id tu, respondit ille, meâ causâ si præstares, ac non potius tuâ, gratum accideret, quod facis, veniamque darem supplici. At, quòd mures occidis, ut gulæ tuæ servias, & quæ illi corroserint, consumas, vanum est, quod jactas beneficium: nunc ergo morere.

Hoc sibi dictum putent, qui meritum inane prædicant, dum suis unis student emolumentis.

Quæ utilitas fabula? Multiplex; delectat enim, docet, & movet. Delectari fabulis non pueros tantum, sed etiam viros ætate proveciores docuerunt olim Athenienses; quos cum Demosthenes, apud illos agens de magnis rebus, non haberet attentos, hoc apologo, seu parabolâ attentionem excitavit.

Asinum conduxerat adolescens, Athenis Megaram iturus, cumque flagrante jam meridie (æstas enim erat) calor cœpisset esse vehementior, sub asini ventrem se conjecit, ut umbram capteret. At is, qui locaverat asinum, litem intendit, asserens, se asinum locasse, non asini umbram. Hac fabella excitati auditores, animos & aures arrexerunt. Quod ubi Demosthenes vidit, illos graviter objurgare cœpit, qui de nugis audiendis solliciti. Reipubl. negligerent.

Quid docent fabula? Quæ ratione instituenda vita sit, quæ virtutes exercendæ, & quæ fugienda sint vitia.

Movent præterea Fabula. Quo exemplo id probares:

Exemplò Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ in Sacrum Montem secesserat, ad Patrum auctoritatem concordiamque revocavit, decantatò corporis humani Apologò, quem refert Livius. *Lib. II. primæ Decadis.*

Licetne in re seria, & sermone gravi alibere fabulas

Licet, sed rarò: videndum siquidem, quid res ac locus patiatur, tuncque præfari conveniet, à viris priscis, ac sapientissimis ista non sine causâ fuisse confecta, neque temere tot jam sæculis magno mortalium consensu fuisse celebrata: (deinde quid sibi voluerint, interpretabimur in hunc modum v. g.) ut enim significarent hominem avarum tam non habere quod habet, quam quod non habet, exhibuere nobis Tantalum quendam mediis in aquis æterna siti cruciatum &c.

Quo artificio texenda sunt fabula? Eodem prorsus, quo narrationes veræ. Debent nimirum, quod jam monui, quatuor habere virtutes, scilicet breviter, perspicuitatem, suavitatem, & probabilitatem.

Quid opus est probabilitate in fabulis, in quibus nihil est, quod verum sit, aut vero simile? Opus est tamen. Etenim, quamvis probabile credibiléque non sit belluas loqui v. g. & more hominum colloquia miscere, idque repugnat penitus earum naturæ: attamen si voce, & ratione uterentur, haud dubiè aliter vulpes loqueretur, aliter gallina; illius enim indoles subdola, tortuosa, & multiplex, hujus ingenium simplex, & rectum: aliter lupus, aliter agnus ageret; nam ille rapax, & ferox naturâ, hic contra mitis, ac minimè malus. Itaque si pecudibus illis, quas ratione uti fingimus, quidpiam attribueres ab earum natura abhorrens; v. g. si Mures induceres audaces, cervos lentos, columbas crudeles, benignos accipitres, & vulpes stolidas, peccares contra decorum, tuâque fabula probabilitate careret.

SECTIO III.

Exempla Narrationum, ac præsertim fabularum.

Siti agnus æstuans ad rivum venit, ad quem pariter accessit lupus ad bibendum. Cùmque superior staret lupus, & agnus inferior; ille tamen jurgii causam captans, agnum æculat, quòd turbet aquam pedibus. Hic modestè negat fieri id posse, cùm ab ipso lupo rivi unda decurreret. At maledictis, inquit lupus, me proscidisti ante sex menses. Neque id accidere potuisse respondet agnus, cùm nondum natus esset id temporis. At rursus certè pater maledixit mihi, subjecit ferox: atque ita correptum lacerat.

Sic adornare calumnias, & opprimere innocentem non est difficile.

Eadem stylo ornatiore.

Ad rivum agnus venerat, sitis levandæ causâ. Lupus huc etiam accurrit magis prædæ, quàm potùs delideriò, ac potius stimulante fame, quàm siti, & agni lacerandi occasionem aucupans. Fleus: inquit; audacule, non cessabis mihi aquam

quam turbulentam bibenti facere lutulentis pedibus tuis? Qui agnus: Qui possum, quæso, facere, quod quæris, tupe humanissime? vix heu! primoribus labellis rivum attigi, vix extremâ libavi undam linguâ. Mentiris, impudens. Turbâsti latices, lutulenta ad me fluit aqua. Ah! quid ais, tupe nobilissime? Nonne vides à te decurrere liquorem ad meos haustus? Obmutit hîc lupus repulsus ratione tam evidenti: sed mox ad alia se vertens, novum crimen comminiscitur. Non meministi, inquit, proterve, cum ante sex menses maledicta in me ingereres è stabuli fenestra, minas intendens transeanti? Bona verba, heros sylvarum inclyte, non cohærent, quæ dicis, verbo sit venia; nam qui tres tantum menses sum natus, qui potui ante sex menses tibi maledicere? atqui perinde est, inquit lupus, an mihi tu, totusne pater maledixeris; ille certè in me convicium jecit non semel; æquum est parentis pœnas inimicus luat natus. Quo dicto in illum insilit; correptumque dentibus crudelissimè devorat.

Quis enim labor innocentem structis calumniis insectari, & perdere? Quàm multi etiam nunc agnis imbellibus absumiles, cedunt in prædam iniquissimis hominibus, ut voracibus lupis; spoliantur bonis, famâ exuuntur, & privantur si minùs vitâ, at vitæ commodis?

De Corvo, & Vulpe.

Corvus raptum de fenestra caseum comedebat, celsâ residens arbore. Hunc cùm vidisset Vulpes, laudare cœpit penarum nitorem, & decorem capitis, totiusque corporis elegantiam: unam, ait, desiderari vocem, quam si haberet, nullam fore alitem ipsi comparandam. At ille demens, ut ostendat sibi non deesse vocem, & canoram quidem ac suavem, dum se ad canendum comparat, caseum emittit rostrò, quem celeriter dolosa vulpes avidis arripuit dentibus.

Eadem stylo compriori.

Sedebat corvus in excelso arboris ramo, caseum, quem rapuerat è fenestra proximæ villæ, pari aviditate, ac voluntate comedens. Hunc vidit vulpes, & invidit, ac linguâ sibi lingens rostrum, jam caseum devorabat oculis: spes tamen optato potiundi cibo affulget nulla, quamvis usque, & usque

usque arborem sollicitè circumneat, versètque se in omnem partem. Ad solitas se vertit artes, dejectoque humi tergò, collum, ac rostrum erigit obtutu in corvum defixo. Advertit corvus speculantem, & crocicans: quid exspectas, inquit, versipellis? (Te ipsum, respondet vulpes, te intueor, corve mi bellissime; nam hercule tuarum me penarum splendor in admirationem rapit: nihil equidem memini me vidisse se pulchrius. O si quantum præcedis plumarum nitore aves cæteras, tantum præires voce! nã tu absolutus fores numeris omnibus, nec ulla esset volucris usque adedò temeraria, quæ auderet tecum de palma contendere. Corvus mirificè delectatus commemoratione illa laudum suarum, agit primum, ut decuit, vulpi grates; se tamen non destitui voce asserit: & dabo, inquit, specimen; simulque cantilenam occinit, at simul caseam amittit. Quem vulpes arripens fugit, illusò corvò turpiter, qui canto in gemitum verso, stoliditatem cœpit suam deplorare, at serò nimis.

Sic capiuntur stolidi laudum venatores, sic inescantur inanìs gloriæ vesani aucupes. Quid enim faciunt, dum præbent adulantium vocibus patulas aures? Effundunt bona, rem familiarem dilapidant, existimationem amittunt, maximeque tum deluduntur, cum laudantur.

Quàm sit misera fors divitiarum. Horatius, summus dicendi, jocandique artifex, bellissimã fabellã explicat *Libri 12. Satyrã sextã*, ubi facit rusticum murem ab urbano mure lautò acceptum in opulenti aedil'us convivio fuisse. In mediis epulis auditum ingens à molossis canibus, à famulis conclavia referantibus murmur, trepidasse mures, & in latebras se coniecisse. Illas rusticus mus, ædium ignarus, agrè invenit: & post discussum periculum à metu se colligens, vale inquit: malo meam cum securitate inopiam, quàm tuam hanc cum tanto timore, & sollicitudine copiam. Fabellam soluta numeris oratione totam hic dabo.

Si quis, inquit Horatius, Arelliam felicem eo nomine, quoddam affluat divitiis fortè prædicet, ignarus nimirum, quantis illæ molestiarum, curarumque spinis obsita sint, hac fabula continud illum Cervius familiaris meus dedocet. Ajunt urbanum murem à rustico mure veteri amico, adhibitum olim fuisse ad convivium in angusto, & exili lecto. Erat ille quidem agre-

testissimus antiquæ parsimonix, nec solitus profundere tectere, quæ multo labore collegerat, ita tamen, ut cum spiceret hospites, non parum de illa sua frugalitate, ac modum asperitate remitteret. Igitur nec ciceri; quod servatum in reconditorio cavo habebat, nec avenæ pepercit, ut amico bene esset. Quin uvas siccas, & laridi corosa frustula apponebat, id maxime laborans, ut ferculorum varietate fastidium levaret hospitis delicati, ac superbi, qui dapes singulas summis dentibus vix attingebat. Cum interim herus ipse structorque convivii, jacens in recenti stramine, comederet frumenti grana, loliumque, cibos exquisitiores hospiti suo relinquens. Ille tam agrestis pertalus mensæ: Quorsum, ait, infelicem vitam in hoc montis clivo tanta vita vivis? Nonne tibi videtur satius homines feris, urbem memori anteferre? Audi me quæso, & mecum perge: siquidem quæcumque nascuntur in terris animalia, mortalem animam acceperunt à natura, nec mortem sive summis, sive infimis licet effugere. Quocirca, dum fas est, amice, genio indulge, & ita vive, ut sæpe meminoris breve tibi vivendi spatium esse concessum. Hac oratione permotus agrestis mus erumpit alacer domo: ambo dant se in viam, urbemque noctu clam subire meditantur. Jam nox d' midium cæli spatium confecerat, cum ineunt amplam, & locupletem domum, ubi lecti ex chore purissimo elaborati coccineis nitebant stragulis, & multæ dapes ex ingenti cæna relicte servabantur, in corbes pridie congestæ. Igitur mus urbanus, postquam rusticum murem in purpureo torali collocavit, hoc illoc ipse concursat instar servi ad ministrandum præcincti, & alios aliis aggerit cibos; partes omnes, & numeros vernarum ministrantium implet, atque, ut nihil nisi lautum apponat hospiti, singula prægustat, delibaturque. Agrestis mus tam optimæ accumbens mensæ triumphat gaudio, conditionem suam in melius mutatam sibi gratulatus, ac felici fortuna fruens, vultu ipso latitiam & hilaritatem, quam boni convivæ solent, præfert. At ecce! aperiri ibi magno cum strepitu fores; exilit uterque lecto, ac per totum cubiculum trepidus discurrit: Auctus majorem in modum est pavor, ubi canes latrati multo amplam domum implere. Tum verò mus agrestis urbanum ita compellare cœpit: Vae

leas cum ista tua vita: nihil habet illa, quod me juvet; placeat mihi inea sylva, meus cavi; ibi oleribus quidem parce ac duriter vivam, at facile me consolabitur animi tranquillitas, quam nullæ insidiæ, nulli metus perturbabunt.

Non est quod chartam occupemus coacervandis fabularum exemplis. Pulcherrima dabit Phædrus, cujus in versiculis lucet natus quidam Latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus. Dabit Ovidius in Metamorphosis, quas brevi, & accurato commentario nuper illustratas, & repurgatas habes. Quid lepidius, & concinnius illâ cænâ, quâ Jovem excipiunt Philemon, & Baucis, in arbore postea mutati? (*lib. 8. §. 15.*) Quis asininas Midæ aurea non ridet? (*lib. 11. §. 5. 6. 7.*) aut rusticus in raias versos non videtur audire coaxantes? (*lib. 6. §. 8.*) aut picas garrientes? (*lib. 5. §. 9. 17.*)

Addam his narrationibus unam, si non fabulosam, at fabulose proximam, quam tamen, sunt, qui veram esse defendant.

Opifex in Belgio quotidie à summo mane potabat usque ad vespem: vinò madidus redibat domum, uxorem, liberosque malè mulcabat pugnis, & calcibus. Illa diutius ferre non valens ebriosum conjugem, statuit, vinò sepultum collocare in feretro, involutum linteò funebri Id cum fecisset, lugere cœpit quasi mortuum; ejus lamentis exciti vicini confluunt ad ejus domum. Interim ebrius planctu increbescente excitatur à somno: miratur lacrymas uxoris, ac fascias sepulchrales: quaerit causam; audit se merò extinctum, nunc Dei beneficio singulari redire postliminò in vitam. Attonitus ille, pessimo liquori inimicitias denunciat immortales, promittitque se nunquam vinum deinceps gustaturum, & fecit, quod in se receperat.

Eadem Narratio stylo venustiori.

Fœminæ cuidam Belgicæ maritus fuit, egregius in patris potator, toto famosus oppido; dies integros pergræcando postquam in cauponis consumplerat, inclinante in vespem die, solebat titubante gressu reverti domum. Vix attigerat lumen, canere receptui uxor cum liberis, abdere se in latebras, expectare dum temulentus crapulam edormiret,

alio-

Alioquin in ejus os ille involare, pugnis, calcibusque miserum contundere, quidquid veniret in manus, impingere in obvios, denique pervertere mensas, abacos, omnia. Hoc cum tulisset uxor patientissima, nihilque non experta esset, quo virum avocaret à fœdissima potandi consuetudine, statuit demùm ad ultimum descendere remedium, & hanc, quod ajunt, quasi sacram anchoram jacere. Venerat ille aliquid impositum: id ubi advertit cauta mulier, in occasionem rei gerendæ intenta, excubat eminens de more latens, donec obdormiscat ebrius. Ur videt prostratum, & runchos jam evidentem audit, derepente advolat, fascias expedit, manus ligat, pedesque: tum sudariò caput implicat, & corpus linteò involvit sepulchrali, componitque in sandapila, quasi immoderandum ad sepulturam. Dein compositum ad inœstiam vultu exclamat mortuum! lamentis ades personant, accurrunt vicini, fit gemitus, & comploratio; audit plorantes ebrios, attollitque caput cunctis obstupescitibus; uxor letitiam pari stupore sinula o conjunctam præ se ferens inferetrum ruit exultans - dissolvit linteum, sudarium detrahit, fascias exolvit; & quaerenti marito causam, respondet: ad exequias confluisse, quos videbat, cives optimos; vino ipsi ereptam fuisse cum mente vitam, sed inauditò miraculò rediisse ab inferis. Credit vir scitè mentienti fœminæ, & vinum execratus, jurat per quidquid sanctum, est, abstemium se reliquo vitæ tempore ad seram usque mortem fore: & verò, fuit, quoad vixit.

Stylò magis oratoriò.

Matrona prudens, & honesta maritum habuit in Belgio, cum multis vitiis infamem, tum verò temulentia insignem. Quid non egit mulier cordata, recodem ut virum ad sanitatem revocaret? quas non intendit machinas? quam industriam non adhibuit? Sed nimirum corroborata erat longo usu insana perpotandi cupiditas, altioresque, egerat in ejus animo radices turpissima consuetudo, quam ut evelli ratione ulla, aut pudore posset. Convolabat quotidie simul, ac evigilabat in popinas. Quoties marsupio non sufficiente gulæ, cauponâ abiit expalliat, atque etiam penè exossa-

Post.

Q

con

tus pugnis, probrisque? Quoties inter redeundum (si hoc est redire, passu labi, & relabi quolibet offensantem altero quoque passu, & in tabernas, ac parietes impingentem) prosecuta est caterva puerorum sibilis, conviciis, luto? Sed enim acceptas foris injurias intus ulcisci solitus, ut primum attingebat limen ædium, horrendum illic vociferari, adesse famuli, adesse conjux. Illi contrà latebras aucupari, delitescere, trepidare. Si quem occupasset incautum, sternebat humi, & qua pugnò, quà fuste, pulsabat diris modis miserum. Quid ageret mater familias? quo se verterat? flebit? obsecrabit? irascetur? minabitur? Horum nihil omisit; verum frustra fuere illa omnia. Quid ergo faciet? Accipite: audax comminiscitur, actum. Jacebat ille aliquando vinò obrutus, oppressus sopore, quem nullas tonitruum fragor excuteret. Occasionem arripiens mulier, accedit: ac manum utramque primum, tum pedes stringit fune valido, sudariò postea obnubit caput, totumque circumvolvit corpus sepulchrali linteò. tum deinde stertentem parato collocat in feretro, & hinc, & inde tædas ferales accendit. Illicet mortuum conclamat conjugem, lacrymæ, ut solent fœminis, jussæ fluunt ubertim, & sinum rigant; tum capillos vellens, ac vocem tollens flebilem in modum: Mi marite, inquit, heu, mi marite, sic me orbam, & afflictam æternum deseris? sicine repentina morte raptus obiisti? Confluit interea omnis vicinia, agrum solantur, nec desunt, qui bonas preces pro defuncto fundant, proni in genoa. At ecce, dum hi lugent, illi plangunt, miserantur alii excitatus incondito clamore nebulo, rorachum ingentem imo emittit pectore, tum motat caput, tibiasque vinctas agit. Hic omnes stupere, exclamare, rediisse in corpus animam, defunctum revixisse. Uxor, quæ vix tenebat risum inter lacrymas, vivum lugens, quem vellet mortuum, vero dolore verso in fictum gaudium, ad feretrum accedens: O mi vir! inclamat, quàm maxima voce potest. Audit ille, recluditque oculos, perque linteum lucem videns malignam, brachia, & pedes gravi nodo revinctos sentit. Quid cogitasse arbitramini vivum cadaver? plorantes, gementes, ululantes audiens, funebrumque apparatus intuens pene mortuum è vivo fecit horror stupori mixtus: trepidat se tantillum movere, taciturnusque

ssque audit lugentem conjugem. Sicine inquiebat vestrellis, æternis ignibus addictus es; mare optime? O! si vel ante mortem expiasses animum tot, tamque infans commorationibus inquinatum! Hæc immotus audit miser, tantumque susurro femino tuo fucelamat. Fingit uxor metum, gaudium mixtum, & vivis? vivo inquit ille, redux è lethi, & Tartari faucibus. Reduxne ab Orco? Redux? ô chara coniux, expedi, ah quæso! vincula expedi. Vix funestis extraharat falcis brachia, & sudariò caput, cum ille ad astra tenens manus, voveret alta voce solemne votum, per omnem vitam vinum se nunquam, ne primoribus quidem labris, libarum; & stetit promissis, siccam in posterum vitam ad seam usque mortem exigens.

Narrationum exempla luculenta subministrabit Cicero in orationibus contra Verrem, pro Cluentio, pro Milone; &c. in libris de Officiis, de Oratore, de Divinatione. Dabit non pauca Horatius, nec invenusta lib. 1. *Sar. 5.* ubi sumitur Romæ Brundisium usque describit: & *Sar. 19.* ubi narrat quantam sibi molestiam garrulus exhibuerit: & lib. 2. *Sar. 33.* ubi cenam insulsam falsè pingit.

CAPUT VI. PROGYMNASMA. II.

De Chria.

SECTIO I.

Quid sit Chria, & quoruplex.

*Q*uid est Chria? R. Est utilis quædam expositio, seu explicatio facti alicujus, vel dicti, vel utriusque simul, certis capitibus comprehensa.

Quare hoc genus Amplificationis Chria dicitur? Quia vocabulum hoc Chria usum, sive utilitatem significat: unde nonnullis usus appellatur.

Quoruplex est Chria? Triplex. Alia est activa, alia verbalis, alia mixta.

Quid est Chria activa? Illa est, quæ actionem, seu factum aliquod exponit, & exornat.

Da Exemplum? Lacedæmonii, suis ut liberis ebrietatis odium, horroremque ingenerarent, adducere illos erant soliti in conspectum servorum, qui vinò se obruisset, nimirum ut sordido illo spectaculo detererentur ab hoc vitio.

Tarquinius Superbus, septimus Romanorum Rex, Legato, quem ipsi filius miserat sciscitatum, quidnam se facere vellet in urbe Gabii, ad eam redigenda in patris ditionem, nihil respondit; sed in hortum ædium transit, sequente Nuntio, & responsum expectante, ibique inambulans, tacitus summa papaverum capita baculo decussit; ex quo filius intellexit, Primores urbis interimendos esse, quod brevi præstitit; sic urbs tota in Tarquini ditionem concessit.

Quid est Chria verbalis? Illa est, quæ verba prudenter ab aliquo prolata explicat.

Da Exemplum? 1. Difficilius est imperata facere, quam imperare facienda. 2. Pro focis interdum pugnatur acrius, quam pro Aris. 3. A summo declinantibus facilis est ad infima, & prærupta quæque casus. 4. Non est in ejusdem manu ignem injicere, & injecto spatium, modumque statuere. 5. Sparsa in commune gratia ab omnibus accipitur, à nemine redditur.

Quid est Chria mixta? Ea est, quæ factum quodpiam sermone conjunctum complectitur.

Da exemplum? Diogenes cum puerum vidisset petulantem, & immodestè se gerentem, ejus Prædagogum fuisse percussit, adjiciens verberibus verba hæc: Siccine puerum hunc tuæ curæ commissum instituis?

Seytharum Rex octoginta filios moriturnis cum advocasset, jaculorum faciem singulis frangendum porrexit, sed frustra; quis enim tot jacula simul collecta frangeret? Ipse vero tela singula seorsum eximens, nullo labore fregit, factoque monitum præclarum addidit: Quamdiu, inquit, vos conjungat mutui amor, tandiu incolumes, invictique eritis: at si qua dissensio vos segregabit, ac distrahet, vincemini facile.

SECTIO II.

Chriæ Partes.

Quenam sunt illa partes, seu capita, ex quibus Chria componitur? Octo ista: Encomium, Paraphrasis, Causa, Contra-

rium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum, Epilogus.

Quid sibi vult illa vox, Encomium? Inchoandum esse orationem ab illius laude, qui vel dictum protulit, vel edidit dictum illud, quod Chriæ materiam præbet.

Quid significat illa vox, Paraphrasis? Idem ac fidiceres: propositio facti, seu dicti, quod per Chriam suscepimus amplificandum; Paraphrasis enim nihil aliud est Latine, quam prior interpretatio, & dilucidior explicatio dicti cujuscumque.

Quid sibi vult illa vox, Causa? Asserendum esse causam æquam argumenti, quod pertractabimus; v. g. in hac sententia, *Pecunia obediunt omnia*, quarendum esse, cur omnia obediunt pecuniæ, tanquam dominæ? Et hæc præ cæteris excurret causa, quod pecuniæ usus ad omnia sit ferè necessarius.

Quid illa vox, Contrarium? Significat à contrariis rebus confirmandum esse, quod probandum nobis est; exempli causa: Quemadmodum pecuniæ obediunt omnia, id est, sicut opulenti in cæteros imperium exercent, videnturque cepti licentiam omnium rerum; ita è contrario egeni jacent, contemnuntur, aliorum voluntatibus coguntur obsequi.

Quid sibi vult ista vox, Simile? Illustrandam esse doctam propositam sententiam similitudine quapiam, ut: quemadmodum Regi famulantur subditi, & ab illius nutu cuncti pendunt, ita pecuniæ obediunt omnia.

Quid ista Exemplum? Monet, exemplum adducendum esse ad stabiliendum, quod intendimus. Ut si dicam ad confirmationem allatæ sententiæ: Cæsarem pecuniarum largitionibus viam sibi munisse ad totum orbis imperium occupandum.

Quid Testimonium veterum? Ostendit, scriptoris cujusdam veteris autoritate confirmandum esse propositam Chriæ sententiam, v. g. dicam, idem sensisse Virgilium, cum pecuniæ summam potentiam admiratus, exclamavit in hæc verba.

Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?

Quid denique sibi vult brevis Epilogus? Indicat quæcunque dicta sunt, brevi, aptæque verborum comprehensione concludenda esse.

SECTIO III.

De Primo Cbriz Capite.

Quam ob causam Cbriziam auspicamur à laude auctoris sententia, vel actionis amplificanda? Quia quò major est loquentis, aut agentis auctoritas, eò majoris sunt ponderis ejus seu dicta, aut facta. Ut ergo sententia, aut actio explicanda non fidem solum apud auditores, sed quandam sibi venerationem conciliet præmittenda est laus auctoris.

Qua ratione laudandus est auctor? Duplex hujus rei cautio est. Prima, ut laudes sint veræ; nam laudem, qui quis caret, ipsi tribuere, non est laudare, sed illudere. Li- cebit tamen, quod ait Cicero hoc genere, largiri nonnunquam plusculum etiam, quàm concecit veritas, & adhibere figuram, quam vocamus Hyperbolen, sive Auxesin, sed modestam. Secunda cautio, ut propriæ sint laudes, eique convenientes, cui adscribuntur. Sic Poëta non est laudandus à robore virium, sed ab ingenio; nec Imperator à suavitate vocis, sed à fortitudine, ac scientia militari.

Quasdam mihi hoc loco ideas exordienda Cbriz, quæso trade? Faciam, eoque libentiùs, quòd me non lateat nullam ferme rem esse in hoc genere, quæ tyronum animos molestius exerceat, quàm ista Chriziarum exordia. Cùm enim in iis dicti, vel facti ejuspiam laudandus est auctor, ut nunc mon- nebamus, ubi tritum illud, ac puerile: Merito laudandus est Isocrates, præciterint, continud hæret illis aqua, nihilque occurrat, quod adjiciant. Cui ego incommodo ut occurrat, eorùmq; hac in parte molestiam utcumque levem, varia exordiorum exempla subijcio, è variis petita Rhetoricæ locis, ac figuris, ad quorum imitationem similia ipsi condi- fiant, aut etiam meliora effingere.

In Ciceronis laudem.

A Definitionibus conglobatis.

Ciceronem, quem meritò appellare possumus supremum Fori Regem; Triumphatorem animorum invictissimum, Rhetoricæ Decus, & Ornamentum, Alumnus, aut Parentem potiùs Eloquentiæ, Latinæque facundia fontem, dicere so- litum accepimus: Præter culpam, & peccatum homini accidere nihil

nihil posse; quod sit horribile, aut pertimescendum. Quo quid melius, quid ab homine sapientissimo, veriùs dici potuit

Expendamus, amabo, verba singula divini sententiæ: ane verò, Marce Tulli, nihil pertimescendum esse ais præ- culpam? Quid? non est pertimescenda ipsa bonorum ja- tura? ipsa mors, &c.

In Virgilii laudem.

A partium enumeratione, per concessionem.

Laudent alii, per me licet, in Poëtarum Latinorum principe doctrinam non vulgarem, modestiam, & auræ po- pularis contemptum, castimoniam, & pudorem, quo for- ces, & obsœnitatem Ethnicis Poëtis familiarem fugit; ego prudentiam in scribendo, & sapientiam deimor, quæ cùm in multis ejus carminibus elucet, tum verò, cùm ait? Una salus vñtis nullam sperare salutem.

Enucleemus hoc mysterium; cujus sensum prorsus dicas carere sensu, si parum tibi perspecta fuerit Poëtæ mens. Quid enim verò, inquires, ut saluti consulat, qui ab hoste devi- ctus est, ei speranda nulla est salus? Ità plane, nulla spe- ganda est; cùm enim nullum sibi superesse viderit salutis con- sequendæ locum, quid non agat? quas strages non edet, ut se expediat? &c.

In laudem Aristotelis.

A notatione Nominis.

Non finè divino consilio factum putem, quòd Principi Philosophorum, Aristotelis fuerit impositum nomen. Quid enim sonat *Aristos*, nempe optimum; Quid *Telos*, nisi sum- mum, nisi perfectum, absolutumque significat? Fuit nimi- rum id nominis absolutissimæ laudis quasi prænuntium, qua vir ille summus sic excelluit, ut in ipsius, mente sapientia videretur fixisse sedem, at certè dono quodam Providen- tiæ crederetur esse progenitus; in cujus animo artes omnes optimæ, ac liberales disciplinæ vires suas ostenderent; adeò ut statutam humanæ menti metam, ingenii celeritate longè, multumque superasse visus sit. Talis, ac tantus vir audi- te, quid aliquando in commendationem litterarum respon- derit; rogatus enim, quo differrent docti ab indoctis, quo inquit, *viventes à mortuis.*

O dignum Aristotele responsum! ô mortaliū omnium sapientissimo digna vox! Hos tu vivere putas, qui omnis eruditionis expertes, in summa optimarum artium ignorantie versantur? Hos, inquam, vivere tu putas? quia sentiunt, quia loquuntur, quia cæterorum more usura lucis fruuntur? erras, hæc vita non est, &c.

In Senecæ laudem.

A genere, & forma.

Magnam quidem, meritamque laudem sibi sapientissimus Romanorum Seneca peperit, cum plurimis præclare factis, tum verò æquabili vitæ moderatione quam non minus in adversis ac in secundis rebus adhibuit; majori tamen luce gloriæ nomen illustravit suum clarissimis ingenii monumentis, quæ transmisit ad posteros, tam gravibus ornate sententiis, ut quamvis cæteræ animi laudes abissent, hæc una tanti Viri famam ad sempiternam temporis memoriam propagatura facile fuisset. Illum adeò non loqui diceres, sed oracula fundere; non scribere, sed leges ferre. At quàm argutas. Superi! quam exquisitas, quàm reconditas! Unam de omnibus vultis explanemus? Accipite quàm scite perversam hominum in carpendis aliorum, factis consuetudinem carpat ipse atque reprehendat. *Aliena vitia, inquit in oculis habemus, nostri a cetero sunt.*

Planè ita se res habet gerimus, quod agebat alius ille, manticam humero inpositam; illius anticam partem aliena peccata, in posticam propria immittimus: ut nostra hæc nunquam inspicimus, illa contra semper observentur oculis, &c.

In Cæsaris laudem.

A comparatione, & contrario.

Esti non satis dictu proclive plerique putent, plusne linguâ Cæsar valuerit, quàm manu, stylone fuerit, quàm pîlo, scriptis, quam factis, commentariis, quàm victoriis, dicendi, quâ bellandi arte præstantior; in ea ego tamen opinione sum, ut existimem, illum militare decus obscurasse scribendi gloriâ, victoriâsque vicisse suas dicendi laude, ingenique perniciat non modò affectum esse magnitudinem

anti-

animi, bellicamque fortitudinem, ac felicitatem, verum etiam bougè, multumque superasse? Quis neget ipsum egregia, quæ armatus gessit facinora, dedecorasse populorum infinita clade? palmas, quas messuit, miserorum rigasse sanguine? captarum direptione urbium, provinciarum suam amplificasse dignitatem, & per aliena damna, stragèsque publicas, quasi per gradus supremum conscendisse gloriæ fastigium? At vero ingenii victoriâ, quas retulit; eloquentiæ triumphis, ipsique Cæsari immortalem noniois famam pepererunt. Estimare, quæ de illo dixi, dicique possunt, unius hujus consideratione sententiæ, & ex ungue, quod ajunt, leonem agnoscite. *Nihil, inquit, Imperator faciat libentius, quàm supplicibus ignoscere.*

Audite Duces, Legati, Tribuni militum, Imperatores, audite Cæsarem, Imperatorum omnium Duceem, ac Regem, militaris officii jura describentem; ex eo discite, quid vobis sit libentius in bello faciendum, si palmas, si victorias merito celebrandas ambitis. *Nihil, inquit, &c.*

In Q. Curtii laudem.

A simili.

Terenti mihi, ac sæpenumero legenti Q. Curtii commentarios, deambulare videor in horto quodam ornatissimo inter pictas areolarum amenitates perventus distinctas flosculis, quorum odore incitari me undecumque sentio, jucundissimèque compelli, ut illum legam potius, ut istum alium prius decerpam. Haud ab simili ratione historiarum, dum lego Curtii, quasi laborat animus, mira sententiarum varietate blandè pellectus, ac veluti distractus, quibus pulcherrimè collucet tota, venustissimèque distinguitur. Una tamen præ cunctis arridet, quàm modò paulò curiosius, ceu florem eximium placet olfacere, attentiusque contemplari. *Nihil, inquit, tam altum natura conficit, quò virtus non possit eniti.*

Quid enim tam sublime, arduumque esse, aut fingi potest, quò virtute instructus homo aspirare non possit, atque

O 5

peritur-

peringere? quæ difficultates obijciuntur, quas non pererrant? qui opponuntur obices, quos non disjiciat? quæ impedimentorum moles, quas non evertat?

In laudem Severini Boëtii.

Ab effectis.

Qualis, quantusque fuerit, quam eximie cumulatus omni genere laudum Severinus Boëtius, quæ valuerit apud Reges gratiâ, quam excellenti fuerit in DEUM fide, quantâ publicam rem administrârit sapientiâ, quanta linguarum omnium cognitione floruerit, quos in lucem libros, ediderit, quæ virtutum monumenta reliquerit, quas pertulerit, ærumnas innocens, quæ vincula, quos cruciatus, quàm crudelem, acerâmque mortem pro Catholice Religionis defensione tolerârît si oratione recensere mihi esset animus, haud aliud profectò mihi faciendum putarem, ac malè feriatius ille, qui solem ipsum illustrare maligna candelæ luce moliretur. Unum duntaxat admiremur ex ex illo laudum sole radium, ipsius facta taceamus, dicta volvamus animò, hancque præcipuè dignam sæculorum omnium admiratione sententiam. *Infeliciores sunt, inquit, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam.*

Quis hoc credat? qui alios convitiis violant, injuriis afficiunt, iis ipsis esse miseres, quos vexant?

In laudem Sancti Hieronymi.

Per congeriem sententiarum.

Eximia quidem admirandi ingenii vis, ac doctrina, quæ celeberrimum Ecclesiæ doctorem Hieronymum floruisse constat, laudem, ac venerationem meretur summam. Illius eruditionem, cumulatamque linguarum omnium notitiam, omnium ingenuarum artium cognitionem perfectissimam, quæ excelluit, nemo dignè satis prædicet. Nulla mihi tamen ex innumeris, quæ illum commendavere, animi dotibus sublimior videtur, quàm inusitata illa sapientiæ virtus, cum in omni eius vita eminens, præcipuè in sententiarum majestate, quibus ea, quæ nobis tradidit, doctrinæ monumenta pererrantè illustravit. Quæ nè quis magnificentius à me dicta, quàm

magis verius forsitan existimet, placet ex iis unam proferre in medium, omnibusque mirandam proponere. *Sola, inquit, libertas est, non servire peccatis.*

Quid igitur, Doctorum maxime, qui sui juris, & pro arbitrio cuncta gerit, is non est liber? Non est liber. Qui nihil coactus, nihil necessitate compulsus, ea sponte agit omnia, eum tu non dices liberum? Non dicam liberum, &c.

In laudem Sancti Ambrosii.

Per interrogationem, & auxesin.

Quæ lingua usque adeò soluta, & eloquens, quæ tam disertâ volubilisque dicendi facultas, quod orationis genus tam expolitum, perfectumque, vel minimam laudum particulam, aut verbis exequatur, aut enumerando recenset? Quas Ambrosius illustri sanctimoniae fama, ingenique magnitudine sibi comparavit? Deficiunt me certe verba, quoties eximia ipsius, quæ transiit ad posteros, eruditionis ornamenta pervolvens, sententiarum, quæ, cum viveret, pleno profudit ore, consignavitque deinde litteris, varietatem, atque majestatem attenta cogitatione perpendo: Attamen omnium illa mihi semper est visa longè præclarissima, & ad morum informationem in primis utilis, ac pernecessaria, quam his verbis adumbravit: *Luxuria seminarium, & origo est omnium vitiorum.*

Si quis ergo omnia profligare vitia cupit, indicat uni luxuriæ bellum, immortales capitali huic vitio inimicitias denunciet, &c.

In laudem Diogenis.

Per congeriem, & antitheses.

Potuiene egentissimus, & simul locupletissimus ille mortalium, ille rerum humanarum contemptor, calcator ille fastus, & arrogantia, ridiculus ille, admirabilisque Philosophus, ac derisor Diogenes; potuiene, inquam, quidquam proferre verius, vel ingeniosius, quàm cum interroganti cuiuspiam quodnam sibi videretur sustinere terra gravius onus? *Indocilem hominem* respondit.

Laus Senecæ.

Per Antonomastiam.

Quàm sapienter clarissimum Hispani Parnassi lumen, & ornamentum Senecæ, ingenii subtilitate nulli secundus, sententiarum gravitate inferior nemini, verum, ac mirabile hoc effatum pronuntiavit: *Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.*

Laus Salustii.

Per Exclamationem.

Quoties Salustii, Historicorum omnium meo quidem iudicio facile principis, dignos æterna luce commentarios evolvo manibus, oculis perlostro, mente, animoque considero, continere me non possum, quin admirabundos exclamem: O virum omnium litterarum laude celebrandum! ò sempiterna dignum commendatione ingenium! quam prudenter digessit omnia! quam graviter cum cætera, tum vero hanc sententiam protulit: *Majorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto esse possunt.*

Laus Quintiliani.

Per Repetitionem.

Non sine causa magnus, ille, sapientissimusque declamator, & Rhetorum Magister Quintilianus, ob ingenium, eruditionemque celebratur. Quis enim illo in laudando compitior? quis in vituperando acrior? quis subtilior in edisserendo quis ornatior in verbis? quis? argutior in sententiis? Mihi verò acutior nunquam visus est, ac pressior; quam cum dixit: *Satis divitiarum esse, nihil velle amplius.*

Laus Theophrasti.

Per Apostrophem.

Quem ad finem illud semper in ore habebas, divinâ Vir facundiâ, Theophraste, magni Magistri Aristotelis discipule maxime, qui ad eam dicendi laudem effloruisti, ut meritò à Cicerone Philosophorum eruditissimus, & elegantissimus fuerit appellatus? Quid erat, quòd crebrò usurpare hoc illustre

lustre dictum solitus esses? *sumptus pretiosissimus, tempus est:* cum illud tamen in nugis, quòdque gravius est, in vitis, criminibusque plerique consumant.

Laus Demostheniis.

Per Sustentationem.

Doleo, inquit aliquando Demosthenes: Quid doles, Eloquentiæ, parens, & artifex, qui omnes, quotquot ante, vel post te floruerunt, dicendi gloria, orationis vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superasti? quid doles, inquam? quòd votis fortuna tuis parùm obsecundet? quòd morbus te aliquis, aut ægritudo mentis invaserit? *Doleo*, quòd anæthecanâ opificum industi id sæpe vidulus sum. O contentionem admirabilem! Dolet Orator ille præstantissimus quòd major sit, quam sua, opificum diligentia, &c.

S E C T I O I V.

De secundo Chriæ capite, Paraphrasi.

Hæc Paraphrasis aliud nihil est, quam uberior expositio sententiæ, ac dilatatio. Dilatari autem eo modo sententiæ quælibet potest, quo periodum amplificandam esse docuimus: *Part. 2.* Sæpè sufficit singulæ propositæ sententiæ voces explicare, ut si dicas: *Omnia amicis communia sunt.* Omnia: opes: honores, adversa, prospera. *Amicis*, Nempe illis, qui non oretenus duntaxit, sed ipsa re inter se amant, &c. Hæc ita explicata involve aliquâ figurâ: paraphrasim habebis, exempli causa. O vim amicitie mirabilem! quæ si quos inter se non recti solùm, aut paritæ communione, utilitatis, aut commodi causâ, sed animorum suavissima consensione junxit; illis omnia facit esse communia. (Tum per subjectionem ita perge,) quid enim amicus possidet, quod non communicet sponte cum amico? opes? at eas prolixè largitur. Honores? &c.

Placet amplificare alteram hanc sententiam.

Audaces fortuna juvant.

Ternæ illæ voces similiter exponendæ sunt, hand absumili ratione;

Primam vocem explicabis per subjectionem crebra repetitione mistam; per Ilocolon, &c.

Audaces.

Qui sunt audaces? Sunt, qui periculis non terrentur, qui discrimini obijciunt caput, qui nec vulnera, nec mortem exhorrent? quos nullus timor dejicit, nullus adversæ fortunæ casus remoratur; qui stimulatî præclara gloriæ cupidine, si committendum prælium est, primi se in confertos hostium cuneos immittunt? si vi expugnanda mœnia, scalas admovent, primi in hostica transiliunt castra; qui vulnerati non recedunt loco; deserti non respiciunt fugam, prostrati non concidunt animo. Tales si nacta fuerit.

Fortuna.

Dea illa, tametsi cæca, inconstans, dubia semper, ac varia, quantumvis perfida, & ut ait Lyricorum Vatum Princeps, ludum insolentem ludere pertinax; tamen illos.

Juvat.

In periculis tutos, armis invictos, malis nullis fractos tuetur, defendit, protegit, obices amover, labores levat, eis iter ad victoriam sternit, coronas, & immortalis gloriæ triumphos adorant.

Unum adhuc summamus exemplum.

Donec eris felix multos numerabis amicos.

Sententia hæc duobus tantum constat membris I. Donec eris felix. II. Multos amicos numerabis. Sic autem utrumque diffundam, quærendo quidem, quid sit esse felicem; denique quid sit numerare multos amicos.

Donec eris felix.

Esse felicem est. 1. Fortunâ uti prosperâ. 2. Opes amplas possidere. 3. Honores, ac dignitates obtinere. Hoc igitur modo illud expones per synonymorum congeriem.

Quandiu fortuna respondebit optatis tuis, vortisque suffragabitur; quandiu tibi fluent ad arbitrium omnia; dum opibus, honoribus; & reliquis vitæ commodis afflues, dum superba domus, &c.

Multos

Multos numerabis amicos.

Innumeros invenies, qui se tibi addictos, obstrictosque profiteantur, qui singulare suum polliceantur studium in omni genere officii, quod gloriam, & ad rem tuam spectet, qui palam prædicent, nullum pro te laborem, nullum se onus secuturos, qui, quæcunque tibi grata esse viderint, omni cura, ac diligentia complectantur. Occurrent tibi frequentes, cum descendes in publicum, deducant te, stipa bunt latus, honorificis te verbis excipient, salutabunt comiter, amplectentur, venerabuntur.

SECTIO V.

Transitiones ad connectendas Chriæ partes.

Subjungo jam communes quasdam transitionum formulas, quibus singula Chriæ capita copulentur inter se. Monuimus transiiones hujus vix sub artis præcepta cadere; sed ab ipso, quod tractatur, argumento deduci naturaliter; non tamen sine dicentis, aut scribentis solertia. Ne quid autem hac etiam in re desideres, nonnullas attexam, quæ omni ferme argumento convenire possint. Summam hanc sententiam exempli gratia.

Ardua est ad virtutem via.

Transiiones à Paraphrastico ad causam.

Si hujusce rei causam ex me quæras, dicam: arduam idcirco, ac difficilem esse viam virtutis, quod &c.

Rogas, undenam hæc difficultas oriatur? At nescis non aliam assignari causam posse, quam quod, &c.

Sciscitaris ex me causam hujus difficultatis? Accipe. Ideo mihi videtur via illa difficillis, quod, &c.

Nec mirum est virtutis iter plenum esse laboris, ac molestiæ; nam, &c.

Sed quid miramur, quod via ad virtutem ducens, tam incommoda & adeo impedita sit? Etenim, &c.

Atque hæc hujus difficultatis mihi videtur esse ratio; quod cum naturâ proclives simus ad vitia, &c.

A cau-

A causa ad contrarium.

Facilis contrâ, lubricâque ad vitium via est.

At verò via, quâ ferimur ad vitia, itâ commoda est, ut duce nequaquam sit opus.

Contrâ verò, quid facilius, quàm labi ad vitia! Quàm contrâ jucundum, & amœnum est vitiorum iter.

Nullum è contrario expeditius, & facilius iter est, quàm quod ad vitia non ducit, sed præcipitat hominem.

Sed, ut abrupta, plenâque laboris ad virtutem via est, itâ planissima, plenâque voluptatis est, quâ rapimur ad vitium.

At, ô miseram conditionem nostram! quantum molestiarum experimur, cum ad virtutem tendimus; tantum percipimus jucunditatis, ruentes ad vitia.

Atque utinam aquê saltêm incommoda esset ad vitium, atque ad virtutem est via! verum nihil simile nihil labore commune possunt virtus, & vitium; cum labore ad illam, voluptate ad hoc contendamus.

Age jam, oculos in virtutis viam conjice. Superi! quàm est salebrosa! &c.

A contrario ad simile.

Quemadmodum enim ascensus difficilis esse solet, tantòque difficilior, quantò infirmiores sunt vires ascendentes; & asperior collis est: Ita, &c.

Et verò, quod in arte Architectonica usuvenit, ut magnus sit in ædificando labor, in destruendo verò nullus, similiter, &c.

Vide, quantâ curâ, quanta contentione imago pingitur, quâ momento lacerari, delerique potest: Idem accidit, &c.

Sic non sine ingenti labore, ac periculo adamantes è rupibus inaccessis, aurum è terræ visceribus, uniones è fundo maris eruuntur.

Cogita, quanto cum labore artium omnium prima elementa discantur, intelliges, &c.

A simili ad exemplum.

Testes sunt Heroes illi omnes, qui vitam in ærumnis consumpsere, ut virtutem adipiscerentur.

Testes

Testes appello illos omnes, qui sanguinis pretiò thesaurum illum sibi compararunt. Vos appello illustres Viri, fortissimæque. Te appello, Alexi; te Carolomanne, qui, ut virtutem, &c.

Experti sunt laborem virtutis magnus ille Athanasius, Chrysostomus; Basilus, aliique innumeri, &c.

Sensistis hunc laborem; Doctores inclyti, invictissimi Martyres, celeberrimæ Virgines, dum, &c.

Quid exemplis opus est ad id stabiliendum, quod dicimus? Quis enim nescit intollerabiles ærumnas eos pertulisse, qui virtutis iter secuti sunt:

Requiris exempla? Testes desideras? Evolve annales omnium Gentium, &c.

Ab exemplo ad testimonium.

Nec verò aliud significare voluit ipse Christus, cum diceret: angustam esse vitæ portam.

Idem sentiebat ille, qui dicere solebat: nobis omnia laboribus vendere.

Quid aliud innuere Pythagoras voluit, virtutem affirmans cum labore semper esse conjunctam?

Audite; quid in eandem sententiam Horatius scripserit: Nihil sine magno vitæ labore dedit mortalibus.

Hoc ipsum declarare voluisti Sophocles, cum assereres: sine labore nihil homini bene unquam succedere.

Sed quid plura disputo? Audiamus, quàm præclare Cicero eandem hanc sententiam suo testimonio comprobavit.

Epilogorum formula.

Quæ cum ita sint, quis non fateatur, arduam esse ad virtutem viam, rem esse plenam negotii? &c.

Quæ cum ita se habeant; neminem esse puto tam à ratione alienum, qui virtutis studium, &c.

Itaque fateamur necesse est: nihil à scriptione illa verius dici potuisse, quàm cum assertit: arduam esse, &c.

Et erit deinde, qui in dubium revocare audeat, quod tot rationibus stabilitum est? videlicet arduam, &c.

Imponamus orationi clausulam, assensumque præbeamus manifesto huic oraculo: virtutis studio difficilius nihil esse, &c.

Perfui

R

Sed

Sed tempus est institutæ orationis expediāms exitum, iisdemque verbis, quibus initium dicendi sumpsimus, finem dicendi faciamus.

Hæ porro Conclusionum, seu Epilogorum formulæ vulgares sunt, & communes argumentis quibuslibet; at concinniores erunt, & aptiores, quæ ab ipsa Christi materia, seu ab ipsis, quod ajunt, causæ visceribus ducuntur; ut variis exemplis patebit paulò inferius.

SECTIO VI.

Exempla Chriarum.

Tria Chriarum genera esse diximus: alias in verbis, quæ verbales: alias in actione aliqua, quæ Activæ: alias partim in verbis, partim in Actione, quæ vulgò dicuntur Mixtæ. Exempla afferamus singularum, earumque (primi præsertim, ac secundi generis) ità singula prosequamur capita, ut, quæ primum, ac rudè stylò delineata fuerint, eadem paulò ornatiore pertexamus: sic nimirum facilis animaverso inter utrumque scribendi modum discrimine, advertes facilius, quid imitandum sit, & quid evitandum.

Chria verbalis.

In hæc Regis Salomonis verba.

Stultorum infinitus est numerus.

Multi quidem sapienter dixit Salomon: sed nihil sapientius unquam protulit, quàm cùm pronunciavit: Stultorum infinitum esse numerum.

Ità fermè Grammaticus, id ipsum autem Rhetor sic eloquetur.

Sapienter quidem illustrissimus ille Rex, qui ob eximiam, ac divinam, qua mortales universos superavit, laudem sapientiæ, clarissimum sapientis nomen adeptus est, & quasi proprium sibi quodammodo vindicavit; sapienter, inquam Salomon dixit, scripsitque plurima. At nihil magis consentaneum rationi, ac veritati congruum prolocutus est, quàm cùm stoliditatem hominum secum ipse reputans, divino incitatus spiritu, affatusque cœlesti numine, stultorum numerum infinitum esse pronunciavit.

Id

Ità est: omnes fermè homines desipiunt, & nullus est locus, in quo stultos non invenire liceat: verè quippe insani sunt, ac dementes, qui vitium virtuti præferunt, & terram cælo, Deumque rebus creatis anteponunt: atqui infiniti sunt, qui hoc stultitiæ genere laborant; ergo stultorum infinitus est numerus.

Impolita hæc oratio, & incompta sic ornabitur.

Ità est profectò: mortalium plerique (absit verbo invidia) eo graviore sapè laborant morbo dementiæ, quò sibi plùs cærens videntur sapere. Quo enim ibis oro te, ubi, non offendas insanos? eorum partem maximam, quos vides suis studere commodis, captare delicias vitæ, rerum suarum diligentem gerere curam, susceptaque negotia callidis consiliis ad optatum finem perducere? illos, inquam; quos vulgus hominum, ut prudentes laudat; extollit, ut providos; ut acres, & ingeniosos prædicat; eisdem Rex ille sapientum Salomon longè imprudentissimos; stultissimosque appellandos esse jure contendit. Quid? non appellabuntur insani, qui honestati turpitudinem, libidinem moderationi, virtuti vitium, cælo terram, caduca bona veris, ac sempiternis anteponunt? Non desipere dicam, qui relictis cælestibus beatæ vitæ gaudiis, obscænas voluptates consecantur? Non stultos vocem? qui momentaneâ delectatione æternos sibi parant cruciatus; qui proculcata ratione vitam belluis ducunt simillimam; qui gloriolæ inanes fumos aucupantur; qui omnia ex opinione, nihil ex veritate judicant?

Videsne discrimen utriusque Paraphrasis.

Causa hujus stultitiæ, tam latè patentis, est: quia plerique non rationem sequuntur ducem, sed cupiditates; quibus abripiuntur ad insanam illam vivendi rationem.

Hanc causam sic expone per Allegoriam.

Nimirum vitæ suæ ducem paucissimi sequuntur rationem, quæ, cùm deberet clavum moderari, & vitæ cursum regere, exturbata per summum scelus, & contumeliam, in sentina vitiorum demersa jacet; dum in ejus locum suffecta capi-

R 2

piti.

piditas tractat gubernaculum, & fluctibus insanis hominem exponit.

Contrà, sapientium numerus oppidò exiguus est.

*Hanc sententiam ità dilatabis per inductio-
nem allegoriam.*

Apparent interea, tot inter insaniētes naufragos, rari sapientes, navigantes in vastissimo procellosæ hujus vitæ oceano. Unus Ulysses numeratur, & unus Orpheus, qui Sirenum ferali cantu non pelliciantur in fraudem; qui Circeis illecebris non deiciantur de statu mentis; qui Scyllas, & Charybdes innoxii prætervehantur, & virtutis portum teneant.

Sicut inutiles lapilli, & plantæ nullius pretii sunt innumerabiles, ità infiniti sunt stulti.

Ornatius hoc ità expones per incisa, repetitionem, &c.

Citius profectò fluctus, quos ciere tempestas solet, aut arborum folia, quæ frigus hyemale decutit, aut lapillos, quos in littoribus alluunt undæ, quàm exortes rationis, ac prudentiæ homines numerabis. Ità enim naturâ comparatum videmus, ut præclara quæque rara sint, vilissima passim occurrant. Sic saxis ignobilibus, & silicibus loca omnia cernis obsita; sic inhorrescunt vepribus, infelicibusque plantis opprimuntur agri; sic, &c.

Exemplum dabit Noëmus, qui inter infinitos amentes solus sapiens inventus est.

Hoc exemplum sic explica, & sequens caput cum superiore ità conjunge.

Non nunc primùm infiniti esse cæperunt malefani. Ab orbis incunabulis eorum numerus crevit in immensum, & ità crevit, ut ex innumeris hominibus, post mille sexcentos, & quinquaginta sex annos, unus duntaxat inventus fuerit Noëmus, qui divinò suffragiò sapientis laudem adeptus sit, quique extorrem terris sapientiam exceperit in fatalem illam navim

navim divino jussu à se fabricatam, in qua solus cum suis à communi diluvio, rerūque omnium naufragio servatus est.

David Rex, & Propheta Salomonis filii sui sententiam suam confirmavit, cū dixit: nè unum quidem inventum esse, qui saperet.

*Hoc testimonium sic adbibebis elegantius per
Apostrophem.*

Id videras vates sanctissimè, Salomonis sapientissimi multò sapientior parens: hauserat ille à te disciplinam hanc cælestem, divinamque Philosophiam. Audierat te profectò, cū perspectà mirā paucitate sapientium, exclamares attentus, ac stupens: nè unum quidem ex omnibus ab rerum omnium inspectore Deo esse deprehensum, qui saperet, qui rectam virtutis viam sequeretur, qui vitam ageret hominē dignam. Omnes declinaverunt, inquebas, non est intelligens, non est usque ad unum.

Igitur sapienter dixit Salomon: stultorum infinitum esse numerum.

*Paulò concinnius ità perorabis per interrogatio-
nem periodice fusam.*

Quæ, si vera sunt, ut verissima esse, nemo sanus dubitabit, an non sapientissimè Salomonem asseruisse fatendum est? stultorum hominum tantam esse ubique gentium multitudinem, ut eos numerare nemo possit.

Chria activa.

Sanctus Franciscus factis concionaturus, non verbis urbem totam obit cum socio.

Singulare hujus Chriæ partium proponam artificium, quo illud facilius imitere. Exordiamur à laude Sancti Francisci.

Silete omnes: Franciscus se ad concionandum comparat, Vis hæc linea paginā implere? terna illius partes diffundenda sunt. Prima, Silete omnes, ab enumeratione partium, eos compellendo, quibus imperari potest silentium. Secunda, Franciscus, explicando, quis ille sit, per varias definitiones, & effectus. Tertia, se comparat ad concionandum, exponendo ab adjunctis, quid sit se comparare.

Silete Oratores; favete linguis Rhetores; sacri Concionatores, novum Concionatorem auscultate. Franciscus ille religiosæ paupertatis assertor inclutus, generosus ille contemptor opum, & inopiæ cultor opulentus; ille tam expertus litterarum, & eruditæ facundiæ, quàm virtutum dives; Franciscus, inquam, concionaturus prodiit è cellula, adeste animis omnes, & attend te.

Sequitur Paraphrasis, seu potius explicatio actionis illius, quæ hujus Christi argumentum est, quàmque his tribus verbis complector, Franciscus urbem modeste silens obit.

Porrò hæc actio ab adjunctis, & consueventibus amplificanda est. Adjuncta sunt, Francisci per urbem incedentis silentium, ac modestia. Consequentiâ verò, civium concursus ad illum videndum ipsiusque virtutis admiratio, variis restant signis.

Hanc Paraphrasin, sive expositionem adnectes per correctionem oratoriam; subicies crebram antithesin, cum substantiatione.

Imò verò intendite potius oculos, & aspiciat. Usus aurium nullus in hac concione futurus est; quippe, quæ silentiò fieri debet, non voce factis, non verbis, exemplò, non sermone. Quid expectatis? non ascendit Franciscus pulpitum, descendit in publicum; non sacram subit ædem, sed toram obit urbem; neque manus movet ad gestum, sed imnotas antepectus, modestissimè compositas tenet.

Nihilò tamen minus, etsi divinus hic Orator verbum faciat nullum, neminemque, vel alloquatur, vel aspiciat, susceptamque insitat viam silens, auditores innumeros nanciscitur: effundunt se obviam viri, & feminae, turmatimque ad audiendum, (iterum hic error) advidendum, inquam, Franciscum convolant. Modestiam suspiciunt incedentis, splendorem habitus observant, patientiam demirantur, vitæ sanctimoniam prædicant. Nec verò votis solum testantur conceptam animò re erentiam: at submissò corpore, venerationis ergò, honorem habent transeunti; procumbunt alii ad ejus pedes, & impressa solo lambunt vestigia. Illi contingunt manu trepida vestis detritæ simbriam, ac furtim fustula præsecant, Sed quid hæc singulatim commemoro? ad studium virtutis accenduntur omnes, ad salutarem Dei metum, æternæque vitæ cogitationem excitantur aspectu Francisci. Interea vir sanctus suam se refert incellam; jamque limen attingerat, cum

etiam ad illum conversus comes: Quò te, mi Pater, agis? inquit: Ubi illa concio, quam te in egressu habiturum esse dixeras? Cui ille: Concionem, inquit; peregrinus, atque ex animi quidem sententia, non voce peroravimus, sed exemplò.

Causa jam subjienda utilissimæ hujus, ac præstantissimæ concionis, quòd scilicet exempla efficaciora sint ad persuadendū, quàm verba. Hæc autem causa per expolitionem, & congeriem sententiarum idem fermè significantium dilatarî sic potest. Initium duces ab exclamazione.

O Concionem præclarissimam! ô tacitam, simulque eloquentissimam orationem! Perorasti Francisce, perorasti sanè feliciter, uberrimūque ex oratione tua collegisti fructum: persuasisti, tantòque facilius, quantò ad persuadendum differtior manus, quàm lingua est; & ad expugnandos animos machina multò validior exempla sunt, quàm præcepta; his videlicet illustratur humana mens, illis incenditur: hæc vocant, illa trahunt; hæc denique suadent; illa persuadent. Vis ô quicumque oratoriam proferis artem, persuadere vis arduam virtutis complanare viam? præi exemplò; spon-te sequentur alii; factis hortare prius, quàm conceptionibus; cælestem virtutis formam, nē verbis depinge tantum; vix enim auribus quisquam credit; sed eam moribus exprime, & velut oculis objice, statimque spectantium animos ejus amore succendes.

Contrario nunc ostendendum, verbis non aequè moveri homines, atque exemplis; insectando illos Oratores, qui cum non faciant, quæ docent, delectant quidem aliquando, at nunquam movent.

At vos, oratores vanissimi, qui eloquenti lenociniò, & illecebrosa loquacitate titillatis aures imperitas, aliudque nihil aucupamini præter auram popularem, & famæ rumulos; amabo, dicite? qui motus animorum, quæ immutationes voluntatum, quæ virtutum miracula præclaras illas, quas habuistis conciones, fuerint consecuta? Meditatas orationes, ad amissim exactas, & ad unguem politas assertis domò; vocem intenditis; obtunditis clamoribus otiosas aures; atquo fructu operæ? Vobis enim exardescentibus auditor friget; vobis perstreptentibus oscitat; inronantibus ob-

dormiscit. Quid ita? quia orationi vestrae mores non consentiunt; quia quod sermone statuitis, actione refellitis; quia quod suadetis verbis, praevicariante vita refutat.

Nempe non sonanti grandine sitientes rigantur agri, sed leniter stillante pluvia; non fulminum fragore segetes educantur, sed benigno Soli aspectu; non, &c.

Videte, quomilites ardore irruunt in hostes, quo furore irruunt in obfessam urbem per everfam moenia? Quid illos vitæ, ac necis obritos per media rapit pericula? Lux egregius, qui sublimis in equo, & exertum vibrans gladium, prævit.

Testis hujus sententiæ locuples, & veteris Francisci suffragator idoneus es, Francisco Borgia, Gandix Dux sanctissime. Concionabatur aliquando vir ille sanctus extra urbem in planitie patentissima, ob incredibilem hominum turbam è circumiectis oppidis confluentium; cumque nec posset audiri à remotioribus, imò nè intelligi quidem à proximis, quòd regionis linguam non ita calleret; fluebant tamen ab oculis omnium magno cum pietatis sensu lacrymæ; nonnullique interrogati, quid lacrymarentur, cum ea, quæ dicebantur non intelligerent? FLEMUS, inquebant: quia Sanctum concionantem intuenur.

Adeo verum est Leonis sanctissimi, maximique Pontificis oraculum: validiora esse exempla, quam verba, & plenius opere doceri, quam voce. Adeo nihil à sancto Francisco fieri potuit sapientius, & ad persuadendum accommodatius, quam cum exemplo modestiæ, reliquarumque virtutum concionaturus, urbem tacitus peragravit.

Cbria Mixta.

Diogenes accensâ laternâ, frequentissimò forò hominem quærit.

Quid cum laterna illa tua quæris, Diogenes lepidissime bipedum? quid investigas sapientissime nugator, cum accensa illa lucerna in meridie, medio in foro frequentissimæ civitatis? Responde tenebrio clarissime: quid investigas? Audite, quid respondeat: Hominem quæro, inquit. Hominem quæris? tu tot inter homines inquis hominem? Amplissimo

mo in foro: in tanta hominum ultro, citroque commensum multitudine hominem quæris? Quid, oculisne, an mente orbatus es? quos intueris, umbræne hominum putas esse, non homines? qui te salutant, qui percontantur, quid quæras, hos non homines esse putas? Non putat. Quærit hominem scilicet, non quemlibet obvium, sed prudentem, sed cordatum, sed temperantem, addictumque virtutis studio, denique sapientem. Quid enim censes tu, qui Philosophi hujus consilium, & responsum rides? quem, amabo, hominem esse judicas? quem hoc illustri nomine dignum arbitraris? Eūne, qui felicitatem turpissimis in rebus sitam existimans, nihil sibi expetendum putat, nisi quod corporeos sensus inani, aut obscæna delectatione permulcet? qui nihil cogitans de honestæ vitæ, & rationis officio, eo fertur anens, quò voluptas allicit, quò cupiditas incitat? Egregiam verò speciem, dignitatemque hominis, quem summus omnium opifex Deus præposuit terrarum orbi, cujus imperio subiecit omnia; cuius causa universam condidit mundi molem. Ille homo dicendus est, qui magnitudine animi, despicentiâ rerum humanarum, virtutibusque omnibus munitus spernit voluptates, refrænât libidines, coercet avaritiam, improbiſſimis dominis, ambitioni, ac turpitudini non paret. Hic ille homo est, quem Diogenes olim quæritabat, quemque, ut facilius inveniret, lucernam de medio gemitabat die.

Hujus enim generis homo non est obvius; eo more, qui vivat, perrarus est: accendenda tibi est id circo sagacioris judicii lampas, non corporis solum aperienda lumina, ut eum discernas ab aliis. Externam quippe oris humani speciem, plerique præ se ferunt: at cupiditatis immoderatæ plusquam Circæ poculò in varias mutati belluas, vulpium induunt alii fraudulentam indolem; luporum alii voracitatem imitantur; alii leonum rabiem, serpentium virus, asellorum stoliditatem, ac desidiâ, levitatem volucrum, moribus adæquant, ac sæpè vincunt.

Tales, si tu homines indagas, lucernam haud opus erit accendere, nec obire fora, compitæque necesse erit; ubique tibi occurrent, hujusmodi juvenies infinitos, vel occlusis luminibus: At si verum inquis hominem, si optas reperire sapi-

sapientem, sume lucernam, teque Diogeni comitem ad-
junge.

SECTIO VII.

Chriarum Argumenta varia.

Facturum me putavi rem æquè præceptoribus gratam,
ædiscipulis, si quædam hic argumenta Chriarum subne-
stere, materiâque rudem, & impolitam subministrarem,
in qua ipsi deinde tyrones elaborarent per otium. Plerâ-
que hic delineo, quarum Primæ Verbales - sequentes Mixtæ
erunt, ultimæ Activæ.

I. *Chria verbalis.*

Fiet in hanc Sententiam,

In via virtuti nulla est via.

Ovidius laudabitur ab ingenii magnitudine, & sapientia,
cum hanc protulit vocem: *In via virtuti nulla est via.*

Sententiæ hujus sensus est: nihil esse adeò difficile quod
homo virtute præditus præstare non possit. Difficultates
hic singulatim recensendæ sunt: labores, ærumnæ, jacturæ
honorum, ac nominis, morbi, mors denique: & ostenden-
dum, eas omnes difficultates egregiè à virtute vinci; adeoque
feliciter, ut quò labores graviores sunt, eò majorem colli-
gat gloriæ segetem, & uberiorem laudum materiam.

Cur nulla est via tam difficilis, quæ sit virtuti in via?
Cur nullus labor est tantus, quem superare virtus non pos-
sit? Quærenda erit idonea hujus rei ratio: v. g. quia virum
virtute præditum nulli terrent labores; non ipse mortis
aspectus conturbant, &c. Vide Horatium Ode *Fustum*, &
zenacem, &c.

Contrà: vitium est debile, iners, infirmumque, & vel
mini no labore homo virtute destitutus frangitur.

Quemadmodum fulmini nihil, occurrit, quòd obsistat: ut
Soli nullæ opponi nubes possunt, quas non dissipet: sicut
torrens repagulis objectis intumescens obvia quæque prornit:
sicut inclusus ignis erumpat, necesse est, nullæque super im-
poni possunt tantæ moles, quas non evertat; ita virtus, &c.

Quam

Quàm difficile David fuit, adhuc puer, & inermi, leo-
nes, ursos cominus exceptos strangulare, ac dilaniare in
frusta? dilaniavit. Gigantem armatum singulari certamine
vincere, ac prosternere? vicit, prostravit, interfecit. Quàm
laboriosum Josepho fuit fratrum invidiam, & crudelitatem,
servitutem, calumniam, vincula terre: ac superare? tulit
fortiter, feliciter superavit. Similis exemplorum inductio
fieri hoc loco poterit in eundem modum.

Ovidio Q. Curtius iisdem ferè verbis concinit, cum ait:
nihil esse tam arduum, quòd virtus non possit emui.

Concludetur brevi epilogo, quo nos ipsos excitabimus
ad virtutis cultum, quòd nihil eâ sit potentius.

II. *Chria verbalis.*

Etiâ sinè Magistro vitia discuntur.

Laudandus Seneca, quod inter Scriptores Ethnicos, ma-
gistri virtutum nomen meritò vindicare sibi posse videatur,
maximè dum dixit: etiam sinè magistro addisci vitia.

Explicabitur illa sententia, ostendendo opus non esse scho-
las frequentare vitiosorum hominum; ut discamus vitia, &c.

Causa, cur sinè labore, studiòque vitia discantur, est na-
turæ nostræ pravitas, & ingenita nobis ad malum propen-
sio, quam quotidianis vitiis augemus.

Vitio contraria virtus est: ut hanc addiscamus, quot ma-
gistrorum & librorum opera requiritur? quot præceptis,
quot monitis, quot lectionibus egemus?

Similitudo ab agricultura petetur: ut enim noxia gra-
mina, inutilisque plantæ progerminant, nullâ cultoris in-
dustriâ opus est, sponte sua profundit inculta tellus spinas,
& carduos, &c. Sic vitia, &c.

Exemplo esse possunt adolescentes illi omnes, qui cum
honesti in familia, probis nati, educatique sint parentibus,
vitam vitiis inquinatam agunt.

Eandem sententiam expressit his verbis sanctus Hiero-
nymus. Proclivis est, inquit, malorum imitatio.

Ex His inferemus sapienter dixisse Senecam, sinè magi-
stro vitia addisci; rectè nos facturos, si emendare studeamus

ea, quæ jam per nos ipsi didicimus; & quæ fortè etiam alios docuimus: doctiores heu! quam deceret, ad malum magistri.

III. *Cbria Verbalis.*

Principes nunquam soli peccant.

Favianus Strada, qui hanc protulit sententiam, vir eloquentiæ laude clarus, religiosæ vitæ laudibus clarior, historicus nostrorum temporum eximius, laudandus obiter.

Hæc sententia, *Principes nunquam soli peccant*, per suas partes erit exponenda, explicando: singulas voces periodo una, pluribusvè. *Principes*, qui scilicet rerum gubernacula moderantur; qui summa cum auctoritate præstant; Reges! Magistratus, Præsules, &c. *Si quando peccant*, si quid admittant contra jus, & virtutis leges. *Non sunt soli*, hoc est: multos sceleris socios habent, aut imitatores.

Causa, cur non soli peccent, est: quia cum auctoritate summa polleant, maximæque potentiâ, assentatores habent innumeros, qui ut eorum gratiam sibi demereantur, obsequuntur nefariis illorum cupiditatibus, ipsorumque vitia, & imitantur, & adiuvant. Secundo, quia Principum facta, leges videntur esse populorum.

Contrarium prorsus usuvenit; cum Principes è virtutis disciplina vitam traducunt; illorum enim exempla valent, maxime ad virtutem persuadendam.

Principum exemplo, & auctoritate, tanquam fundamento inniuntur Respublicæ: ruente fundamento, totum necesse est ædificium corruat. Ducum in bello, & in mari navarchorum peccata exitium non uni, sed pluribus afferunt.

Exemplis, si opus esset, dicerem: Neronis temulentiam ad imitationem tantum valuisse, ut Roma in popinas mutata videretur: sævitiam Commodi gladiatorem agente, in mores hominum ita manavisse, ut ipsæ feminae gladiatoris cultu in arenam procederent.

Claudianum canentem audivimus;

*Scilicet in vulgus manant exempla regentium;
Utque Ducum lixuos, sic mores, castra sequuntur.*

IV. *Cbria*

IV. *Cbria Verbalis.*

Voluptas esca malorum est.

Plautus, auctor hujus sententiæ, laudabitur ob ingenium admirabile, præsertim in moribus hominum venuste describendis, vitiisque scite carpendis.

Explicabitur illa sententia similitudine ipsa, quam continet: ut enim hamò pisces, sic voluptate inescantur, & capiuntur homines, & ad omne vitiorum genus pertrahuntur.

Quæris causam, cur voluptate ad vitia homines alligantur? Quæro ego vicissim ex te causam, cur hamò pisces capiantur? Quia, inquis, escam, non uncum ferreum vident pisces. Idem quoque respondeo: quia homines voluptatis duntaxat, non doloris secuturi sensum reputant. Non considerant, cum peccant, innumera, æternæque mala, quæ momentanea, levissimæque voluptas invehit.

Labor contra, si minus esca honorem dici potest quod nihil delectationis objiciat sensibus, origo certè dici debet honorum omnium; nam ex labore vera virtus, ex virtute æternus honor, felicitasque sempiterna proficit.

Quantvis similitudinem suam habeat ipsa sententia, poterit tamen similitudinis subire vicem, quod de sirenibus fabulantur Poetæ, quæ ad maris oram consistentes, suavitæ cantus pellestos, sopitòsque nautas, ac vectores, quasi pisces iretiebant, ac devorabant. Nōne Siren fraudulenta fuit illa muliercula, quæ Samsonem, omnium mortaliū fortissimum, blanditiis innescatum vinxit, totondit, prodidit, perdidit?

Plauti sensum totidem verbis assecutus est Cicero, idemque verbis aliis alio loco elegantissime significat. *Imitatrix*, inquit, *est boni voluptas malorum omnium, cujus blanditiis corrumpuntur, quæ naturâ bona sunt.*

I. *Cbria mixta.*

Omnia mea mecum porto.

Laudabitur Bias à sapientia, quæ sic exelluit, ut inter septem Graciæ sapientes fuerit numeratus. Is, cum patriam ejus cepisset hostis, cæterique ita fugerant, ut multa de

de rebus secum asportarent, admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: *Ego verò, inquit, facio; nam omnia mea mecum porto.* Quid, obsecro, sapientiùs dici potuit?

Demonstrandum est, quàm sapienter Bias responderit, quamque sit verum, nulla esse alia hominis bona, præter sapientiam, & virtutem, (hoc enim ipsum Bias intelligebat, cum diceret: omnia mea mecum porto.) Id autem fiet enumeratione omnium honorum, quæ possidere homo potest, qualia sunt: fortunæ bona, opes, honores, fama nobilitas; & bona corporis, sanitas, robur, pulchritudo. Hujusmodi bona omnia dici non debent bona hominis, sed sola virtus. Quid ita? Quia sola virtus bonum hominem, perfectumque efficit. Secundò, quia virtutem, qui possidet, thesaurum infinitum possidet, nullaque re alia eget. Tertiò, quia virtus ita nostrum est bonum, ut sicut ab homine dari non potuit, ita nec ulla vi ab homine ullo eripi nobis queat. Quartò, quia sola virtus reddere nos beatos potest, æternumque felices.

Contrà verò, naturæ, ac fortunæ bona omnia adèd non bonos nos reddunt, ut sapissimè pessimos, ac sceleratos efficiant. Secundò, boni nomen non merentur; quia probis sæpè denegantur, & tribuuntur improbis. Tertiò, quia sine laude, imò plerumque maximo cum dedecore possidentur. Quartò, quia auferri nobis possunt, & in morte semper auferuntur. Quintò, etsi fruamur iis bonis omnibus, si una caruerimus virtute, miserimi in hac vita sumus, multoque inferiores in altera.

Qui hujusmodi bonis gloriatur, idem facit, atque cornix illa Æsopica, quæ pennis decora alienis circumspiciebat sese, at spoliata ornatu non suo, irrita fuit ab aliis volucris.

Jobus, licet orbatus istis omnibus bonis, dives tamen, ac beatus erat; quia virtutem adhuc retinebat, quam demon eripere illi unà cum cæteris bonis non potuerat.

Ideirco rectè Seneca dixit: *Unum hominis bonum virtus est.* Rectè Plautus; *Omnia ei adsunt bona, penes quem est virtus.*

II. Chria mixta.

Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.

Laudandus Micipsa, Numidarum Rex, à prudentia, cujus virtutis egregium specimen, ac documentum dedit, cum filios suos moriens ad concordiam his verbis horiatus esset: *Regnum vobis trado firmum, inquit, si boni eritis, sin mali, imbecillum: nam concordia parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur. Hujus sententiæ duæ sunt partes inter se contrariæ, & seorsim explicandæ. Prima hæc est: Concordiâ voluntatum, & conjunctione virium nihil esse tam parvum, quod non exadat amplissimum; nihil tam humile, quod non assurgat; nihil tam debile, quod non corroboretur, ac vigear.*

Alterâ sententiæ pars, primæ illi opposita, hunc sensum habet. *Discordiâ, distractione voluntatum, ac virium familias clarissimas extinguere; Res publicas florentissimas interire; Imperia firmissima labefactari, penitusque concidere.*

Causa in promptu est: quia virtus, quod magis unita, eò fortior est, & faciliùs resistit fortunæ, ac malevolorum injuriis; cum autem disjuncta est, ac segregata, existit imbecillior, adeoque nullo ferè labore frangitur.

Quamdiu propugnaculi saxa firmiter inter se cohærent, tamdiu est inexpugnabile: at simul, ac parietes facere labem incipiunt, &c. Ut conjunctæ guttæ in rivis, fluminaque coeunt, separatæ modico tempore siccantur. Tertiò, ut congregati pulvisculi assurgunt in excelsos montes, dispersi verò cedunt ventorum ludibriis; sic res discordiâ pessumcunt, concordia sustentur, & alias alæ muniunt.

Exemplum dabit insigne Romanorum Imperium; quam diù enim in Romana Republica concordia vixit, stetit illud, floruitque: at ubi discordiâ Pompeji, & Cæsaris in factiones distractum est, brevi concidit.

Idem cum timeret familiæ suæ Scilurus ille Scythæ, octoginta filiorum pater, omnes accersens paulò antè mortem, fasciculum jaculorum singulis frangendum porrexit: at illi, cum id ne tentare quidem voluissent, quod viderent frangi nequaquam posse integrum fascem; tunc sapiens pater singula

singula educens jacula, facile fregit universa, hoc addens: idem ipsis eventurum, nisi concordēs, conjunctique viderent.

Epilogus horrabitur ad concordiam.

III. *Cbria mixta.*

Amici, diem perdidisti.

Titus Imperator, is, qui ob humanitatem, ac studium bene de omnibus merendi, deliciae generis humani cognominatus est, si quem diem egisset non insignitum aliquo in homines beneficio, dicere solebat ad amicos conversus, & ingeminans: *Amici, diem perdidisti.* Quo laudum genere non est digna tam amabilis indoles?

Exponenda illa sententia, cujus hic sensus est, amissum illum dici posse diem, quo nullum contulerimus in homines beneficium.

Hujus rei causa est: quod nihil sit homini convenientius, nihil dulcius utiliūve, quam de aliis bene mereri.

Ea tibi haud dubie, tum obversabatur cogitatio, Cyre, cum plus ex pecuniis in merentes effundendis, quam ex coercendis caperes voluptatis. Ea res, Constantine, & Carole Magne, faciebat, ut doctrinā, & pietate claros homines augeretis honoribus, beneficiis ornaretis.

Notat Socrates: quam quæstiosa sit negotiatio hujusmodi; cui cum Æschines pauper auditor, nihil se diceret habere, quod mercedis loco daret, præter se ipsum, & rogaret, ut hoc qualecunque munus dignaretur accipere: Tu verò, inquit ille, me magno, nisi te forte parvi æstimas, munere affecisti.

Itaque demus operam: nullum ut finamus abire diem, quem non ornemus illustri aliquo nostræ in alios benignitatis, & beneficentiæ monumentō.

IV. *Cbria mixta.*

Vox Augusti morientis: *Plaudite.*

Laudandus Cæsar Augustus, Romanorum Imperator felicissimus, ac sapientissimus, qui moriens, circumstantibus lectum

lectum amicis: *Ecquid videor, inquit, satis bene personam egisse meam? Cum illi, optime, respondissent: Ergo, inquit Cæsar: Plaudite.* Quo dicto statim loqui, & vivere desuit.

Sensus illius vocis est: nemini mortalium plaudendum esse ante mortem.

Cur, nisi in morte, aut post mortem nemini plaudendum? Quia vita hæc fabula est, in qua suam quisque personam sustinet; alii Regum: alii Mancipiorum, &c., Quisquis ex artis legibus, hoc est: ex virtutis, & rationis præscripto personam egit suam, plausum refert. Contrā, qui non pro dignitate munus suum obierit, talēque se non exhibuerit actorem, qualē imposita sibi persona postulabat, æternum dedecus sustinebit. At neque isti probum. & ignominiam, neque illi laudem, ac plausum terre debent, nisi in morte; quia mors est vitæ absolutio; nihil autem, nisi absolutum, laudem, aut probum meretur.

Inconsultissime agunt, qui plaudunt ante mortem; qui nondum debitam laudis mercedem exigunt superstite adhuc vitā; plaudentes sibi ipsis, aut aliis etiam adulantes.

Nec enim in fabula plauditur, prius quam ad exitum, & catastrophē peracta fuerit. Non imponitur corona victori, nisi post emensum stadium, confectūque cursum. Non conceditur triumphus, nisi peractā pugnā, &c.

Quid agitis, Romani? Quid Tiberio, quid Neroni, ac Vitellio imperium capeissentibus intempestivè plauditis?

Expectate nondum est plaudendi tempus; expectate, dum vitæ claudant scenam. Fallor, tamdiu non expectandum; aliam brevi personam induent: exuta omni humanitate, non agent Imperatorum, & Patriæ Parentum partes, sed immanium Tyrannorum, &c.

Quam sapienter dictum ab egregio Poëta; *Dicti beatus, ante obitum nemo, supremāque funera debet.*

Sic laudabiliter vivamus, ut morientes nobis tuto plaudere, imò potius Deo grates agere meritas, & ejus in nos beneficiis gratulari possimus.

I. *Chria Activa.*

Lingua nihil pejus.

Æ Sopus, pulcherrimum illud in turpissimo corpore ingenium, laudem meretur, quod iustus optimos quoque cibos apparare ad convivium, nulla, nisi linguarum ferula in mensam attulit; iustos iterum ex pessimis quibusque cibis epulum adornare, linguas iterum in mensa multiplices ministravit.

Breviter exponetur, quid sapiens ille fabularum artifex significare voluerit illo ciborum apparatu: nihil aliud certè, nisi quod, ut lingua nihil melius, cum rectè loquimur, ita cum malè, nihil pejus, & perniciosius est.

Cur lingua nihil Pejus est? (*nam nihil esse melius probabitur in sequenti Chria.*) Quia infinita damna parit, quod enumeratione facillè ostendi poterit.

Silentio contra nihil melius est. *Et stultus quoque, se racuerit, sapiens reputabitur.*

Lingua ensis est; quot strages, quot cades edit? &c.

Flamma est; quot incendia miscet? Jaculum est; eminus ferit: &c. Est serpens, virus ubique suum spargit, &c.

Serpentis tartarei, & primæ omnium tæminæ lingua perniciem creavit humano generi.

Quocirca dixit rectissime vir sapientissimus: multos quidem interfuisse gladio; at multo plures linguæ intemperantiæ periisse. Et S. Jacobus: linguam omni ferà saviozem, nullà domari humanà industrià posse.

Linguam igitur coerceamus, si mala, quæ affert, extimescimus.

II. *Chria Activa.*

Lingua nihil melius.

Pittacus Mytlenæus, unus de septem Græciæ sapientibus, laudabitur, quod rogatus, ut partem victimæ proferret optimam, pessimamque, linguam exsecuit, ac porrexit. Et Bias, alter, ex eodem numero Sapientium, rogatus ab Amasi Ægyptiorum Rege, exploraturo ejus sapientiam, sive ut ex

ove,

ove, quam ad illum consultò miserat, partem optimam, pessimamque remitteret, unam remisit linguam.

Voluit uterque, videlicet demonstrare: linguam corporis humani partem esse utilissimam juxta, ac perniciosissimam prout quisque illà rectè, aut secus utitur.

Cur lingua nihil in homine melius? (*nam jam supra probatum est, nihil esse pejus.*) Quia innumera bona nobis affert: quod eorum enumeratione declarandum erit. Quid enim lingua non efficit? docet, hortatur, laudat, rituperat, jubet, &c.

Silentium contra magna læpissime detrimenta parit, quæ recenferi hoc loco poterunt.

Proferuntur exempla tot Philosophorum, ac Rherorum, tot sanctorum Ecclesiæ Patrum, quorum lingua, quorum scripta explicant naturæ arcana, mytheris abditissimis lucem asserant, &c.

Non ergo sine causa dixit Salomon: *Vena vitæ os justii.* Et: *Lingua sapientum est sanitas.*

Vel bene loquendum, vel omnino tacendum esse docebit Epilogus, ex hac communi sententia.

Aur dic aliquid melius silentio, aur file.

PROGYMNASMA III.

De Sententia.

Non ullum nobis facisset negotii hoc Progymnasma, propterea, quod omnia prorsus, quæ in superiori dicta sunt, ad istud referenda sint.

Quid est Sententia? R. Est oratio dictum quodpiam, quod ad hortandum, dehortandumve pertinet breviter explicans.

Quomodo differt Sententia à Chria? Nihil omnino differt; nisi quod Chria non dictum modò, sed etiam factum aliis quando commemorat: Sententia verò dictum duntaxat explicat.

Exemplum Sententiæ ab omnibus locis, quibus ornatur Chria, tractatè accipe.

Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.

Adesteanimis adolescentes, attentasque præbere aures Regum sapientissimo, quem eorum nihil latuit, quæ sciri ab homine possunt; qui abditissimos naturæ recessus, artiumque arcana omnium, & scientiarum ingenii pervasit acie, animoque complexus est; cujus in augustissima mente, velut in sacrario visa est posuisse sapientia domicilium; cujus ab ore sua ipse Deus fudit oracula, leges edixit, consilia explicuit, mysteria promulgavit. Audite, quibus vos ille verbis avocet à vitiis, & ad virtutem impellat; *Adolescens, inquit, juxta viam suam, etiam cum senueris, non recedet ab ea.* Proverb. 22. Quasi vos ita commoneret, ac diceret:

Videte adolescentes lectissimi, quam à primo ætatis exordio agendi rationem teneatis; quæ puris, paratisque ad rationem mentibus semina mandetis; quibus veluti primoribus lineamentis, & coloribus recentes, ac poras animorum tabulas imbuatis. Quam enim quisque vestrum à teneris capessiverit vitæ rationem, eam ad exactum usque senium retinebit. Si vitiorum lue semel infeceritis animos, sordibusque fedissimarum voluptatum inquinaveritis innocentiam mentis, manabit pestis ad ætatem usque postremam; contagione funesta serpet malum exitiabile ad senectutem ultimam, nec ullam morbo pestilenti curationem dies affret; sed ingravescentibus annis, magis ac magis ingravescet.

Si contrà à puero indixeritis voluptati bellum; si cohibueritis rationis frenum libidinem; nihilque vobis expetendum putaveritis, nisi, quod sit cum laude, & cum dignitate conjunctum; crescet accessu annorum honestatis amor; confirmabitur mentis vigor etiam in languido, & effeto corpore; nec consenesceat virtus senescente vita; sed quo debiliior res erit, eò generosior efflorescet animus, maturusque tum maximè, suavissimisque fructus feret.

Nempe usus, & consuetudinis maxima vis est in omnem partem, ut quædam quasi necessitas inducatur laudabiliter, aut turpiter consuecendi vitæ cursum, quem ab ipsis vitæ carceribus inchoavimus.

Flectitur nimirum eadem facilitate puerilis animus, quæ cera mollis aut argilla, quæ dum adhuc tenera est, quasvis figuras induit. At si progressu temporis mollitiam amittat illam, ac durescere cœperit, suam in perpetuum formam conser-

confer-

conservat. Cernite, ut metalla igne soluta fluunt, ubi verò refrigerint, continuo lapidescunt. Aspicite, ut abores in omnem partem ducuntur facili, cum teneræ sunt; ut contrà induratae annis nullâ flecti industria quæunt, sed abnormes, ac tortuosæ perseverant. Videte, ut per declivitatem montis, saxum è cacumine avulsum, & ruens, quò longius à summo provolvitur, eò violentius rapitur; nec usquam, nisi in ima valle conquiescit; sic, qui prolabi cœperit in præcipitia vitiorum, nulla ratione sistere impetum valebit; donec in inum nequitiae barathrum lamentabili casu devolvatur.

Testis est purpuratus ille carnifex, portentum illud naturæ ex immanitate concretum, Herodes ille, Tyrannorum crudelissimus, qui assuetus à cunabulis innocentissimorum hominum fundere cruorem, non modò non discessit à ferino more confectus jam senio, sed in ipsa etiam morte, atque adeò, quantum in ipso fuit, eundem ultra tumultum retinuit.

Nec verò id mirum cupiam videri debet; ut enim scriptum reliquit eximius Ecclesiæ Doctor Hieronymus: difficulter eraditur, quod rudes anni perbiberunt. Et quod aiebat ille alius: difficile reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt. Illud Poëtæ tritum carmen prætereo: *Quo semel est imbuta recens, servare odorem testa diu.*

Imbuite igitur, adolescentes, regentes animos suavissimo virtutum liquore, optimarumque artium preciosis odoribus, ut illos diu, æternumque servetis; rectæ rationis inite viam, dum vobis est integrum. Sic enim susceptum insistentes iter, nunquam deflectetis ab honesti calle; & ad quam concitato cursu vegeta contendet ætas, senectus fortunatam continget metam.

PROGYMNASMA IV.

De Ethopæia.

Non levis est labor Eloquentiæ in imitandis oratione apposita, & effingendis hominum moribus & affectibus; vixque aliud quicquam vehementius reperias ad excitandos animorum motus. Porro, si persona est nota, cujus mores

effinguntur, tunc proprie sit Ethopœia. Ut, si fingatur Niobe liberorum necem deplorans, & suam calamitatem, qualis ab Ovidio describitur libro 6. *Metamorph. num. seu §. 7. novissima, ac repurgata editionis.* Aut Hercules in Oeta deflagrans, ut ab eodem Ovidio pingitur lib. 9. *Metam. §. 6.* Item Hecuba apud eundem lib. 53. §. 14. Aut Andromache post Hectorem occisum: aut Medea desertam se videns ab Iasone, ad necem liberorum se accingens, qualem depingit Seneca. Cornelia uxor Pompeii, cum illum victum à Cæsare audit. Cleopatra ad Antonii sepulchrum. Porro in his omnibus observare tria tempora licet: præsens, præteritum, & futurum, quibus constare Ethopœia debet, auctore Aphthonio, exemplumque ponit in Niobe. Pro tempore præsentis videt, se numerosa orbatam prole; pro præterito, florentem habebat familiam, virò, liberis, regnò felix; & ipsis propè superis invidenda erat; pro tempore futuro, quid restat, nisi, ut ipsa quoque Dianæ telis conficiatur, aut luctu miserè contabescat? Nonnunquam oratio inchoabitur à tempore præterito, aliàs à futuro, & in præsens desinet: interdum ea tempora permisceantur; ut in subiectis exemplis cernere est.

*Medea de matrandis, quos ex Iasone suscep-
rat, liberis deliberans.*

Dii terrarum Præsides, vósque præsertim genialis tori fideiussores, atque custodes, quósque Jason juravit olim mihi; vos, inquam, testor, vos appello. Adeste, quæso, & quas à periuro, & impio capite pœnas repetam, ostendite. Quid illi tandem irrogare mali placet? insigne aliquod meditor scelus. Scelere pepigi datam illi fidem, scelere frangenda est. At quo? gladii, venena, vulnera; hæc usitata, & vulgaria. Vivat sanè, vivat miser, exul, egens, invi us superis, hominibusque, suum sit ipse sibi supplicium, suus tortor; nullum graviorem inveniet. Præterea liberos videat sibi similes, miseros, & sceleratos, ac similes etiam Medæ. Quid autem ajo? Liberos ut superstites, ac vivos habeat? imò perdat. Quanto illos amore complectatur, scio. Benè est, habeo, quo læviam: parva jam,

&

& digna nobis ultio est. Maestentur liberi patris in oculis; hæc victima furori nostro placet, hæc sufficit. Ità ferè loquentem Medea Seneca irragadus facit; numeros tantum solvimus.

*Beata Virgo puerum Jesum Hierosolymis
amissum requirit.*

Neque puer est usquam, neque quid eò sit factum, con-
jicere possum. Ubi quæram, ubi investigem, quem precon-
ter? aut quàm insitam porro viam? incerta sum. Una hæc
spes est, ibi, ubi tandem est, diu celari nequit. (*Hæc, ut
vides, ad tempus præsens pertinent; quæ verò sequuntur, ad
præteritum.*) O malè consultos affines, qui nos festinae coë-
gerunt, meque adeò miseram, quæ præcesserim; tum au-
tem, quæ illum unà mecum non abduxerim. Siccine dul-
cissimò filiò carere tam diu sustinui! &c. (*Item futuro tem-
pori conveniunt extrema hæc.*) Tu verò, fili àmantissime, cur
nos anxios tenes? cur te occultas? quin maiorem nostrum
respicis? Pergamus, quæso carissime sponse: redeamus in
civitatem: cognatos interrogemus: templum ipsum subeamus;
ibi enim, nisi me fallit animus, illam gravibus de causis re-
mansisse suspicor.

Mater occisum in bello filium deplorat.

O misera fors orbitatis meæ! ô spes fallaces! ô frustra
susceptæ curæ! An id cirè te genueram, fili, ut tam citò
perderem? alueram tot annos, ut in fausta morte sublatum
lugerem? Ego, cum te formâ, & ætate florentem videbam;
cum te familiæ spem fovebam in sinu, & putabam scilicet hæc
bona fore mihi, meisque propria, & diuturna; erravi: di-
ra mors malè credulam fefellit. Quid restat, nisi, ut te-
cum, fili, moriar? tua morte vitam parenti abstulisti; ne-
que enim, te extincto, diu superstes esse possum. Unica
me, dum vivam, intereà tui recordatio, desideriumque su-
stentabit. Dulces lachrymæ, jucundi fletus quibus te absen-
tem requiram. Noctes benè collocatæ, quæ ducentur su-
spiriis, quæ tuos mihi vultus in somnis, si quis esse somno
locus poterit, objicient. O bellum matribus detestatum!

monstrum immane, familiarum, & civitatum lues! Quis rem tam tetram, tam barbaram invenire potuit? quis amare potest? Perhorrescite manes bella? filios ab ipso armorum conspectu arcete: abdite domi, & ignavos licet fovere sinu, modò salvos, & incolumes habeatis. Nimirum: ut inani gloria perfruantur miseri, nos æternùm lugamus? Quæ te fili, tam funesta fortitudo immitebat in medium armatorum globum! &c. Quoties illum, ut bellum fugeret, hortata sum! Quoties ut saltèm impio Marti cautius se crederet! quoties mihi metum, ac penè mortem, vel ipsa mentio belli, & mortis, heu! filio paratæ, attulit! timebam, nec frustrâ, & quod erat eventurum, præfagebam, &c.

Diocletianus nomen Christianum delere statuit.

Imitatio Senecæ AÆ. I. Herculis Furentis Sc. I.

Orbis utriusque Rector, & Victor, hoc enim mihi nomen hæcenus jure vindicavi, à Christianis vincor! neque solus, sed ipsi Dii, quotquot hæcenus Roma, quotquot orbis coluit. Deserta jacent templa, neglectæ sacrarum vetustissimorum religiones inducta regnat nova religio.

Nec tantùm imbelles fœminæ, puerive ignota prostentur instituta, recentemque Deum colunt; sed ipsa etiam Togæ lumina, & militiæ; ipsa Roma Christiana est! idque spectante me ac ferente? Ferente autem? quid intentatum reliqui hæcenus, quid inexpertum, ut peregrina sacra convellerem? quoties me pietas, vel in meos coegit scire, ac propè impium, propè Parricidam fecit? Sed hæc domesticæ mala sunt, ac mea leviter eo nomine ferenda; imò etiam apponenda lucro, si vel hac mercede ritus patrios sancire potuissem. Non sic abibunt ista tamen; nondum fracti sumus, ac victi. Nunc, nunc extrema omnia tentanda sunt, atrox bellum, immane, internecinum cum hostibus Numinum gerendum est. Quid bella tamen loquor demens, ac meditor? Quidquid excogitare justus potuit furor in Christianos, nōne victum ab illis, & doinitum est? quidquid terribile, dirum, asperum, vel invenire cogitando, vel inferre torquendo potuimus, tulerunt, ac læti quidem, & ovan-

ovantes tulerunt: crescant ipsis malis, torquentisque suis, ac dolore nostro fruuntur: in suas, Christianique laudes nostra vertunt odia, & supplicia: dūmque nimis sæva imperamus, & horrida imponimus, penè Deum Christum probaverunt. Ipsa jam defunt mihi tormenta, minòque labor est, ipsis torqueri, quàm mihi, ut torqueantur, jubere: occupant læti supplicia, & ne non moriantur, timent. Perge Diocletiane tamen, perge, & invisum genus totis viribus opprime, congregere novis armis; muneribus, voluptate, præmiis expugna, quos rotis, equuleis, igne, ferrò superare non potes. Ipsos Christianos Christianis, parentes filiis, liberos parentibus oppone, bella secum ipsi gerant. Quæris pares illis adversarios? nulli sunt, nisi ipsi.

Nunc illis Diocletianum ostendam; hæcenus prolesimus, nunc, nunc in arenam veniendum. Inveni, quò ipsos modò possim vincere, ac perdere, perdam certè, aut peribo.

Roma, post victos ab Augusto Antonium, & Cleopatram.

Nunc, nunc indulgendum lætitiæ, nunc agendæ Superis grates ad omnia pulvinaria, nunc tempus est choreis operam dare. (*Tempus præsens.*) Nefas antea fuisset, indulgere genio, & epulis; dum Regina demens Capitolium evertere, ac Romanum delere Imperium meditabatur, tam vecors, & rebus aliquot prosperè gestis velut inebriata, nihil ut sperare non auderet. (*Tempus præteritum.*) Illius vesaniæ compressit amissa classis, concisus exercitus, Antonii turpis fuga. Qualis accipiter timidum columbarum gregem, aut venator lepores proturbat, talis Cæsar imbelles Ægyptios agitavit. Desinit hoc unum illius triumpho, Cleopatra triumphantis corruæ alligata. Sed illa invidit hanc victori gloriam, & regiæ conditionis memor, ne ignominiam hanc ferret, mortem admotis corpori anguibus pertulit. Jam deponere metus licet, ac Cæsari, fortissimisque militibus gratulari. (*Tempus futurum.*) Ægypto subacta, quæ gens armis Romanis non cedit?

Agnosceis, credo, in hac Ethopœia Horatium Ode 31. libri I. Nunc est bibendum - Præbit ille tibi, & quod imi-

imīteris, dabit, sive preces, & vota facias in gratiam amici discedentis: quod orationis genus Propeimpticon appellat. Ode 3. libri 1. *Sic te diva potens Cypri & Impios Parca* - - - Ode 21. libri 3. - - - *Ibis liburnis* - - - Epod. 1. Sive gratias iisdem Superis, agere mediteris, aut iisdem supplicare. *Audvere, Lyce, Dimea voca, &c.* Ode 12. libri 4. *Faune Nympharum* - - - Ode 13. libri 3. *O diva greum* - - - Ode 29. libri 1. *Mercuri nam te* - - - Ode 8. libri 3. *Phæbe Sylvarumque* - - - Epod. 14.

Libet alicui malum imprecari? diris sceleratum devovere? inimicum gravius insectari? habes Oden 10. libro 2. *Ille & nefasto* - - - Item Oden 3. Epod. *Parentis olim* - - - *& lucis, & agnis.* Eodem libro Epod. *At o Deorum* - - - Ibidem Ode 5. & 6. *Quid immerentes* - - - Et Ode 7. *Quo quo scelesti ruitis?* - - - Et Ode 9. *Mala soluta* - - - Tum Ode 12. *Quid ohservatis* - - - Et Ode 11. *Alteram jam cecidit.*

Lætitiz significandæ, & gratulationi servient Ode 3. libri 1. *Es rure, & fidibus* - - - Ode 5. libri 2. *O sapientem mecum* &c. Ode 21. libri 3. *O nata mecum* - - - Ode 29. libri 3. *Festo* &c. Ode 8. Epod. *Quando repostum* - - - Ode 10. *Horrida tempestas, &c.*

Consolationi, Ode 6. libri 2. *Non semper imbres* - - - Ode 14. ejusdem libri. *Cur me querelis, &c.*

Et quoniam in Horatio sumus, quàm multa scribendi argumenta, & ornamenta ingeniosus vates dabit, si laudare, hortari, monere, docere quempiam velis. Ad laudem pertinent Ode quinta libri 1. *Scriberis* - - - Et sexta, nona, undecima ejusdem libri. (Sequor distributionem editionis novissimæ illustratæ brevi commentariò, & expurgatæ) Ode 4. libri 2. 16. 17. Ode 4. libri 3. & 5. 9. 10. 19. 24. Ode 1. libri 4. & 2. 3. 5. 8. 13. Epod. 2. Hortanti faciem præferent Ode 4. libri 1. & 8. 10. Ode 1. libri 2. & 2. 3. 7. 9. 11. 13. Ode 23. libri 3. Ode 4. libri 4. &c.

Varias quoque dicendi formas, & lineamenta pulcherrima deprehendes in Martiale. Consule indicem primam editionis repurgatæ & annis 1703. 1704. vulgatæ. In eo indice notantur omnia epigrammata, quæ ad laudem spectant; omnia, quæ ad vituperationem, & insectationem; alia, quæ docent, excusant, monent, dedicant, queruntur, optant, petunt, &c.

Eas-

Easdem docendi formas reperies in egregio libro, cuius titulus est Conciones, & Orationes ex Græcis, & Latinis Historicis excerptæ, Descriptiones oratorias è probatissimis auctoribus collegit Pater Joan. Bapt. Gandutius S. J. Parma 1661.

Ad Ethopœiam, ut è diverticulo redeamus, hanc nativis pictam coloribus invenies in plerisque Senecæ tragædiis. Vel illa Thyestis persona, & oratio, quàm est tragice splendida! *Ausum profundo Tartari emissus specu, &c.* Act. 1. scena 1. Hoc obiter annotabo: Si non attingatur personæ sermo, index vehementioris alicujus affectus, si v. g. describas pigrum adolescentem, mercatorem avarum, &c. non esse Ethopœiam propriè dictam, qualis ab Aphibonio, proponitur sed figuram Rhetoricæ, & descriptionem, sive hypotyposin, de qua suo loco diximus, Quòd si persona, cujus effinguntur mores, & affectus, mortua sit, vocatur propriè *Idolopœia*; latine veteris *simulachri effigie*, ut appellat Priscianus. Exemplum illustre dabit Cicero oratione pro Cælio, ubi Appium cæcum jam diu mortuum loquentem inducit num. 33. 34. Livius librò 6. *Si ab inferis existat Rex Hiero, fidelissimus Imperii Romani cultor, &c.* Virgilius librò 2. ubi Hector occisus Æneam alloquitur: Polydorus eundem in 3. libro Æneid. objurgat.

Si denique rem animæ expertem inducimus loquentem, tanquam, si persona esset, vocatur propriè *Protopopœia*, id est: *Personæ fictio*. Sic Tullius patriam loquentem facit in Catilinam. Ovidius libro 2. Metam. Terræ sermonem, & querelas contra Jovem graves tribuit §. 7.

PROGYMNASMA. V.

De Thesi, & Loco Communi.

De Thesi.

Quid est Thesis? R. Est quæstio nullis alligata circumstantiis personæ, loci, temporis, &c. Quales vulgò ad deliberandum, & ad consultandum proponuntur; unde à Græcis positio (id enim sonat vox Græca Thesis) vocatur: à Cicero-

cerone dicitur propositum, & Consultatio, Ut: An gerendum bellum? An studendum Græcis literis? &c. Quomplex verò sit Thesis, diximus Parte 1. cap. 2.

Quid differt Thesis ab hypothesis? R. Quòd Thesis sit propositio generalis, seu infinita; hypothesis verò sit particularis, & finita, id est: circumscripta adjuncto quodam, vel personæ, vel loci, vel temporis; &c. v. g. Quæstio hæc; an bellum sit gerendum? Thesis est; quia est universalis, & infinita quæstio. At si quæzatur, an bellum sit gerendum contra Turcas, tali anno, mari, an terrâ, &c. huiusmodi quæstiones omnes finitæ sunt, & proprio nomine dicuntur Hypotheses.

Quis est usus Theſeos, seu propositionis infinitæ? Maximus; quia, quæ de universo genere dicuntur, valent ad iudicium ferendum de singulis; & quæ de toto probantur, de parte etiam probari necesse est. Exempli causa: Si sermonem sin habiturus de diligentia laudibus; excurram in laudem virtutis: si vituperaturus inertiam, vitii generationi sumpti turpitudinem describam; quod enim de virtute dixerò, id de diligentia, & quod de vitio, id de inertia dici quoq; poterit; quia inertia est pars vitii, & diligentia pars, seu species virtutis.

Itaque quoties tibi erit de re quapiam instituenda oratio, optimum erit: quæstionem illam particularem, & finitam, quæ dicitur Hypothesis, traducere ad generalem, & infinitam, quæ Thesis appellatur. Id autem prudenter, & in loco faciendum, ut monuimus alibi.

Quomodo tractanda est Thesis? Præponendum est aliquod exordium, ductum à loco, tempore, & aliis adjunctis, ut: si deliberatio instituitur in Senatu, si coram Principe, &c. Secundo: confirmanda est, vel infirmenda Thesis, ab iis locis, & argumentis, quæ vulgò adhibentur ad suadendum, aut dissuadendum; ut sunt: *honestum, legitimum, utile, facile, necessarium*, & iis contraria: *turpe, injustum, inutile, difficile, impossibile*. Non est gerendum bellum: quia res est per se fæda, homine indigna, inutilis ad Reipubl. felicitatem; demum, quia vix fieri potest, vixque accedit, ut bene succedat. Contrà gerendum est: quia honestum, utile, &c. Tertiò: solvenda sunt, quæ possunt obijci contra illam Theſeos partem, quam suscipis propugnandam. Si

v. g.

v. g. affirmas bellum gerendum esse, respondendum iis erit qui contrariam timentur opinionem, qui contendunt illud esse multorum scelerum fontem, vastitatem provinciarum, &c. Item ex adverso, si gerendum negas: solvenda erunt argumenta opposita.

De Loco Communi.

In quo differunt Thesis, & Locus Communis? Magnam illis inter se afinitatem esse: hoc tamen differre, quòd locus communis adhibeatur ad amplificandum, & probandum; Thesis ad ornandam, & illustrandam orationem. Rursum Thesis quasi dubia proponitur, & concertatur; locus communis, quasi certus, & confessus assumitur: hæc menti, & intelligentiæ datur considerata; ille voluntati, ad eam excitandam, & movendam obijciatur.

Quomodo locus communis desinitur? Est oratio facinus aliquod multis commune laudans, aut vituperans; ut si avaram, seditiosum, parricidam accuses: justitiam, pietatem, pudicitiam, commendes. Hæc enim omnia multis communia sunt.

Quis est ejus locus in oratione? Duplex: Primus in majori propositione argumentationis; ut si dicas: Omnis proditio est scelerata, maximè, cum amicus, aut dominus proditur. Hæc argumentationis propositio major est, cui minor subditur: Atqui Judas Dominum amicum, Deum suum prodidit. Alter locus est in amplificatione; quando post rem narratam, & expostam orator invehitur in crimen, illudque nativis depingit coloribus: aut virtutem meritis effert laudibus.

Quomodo tractatur Locus communis? Ab iisdem ferè capitibus, quæ in Thesis adhibentur: nempe à *legitimo justo, utili, possibili, honesto, necessario*. Addit Aphthonius: ita capita à *contrario, comparatione, sententia, à conjectura*, sive ab *antecedentibus, & consequentibus* ex quibus nimirum quid impendeat boni, malive conjiçiat. Denique in epologo Judices ad severitatem excitantur, clausa misericordiâ; vel auditores ad seriam virtutis imitationem accenduntur. Finge te seditiosum hominem accusare, & exagitare apud Judices. Præmisso exordio seditionis crimen sic exaggerabis.

Acon-

A contrario. Ostendendo: quale, quantumque sit bonum, pax, & concordia, quæ antea vigeat, & vigeret etiam nunc magnò omnium bonò, nisi nefarius hic suis seditio- nibus illam perturbasset, &c.

Ab expositione. Exponens non ad docendum, (rem enim iam notam esse ponimus) sed constandam reo majorem in- vidiam; quò pacto rebus novis studens sceleratus, seditio- num procellas, excitavit in Republica, multos cives pelle- xit in fraudem - & ad suas partes pertraxerit, &c.

A comparatione. Comparabis hoc ejus crimen cum aliis; v. g. cum otio, maledicentia, remulencia; ostendensque: gra- viorem ab illo, quàm ab aliis omnibus perniciem interri Reipublicæ.

A sententia. Hoc est à consilio, & mente; quò scilicet consiliò, qua mente turbas moverit, quid sperarit, &c. Voluit videlicet leges rescindere, jura pervertere, occupare summum locum, &c.

A digressionem conjecturali. Digrediendum erit; & ex- currendum in anteaquam, ejus vitam; ex ejus præteritis cri- minibus conjectura capienda de cæteris. Non tunc primum, inquires, cæpit moliri exitium patriæ, ab ipsa infantia sese exercebat in omni flagitiorum genere, &c.

Ab exclusionem misericordiam. Tantum illud dices esse cri- men, ut sine majori crimine condonari nequeat: nullum ve- niæ relictum esse locum. Quæ postquam dixeris: impel- lendi erunt Judices ad sententiam adversus illum ferendam, ostendendo: *A legitimo.* Nihil esse legibus magis congruum, quàm ut seditiosus ille puniatur. *Ab justo.* Justum id esse: ut penam ipse ferat, quam omnibus impositurus fuisset, &c. *Ab utili.* Id saluti Reipub. conducere, &c. *Ab facili.* Nullo negotio ejus furorem posse comprimi. *Ab honesto.* Nihil rationi convenientius, esse, quam debitas exigere ab illo pœnas, qui, &c. *Ab eventuro.* Ex ejus supplicio eventura civibus bona omnia; Rempublicam revocatum iri in statum felicitatis pristina, &c. Quod de seditioso diximus, idem de quovis alio facinoroso homine intelligendum est: & quæ capita contrà vitium valent omnia, si qua virtus est ornan- da, singula in contrarium sensum accipiendo.

PROGYMNASMA VI.

De Destructione, Confirmatione, Laude,
& Vituperatione.

De Destructione, sive Refutatione, & Confirmatione.

*Q*uid est destructio, sive refutatio? R. Est oratio quæ resu- amus quidpiam, & falsum docemus esse.

Quanam destruenda, seu subvertenda sunt? Ea, quæ neque prorsus manifesta, neque incredibilia sunt, sed, quæ dubia, & obscura.

Quanam arte fit ista destructio? Primò: reprehendendi sunt, qui illius rei, quam infirmare, ac labefactare volumus, sunt auctores, dicendo: illos nullius esse nominis, vel fi- dei parum probatæ; vel in illa re, qua de agitur, non be- ne versatos, &c. Deinde ipsa met res subvertenda his capitibus, quasi totidem arietibus: *Obscuro, difficili, indecoro, in- credibili, repugnante, inurili.* Hoc est: probandum erit, rem illam: Primò: obscuro & incerto capite manasse in vulgus. Secundò: incredibilem esse, fidemque superare omnem. Tertiò: difficile admodum potuisse fieri. Quartò repugna- re illam naturæ. Quintò: decoro pariter, ac rationi. Sex- tò: inutilem denique esse, aut fuisse.

Confirmatio, seu asseveratio, quid est? Est propositæ rei comprobatio: sed illa res, ut de destructione modò dixi- mus, nec prorsus incredibilis, nec penitus perfecta esse debet.

Qua ratione, & quibus capitibus confirmanda res est? Ea- dem ratione, totidemque capitibus, quibus, destruenda, sed contrariis, omninoque oppositis. Videlicet à *manifesto, fa- cili, decore, probabili, convenienti, utili.* Habes exemplum insigne in T. Livio M. Porcii Catonis orationem ad Popu- lum, quæ sædum Bachanalium morem subvertere nititur. Nulli unquam concioni, &c. Libro 49 paulò ante medium. Item alteram, quæ conatur ostendere mundum, & ornatum muliebrem esse sæminis interdicendum. Exemplum ejusdem loci habes egregia in Paradoxis Ciceronis, ubi Stoicorum placita confirmat. Locum confirmationis per idoneam argu- men-

mentationem tractandi, & appositis illustrandi, figuris. Porro hic ordo in proponendis ejusmodi argumentis servabitur: ut priore loco firmiora collocentur, & in fine; infirmiora in medio: juvabit etiam validiora sapius inculcare, ut altius infideant animis audientium.

Exempla non congeto, quæ in orationibus Tullianis observare potuisti. Perfectam confutationis ideam subministrat oratio pro Roscio Amerino; ubi singulis adversariorum argumentis splendide respondet, *num.* 37. Confirmationis vero in oratione pro Milone. Idem Tullius in partitionibus Oratoris *num.* 44. præcepta quædam tradidit utilissima, & quædam aperte neganda, vel affirmanda, nonnulla eludenda joco, & contemptu; alia tanquam tela in adversarium retorquenda docet, &c. Erunt etiam usui ad hunc utrumque locum, quæ superius dicta sunt de Chria, & loco communi.

De Laude, & Vituperatione.

Quid est laus? R. Est oratio bona alicujus enumerans.

Quibus rebus Laus tribui potest? Excepto peccato nihil est in hac rerum universitate, cui non possit aliqua laus concedi. Virtus autem præcipuo quodam jure laudem tanquam sibi debitam vindicat. Præter autem virtutem res omnes creatæ laudari possunt, etiam inanimæ: sed præ cæteris homines laudare solemus.

Propter quæ homines laudantur? Propter bona, quibus ornantur.

Quarum bona illa sunt? Alia sunt bona fortunæ: ut opes potentia, dignitas, patria. Alia bona corporis, scilicet: robur, sanitas, &c. Alia sunt animi bona: ut scientia, & virtus. Ex his omnibus bonis unicam, est, quod semper laude dignum est, nimirum virtus. Reliqua verò extensis merentur laudem, quatenus iis ad rectè, laudabiliterque vivendum utimur; alioquin vituperationi sunt obnoxia.

Quid igitur est faciendum ei, qui laudare quempiam velis,
I. Bona illa omnia, quæ possidet, enumeranda, & verbis exornanda sunt. II. Contrariorum oppositione augebitur laudatio, si ostendas eum, quem ornas, immunem esse ab omni labe vitiorum, quæ alios dedecorant. III. Compa-

ratio-

ratione quoque laus crescet, si cum clarissimis quibusque viris compares, atque etiam, si sperabitur, anteponas. Vituperatio ducetur à contrariis capitibus.

De variis oratiuncularum formis, & propria singularum tractatione.

Omissimus tria ultima Aphthonii Progymnasmata; de Comparisone, Descriptione, & Legislatione: tum, quia de duabus primis facta jam est mentio pluribus in locis, tum, quia hæc tria non alio tractanda sunt modo, quam Chria, Sententia, communis locus, & alia superius explicata: è quibus pariter intelliges, quæ ratio sit adhibenda in tractandis quibusdam dicendi, formis quæ ad unum aliquod è tribus generibus revocantur, nempe ad genus Judiciale, Demonstrativum, aut Deliberativum.

Talis est Oratio *Genethliaca*, sive, quæ ortum pueri, & natalem diem celebrat. Exordium ab adjunctis ferè sumitur. In Confirmatione laudantur parentes, patria maiores. Peroratio spem facit fore, ut puer à parentum, & avorum virtute non degeneret: adduntur vota, & omnia futuræ laudis, &c. Martialem consule, Statium, Claudianum in quibus multa reperies huc spectantia. Iisdem ferè coloribus adumbratur *Epirhalamium*, celebrandis nuptiis dedicatum. Laudantur sponsi; Epilogos vota continet de suscipienda prole, &c.

Epinicion oratio est celebrandæ dicata victoriæ, cujus laudes prosequitur Orator, necnon ipsius victoris; exponit varios fructus, & præmia victoriæ, difficultatem, ejus consequendæ, &c. Opponitur *Gratulatoria* orationi *Nenia*, sem *Threnus*, & *Lusus*, id est lamentatio, quæ malum deplorat, ejus gravitatem ostendit, maximè, si contigerit immerenti, & innocenti, spem emergendi ostendit, &c. Vide Ovidium in Tristibus, & de Ponto.

Eucharistica orationis, quæ gratiarum actio latine dicitur, artificium ostendet tibi Tullius in duplici oratione *Post reditum*. Commendari debet beneficium ab adjunctis. In peroratione maiorem animum promittimus.

Post.

T

Post.

Paranymphæam orationem appellant recentiores Rhetores eam, quæ habetur, cum creantur Doctores, aut Magistratus, &c. Tres vulgò partes continet. Prima rationes explicat ob quas honore delato dignus videtur Doctor, aut Magistratus. Secunda spem facit honoris, & nominis implendi. Tertia continet Parenæsim cohortationem, sive etiam gratiarum actionem illis habendam, qui honorem deuolere.

Dedicatio libri quemadmodum instituenda sit docebit te Martialis multis in locis, quos in indice addito ad calcem postremæ, ac purgatæ editionis reperies. Exordium ab ejus persona ferè petendum, cui opus dedicabitur, aut à temporis aliqua opportunitate, &c. Tum explicantur dedicandi causæ, postremò patrocinium petitur. Cavenda prolixitas; nihil enim molestius quàm epistola dedicatoria justo longior, in quo multi peccant, non tamen impunè: Quis enim hæc legit?

Oratio *Monitoria* revocatur ad suasionem & genus deliberativum. Opus est in exordio singulari prudentia, & arte ad conciliandam ejus, qui monetur benevolentiam, vix enim quemquam reperias, qui animò æquo reprehendi se ac moneri ferat. Loco narrationis exponetur ipsa res, quæ reprehenditur, & ob quam fit commonitio: dabitur opera, ut is, qui monetur, agnoscat erratum, cujus gravitas in confirmatione ostendetur à turpi, inutili, damnis, & periculis consequentibus; &c. In epilogo adhibebitur, vel objurgatio gravior, vel mitior adhortatio. Minis vulgò temperandum, nisi certò pactò condiantur.

Commendatio partim est generis demonstrativi, quippe laudamus eum, quem alicui commendatum volumus: partim deliberativi, quia suademus, v. g. ut illi beneficium aliquod conferatur. Tam multæ occurrunt in Tullio commendatitiæ litteræ, ut opus non sit plura de hæc orationis genere præcepta congerere.

Non pauciora sunt iisdem Tullii epistolis exempla orationis *Consolatoriæ*, nec non in Senecæ libris, & litteris. Post exordium ab adjunctis ductum, elevare, ac lenire oportet calamitatem, ejus commoda, si quæ sunt ostendere, afferre causas, cur toleranda fortiter sit, remedia subministrare, opem polliceri, &c.

Apologia, nihil peculiare præter explicata jam variis in locis præcepta defensionis postulat.

Invektiva est gravior insectatio, qualis extat in Pisonem; Catilinam? &c.

Objurgatio, est lentior insectatio, seu commonitio gravior. Vide præcepta de accusatione tradita.

Expostulatio, est gravis querimonia de accepta injuria.

Exprobatio fit, cum aliquem ingrati animi nomine accusamus. Ea omnia communibus præceptis paulùm accomodatè ad rem præsentem instituuntur.

Paulò plùs artificii requirit oratio, quæ Princeps, aut Magistratus excipitur in urbis, aut loci alicujus ingressu.

Isirion voce græca vulgò vocant. Ducetur exordium ab expectatione, v. g. victoriæ, muneris, &c. Confirmatio explicabit causas publicæ lætitiæ. Epilogus spem ostendet, quam Principis, aut magistratus clementia, prudentia, probitasque præbent, fore ut rectè, sapienterque rem gerat, &c. Lege Martialem Epig. II lib. 8. *Pervenisse* - - & Epig. 21. *Phosphore*, &c.

Si quidem discedentem prosequaris, quod *Apobatirion* appellant, significabis dolorem de hominis discessu. In Confirmatione laudabis spectatas in eo, quem reliquit, loco ejus virtutes. In Epilogo memorem te fore tam dulcis amici viri tam probi, &c. profiteberis.

De *Oratione funebri* nihil est, quod plura præcipiamus, cum extent passim cgregiæ lucubrationes ejus generis, quod ad genu demonstrativum revocatur.

Exempla tam laudis, quàm vituperationis plurima in hoc toto libello sparsa reperies. Si plura cupis, habes unum in volumen collectos panegyricos veterum oratorum, quos inter primas ferunt Plinius, & Pacatus, hic Theodosii laudator, ille Trajani; hujus stylus splendide ambitiosus, illius mirè ingeniosus, & subtilis: uterque nitidus, ornatus, Trajano denique, ac Theodosio dignus. Nec desunt in Cicerone præstantes hujus laudativi generis loci, præsertim in oratione pro lege Manilia, cujus orationis secunda pars versatur in laude Pompeji.

De Modo scribendæ Epistolæ.

Dotes, & Partes Epistolæ.

CUM Epistola absentis ad absentem Sermo sit, boni sensus, ac iudicii vir quantumvis illiteratus, uti eorū in Senatu, apud privatos, vel magnates causam cum decore exponere, resque suas nativā quadam facundia exequi novit, ita epistolam conscribet aptam, numerisque omnibus absolutam, etsi omni arte carentem. Contrā videas in homine inepto, in commodo, ignaro quid? cui? quo tempore, & loco loquendum sit. Unde vulgatum est illud, quemadmodum ex unico alloquio, ita Epistolā unicā hominem totum, ingeniumque scribentis perspicere posse. Ciceronis porro sententia, est, contentiosæ Orationis plurima apud Rhetores esse præcepta, nulla, *Sermonis*. Apto enim sermone uti, idem videtur, ac *Sapere*, quod totius prudentiæ, non epistolici institutionis opus est.

Ait tamen idem: Orationis præcepta ad Sermonem item accommodari posse, è quo id conficio; epistolarem artem brevissimā esse oportere partemque maximā, sano iudicio, vel Rhetorum Præceptis permittendam, certè Juvenibus & rerum & negotiorum rudibus nequaquam ante tradendam, quā Rhetoricos saltem locos (quod in hujus Candidatæ fronte præstitimus) utcumque perceperint. Cum enim omne Epistolarum genus vel ad Laudatorium, vel Suasorium, vel iudiciale genus referatur, argumentaque ex intimis Rhetoricæ fontibus petenda sint, præposterum fuerit, ante Humanitatis Scholam hanc doctrinam tradere, nisi fortè exercitationis præviæ causā è vernaculo latine vertendæ dentur epistolæ.

De variis Epistolarum Generibus.

Argumentum vel objectum epistolæ sunt negotia, seu officia omnia, quibus humanæ vitæ societas continetur. Ad genus *Deliberativum* referuntur præcipue.

Sua-

Suasoria, & Disuasoria.
Hortatoria, seu monitoria, ac dehortatoria.
Petitoria. Commendatoria.
Consolatoria. Lamentatoria.
Nunciatoria. Disputatoria, ad iudiciale.
Accusatoria. Invektiva.
Excusatoria. Deprecatoria, ad Exornativum.
Laudatoria. Reprehensoria.
Gratiarum actoria. Nuncupatoria.
Gratulatoria. Jocosa.
Familiaris.

De Partibus Epistolæ.

ET si idem ferè sit præsentis ad præsentem, qui ad absentem Sermonis modus, hoc est petendi, suadendi consilulendi; deprecandi, &c. ratio, cultiorem nihilominus, accuratiorēque esse convenit epistolam, utpote quæ & meditata scribatur, & relegi possit, nec si quid peccatum omisissimque, corrigendi, ut in sermone, locum relinquat. Igitur etsi nullus certus ordo præscribi possit, ab incipientibus tamen in easdem partes, in quas orationem dividunt Rhetores, partienda erit: *Exordium*, nempe *Propositionem*, *Confirmationem*, cum refutatione, *Epilogum*. De singulis summa quædam capita memoranda sunt.

In *Exordio* ejus, ad quem scribimus si nobis superior sit, benevolentiam captamus, ab ejus humanitate, veteri amicitia, beneficentia, &c.

Iddo: Ad pares verò, vel familiares, vel nullum est, vel liberrimum exordium, ac ferè à circumstantiis temporis, loci, personarum ducitur, planè ut in familiari congressu parum de exordiando solliciti sumus.

Idem: Cavendum est illud nimis vulgare, ac puerile: *Non posui intermittere, quin hac occasione, &c.*

Propositio summam rei ac argumenti, de quo scribimus, exponit, & cum opus est, brevem narrationem, ejus, quod agitur, negotii continet.

Confirmatio, rationes & argumenta affert, cur petamus, suadeamus, commendemus, laudemus, &c. quæ è generalibus (de quibus mox) locis petenda sunt. Ne multipli-

T 3

care

care necesse sit, epistolas, præsertim in genere deliberativo adhibenda est *Refutatio*, quæ ea, quæ contra obijci possunt, diluantur.

Idò: Si plura sint argumenta, curandum, ut aptis transitionibus inter se connectantur.

Epilogus, allatas rationes, & argumenta brevissimè repetit, ac officiosis fere formulis epistolam concludit.

Hæ sunt generatim partes, hæc præcepta conscribendæ epistolæ, quibus opus minimè habebit is, qui Ciceronis epistolas, qui in hoc genere mortales omnes superavit, diligenter revolverit.

De Elocutione Epistolæ.

Elocutio Epistolæ sit 1mò: *Plana*, ac simplex; 2dò: *Brevis* cum perspicuitate.

Plana, hoc est: ad quotidiani; & plebei sermonis consuetudinem, idque quæcunque demum lingua scribatur. In latina si mitor Syntacticus, ac Proprietas observetur, elegantia satis fuerit. Ut in sermone odiosa est omnis affectatio, meritoque rideretur, qui ad te auxilii, v. g. vel consilii petendi causâ veniens, nescio quibus Verborum ampullis, pompisque uteretur, ita putida est minimèque iudicii index epistola, tumida nimium & calamistrata. Aliud sit, si ad Principes viros, vel Senatum scribendum sit; tum enim non attollere, & paulò elegantius comere orationem, contra decorum fuerit. Item in exercitationibus puerilibus, ac Gymnasticis, præsertim assumptitis argumentis; ut si Senatum facias scribentem Augusto orantemque ne Imperium deponat; vel Juliam, penam exilii deprecantem. Vel Cinnam de remissa parricidii pena Augusto eidem gratias agentem &c. In his enim expatiari liberius, nec elegantiarum Latinarum parco esse licebit.

In eum usum commendationem meretur Joan. Buchleri opusculum, qui è Roterodamo, aliisque, epistolarium ejusmodi formularum, exordio, epilogo, gratulationi, accusationi &c. servientium sylvam bene magnam congestit. His ita utetur Tyro, ut in sanguinem succumque suum vertant, ac sponte affluant, olim de rebus seriis, ac negotiosis scripturo.

Bre-

Brevis erit, si recisis, quæ ad rem negotiûmque nihil pertinent, presse argumento inhæreatur. Nec enim in prælonga epistola minus, quam in familiari consuetudine odiosa est prolixa, & inanis loquacitas, ad graves præsertim Viros, & occupatos. Cavendum tamen, ne brevitatis studio obsecutus fias; nec quid velis, satis assequatur, is, cui scribitur. Quod & tum usâvenit, cum inceptæ elegantia studio perspicuitas læditur.

De Epistolis Generis Deliberativi, seu Suasorii.

De Suasoria.

In Exordio si res postulet, captatur ejus cui suademus benevolentia, laudatur ejus in cæteris rebus prudentia, removetur omnis arrogantia species, vel dissidentia, velut is in seipso non sat consilii haberet.

Propositio, vel Narratio rem, quam magis persuadere volumus, exponit, divisione etiam aliqua, si opus fuerit, adjecta.

Confirmatio argumenta complectitur 1mò: ab *honesto*, rem fore laudi, dignitati. 2dò: *Utili*, recensendo commoda inde in ipsum, amicos, &c. redundatura. 3tiò: à *Necessario* nisi magnis se incomodis implicare velit. 4to: à *Tuto*, nihil inde ipsi, aliisve periculi fore. 5to: à *Facili*, nihil obstaculi, nec multum negotii objectum iri. 6to: à *Fuendo*, voluptatis plus, quam laboris inde rediturum. 7mò: ab aliis *Circumstantiis* personæ, loci, temporis, exemplo aliorum, &c.

Epilogus, dicta hæctenus in pauca verba colligit; officia pollicetur, votum habet, ut dii fortunent ab amico agenda.

De Disuasoria.

Disuadendi eadem est ratio, idem *Exordium*: quò etiam nostram de amici rebus curam, ac sollicitudinem declaramus, laudamus eundem, aut molliter reprehendimus.

Confirmatio ducitur à contrariis locis nempe; 1mò: à *Turpi*, seu dedecore. 2dò: à *Noxio* recensendo inde obventura, seu corporis, seu animi, seu fortunarum damna. 3tiò:

T 4

à Pe.

à Periculis imminetibus. 4to: à Difficultate ejus, quod intendit, consequendi. 5to: à Molestiis eà causâ, exauriantis. 6to: à Circumstantiis variis, exemplia, consensu amicorum unâ dissuadentium &c.

Epilogus modeste obtestatur, ne speciosa potiùs, quàm solida confectetur &c.

De Hortatoria, seu Monitoria.

Hortatoria Suasoriâ simillima est, quâ nempe ad virtutis, aut litterarum studium impellimus, vel officii commovemus, atque ut vitium quoddam corrigat, aut quid ejus intersit, facere docemus.

Exordium, cum pauci moneri se vitiâque sua tangi æquè, ferant, insinuatione, amoris contestatione, laude captanda erit docilitas, & benevolentia.

Propositio, Lenissime indicabit id, ad quod hortari, vel cuius commonere visum fuerit.

Confirmatio, petitur è Locis, 1mo: Ab expectatione hominum: & oculis amicorum in ipsorum intentis. 2do: à spe honoris & futuri emolumentis. 3tio: Metu dedecoris, egestatis, contemptus. 4to: Ab amulatione aequalium, & exemplis. 5to: à Superioribus ejus laudibus, quibus hic cumulus unice desit.

Epilogus rogat, ut hortationem, seu monita æqui accipiat, officia desert &c.

Dehortatoria Epistola eadem est ac dissuasoria.

De Consolatoria.

Exordium proficitur agnoscere se mali magnitudinem, nec minùs dolere, ac eum, ad quem scribit.

Propositio ad constantiam, animique firmitatem excitat.

Confirmatio, Solatii argumenta petit, 1mo: Ab hominum conditione, communi velut lege ad quodvis malorum genus ferendum naturâ. 2do: A Superni Numinis voluntate, cui resistere insanum duxerint Philosophi ipsi. 3tio: A mali brevitate, ac spe remedii, cujus aliquæ conjecturæ afferentur. 4to: ab hominum opinione, de ejus constantia

5to:

5to: ab aliorum exemplis, graviora sinè lamentatione perpefforum. 6to: Minuendo seu extenuando malum, quod animo perturbato majus, quàm sit, videatur.

Epilogus, suam operam, studium, diligentiam amico in calamitate nequaquam defere pollicetur.

Ee Petitoria.

Exordium, commemorat superiora beneficia, si quæ fuerint; humanitatem ejusdem, ac natam inde fiduciam novam gratiam petendi.

Propositio exponit, quantopere petita re indigeamus, quàmque iusta sint petendi causæ.

Confirmatio ostendit, 1mo: Rem ipsi facilem, nec multum impendii, minimique negotii fore. 2do: Honestatem è qua estimationem, laudèque relaturus sit. 3tio: Nonnihil commodi etiam ad ipsum rediturum. 4to: Refutatur ea, quæ à dando beneficio alieniorem reddere possent.

Epilogus, denuo obtestatur; rei petitæ desiderium ingens ostendit: perpetuam beneficii memoriam, preces ad Deum fundendas pollicetur.

De Commendatoria.

Exordium, *Propositio*, occasionem commendationis, summamque ejus, quod alteri petitur, exponit.

Confirmatio, argumenta affert 1mo: A persona nostra causas afferendo, cur commendandum susceperimus, ut sunt, quodd bene meritis, veteri familiaritate, sanguine, clientelâ conjunctis. 2do: A persona commendati, ejus probitatem, scientiam, humanitatem, nobilitatem commemorando. 3tio: A re, quam commendamus, si eam facilem, piam, honestam, & quæ Patrono laudi, existimationi futura sit astendimus.

Epilogus, Mutua officia desert, sèquæ & commendatum memores, gratosque fore promittet.

De Epistolis Generis Judicialis.

De Accusatoria, seu exposulatoria.

Exordium, vel ad ostendendum dolorem, nostrum, abruptum est, vel affert, quæ ad leniendam accusationis acerbitatem valeant.

T 5

Pro.

Propositio, exponit, seu laſam famam, ſeu illatam injuriam, non ſervata promiſſa, neglectum officium. Cauſas addit, cur credibile nobis, nec vanus rumor videatur.

Confirmatio, rem, ſeu malefactum exaggerat, 1mò: Quòd contra leges divinas, & humanas. 2dò: Contra humanitatem, morumque honeſtatem. 3tiò: Quòd nequaquam caſu, aut errore, ſed datà operà, ac cum malitia commiſſum, 4tò: Quod ab eo, eo tempore à quo, & cum minimè oportuerat. 5tò: Minz ſubjici poſſunt.

Epilogus, petet reſponſum, mitigabit acriùs dicta, ſpem oſtendet ac fiduciam meliorum.

De Excusatoria.

Excusatoria, vel Purgatoria epiſtola vel negat factum; vel 2dò: elevat, quin rectè factum contendit. 3tò: Vel eum veniæ petitione ingenuè conſitetur.

Exordium, habet ſignificationem doloris ex amici moleſtia, percepti.

Confirmatio, ſi factum inſciemur, argumenta aſſert, 1mò: A circumſtantiis perſonarum quibuſcum; loci, ubi, temporis, quando, quid, geſtum dicatur. 2dò: Aliorum de noſtra innocentia teſtimoniis. 3tiò: Vitæ curſu ſuperiore, in qua nihil haſtenus improbitatis, malevolentiz &c. à quoquam notatum ſit. 4tò: Invidorum hominum malignitate ſibi eam labem aſperſam

Si elevetur factum, vel crimen, dicemus 1mò: Nec conſulto, nec odio, vel nocendi ſtudio id dictum, factumve, ſed caſu improvidentià, vel ad eſà fortunà, aut perturbatò animò. 2dò: Difficultates, & obſtacula, quæ nos impederint, ne melius, rectiùsque ageremus, ut ſunt ignorantia, occupationes, malignæ ſuſurationes &c. culpam in alios transferimus.

Si objeſta ingenuè fateamur, 1mò: Ignosci petimus. 2dò: Emendationem promittimus. 3tiò: Nos ætate, errore, imprudentià lapſos erubeſcere. 4tò: Nihil ſimile antè admiſſum. 5tò: Spem, veniæ omnem in perſpecta ejus lenitate habere dicimus.

Epilogus, haſtenus ſcripta cum nova deprecatione repetit.

De Epiſtolis Exornativi Generis.

De Laudatoria.

Exordium Laudationis ſcriptionis occaſionem continet.

Confirmatio Laudationis, rationes continet, ſumptas 1mò: Ab honeſtate, & utilitate actionis, quam prædicamus. 2dò: A difficultate, aliorum contrariis exemplis. 3tiò: A circumſtantiis perſonarum, locorum, temporum.

Laus Perſonæ, petitur à bonis corporis, animæ, fortunæ; urbium, & conditoribus, ſitu &c. ſed hæc Rhetorum ſunt præcepta, nec hujus loci.

Epilogus cohortationem habet, ad reſpondenda bene cœpta laudèſque agendas.

De Reprehenſoria.

Exordium commemorat, cæteras ejus, quem reprehendimus laudes, addit que invitò nos, unaque charitate, vel amicitia perſuadet hoc, illudve reprehendere.

Confirmatio, ex iisdem ſerè Locis ducitur, quibus accuſatoria nempe: 1mò: A turpi, & dedecore proprio, ac familiæ. 2dò: Damno & malis inde proſecturis. 3tiò: Dolo inde parentibus, agnatis, amiis enaſcente.

Epilogus, Spem emendationis continet.

De Gratiarum Actoria.

Exordium latitiàm è collecto beneficio explicat.

Confirmatio ejus magnitudinem extollit. 1mò: Si ultro nec petenti, nec expectanti. 2dò: Si citò, ac in tempore. 3tiò: Si uberius collatum, quàm petatum ſit. 4tò: Si datum cum aliquo periculo, offenſione aliorum. 5tò: Si à magnæ authoritatis viro, & cui libenter debemus, datum ſit, & ſi quid huiusmodi circumſtantiarum adſit.

Epilogus, officia reciproca: ac grati ſaltem animi pollicitationem habet.

De Nuncupatoria.

Nuncupatoria; ſeu *Dedicatoria*, quàm cuidam librum evulgatum, vel Poſitiones Scholasticas inſcribimus, primo loco & velut in *Exordio* habet quantum ei, quibùſque titulis debeamus.

Confirmatio causam dedicationis assert. 1mò : Ut grati animi publica quædam reſtitutio extaret. 2dò : Laudes Patroni enumerat 3tò : De argumento libri vel Theſium aptum quid immiſcet. 4tò : Se denique, opusque ſuum eidem deinceps tuendum commendat.

De Gratulatoria.

In Eordio noſtram denunciatis ejus proſperis progreſſibus, aut obſento novo honore lætitiâ ſignificat.

Confirmatio : 1mò : Noſtræ lætitiæ rationes aſſert, ab amore, amicitia, ejus de nobis meritis. 2dò. Honorem quem adeptus ſit amplificat, quòd nequaquam fortuito obſultus nec malis artibus quaſitus, ſed ampliffimis ejus meritis merito delatus, & 3tò : Gradus ſit ad ampliores dignitates.

Epilogus, modeſtam hortationem habet, ut eo ſe gradu dignum præſtet, vovétque, ut eandem ſuperi diuturnum velint.

De Officioſa.

Officioſa alia eſt quâ officia noſtra, ſtudioſum opem eiſpiam deferimus : alia moribus noſtris recepta ac uſitator, quâ majoribus vel paribus *Novi anni* principium, vel *Nominis*, aut natalem diem felicem precamur, quod epistolarium genus ſi verboſum ſit, vel affectatum, juvenile quid ſapit.

Exordium : Cauſas gratulandi habet, accepta nempe beneſicia, quæ immemorem eſſe non ſinunt.

Confirmatio : ut Calendæ Januariæ, aut tutelaris Divi dies ſecundiffimus ineat. 2dò : Precatur, vegeto, & incolumi, redeat quàm, ſapiſſimè. 3tò : Et ſi quid aliud vitæ ſancti, vel circumſtantia ſuggerant.

De aliis Epistoliarum generibus.

Sunt & aliæ Epistoliarum ſpecies, eæque ſerè ſine arte, & quàm libertimæ, & conſuetudini quotidianæ ſimillimæ : ut *Nuntiatoria* de publicis ; urbanis, privatisque rebus : *Familiaris*, & *Jocoſa*, cui nullæ præterquam decori leges. *Diſputatoria*, quæ docti viri inter ſe certant, ſuâque ſententias communicant. *Mandatoria*, quæ ſuperior ſubjecto, quid factu opus ſit præcipit, idque breviter, cum mandantis voluntas pro rationibus ſit.

AUTO-

AUTORES

Cum ſolutæ tum ligatæ Orationis,
qui in Schola humanitatis
prælegi ſolent.

M. TULL. CICERONIS

Lælius

Sive de amicitia dialogus ad T. Pomponium
Atticum.

Interlocutores. Q. Mucius Scævola. C. Fannius.
C. Lælius Scipioni Affricano Juniori amiciffimus.

1. *D* Eſt Præmium. C. Lælius. De amicitia. Hoc primum ſentio, eam niſi in bonis eſſe non poſſe; neque id ad vivum reſecō, ut illi, qui hæc ſubtilius diſſerunt; fortasſe verè, ſed ad communem utilitatem parum. Negant enim quemquam virum bonum eſſe, niſi ſapientem. Sit ita ſanè, ſed eam ſapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo eſt, conſecutus. Nos autem ea, quæ ſunt in uſu, vitæque communi, non ea, quæ finguntur, aut optantur, ſpectare debemus. Nunquam ego dicam, C. Fabricium. M. Curium, Ti. Coruncanium, quos ſapientes noſtri majores judicabant, ad iſtorum normam fuiſſe ſapientes. Quare ſibi habeant ſapientiæ nomen, & invidioſum, & obſcurum, concedantque; ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem faciunt. Negabant, id, niſi ſapienti, poſſe concedi.

Agg-

Agamus igitur pingui Minervâ; ut ajunt. Qui ita gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, liberalitas, nec sit in illis ulla liberalitas, vel libido, vel audacia: sintque magnâ constantiâ, ut ii fuerunt, modo, quos nominavi, hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus: quia sequuntur (quantum homines possunt) naturam, optimam bene vivendi ducem. Sic enim mihi perspicere videor, ita vatos esse nos, ut inter omnes esset societas quædam: major autem, ut quisque proximè accederet. Itaque cives potiores quàm peregrini, & propinqui, quam alieni. Cum his enim amicitiam natura ipsa peperit: sed ea non satis habet firmitatis. Namque hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Sublatâ enim benevolentia amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maxime potest: quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis charitas aut inter duos, aut inter paucos jungatur.

II. *Amicitia definitio, & jucunditas.* Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum, humanarumque rerum cum benevolentia, & charitate summa consensio: quâ quidem, haud scio, an, exceptâ, sapientiâ, quidquàm melius homini sit à Diis immortalibus datum. Divitias alii præponunt, bonam alii valetudinem, potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. Belluarum hoc quidem extremum est: illa autem superiora, caduca, & incerta posita non tam in nostris consiliis, quam in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, præclare illi quidem: sed hæc ipsa virtus amicitiam, & gignit, & continet: nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest.

Jam virtutem ex consuetudine vitæ, sermonisque nostri interpretemur: nec eam, ut quidam docti verborum magnificentia metiamur: virôque bonos eos, qui habentur, numeremus, Paulos, Catones, Gallos, Scipiones: Philos. His communis vita contenta est. Eos autem omittamus, qui omnino nusquam reperiuntur. Tales igitur inter viros amicizia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere.

Prin-

Principio, quis potest esse *vita vitalis*, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat? quid dulcius, quàm habere, quicum omnia audeas sic loqui, ut tecum. Quis esset tantus fructus in prosperis rebus; nisi haberes, qui illi æquè, ac tu ipse, gauderet? adversus verò ferri difficile esse sine eo, qui illas gravius etiam, quàm tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportuna sunt singulæ rebus ferè singulis: divitiæ, ut utâre: opes, ut colâre: honores, ut laudâre: voluptates, ut gaudeas: valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungâre corporis: amicitia res plurimas continet; quoquò te verteris, præsto est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni; ut ajunt: pluribus locis utimur, quàm amicitia, neque ego nunc de vulgari aut de mediocri (quæ tamen & ipsa delectat, & prodest) sed de vera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit. Nam & secundas res, splendidiore facit amicitia & adversas patiens, communicansque, leviores.

III. *Amicitia, ac benevolentia mutua commoda.* Cùmque plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat omnibus, quod bona spe præluceat in posterum: ne debilitari animos, aut cadere patitur. Verum etiam amicum, qui intuetur, tanquam exemplar ali-quod introetur sui? quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius dictu est, mortui vivunt: tantus eos honos, memoria; desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur; suorum vita laudabilis. Quod si exemeris ex natura rerum benevolentia vinctiorem; nec domus illa, nec urbs stare poterit: nec agri quidem cultus permanebit. Id si minus intelligitur, quanta vis amicitia, concordiaque sit, ex disensionibus, atque discordiis percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis; quæ tam firma civitas est, quæ non odiis, atque diffidiis funditus possit eveniri? ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest.

Agrigentinum quidem, doctum quendam virum, carminibus græcis vaticinarum ferunt; quæ in rerum naturâ, totòque mundo constant, quæque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. Atque hoc quidem omnes

omnes mortales & intelligunt, & re probant. Itaque si quando aliquod officium exstiterit, amici in periculis aut ad-
undis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis
effert laudibus? qui clamores totâ cavea nuper in hospitibus,
& amici mei M. Pacuvii, nova fabula: cûm, ignorante re-
ge, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse di-
ceret, ut pro illo necaretur, Orestes autem, itâ ut erat,
Orestem, se esse perseveraret, stantes plaudabant in re fi-
cta: quid arbitramur in vera fuisse facturos? facile indicabat
ipsa natura vim suam: cûm homines, quod facere ipsi non
possent, id rectè fieri in altero judicarent. Hactenus mihi
videor, de amicitia quid sentirem, potuisse dicere, si qua
præterea sunt (credo autem esse multa) ab aîs, si videbi-
tur, qui ista disputant quæritote.

Fann. Nos autem à te potius, quamquam etiam ab istis
sæpè quæsi, & audi, non invitus equidem: sed aliud
quoddam filum orationis tuæ. *Scæv.* Tum magis id dicere
res, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cûm est de repu-
blica disputatum, affuisses, qualis tum patonis iustitiæ fuit
contra accuratam orationem Philî? *Fann.* Facile id quidem
fuit, iustitiam iustissimò viro defendere. *Scæv.* Quid ami-
citiam? nōne facilè ei, qui ob eam summa fide, constan-
tiâ, iustitiâque servatam, maximam gloriam cepit.

*IV. Amicitia haud quaquam ob inopiam vel utilitatem qua-
rendas.* *Lælius.* Vim hoc quidem est asferre, quid enim re-
fert, qua me ratione cogatis? cogitis certè: studiis enim ge-
nerorum præsertim in re bona, cum difficile, est tum ne
æquum quidem, obistere. Sapientissime igitur mihi de ami-
citia cogitanti, maximè illud considerandum videtî soler,
num propter imbecillitatem, atque inopiam desideranda sit
amicitia? ut dandis, recipiendisque meritis, quod quisque
minùs per se ipse posset, id acciperet ab aliis, vicissimque
redderet: an esse hoc quidem proprium amicitia; Sed an-
tiquior, & pulchrior, & magis à natura ipsa profecta alia
causa. Amor enim (ex quo amicitia nominata) Princeps
est ad benevolentiam conjungendam. Nam utilitates qui-
dem etiam ab iis percipiuntur sæpè, qui simulatione amici-
tiæ coluntur, & observantur causâ temporis. In amicitia
autem nihil fictum, nihil simulatum; & quidquid in ea est;
id est verum, & voluntarium.

Qua-

Quapropter à natura mihi videtur potius, quàm ab in-
diligentia, orta amicitia; & amplificatione magis animi, cum
quodam sensu amandi, quàm cogitatione, quantum illa res
utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit: etiam in
theatris quibusdam animadverti potest: quæ ex se natos itâ
eamant ad quoddam tempus, & ab eis itâ amantur, ut facilè
eorum sensus appareat. Quod in homine multò est eviden-
tius: puimùm ex ea charitate, quæ est inter natos, & pa-
rentes; quæ dirimi, nisi detestabili scelere, non potest. De-
inde, cûm similis sensus exstiterit amoris, si aliquem na-
cti sumus, cuius cum moribus, & natura congruamus, quòd in
eo quasi lumen aliquod probitatis, & virtutis perspicere
videamur.

Nihil est enim amabilius virtute, nihil, quod magis al-
licit ad diligendum: quippe cûm propter virtutem, & pro-
bitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo
diligamus. Quis est, qui C. Fabricii, M. Curi non cum
charitate aliqua, & benevolentia memoriam ulsuper, quos
nunquam viderit? quis autem est, qui Tatquinium super-
bum, qui Sp. Cassium Sp. Melium non oderit? cûm duo-
bus Ducebus de imperio in Italia decertatum; Pirrho, &
Hannibale: ab altero propter probitatem ejus, non nimis
alienos animos habemus; alterum, propter crudelitatem
semper hæc civitas oderit.

*V. Vera amicitia ortus è sola mutua inter se benevolentia
est, etsi datis, acceptisque beneficiis crescat.* Quòd si tanta vis
probitatis est, ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus,
vel quod majus est: in hoste etiam diligamus: quid mirum,
si animi hominum moveantur; cûm eorum, quibuscum
usu conjuncti esse possunt, virtutem, & bonitatem perspi-
cere videntur? quamquam confirmatur amor, & beneficiò
acceptò, & studiò perspectò, & consuetudine ad juncta: qui-
bus rebus ad illum motum animi, & amoris adhibitis ad,
mirabilis quædam exardescit benevolentia; magnitudo: quam
si qui putant ab imbecillitate proficisci; ut sit, per quem
quisque assequatur, quod desideret, humilem sane relin-
quant, & minimè generosum, ut itâ dicam: ortum amici-
tiæ: quam ex inopia, atque indigentia natam volunt.
Quod si itâ esset: ut quisque minimum in se esse arbi-
tratur.

Pomp.

V

tra-

traretur, ita ad amicitiam esset aptissimus, quod longe secus est.

Ut enim quisque sibi plurimum confidit, & ut quisque maximè virtute, & sapientià sic munitus est, nullo ut egeat, suàque omnia in se ipso posita iudicet; ita in amicitiiis expetendis, colendisque maximè excellit. Quid enim Africanus indigens mei? minimè hercle; an ne ego quidem illius, Sed ego admiratione quadam virtutis ejus: ille vicissim opinionem fortasse nonnulla, quàm de meis moribus habeat, me dilexit: auxit benevolentiam consuetudo. Sed quamquam utilitates multæ, & magnæ consecutæ sunt, non sunt tamen ad eam spe, causâ diligendi protècta.

Ut enim beneficii, liberalèsque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium fœneramus) sed naturâ propensius ad liberalitatem sumus, sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quòd omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendam putamus.

Ab iis, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longe dissentiant; nec mirum. Nihil enim altum, nihil magnificum, ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, naturâ gigni sensum diligendi, & benevolentie charitatem, factâ significatione probitatis: quam qui appetiverunt, applicant se, & propius admovent, ut & usu ejus, quem diligere cœperunt, fruantur, & moribus; sintque pares in amore, & æquales: propensiorèsque ad bene merendum, quàm ad reposcendum. Atque hæc inter eos sit honesta certatio. Sic & utilitates ex amicitia maximæ capientur, & erit ejus ortus à natura, quàm ab imbecillitate, & gravior & verior. Nam si utilitas amicitias conglutinarer, eadem commutata dissolveret. Sed quia natura mutari non potest, ideo verè amicitie sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitie videtis, nisi quid ad hæc forte vultis. *Fann.* Tu verò perge. *Lali.* Pro hoc enim, qui minor est natu, meo iure respondeo. Scæv. Rectè tu quidem. Quamobrem audiamus.

VI. Ad labefactandam amicitiam, multas se causas in civili vita offerre. *Lalius*: Audite ergo optimi viri ea, quæ sapissi-

missimè inter me, & Scipionem de amicitia differebantur; Quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quàm amicitiam usque ad extremum vitæ permanere. Nam vel ut non idem expediret utrique, incidere sapè; vel ut de re publica non idem sentirent; mutari etiam mores hominum sapè dicebat, aliàs adversis rebus, alias ætate ingravescente, atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis ætatis, quod summi puerorum amores sapè unâ cum prætexta ponerentur.

Sin autem ad adolescentiam perduxissent, dirimi tamen interdum contentione, vel uxoriæ conditionis, vel commodi alicujus, quod idem adipisci utique non posset. Quòd si qui longius in amicitia proveci essent, tamen, sapè labefactari, si in honoris contentionem incidissent; pestem enim majorem esse nullam in amicitiiis, quàm in plerisque cupiditatem; in optimis quibusque honoris certamen, & gloriæ, ex quo inimicitias maximas sapè inter amicissimos exstiterit.

Magna enim dissidia, & plerumque iusta nasci, cum ali- quid ab amicis, quod rectum non est, postularetur; ut aut libidinis ministri, aut adjuutores essent ad injuriam. Quod qui recusarent, quamvis honestè id facerent, ius tamen amicitie deferere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causâ esse facturos. Eorum querelâ inveteratâ non modò familiaritates extinguï solere, sed etiam odia gigni sempiterna. Hæc ita multa, quasi fata, impendere amicitiiis, ut omnia subterfugere non modò sapientiæ, sed etiam felicitatis diceret sibi videri.

VII. An vera amicitia nullo unquam casu abrumpi possit? Quamobrem id primùm videamus, si placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debueret? Num Viscellinum amici regnum appetentem, num Spurius Melium debuerunt juvare?

Ti. quidem Gracuum rempublicam vexantem à Q. Tuberonem, æqualibusque amicis derelictum videbamus. At C. Blossius, Cumanus, hospes familie vestræ, Sezzola, cum ad me, qui aderam Lænatî, & Rupilio consulibus in consilio deprecatum venisset, hanc, ut sibi ignoscere, cau-

sam asterebat: quod tanti Ti. Charum fecisset, ut quidquid ille vellet, sibi faciendum putares. Tum ego: etiamne, si te in capitolium faces ferre vellet; Nunquam inquit, voluisset id quidem; sed si voluisset? paruissem. Videtis, quam nefaria vox; & Herclè ita fecit, vel plus etiam, quam dixit. Non enim paruit ille Ti. Grachi temeritati, sed prorsus; nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit: Ita que hac amentiz questione nova perterritus, in Asiam profugit, ad hostes se contulit, pœnas reipublicæ graves, iustasque persolvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causâ peccaverit. Nam, cum conciliatrix amicitiz virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris.

Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis, quidquid velint, vel impetrare ab iis, quidquid velimus; perfectâ quidem sapientiâ sumus, si nihil habet res vitii; sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt quos videmus; aut de quibus memoriam accepimus; aut quos novit vita communis. Ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt; & eorum quidem maximè, qui ad sapientiam proximè accedunt.

Videmus Papum Æmilium C. Luscio familiarem fuisse; (sic à patribus accepimus) bis unâ Consules, & Collégas in censura: tum & cum iis, & inter se conjunctissimos fuisse, M. Curium, & Ti. Coruncanium, memoriz proditum est. Igitur suspicari quidem possum, quemquam horum ab amico quidpiam contendisse, quod contra fidem, & contra ius jurandum, contra rempublicam esset. Nam hoc quidem in talibus viris quid attinet dicere? si contendisset; scio impetratum non fuisse; cum illi sanctissimi viri fuerint. Equè autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verò Ti. Grachum sequebantur, C. Carbo, C. Cato, & minimus tum quidem Cajus Frater, nunc idem acerrimus.

VIII. *Hæc amicitia lex est, ne quid petamus turpe, ne quid faciamus rogari.* Hæc igitur lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus res turpes, ne faciamus rogati. Turpis enim excusatio est, & minimè accipienda; cum in cæteris peccatis, tum si quis contra rempublicam se amici causâ fecisse fateatur. Etenim eo loco Fannius, & Scævola, locati sumus.

ut

ut nos longè prospicere oporteat, futuros casus reipublicæ. Deflexit enim jam aliquantulum despatio, curriculoque consuetudo Majorum. Ti. Grachus regnum occupare conatus est, vel, regnavit is quidem paucos menses.

Num quid simile populus Romanus audierat, aut viderat? hunc etiam post mortem secuti amici & propinqui, quid in P. Scipionem effecerint, sinè lachrymis non quo dicere. Nam Carbonein, quoquo modo potuimus, propter recentem pœnam Ti. Grachi sustinimus. De C. Grachi autem tribunatu, quid expectem, libet augurari. Serpit deinde res, quæ proclivius ad perniciem, cum semel caput, labitur. Gabinia lege, biennio autem post Cassia. Videre jam videor, populum à Senatu disjunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi; plures enim discent, quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur.

Quorum hæc? quia sine focis nemo quiddam tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis, ut si in ejusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment, ita se alligatos, ut ab amicis in magnam rem aliquam peccantibus non discedant; improbis autem pœna statuenda est, nec verò minor iis, qui sequuti erunt alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clavior in Græcia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bellò Persicò servitute Græciam liberasset, proptèrque invidiam in exilium pulsus esset, ingrata patriz injuriam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem, quòd XX annis ante apud nos fecerat Coriolanus. His adjutor contra patriam inventus est nemo. Itaque mortem sibi uterque conscivit.

Quare talis improborum consensio non modò excusatione amicitiz tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda, ut ne quis sibi concessum putet, apicum, vel bellum patriæ inferentem sequi. Quod quidem, ut res cepit, haud scio, an aliquando futurum sit. Mihi autem non minori curæ est, qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit.

IX. *Amici rebus iisdem laetantur, & dolent.* Hæc igitur prima lex amicitiz sancitur: ut ab amico honesta petamus; amicorum causâ honesta faciamus; ne expectemus quidem, dum rogemus; studium semper adsit, cunctatio absit, consilium

V 3

silium

filium verò dare gaudeamus libere; plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas; eaque & adhibeatur ad monendum non modò aperè, sed etiam acriter, si res postulabit, & adhibite pareatur.

Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. Sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis, partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus; satis superque esse sibi suarum cuique rerum, alienis nimis implicari molestum esse, commodissimum esse, quàm laxissimas habenas habere amicitia, quas vel adducas, cum vels, vel remittas. Caput enim esse ad beate vivendum, securitatem; qua frui non possit animus, si tanquam parturiat unus pro pluribus.

Alios autem dicere, ajunt: etiam multò inhumanius (quem locum breviter pertrinxī paulò ante) prædidi, adjument ipsæ causâ, non benevolentia, neque charitatis amicitias esse expetendas. Itaque ut quisque minimum firmitatis habeat, minimamque virum, ita amicitias appetere maximè. Ex eo fieri, ut mulierculæ magis amicitiarum præsidia quærant, quàm viri, & inopes, quàm opulenti; & calamitosi, quàm ii, qui putentur beati.

O præclaram sapientiam! solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt; quâ à Diis immortalibus nihil melius habemus. Quæ est enim ista securitas; specie quidem blanda, sed reapse multis locis repudianda. Ne pie enim est consentaneum, ullam honestam rem, actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam disponere; Quod si curam fugimus, virtus fugienda est; quæ necesse est, cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur, atque oderit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudo: Itaque vitæas, rebus injustis iustos maximè dolere; inbecillis fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, & letari bonis rebus, & dolere contrariis.

Quemobrem si cadit in sapientem animi dolor, (qui profecto cadit, nisi ex ejus animo extirpatam humanitatem arbitre nūr) quæ causa est, cur amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? Quid enim

enim interest, motu animi sublato, non dico: inter hominem, & pecudem, sed inter hominem, & saxum, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem? neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram, & quasi ferream esse quandam volunt; quæ quidem est cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera, atque tractabilis; ut & bonis amici quasi difundantur, & incommodis contrahantur. Quamobrem angor iste, qui pro amico sæpè capiendus est, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam; non plus, quàm ut virtutis, quia nonnullas curas, & molestias afferunt, repudientur.

X. *Morum, ac virtutum similitudo natura amicitias contrahit.* Cum autem contrahet amicitiam (ut supra dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet, & adjungat, id eum contingit, amor exoritur, necesse est. Quid enim tam absurdum, quàm delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloriâ, ut ædificiò, ut vestitu, cultuque corporis? animò autem virtute præditò, eo, qui vel amare, vel (ut ita dicant) redamare possit, non admodum delectari? nihil est enim remuneratione benevolentia, nihil vicissitudine studiorum, officiorumque jucundius.

Quod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, esse, quòd ad se rem ullam tam illiciat, & tam attrahat; quàm ad amicitiam similitudo; concedetur profectò, verum esse: ut bonos boni diligant; addiscantque sibi quasi propinquitate conjunctos, atque naturâ. Nihil est enim appetentius suillum sui, nihil rapacius, quàm natura. Quamobrem hoc quidem Fanni, & Scævola, constat (ut opinor) bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse, qui est amicitia: fors à natura constitutus. Sed eadem bonitas & ad multitudinem pertinet. Non est enim inhumana virtus, neque inhumana, neque superba: quæ etiam populos universos tueri, &que optimè consulere solet; quod non faceret profectò, si à charitate vulgi abhorreret.

Atque etiam nihil quidem videntur, qui utilitatis causâ fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitia tollere. Non enim tam utilitatis parta per amicum, quàm amici amor ipse delectat; tumque illud sit, quod ab amico est profectum, jucundum, si cum studio est profectum; tantumque abest,

abest, ut amicitia propter indulgentiam colantur, ut i. qui opibus, & copiis, maximèque virtute præditi, in quibus plurimum est præsidii, maximè alterius indigeant liberalissimi, & beneficentissimi. Atque haud scio, anne opus sit eisdem, nihil unquam omnino deesse amicis. Ubi enim iudicia nostra vighissent, si nunquam consilio, nunquam operâ nostrâ, nec domi nec militiæ Scipio eguisset; non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est.

XI. *Inter aequales ferè est amicitia, & cum potentioribus agrè consistit.* Non ergo erunt homines deliciis diffuentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro Deum fidem, atque hominum! qui velit, ut neque diligat quemquam, nec ipse ab ullo diligatur; circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere? hæc enim est tyrannorum vita, in qua nimirum nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis benevolentia potest esse fiducia; omnia semper suspecta, atque sollicita, nullus locus amicitia.

Quis enim aut eum diligat, quem metuit; aut eum, à quo se metui putat; coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus: Quod si fortè, ut sit plerumque, ceciderint; tum intelligitur, quàm fuerint inopes amicorum. Quod Terquinius dixisse ferunt: tum exultantem se intellexisse, quos fidos amicos habuisset; quos infidos, cum jam neutris gratiam referre posset.

Quamquam miror illâ superbiâ, & impatuitate, si quemquam habere potuit. Atque ut huius, quem dixi, mores, veros amicos parare non potuere, sic multorum opes præpotentium excludunt amicitias fideles. Non etiam solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa est: Itaque efficiuntur illi ferè fastidio, & contumaciâ; neque quidquam insipiente fortunato intolerabilis fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt viribus, imperiò, potestate, prosperis rebus immutari, spiritusque ab iis veteres amicitias, indulgere novis.

Quid autem stultius, quàm cum plurimum copiis, facultatibus, opus possint, cætera parare, quæ parantur, pecu-

pecuniam, equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa; amicos non parare, optimam, & pulcherrimam vitam, ut ita dicam, suppellectilem? Etenim cætera cum parant, cui parant, nesciunt, nec cuius causâ laborent. Ejus enim est istorum quodque, qui vincit viribus; amicitiarum sua cuique permanet stabilis, & certa possessio, ut etiam, si illa maneat, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita incerta, & deserta ab amicis non possit esse jucunda. Sed hæc habetenus.

XII. *Tres de veræ amicitia natura sententia rejiciuntur.* Constituendi autem sunt, qui sint in amicitia fines, quasi termini diligendi, de quibus tres video sententias ferri, quarum nullam probo. Unam: ut eodem modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmetipsos: alteram, ut nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos benevolentia pariter, æquiterque respondeat; tertiam: ut quanti quisque se ipse facit, tanti fiat, ab amicis. Harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, ut quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus.

Quàm multa enim, quæ nostrâ causâ nunquam faceremus, facimus causâ amicorum? peccari ab indigno, supplicare; tum acerbius aliquem invehi, insectarique vehementius, quæ in nostris rebus non satis honestè, in amicorum sunt honestissimè: multæque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut iis amici potius, quàm ipsi fruantur.

Altera Sententia est, quæ definit amicitiam paribus officiis, ac voluntatibus. Hoc quidem est nimis exiguum, & exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum, & datorum. Divitior mihi, & affluentior videtur esse veræ amicitia, nec observare restrictè, ne plus reddat, quàm acceperit. Neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus æquò quid in amicitiam congeratur.

Tertius verò ille finis deterimus, ut quanti ipse faciat, tanti ab amicis. Sæpe enim in quibusdam aut animus abjectior est, aut spes amplificandæ fortunæ fractior. Non est igitur amici talem esse in eum, qualem ille in se est: sed potius

potius eniti, & efficere, ut amici iacentem animum exciter, inducâtque spem, cogitationemque meliorem. Alius igitur finis veræ amicitiae constituendus est, si prius, quid maxime reprehendere Scipio solitus sit, edixerit. Negabat: ullam vocem inimiciorem amicitiae potuisse reperiri: quam eius, qui dixisset: ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus. Nec verò se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, à Biante esse dictum crederet, qui sapiens habitus esset unus è septem; sed impuri cujusdam, ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis esse Sententiam. Quoniam enim modo quisquam amicus esse poterit, cui se putabit inimicum esse posse? quin etiam necesse erit, cupere, & optare, ut quam sepius sine peccet amicus, quo plures det sibi tanquam anfas ad reprehendendum; rursus autem rectè factis, commodisque amicorum necesse erit angi, dolere, invidere.

Quare, hoc quidem præceptum, cujuscunque est, ad tolerandam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit: ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiiis comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, aliquando odisse possemus. Quin etiam si minùs felices in deligendo fuissetis, ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum putabat.

XIII. *Difficilius esse amici delectum.* His igitur finibus utendum arbitror, ut cum emendati mores amicorum sint tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum sine ulla exceptione communitas; ut etiam, si qua fortuna acciderit, minùs justæ amicorum voluntates adjuvandæ sint, in quibus eorum aut caput agatur, aut fama, declinandum sit de via, modò ne summa turpitudine sequatur. Est enim, quatenus amicitiae dari venia possit. Nec verò negligenda fama est, nec medicore telum ad res gerendas existinare oportet benevolentiam civium; quam blanditiis, & assentando colligere turpe est. Virtus, quam sequitur charitas, minime repudianda est.

Sed sæpè (etenim redeo ad Scipionem, cujus omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quòd omnibus in rebus homines diligentiores; essent; ut capras, & oves, quot quisque haberet, dicere posset amicos quot haberet, non pos-

set

set dicere: & in aliis quidem parandis adhibere curam, in amicis eligendis negligentes esse; nec habere quasi signa quarumdam, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, iudicaret. Sunt igitur firmi & stabiles, & constantes eligendi, cujus generis est magna penuria; & judicare difficile est sanè, nisi expertum. Experiendum autem est in ipsa amicitia. Ità præcurrit amicitia iudicium, tollitque experienti potestatem.

Est igitur prudentis sustinere, ut curam, sic, impetum benevolentiae, quo utamur quasi equis rentatis, sic amicitiiis aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam sæpè in parva pecunia perspiciuntur, quam sint leves; quidam, quos parva movere non potuit, cognoscuntur in magna. Sin verò erunt aliqui reperti, qui pecuniam præferre amicitiae, sordidum existimant; ubi eos invenimus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponunt; ut, cum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera jus amicitiae, non multò illa malint? imbecilla enim natura est ad contemnendam potentiam, quam etiam, si neglecta amicitia consecuti sunt, obscuratum iri se arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia.

Itaque veræ amicitiae difficillimè reperiuntur in iis, qui in honoribus, reque publica versantur. Ubi enim istum invenies qui honorem amici anteponat suæ? quid? hæc ut omitam, quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates? ad quas non est facile inventu, qui descendat. Quamque Ennius rectè: *amicus cærus in re incerta cernitur*: tamen hæc duo; levitatis, & infirmitatis plerisque conveniunt: aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis deserunt.

XIV. *In amico spectanda fides, constantia, morum suavitas.* Qui igitur utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maxime raro hominum genere judicare debemus, & pene divino. Firmamentum autem stabilitatis, constantiaeque ejus, quam in amicitia quarimus, fides est. Nihil enim stabile est, quod insidum est. Simplicem præterea, & communem, & consentientem, qui rebus iisdem moveatur, eligi par est, quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenuum,

genium, tortuosum. Neque verò, qui non iisdem rebus movetur, & naturâ consentit, aut fidus, aut stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur, aut credat oblati, quæ omnia pertinent ad eam, quam jam dudum tracto constantiam. Ita sit verum illud, quod initio dixi, amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse. Est enim boni viri (quem eundem sapientem licet dicere) hæc duo tenere in amicitia: primum, ne quid fictum sit, neve simulatum; apertè enim vel odiosæ, magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. Deinde non solum allatas ab aliquo criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem, ab amico esse violatum.

Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum, atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitia. Tristitia autem, & in omni re severitas habet illa quidem gravitatem; sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatèque preclivior.

XV. *Novi amici veteribus præferendi non sunt.* Existit autem hoc loco quædam quæstio subdificilis: num quando amici novi, digni amicitia, veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros antepone solemus? Indigna homine dubitatio. Non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum satietates. Veterima quæque (ut ea vina, quæ vetustate ferunt) esse debent suavissima; verumque illud est, quod dicitur: multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expletum sit.

Novitates autem, si spem afferunt, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ, vetustas tamen suò locò conservanda est. Maxima est enim vis vetustatis, & consuetudinis. Atqui in ipso equo, cujus modò mentionem feci, si nulla res impediatur, nemo est, qui non eo, quo consuevit, libentiùs utatur, quam intractatò. & novâ: nec modò in hoc, quod est animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis delectemur, & silvestribus, in quibus diutius cominorati sumus.

Sed

Sed maximum est in amicitia, superiorem patem esse inferiori. Sæpè enim excellentiæ quædam sunt: qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege. Nunquam se ille Philo, nunquam Rupilio. nunquam Mummio anteposuit, nunquam inferioris ordinis amicis. Q. verò Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam patem, quod is anteibat ætate, tanquam superiorem colebat, suosque omnes, per se esse ampliores volebat.

Quod faciendum, imitandūque est omnibus: ut si quam præstantiam virtutis, ingenii, fortunæ consecuti, sunt, imitentur ea suis, communicentque cum proximis: ut si parentibus nati sunt humilibus; si propinquos habeant imbecilliores; vel animò, vel fortunâ, eorum augeant opes; eisque honori sunt, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu propter ignorationem stirpis, & generis in famulatu fuerint, eum cogniti sunt, & aut Deorum, aut regum filii inventi, retinent tamen charitatem in pastores, quos patres multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multò profectò magis in veris patribus, ceterisque faciendum. Fructus enim ingenii, & virtutis, omnisque præstantiæ, tum maximus capitur, cum in proximum quemque confertur.

XVI. *Amicus superior inferiorem extollere studeat.* Ut igitur ii, qui sunt in amicitia, conjunctionisque necessitudine superiores, exquare se cum inferioribus debent; sic inferiores non dolere, se à suis aut ingenio, aut fortunâ, aut dignitate superari. Quorum plerique aut querantur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoque magis, si habere se putant, quod officiosè, & amicè, & cum labore aliquo suo factam queant dicere. Odiosum sanè genus hominum, officia exprobrantium; quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit.

Quamobrem ut ii, qui Superiores sunt, submittere se debent in amicitia; sic quodam modo inferiores extollere. Sunt enim quidam, qui molestas amicitias faciunt, cum ipsi se contemni putant; quod non ferè contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos se arbitrantur; qui hac opinione non modò verbis, sed etiam opere levandi sunt.

Tantum autem cuique tribuendum primum, quantum ipse efficere possit; deinde etiam, quantum ille, quem diligas

ligas atque adjuves, sustinere. Non enim tu possis, quantumvis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere? ut Scipio P. Rutilium potuit Consulem efficere, fratrem ejus Lucium non potuit. Quod si etiam possis, quidvis deferre ad alterum, videndum est tamen, quid ille possit sustinere.

Omnino amicitiae, corroboratis jam, confirmatisque, & ingeniis, & ætatibus judicandæ sunt; nec, si qui ineunte ætate venandi, aut pilæ studiosi fuerint, eos habere necessarios oportet quos tum, eodem studio præditos dilexerunt. Isto enim modo nutrices, & pædagogi jure vetustatis plurimum benevolentiae postulabunt; qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi; aliter amicitiae stabiles permanere non possunt. Disparis enim mores, disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias, nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum, studiorumque distantia.

Rectè etiam præcipi potest in amicitia: ne intemperata quædam benevolentia (quod per sæpè fit) impediatur magnas utilitates amicorum; nec enim (ut ad fabulas redeam) Trojam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lachrymis iter suum impediendum audire voluisset. Et sæpè incidunt magnæ res, ut discendum sit ab amicis; quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is & infirmus est, mollisque naturæ, & ob eam ipsam causam in amicitia peritum iustus; atque in omni re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiari à te impetrari.

XVII. Si dissolvenda est iustis causis amicitia, nè in gravem inimicitiam convertatur, cavendum. Est etiam quali calamitas in amicitia dimittendis non nunquam necessaria: jact enim à sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt sæpè vitia amicorum, cum in ipsos amicos, tum in alienos; quorum tamen ad amicos redundet infamia. Tales igitur amicitiae sunt remissione usque eluendæ & ut Catonem dicere audiavi) dissolvendæ magis, quam discindendæ. Nisi quædam admodum intolerabilis injuria

juria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit, ut non statim alienatio, disjunctioque facienda sit.

Sin autem morum, aut studiorum commutatio quædam (ut fieri solet) facta erit, aut in reipublicæ partibus dissensio intercesserit (loquor enim jam ut paulò ante dixi non de sapientium, sed de communibus amicitia) cavendum erit, ne non solum amicitia deposita, sed inimicitia etiam susceperit videantur. Nihil enim est turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab amicitia Q. Pompeii meo nomine se removerat (ut scitis) Scipio, propter dissensionem autem, quæ erat in republica alienatus est à collega nostro Metello. Utrumque egit graviter, auctoritate, & offensione animi non acerba.

Quamobrem primum danda opera est, ne qua amicorum dissidia fiant; sin tale evenerit, aliquid, ut extinctæ potius amicitia, quam opressæ esse videantur. Cavendum verò est, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitia; è quibus jurgia, maledicta; contumeliæ gignuntur. Quæ tamen, si tolerabiles erunt, ferendæ sunt, & hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur injuriam. Omnino omnium vitiorum, atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis citò diligere incipiamus, nève indignos.

Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cur diligantur. Rarum genus (& quidem omnia præclara, rara) nec quidquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quidquam horum norunt, nisi quod fructuosum sit, & amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos.

Ita pulcherrima illa & maxime naturali carent amicitia, per se, & propter se expetenda; nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis amicitia, qualis & quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam à se ipse mercedem exigit charitatis suæ, sed quod per se sibi quisque charus est. Quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquam reperietur. Est enim is quidem tanquam alter idem.

Quod

Quod si hoc apparet in bestiis, volucris, animantibus agrestibus, cicuribus, feris, primum: ut se ipsæ diligant, (id enim pariter cum omni animante nascitur) deinde: ut requirant, atque appetant, ad quas se applicent ejusdem generis animantes; id quod faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani: quanto id inagis in hominis fit natura; qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, ejus animum ita cum suo commisceat, ut efficiat pene unum ex duobus.

XVIII. *Nisi inter bonos stabilis amicitia perdurare non potest.* Sed plerique perversè, ne dicam impoderenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quærere. In talibus ea, quam jam dudum tractamus, stabilitas amicitiae confirmari potest; cum homines benevolentia conjuncti, primum cupiditatibus iis, quibus cæteri serviunt, imperabunt; deinde æquitate, justitiæque gaudebunt, omniæque alter pro altero suscipiet; neque quidquam unquam nisi honestum, & rectum alter ab altero postulabit; neque solum colent inter se, ac diligunt, sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam.

Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adjutrix à natura data &, non vitiorum comes: ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quæ summa sunt, pervenire, conjuncta, & consociata cum altera perveniret; quæ si quos inter socieras aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturæ bonum, optimus, beatissimisque comitatus.

Hæc est inquam societas, in qua omnia insunt, quæ putant homines expetenda: honestas, gloria, tranquillitas animi, atque jucunditas; ut, cum hæc adsint, beata vita sit, & sine his esse non possit. Quod cum optimum, maximumque sit, id volumus adipisci, virtuti opera danda est; sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam consequi possumus. Ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, cum eos gravis aliquis casus experiri cogit.

Quo

Quo circa (dicendum est enim sæpius) cum judicaveris, diligere oportet; non cum dilexeris, judicare. Sed cum multis in rebus negligentia plectimur; tum maxime in amicis & diligendis, & colendis: præposteris enim utimur consiliis, & acta agimus, quod vetatur veteri proverbio. Nam implicati ultro & citro vel usu diuturno, vel etiam officiis, irreperite in medio cursu amicitias: exorta aliqua offensione disrumpimus.

XIX. *Nemo non amicum habere expetit, sine quo insuavis videtur vita.* Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessitatis tanta incuria. Una est enim amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt. Quamquam à multis ipsa virtus contemnitur, & venditatio quadam, atque ostentatio esse dicitur. Multi divitias despiciunt, quos parvò contentos tenuis victus cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multum ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil levius esse existiment. Itemque cætera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt, & ii, qui ad rem publicam se contulerunt; & ii, qui rerum cognitione, doctrinæque delectantur; & ii, qui suum negotium gerunt otiosi, postremo, ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modò velint aliqua ex parte liberaliter vivere. Serpit enim nescio quomodo per omnium vitas amicitia; nec ullum ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui.

Quin etiam si quis ea asperitate est, & immanitate naturæ, congressus ut hominum fugiat, atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio, quem accepimus; tamen is pati non possit, ut non acquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbatis suæ. Atque hoc maxime judicaretur, si quid tale posset contingere, ut aliquis nos Deus ex hac hominum frequentia tolleretur, & in solitudine uspiam collocaret, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam, & copiam, hominis omnino adpiciendi potestatem eriperet. Quis tam esset ferreus qui eam vitam ferre posset, cuique non afferret fructum voluptatum omnium solitudo.

Deceptus

X

Verum

Verum ergo illud, est, quod à Tarentino Archyta, ut opinor, dici solitum, nostros senes commemorare audivi, ab aliis senibus auditum: si quis in cœlum ascendisset, naturamque mundi, & pulchritudinem siderum perspexisset, insuavem illam admirationem ei fore, quæ jucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuisset. Sic natura solitariū nihil amat, temp̄que ad aliquod tanquam administrum admittitur, quod in amicissimo quoque dulcissimum est.

XX. *Amicus ab amico moneri, ac leniter reprehendi ne deiret.* Sed cum tot signis eadem natura declaret, qui velit, acquarat, & desideret: obsurdescimus tamen, nescio quomodo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. Est enim varius, & multiplex usus amicitia, multaque causæ suspicionum, offensionumque dantur; quas tum evitare, tum elevare, tum ferre sapientis est. Una illa sublevandi offensio est, ut & utilitas in amicitia, & fides retineatur. Nam & monendi amici sæpè sunt, & objurgandi; & hæc accipienda amicè, cum benevolè sunt.

Sed nescio, quomodo verum est, quod in Andria familiaris meus dicit: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Molestia veritas, & siquidem ex ea nascitur odium; (quod est venenum amicitia) sed obsequium multò molestius, quod peccatis indulgens præcipit em amicum ferri sinet. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequiū impellitur. Omni igitur hac in re habenda ratio, & diligentia est; primum: ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumeliā careat; in obsequio autem (quoniam Terentianò verbò lubenter utimur) comitas adsit, assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoveatur; quæ non modò amicò, sed ne liberò quidem digna est. Aliter enim cum Tyranno, aliter cum amico vivitur.

Cujus autem aures veritati clausæ sunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus salus desperanda est. Scitum est enim illud Catonis, ut multa: meliusde quibusdam acerbos inimicos mereri quàm eos amicos, qui dulces videantur; illos verum sæpè dicere, hos nunquam. Atque illud absurdum est, quod ii, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, quæ debent evitare. Peccasse enim se non anguntur, objurgari molestè

stè ferunt; quod contrà oportebat, delictò dolere, correctione gaudere.

XXI. *Ab amicitia absit assentatio, ac blanditia.* Ut igitur & monere, & moneri, proprium est veræ amicitia; & alterum liberè facere, non asperè; alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse majorem, quàm adulationem, blanditiā, assentationem. Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum, atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem.

Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim iudiciū veri, id quæ adulterat) tum amicitia repugnat maxime: delet enim veritatem, sinè qua nomen amicitia valere non potest. Nam cum amicitia vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus, quò id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit, idemque semper, sed varius, commutabilis, non multiplex?

Quid enim potest esse tam flexibile, tam divinum, quàm animus ejus, qui ad alterius non modò sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum, atque natum convertitur? *Negat quis? nego; ait? ajo; postremò imperavi ego met mihi, omnia assentari,* ut ait idem Terentius sed ille sub Gnathonis persona, quod amici genus adhibere, omnino levitatis est.

Multi autem Gnathonum similes cum sint, locò, fortunà, fama superiores; horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas.

Secerui autem blandus amicus à vero & internoſci tam potest adhibitā diligentia; quàm omnia fucata & simulata à sinceris, atque veris. Concio quæ ex Imperitissimis constat, tamen judicare solet, quid intersit inter popularem, id est: assentatorem, & levem civem; & inter constantem, severum, & gravem. Quibus blanditiis C. Papyrius nuper influebat in aures concionis, cum ferver legem de tribunis plebis rescindendis? dissuasimus nos. Sed nihil de me: De Scipione dicam libentius. Quanta illa, Dii immortales! fuit gravitas? quanta in oratione majestas? ut facilè ducem populi Romani, non comitem diceret. Sed affuistis, & est in manibus oratio. Itaque lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque ut ad me redeam; meministis, Q. Ma-

ximo fratre Scipionis, L. Mancino Consulibus, quam popularis lex de Sacerdotiis C. Licinii Crassi videbatur? cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atque is primum instituit, in forum versus agere cum populo; tamen illius vendibilem orationem religio Deorum immortalium nobis defendentibus facile vincebat. Atque id actum est Prætoris me, quinquenniū antequam Consul sum factus. Itaque re magis, quam summa auctoritate causa illa defensa est.

XXII. *Assentatoria amicitia, comica est, & humilis admodum.* Quod si in scena, id est: in concione, in qua rebus fictis, & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet (si modò id patefactum, & illustratum est) quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate perpenditur? in qua nisi (ut dicitur) apertum pectus videas, tuūque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas: ne amare quidem, aut amari, cum id, quam vere fiat, ignores. Quamquam ita assentatio, quamvis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atque eā delectatur. Itā fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, & se maxime ipso delectet.

Omnino est amans sui virtus. Optime enim se ipsa novit, quāque amabilis sit, intelligit. Ego autem non de virtute nunc loquor sed de virtutis opinione: virtute enim ipsa non tamen multi præditi esse, quam ideri volunt. Hos delectat assentatio. His fictus ad ipsorum voluptatem sermo cum adhibetur? orationem illam vanam, testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec Parastorum in comædiis nobis assentatio faceta videretur, nisi essent milites gloriosi: *Magnas verò agere gratias Thais mihi?* Satis erat respondere, *magnas ingentes*, inquit. Semper auger assentator id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum.

Quamobrem quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allestant; & invitant; tamen etiam graviores, constantioresque admonendi sunt, ut animum advertant, ne callida assentatione capiantur: apertè enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors. Callidus ille
&

de Amicitia dialogus ad T. Pomp. Att. 325

& occultus, ne se insinuet, studiosè cavendum est. Nec enim facillimè agnoscitur, quippe qui etiam adversando sapè assentetur, & litigare se simulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, vincique se patiatur; ut is, qui illusos sit, plus vidisse videatur. Quid autem turpius, quam illud? quod ne accadat, magis cavendum est, ut in Epiclero: *hodie me ante omnes comicos stultos senes vers iris, atque lulis lautissimè.* Hæc enim in fabulis stultissima persona est improvidorum & credulorum senum. Sed nescio quo pacto ab amicitiiis perfectorum hominum, id est: sapientium (de hac dico sapientia, quæ videtur in hominem cadere posse) ad leves amicitias deflexit oratio. Quamobrem ad illa prima redeamus, eaque ipsa concludamus aliquando.

XXIII. *Virtus una certissima est amicitiarū conciliatrix.* Virtus, virtus inquam, C. Fanni, & tu, Q. Muci & conciliat, amicitias, & conservat. Est enim in ea convenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia; quæ cum extulit, & ostendit lumen suum; & idem aspexit, cognovitque in alio, ad id se admovent vicissimque accipit illud, quod in altero est: ex quo eorum exardescit sive amor, sive amicitia. Utrumque enim dictum est ab amando. Amare autem nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames nulla indigentia, nulla utilitate quæsitā.

Quæ tamen ipsa efflorescet ex amicitia, etiam si tu eam minus secutus sis. Hæc nos adolefcentes benevolentia senes illos L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Ti. Crachum, Scipionis nostri socerum dileximus. Hæc etiam magis elucet inter æquales, inter me, & Scipionem, L. Furium, P. Rutilium, Spuriū Mummium. Vicissim autem senes in adolescentium charitate acquiescimus; ut in vestra, ut in Tiberonis, equidem etiam ad nodum adolefcentis, P. Rutilii, A. Virginii familiaritate delector. Quoniamque, ita ratio comparata est vitæ, naturæque nostræ, ut alia æras oriatur; maxime quidem optandum est, ut cum æqualibus possis, quibuscumque tanquam e carecribus emissus sis, cum iisdem ad calcem, ut dicitur, pervenire.

Sed quoniam res humanæ fragiles, caducæque sunt semper aliqui acquirendi sunt, quos diligamus, & à quibus diligamur. Charitate enim, benevolentiaque sublata, omnis est

est è vita sublata jucunditas. Mihi quidem Scipio quamquam est subito creptus, vivit tamen, semperque vivet; virtutem enim amavi illius viri, quæ extincta non est. Nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara & insignis. Nemo unquam animò, aut spe majora suscipiet, qui sibi non illius memoriam, atque imaginem proponendam putet.

Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod eam amicitia Scipionis possim comparare. In hac mihi de republica consensus, in hac rerum privatarum consilium, in eadem requies plena oblectationis fuit. Nunquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem senserim; nihil audiivi ex eo ipse, quod nollem. Una domus erat, idem victus, isque communis, neque solum militia, etiam peregrinationes, rusticationesque communes.

Nam quid ego de studiis dicam, cognoscendi semper aliquid atque discendi? in quibus remoti ab oculis populi, omne otiosum tempus contrivimus? quarum rerum recordatio & memoria, si una cum illo occidisset, desiderium conjunctissimi, atque amantissimi viri ferre nullo modo possem. Sed nec illa extincta sunt, alunturque potius, & augentur cogitatione, & memoria: & si illis planè orbatusestem, magnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium; diutius enim jam in hoc desiderio esse non possum. Omnia autem breviter, tolerabilia esse debent; etiam si magna sint. Hæc habui, de amicitia, quæ dicerem. Vos autem hortor ut ita virtutem locetis, sinè qua amicitia esse non potest, ut eâ exceptâ, nihil amicitia præstabilius putetis.

PRO

PRO
LEGE MANILIA,
SEU
DE IMPERATORE POMPEJO
ELIGENDO.
ORATIO.

Argumentum. L. Manilius Tribunus plebis promulgans legem, seu decretum, quò omnes populi Romani copiae in Asia contra Mithridatem, & Tigranem uni Pompejo Imperatori optimo committerentur: huic legi reclamaverunt plures Viri Consulares, præsertim L. Hortensius, & Q. Cæcilius; ille negans uni deferenda omnia, hic affirmans esse contra instituta majorum. At Cicero valere legem pronuntiat, & evincit. Hæc est Oratio elegantissima a. u. c. 687.

SYNOPSIS.

Exordium. Ab adjungendis Rostorum, è quibus primùm licet Ciceroni dicere.

Narratio. Gerendum est populo R. bellum in Asia, esque præsciendus Pompejus.

Argumentum 1. Quia hoc bellum est ex genere suo grave, & necessarium *Argumentatio.* Agitur in hoc bello gloria populi R. Salus sociorum, vectigalia maxima, ergo &c. *Amplificatio.* Populus R. adeò gloriæ appetens & injuriarum vel minimarum tam intolerans non ulciscetur Mithridatem, qui tot injuriis affectus Romæ per 23. annos non defendet majorum exemplo, socios adeò periclitantes? sinet non pendi vectigalia Asia? fortunis everti tot cives ipsamque Rempublicam?

Argumentum 2. Est magnitudine periculorum. *Argumentatio.* Hoc bellum conjungunt duo potentissimi Reges, suscipiunt agitatæ

tata nationes, ergo &c. *Amplificatio.* Mithridates novis copiis est ausus, L. Lucullus secundo praelio fugatus.

Argumentum 3. Cne. Pompejus est bonus Imperator. Argumentatio. In Pompejo est scientia res militaris, virtus, auctoritas, felicitas, ergo &c. *Amplificatio.* Nullum bellum est, in quo a paupertate versatus non sit, idque summa felicitate, virtute, innocentia, temperantia, incredibili auctoritate, & divinitus data felicitate.

Consultatio. Respondet Hortensio à præjudicio: sic etiam lege Gabinia eidem Pompejo summam potestatem datam in bello Pyratice. Deinde Catullo: Populum R. sæpe pro ratione temporum mutasse consilium, multaque Pompejo extra ordinem dedisse.

Peroratio. I. Laus L. Manilii ob legem Iaram. II. Studium Ciceronis in tuendis Reipub. commodis.

1. **Q**uanquam mihi semper frequens conspectu vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatusissimus est visus Quirites: tamen hoc adita laudis, qui semper optimò cuique maxime patuit, non mea me voluntas, sed mea vitæ rationes ab in eunte ætate susceptæ prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, statueremque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industriâ afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

2.) Ità neque hic locus vacuus unquam ab iis, qui vestram causam defenderent: & meus labor in privatorum periculis castè, integrèque versatus, ex vestro judicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus Centuriis conjunctis renunciatus sum, facillè intellexi Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis perferiberetis. Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandis esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilantì, ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre certè & si quid auctoritatis in me est, eà apud eos utar, qui eam mihi dederunt; & si quid etiam dicendo consequi possum, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo judicio tribuendum esse censuerunt.

3.) Atque

1.) Orditur ab adjunctis Rostorum, è quibus dicendi nondum sibi auctoritatem, facultatemque fuisse ait. 2.) Nunc ab ætate, & gestis honoribus eam sibi auctoritatem accessisse latatur.

3.) Atque illud in primis mihi latandum jure esse video, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeji singulari, eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilis est exitum, quàm principium invenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est.

4.) Atque ut inde oratio mea proficiatur, unde hæc omnis causa ducitur: bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus, atque sociis à duobus potentissimis Regibus inferretur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblata esse arbitrat. Equitibus Romanis honestissimis viris asseruntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur in vestris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipublicæ, periculæque rerum suarum detulerunt.

5.) Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures: Regnum Ariobarzani, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurreret, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus sociis, & civibus ad id bellum Imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unum ab hostibus metui: præterea neminem.

6.) Causa, quæ sit videtis: nunc quid agendum sit considerate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim ejusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur Populi Rom. gloria, quæ vobis à majoribus cum magna in rebus

X 5

omni-

3.) Præsertim quòd in causa cum Pompeji laudibus conjuncta dicendum sit.

4.) *Narratio.* Refert Cicero bellum grave esse à duobus Asiæ Regibus; Lucullum inde discedere; Pompejum eò deposci.

5.) *Distributio*, seu Partitio 1. bellum est grave, & necessarium. 2. Magnitudine periculosum & 3. Ideo Pompejo Imperatori bono committendum.

6.) *Bellum est grave, & necessarium.* Agitur enim de gloria fortunisque Populi R. & sociorum.

omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa Majores vestri magna & gravia bella gesserunt: aguntur certissima Pop. Rom. vectigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli frustra requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus est & a nobis, & ab Imperatoribus Respub. consulendum.

7) Et quoniam semper appetens gloriae præter ceteras gentes, atque avidi laudis fuitis, delenda est nobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit in Populi Rom. nomine: quod is, qui una die, totâ Asiâ, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum significatione cives Rom. necandos, trucidandosque denotavit, non modò adhuc pœna, nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum jam tertium & vigesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere è patrio Regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asiæ luce versari.

8) Etenim adhuc ita vestri cum illo Rege contenderant Imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportaret. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi Imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusque regnaret. Verumtamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam Resp. Murænam Sylla revocavit.

9) Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed ad comparisonem novi contulit: qui postquam maximas ædificasset, ornassetque classis, exercitusque perinagnos quibuscunque ex gentibus potuisset comparasset, Bosphorani finitimis suis bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit ad eos Duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut

cum
7) Indignum Populo R. non ulcisci Regem, qui uno die omnes Romi, totâ Asiâ trucidavit.

8) Augeret dedecus, quod Mithridates nec à Syllâ, nec Lucullo plene victus societatem cum Sertorio fecerit.

9) Etsi Sertorium domuerit Pompejus, belli tamen reliquias in Asiâ Lucullus non consecit.

cum duobus in locis disjunctissimis, maximèque diversis anno consilio, ut binis hostium copiis bellum terrâ, marique gereretur, vos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis.

10) Sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ, atque Hispaniensis, quæ multò plus firmamenti, ac roboris habeat, Cn. Pompeji divinò consilio, ac singulari virtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo Virò est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna, atque præclara, non felicitari ejus, sed virtuti: hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque vera laus ei deducta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur.

11) Sed pro vestri Imperii dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte, quem vobis animum suscipiendum esse putetis. Maiores vestri sæpè mercatoribus, ac navicatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot civium Rom. militibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres vestri totius Græciæ lumen extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiimini, qui Legatum Populi Rom. Consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Rom. imminuit: tam non tolerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbò violatum illi persecuti sunt: vos Legatum Pop. Rom. omni supplicio interfectum, inultum relinqueris?

12) Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis Imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum, ac discrimen vocatur? Regnò expulsus est Ariobarzanes Rex, socius Pop. Rom. atque amicus: imminent duo Reges toti Asiæ, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis, atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Græcia vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem cogunt.

12.) Agitur Salus Sociorum, quia Ariobarzanes, & Asiæ civitates in summo suo periculo Pompejam deponunt.

coguntur: Imperatorem à vobis certum deponere, cum præsertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur.

13) Vident, & sentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia, & eum propè esse, quod etiam carent ægris: cuius adventu ipso, atque homine, tamen ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque sicut cæterarum provinciarum socios dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis, atque hoc etiam magis quam cæteros, quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut etiam ab hoste defendat, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant ante, nunc præsentem vident, tantâ temperantiâ, tantâ mansuetudine, tanta humanitate, ut ii beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissimè commoratur.

14) Quare si propter socios nullâ ipsi injuriâ lacessit Majores vestri cum Antiocho, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quantò vos studiò convenit injuriis provocatos, sociorum salutem unâ cum Imperii vestri dignitate defendere: præsertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur. Nam cæterarum Provinciarum vectigalia Quirites tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia verò tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine passionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, faciliè omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere valitis, non modò à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda.

15) Nam cæteris in rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiarum non longè absunt, etiam si irruptio facta

14) Concludit hanc partem Orator adhortatione, & exemplo Majorum.

15) Agitur de vectigalibus maximis. Quæ non solum bello sed etiam belli sumore pendii desinunt.

illa nulla sit; tamen pecora relinquuntur, agricultura desertitur, mercatorum navigatio conquiescit, ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conservari potest; quare sæpè totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur.

16) Quo tandem animo esse existimatis, aut eos, qui vectigalia vobis penitent, aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copiis propè absint; cum una excursio equitatis per brevi tempore totius anni vectigal auferre possit; cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atque custodiis, magnò periculò se habere arbitrentur? Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conservaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?

17) Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram: cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Rom. pertinet: quorum vobis pro vestra sapientia Quirites, habenda est oratio diligenter. Nam & publicani homines & honestissimi, & ornatissimi suas rationes, & copias in illam provinciam contulerunt: quorum per se res, & fortunæ curæ vobis esse debent. Etenim si vectigalia nervos esse reipub. semper duximus, eum certè ordinem, qui exercet illa, firmitamentum cæterorum ordinum rectè esse dicemus,

18) Deinde cæteris ex ordinibus homines navi, & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis: partim suas & suarum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: sapientiæ, videre, multorum civium calamitatem à Rep. sejunctam esse non posse. Etenim illud primùm parvi refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoriâ recuperare; neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem.

19) De-

17) Agitur de fortunis multorum civium, qui in Asia negotiantur, vel vectigalia conduxerunt, quibus everis & Resp. paratur, necesse est.

19) Deinde: quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio bell Asiatici docuit id, quod certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romae solutione impedita fidem concidisse. Non enim possunt una in civitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibere Remp. & mihi credite id, quod ipsi videtis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & coheret: rure illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vestigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum Repub. defenduntur.

20) Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici: belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum: non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. In quo maxime laborandum est, ne forte à vobis, quæ diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno Imperatori debeatur; dico: ejus adventu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas, atque instructas esse delectas, urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam Cyzicenorum oblesam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissime, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam.

21.) Ab eodem Imperatore classem magnam, & ornata, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse delectas: patet: atque nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo Rom.

19) In fine sit brevis complexio totius Enthymematis.

20) Argumentum secundum. *Bellum Asiaticum est magnitudine periculosum.* Probatur 1. Nam Lucullus Regem quidem copis, urbibus, Sertorianis subsidio & Regno exiit, non tamen confecit.

Rom. ex omni aditu clausus esset; Sinopen atque Anisum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasque urbes Ponti, & Cappadociæ permultas, uno aditu, atque adventu esse captas: Regem (Spoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se Reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia salvis Pop. Rom. sociis, atque integris vestigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectat legi, atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc esse laudatum.

22) Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognito scite Quirites: non enim sine causa quæri videtur, primum: ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quendam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra in his locis, quæ se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorumque patrius celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à Majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congefserat in Ponto omnem reliquit; hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, Rex ipse è manibus effugit, ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit.

23) Hunc in illo timore, & fuga Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit; cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra Imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus: quas nunquam populus Rom. neque lacerandas bello, neque tentandas putavit: erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fami locupletissimi, & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ità nationes multæ, atque magnæ novo quodam

22) Nam 1. exemplo fugientis Medæ ad Tigranem Armeniæ Regem evasit.

23) Tigranes hunc excepit, & confirmavit; exteræ verò nationes contra Lucullum concitatae Regibus se adjuvare.

dam terrore, ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur.

24) Hic jam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmarat, & eorum, quæ se ex regno collegerant, & magis adventitiis multorum Regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam ferè sic fieri solere accipiant, ut Regum afflictæ fortunæ faciliè multorum opes alliciant ad misericordiam, maximèque eorum, qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno, quod regale iis nomen magnum, & sanctum esse videatur.

25) Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut eam, postea quam pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum vestrum clarum, atque victorem imperium fecit. Sinite hoc loco Quirites, (sicut Poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem, quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius, sed ex sermone rumor afferret.

26) Hic in ipso illo malo, gravissimæque belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod Imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplò putavisset, partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit; partem Glabroni tradidit. Multa prætereo consulò, sed eà vos conjecturâ, perspicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant Reges potentissimi, renovent agitatae nationes, suscipiant integræ gentes, novus Imperator vester accipiat veterem expulso exercitu.

27) Satis mihi multa verba fecisse videor: quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculum:

24) Itaque Mithridates copiis ausus, Romanis sensim debentibus, regnò recuperatò Lucullum fugavit.

26) Conclusio Argumenti cum Anacephalæosi.

27) Argumentum tertium. Pompejus est bonus Imperator, cui nempe insunt quatuor virtutes, Scientia, Virtus, Autoritas, Felicitas.

sum: restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac creantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur. Utinam Quirites virorum fortium, atque innocentium copiam tantam habereis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quoniam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc verò cum sit unus Cn. Pompejus qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superavit quæ res est, quæ cujusquam animum in hac causa dubium facere possit?

28) Ego enim sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res in esse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, autoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, inennte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator: qui sæpius cum hoste confixit, quam quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quam ceteri legerrunt: plures provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis Imperiis: non offensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est traducta. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reip. Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum, varia & diversa genera & bellorum, & hostium, non solam gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit.

29) Jam verò virtuti Cn. Pompeji, quæ potest par oratio inveniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit asserere? non enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoris, quæ vulgò existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria

Poesio

Y

stria

23) 1. *Pueritia rei militaris*, enumeratione ætatis, & bellorum Pompeji, summa laude gestorum probatur.

29) *Virtus Militaris* probatur rebus gestis, & testimoniis, Provinciarum Italiæ, Siciliæ &c.

stria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

30) Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla huius virtute, & consilio confessus est liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Gallia per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione patefactum est. Testis est Hispania, quæ sæpissimè plurimos hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit. Testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum Servili bello tetra, periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum expectatione Pompeii attenuatum, atque imminutum est, adventu sublatum, ac sepultum.

31) Testes verò jam omnes oræ, atque omnes externæ gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset? aut tam fuit abditus, ut lateret? quis navigavit, qui non se, aut mortis, aut servitutis periculo committeret? cum aut hyeme, aut referto prædonum mari navigaretur. Hoc tantum bellum, tanturpe, tam vetus, tam latè divisum, atque dispersum, quis unquam abitraretur aut ab omnibus Imperatoribus uno anno, aut omnibus annis à pluribus Imperatoribus confici posse? quam provinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus vestris fuistis quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? Sed quid ego longinqua commemoro?

32) Fuit hoc quondam, fuit proprium Pop. Rom. longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortu-

31) Descripsit pericula, & damna populi Romani ex bello prædonum.

32) Multas ab iis acceptas clades.

fortunatas, non sua testia defendere. Sociis vestris ego mare celatum per hosce annos dicam fuisse? cum exercitus nostri Brundisio nunquam, nisi summa hyeme, transiniserint. Quid ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar; cum Legati Populi Rom. redempti sint. Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam? cum duodecim seculis in prædonum potestatem pervenerint.

33) Quid aut Colophonem, aut Samum nobilissimas urbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem? cum vestros portus atque eos portus; quibus vitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate sciatis. An verò ignoratis portum Cætaræ celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætoris à prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem, ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum, atque illam labem, atque ignorantiam Reip. querar? cum prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul, Pop. Rom. præpositus esset, à prædonibus capta atque oppressa est. Pro dii immortales, tantane unius hominis incredibilis, ac Divina virtus tam brevi tempore lucem afferre Reip. potuit, ut vos, qui inodò ante ostium Tyberinum classem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiat?

34) Atque hæc qua celeritate gesta sint, quanquam videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam, aut ob eundi negotii, aut consequendi questus studio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter Cn. Pompejo duce belli impetus navigavit? qui Siciliam adit, Africam exploravit, inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestivo ad navigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia Reipub. firmissimis præidiis, classibusque munivit.

35) Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispaniis, & Gallia Cisalpina præidiis, ac navibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achajam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus,

Y 2

firmis.

33) Exclamatione miratur tot bella, tam latè & diu peragata tantillo tempore confici potuisse.

firmissimisque praesidiis adornavit: ipse autem, ut à Brundisio profectus est unde quinquagesimo die totam ad Imperium Pop. Rom. Ciliciam adjunxit: omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti, interfectique sunt, partim uni hujus Imperio, ac potestati se dederunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum usque in Pamphiliam Legatos, deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit, obsidensque imperavit, ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longelateque dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hyeme apparavit, in eunte vere suscepit, media ætate confecit.

36) Est hæc divina, atque incredibilis virtus Imperatoris, quid cetera? quas paulò antè commemorare ceperam, quantæ atque quàm multæ sunt? non enim solum belandi virtus in summo atque perfectò Imperatore quærenda est: sed multæ sunt artes eximie: hujus administræ, comitæque virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent esse Imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta felicitate; quanto ingenio! quanta humanitate! quæ breviter, qualia sunt in Cn. Pompejo consideremus. Summa enim omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione; quàm ipsa per sese cognosci, atque intelligi possunt.

37) Quem enim possumus Imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant Centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de Repub. cogitare, qui pecuniam ex arario depromptam ad bellum administrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magistratibus diviserit, aut propter avaritiam Romæ in questu reliquerit? Vestra admurmuratio facit Quirites, ut agnoscere videamini, qui hæc fecerint, ego autem neminem nomino, quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam Imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat?

38) Iti-

36) Huic virtuti militari, alias quasi socias, & administras adjungit.

37) Innocentiam: Pompeji extollit comparatione quorundam Imperatorum longè rapacissimorum.

38) Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atque oppida civium Rom. nostri Imperatores fecerunt, recordamini tum facilius statueris, quod apud exteras nationes fieri existimetis: utrum plures arbitramini, per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes! an hybernis sociorum civitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere Imperator, qui se ipsum non continet: neque severus esse in judicando, qui alios in se severos esse judices non vult.

39) Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacatò nocuisse dicatur? Jam verò quemadmodum milites hybernent, quotidie sermones, ac literæ perferuntur: non modò, ut sumptum faciat in militem, nemini vis affertur: sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hyemis enim, non avaritiæ perfugium majores nostri in sociorum, atque amicorum testis esse voluerunt.

40) Age verò cæteris in rebus quali sit temperantia, considerate, unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt: sed hæres, quæ cæteros remorari solent, non retardarunt: non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit; no libido ad voluptatem; non amœnitas ad delectationem; non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Postremò signa, & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimavit.

41) Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejun, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de celo delapsum intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falsò memoriæ proditum videba-

Y 3

40) Imò: Temperantiam: Arguit ex celeritate confecti belli, nec enim eum avaritia, aut libido, aut regionum amœnitas morata est.

41) Reliquas Imperatorias virtutes breviter enumerat.

debatur, nunc Imperii nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non, sine causa majores suos tum, cum hac temperantia magistratus habeamus, servire Popul. Rom. quam imperare aliis maluisse. Jam verò ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ quærimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur.

42) Jam quantum consilio, quantum dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas Imperatoria, vos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognôstis. Fidem verò ejus inter socios quantum existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse judicârunt? Humanitate jam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutem ejus pugnantem timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda, divino quodam consilio natus esse videatur.

43) Et quoniam autoritas multum in bellis quoque administrandis, atque Imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re idem ille Imperator plurimum possit, vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famè, quam aliqua certa ratione commoveri. Quòd igitur nomen unquam in orbe terrarum elarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara judicia fecistis.

44) An verò ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius dici fama pervaserit, cum universus populus Romanus, refertò foro, repleti que omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompejum Imperatorem depoposcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exem-

43) scilicet. Cn. Pompeji auctoritas non solum apud Romanos, sed & hostes est maxima.

44) Nam tanta est de eo existimatio, ut populus communi suffragio hoc ei bellum deferret.

plis confirmem, quantum hujus autoritas valeat in bello, ab eodem C. Pompejo omnium rerum egregiarum exemplum sumantur: qui quo die à vobis maritimo bello præpositus est Imperator, tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumentariæ consecuta est, unius spe, & nomine, quantam vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

45) Jam verò accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulò antè invirus admonui, cum socii peritissent, hostium opes, animique crevissent, cum satis firmum præsidium provincia non haberet, amisissetis Asiam Quirites, nisi ipsum id temporis divinitus Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adventus & Mithridatem insolita inflammatum victoria contemnit, & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardavit, & quisquam dubitabit quid virtute perfecturus sit, qui tantum autoritate perfecterit? aut quam faciliè Imperio, atque exercitu, socios, & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine, ac rumore defenderit?

46) Age verò, illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore omnes una huic se dediderunt? quòd Cretensium Legati, cum in eorum insula noster Imperator, exercitusque esset, ad C. Pompejum in ultimas propè terras venerunt, eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompejum Legatum usque in Hispaniam misit? eumque Pompejum Legatum semper judicavit: ii, quibus semper erat molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quam Legatum judicare maluerunt. Potestis igitur jam constituere Quirites, hanc auctoritatem multis postea rebus gestis, magnisque vestris judiciis amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exterarum nationum valituram esse existimetis.

Y 4

47) Reli-

45) Apud externos verò, ut solo ipsius adventu ab hostibus cognito caritas annonæ diminuta sit.

46) Et plurimæ urbes ditione vel missa legatione receptæ.

47) Reliquum est, ut de felicitate, (quam præstare de se ipso nemo potest, meminisse, & commemorare de altero possumus,) sicut æquum est homini de potestate Deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis Imperatoribus, non solum, propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius Imperia mandata, atque exercitus esse commissos: Fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & ad Gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna. De huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut invisâ diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur.

48) Itaque non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæ, terra, marique, quantaque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedièrunt, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint. Hoc brevissimè dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui à diis immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompejum detulerant: quod ut illi proprium, ac perpetuum sit Quirites, cum communis salutis, atque Imperii, tum ipsius hominis causâ (sicuti facilis) velle & optare deberis.

49) Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut neglegi non possit: Ità magnum, ut accuratissimè sit administrandum, & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna. dubitatis Quirites, quin hoc tantum boni, quod à diis immortalibus oblatum, & datum est, in Rempublicam conferendam, atque amplificandam conferatis?

50) Quod si Romæ Cn. Pompejus privatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus: nunc cum ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas ad-

47) 4to: Felicitas Pompeji extollitur comparatione aliquorum Ducum, tum singulari benevolentia Deorum.

49) Concluditur totum argumentum anacephalæosi.

adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent accipere statim possit, quid expectamus? aut cur non ducibus diis immortalibus, eidem, cui cætera summa cum salute Reipubl. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus?

51) At enim vir clarissimus, Reipubl. & vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus, itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiant; quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac causâ, tamen cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen omisissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt iidem isti vera esse concedant, & necessarium bellum esse & magnum, & in uno Cn. Pompejo summa esse omnia.

52) Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompejum: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsolevit jam ista oratio multò magis, quàm verbis refutata. Nam tu idem Quinte Hortensi multa pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter, ornatèque dixisti, cum is de uno Im. eratore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc loco permuta item contra legem eam verba fecisti.

53) Quid tum? per Deos immortales, si plus apud populum Rom. auctoritas tua, quàm ipsius popul. Roman. salus & vera causa valuisset, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ Imperium teneremus? an tibi tum Imperium esse hoc videbatur, cum popul. Rom. Legati, Prætores, Quæstorèsque capiebantur? cum ex omnibus provinciis comineatu & privato & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam jam obire possemus?

Y 5

54) Quid

52) Consultatio refutatur Hortensius, qui negabat uni tribuenda omnia exemplo legis Gabinie uni Pompejo bellum prædonom tribuentis frustra reclamante Hortensio.

53) Deinde exclamando, & exaggerando mala obventura nisi lex Gabinia valuisset.

54) Quæ civitas antea unquam fuit, non dico Atheniense, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur: non Charchaginensium, qui per multum classe maritimisque rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis, & gloria remansit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At Hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Rom. ejus usque ad nostram memoriam Nomen invictum in navalibus pugnis permanerat, magna ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperii capuit. Nos quorum majores Antiochum Regem classe, Persenque superarunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitissimos, paratissimosque vicerunt: ii nullo in loco jam prædonibus pares esse poteramus.

55) Nos quoque, qui antea non modò Italiâ tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri Imperii salvos præstare poteramus, tum cum insula Delos tam procul à nobis in ægæo mari posita, quod omnes undique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, sine muro nihil timebat: iidem non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Appia jam via carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi Rom. in hunc ipsum locum ascendere, cum eum vobis majores vestri exuviis nauticis, & classium spoliis ornatum reliquissent.

56) Bono te animo tum Q. Hortensi popul. R. & ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimavit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute communi idem popul. Roman. dolori suo maluit, quàm auctoritati vestræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modò nos illa miseria, ac turpitudine liberavit: sed etiam effecit,

ut

54 Amplificat has clades exemplis civitatum, quæ olim portus suos apertos habuere.

55) 2do: Comparatione majorum populi Romanus semper mari victor prædonibus par esse non potuit.

56) Quare approbat legem Gabiniam.

ut aliquando verè videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra, marique Imperare.

57) Quo mihi etiam indignius videtur obtestatum esse adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo, an utrique? id quod est verius: ne legaretur A. Gabinus Cn. Pompejo expetenti, ac postulanti? utrum ille, qui postulat Legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, diripiendisque provincias, quos voluerunt, Legatos eduxerint: an ipse, cujus lege factus, ac dignitas pop. Rom. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ ejus Imperatoris, atque cejus exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus?

58) An. C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Calius Latiniensis, Cn. Lentulus; quos omneis honoris causa nomino, cum Tribb. pleb. fuissent, annò proximò legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo jure esse deberet? de quo legando spero Consules ad Senatum relatuuros: qui si dubitabant, aut gravabantur, ego me profiteor relaturum: neque me impedit cujusquam Quirites inimicum edictum, quo minùs fretus vobis, vestrum jus, beneficiûque defendam: neque, præter intercessionem, quicquam audiam: de qua (ut arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam, atque etiam, qui id liceat, considerabunt. Meâ quidem sententiâ Quirites unus A. Gabinus belli maritimi, rerumque gestarum author, comes Cn. Pompejo adscribitur, propterea quod alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit, alter delatum, susceptumque confecit.

59) Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse videatur: qui cum ex vobis quæreret, si in uno Cn. Pompejo omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri: cepit magnum suæ virtutis

57) Digreditur, quæriturque, quod Gabinus Pompejo petenti legatus non sit datus quam se injuriam ad senatû, relaturû dicit.

59) Contra Catulum objicientem, esse rem contra instituta majorum ait, summi hominis vita, & virtute fruendum.

virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes propè una voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissimè dissentio, quòd quò minus certa est hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis Resp. dum per Deos immortales licet, frui debet summi hominis vita, atque virtute.

60) At enim nihil novi fiat contra exempla, atque instituta majorum. Non dico hòc locò majores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad novos casus temporum, & novorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispaniense ab uno Imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic Imperio maximè minabantur, Carthaginem, atque Numantiam ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ità vobis, partibusque vestris esse visum, ut in uno C. Mario spes Imperii poneretur, ut idem cum Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonibus bellum administraret.

61) In ipso Cn. Pompejo in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa sint nova, summæque Catuli voluntate constituta recordamini. Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficili Reip. tempore conficere? confecit, huic præesse? præfuit, rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti, cujus à senatorio gradu ætas longè abesset, Imperium, atque exercitum dari? Siciliam per-mitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum, quàm Equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem popul. Rom. non modò vidit, sed etiam studio omni visendam putavit.

60) Quid tam inusitatum, quàm ut, cum duo Consules clarissimi, fortissimique essent, eques Rom. ad bellum maxi-

60) Majores pro temporum ratione instituta mutasse, quod exemplis probat.

61) Imò ipsi jam Pompejo multa extra morem à populo concessa.

maximum, formidolosissimumque pro Consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemò in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illam suam sententià pro Consule, sed pro consulibus mittere. Tanta in eo Reip. bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum Consulum munus unius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quàm ut ex Senatus Consulto legibus solutus, Consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm ut iterum Eques Rom. S. C. triumpharet? quæ in omnibus nominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine vidimus.

62) Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova profecta sunt in eundem hominem à Q. Catuli, atque à cæterorum ejusdem dignitatis Amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne sit perniquum, & non ferendum illorum, auctoritatem de Cn. Pompeji dignitate à vobis comprobata semper esse, vestrum ab illis de eodem homine judicium populique Rom. auctoritatem improbari præsertim cum jam suo jure Pop. Rom. in hoc homine suam auctoritatem, vel contra omnes, qui dissentiant, possit defendere: propterea quòd istis reclamantibus vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum proponeretis.

64) Hoc si vos temere fecistis, Reip. parum consulistis: rectè isti studia vestra suis consiliis regere conantur; sin autem vos plus tum in Republ. vidistis, vos his repugnantibus per vosmetipsos dignitatem huic Imperio, salutem orbis terrarum attulistis aliquando isti principes: & sibi, & cæteris Populi Romani universi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus, quæ est in Cn. Pompejo singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur, difficile est in Asia, Sicilia, Syria; regnisque exterarum nationum ità versari vestrum Imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste, quæ est de laude, cogitet. Deinde etiam, si qui sunt pudore, ac temperantia moderatiores ta-

men
63) Reprehendit adversarios, qui populi Rom. auctoritati dissentiant.

men eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.

65) Difficile est dictu Quirites, quanto in odio sumus apud exterarum nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno cum Imperio milimus, injurias, ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis tecis nostris magistratibus religiosum, quam civitatem, sanctam, quam domum satis clauam, ac munitam fuisse? urbes jam locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur.

66) Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio disputare summis & clarissimis viris; Noverunt enim sociorum vulnere: vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione, contra socios, atque amicos? quæ civitas est in Asia, quæ non modò unius Imperatoris, aut legati, sed unius Tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitibus, regiones superare posse videatur, tamen nisi erit idem, qui se à pecuniis sociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab auro, gazæque Regia, manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiūque mittatur.

67) Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locuplerem, quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima Quirites Cn. Pompejum non solum propter rei militatis gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit. Videbat enim Popul. Roman. non locupletari quotannis pecuniâ publicâ, præter paucos, neque eos quicquam aliud assequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis majori affici turpitudine viderentur. Nunc qua cupiditate homines in provincias, quibus jactoris, quibus conditionibus profiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur? quasi verò Cn. Pompejum non cum suis virtutibus, tum etiam alienis vitis magnum esse videamus.

68)

65) Rursus prædicat Pompeji virtutes, huic bello necessarias, objecta aliorum Imperatorum avaritiâ &c.

68) Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot annus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc causam Quirites confirmandam putatis: est vobis author vir bellorum omnium, maximarumque rerum meritisissimus, P. Servilius: cujus tantæ res gestæ terra, mareque extiterunt, ut cum de bello deliberetis, author vobis gravior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis vestris honoribus summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis: est C. Cassius integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse videamur.

69) Quæ cum ita sint C. Manili, primum istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimèque comprobo: deinde te hortor, ut authore Popul. Rom. maneat in sententia, nève cujusquam vim, aut minas pertimescas, primum in te satis esse animi, constantiaque arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus: quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii, quicquid hoc beneficium Pop. Rom. atque hac potestate Prætoris, quicquid auctoritatis, fidei, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & Pop. Rom. polliceor, & deferò:

70) Testorque omnes Deos, & eos, maximè, qui huic loco, temploque præsidet, qui omnium mentes eorum, qui ad Rempublicam adeunt, maximè perspiciunt, me hoc neque rogato facere cujusquam, neque quò Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cujusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram; propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus:

68) Ad extremum proposita auctoritate Servilii, Curionis. Cn. Lentuli, Cassii horum Sententias Catuli, & Hortensii judicis præferendas contendit.

inus: honorem autem, neque ab uno, neque ex hoc loco sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur.

71) Quamobrem quicquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reipub. causa suscepisse confirmo: tantumque abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, ut multas etiam similitudines partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutiles suscepisse, sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui Quirites vestram voluntatem, & Reip. dignitatem, & salutem provinciarum, atque sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

M. T. CICERONIS

IN CATILINAM.

ORATIO I.

Argumentum: L. Sergius Catilina genere nobilis verum luxuriam, atque ære alieno perditus, ter item à Consulatu repulsus, furore amens a seitis plurimis conjuratis animum induxit urbem incendio, ferroque vastare, trucidare Senatum, ac ante omnes Ciceronem; leges novas concedere, totum Reipublicæ statum commutare. Fulvia mulier de hac conjuratione à Q. Curio conjurato sibi familiari occultè rescivit, ac Ciceronem detulit. Hic domo sua, ex urbe presidio firmato, extempore in Senatu oratione Catilinam sic exterruit, ut sponte urbe in castra Manlii item conjurati abscederet. A. U. 690.

SYNOPSIS.

Exordium: Ex abrupto à Culpa Catilinæ, & poenâ debitâ.

Propositio: Catilina debet discedere ex urbe, vel in exilium, vel castra Manlii, non jam interfici.

Argumentum I. Quia urbi patet conjuratio, totiusque ante-
actæ vitæ ratio. *Argumentatio.* Adjuncta conjurationis, & ante-
actæ

actæ vitæ ratio. *Argumentatio:* Adjuncta conjurationis, & ante-
actæ vitæ luce clariora sunt; ergo urbi patet &c. *Amplificatio:*
est Consul, quo die, qua nocte, cujus in domo, quæ cades, & in-
cendia designata sint. Publica, privata ejus vita in odio, timore-
lue omnium est:

Argumentum II. Ipsi Catilinæ optandum, & jucundum est pro-
ficisci in castra Manlii. *Argumentatio:* Natus est & factus ad bel-
lum Patriæ inferendum; ergo ipsi optandum est &c. *Amplifica-
tio:* Voluptatem capit è patriæ excidio; explicat animum, & bac-
nari pergit.

Argumentum III. Utile est Reipubl. Catilinam jam non inter-
fici. *Argumentatio:* Interfecto illo residebit in urbe conjurato-
rum manus; vivente hoc etiam illa discedet, ergo utile est, &c.
Amplificatio: Si utile Patriæ foret eum interfici, id non faceres
Cicero? erat, purget urbem malis, ne diutius intestinum sit, & ma-
ius timendum malum.

Peroratio: Consul omnem Reipubl. diligentiam pollicetur,
cum Jupiter impium macet.

Quousque tandem abutere Catilina patientiâ nostrâ?
quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quæ ad finem
esse effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum præsi-
dium Palatii? nihil Urbis vigilia? nihil timor populi? nihil
consensus bonorum omnium? nihil hic inunitissimi habendi
Senatus locus? nihil horum ora, vultusque moverunt? pa-
tere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum
conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? quid pro-
xima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convo-
caveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare ar-
bitraris?

2) O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit: Con-
sul videt: hic tamen vivit, vivit? in d. verò etiam in Sena-
tum venit: sit publici consilii particeps: notat, & designat
oculis ad eadem unumquemque nostrum; nos autem Viri
fortes satis facere Reip. videmur, si istius furorem ac tela
vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci jussu Consulis jam
pridem oportebat: in te conferti pestem istam, quam tu
in nos omnes jam diu machinaris.

Pœsis.

Z

3) An

1.) Ex abrupto ob rei insolentiam incipit ab adjunctis apostro-
phe, interrogatione, repetitione, exclamatione.

2.) Amplificat severitatem poenæ illi debitæ exemplis Ma-
jorum.

3) An verò Vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ eade, atque incendiis vastare cupientem nos consules periremus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Servilius Ahala Sp. Melium novis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac Rep. virtus, ut Viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quam acerbissimum hostem coërcerent. Habemus enim Senatûs consultum in te, te Catilina, vehemens: & grave non deest Reipubl. consilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico apertè, Consules desumus.

4) Decevit quondam Senatus, ut L. Opimius COS. videret, ne quid Resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum susceptiones C. Gracchus clarissimo patre natus, avo, Majoribus: occisus est cum liberis M. Fulvius Consularis. Simili Senatûs consulto C. Mario, & L. Valerio COSS. permessa est Resp. num unum diem postea L. Saturninum Tribunum plebis, & C. Servilium mors à Rep. pœna remota est? At nos vigesimum jam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis: habemus enim hujusmodi Senatûs consultum, verum tamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum, quo ex Senatûs consulto confestim interfectum te esse Catilina, convenit. Vivis, vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio. P. C. me esse clementem, cupio in tantis Reipubl. periculis non dissolutum videri: sed jam me ipsum inertiae, nequitiaeque condemno.

5) Castra sunt in Italia contra Reipubl. in Hetruriae faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem Imperatorem castrorum, Ducemque hostium intra mœnia, atque aded in Senatu videmus, instigantem aliquam quotidie perniciem Reip. molientem. Si te jam, Catilina, comprehendi; si interfici jussero; credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius

6.) Amplificat pœnâ, & culpâ Catilina suam clementiam incurat.

7.) Ejus tamen eorundem causam insinuat,

ane, quam quisquam crudelius factum esse dicant. Verùm pro hoc, quod jam pridem factum esse oportuit, cetera de causa nondum adducor, ut faciam: tum denique interficiam: cum jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tuimilis inveniri poterit, qui id non jure factum esse fateatur.

6) Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vires, & vires ita, ut nunc vivis, multis meis, & firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra Reip. possis: auctorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. Etenim quid est Catilina, quod jam amplius expectes? si neque nox tenebris obscurare certus nefarios, nec privata domus pauperibus continere voces conjurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta jam istam mentem, nihil credere, obligiscere cedis, atque incendiorum teneris undique, luce sunt clariora nobis tua consilia omnia, quæ etiam necum licet recognoscas.

7) Meministine me ante diem XII. Calend. Novemb. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Cal. Novemb. C. Manlium audacis satellitem, atque administrum tuæ? num me fessellit Catilina non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id, quod multò magis est admirandum dies. Dixi ego idem in Senatu, eadem te Optinatûm contulisse in ante diem V. Cal. Novembr. tum cum multi Principes civitatis Romæ non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causâ profugerunt? num inficiari potes, te illo ipso die meis praesidiis, meâ diligentia circumclusum, commovere te contra Reipubl. non potuisse? cum tu, discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, eade contentum te esse dicebas?

8) Quid cum te Præneste Cal. ipsis Novembr. occupaturum nocturno impetu esse confideres, sensitine illam coloniam meo jussu, meis praesidiis, custodiis, vigilisquæ

Z 2

esse
6.) Primum argumentum ubi patet conjuratio. Ostendit, quæ die, nocte: quæ cædes &c. designat.

7.) Imprimis diem, quo Manlius futurus erat in armis, occidendus Consul, Præneste occupandum.

7.) Noctem indicat, quæ in Domo M. Leccæ incendium urbis designat,

esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam, videam, planèque sentiam. Recognosce tandem mecum illam superiorem noxam: jam intelliges, multò me vigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem Reipublicæ. Dico, te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leceæ domum: convenisse eodem complures ejusdem amentia scelerisque socios: num negare audes? quid taces? convincam, si negas: video enim, esse, hic in senatu quoddam, qui tecum unà fuere.

9.) O Dii immortales, ubinam gentium sumus? quàm Rempub. habemus? in qua urbe vivimus? hic, hic sunt, in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo, gravissimoque consilio, qui de meo nostrumque omnium interitum, qui de hujus urbis, atque adeò orbis, terrarum exitio cogitant: hosce ego video Consul, & de Repub. sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nendum voce vulnero. Fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiae: statuisti, quò quemque proficisci placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti te ipsum, jam esse exiturum: dixisti, paululùm tibi esse etiam tum moræ, quòd ego viderem. Reperti sunt duo Equites Romani, qui te istà curâ liberarent, & sese illa ipsa nocte paulò ante lucem me in meo lectulo interfectorum pollicerentur.

10.) Hæc ego omnia, vix dum etiam cætu vestro dimisso, comperi: domum meam maioribus prædiis munivi, atque firmavi: exclusi eos, quos tu manè ad me salutatam miseris, cum illi ipsi venissent, quos ego jam multis viris, ad me venturos id temporis esse, prædixeram. Quæ eòdè ita sint Catilina, perge, quo capisti: egredere aliquando ex urbe: patent portæ, proficiscere: nimium diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos: si minùs: quàm plurimos:urga urbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me, atque te murus

9.) Quod facinus amplificat exclamatione.

10.) Digreditur in suam provisionem, & cautionem, multisque synonymis hortatur, ut ex urbe abeat.

urus interfit: nobiscum versari jam diutius non potes: non eram, non patiar, non sinam.

11.) Magna Diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Jovi Statori antiquissimo Custodi hujus urbis, quòd hanc tam terram, tam horribilem, tamque infestam Reipub. pestem toties jam effugimus. Non est sapius in eo homine salus summa periclitanda Reipublicæ. Quamvis mihi Consuli designato, Catilina, insidiarius es, non publicò me præsidio, sed privatà diligentia defendi: cum proximis comitiis Consularibus me Consulem in campo & competitorum tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios onatus amicorum præsidio, & copiis, nullo tumultu publicè concitato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quamquam videbam perniciem meam cum magna calamitate Reipub. esse conjunctam, nunc jam apertè tempus. universam petis.

12.) Tempia Deorum immortalium, testa urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam ad exitum, & astitatem vocas; quare quoniam id, quod primum, atque ejus Imperii, disciplinaeque majorum proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad communem salutem utilius; nam si te interfici jussero, redebit in Repub. reliqua conjuratorum manus: sin tu (quod & jam dudum hortor) exieris, exhaustur ex urbe tuorum hominum magna, & perniciofa sentina Reip: Quid est Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod jam tua fronte faciebas? exire ex urbe Consul hostem jubet: interrogas me, num in exilium? non jubeo: sed, si consulis; suadeo.

13.) Quid enim, Catilina, est, quod te jam in hac urbe delectare possit, in qua nemo est extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? Quæ nota domesticæ turpitudinis inusta vitæ tuæ est? quod privatarum rerum dedecus non haret infamiz?

11.) Neque id ob privatum suum periculum suader, sed communem patriæ salutem.

12.) Mox totius antea vitæ scelera inducit orator, ac primum.

13.) Privatam vitam multà scelerum ignominia cooperatam, & domesticam difficultatem commemorat.

famiae? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum ille cebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti?

14) Quid verò nuper? cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas aut extiuisse, aut non judicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idib. senties; ad illa venio, quæ non ad privatam ignominiam vitiorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam Reipubl. atque ad omnium nostrum vitam, salutemque pertinent.

15) Potestne tibi huius vitæ lux Catilina, aut huius cæli spiritus esse jucundus? cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Calend. Jan. Lepido, & Tullo COSS. stetisse in comitio cum telo? manum Consulium, & Principum civitatis interficiendorum causâ paravisse? sceleris, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam Reip. obstitisse? Ac jam illa omitto: neque enim sunt aut non multò post commissa; quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti? quot ego tuas petitiones ita conjunctas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, &, ut ajunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle desistis.

16) Quoties jam, quoties jam tibi extorta est fiscalista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo & elapsa est? tamen eâ carere diutius non potes; quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit, nescio, quoddam eam necesse putas Consulibus in corpore designare. Nunc verò quæ tua est ista vita? sic enim jam tecum loquar, non ut odiò permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordiâ, quæ tibi nulla

15) Publicam verò vitam manifesta in Patriam conjuratione, & crebris in Cicronem insidiis sceleratam accusat.

16) Addit commune odium, & metum Patriæ, tacitamque quam intelligere potuerit, Senatûs condemnationem.

nulla debetur, venisti paulò ante in Senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis, ac necessariis fatigavit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, tunc ovis expectas contumeliam, cum sis gravissimò judiciò ratiurniatis oppressus? quid, quoddam adventu tuo ista subsecilia vacua facta sunt? quid, quoddam omnes Consulares, qui tibi per sepe ad eandem constituti fuerunt, simul atque assediisti, parem istam subsecilliorum nudam, atque inanem reliquerunt.

17) Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? serui mehercule mei si me isto pacto metuerent, ut te metuant omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & si me meis civibus injuriâ suspectum tam graviter, adque offensum viderem, carere me aspectu civium, quàm infestis oculis omnium conspici mallet: tum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium justum, & jam tibi diu debitum; dobitas, quorum mentes vulneras, eorum aspectum, præsentiamque vitare? Si te parentes timerent, atque odissent tui ne, eos ulla ratione placare posses, ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes, nunc te Patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit, ac metuit, & jam diu te, nihil judicat mihi de patricidio suo cogitare: huius tu neque auctoritatem verebere? neque judicium sequere? neque vim pertimesces?

18) Quæ tecum Catilina sic agit, & quoddammodo tacita loquitur? Nullum jam tot annos facinus exitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium necesse, tibi vexatio, direptione sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solam ad negligendas leges, ac quæstiones, verum etiam ad evertendas, perfringendasque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: nunc verò me totam esse in metu propter te unum, quidquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniiri posse, quod à tuo scelere

Z 4

abhor-

17) Quare rursus suadet, ut urbe cedat, proposita triplici comparatione minorum.

18) Proposita item Prosopopœjâ Patriæ objicientis ipsa flagitia, ut à se discedat.

abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin, assus ut tandem aliquando timere desinam.

10) Hæc si tecum, ut dixi: Patria loquatur, nōne impetrare debeat, etiam si vim adhibere non possit. Quid, quod tu te ipse, in custodiam dedisti? quid quod vitanda suspitionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus etiam ad me venire ausus es, atque ut domi meæ te asservarem, rogasti? Cū à me quoque id responsum tulisses, ut nullo modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus conineremur: ad Q. Metellum Prætorē venisti, à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimū M. Marcellum denigasti: quem tu videlicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putasti, sed quā longè videtur à carcere, atque à vinculis abesse debere, qui seipsum jam dignum custodiā iudicaverit?

20) Quæ cū ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquò animò non potes, abire in aliquas terras? & vitam istam multis suppliciis iustis, debitisque creptam fugæ, solitudinisque mandare? Refer, inquis, ad senatum, id enim postulas: & si hic ordo sibi placere decreverit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te sentiant. Egrederere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exilium, si hanc vocem expectas, proficiscere; quid est Catilina? ecquid attendis? ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem eloquentium; quorum voluntatem tacitorum perspicis.

21) At si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Marcello dixissem, tam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo Senatus vim, & inanus intulisset;

13.) Propositò etiam ipsius iudiciò, qui se dignum custodiā condemnavit.

20) Denique proposita Senatùs auctoritatē tacitè eum condemnantis, suadentisque, ut urbe excedat.

21) Huic Senatùs auctoritatē, equestris ordinis, totiusque civitatis iudicia consentire.

Refer; de te autem Catil. cū quiescent, probant: cū patiuntur, decernunt: cū tacent, clamant. Neque hi sunt, quorum auctoritas est videlicet chara, vita vilissima, sed etiam illi Equites Rom. honestissimi, atque optimi Viri, exterique fortissimi cives, qui circumstant Senatū, quoniam tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & vix paulò antè exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te diu manus, ac tela contineo: eosdem facillè adducam, te hæc, quæ jam pridem vastare studes, relinquente ultime ad portas prosequantur.

22) Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam ineditere? ut ullum tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem Di immortales donarent: tamen si video, si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas indidit nobis, si minùs in præsens tempus recentis memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendat. Sed non est mihi tanti, dummodo ista tua privata sit calamitas, & Reip. periculis se jungatur. Sed tu ut vitis tuis commovere, ut legum penas pertimescas, ut temporibus Reip. concedas, non est postulandum; neque enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à favore revocaret.

23) Quamobrem, ut sæpè jam dixi, proficiscere: ac, si mihi inimico, ut prædicas, tuo constare vis invidiam, istà perge in exilium: vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius invidiæ, si in exilium iuris iussu Consul, sustinebo: sin autem servire meæ laudi, & gloriæ mavis, egredere cum importuna sceleratorum inanitate: confer te ad Manlium, concita perditos cives, fecerne te à bonis, infer Patriæ bellum, exulta impiò latrocinio, ut à me non ejectus ad alienos, sed invitatus ad tuos isse videaris.

Z 5

24)

22.) Adjungit demum venusta correctione suum votum si Catilina abeat salva Repub.

23.) Secundum Argumentum. Optandum, & jucundum est Catilinæ in castris Manlii proficisci, quod probat ab adiunctis castrorum Manlianorum.

24) Quanquam quid ego te invitein, à quo jam sciam esse pramissos, qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur armati? sciam pactam, & constitutam esse cum Manlio diebus à quo etiam Aquilam argenteam, quam tibi, ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse pramissam? Tu ut illà diutius carere possis, quàm venerari ad eadem proficiscens solebas? à cujus altaribus saepe istam dextram impiam ad necem civium transtulisti?

25) Ibis tandem aliquando, quò te jam pridem tua ista cupiditas effrenata, ac furiosa rapiebat. Neque enim tibi haec res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem: ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Nunquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti; nactus es ex perditis, atque omni non modò fortuna, verùm etiam spe derelictis constatam improborum manum.

26) Hic tu qua laetitia perfuere? quibus gaudiis exultabis? quanta in voluptate bacchabere cum in tanto numero thorum, neque audies Virum bonum quonquam, neque videbis? Ad hujus vitae stadium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modò ad obsidendum stuprum, verùm etiam ad facinus obvenit: vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, verùm etiam bonis otiosorum. Habes ubi ostendes illam praecalam tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium, quibus te brevi tempore confectum esse senties.

27) Tantum profeci tum, cum te a Consulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm Consul vexare Remp. posses, atque ut id, quod esset à te sceleratè susceptum, latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc ut à me P. C. quandam propè justam Patriae querimoniam detester, ac deprecet, percipite quaso diligenter, quae dicam; & ea peni-

24. (Pergit correctione, & acri Ironia exprimere futuram voluptatem Catilinæ in his castris.

25.) Tertium Argumentum. *Utile est Reipubl. non jam interesse ei Catilinam* Nam eò interfecto superfuturos in urbe conjuratos non minus metuendos, cum eodem autem etiam his purgatum iri urbem.

27.) Quod eleganti prosopopœia, & subiectione proponit.

venitus animis vestris, mentibus mandate. Etenim si necum Patria, quæ mihi vitæ meæ multò est charior, si cuncta Italia, si omnis Resp. loquatur: M. Tulli quid agis? nunc eum, quem esse hostem comperisti, quem Ducem bellum vides, & quem expectari Imperatorem, castra ostium sentis, auctorem sceleris, Principem conjunctionis, vocarem servorum, & civium perditorum, exire patieris, ut à te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summò supplicio mactari imperabis?

28) Quid tandem impedit te? mósne Majorum? at persape etiam privati in hac Repub. perniciosos cives mortè multarunt. An leges, quæ de civium Romanorum supplicio rogatae sunt? at nunquam in hac urbe ii, qui à Republica defecerunt, civium jura tenuerunt. An invidiam posteritatis times? praecalam verò populo Romano referens gratiam; qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione Majorum, tam mature ad summum Imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis.

29) Sed si quis est invidiæ metus, num est vehementius severitatis, fortitudinis invidia, quàm inertiae, ac nequitiæ pertimescenda? An, cum bellò vastabitur Italia, vexabuntur urbes, recta ardebunt, tum te non exstinas invidiæ incendiò conflagraturum? His ergo sanctissimis Reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego si hoc optimum factu judicarem P. C. Catilinam morte multari, unius universam horæ gladiatoris isti ad vivendum non dedissem. Etenim si summi Viri, & clarissimi cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flaci, & Superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certè verendum mihi non erat, ne quid, hòc Paricidà civium interfectò, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quòd si ea mihi maxime impenderet, tamen hòc animò semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem.

39)

29) Reddit rationem Sententiae suae sine ullo metu invidiæ exemplo summorum Virorum.

30) Quoniam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminet, nonvideant; aut ea, quæ vident, dissimulant: qui spem Catilinæ inollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraerunt: quorum auctoritatem secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quod intendit, in Manliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat conjurationem esse factam: neminem, tam improbum, qui non fateatur. Hæc autem uno intersecto, intelligo hanc Reipub. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, & eodem cæteris undique collectos naufragos aggregaverit: extinguetur, atque delebitur, non modò hæc tam adulta Reipubl. pestis, verum etiam stirps, ac semen malorum omnium.

31) Etenim jam diu P. C. in his periculis conjurationis, insidiisque versamur: sed nescio, quò pacto omnium scelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit: Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus curâ, & metu esse relevati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis, atque in visceribus Reipublicæ. Ut sæpè homines ægri morbo gravi, cum æstu, febrisque jactentur, aquam gelidam biberint, primò relevari videntur: deinde multò gravius, vehementiusque affliguntur. Sic hic morbus, qui est in Republica relevatus istius pœnâ, vehementius vivis reliquis ingravescat.

32) Quare P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregentur, multò denique, si quod sæpè iam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ Consuli, circumstare tribunal Prætoris urbani, obfidere cum gladiis curiam, malleolos ad incendendam urbem, faciesque comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscujusque civis; quod de Reipubl. sentiat. Polliceor vobis hoc P. C. tantam in nobis COSS. fore diligentiam, tantam in

31.) Claudis similitudine.

32.) Et adhortatione ad Catilinæ socios, ut & ipsi urbe excedant

in vobis auctoritatem, tantam in Equitibus Rom. virtutem tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectio omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.

33) Hisce omnibus Catilina cum summa Reipublicæ salute, & cum tua peste, ac perniciè, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, paricidioque junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, & auspiciis à Romulo constitutus, quem Staterem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus, hunc, & hujus socios à tuis aris, cæterisque templis, à testis urbis, ac mœnibus, à vita, fortunisque civium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum hostes Patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosque mactabis.

IN L. CATILINAM ORATIO III.

Argumentum, & synopsis. Civili conspiratione non contentus Catilina Legatos Allobrogum, & Transalpinos Gallos ad copias submittendas sollicitat. Eam machinationem, ut delecerit Cicero Consul, lætè narrat. Quare orationis pars maxima in Narratione versatur. Pars altera supplicationem eâ causâ decernendam contendit.

1) **R**Empublicam Quirites, vitamque omnium vestram, bona, fortunas, conjuges, liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi Imperii, fortunatissimam, pulcherrimamque urbem, hodierno die Deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma, atque ferro, ac penè ex faucibus fatis ereptam, & vobis conservatam, ac restitutam videris.

2) Et

1) Gloriaturs Cicero, hodie à se conservandam Rempubl.

2) Etsi non minùs nobis jucundi, atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur. quàm illi, quibus nascimur, quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quòd sinè sensu nascimur, cum voluptate conservamur: profectò quoniam illum, qui hanc urbem condidit Romulum ad deos immortales benevolentia, famàque sustulimus: esse apud vos, posteròsque vestros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamque servavit. Nam totius urbis templis, delubris, rectis, ac mœnibus subjectos propè jam ignes, circumdatosque restinximus: iidemque gladios in Reipubl. districtos retudimus, mucronesque eorum à jugulis vestris rejecimus.

3) Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta, compertaque sunt per me, vobis jam exponam breviter Quirites ut & quanta, & quam manifesta, & qua ratione investigata & comprehensa sint, vos, qui ignoratis, ex actis scire possitis. Principiò, ut Catilina paucis antè diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui facios, & hujusce nefarii belli accerrimos duces Romæ reliquisset: semper vigilavi, & providi Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quòd vivus egressus est) sed tum, cum, illum exterminari volebam, aut reliquam conjuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sinè illo, ac debiles fore putabam.

4) Atque ego, ut vidi, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse: in eo omnes, noctesque consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem. ac viderem: ut quoniam auribus vestris propter in credibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis, salutique vestrae provideretis, cum oculis maleficium ipsum videreti. Itaque ut

2) Hunc diem comparatione minorum, ac se cum Romulo honore dignum prædicat.

3) Confirmatio: Quia Cicero sub consilio, & diligentia conjurationem, manifestè componit, & extinguit. Hæc narratio tota constat ex Adjunctis.

comperi Legatos Allobrogum belli Transalpini, & turbulentus Gallici excitandi causa à P. Lentulo esse sollicitatos, & in Galliam ad suos Cives, eodem itinere cum litteris, mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis disjunctum Vulturcium, atque hinc daras esse ad Catilinam ceteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quòdque ego semper optabam, à Diis immortalibus, tota res, non solum à me, sed etiam à Senatu, & à vobis manifestè deprehenderetur.

5) Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinum prætores fortissimos, atque amantissimos Reipubl. Viros, ad me vocavi: rem omnem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de Reipubl. præclara, atque egregia sentirent, sinè reculatione, ac sinè ulla mora negotium susceperunt, & cum advesperasceret, occultè ad pontem Milvium pervenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos, & pons interesset. Eodem autem & ipsi sinè cujusquam suspitione multos fortes viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes quorum operâ utor assidue in Reipubl. præsidio, cum gladiis miseram.

6) Interim tertiâ, ferè vigiliâ exactâ, cum jam pontem cum magno comitatu Legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur, & ab illis gladii, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. Tum interventu Pontini, atque Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: literæ quæcunque erant in eo comitatu, integris signis Prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum jam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelus improbitum machinatorem Cincrum Gabinium, statim ad me nihil dum suspicantem vocavi. Deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cerhegus: tardissimè autem Lentulus venit, credo, quòd literis dandis præter consuetudinem proxima nocte vigilat.

7) Cum

5) Quorum operâ, quæ temporis, ac loci opportunitate fuerit usus, ut conjurationem detegeret.

6) Quæ ratione singulos conjuratos deprehenderit, ac Senatum convocarit.

7) Cùm verò summis, ac clarissimis hujus civitatis Viris, qui audita re frequentes ad me manè convenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri placeret: ne, si nihil esset inventum, temerè à me tantus tumultus injectus civitati videretur: negavi me esse facturum, ut de periculo publico, non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim Quirit. si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitrabar instantis Reipubl. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam.

8) Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpitium Prætorem fortem Virum misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. Ex quibus ille maximum Sicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium sinè Gallis: fidem ei publicam jussu Senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sinè timore indicaret: tum ille dixit: cùm vix se ex magno timore recreasset, dixit: à P. Lentulo se se habere ad Catilinam mandata & literas, ut servorum præsidio uteretur, ad urbem quàm primùm cum exercitu accederet: id autem eò consiliò. ut cùm urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumque erat, incendissent, eadèmq; infinitam civium fecissent, præstò esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbani Ducibus conjungeret.

9) Introducti autem Galli jurjurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atque ità sibi ab his, & à L. Cassio esse præscriptum, ut equitatum in Italiam quàm primùm mitterent, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse ex satis Sibyllinis, Aruspiciumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, adquem regnum hujus urbis, atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse; eundèmq; dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis, atque imperii, qui esset decimus annus post Vironum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vigesimus.

10)

8) Quibus testimoniis tota conjuratio convicta sit, nœpse Vulturcii, & Legatorum Gallorum confessione.

10) Hanc autem Cethego cum cæteris controversiam misse dixerunt, quòd cum Lentulo, & cæteris Saturniis eas eadem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego summum id longum videretur. Ac, ne longum sit Quirites, bellas proferi jussimus, quæ à quoque dicebantur date. Minum ostendimus Cethego: signum cognovimus, nos linum edimus, legimus: erat scriptum ipsius manu, & Allobrogum Senatus, & populo: sese, quæ eorum Legatis confirmasset, esse facturum: orare: ut item illi facerent, quæ ibi Legati eorum præceissent. Tum Cethegus, qui paulò antè aliquid de gladiis, ac sicis, quæ apud illum itidem erant deprehensæ, respondissent, dixissetque se semper horum feramentorum studiosum fuisse receptis literis consiliatus, atque abjectus, conscientia convictus repente concituit. Introductus Statilius, cognovit manum & signum eum. Recitatae sunt tabellæ in eandem ferè sententiam: confessus est. Tum ostendi tabella Lentulo, & quasi cognosceretne signum, annuit. Est verò, inquam, signum. Quidem notum, imago avi tui clarissimi viri, qui anavit unice patriam, & cives suos: quæ quidem te à tanto scelere etiam nunc revocare debuit.

11) Leguntur eadem ratione ad Senatum Allobrogum, populumque literæ. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille quidem primò negavit: post autem aliquantò toto indicio exposito, atque edito, surrexit: quasi à Gallis, quid sibi esset cum iis quamobrem dominum suum venissent: itèmq; à Vulturcio. Qui eum illibreviter, constanterque respondisset, per quem ad eum, quotiesque venissent: quasi ab eo, nihiline secum esset de satis Sibyllinis locutus: tum subitò ille scelere deamens, quanta vis conscientia esset, ostendit. Nam eum id posset inficiari, repente præter opinionem omnium confessus est: ità enim non modò ingenium illud, & dicendi exercitatio, quæ semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti, atque deprehensi, impudentia, quæ superabat omnes, improbitasque defecit.

Pars

A a

12) Vul

10) Item ex obsignatis literis Cethegi, Servilii, Lentulæ ipsorumque fassione.

12) Vultreius verò subito proferri literas, atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissimè perturbatus Lentulus, tamen signum & manum suam cognovit. Erant autem scriptæ sine nomine, sed ita: QUI SIM, EX EO, QUEM AD TE MISI COGNOSCES. CURA UT VIR SIS, ET COGITA, QUEM IN LOCUM SIS PROGRESSUS: ET VIDE, QUID JAM TIBI SIT NECESSE. CURA UT OMNIUM TIBI AUXILIA ADJUNGAS, ETIAM INFIMORUM. Gabinus deinde introductus, cum primò impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insinulabant, negavit.

13) Ac mihi quidem Quirites cum illa certissima sunt visa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: tum multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furim nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed ipsi à se viderentur. Indiciis expositis, atque editis, Quirites, Senatui consuli de summa Reip. quid fieri placeret. Dictæ sunt à Principibus acerrimæ, ac fortissimæ sententiæ, quas Senatus sine ulla veritate est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria vobis Quirites quid Senatus censuerit, exponam.

14) Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd virtute, consilio, providentia mea Reipub. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinus Prætores, quòd eorum operâ forti, fidelique usus essem, meritò, ac jure laudantur: atque etiam viro forti Collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui hujus conjurationis participasse, à suis & Reipublicæ consilio removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se Præturâ abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemque ut C. Cethegus, Statilius, P. Gabinus, qui omnes præfentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decre-

13) Partim etiam exterioribus signis.

14) Quæ Ciceroni gratiæ à senatu actæ, itemque duobus Prætoribus, & Antonio Collegæ, quòdque supplicium in viros conjuratos Decretum.

retum est in L. Cassium, qui sibi procuracionem incendendi urbis depoposcerat: in M. Cæpium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse attributam erat judicatum: in Furium, qui est ex his coloniis, quas Fef. las L. Sylla adduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui unâ cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: P. Umbrenum libertinum hominem, à quo primum Galus ad Gabinium perductus esse constabat.

15) Atque eâ lenitate Senatus est usus Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantæque vi, ac multitudine, domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum pœna epub. conservata, reliquorum mentes sanari posse arbitretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meò nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam rogato contingit: & his decreta verbis est, quòd urbem incendis, cæcæ civis, Italiam bello liberâsem. Quæ supplicatio si cum veteris conferatur Quirites, hoc intersit, quòd cætera bene gesta, hæc una conservata à Reipub. constituta est. Atque id, quod faciendum primum fuit, factum, atque transactum est: nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicis, & Confessionibus suis, judicio Senatûs, non modò Prætoris, verum etiam civis amiserat: tamen Magistratu se abdicavit: ut quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerit, quò minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat secretum, Prætorem occideret, eâ nos religione in prius P. Lentulo puniendo liberaremur.

16) Nunc, quoniam Quirites, sceleratissimi, periculosissimi que belli nefarios duces captos jam, & comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes, atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providam animò Quirites, remoto Catilinâ, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipein, nec C. Cethegi furiosam

A a 2

riofam

15) Quam honorifica Ciceroni supplicatio decreta. Jus Lentulus abdicare iussus, & in custodiam traditus.

16) Ostendit Ciceronem sui consilii providentiam, quòd expellendum potius Catilinam suaserat, ut conjurati facilius comprehendi possent. Describit per Ethopæjam Catilinæ calliditatem.

riosam temeritatem pertinere. Ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia nōrat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus deerat. Jam ad ceteras res conficiendas certos homines delectos, ac descriptos habebat. Neque verò cūm aliquid mandaverat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim: famem ferre poterat.

17) Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castris latrocinium compulsiſſem (dicam id, quod sentio, Quirites) non facilè hanc tantam molem mali à cervicibus vestris depulsiſſem. Non ille vobis Saturnalia constituiſſet, neque tantò ante exitium, ac fati diem Reip. denunciasset, neque commisiſſet, ut signum, ut literæ suæ testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc illò absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo futurum unquam sit tam palam inventum, quàm hæc tanta in Remp. conjuratio manifestò inventa, atque deprehensa est. Quòd si Catilina in urbe ad hanc diem remansiſſet. Quanquam quoad fuit, omnibus ejus consiliis occurrere, atque obſtiti, tamen ut levissimè dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet: neque nos unquam dum ille in urbe hostis fuiſſet, tantis periculis Remp. tantâ pace, tantò otio, tantò silentiò, liberâſſemus.

18) Quanquam hæc omnia Quirit. ita sunt à me administrata, ut Deorum immortalium nutu, atque consilio & gesta & provisa esse videantur. Idemque cum conjectura consequi possumus, quod vix videtur humanis consiliis tantam molem rerum gubernatio consequi potuisse: tum verò ita præſentes his temporibus opem, & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, viſas nocturnò tempore ab occidente faces, ardoremque cœli, fulminum jactus, & terræ morus, cæteraque, quæ tam multa

19) Amplificat variis omnibus & potentis divinis per Preteritionem.

nobis Consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc sunt, canere Aii immortales viderentur: hoc certè Quirit. quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque reliquendum est.

19) Nam profectò memoriâ tenetis, Corâ, & Torquato COSS. complures in Capitolio turres de cœlo esse perculſas, eam & simulacra Deorum immortalium depulſa sunt, & statuae veterum hominum deſectæ, & legum ara liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum, atque lætante, uberibus lupinis inhiante tuiſſe meministi. Quò quidem tempore, cūm aruspices ex tota Hetruria conveniſſent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & belum civile, ac domesticum, & totius urbis, ac Imperii ocalum appropinquare dixerunt, nisi Dii immortales omni ratione placati ſuò numine propè ſata flexiſſent.

20) Itaque illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum Deos pertineret, prætermiſſa est, ſidèntque jufferunt simulacrum Jovis facere majus, & in excelſo collocare, & contra, atque antè fuerat, ad Orientem convertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum, quod videtis, ſolis ortum, & forum, curiamque conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clām eſſent inſita contra ſalutem orbis, atque Imperii, illuſtrarentur, ut à S. P. Q. R. perſpici poſſent. Atque illud ita collocandum Conſules illi ſtatuerunt: ſed tanta fuit operis tarditas ut ne quæ à ſuperioribus Conſulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur.

21) Hic quis poteſt eſſe Quirit. tam averſus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui negat hæc omnia, quæ videmus, præcipæque hanc urbem Deorum immortalium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? Etenim cūm eſſet ita reſponſum, cædes, incendia, interitumque Reip. comparari & ea à perditis civibus quæ tum propter magnitudinem ſclerum nonnullis inædibilia videbantur, ea non modò cogitata à nefariis civibus: verùm etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſti. Illud verò nōne ita præſens eſt, ut ut nutu Jovis optimi maximi factum eſſe videatur? ut cūm

A a 3 hodi-

19) Ex Haruspicum divinationibus de simulacro Jovis eo die ad Orientem converſo.

hodiernò die manè per forum meò iussu & conjurati, & eorum iudices in ædem Concordiæ ducerentur, eò ipsò tempore signum statueretur: quò collocatò, atque ad vos, Senatūque conversò, & omnia, & Senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta vidistis.

22) Quo etiam majore sunt isti odì, supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis, atque testis, sed etiam Deorum templis, atque delubris sunt funestos, ac nefarios ignes inferre conati, quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non tim ferendus: ille, ille Jupiter restitit; ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit, Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem Quirit. voluntatēque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam verò illa Allobroguum sollicitatio sic à Lentulo, cæterisque domesticis hostibus, tanta res tam dementer credita, & ignotis, & barbaris, comissetque literæ nunquam essent profectò, nisi à Diis immortalibus huic tantæ audaciæ consiliū esset ereptum, Quid verò, ut homines Galli ex civitate malè pacata, quæ gens una restat, quæ pop. Rom. bellum faceret, & posse, & non nolle videatur, spem Imperii, & rerum amplissimarum ultro sibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, vestramque salutem suis opibus anteponerent: id pónne divinitus factum esse putatis? præsertim, quibus non pugando, sed tacendo superare potuerunt.

23) Quamobrem Quirit. quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus, ac liberis vestris. Nam multi sæpè honores Diis immortalibus iusti habiti sunt, & debiti, sed profectò iustiores nunquam. Erepti enim ex crudelissimo, miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togatò duce, & Imperatore vicistis.

24) Etenim recordamini Quirit. omnes civiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has, quas

22) Ex divina in conjuratos animadversio, quorum multa consilia Diis etiam magis insuarunt.

24) Afferit comparationem minorum, hoc est quinque bellorum civilium. quæ civium sanguine finita, hoc uquum multo gravissimum sine cædâ togatò Cicero testatur.

proscripti meministis, & vidistis, L. Sylla P. Sulpitium oppressit ex urbe ejecit C. Marium custodem huius urbis, multosque fortes viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius COS armis ex urbe collegam suum expulit. Omnis hic locus acervis corporum, & civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario. Tum verò clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla, ne dici quidem opus est, quantā diminutione civium, & quantā calamitate Reip. Dissensit M. Lepidus à clarissimo, & fortissimo viro Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus Reip. luctum, quàm cæterorum. Atque ille dissensiones erant huiusmodi Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandum Remp. pertinerent. Non illi nullam esse Remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes; neque hanc urbem conflagrare, se in hac urbe florere voluerant.

25) Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium Reipub. quaesivit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ; sed internecione civium dijudicata sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoque bello, quale bellum nulla unquam Barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit, à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes qui salvâ urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur: ita me gessi Quirit. ut omnes salvi conservaremini. Et cum hostes vestri tantum superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, & cives integros, incolumésque servavi.

26) Quibus pro tantis rebus Quirites ego à vobis nullum præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia, condi, & collocari volo. Nihil me inutuum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possunt. Memoriam vestrâ Quirites

nostræ res alenter, sermonibus crescent, literarum monumentis inveterascent, & corroborabuntur: eandemque chem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam; undæ tempore in hac Repub. duos cives extitisse, quorum alter fines vestri Imperii, non terræ, sed calæ regionibus terminaret, alter ejusdem Imperii domicilium, sedemque servaret.

27) Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt, quod mihi videndum sit cum illis, quos vici, ac subeg: illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt; vestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta profunt, in hi mea ne quando obfint, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne vobis noceere possent, ego providi: ne mihi noceant; vestrum est providere. Quamquam Quirites mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest. Magnum enim est in vobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est magna in Repub. dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est conscientiæ, quam qui neghgent, cum me violare volent, se ipsi indicant.

28) Est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modò nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultrò semper laceffamus. Quod si omnes impetus domesticorum hostium depulsi à vobis se in me unum converterint: vobis erit providendum Quirites, quâ conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiæ, periculi-que omnibus. Mihi quidem ipsi quid est, quod jam ad vitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore vestro, neque in gloria virtutis quicquam videam aliis, quod quidem mihi libeat, ascendere.

29) Illud perficiam profectò Quirites, ut ea, quæ gessi in Consulatu, privatus tuear, atque ornem: ut si qua est invidia in conservanda Republ. incepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique irâ me in Republica tractabo, ut meminere semper, quæ gesserim, curémque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illam jovei custodem hujus urbis, ac vestrum, atque in vestra tecta discedite, & ea, quan-

quam jam periculum est depulsum, tamen æquè, ac eori nocte fecistis, custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

ORATIO

Albertus PRO Equo d. Gorb

MARCELLO

Argumentum: M. Marcellus Anno U. C. 703. Consul evicerat in Senatu, ut nî Caesar exercitum dimittat, hostis judicaretur. Pompeio verò legiones retinere, & augere liceret. Victis deinde Pompejanis partibus, veniam quidam obtinuerunt ut Cicero, & optimates multi, quidam bellum continuarent ut Cato, Scipio; quidam exulare permisi. Hos inter Marcellus Mytilenis inter liberas suave exilium tollerabat. Cum autem ejus mentio in Senatu fieret, C. Marcellus frater, ac totius Senatus pro ejus reditu Casari supplicavit. Ille multa de eo questus dixit, se Marcellum Senatui concedere, & quancumque rationem deessent, qui vitæ suæ insidiarentur. nihil se esse de morte sollicitum, qui sibi satis, & gloriæ vixisset. Gratiâ egerè Patres, ac Cicero inprimis, est tacere statuerat, facundissimam hanc orationem dixit. A. U. 707.

SYNOPSIS.

Exordium: A clementia Casaris, qui M. Marcello summa gloria restituto, simul Rempubl. ac senatum maximam omnium libertatiam restituit.

Propositio: Laudanda Casaris clementia ob Marcellum hodie, & Senatum restitutum.

Argumentum: Quia maximè gloriosum Casari, restituisse eos, à quibus offensus fuerat. Argumentatio: Casar majorem inde quam

ex omnibus suis victoriis laudem collegit. ergo &c. *Amplificatio*
 1mo: Magna sunt ejus decora bellica, sed communicanda cum multis, fortuna &c. clementia unius est laus propria. 2do: Itam vincere, ac se ipsum, major est, quam populos &c.

Confutatio: Dicitur Caesaris, à quo timeret insidias Caesar? à suis? à Pompejanis? quos parcendo suos fecit. Vixit satis Caesar, at nondum Reipublicæ &c.

Peroratio: Iterato Caesaris clementiæ grates agit.

1 **D**uturni silentii. Patres Conscripti, quod eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attolit; idemque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meâ pristinâ more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac penè divinam tacitus nullô modô præterire possum.

2) M enim Marcello vobis Patres Conscripti, rei-que publicæ reddito, non solum illius, sed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis, & Reipublicæ conservatam, ac restitutam puto. Dolebam enim, Patres Conscripti, & vehementer augebar, cum viderem, virum talem, tum in eadem causa, in qua ego fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in nostro veteri curriculo, illâ æmulô, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum quasi quodam sociô. à me, comite distracto. Ergo & mihi. & meæ pristinæ vitæ consuetudinem C. Caesar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

3) Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulô ante omnibus, cum M. Marcellum senatui, populôque Romano concessisti, commemoratis

1) Causam reddit, cur siluerit hætenus, jam verò silere nequeat.

2) Dolorem suum indicat ex absentia Marcelli, ut hoc major sit lætitia è proximo ejus reditu.

3) Ex beneficio tam insigni, Senatui sibi ac rempublicam restitutam.

tis præsertim offensionibus, te auctoritatem hujus Ordinis dignitatemque Reip. tuis vel doloribus, vel suspicionibus intrerre. Ille quidem fructum omnis viæ anteactæ hodiernô die maximum cepit, cum summo consensu Senatûs, tum præterea judicio gravissimo tuo & maximo ex quo profectô intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est verò fortunatus ille, cujus & salute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem meritô atque primô jure contrigit. Quis enim est illô aut nobilitate, ut probitate, aut optimarum animi studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior;

4) Nullius tantum est flumen i genii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tanta copia, quæ non dicam exorare, sed enarrare. C. Caesar, res tuas gestas possit. Tamen hoc affirmo, & hoc pæc dicam tuâ, nullam in his posse laudem ampliorem quam eam, quam hodiernô die consecutus es.

5) Soleo sæpè ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus? omnes nostrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum Regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. Nec verò disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustrata sunt.

6) Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear; ut ea vix cujusquam mens, aut cogitatio capere possit, æmens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum, Et

4) *Argumentum*. Caesar à restituto Marcello majorem quam ex omnibus suis victoriis gloriam collegit. *Probatum* 1mo. quia hæc victoria ejus unius est propria.

5) Exaggerat bellicas Caesaris laudes, quibus Imperatores se omnes superavit.

6) Sed has laudes cum pluribus necessariô communicandas,

Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant; Maximam verò partem quasi suò jure fortuna sibi vindicat. & quidquid est prosperè gestum, id pene omne ducit suum.

7) At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò antè adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque est, quod certè maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude Centuriæ, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina, fortuna in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit: tuam esse totam & propriam fatetur. Nonquam enim temeritas, cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.

8) Domuisti gentes: immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti: quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, quæ non ferro, ac viribus debilitari frangique possit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui facit, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

9) Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, quidem non solùm nostris, sed pene omnium gentium literis, atque linguis: neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen ejus modi res, nescio quomodo etiam cum leguntur obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sonò. At verò cum aliquid clementer, mansuetè, justè, moderatè, sapienter factum, in iracundiæ præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ natura insolens, & superba est, aut audimus,

aut

7) Laudem clementiæ uni Cæsari propriam.

8) Pr. 260. Faciunt tibi populos vincere, quoniam fraccumilium. Per. Orator Cæsaris victorias elevare, ut hanc attollat.

9) Rursum bellicam & clementiæ laudem inter se comparat.

ut legimus; quò studiò incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos sæpè, quos non iam videmus, diligamus? Te verò, quem præsentem inuicemur, cuius mentem, sensusque cernimus, ut quidquid belli fortunæ reliquum Reipublicæ fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus offeremus? quibus studiis prosequemur? quàm inevolentia complectemur? Parietes medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videatur, hujus coriæ tibi gratias agere gestiunt, quòd brevi tempore futura sit illa autoritas in his majorum suorum & suis sedibus.

10) Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate præditi, lacrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effoluit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcellò consecratò, ligniterem suam reddidisti, nobilissimamque familiam jam id paucos redactam, pene ab interitu vindicasti. Hunc tægitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus ire antepones. Hæc enim res unius est propria C. Cæsaris, cæteræ duce te gesta, magnæ illæ quidem, sed amen multò, magnòque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & Dux, & comès. Quæ quidem tanta est, ut trophæis monumentisque tuis allatura sit finem ætas. Nihil est enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat vetustas.

11) At verò hæc tua justitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè aquirare, & misericordiâ viceras, hodiernò verò die te ipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi audiri possit, atque ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissimus, Clementiæ tuæ iudiciò conservati sumus. Rectè igitur unus invictus est, à quo etiam ipsius victoriæ conditio, visque devicta est.

12) At-

11) Augur à personis, & familia Marcellorum Cæsaris laudem, vel ex hoc facto nunquam interituram.

12) Atque hoc C. Caesaris iudicium, patres conscripti, quam latè pateat attendite: omnes enim, qui ad illa arma facti sumus nescio quò Reipublicæ miserò, funestòque compulsi, etsi aliquà culpà tenemur erroris humani, à scelere certè liberati sumus. Nam cum M. Marcellum deprecantibus vobis, Reipublicæ Caesar conservavit, nemet mihi, & iterum Reipublicæ, nullò deprecante. Reliquos amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit, quorum & frequentiam, & dignitatem, hoc ipso in conspectu videtis; non ille hostes induxit in curiam, sed iudicavit, à plerisque ignoratione potius, & falso, atque inani metu quam cupiditate, aut crudelitate civile bellum esse susceptum.

13) Quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendum putavi, semperque dolui, non modò pacem, sed orationem etiam civium, pacem efflagitantium repudiari. Neque etiam ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia, semperque mea consilia, pacis & togæ sociæ, non belli, atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privatorum officio, non publico; tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit; ut nulla non modò cupiditate, sed ne spe quidem prudens, & sciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium.

14) Quod quidem meum consilium quoniam obscurum fuit. Nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quæ Caesaris voluntas de bello fuerit, cum pacis authores conservandos statim censuerit, cæteris fuerit irrior. Atque id mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli. Qui verò victor pacis authores diligit: is profectò declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere.

25) Atque huius quidem rei M. Marcello sum testis. Nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam
ipsum

12) *Caesar bodie ipsam victoriam vicit.*

13) *Quia Caesar duos maximos Pacis authores Ciceronem Marcellum servavit.*

ius victoriæ ferocitatem extiniscens? quod gratior tua clementia. C. Caesar, nobis qui illa vidimus, debet esse. non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ.

16) Vidimus tuam victoriam, praeliorum exitu terminatam; gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus. Quos quisvis cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ, ut habitare debeat nemo, quin multos si fieri posset, C. Caesar inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. Aliterius verò partis nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verbamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam.

17) Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur, nec quid quisque sensisset, sed ubi esset, cogitandum esse dicebant, ut mihi quidem videantur Dii immortales, etiam si pœnas à populo Romano obliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum & iam luctuosum excitaverunt; vel placati jam, vel etiam satiat aliquando, omnem spem salutis ad clementiam victoris & sapientiam contulisse.

18) Quare gaude tuo istò tam excellenti honore, & fructe fortunæ & gloriæ, tum etiam naturæ, & moribus tuis. Ex quo quidem maximus est fructus, jucunditasque sapienti. Cætera, cum tua recordabere, etsi persape virtuti; tamen plerumque felicitati tuæ congratulaberis. De nobis quos in Republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis, quæ non modò summa bona, sed nimirum, audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, in magnitudine animi, & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur.

19) Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim, aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii stultâ fortasse, certè non improbâ, & specie quadam Reipublicæ. Non enim tua ulla culpa est, si te
aliqui

10) *Moderatio Caesaris in & post victoriam ex effectis cernitur, quia servat, quos potest.*

11) *Amplificat hanc moderationem, à contrario oppositâ Pompejanorum ferocia.*

aliqui timuerunt, contrâque summa laus, quod plerique minime timendum fuisse senserunt.

20) Nunc verò venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam, quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, tam maxime nobis, qui à te conservati sumus, providenda est. Quam cisi spero esse fallam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est, ut si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. sed quis nam est iste tam demens? detuis ne? tamen si qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui unâ tecum fuerunt? non est credibilis in ullo tantus furor, ut quò duce omnia summa sit adeptus: huius vitam non anteponat suæ. An si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici? qui? omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut unâ misericordiâ retinuerunt; ut aut nulli supersint de inimicis, aut qui superfuere, amicissimi sint.

21) Sed tamen cum in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti recessus, augeamus sanè suspicionem tuam. Simul enim augebimus & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in Republica, tam nihil unquam nec de sua. nec de communi salute cogitans, qui non intelligat, tuâ salute contineri suam? & ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, casus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco, doleoque, cum Republica immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. Si verò ad humanos casus incertosque eventus, valetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumque consensio, quem Deum, etsi cupiat, opitulari posse Reipublicæ credamus?

22)

20) Gratulatur Cæsari tantam virtutem. hortatur, ut bonos servare non desistat. quorū culpâ fato potius cuipiani ascribenda.

21) Confutatio. Cæsar insidias metuere non debet. Ait hanc cautionem non minus prudentem Cæsari, quam omnibus necessariam cum omnium vitâ ex ejus vitâ pendeat.

22) Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar uni, quæ jactare sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, & que prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, commendanda libidines; propaganda soboles; omnia, quæ dilata jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt.

23) Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque timorum ardore & armorum, quin quassata Respublica quinque belli eventus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ, multaque uterque dux aceret armatus, quæ idem rogatus fieri prohibuisset. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt quibus præter te, mederi nemo potest.

24) Itaque illam tuam præclarissimam, & sapientissimam vocem invitus audiui: satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ: at, quod maximum est, patriæ certè parum. Quare ommitte quæso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. Sæpè enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebrò dicere, satis te tibi vixisse. Credo: sed dum id audirem, si tibi soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses. Nunc cum omnium salutem civium, cunctamque Rempublicam res tuæ gestæ complexæ sint: tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas; nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ, non salute Reipublicæ, sed æquitate animi definies? quid si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis.

25) Parumne igitur, inquires, gloriam magnam relinquemus? imò verò aliis quamvis multis, satis: Tibi uni

Poesis.

B b

pa-

20) Confutat hunc merum Dilemmate: vel à suis metuit, à quo omnia consecuti sunt; vel à Pompejanis. Verum & hi non acceptam salutem sunt amicissimi.

21) Confirmat eum in hac suspicionem, ut tantò diligentius caveat vitæ suæ, qua salus omnium nititur. Non tam insidiis, quam valetudinis, & casuum humanorum incerta metuenda illi, quem omnes immortalem cuperent, ut vulnera Reipublicæ constaret.

22) Confutationis pars altera: Cæsar nec sibi, nec gloriæ satis diu vixit. Cum enim vulneribus Reip. unus maxime mederi possit. nondum satis vixit patriæ.

parum: Quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certe parum est tum, cum est aliquid amplius. Quod si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuerit, ut, devictis adversariis Rempubl. in eo statu relinqueres, in quo nunc est; vide, quæso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ; siquidem gloria est illustis, ac pervagata multorum, & magnorum vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.

26) Hæc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut Rempub. constituas, eaque tu in primis cum summa tranquillitate, & otio persuare; tum te, si voles, cum & patriæ, quod debes, solveris, & naturam ipsam expleveris facietate vivendi, satis diu vivisse dicito. Quid est enim omnino hoc ipsum diu; in quo est aliquid extremum, quod cum venerit, omnis voluptas præterita, pro nihilo est, quia postea nulla futura sit? quamquam iste tuus animus nunquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagravat.

27) Nec verò hæc tua vita ducenda est, quæ corpore, & spiritu continetur. Illa, inquam, illa vita est tua, quæ vivebit memoriâ sæculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes oportet, quæ quidem, quæ n. iretur, jam pridem multa habet, nunc etiam, quæ laudet, expectat. Obstolefcent posteri certè Imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta innumera, triumphos audientes, & legentes tuos.

28) Sed nisi hæc urbs stabilita tuis consiliis, & institutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè, atque latè, sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit magna dissensio; cum alii laudibus ad cælum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirent; idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxis; ut illud fari fuisse videatur, hoc consilii. Servi igitur iis etiam iudicibus, qui multis post sæculis de te judicabunt. Et quidem

29) Confirmat id definitione gloriæ, & vitæ brevitate, & æternitate, cui servire debeat.

28) Et iudicio posterorum.

idem haud scio, an incorruptius, quam nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidia judicabunt.

29) Id autem etiam si tunc ad te, ut quidem falso putant, non pertinebit, nunc certè pertinet, esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio. Diversæ voluntates civium fuerent, distractaque sententiæ. Non enim consiliis solùm, & studiis, sed armis etiam, & castris dissidebamus.

30) Erat autem obscuritas quadam, erat certamen inter clarissimos duces; multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta Respub. est hõc miserò, fatalique bellò, vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium suum, sed bonitate leniret, nec quæ omnes, quibus iratus esset, eodem etiam exiliò, aut morte dignos iudicaret. Arma ab aliis posita, aliis erepta sunt. Ingratus est injustusque civis, qui armorum periculò liberatus, animum tamen retinet armatum, ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia videri potest.

21) Sed jam omnis facta dissensio est armis, & extincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid non solùm sapientiæ, sed etiam sanitatis. Nisi te C. Cæsar, salvò in ista sententia, quæ cum antea, tum hodie vel maxime usus es, manente, salvi esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus, & hortamur, & obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas, omnèsque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipso sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cavendum sit, non modò excubias & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, & corporum pollicemur.

32) Sed ut unde est orla, in eodem terminetur oratio, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, majores etiam habemus. Nam omnes ideam sentiunt: quod ex omnium precibus, & lachrymis sentire potuisti. Sed quia non est stantibus

B b 2

31) Parta jam inter cives pace diu fruendum Cæsari. Patrem suò, & Reip. nomine hortatur, & obsecrat, ut vitæ suæ consulat, excubias & corporis custodes ponat &c.

tibus omnibus necesse dicere; à me certè dici volant, & quod decet, & quod M. Marcello à te huic ordini, populoque Romano, & Reipub. reddito, fieri intelligo. Nam latari omnes, non ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute sentio.

33) Quod autem summæ benevolentiae est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo, & amantissimo Fratri, præter eum quidem, cederem nemini; cum id sollicitudine, cura, labore tamdiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum, certè hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus, liberatus, præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus à te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum meita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hæc tuò factò cumulus accesserit.

T. LIV. PATAVINI

Historiarum ab urbe condita.

Decadis III.

Libri I. & II. Selecta.

I. *Causa belli Punici secundi. Annibal à Carthaginensibus Dux eligitur, qui ad Saguntum oppugnandum pergit.*

IN parte operis mei licet mihi præfari, quod in principio summæ totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maximè memorabile omnium, quæ unquam gesta sunt, me scripturum, quod Annibale Duce Carthaginensès cum populo Romano gessere. Nam neque validiores opibus ul-
læ inter se civitates, gentèsque contulerunt arma: neque his ipsis tantum unquam virum, aut roboris fuit: & haud
igno-

ignotas belli artes inter se, sed expertas primò Punicò conferebant bellò, & aded varia belli fortuna, ancèpsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, quàm vicere. Odiis etiam propè majoribus certarunt, quàm viribus; Romanis indignantibus, quòd victoribus victi ultro inferrent arma; Pænis, quòd superbè, avarèque crederent imperiarum vi-
dis esse. Fama etiam est, Annibalem annorum ferme no-
vem, pueriliter blandientem Patri Amileari, ut duceretur in Hispaniam, cum perfectò Affricò bellò exercitum eò
trajecturus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris
jurejurando adactum, se cum primùm posset, hostem fore
populo Romano. Angebant ingentis spiritus virum, Si-
cilia, Sardiniaque amissæ. Nam & Siciliam, nimis cele-
ri rerum desperatione concessam, & Sardiniam inter mo-
tum Affricæ, fraude Romanorum, stipendiò etiam super-
impositò interceptam. His anxius curis ità se Affricò bel-
lo, quod fuit sub recentem Romanam pacem, per quinque
annos; ità deinde novem annis in Hispania augendo Pu-
nico Imperio gessit, ut appareret omnibus, majus eum,
quàm quod gereret, agitare in animo bellum; & si di-
tius vixisset, Amileare Duce Pænos arma Italiae illaturos
fuisse, quæ Hannibalis ducta intulerant. Mors Amilearis
peropportuna, & pueritia Annibalis, distulerunt bellum.
Medius Asdrubal inter patrem, & filium octo ferme an-
nos Imperium obtinuit, flore ætatis, uti ferunt, primò
Amileari conciliatus: gener inde ob altam indolem animi
profecto annis ascitus, & quia gener erat, factionis Bra-
chinæ opibus, quæ apud milites, plebèmq; plusquam mo-
dicæ erant, haud sanè voluntate principum, Imperiò potitos.
Is plura consiliò, quàm vi gerens, auspiciis regulorum
magis, conciliandisque per amicitiam Principum novis gen-
tibus, quàm bellò, aut armis, rem Carthaginensem auxit.
Cæterùm ei nihil pax tutior fuit, Barbarus eum quidam
palam, ob iram interfecti ab eo domini, obtruncavitò
comprehensúsque à circumstantibus, haud aliò, quàm si
evasisset, vultu; tormentis quoque cum laceraretur, es-
tuit habitu oris, ut superante latinià dolores, ridenti,
etiam speciem præbuerit. Cum hoc Asdrubale, quia mi-
ræ artis in sollicitandis gentibus, imperiòque jungendis suo
fue-

fuerat, fœdus renovaverat populus Romanus; ut finis utriusque Imperii esset annis Iherus, Saguntinisque mediis inter Imperia duorum populorum libertas servaretur. In Asdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prærogativam militarem, quâ ex templò juvenis Annibal in prætorium delatus, imperatorque ingenti omnium clamore, atque assensu appellatus erat, favor etiam plebis sequeretur. Hunc vix tum puberem Asdrubal literis ad se accerserat: actaque res in senatu etiam fuerat, Brachinis nitentibus, ut assuesceret militiæ Annibal, atque in paternas succederet opus. Anno alterius factionis princeps *Et æquum postulare videtur*, inquit, *Asdrubal, Et ego tamen non censeo, quod peris tribuendum.* Cum admiratione tam ancipitis sententiae in se omnes convertisset; *florē ætatis* inquit, *Asdrubal, quem ipse patri Annibalis fruentum præbuit, iustō jure eum à filio reperi censeo.* Nos tamen minimè deceat juvenutem nostram amper militari rudimento assuescere libidini imperatorum. *An hoc timeamus, ne Amilcaris filius nimis serò Imperia immodica, Et Regni paterni speciem videat? Et cuius regis genero hæredita iis sint reliqui exercitus nostri, e jus filio parum maturè serviamus?* Ego istum juvenem domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, vivere æquò jure cum cæteris censeo; ne quandoque parvus hic ignis incendium ingens excusciat. Pauci, ac ferè optimus quisque, Annoni assentiebantur: sed, ut plerumque fit, major pars meliorem vicit. Missus Annibal in Hispaniam primò statim adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem viventem redditum sibi, veteres milites credere; eundem vigorem in vultu, vinctque in oculis, habitum oris, lineamentaque inveni. Denique brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum, atque imperandum, habilis fuit. Itaque haud facillè discerneres, utrum Imperatori, an exercitui carior esset: neque Asdrubal alium quemquam præficere malle, ubi quid fortiter, ac strenuè agendum esset: neque milites aliò Duce plus confidere, aut audere. Plurimum audacie ad pericula capeffenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullò labore, aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris, ac

frigo.

frigoris patientia par: cibi, potioniſque desiderò naturali, non voluptate modus finitus. Vigiliarum, somniſque nec die, nec nocte discriminata tempora. Ità quod gerendis rebus superesset, quieti datum. Ea neque molli strato, neque silentiò accersita. Multi sæpè militari sagulo operiunt, humi jacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens. Arma, atque equi conspiciebantur; equitum, pedestrumque idem longè primus erat. Princeps prælium inibat, ultimus contestò præliò excedeſſebat. Has tantas viri virtutes, ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas; perfidia plus quàm Punica; nihil veri, nihil sancti; nullus Deum metus, nullam iusjurandum, nulla religio. Cum hac indole virtutum, atque vitiorum, trienniò sub Asdrubale Imperatore meruit: nulla re, quæ agenda, audendæque magno futuro Duci esset, prætermissa. Cæterum ex quo die Dux est declaratus, velut Italia ei provincia decreta, bellumque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quoque, ut patrem Amilcarem, deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubiè Romana arma movebantur, in Olcadum fines priùs (ultra Iberum ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthagenensium erat) induxit exercitum, ut non perisſe Saguntinos, sed rerum serie finitinis domitis gentibus, jungendisque, tractus ad bellum videri posset. Cartejam, urbem opulentam, caput gentis ejus expugnat, diripitque: quo metu percussæ minores civitates, stipendiò impositò Imperium acceptè. Victor exercitus, opulentisque præda Carthaginem Novam in hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, stipendia præterita cum fide exolvendo, cunctis civium, sociorumque animis in se firmatis, vere primò in Vaccæos promotum bellum. Helmandica, & Arbacala Vaccæorum urbes vi captæ. Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Helmandica profugi, exulibus Olcadum, priore æstate domita gentis, cum se junxissent, concitant Carpetanos; adortique Annibalem regressum ex Vaccæis, haud procul Tagò Flumine agmen grave præda turbavere. Annibal

B b 4

pre-

præliò abstinuit; castrisque super ripam positis, cum prima quies silentiumque ab hostibus fuit, amnem vadò trajecit: vallòque ità productò, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere eos transcentes statuit. Equitibus præcepit, ut, cum ingressos aquam viderent, adori-
rentur peditum agmen. In ripa elephantos autè quadraginta disposuit. Carpetanorum cum appendicibus Oleadum, Vaccæorùque, centum millia fuere, invicta acies, si æquò dimicaretur campò. Itaque & ingenio teroces, & multitudine freti, & quòd metu celsissè credebant hostem: id morari victoriam rati, quòd interesset annis, clamore sublatò, passim sine ullius Imperio, quà cusque proximum est, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ vis ingens equitum in flumen immissa, mediòque alveò haudquaquam pari certamine concursum: quippe ubi pedes instabilis, ac vix vado fidens vel ab inerim equite, equò temerè actò perverri posset: equos corpore, armisque liber, equò vel per medios gurgites stabili, cominus, ciminusque rem gereret. Pars magna flumine absumpta, quidam Vorticòsò amni delati in hostes, ab Elephantis obruti sunt. Postremis, quibus regressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cum in unum colligerentur, priusquam tanto ex pavorè reciperent animos: Annibal agmine quadratò amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatisque agris intra paucos dies Carpetanos quoque in deditionem accepit.

II. *Saguntini auxilia petunt à Romanis, & oppugnationem acerrimè sustinent.* Et jam omnia trans Iberum, præter Saguntinos, Carthaginensium erant. Cum Saguntinis bellum nondum erat; cæterum jam belli causæ certamina cum finitimis ferebantur, maximè Tuderitanis, quibus cum adesset idem, qui litis erat sator, nec certamen juris, sed vim quæri appareret, legati à Saguntinis Romam missi, auxilium ad bellum jam haud dubiè imminens orantes. Consules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius longus. Qui cum legatis in Senatum introductis de Republica reculissent, placuissetque mitti legatos in Hispaniam ad res sociorum inspicendas; quibus si videretur digna causa, & Annibali denunciarent, ut à Saguntinis,

anis, sociis populi Romani, abstineret: & Carthaginem in Africam trajicerent, ac sociorum populi Rom. querimonias deferrent. Hæc legatione decreta, nec tum in illa, omnium spe celerius Saguntum oppugnari allatum est. Tunc delata ex integro res ad Senatum. Alii provincias consulibus Hispaniam, atque Africam decernentes terrâ, marique rem gerendam censebant. Alii totum in Hispaniam, Annibalémque intendebant bellum; erant, qui non temere movendam rem tantam, expectandòsque ex Hispania legatos censerent. Hæc sententia, quæ tutissima videbatur, vicit: legatique eò maturius missi P. Valerius Flaccus, & Q. Boebius Tamphilus Saguntum ad Annibalem: atque inde Carthaginem, si non abstineretur bellò; ad Duccem ipsum in pœnam fœderis rapti deposcendum: dum ea Romani parant, consulantque, jam Saguntum summâ vi oppugnabatur. Civitas ea longè opulentissima ultra Iberum fuit sita, passus mille ferme à mari. Oriundi à Zacyntho insula dicuntur: missique etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis: cæterum in tantis brevi creverant opes, seu maritimis, seu terrestribus fructibus, seu multitudinis incrementò; seu sanctitate disciplinæ, quâ fidem socialem usque ad perniciem suam coluerunt. Annibal infestò exercitu ingressus fines, pervastatis passim agris, urbem tripolitò aggreditur. Angulus muri erat in planiorem, patentiorémque, quàm cætera circa vallem vergens: adversus eum vineas agere instituit, per quas aries mœnibus admo-
veri posset. Sed ut locus procul murò satis æquus agendis vineis fuit: ità haud quaquam prosperè, postquam ad effectum operis ventum est, & turris ingens imminabat: & murus, ut in suspecto loco, supra cæteræ modum altitudinis munitus erat: & juvenis delecta, ubi plurimum periculi, ac laboris ostendebatur, ibi vi majore obsistebat. Ac primò missilibus subinovere hostem; nec quicquam satis tutum munientibus pati. Deinde jam non pro mœnibus modò, atque turri tela micare, sed ad erumpendum etiam in stationes, operaque hostium animus erat: quibus tumultuariis certaminibus haud fennè plures Saguntini cadebant, quàm Pœni. Ut verò Annibal ipse, dum murum incautiùs subit, adversum femur tragula graviter ictus ceci-

dit, tanta circà fuga, atque trepidatio fuit. ut non multum abesset, quin opera, ac vineæ desererentur. Obsidio deinde per paucos dies magis, quàm oppugnatio fuit, dum vulnus Ducis curaretur. Per quod tempus ut quies certaminum erat, ità ab apparatu operum, ac munitionum nihil cessatum. Itaque acrius de integro obortum est bellum, pluribusque partibus, vix accipientibus quibusdam opera locis, vineæ captæ agi, admoventique aries. Abundabat multitudine hominum Pœnus, ad centum enim & quinquaginta millia habuisse in armis creditur. Oppidani ad omnia tuenda, atque obeunda, multimodâ arte distineri cepti sunt: & non sufficiebant. jam enim feriebantur arietibus muri; quassatæ quoque multæ partes erant. Unâ continentibus ruinis nudaverat urbem. Tres deinceps turres, quantumque inter eas muri erat, cum fragore ingenti providebant. captumque oppidum eâ ruinâ crediderant Pœni. Quâ velut si pariter utroque muros texisset, ità utrinque in pugnam procursum est. Nihil tumultuariæ pugnae simile erat, quales in oppugnationibus urbium, per occasionem partis alterius, conferri solent. Sed iustæ acies, velut patienti campò, inter ruinas muri, totâque urbis modicò distantia intervallò consisterant. Hinc spes, inde desperatio animos irritat: Pœnò cœpisse jam se urbem si paululum admittatur, credente, Saguntinis pro nudata incensibus patria corpora opponentibus; nec ullò pedem referente, ne relicto à se loco hostem immitteret. Itaque quo acrius, & confertius magis utrinque pugnabatur, eò plures vulnerabantur, nullò inter arma, corporaque vanò intercedente telò. Falarica erat Saguntinis missile telum, hastili oblongò, & cætera tereti, præterquam ad extremum, unde ferrum extabat, id, sicut in pilo, quadratum Stuppam circumligabant, lineabantque pice: ferrum autem tres in longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus posset. Sed id maximè, etiam si hæssisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pavorem faciebat; quod cum medium accensum mitteretur, conceptumque in ipso motu multò maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus præbebat. Cum ergo diu anceps fuisset certamen, & Saguntinis, quia præ-

præter spem resisterent, crevisset animi: Pœnus quia non vicisset, pro victo esset; clamorem repentè oppidani collunt, hostemque in ruinas muri expellunt: inde impellunt, trepidantemque exturbant: postremò fuscum, suæque in castra redigunt.

III. Missâ Româ ad Annibalem, ac Carthaginem legatione nihil proficetur. Interim ab Roma legatos venisse nunciatum est, quibus obviam ad mare missi ab Annibale, qui dicerent, nec tutò eos adituros inter tot tam effertarum gentium arma, nec Annibali in tanto discrimine rerum operæ esse, legationes audire. Apparebat, non admissos, protinus Carthaginem ituros. Literas igitur, nuntiosque ad principis factiones Brachinæ præmittit, ut præpararent suorum animos, nequid pars altera gratificari pro Romanis posset. Itaque præterquam, quòd admissi, auditique non sunt, ea quoque vana, atque irrita legatio fuit. Anno unas, adversò Senatu, causam fœderis rupti, magnò silentiò, propter auctoritatem suam cum assensu audientium egit: Per Deos fœderum arbitros, ac testes monuisse, prædixisse se, ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent. Non manes, non stirpem ejus conquiescere viri; pice unquam, donec sanguinis, nomini sive Brachini quisquam super sit, quietura Romana fœdera. Furem flagrantem cupidine Regni, viamque unam ad id cernentem, si ex bellis bella ferendo, succinctus armis, legionibusque vivat, velut materiam igni præbentes, ad exercitum misisset. Alacris ergo hoc incendium, quòd nunc arderis. Saguntum vestri circumfident exercitus, unde arcentur fœdere: mox Carthaginem circumfidebunt Romana legiones, ducibus iisdem diis, per quos priore bello rupta fœdera sunt ulsi. Utrum hostem an vos, an fortunam utriusque populi ignoratis? legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit, jus gentium sustulit. Hi tamen, unde ne hostium quidem legari arcentur, pulsî ad vos veniunt: res ex fœdere repetunt: publica fraus abstet, auctorem culpæ, & reum criminis deposcunt. Quòd lenius agunt, segnius incipiunt, eò, cum cæperint, vercor, ne perseverantiùs saviant. Reges insulas, Ericemque ante oculos prop-nite, qua terrâ, marique per quatuor, & viginti annos passi sitis. Nec puer hic Dux erat, sed pater ipse Amil-

Amilcar, Mars alter, ut isti volunt. Sed tunc Tarento, & Italiâ non non abstinneramus ex fœdere; sicut nunc Saguntis non abstinemus. Vicerunt ergo dii, hominesque, & id, de quo verbis ambigebatur, uter populus fœdus rupisset, eventus belli velut æquis iudex, unde jus stabat, ei victoriam dedit. Carthaginî nunc Annibal vineas, turresque admover: Carthaginis mania quatit a iete. Saguntî ruina (falsus utinam vates sim) nostris capitibus incident: susceptumque cum Saguntinis bellum, habendum cum Romanis est. Dedimus ergo Annibalem? dicer aliquis. Scio meam levem esse in eo auctoritatem, propter paternas inimicitias. Sed & Amilcarem eò perisse letatus sum, quod, si ille viceret, bellum jam cum Romanis haberemus, & hunc juvenem, tanquam furiam, faciémque hujus belli, odi, ac dæstor, nec dedendum solum ad piaculum rupti fœderis; sed si nemo deposcat, devehendum in ultimas maris terrarumque oras, ablegandumque eò, unde nec ad nos nomen, famâque ejus accedere, nec sollicitare quietæ civitatis statum possit. Ego autem ita censeo, legatos ex templo Romam mittendos, qui senatui satisficiant: alios, qui Annibali nuncient, ut exercitum ab Sagunto abducatur: ipsum Annibalem ex fœdere Romanis dedant: tertiam legationem ad res Saguntinis reddendas decerno. Cum Anno perorasset, nemini omnium certare oratione cum eo necesse fuit. Ad eò propè omnis Senatus Annibalis erat, infestissique locutum arguebant Annonem, quam Flaccum Valerium Legatum Romanum. Responsum inde legatis Romanis est, bellum ortum ab Saguntinis non ab Annibale esse, populum Romanum injustè facere, si Saguntinos verastissime Carthaginensium societati præponit.

IV. Saguntum denique capit Annibal. Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis, Annibal, quia festum militem præliis, operibusque habebat, paucorum iis dierum quietem dedit, stationibus ad custodiam vinearum, aliorumque operum dispositis. Interim animos eorum nunc ira in hostes stimulando: nunc spe præmiorum accendit. Ut verò pro concione prædam captæ urbis edixit militum fore, adeò accensi omnes sunt, ut, si ex templo signum datum esset, nulla vi resisti videretur posse. Saguntini ut à præliis quietem habuerant, nec laceßentes, nec laceßi per aliquot dies, ita non nocte, non die unquam cessave-

rant

ant ab opere; ut novam murum ab ea parte, quæ patebatur opidum ruinis erat, reficerent. Inde oppugnatio eis aliquantò atrocior, quàm antè adorta est; nec quàm undum parte ferrent opem, cum omnia variis clamoribus streperent, satis scire poterant. Ipse Annibal, quæ turris mobilis omnia munimenta urbis superans altitudine agebatur, hortator aderat. Quæ cum adinota catapultis, balistisque per omnia tabulata dispositis muros defensoribus nudasset, tum Annibal occasionem ratus, quingentos ferè Atrios cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus, quod cæmenta non calce durata erant, sed interlita lutò, structuræ antiquæ genere. Itaque antequam caderetur, ruebat; perque patientia ruinis agmina armatorum in urbem evadunt, locum quoque editum capiunt, collatisque eò catapultis, balistisque, ut castellum in ipsa urbe, velut arcem immimentem, haberent, murò circumdant. Et Saguntini murum interiorem ab nondum capta urbis parte ducunt. Utrique summâ vi & muniant, & pugnant. Sed interiora tuendo, minorem in dies urbem Saguntini faciunt, simul crescit inopia omnium longâ obsidione, & minuitur expectatio externæ opis, cum tam procul Romani, unica spes; circa omnia hostium essent. Paulisper tamen affectos animos recreavit repentina profectio Annibalis in Oretanos, Carpetanosque: qui duo populi delectis acerbitate consternati recentis conquistoribus, metum defensionis cum præbuisent, oppressi celeritate Annibalis, omiserunt mota arma. Nec Saguntî oppugnatio segnior erat. Maharbale Himiliconis filio, quem præfecerat Annibal, ita impigrè rem agente, ut Ducem abesse, nec cives, nec hostes sentirent. Is, & prælia aliquot secunda fecit, & tribus arietibus aliquantum muri discussit; stratæque omnia recentibus ruinis advenienti Annibali ostendit. Itaque ad ipsam arcem exemplo ductus exercitus, atroxque prælium cum multotum utrinque cæditum, & pars arcis capta est. Tentata deinde per duos exigua pacis spes, Alconem Saguntinum, & Alorcum Hispanum. Alco insecis Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Annibalem noctu transisset, postquam nihil

nihil lacrymæ movebant, conditionesque tristes, ut ab irato victore ferebantur, transfuga ex oratore factus, apud hostem mansit, moriturum affirmans, qui sub conditionibus his de pace ageret. Postulabatur autem: redderent res Turdetanis: traditioque omni auro, atque argentum, egressi urbe eum singulis vestimentis, ibi habitarent, ubi Pœnus iussisset. Has pacis leges abnuente Alcone acceptimos Saguntinos, Alcorus, vinci animos, ubi alia vincantur, affirmans, se pacis ejus interpretem fore pollicetur. Erat autem tum miles Annibalis, ceterum publicè Saguntinorum amicus, atque hospes. Traditio palam telis custodibus, hostium transgressus munimenta, ad prætorem Saguntinum (& ipse ita jubeat) est deductus. Quò cum extemplo concursus omnis generis hominum esset factus: senotà ceterà multitudo, Senatus Alorco datus est, cujus talis oratio fuit: *Si civis vester alius, sicuti ad pacem perendam ad Annibalem venit, ita pacis conditiones ab Annibale ad vos retulisset, supervacaneum hoc mihi fuisset iter, quo nec orator Annibalis, nec transfuga ad vos venissem. Cum verò ille aut vestrâ, aut suâ culpâ manserit apud hostem, si metum simulavit, suâ; vestrâ, si periculum est apud vos vere referentibus: ego, ne ignoraretis esse aliquas & salutis, & pacis vobis conditiones, pro veruſto hospitio, quod mihi vobiscum est, ad vos veni. Vestrâ autem causâ me, nec ullius alterius, loqui, quâ loquor apud vos, vel ea fides sit, quòd neque dum vestris viribus restistis, neque dum auxilia ab Romanis sperastis, pacis unquam apud vos mentionem feci. Postquam nec ab Romanis vobis ulla spes est, nec vestra jam aut arma vos, aut munia satis defendunt, pacem affero ad vos magis necessariam, quàm equum; cujus ita aliqua spes est, si eam quemadmodum, ut victor fere Annibal, sic vos, ut victi, audiantis: si id, quod amittitur, in damno (cum omnia victoris sunt) sed quidquid relinquitur, pro munere habituri estis. Urbem vobis, quam ex magna jam parte diruam, captam ferè totam habet, adimit; agros relinquit, locum assignaturus, in quo novum oppidum ædificetis; aurum, argentumque omne, publicum, privatimque, ad se jubet deferri: conjugum, vestraque corpora, ac liberorum vestrorum servat inviolata, si incrimet*

cum

am binis vestimentis veliris à Sagunto exire. Hæc victor hostis imperat. hæc quamquam sunt grævia, atque acerba, fortuna æstra vobis suadet. Equidem haud despero, cum omnium creſtas ei à vobis facta sit, aliquid ex his rebus venissurum. Sed hæc parienda censeo potius, quàm trucidari corpora vestra, capi, trahique ante ora vestra conjuges, ac liberos, belli juce sinatis. Ad hæc audienda cum circumfusa paulatim multitudine, permistum Senatui esset populi concilium; eperant primores secessione factâ priusquam responsum daretur, argentum, aurumque omne ex publico, privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem plerique semetipsos præcipiaverunt. Cum ex eo pavor, ac trepidatio totam urbem invasisset, alius insuper tumultus ex arce audiuit. Turris diu quassata procciderat; perque ruinam ejus cohors Pœnorum imperu factò cum signum Imperatori dedisset, nudatam stationibus, custodiisque solitis hostium esse urbem, non cunctandum in tali occasione ratus Annibal, totis viribus aggressus urbem, momento cepit, signò datò, ut omnes puberes interficerentur. Quod Imperium crudele ceterum, propè necessarium cognitum in ipso eventu est. Cui enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum conjugibus, ac liberis, domus super se ipsos concremaverunt; aut armati nullum ante finem pugnæ, quàm morientes, fecerunt? Captum oppidum est cum ingenti prada. Quamquam pleaque ab dominis de industria corrupta erant, & in cædibus vix ullum discrimen ætatis ira fecerat, & captivi, milium præda fuerant, tamen ex pretio rerum venditarum aliquantum pecuniæ redactum esse constat, & multam pretiosam suppellectilem, vestemque missam Carthaginem. Octavo mense, quàm ceptum oppugnari, captum Saguntum quidam scripsere: inde Carthaginem novam in hyberna Annibalem concessisse: quinto deinde mense, quàm à Carthagine profectus sit, in Italian pervenisse. Quæ si ita sunt, fieri non potuit, ut P. Cornelius, & T. Sempronius Consules fuerint, ad quos, & in principio oppugnationis legati Saguntini missi sunt, & qui in suo magistratu cum Annibale, aliter ad Ticinium amnem, ambo aliquantò post ad Trebiam pugnaverint, aut omnia bre-

vici-

viora aliquantò fuere; aut Saguntum principiò anni, quò P. Cornelius, & T. Sempronius consules fuerunt, non cœptum oppugnari est, sed captum. Nam excessisse pugna ad Trebiam in annum Cn. Servilii, & C. Flamini non potest: quia Flaminius Arimini consulatum iniit, creatus ab T. Sempronio consule; qui post pugnam ad Trebiam, ad creandos consules Romam cum venisset, comitiis perfectis ad exercitum in hyberna rediit.

V. *Ingens Romæ perturbatio, nunciatio Sagunti excidio. Bellum denunciatum Carthaginiensibus.* Sub idem ferè tempus & legati, qui redierant à Carthagine, Romam retulerunt omnia hostilia esse; & Sagunti excidium nunciatum est: tantisque simul inoror patres, misericordiæque sociorum peremptorum indignè, & pudor non lati auxilii, & ira in Carthagineuses, metusque de summa rerum cœpit, velut si jam ad portas hostis esset, ut tot uno tempore motibus animi turbati trepidarent magis, quàm consultarent. Nam neque hostem acriorem, bellicosiorèmq; secum congressum; nec rem Romanam tam desidem unquam fuisse, atque imbellem: Sardos, Corsosque, & Istros, atque Illyros lacessisse magis, quàm exercuisse Romana arma; & cum Gallis tumultuatum magis, quàm belligeratum. Pœnum, hostem veteranum, trium & viginti annorum militiâ durissimâ inter Hispanas gentes semper victorem, primum Amilcari; deinde Asdrubali, nunc Annibali acerrimo duci asuetum, recentem ab excidio opulentissimæ urbis, Ibero- rum transire, trahere secum tot excitos Hispanorum populos, concitaturum avidas semper armorum Gallicas gentes; cum orbe terrarum bellum gerendum in Italia, ac pro mœnibus Romanis esse. Nominatæ jam antea Consulibus provinciæ erant; tum sortiri iussi. Cornelio Hispania, Sempronio Affrica cum Sicilia obvenit. Sex in eum annum deeretæ legiones, & sociorum, quantum ipsis videretur: & classis, quanta parari posset. Quatuor & viginti peditum Romanorum millia sunt scripta, mille & octingenti equites, sociorum XLIV. peditum, & IV. equitum millia. Naves CCXX. quinqueremes, celoces viginti deductæ. Latum inde ad populum: vellent, populo Carthaginiensi bellum indici. Ejusque belli causâ supplicatio

per

ner urbem habita, atque adorati Dii, ut bene, ac feliciter eveniret, quòd bellum populus Romanus iussisset. Inter Consules ita copia divisæ. Sempronio datæ legiones Huar; ea quaterna millia erant peditum, & trecenti equites; Sociorum sexdecim millia peditum, equites mille octingenti, naves longe CLX. celoces duodecim. Cum his terrestribus, maritimisque copiis T. Sempronius missus, ita in Affricam transmissurus, si ad arcedum Italia Pœnum Consul alter satis esset. Cornelio natus copiarum latum: quia L. Manlius prætor, & ipse cum haud in valido præsidio in Galliam mittebatur. Novum maxime Cornelio numerus diminutus LX. quinqueremes datæ: neque enim mari venturum, aut ea parte belli dimicaturum hostem credebant) cum quatuordecim millibus sociorum peditum, equitibus mille ducentis. Duas legiones Romanas, & quatuordecim millia sociorum peditum, mille equites socios, DC. Romanos, Gallia provincia eodem annò versa in Pœnicum bellum habuit. His ita comparatis, ut omnia iusta ante bellum fierent, legatos majores natu. Q. Fabium, M. Livium, L. Æmilium, C. Licinium, Q. Boebium in Affricam mittunt ad percontandos Carthaginienses: publicæ consiliò Annibal Saguntum oppugnasset; & si id, quòd facturi videbantur, laterentur, ac defenderent publicè consiliò factum, ut indicerent populo Carthaginiensi bellum. Romani postquam Carthagine venerunt, cum Senatus datus esset, & Q. Fabius nihil ultra quàm unum, quod mandatum erat, percontatus esset: tum ex Carthaginiensibus unus præceps: *Pana, Romani, inquit: & prior legatio fuit, cum Annibalem, tanquam suo consiliò pugnantem; deposcebatis. Ceterum hac legatio verbis adhuc lenior est, re asperior. Tunc enim Annibal & insinabatur, & deposcebatur. Nunc à nobis & confessio culpa exprimitur; & ut à consiliis, res exemplo reperiuntur. Ego autem non, privato, publicone consiliò Saguntum oppugnatum sit, querendum censeo; sed utrum jure, an injuriâ. Nostra enim hac quaestio, atque animadversio in civem nostrum est; nostrò an suo fecerit arbitrio? vobiscum qua disceptatio est, liceritne per fœdus fieri. Itaque quoniam discerni placet, quid publicè consiliò, quid sua sponte Imperatores*

Pœsis.

Cc

sors

tores faciant; nobis vobiscum fœdus est à *Lucatis* Consulis: in quo cavetur utrorumque sociis. Nihil de *Saguntinis* (nec tum erant enim socii vestri) auditum est. At enim eo fœdere, quod cum *Asdrubale* idem, *Saguntini* excipiuntur? Adversus quod ego nihil dicturus sum, nisi quod à vobis didici. Vos enim quod *C. Lutatius* Cos. primò vobiscum fœdus icit; quia neque auctoritate Patrum, nec populi jussu idem erat, negastis vos eo teneri. Itaque aliud de integro fœdus publicò consilio idem est. Si vos non tenent vestra fœdera, nisi aut ex auctoritate aut jussu vestro icit; ne nos quidem *Asdrubalis* fœdus, quod nobis insciis icit, obligare poterit. Proinde mittite *Saguntis*, atque *Iberi* mentionem facere; & quod diu paravit animus vester, aliquando pariat. Tum Romanus sinu ex toga factò, hic, inquit, vobis bellum, & pacem portamus: utrum placeat, sumite. Sub hanc vocem haud minùs ferociter, daret utrum vellet, succlamatum est. Et cum iis iterum sinu effuso bellum dare dixisset, accipere se omnes responderunt, & quibus acciperent animis, iisdem se gesturos. Hæc directà percontatio belli magis ex dignitate populi Romani visa est, quam de fœderum jure verbis disceptare, cum antè, tum maxime *Saguntò* excisâ. Nam si verborum disceptationis res esset, quod fœdus *Asdrubalis* cum *Lutatii* priore fœdere commutatum est, comparandum non erat; cum in *Lutatii* fœdere disertè additum esset, ita id ratum fore, si populus censuisset; in *Asdrubalis* fœdere nec exceptum tale quicquam fuerit, & tot annorum silentiò ita vivò eo comprobatum sit fœdus, ut ne mortuò quidem auctore quicquam mutaretur. Quamquam, etsi priore fœdere staretur, satis cautum erat *Saguntinis*, sociis utrorumque exceptis. Nam neque additum erat his, qui tunc essent; nec, ne qui postea assumerebantur. Et cum assumere novos liceret socios, quia æquum censeret, aut ob nulla quemquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi? tantum, ne *Carthagenensium* socii, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscerent reciperebantur.

VI. *Labriolus Annibalis per Alpes transitus.* Annibal Iberum, ac Pyrenæum transgressus, disiectisque qui *Rhodani* trajectum impedituri se objecerant, Gallorum copiis,

lab *Druentia*, campestri maxime itinere, cum bona pace ad *Alpes* incolentium ea loca Gallorum pervenit. Tum quancumq; famâ prius, quâ quidem incerta in majus verò cesserit solent, percepta res erat, tamen ex propinquo visa montium altitudo, nivisque cælo propè imminet, tecta informia imposita rupibus, pecora, jumentaque torrida frigore, homines intonsi, & inculti, animalia inanitate omnia rigentia gelu, cætera visu, quam dicta cædiora, terrorem renovare. Erigentibus in primos agmen cli- vos apparuerunt imminentes tumulos insidentes montani: qui, si valles occultiores insedissent, coorti in pugnam repente, ingentem fugam, stragemque dedissent. Annibal consistere signa jubet, Gallisque ad visenda loca præmissis, postquam comperit transitum eâ non esse, castra inter confragosa omnia, præruptaque, quam extentissimâ potest valle, locat. Tum per eosdem Gallos, haud sane multum linguâ, moribusque abhorrentes, cum se immiscuissent colloquiis montanorum, edoctus, interdictum tantum obsideri saltum, nocte in sua quemque dilabi cæta, luce primâ subiit tumulos, ut ex aperto, atque interdictum viam per angustias facturus. Die deinde, simulando aliud, quam quod parabatur, eo sumptò, cum eodem, quò consisterat, locò castra commisisset, ut primùm digressos tumulis montanos, laxatâque sensit custodias, pluribus ignibus, quam pro numero manentium, in speciem factis, impedimentisque cum equite relictis, & maximâ parte peditum, ipse cum expeditis, acerrimo quoque viro, raptim angustias evadit; hisque ipsis tumulis, quos hostes tenebant, confedit. Primâ deinde luce castra mota, agmen reliquum incedere cepit. Jam montani signò datò ex castellis ad stationem solitam conveniant; cum repente conspiciunt alios arce occupatâ suâ super capita imminentes, alios viâ transire hostes. Utrâque simul objecta res oculis, animis immobiles parum per eos defixit. Deinde ut trepidationem in angustias, quoque ipso tumultu Annibalis misceri agmen videre, equis maxime consternatis, quidquid adiecissent ipsi terroris, satis ad perniciem fore rati, perversis rupibus juxta invia, ut devia assueti discurrunt. Tum verò simul ab hostibus,

simul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur; plûsq; inter ipsos, sibi cuique tendenti, ut periculû prius evaderet, quàm cum hostibus, certaminis erat. Equi maxime infestum agmen faciebant, qui & clamoribus dissonis, quos memora etiam, repercussaque valles augebant, terribi trepidabant; & icti fortè, aut vulnerati adedò consternati sunt, ut stragem ingentem simul hominum, ac sarcinarum omnis generis facerent, multosq; turba, cùm præcípites disruptæque utrinque angustia essent, in immensum altitudinis dejecit, quosdam & armatos; inde ruinæ maximæ: modò jumenta cum oneribus devolvebantur. Quæ quanquam fœda visû erant, stetit parumper tamen Annibal, ac suos continuit, ne tumultum, ac trepidationem augetet. Deinde postquam interrumpi agmen vidit, periculûmque esse, ne exutum impedimentis exercitum nequidquam incolamen traduxisset, decurrit ex superiore loco, & cùm impetu ipso fudisset hostem, suis tumultum auxit. Sed is tumultus momentò temporis, postquam liberata itinera fugâ montanorum erant, sedatur; nec per otium modò, sed prope silentiò mox omnes traducti. Castellum inde, quod caput ejus regionis erat, vicosque circumjectos capit, & captivorum pocoribus per triduum exercitum aluit. Et quia nec montanis primò percussis, nec locò magnopere impediabantur, aliquantû in eò triduo viæ confecit. Perventum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montana, populum. Ibi non bellò apertò, sed suis artibus, fraude, deinde insidiis est propè circumventus. Majores natu principes Castellorum oratores ad Pœnum veniunt: *alienis malis utilis exemplò doctos, memorantes, amicitiam malle, quàm vim experti*. Pœnorum: itaque obedienter imperato faciuros, comneatum itinerisque Duces, & ad fidem promissorum obsides acciperet. Annibal nec temere credendo, nec aspernando, ne repudiati apertè hostes fierent, benignè eùm respondisset: obsidibus, quos dabant, acceptis & comneatu, quem in via ipsi detulerant, usus; nequaquam ut inter pacatos, incompòsitò agmine Duces eorum sequitur. Primum agmen Elephantum, & equites erant, ipse post eum robore peditum circumspiciens solici-

solicitus omnia incedebat. Ubi in angustiore viam ex parte altera, subiectam jugo insuper imminente ventum est, undique ex insidiis barbari à fronte, & à tergo coarctati, comminus, eminusque petunt, saxa ingentia in agmen devolvunt. Maxima ab tergo vis hominum urgebat. In eos versa peditum acies, haud dubium fecit, quin nisi firmata extrema agmina fuissent, ingens in saltem accipienda clades fuisset. Tunc quoque ad extremum periculi, ac propè perniciem ventum est. Nam dum cunctaretur Annibal dimittere in angustias agmen, quia non, ut ipse equitibus præsidio erat, ita peditibus quidquam ab tergo auxilii reliquerat; occurrentes per obliqua montani, perruptò mediò agmine viam insedere. Nôxque una Annibali sine equitibus, ac impedimentis acta est. Posterò die; jam segnis intercursantibus barbaris, junctæ copiæ, saltusque haud sine clade, majore tamen jumentorum, quàm hominum perniciem, superatus. Inde montani pauciores jam & atrocibus magis, quàm belli more concursabant, modò in primum, modò in novissimum agmen, ut cuique aut locus opportunitatem daret, aut progressi, inortative aliquam occasionem fecissent. Elephantum sicut præcípites, per arctas vias magnâ morâ agebantur; ita tutum ab hostibus, quacunque incederent, quia insuetis adeundi propius metus erat, agmen præbeant. Nonò die in jugum Alpium perventum est, per devia pleraque & errores, quos aut ducentium fraus, aut ubi fides iis non esset, temere intra valles à conjectantibus, iter faciebat. Biduum in jugis stativa habita, festisq; labore, ac pugnando quies data militibus; jumentaque aliquot, quæ prolapsa in rupibus erant, sequentibus vestigia agminis in castra pervenire. Fessis mediò tot malorum, nivis etiam calus, occidente jam sidere Vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia nire oppleta quum signis primâ luce motis segniter agmen incederet, pigrinæque, & desperatio in omnium vultu mineret, prægressus signa Annibal, in promontorio quodam, unde longè, ac latè prospectus erat, consistere iussit militibus, Italiam ostentat, subiectosque Alpibus circumpadanos campos: *Maniaque eos tum transen-*

deve non Italia modò, sed etiam urbis Romæ; cætera plana, proclivia fore; unò, aut ad summum alteri præliò arcem, & caput Italiæ in manu, ac potestate habituros. Procedere inde agmen cæpit, jam nihil ne hostibus quidem, præter parva furta per occasionem tentantibus. Cæterum iter multò, quàm in ascensu fuerat, (ut pleræque alpium ad Italia sicut breviora, ità arctiora sunt) difficilior fuit. Omnis enim ferme via præceps, angusta, lubrica erat, ut neque sustinere se à lapsu possent, nec si paulum titubassent, hædere afflictis vestigiò suò; aliæque super aliis & jumenta, & homines occiderent. Ventum deinde ad multò angustiores rupem, atque ità rectis saxis, ut aggrexeditus miles tentabundus, manibûsque retinens virgata, ac stirpes circa eminentes, demittere sese posset. Naturâ locus jam antè præceps, recenti terre lapsu impeditus, in miram admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum velut ad finem vitæ equites constitissent, iniaanti Annibali, quæ res moraretur agmen, nunciatur: Rupem inviam esse. Digressus deinde ipse ad locum visendum. Haud dubia res visa, quin per inviam circa, nec trita antea quamvis longò ambitu, circumdiceret agmen. Ea verò via insuperabilis fuit. Nam cum super veterem nivem intactam nova modicæ altitudinis esset; molli, nec præalta nivi facilè pedes ingredientium insisterent. Ut verò tot hominum, jumentorûque incessu dissipata esset, per nudam infra glaciem, fluentemque tabem liquefcentis nivis ingrediebantur. Terra ibi luctatio erat, ut à lubrica glacie non recipiente vestigium, & in prono citius pede se fallente; & seu manibus in assurgendo, seu genu se adjuvissent, ipsis adminiculis prolapsi, si iterum corruissent, nec stirpes circa, radicësve, ad quas pede, aut manu quisquam eniti posset, erant. Itaque in levi tantum glacie: tabidæque sive volutabantur jumenta; nec astantur interdum etiam, dom infimam ingredientia nivem, & prolapsa, jactandis gravius in continendo ungulis penitus perfringebant, ut pleræque velut pedica capta, hærent in durata, & altè concreta glacie. Tandem nequæquam jumentis, atque hominibus fatigatis, castra in jugo posita; ægerrimè ad ipsum locò purgatò: tantum nivis

invis fodiendum, atque egerendum fuit. Inde ad rupem minuendam. per quam via una esse poterat, milites docti, cum cadendum esset saxum, arboribus circa immantibus dejectis, detruncatisque, struem ingentem lignorum faciunt, eamque, cum & vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt, ardentiaque saxa infusò aceto putrefaciunt. Ita torridam incendiò rupem ferro pauidunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephantis etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptam. Jumenta propè fame absumebantur, nuda enim ferè cacumina sunt, & si quid est pabuli, obruunt nives. Inferiores valles, apricos quosdam colles habent, riuosque propè sylvas, etiam humano cultu digniora loca. Ibi jumenta in pabulum missa, & quies ammoniendo fessis hominibus data triduo. Inde ad planum adscensum est, etiam locis mollioribus, & accolarum ingenis. Hoc maxime modò perventum est in Italiam. Quintò mense à Carthagine nova (ut quidam auctores sunt) quinto decimò die Alpibus superatis. Quanta copiarum transgresso in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter auctores constat. Qui plurimum, centum milia peditum, viginti equitum fuisse scribunt. Qui minimum, viginti milia peditum, sex equitum.

VII. P. Scipio castra adversus Annibalem locat. Ejus oratio ad suos Romanos. Peropportune ad principia rerum Taurinis, proximæ genti, adversus Insubres motum bellum erat. Sed armare exercitum Annibal, ut parti alteri auxilio esset, (in reficiendo maxime sentientem contracta tantè mala) non poterat. Otium enim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illavie, tabæque, squalida, & propè cesserata corpora variè movebant. Ea P. Cornelio Consule causa fuit. cum Pisas navibus venisset, exercitu à Manlio, Attilioque acceptò tyrone, & in novis ignominis trepidò, ad Padum festinandi, ut cum hoste nondum refectò matrum confereret. Sed cum Placentiam Consul venit, jam ex stativis moverat Annibal, Taurinorûque unam urbem, caput gentis eius, quia volens in amicitiam non veniebat, vi expugnarat; junxissetque sibi, non metu solùm, sed etiam voluntate, Gallos accolæ Padi, nã eos, circumsp-

stantes defectionis tempus, subito adventus consulis oppressisset. Et Annibal movit ex Taurinis; incertus, quoniam pars sequenda esset, Gallos praesentem se secuturos rationem jam propè in conspectu erant exercitus, convenerantque Daces, sicut inter se nondum satis notis, ita jam imbutis uterque quadam admiratione alterius. Annibalis, & apud Romanos jam ante Sagunti excidium, celeberrimum nomen erat: & Scipionem Annibal eo ipso, quod adversus se Dux potissimum lectus esset, praestantem virum credebatur. Et auxerant inter se opinionem; Scipio quod relictus in Gallia obviis fuerat in Italiam transgresso Annibali; Annibal, conatu tam audaci trajiciendarum Alpium, & effectum. Occupavit tamen Scipio Padum trajicere; & ad Ticinum amnem motis castris, priusquam educeret in aciem, adhortandorum militum causa talem orationem exorsus est: Si eum exercitum, milites, educerem in aciem, quem in Gallia mecum habui, super sedissem loqui apud vos. Quid enim adhortari referret, aut eos equites, qui equitatum hostium ad Rhodanum flumen egregie vicissent, aut eas legiones, cum quibus fugerunt hunc ipsum hostem secutus confessionem cederitis, ac detrectantem certamen pro victoria habuissent nunc quia ille exercitus Hispania provincia scriptus ibi, cum fratre C. Scipione meis auspiciis rem gerit, ubi eum gerere Senatus, populusque Romanus voluit; ego ut Consulem Duce[m] adversus Annibalem, ac Penos haberetis, ipse me hinc voluntario certamine obtuli. Novo Imperatori apud novos milites pauca verba facienda sunt. Ne genus belli, neve hostem ignoretis; cum iis est vobis, milites, pugnandum, quos terra, marique priore bello vicistis: à quibus stipendium per XX. annos exegistis, à quibus capta belli premia, Siciliam, ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certamine is vobis, illisque animus, qui victoribus, & victis esse solet. Nec nunc illi, quia audet, sed quia necesse est, pugnaturi sunt: nisi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectavere, eos duabus partibus peditum, equitumque in transitu alpium ammissis, (quam plures pene perierint quam super sint) plus spei nactos esse. At enim pauci qui dem sunt sed vigentes animis, corporibusque, quorum robor a, ac vires vix sustinere vis ulla possit? Effugies, imo umbræ hominum fame frigore, illuvie, squalore enecli, contriti, ac debilitati inter sa-

xa, rupesque: ad hac perusti artus, nive rigentes nervi, membra torrida gelu; quassata, confractaque arma; ac debiles equi. Cum hoc equite, cum hoc peditum pugnaturi estis; reliquias exremas hostium, non hostes habebitis. Ac nihil magis vereor, quam ne antequam vos cum hoste pugnaveritis, Alpes vicisse Annibalem videantur. Sed ita forsitan dectur, cum fœderum ruptore Duce, ac populo Deos ipsos sine ulla humana ope committere, ac profigare bellum; nos autem, qui secundum Deos violari sumus; commissum, ac profigatum conficere. Non vercor, ne quis me hoc, vestri adhortandi causa, magnifice loqui existimet, ipsum aliter animi affectum esse. Licebat mihi in Hispaniam provinciam meam ire, quò jam profectus eram cum exercitu meo, ubi & fratrem consilii participem, ac periculisocium haberem, & Asdrubalem potius, quam Annibalem hostem, & minorem haud dubie mole[m] belli: tamen cum præterveherer navibus Gallia oram, ad fanam huius hostis in terram ingressus praemissis equitatu ad Rhodanum movi castra. Equestris praefectio, quâ parte copiarum conferendi manum fortuna data est, hostem fudi; peditum agmen, quod in modum fugientium rapidum agebatur, quia assequi terrâ non poteram, regressus ad mares, quantâ maximâ celeritate porui, tantò maris, terrarumque circuitu in radicibus Alpium obviis fui. Huic timendo hosti, utrum cum declinare[m] certamen, improvisus videor incidisse, an occurrere in vestigiis ejus? lacerare. ac trahere ad decernendum? Experiri juvat, utrum alios repente Carthaginienses per viginti annos terra ediderit; an ii desint, qui ad Argates pugnare insulas: & quos ab Eryce duo de vicinis denariis aestimatos emisit: & utrum Annibal hic sit amulus itinerum Herculis, ut ipse fert: an vestigalis, stipendiariusque servus pop. Rom. à patre relictus. Quem nisi Saguntinum scelus ageraret, respiceret profecto, si non patriam viclam, domum certe, patremque, & fœdera Amilcaris scripta manu, qui jussus à consule nostro praesidium deduxit ab Eryce, qui graves impositas victis Carthaginiensibus leges fremens merensque accepit: qui decedere Sicilia, qui stipendium populo Romano dare passus est. Itaque vos ego, milites, non eo solùm animo, quò adversus alios hostes soletis, pugnare velim; sed cum indignatione quadam, atque ira, velut si servos videntis vestros arma repente contra vos ferentes. Licuit, si voluissemus,

mus, ad Erycem clauso, ultimo supplicio humanorum fame in-
venire. Licuit classem victicem in Africam trajicere, atque
intra paucos dies sine ulla ceramine Carthaginem delere. Ve-
niam dedimus precantibus; emisimus ex obsidione; pacem cum
victis fecimus, treve nostram deinde duximus, cum Africâ belli
urgeretur. Pro his impertitis; furiosum juvenem sequentes,
oppugnatum patriam nostram veniunt. Atque nequam pro de-
core hoc nobis tantum, & non pro salute esset certamen. Non
de possessione Siciliae, ac Sardiniae, de quibus quondam age-
batur; sed pro Italia nobis est pugnandum. Nec est aliud
ab tergo exercitus, qui, nisi vincimus, hosti obstat; nec Alpes
alia sunt, quas dum superat, comparari nova possint praesidia.
Hic est obstandum, milites, velut, si ante Romana manus
pugnemus. Unus quisque se non corpus suum solum, sed con-
jugem, ac liberos parvos armis protegere putet; nec dome-
sticas solum ager curas, sed identidem hoc animo reputer, no-
stras nuncinueri manus Senatum, populumque Romanum,
qualis nostra vis, virtusque fuerit: talem deinde fortunam
illius urbis, ac Romani Imperii fore. Hæc apud Romanos
consul.

VIII. Hannibalis oratio ad suos. Annibal rebus prius,
quàm verbis, adhortandos milites ratus, circumdatò ad
spectaculum exercitu, captivos montanos vinctos in me-
dio constituit, armisque Gallicis ante eorum pedes pro-
jectis, interrogare interpretem iussit, quis, si vinculis le-
varetur, armique, & equum victor acciperet, decertare
ferro vellet? Cùm ad unum omnes ferrum, pugnâque
poscerent, & dejecta esset in id fors, se quisque eum
optabat, quem fortuna in id certamen eligeret. Ut cu-
jusque fors exiderat, alacer inter gratulantes gaudiò exul-
tans, cum sui moris tripudiis anima raptim capiebat. Ubi
verò dimicarent, is habitus animorum, non inter ejusdem
modò conditionis erat, sed etiam inter spectantes vulgo,
ut non vincendum magis, quàm bene morientium, for-
tuna laudaretur. Dum sic aliquot spectatis paribus affectus
dimississet, concione inde advocatâ, iâ apud eos locu-
tus fertur: Si quem animum in aliena fortis exemplo pau-
lo antè habuistis, eundem mox in assimanda fortuna ve-
stra habueritis, vicinus milites, neque enim spectaculum mo-

ad illud, sed quædam veluti imago vestrae conditionis erat. Ac
nescio an majora vincula, majoresque necessitates vobis,
quàm captivi vestris, fortuna circumdederit. Dextera le-
vâque duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem
navem habentibus. Cui ca Padus amnis, major, ac violentior
Rhodanò: à tergo Alpes urgent, vix integris vobis, ac
vigentibus transit. Hic vobis vincendum, aut moriendum,
milites est, ubi primùm hosti occurristis; & eadem fortu-
na, quæ necessitatem pugnandi imposuit, præmia ea victo-
ribus vobis proponit, quibus amplioribus homines ne à Diis
quidem immortalibus optare solent. Si Siciliam tantum,
ac Sardiniam parentibus nostris ereptas, nostrâ virtute
recuperaturi essemus, satis tamen ampla præmia essent.
Quidquid Romani tot triumphis partum, congestumque pos-
sident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est. In
hanc tam optimam mercedem, agite, cum Diis bene juveni-
bus arma capite. Satis adhuc in vastis Lusitaniæ, Celtebe-
rriæque montibus pecora consectando, nullum emolumentum
etor laborum, periculorumque vestrorum vidistis; tempus
est jam opulenta vos, ac ditia stipendia facere, & ma-
gna opera præmia mereri, tantum itineris per tot montes,
assuminaque, & tot armatas gentes emensos. Hic vobis ter-
minum laborum fortuna dedit; hic dignam mercedem eme-
ritis stipendiis dabit. Nec quàm magni nominis bellum est,
eam difficilem existimaveritis victoriam fore. Sæpe & con-
temptus hostis cruentum certamen edidit; & inelyti popu-
li, regesque perlevi momento victi sunt. Nam dempò hoc
lano fulgore nominis Romani quid est, quod illi vobis com-
parandi sint? Ut viginti annorum miliziam vestram cum
illa virtute, cum illa fortuna cæceam, ab Herculis colu-
mnis, ab Oceano, terminisque ultimis terrarum per tot fe-
rocissimos Hispaniæ, & Galliæ populos, vincentes huc per-
venistis; pugnabitis cum exercitu tyrone, hæc ipsâ æstate
caeso, victo, circumfessoque à Gallis; ignoro adhuc Duci
Ilium, i norantque Ducem. Au me in pratorio patris, cla-
ssimi Imperatoris prope natum, cerèd educatum, domi-
torem Hi- niæ, Galliæque vi-ctorem, eundem non Alpina-
rum militum, sed Ispariarum, quod multò majus est,
Alpium, & nostri hoc conferam Duce, desertore exer-
citus

citus sui? cui si quis dempeis signis Penos, Romanosque hodie ostendat, ignoraturum, certam habeo, utrius ex utroque sit consul. Non ego illud parvi aestimo, milites, quod nemo vestrum est, cujus non ante oculos ipse saepe militavit, aliquid dederim facinus; cujus non idem ego virtutis spectator, ac testis, notata temporibus, locisque referre non possem decora. Cum laudatis à me milites, doctisque Alumnus prius omnium vestrum, quam Imperator, procedat acie, adversus ignotos inter se, ignorantisque circumstanti oculos, plena omnia video animorum, ac roboris: veteranum peditem, generosissimarum gentium equites frenatos; vos socios fidelissimos fortissimosque; vos Carthaginenses tum ob iram iustissimam pugnaturus. Inferimus bellum, infestisque signis descendimus in Italiam, tantò auctius, fortiusque pugnaturi. quantò major spes, majorque animus inferentis est vim, quam arcuentis. Accendit praeterea animos, & stimulat dolor, injuria, indignitas. Ad supplicium depoposcere me Ducem primum, deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnassetis. Deditis ultimis cruciatibus affecturi fuere. Crudelissima, ac superbissima gens, sua omnia, suisque arbitrii facit. Cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, se modum imponere, æquum censet; circumscribit, includitque vos terminis montium, fluminumque, quos ne excedamus, neque eos, quos statum terminos, observat. Ne transferis Iberum; ne quid rei tibi sit cum Saguntinis: ad Iberum est Saguntum, nusquam te vestigiò moveris. Parum est, quod veterrimas provincias nostras, Siciliam, ac Sardiniam ademir, nisi adimit etiam Hispaniam? & si inde cessero, in Africam transcendet. Transcendet autem dico? duos Consules hujus anni, unum in Africam, alterum in Hispaniam misere. Nihil usquam vobis relictum est, quod armis vindicaverimus. Illis timidus, & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos suus ager, sua terra per ruta, ac pacata itinera fugientes accipient; vobis necesse est fortibus viris esse, & omnibus inter victoriam mortemque certà desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in praelio potius, quam in fuga, mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, destinatumque

in

in animo est; iterum illicam, vicistis, nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

IX. Commisso ad Ticinium amicum equestri praelio funduntur Romani. His adhortationibus cum utriusque ad certamen accensi militum animi essent; Romani ponte Ticinum jungunt, turandique pontis causà, castris superimponunt. Pœnus opere occupatis hostibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis, ad depopulandos sociorum populi Romani agros mittit; Gallis parci quam maxime jubet; principumque animos sollicitare ad defectionem. Ponte perfectò, traductus Romanus exercitus in agrum Insubrium, quinque millia passuum à vico Tumulis confedit. Ibi Annibal castra habebat; revocatoque properè Maharbale, atque equitibus, cum instare certamen cerneret, nihil unquam satis dictum, præmonitioneque ad cohortandos milites ratus, vocatis ad concionem certa præmia pronunciat, in quorum spem pugnant: Agrum sese daturum esse in Italia, Africa, Hispania, ubi quisque velit, immunem ipsi, qui accepisset, liberisque, qui pecuniam, quam agrum malisset, ei se arcentò satisfacturum: qui sociorum cives Carthaginenses fieri vellent, potestatem facerent: qui domos redire malerent, daturum se operam, ne ejus suorum popularium immutatam secum fortunam esse vellent: servis quoque dominos prosecutis libertatem promittit, binæque pro his mancipia dominis se redditurum. Eaque ut rata scirent fore, agnum lavâ manu, dextrâ siliem retinens, si falleret, Jovem, ceterosque precatus Deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset; secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Tum verò omnes, velut Diis Auctoribus in spem suam quisque acceptis, id moræ, quod nondum pugnant, ad potiendâ sperata rati praelium unò animò, & voce unâ poscunt. Apud Romanos haud quaquam tanta alacritas erat, super cetera recentibus etiam terribus prodigiis. Nam & Lupus intraverat castra; laniatisque obvis ipse intractus evaserat; & examen apum in arbore, prætorio imminente confederat. Quibus procuratis, Scipio cum equitatu, jaculatori-

bûlque

bûsq; expeditis provectus ad castra hostium exque propinquo copias, quantæ, & cuius generis essent speculandas, obvius fit Annibal, & ipsi cum equitibus ad exploranda circa loca progressio. Neutri alteros primò cernebant; deinde incessu tot hominum, equorûque orientis pulvis, signum propinquantium hostium fuit. Constitit utrinque agmen, & pralio sese expediebant. Scipio jaculatores, & Gallos equites in fronte locat; Romanos, sociorûque, quod roboris fuit, in subsidiis. Annibal frenatos equites in medium accipit, cornua Numidis firmat. Vix tum clamore sublatò. jaculatores fugere inter subsidia ad secundam aciem: inde equitum certamen erat aliquandiu anceps: deinde quia turbabant equos pedites intermisti, multis labentibus ex equis aut desilientibus, ubi suos premi circumventos vidissent, jam magna ex parte pugna erat; donec Numidæ, qui in cornibus erant, circumvecti, paululum ab tergo se ostendere. Is pavor perculit Romanos; auxitque pavorem Consulis vulnus, periculûque, intereussu tum primûm pubescentis filii propulsatum: Hic erat juvenis, penes quem perfecti huiusce belli Laus est, Africanus ob egregiam victoriam de Annibale, & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effusa jaculatorum maximè sunt, quos primos Numidæ invaserant. Alius confertus equitatus Consulem in medium acceptum non armis modò, sed etiam corporibus suis protegens in castra, nusquam trepidè, neque effulse cedendo, reduxit: Servati Consulis decus Cœlius ad servum natione Ligurum delegat. Malim equidem de filio verum esse, quod & plures tradidère auctores, & fama obtinuit.

Hoc primûm cum Annibale pralium fuit; quò facile apparuit, & equitatu meliorem Pœnum esse; & ob id campos patentes, quales sunt inter Padum, Alpèque bello gerendo Romanis aptos non esse. Itaque proximâ nocte iussis militibus vasâ silentiò colligere, castra ab Ticinio mota: festinatûque ad Padum est, ut ratibus, quibus junxerat flumen, nondum resolutis, sine tumultu, atque infestatione hostis, copias trajiceret. Priùs Placentiam pervenire, quàm satis sciret Annibal ab Ticino profectus; tamen aliquot morantium in ceteriore ripa segui-

ter.

ter ratem solvèntes cepit; transire non potuit pontem, quod extrema resoluta erant, totâ rati in secundam aquam labente. Cœlius auctor est; Magonem cum equitatu, & Hispanis pedibus flumen extemplo transnataisse; ipsum Annibalem per superiora Padi vada exercitum traduxisse; Elephantis in ordinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis. Ea peritis annis ejus, vix fidem fecerint. Nam neque equites armis, equisque salvis, tantam vim fluminis superasse verisimile est: Ut jam Hispanos omnes, inflati transvexerint utres. & multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerant, quâ exercitus gravis impedimentis traduci posset. Potiores apud me auctores sunt, quò biduû vix locum rati jungendo flumini inventum tradunt, eâ cum Magone equites Hispanorum expeditos præmissos. Dum Annibal, circa flumen legationibus Gallorum audiendis moratur, trajicit gravioris peditum agmen. Interim Mago; equitèsq; ab transitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hostes contendunt. Annibal paucis post diebus sex millia à Placentia castra communivit, & postero die in conspectu hostium acie directâ potestatem pugne fecit. Insequente nocte caedes in castris Romanis, et multa tamen, quàm re maior ab auxiliariis Gallis facta est. Ad duo millia peditum, & ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugius; equos Pœnus benignè allocutus, spe ingentium donorum necensos, in civitates quemque suas ad sollicitandos populum animos dimisit. Scipio eadem eam signum defectionis omnium Gallorum esse ratus, contactòque eò scelerè, velut injectâ rabie ad arma ituros; quamquam gravis adhuc vulnere erat, tamen quartâ vigilia noctis incessuentis tacito agmine profectus ad Trebiam Fluvium, in loca altiora, collèsq; impeditores equi, castra movet. Minùs quàm ad Ticinum, fessellit. Missisq; Annibalem primûm Numidis, deinde omni equitatu, turbasset utique novissimum agmen, nî aviditate prædæ in vacua Romana castra Numidæ divertissent. Ibi dum perscrutantes loca omnia castrorum, nullò satis dignò more pretiò tempus terunt, emissus hostis de manibus est. Et cum jam transgressos Trebiam Romanos, metantèsq; castra

con-

conspexissent, paucos moratorum occiderunt citra flumen interceptos. Scipio nec vexationem vulneris in via aestatis ultra patiens, & collegam (jam enim revocatum Sicilia audierat) ratus expectandum, locum, qui pro flumen tutissimus stativis est visus, delectum communivit. Nec procul inde Annibal cum confedisset, quantum victoria equestri elatus, tantum anxius inopia, quæper hostium agros enim nusquam preparatis comineatibus, major dies excipiebat, ad Clastidium vicum, quod magnum frumenti numerum congefserant Romani, mittit. Ibi cum vim pararent, spes facta prodicionis, nec sane magnæ pretiis, numinis aureis quadringentis. Dasiō Brundisino præfecto præsidii corrupto, traditur Annibali Clastidium; id horrenum fuit Pœnis sedentibus ad Trebiam. In captivos extradito præsidio, ut fama clementiæ in principio rerum colligeretur, nihil se itum est.

X. Prima Romanorum clades ad Ticinum. Sempronius alter Consul, à Senatu collegæ Scipioni auxilium ferre iussus, compositis Siciliæ, quam provinciam tam obtinebat, rebus decem navibus oram Italia legens, Animum pervenit, inde cum exercitu suo profectus ad Trebiam flumen, collegæ conjungitur. Jam ambo Consules, & quicquid Romanarum virium erat, Annibali oppositum, aut illis copiis defendi posse Romanum Imperium, aut spero nullam altam esse, satis declarabat. Tamen Consul alter equestri præliis unō, & vulnere suo monitus, trahi rem malebat: recentis animi alter, eoque ferocior nullam dilationem patiebatur. Quod inter Trebiam, Padūque agri est, Galli tum incolebant, in duorum præpotentium populorum certamine, per ambiguum favorem, haud dubiè gratiam victoris spectantes. Id Romani, ne quid modò moverent, æquò satis, Pœnus per iniquò animò ferebat. A Gallis accitum se venisse ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, simul ut prædā militem aleret, duo millia peditum, & mille equites, Numidas pleròsque, mistos quosdam & Gallos populari omnem deinceps agrum usque ad Padi ripas iussit. Egentes ope Galli, cum ad id dubios servassent animos, coacti ab auctoribus injuriæ ad vindictas futuros declinant,

lega.

legatisque ad Consulem missis auxilium Romanorum, terrena ob nimiam cultorum fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio nec causa, nec tempus agenda rei placebat, suspectaque ei gens erat, tum ob infida multa facinorosa; tum, ut alia vetustate obsolevisset, ob recentem Boetiorum perfidiam. Sempronius contra, continendis in fide Sociis maximum vinculum esse, primos, qui eguissent ope, defensos, censebat. Tum Collega cunctante, equitatum usum mille peditum jaculatoribus ferme admittis, ad descendendum Gallicum agrum trans Trebiam mittit; hi sparsos, & incompósitos, oneratosque prædā, ceterosque cum inopinantes invasisset, ingentem terrorem, cædemque hostium fecere; unde multitudo effusa pulsi rursus subsidio suorum prælium restituere. Varia inde pugna sequentes, quanquam ad extremum æquassent certamen: major tamen hostium, Romanis fama victoriae fuit. Ceterum nemini omnium major, justiorque, quam ipsi Consuli videri, gaudiū efferri, quæ parte copiarum alter Consul victus foret, ea se vicisse; restituros, ac resectos militum animos: nec quenquam esse, præter Collegam, qui datam dimicationem velleret. Eum animò magis, quam corpore agrum memoria vulneris, aciem, ac tela horrere. Sed non fuisse cum agro senescendum. Quid enim ultra differri, aut creari tempus? quem totum Consulem, quem alium exercitum expectari? castra Carthaginensium in Italia, ac prope in conspectu urbis esse. Non Siciliam, ac Sardiniam victis ademerat, nec eis Iberum Hispaniam perit: sed solū patriā, terraque, in qua geniti forent, pelli Romanos. Quantum inremiscant, inquit, patres nostri circa mania Carthaginis belare soliti, si videant nos progeniem suam, duos Consules, consularèsque exercitus in media Italia paventes intra castra, quod inter Alpes, Apenninūque agri sit, suæ dominationis fecisse? Hæc assidens agro collegæ. Hæc in prætorio prope concionahundus agere. Stimulabat, & tempus propinquum Comitiorum, ne in novos Consules belum differretur; & occasio in se una, vertendæ gloriæ, dum ager collega erat. Itaque nequicquam dissentiente Cornelio parari ad propinquum certamen milites jubet.

Scipio

D d

Anni

Annibal cum quid optimum foret hosti, cerneret, vix ullam spem habebat; temere atque improvidè quicquam Consules acturos. Sed cum alterius ingenium fama prius, deinde re cognitum, percitum, ac terrox sciret esse, ferociusque factum ex prospera cum predatoribus suis certamine crederet, adesse gerendæ rei fortunam haud dimidebat. Cujus ne quod prætermitteret tempus sollicitus, & intentus erat, dum tyro hostium esset miles, dum meliorem ex ducibus inutilem vulnus faceret, dum Gallorum animi vigerent; quorum ingentem multitudinem sciebat segnius secuturam; quanto longius ab domo trahe-
retur. Cum ob hæc, taliæque speraret propinquum certamen, & facere, si cessaretur, caperet, speculatorèsque Galli ad ea exploranda, quæ vellet, tutiores, quia in utriusque castris militabant, paratos pugna esse Romanos retulissent; locum insidiis circumspectare Pœnus cepit. Erant in medio rivus præaltis utrinque clausus ripis, & circa, oblitus palustribus herbis, & quibus inculta ferme vestiantur, virgultis, vepribusque. Quem ubi ad equites quoque tegendos satis latebrosam locum circumfectus ipse oculis perlustravit: *hic erit locus*, Magoni fratri ait, *quem teneas, delige centenos viros ex peditibus, & equite, cum quibus ad me viginti prima venis: nunc corpora curare tempus est.* Ità præconium missum. Mox cum delectis Mago aderat. Robora virorum cerno, inquit Annibal: *sed ut numero etiam, non animis modò valetis, singulis vobis novenos ex turmis, manipulisque vestri similes eligite: Mago locum monstrabit, quem insideatis: hostem cæcum ad has belli artes habebitis.* Ità mille peditibus dimissis, Annibal primâ luce Numidas equites, transgressos Trebiam flumen, obequitare jubet hostium portis, jaculandoque in stationes elicere ad pagnam hostem: injecto deinde certamine, cedendo sensim citra flumen pertrahere. Hæc mandata Numidis. Cæteris ducibus peditum, equitumque præceptum, ut prandere omnes juberent; armatos deinde, lustratisque equis signum expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum, primum omnem equitatum, ferox eâ parte virium, deinde sex mille peditum, postremo omnes copias ad destinatum locum jam antè consilio, avidus certaminis eduxit.

Erat

Erat fortè brumæ tempus, & nivalis dies in locis, Alpibus, Apenninoque interjectis, propinquitatem etiam fluminum, ac paludum prægelidis. Ad hæc raptim eductis hominibus, atque equis, non captò antè cibò, non ope ullâ ad arceandum frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid auræ fluminis appropinquabat, afflabat acrior frigoris vis. Ut verò refugientes Numidas insequentes, aquam ingressi sunt (& erat pectoribus tenuis aucta nocturno imbri) tum abique egrediens rigere omnibus corpora, ut vix armorum tenendorum potentia essent; & simul procedente jam die, fame etiam deficere. Annibalis interim miles ignibus ante tentoria factis, oleoque per manipulos, ut mollescerent arcus; misset, & cibò per otium capto, ubi transgressos flumen nuntiatus est hostes, alacer animi, corporibusque armatus, caput, atque in aciem procedit. Baleares locat ante signa, elevæque armaturam, octo ferme millia hominum, deinde graviorem armis peditem, quod virium, quod roboris erat, in cornibus circumfundit decem millia equitum, & ab cornibus in utramque partem divisos elephantos statuit. Consul effusos sequentes equites, cum ab resistentibus subitò Numidis incauti exciperentur, signò receptui dato convocatos circumdedit peditibus. Duo de viginti millia Romanorum erant, socium nonnisi quædam XX. auxilia præterea Cænonianorum. Ea sola in fide manserat Gallica gens. His copiis concursum est. Prælim à Bædearibus ortum est. Quibus cum majore robore legiones obsisterent, deducta propere in cornua leves armaturæ sunt: quæ res effectit, ut equitatus Romanus exemplò urgeretur. Nam cum jam vix per se resisterent decem millibus equitum quatuor millia, & plerique fessi, integris Pœnis; obruti sunt insuper velut nube jaculorum à Balearibus conjectâ: ad hoc Elephanti eminentes ab extremis cornibus, equis maxime non visu modò, sed odore infestis territis, fugam latè faciebant. Pedestris pigna par animis magis, quam viribus erat; quas recentis Pœnus paulò antè curatis corporibus in prælium attulerat: contra jejuna, fessaque corpora Romanis & rigentia gelu corpebant. Restitissent tamen animis, si cum pedire so-
lum foret pugnatum; sed & Baleares pulsò equite, jacula-

Dd 2

bantur

hantur in latera, & Elephanti jam in mediam pedittu aciem sese tulerant; & Mago, Numidæque, simul latebrarum improvda præter lata acies est, exorti à tergo ingentem tumultum, ac terrorem fecere. Tamen in tot circumstantibus malis mansit aliquandiu immota acies, namque præter spem omnium adversus Elephantos. Eos pedites, ad id ipsum locati verutis conjectis, & avertère; & insecuti aversò in caudis, quâ maximè molli cute vulnera accipiunt; fodiebant. Trepidantes, propèque jam in suos consternatos mediâ acie in extremam, ad sinistrum cornu, adversus Gallos auxiliares agi jussit Annibal. Extemplo haud dubiam fecere fugam. Additus quoque novus terror Romanis, ut fusa auxilia sua viderunt. Itaque cum jam in orbem utrinque pugnarent, decem milia ferine hominum, cum alia evadere nequivissent, mediâ Affrorum acie, quæ Gallicis auxiliis firmata erat, cum ingenti cæde hostium perripere. Et cum neque in castra reditus esset, flumine interclusis, neque præ imbro satis decernere possent, quâ suis opem ferrent, Placentiam rectò itinere perrexere. Plures deinde in omnes partes eruptiones fecerunt. Et qui flumen petiere, aut gurgitibus absumpti sunt, aut inter cunctationem ingrediendi, hostibus oppressi: qui passim per agros fugâ sparsi erant, vestigia sequentes cedentis agminis, Placentiam contendere. Aliis timor hostium audaciam ingrediendi flumen fecit, transgressisque in castra pervenere. Imber nive mistus, & intoleranda vis frigoris, & homines multos, & jumenta, & Elephantos propè omnes absumpsit. Fuius insequendi hostis Pœnis flumen Trebia fuit; & ita torpentes gelu in castra rediere, ut vix lætitiâ victoriæ sentirent. Itaque nocte insequenti cum præsidium Romanorum castrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat, ratibus Trebiam traherent, aut nihil sentire Pœni, obstrepente pluvîâ; aut quia jam moveri præ lassitudine nequibant, ac vulneribus, sentire sese dissimulaverunt, quietisque Pœnis tacito agmine ab Scipione Consule exercitus Placentiam est perductus inde Padô trajectus Cremonam, ne d'orum exercituum hibernis una colonia premeretur. Roman tantus terror ex hac clade perlatus est, ut jam ad urbem

urbem Romam crederent infestis signis hostem venturum, nec quicquam spei, aut auxilii esse, quò portis, mœnibusque vim arcerent: Unò Consule ad Ticinum victò, alterò ex Sicilia revocatò, duobus Consulibus, duobus Consularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones esse, quæ accerferentur? Ità territis Sempronius Consul ingenti periculo per effusos passim ad prædandum hostium equites, audaciâ magis, quàm consiliò, aut spe fallendi, resistendū, si non falleret, transgressus. Id quod unum maximè in præsentia desiderabatur; Comitibus consularibus habitis in hiberna rediit. Creati Consules Cn. Servilius, & C. Flaminius.

XI. C. Flaminius invitò seuatu, suisque omnibus clam in Provinciam abiit. Consulium designatorum alter Flaminius, cum ex legiones, quæ Placentiæ hybernabant, sortè evenerant, edictum & litteras ad consulem misit, ut is exercitus idibus Martiis Arimini adesset in Castris. Huic in Provincia Consulatum inire consilium erat, memori veterum certaminum cum Patribus; quæ tribunus plebis, & quæ postea Consul, prius de Consulatu, qui abrogabatur, deinde triumpho habuerat; invisus etiam Senatui ob novam legem, quam iniquè Q. Claudius tribunus plebis adversus Senatum, unò Patrum adjuvante C. Flaminiò, tulerat: Nequis Senator, quive Senatoris parev fuisset, maritum navem, quæ plusquam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris vectandos. Quæstus omnibus Patribus indecorus visus est. Res per summam contentionem acta, invidiam apud nobilitatem suam legibus Flaminiò, favorem apud plebem, alterumque inde Consulatum peperit. Ob hoc ratus auspiciis ementiendis, Latinarumque feriarum morâ, & Consularibus aliis impedimentis retenturos se in urbe, simulatò itinere privatus clam in provinciam abiit. Ea res ubi palàm facta est, novam insuper iram infestis jam antè Patribus movit. Non enim senatu modò, sed cum Diis immortalibus C. Flaminiū bellam gerere. Consulem autè inauspicatò factum, revocantibus ex ipsa acie Diis, atque hominibus non paruisse; & nunc, conscientia prætorii, & Capitolium, & solennem votorum nuncupationem fuisse: ne die iniuri Magistratus Jovis

Ort. Max. templum adiret: ne Senatum invisus ipsi, & sibi uni invisum videret, consuleretque, ne latinas indiceret; Jovisque Latiali solenne sacrum in monte Albano faceret: ne auspiciatō profectus in Capitolium ad vota nuncupanda, paludatus inde ad provinciam iret. Lixa modō sine insignibus, sine lictoribus profectum clam, furim; haud aliter, quam si exilii causā solum venisset: magis pro maiestate videlicet Imperii Arimini, quā Romae Magistratum initurum: & in diversorio hospitali, quā apud penates suos prætexam sumpturum. Revocandum universi, retrahendūque censuerunt; & cogendum, omnibus prius praesentem in Deos, hominesque fungi officiis, quā ad exercitum, & in provinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius, & M. Antistius profecti nihilo magis eum movere, quā priori Consulatu litera moverant à Senatu misse. Paucos post dies Magistratum inivit; im. olantique ei vitulus jam idus ē manibus sacrificantium sese cum proripuisse, multos circumstantes cruore resperxit. Fuga procul etiam major, apud ignaros quid trepidaretur & concursatio fuit. Id à plerisque in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni Consule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Etruriam per Apennini trames exercitus duos est captus.

XII. Romae prodigia procurantur, Annibal in Hetruriam evadit. Per idem tempus Cn. Servilius Romae idibus Martiis Magistratum inivit. Ibi cum de Republ. retulisset redintegrata in C. Flaminium invidia est: Duos se Consules creasse, unum habere: Quod enim illi iustum imperium, quod auspiciū esset Magistratus: idā domo, publicis, privatisque penatibus. latinis feris actis, sacrificiō in monte perfecto, votis ritē in Capitolio nuncupatis, secum ferre: nec privatum auspiciū sequi: nec sine auspiciis profectum in externo ea solo nova, atque integra concipere posse: Augebant meum prodigia ex pluribus simul locis nuntiata: in Sicilia militibus aliquot spicula, in Sardinia autem in muro circumventi vigiliis equiri, scipionem, quem manu tenebat, arsisse: & littora crebra ignibus fulsisse; & scuta diu sanguinem sudasse; & milites quosdam idos fulminibus; &

solis

solis orbem minui visum; & Praeneste ardentis lapides caelo cecidisse, & Arpis palmas in caelo visas; pugnantēque cum lana solen, & Capenae duas interdiu lunas ortas; & aquas Ceretō sanguine mistas fluxisse, fontēque ipsū in Herculis cruentis manasse sparsū maculis, & in Antii agro metentibus cruentas in corbem spicas cecidisse, & in Faleriis caelum divisum velut magnō hiato, quāque patuerit, ingens lumen effulxisse, sortes suā sponte attenuatas, unūque excidisse ita scriptam: *Mavors telum suum concussit*: & per idem tempus Romae signum Martis Appiā viā ad sinuacula laporum sudasse; & Capuae speciem caeli ardentis fuisse, lanæque inter inbrem candentis. Inde minoribus etiam dicta prodigiis fides habita: Capras lanatis quibusdam factas, & Gallinam in marem, Gallum in faminam sese vertisse. His, sicut erant nuntiata, expositis, auctoribusque in curiam introductis, Consul de religione Patres consuluit. Decretum ut ea prodigia partim maioribus hostiis, partim latentibus procurarentur, & ut supplicato per triduum ad omnia pulvinaria haberetur. Ceterā cum decemviri libros inspexissent, ut ita fierent, quemadmodum cordi esse Divi carminibus praeserentur; id decem virorum monitu decretum est: Jovi primum donum, fulmen aurum pondo quinquaginta fieret; Junoni Reginae in Aventino; Junonique Sospirae Lanuvii maioribus hostiis sacrificaretur. Matronaeque pecunia collata, quantum conferre cuique commodum esset, donum Junoni Reginae in Aventinum ferrent, lectisterniūque fieret: quin ut libertinae, & ipsae, unde Feroniae donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Haec ubi facta, decem viri Ardeae in foro maioribus hostiis sacrificarent. Postmodum Decembri jam Mense ad aedem Saturni Romae immolatum est, lectisterniūque imperatum (& cum lectum Senatores straverunt) & convivium publicum, ac per urbem Saturnalia die, ac mēte clamatum, populisque eum diem festum habere, ac ferare in perpetuum iussus.

Dem Consul placandis Romae Diis, habendōque delectui dat operam, Annibal profectus ex hiernis, quia jam Flaminium Consulem Aretium pervenisse fama erat, cum aliud longius, ceterum commodius ostenderetur iter, propiorem

piorem viam per paludem petit, quā fluvius Arnus per eos dies solito magis inundaverat. Hispanos, & Affos, & omne quod veterani erat robur exercitus, aditus ipsorum impedimentis, neubi consistere coactis, necessaria ad usum deessent, primos ire iussit, sequi Gallos, ut id agninus medium esset, novissimos ne equites. Magnum inde cum expeditis Numidis cogere agmen; maxime Gallos, si tædiū laboris, longæque viæ (ut est mollis ad talia gens) dilaberentur, aut subsisterent, cohibentem. Primi, quā modō præirent duces, per præatas fluvii, ac profundas voragines, hausti pene lino, immergentisque se, tamen signa sequebantur. Galli neque sustinere si prolapsi, neque assurgere ex voraginibus poterant; corpora animis, aut animos spe sustinebant: alii fessa ægè trahentes membra, alii, ubi semel victis tædiū animi procubissent, inter jumenta, & ipsa jacentia passim norientes. Maximeque omnium vigiliæ conficiebant, per quadriduum jam, & tres noctes toleratæ. Cum omnia obtinentibus aquis, nihil, ubi in sicco, fessa tenerent corpora, inveniri posset, cumulatis in aquas facinis insuper incumbebant. Jumentorum itinere toro praestatorum passim acervi; tantum, quod extaret aqua, carentibus ad quietem, parvi temporis necessarium cubile dabant. Ipse Annibal æger oculis, ex verna primū intemperie variante calores, frigoraque, Elephantō, quī unus superfuera, quoddā altius ab aqua extaret, vectus vigiliis tamen, & nocturno humore, palustrique cælo gravante caput, & quia medendi, nec locus, nec tempus erat, altero oculū caput. Multis hominibus, jumentisque sædē amissis, cum tandem de paludibus emerisset, ubi primū in sicco potuit, castra locat, certūque perpræmissos exploratores habuit, exercitum Romanum circa Arretii mœnia esse. Consul deinde consilia, arte animū, & situm, regionem, itineraque, & copias, atque commeatu expediendos, & cætera, quæ cognoscere in rem erat, summa omnia cum cura inquirendo exquirebatur. Regio erat in primis Italiae fertilis, Etrusci campi, qui Fesulas inter, Arretiumque jacent, frumenti, ac pecoris, & omnium copia rerum opulenti.

XIII. Romanorum ad Lacum Trasymenum clades. Consul ferox ab convitiu priore, & non modō legum, ac Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens erat. Hanc insitam ingenio ejus temeritatem fortuna prospero civilibus, bellicisque rebus successu aluerat. Itaque satis apparebat nec Deos, nec homines consulentem, derociter omnia, ac præproperè acturum: quōque promior esset in vita sua, agitare eum, atque irritare Pœnus parat: & leva relicto hoste, Fesulas petens, Etruria agros prædatum profectus quamvis maximam vastitatem potest, cadibus, incendii que Consuli procul ostendit. Flaminius, qui ne quetō quidem hoste ipse quieturus erat, tum verō, posteaquam res sociorum ante oculos propè suos teni, æque vidit, suum id dedecus iratus, per mediam jam Italianam vagari Pœnum, atque subsistere nullō ad ipsa Romana mœnia ire oppugnanda, cæteris omnibus in consilio salutaria magis, quā speciosa suadentibus, collegam expectandum, ut conjunctis exercitibus communi animō, consilioque sem gererent, interim equitatu, auxiliisque levium armorum ab effusa prædandi licentia hostem cohibendum, iratus se ex consilio proripuit, signūque simul itineris, pugnaeque præposuit: *Quintim Arreti ante mœnia sedeamus*, inquit, *hic enim patriæ, & penates sunt.* Annibal emissus ē manibus præpopuleretur Italianam, vastandōque, & urendo omnia ad Romanam mœnia perveniat? nec ante nos hinc moverimus, quā, sicut olim, Camillum ab Vejis, C. Flaminiū ab Arretio Patres acciverint. Hæc simul increpans, cum ocyus signa convelli juberet, & ipse in equum insilisset, equus repente corruit, Consulēque lapsū super caput effudit. Territis omnibus, qui circa erant, velut sædō comine incipiendæ rei, insuper nunciatur, signum omnium moliente signiferō convelli nequire. Conventus ad nuntium, num literas quoque, inquit, ab Senatu offers, quem gerere vult? ab, nuntia, signum effodiant, si ad convellendum manus meæ obtorpuerint. Incedere inde agmen coepit, primoribus, super quā quod dissenserant à consilio, territis etiam duplici prodigiō; milite in vulgus leuē ferociā ducis, cum spem magis ipsam, quā causam

spei intueretur. Annibal, quod agri est inter Cortonam urbem, Trasymenūque lacum omni clade belli periret, stat, quod magis iram hosti ad vindicandas sociorum injurias acuat. Et jam perreperant ad loca insidiis nata, ubi maximè montes Cortonenses Trasymenus subit. Vix tantum interest perangusta, velut ad ipsum de industria relicto spatio, deinde paulò latior patefecit campus; inde colles assurgunt. Ibi castra in aperto locat, ubi ipse cum Affris modò, Hispanisque consideret. Baleares, ceteramque levem armaturam post montes circumducit, equites ad ipsas fauces saltus tumulis aptè integrentibus, locat. Ut, ubi intrassent Romani, objectò equitatu clausa omnia lacu, ac montibus essent. Flaminius cum pridie solis occasus ad lacum pervenisset inexplorato, posterò die, vix dum satis certà luce angustius speratis, postquam in patentiore campum pandi agmen cepit, id tantum hostium, quod ex adverso erat aspexit, à tergo, ac super caput decerpere insidiarum. Pœnus ubi id, quod petierat, clausum lacu, montibusque, & circumfusum suis copiis habuit hostem, signum omnibus dat invadendi. Qui ubi quâ cuique proximum fuit, decurrere, eò magis Romanis subita, atque improvisa res fuit, quod orta ex lacu nebula, campò, quàm montibus, densior sederat, agminaque hostium ex pluribus vallibus ipsa inter se satis conspecta, eoque magis pariter decurrerunt. Romanus clamore prius undique orto, quàm satis cerneret, se circumventum esse sensit; & antè in frontem, lateraque pugnari ceptum est, quàm satis instrueretur acies, aut expediri arma, stringique gladii possent. Consul percussis omnibus, ipse satis, ut in re trepida, impavidus, turbatos ordines, vertentesque se quoque ad dissonos clamores, instruit, ut tempus, locusque patitur, & quacunque adire, audiri que potest, adhortatur, ac stare, & pugnare jubet. Nec enim inde visis; aut imploratione Deum, sed vi, ac virtute evadendum esse, per medias acies ferro viam fieri, & quò timoris minus sit, eò minus ferme periculi esse. Ceterum præ strepitu, ac tumultu, nec consilium, nec Imperium accipi poterat. Tantumque aberat, ut sua signa, atque ordinem, & locum nosceret miles, ut vix ad arma capienda,

aptan-

optandaque pugna, suppeteret animus, opprimerenturque quidam enerati magis his, quàm tecti. Et erat in tanta caligine major usus aurium, quàm oculorum. Ad gemitibus vulnerum, ictusque corporum, aut armorum, & mixtos strepitum, paventidumque clamores, circumferabant ora, oculosque. Alii fugientes pugnantium globò illati hærebant, alios redeontes in pugnam avertebat fugientium agmen. Deinde ubi in omnes partes, nequicquam impetus facti, & ab lateribus montes, ac lacus, à fronte, & à tergo hostium acies clauderat, apparuitque nullam, nisi in dextera, ferroque, salutis spem esse, tum tibi unusquisque dux, adhortatorque factus ad rem gerendam, & nova de integro pugna exorta est, non illa ordinata per principes, hastatosque, ac triarios, nec ut pro signis antesignanus: post signa alia pugnaret acies, nec ut in sua legione miles, aut cohorte, aut manipulo esset. Fors conglobabat, & animus suus cuique antè, aut post pugnandi ordinem dabat, tantusque fuit ardor animorum, adeò intentus pugnae animus, ut cum terræ motum, qui multarum urbium Italiae magnas partes prostravit, aversusque cursu rapidò amnes, mare fluminibus invexit, montes lapsu ingenti proruit, nemo pugnantium senserit. Tres ferme horas pugnatum est; & ubique atrociter. Circa Consulem tamen acrior, infestiorque pugna erat. Eum, & robora virorum sequebantur, & ipse quacunque in parte premi, ac laborare senserat suos: impigrè ferebat opem, insignisque armis, & hostem summâ vi petebat, & tuebatur suos cives: donec insuper eques, Ducario nomen erat, stacium noscitur, Consul, inquit, hic est, popularibus suis, qui legiones nostras cecidit, agròsque & urbem est depopulatus. Jam ego hanc viciniam manibus peremptorum fœde citius dabo. Subditisque calcaribus equo, per consertissimam hostium turham imperum facit; obruncatque prius armigerò, qui se infesto venienti obriam objecerat Consulem lancea transfigit. Spoliare cupientem triarii objectis clypeis arcuere. Magnæ partis fuga inde primùm cepit; & iam nec lacus, nec montes obstabant pavori; per omnia arcta, præruptaque velut cæci evadunt, armaque & viri super alium alii præcipitantur. Pars magna ubi lacus

cus

eus fugæ deest, per prima vada paludis in aquam progressi, si, quoad capitis, humerisque extare possunt, sese immergunt. Fugere, quos inconsultus pavor rando etiam capessere fugam impulerit. Quæ ubi immensa, ac sine spe erat, aut deficientibus animis, hauriebantur gurgitibus, aut, nequiequam fessi, vada recto ægerrimè repetebant, atque ibi ab ingressis hostium equitibus passim trucidabantur. Sex millia ferme primi agminis, per adversos hostes eruptione impigè facta, ignari omnium, quæ post se agerentur, ex saltu evasere. Et cum tumulo quodam constitissent, clamorem modò, ac sonum armorum audientes, quæ fortuna pugnæ esset, neque scire. neque prospicere præ caligine poterant, inclinata denique re, cum calefcente sole, dispulsa nebula aperuisset diem, tum liquidâ jam luce montes, campique perditas res, strâque ostendere tæde Romanam aciem. Itaque ne in conspectos procul immitteretur eques, sublatis raptim signis, quàm citatissimò poterant agmine, sese abriperunt. Postremò die, cum super cætera, extrema fames etiam instaret, fidem dante Maharbale, qui cum omnibus equestribus copiis nocte consecurus erat, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum, sese dediderunt. Quæ Punicâ religione servata fides ab Annibale est, atque in vincula omnes coniecti. Hæc est Nobilis ad Trasymenum pugna, atque inter paucas memorata populi Romani clades. Quindecim millia Romanorum in acie cæsa sunt; decem millia sparsa fugâ per omnem Etruriam diversis itineribus Romam petiere. Mille, & quingenti hostium in acie, multi postea utrinque ex vulneribus periëre. Multiplex cædes utrinque facta traditur ab aliis. Ego præterquam quòd nihil haustum ex vano velim, quò nimis inclinant ferme scribentium animi, Fabium æqualem temporibus huiusce belli potissimum auctorem habui. Annibal captivorum, qui latini nominis sine pretio dimissi, Romanis in vincula datis, segregata ex hostium coacervatorum camulis corpora suorum, cum sepeliri jussisset, Flamini quoque corpus funeris causâ magna cum cura inquisitum non invenit.

Romæ

Romæ ad primum nuncium cladis ejus, cum ingenti errore, ac tumultu concorsus in forum populi est factus. Matronæ vagæ per vias, quæ recens clades allata, turbe fortuna exercitus esset, obvios percontantur. Et cunctis frequentis concionis modò turba in comitium, & curiam versa, magistratus vocaret: tandem haud multò ante solis occalum M. Pomponius Prætor, pugna, inquit, cæsa vincti sumus: & quanquam nihil certius ex eo auditum est, tamen alius ab alio impleti rumoribus domos reverterunt: Consulem cum magna parte copiarum casum, superesse nautes, aut fugâ passim per Etruriam sparsos, aut capros ab hoste. Quot calos exercitus victi fuerant, tot in curas distracti eorum animi erant, quorum propinqui sub C. Flamini Consule inernerant, ignorantium, quæ ejusque suorum fortuna esset. Nec quisquam satis certum haberet, quid aut speret, aut timeat. Postero, ac deinceps aliquot diebus ad portas major propè mulierum, quàm virorum multitudo stetit, aut suorum aliquem, aut nuntios de his operiens. Circumfundebanturque obviis sciscitantes, neque avelli utique à notis, priusquam ordine mentium ab nunciis cernebas, ut cuique aut læta, aut tristicia nunciabantur, gratulantesque, aut consultantes redeuntibus domos circumfusus. Fœminarum præcipuè & gaudia insignia erant & luctus, unam in ipsa porta, sospitè filio repente oblato in conspectu ejus expirasse ferunt. Alteram, cui mors filii falsò nunciata erat, mœstam sedentem domi, ad primum conspectum redeuntis filii gaudiò minio exanimatam; Senatum prætores per dies aliquot ab ortu usque ad occidentem solem in Curia retinent, consultantes, quonam duce, aut quibus copiis resisti victoribus Pœnis posset.

XIV. Q. Fabius Maximus Dictator creatur, qui Annibalem variè circumducit. Itaque ad remedium jam diu desideratum, nec adhibitum recurritur; Atque Q. Fabius Maximus Dictator à populo creatur, equitum Magister M. Minutius Rullus. Dictator exercitu Consul recepto Fulvius Flaccus legatò, per agrum Sabinum Tibur, quò diem ad conveniendum edixerat novis militibus, venit, inde Præne-

fit

ste transversis tramitibus in viam latinam est regressus; unde itineribus summa cum cura exploratis, ad hostem deiecit, nullò locò, nisi quantum necessitas cogeret, fortasse commissurus. Quò primùm die haud procul Arpis in conspectu hostium posuit castra, nullà morà facta, quò Pœnus educeret in aciem, copiamque pugnandi faceret. Sed ubi quies omnia apud hostes; nec castra ullò tumultu mora videt, increpans quidem, victos tandem Martios animos Romanorum, debellatūque, & concessione eis propalam de virtute, ac gloria esse, in castra rediit. Cæterum tacitā curā animum incensus, quod cum duce haud quaquam Flaminio, Sempronioque simili futura sibi res esset, ac tum demum edocti Romani malis, parem Annibali ducem quæsisserunt; & prudentiam quidem non vim Dictatoris extemplo timuit, constantiamque ejus haud dum expertus, agitare, ac tentare animum movendo crebro castra, populandoque in oculis ejus agros sociorum cepit; & modò citatò agmine è conspectu abibat, modò repente in aliquo flexu viæ, si excipere digressum in æquum posset, occultus subsistebat. Fabius per loca alta agmen ducebat, modicò ab hoste intervallo, ut neque omitteret eum, neque congrederetur. Castris, nisi quantum usus necessariò cogeret, tenebatur miles. Pabulum, & ligna nec pauci petebant, nec passim; equitum, levisque armatarum statio composita, instructaque in subitis tumultus, & suo militi tota omnia, & infesta effusis hostium populatoribus præbebat. Neque univèrso periculo summa rerum committebatur, & parva momenta levium certaminum ex tutoceptorum, finitimò receptu, assuefaciebat territum pristinis cladibus militem, minùs jam tandem aut virtutis, aut fortunæ pœnitere suæ. Sed non Annibalem magis infestum tam sanis consiliis habebat, quàm Magistrum Equitum, qui nihil aliud, quàm quòd non imperabat, moræ ad Rempublicam præcipirandam habebat. Ferox, rapidusque in consiliis, ac lingua immodicus, primò inter paucos, dein propalam in vulgus pro Cunctatore segnem, pro tanto timidum effingens, vicina virtutibus vitia compellabat, premendorumque superiorum arte, quæ pessima ars nimis prosperis multorum successibus crevit, sese extollebat.

An-

Annibal ex Arpinis in Samnium transiit, Beneventanum depopulatur agrum, Telesiam urbem capit, irritatiam de industria ducem, si foris accensum tot indignitatibus, cladibusque sociorum, trahere ad æquum certamen possit. Inter multitudinem sociorum Italici generis, qui ad Trasymenum capti ab Annibale, dimissique fuerant, res campani equites erant, malis jam tum illecti donis, promissisque Annibalis ad conciliandos popularium animos. Hi nunciantes, si in Campaniam exercitum admovisset, Capuæ potiendæ copiam fore. Cum res major, quàm victores, esset, dubium Annibalem, alternisque fidem, & diffidentem, tamen ut Campanos ex Samnio peteret, noverunt. Monitus, ut etiam atque etiam promissa res confirmarent, iussusque eam popularibus, & aliquibus principum redire ad se, dimisit. Ipse imperat duci, ut se in agrum Catinatem ducat, edoctus à peritis regionum, si eum saltum occupasset, exitum Romano ad open ferentem locis, interclusurum. Sed Punicum abhoerens ab latino nomen; Cassilum pro Caluso dux ut acciperet, fecit; adversusque ab suo itinere per Alifanum, Calatinumque, & Calenum agrum in campum Stellatam descendit. Ubi cum montibus, fluminibusque clausam regionem circumspexisset vocatum ducem percontatur, ubi terrarum esset. Cum is Cassilini eò die mansurum eam dixisset: tum de nunc cognitus est error, & Cassilum longè inde aliâ regione esse: virgisque cæso duce, & ad reliquorum terrorem in crucem sublatò, castris communitis, Maharbarem cum equitibus in agrum Falernum prædatum dimisit. Usque ad aquas Sinuessanas populatio ea pervenit. Ingentem cladem, fugam, terrorumque latius Numida fecerunt. Nec tamen is terror, cum omnia bellò flagrarent, fide socios dimovit; videlicet, quia iusto, & moderatò regebantur imperiò, nec abnuebant, quod unum vinculum fidei est, melioribus parere. Ut verò ad Vulturum flumen castra sunt posita, exurebaturque amœnissimus Italiae ager, vilæque passim incendiis fumabant, per juga Massici montis Fabio ducente, propè de integro est accensa seditio. Effuerat enim silentium per paucos dies: quia cum celerius solitò ductum agmen fuisset, festinari ad prohibendam popu-

populacionibus Campaniam crediderant. Ut verò in extrema
juga Massici montis ventum est, hostesque sub oculis
erant, Falerni agri, colonorumque Sinuessæ tecta ut nescirent
nec ulla erat mentio pugnae: Spectaculum ne hoc, inquit Minutius
nec rem fruendam oculis, sociorum cades, & incendia
venimus? nec si nullius alterius nos, ne civium quidem horum
pudet: quos in Sinuessam colonos patres nostri miserant, ut ab
Sannite hoste tuta hæc ora esset, quam nunc non vicinis Sam-
nitis urit, sed Pænis advena, ab extremis orbis terrarum ter-
minis nostrâ cunctatione, & socordia jam hoc progressus? tan-
tum (proh dolor) degeneramus à parentibus nostris, ut præter
quam oram illi Punicas vagari classes, dedecus esse Imperii sui
duxerint, eam nunc nos plenam Numidarum hostium, ac Man-
rorum jam factam videamus? qui modo saguntum oppugnari
indignando, nec homines tantum, sed fœdera, & Deos cieba-
mus, tendentem ad Mœtia Romana colonie Annibalem lentis
spectabimus? Fumus ex incendiis villarum, agrorumque in ocu-
los, atque ora venit, st. epunt aures clamoribus plorantium so-
ciorum, sapius nos, quam Deorum invocantium opem. Nos
hic pecorum more per æstivos salus, deviosque calles exerci-
tum ducimus, conditi nubibus, sylvisque? Si hoc modo pera-
grando cacumina, saltisque Furius recipere à Gallis urbem vo-
luisset, quò hic novus Camillus nobis dictator unicus in rebus
affectis quaerens, Italiam ab Annibale recuperare parat; Gal-
lorum Roma esset; quam vereor, ne sic cunctantibus nobis An-
nibali, ac Pænis toties servaverint majores nost. Sed vir
ac verè Romanus, quò die dictatorem eum ex auctoritate pa-
rum, iussuque populi dictum, Veios allatus est nuncius, cum
esset satis altum Faniculum, ubi sedens prospectaret hostem, de-
scendit in æquum, atque illò ipsò die medi in urbe, quæ nunc,
busta Gallica sunt, & postero die circa Gabios cecidit Gallo-
rum legiones. Quid post multos annos, cum ad Fucinas caudi-
nas ab Sannite hoste sub jugum missi sumus? verum tandem L.
Papirius Cursor juga Samniti perlustrando, an Lucæ iam pre-
mendo, obsidendoque, & lacessendo victorem hostem, depulsum
ab Romanis cervicibus jugum superbo Samniti imposuit? Modò
Consuli Luzario, quæ alia res, quam celeritas victoriam de-
dit? classem gravem commearibus impeditam sub ipsam instru-
mentò, atque apparatu, oppressit. Sultitia est, sedendo, aut
voti,

voti debellari credere posse; armari copias oportet, deducen-
das in æquum, ut vir cum viro congregiariis. Audendo agen-
doque res Romana crevit, non his seignibus consiliis. quæ timidi
cauta vocant. Hæc velut coniectionanti Minutio circum-
studebatur tribunorum, equitumque Romanorum multitu-
do, & ad aures quoque militum dicta terroreolvebantur;
et si militaris suffragii res esset, haud dubiè ferebant Minu-
tium Fabio Duci prælaturos.

XV. Fabius Dictator cunctando rem utcumque restituit.
Eo fortè die Minutius se conjunxerat Fabio, missus ad
crinandum præsidio saltum, qui super Tarracinam in ar-
ctas coactus fauces imminet mari, ne inmanis Appia
iunire, Pænis pervenire in agrum Romanum posset. Con-
iunctis exercitibus Dictator, ac Magister equitum castra
in viam deferunt, quæ Annibal ducturus erat. Duo in-
te millia hostes aberant. Postero die Pæni quod viæ
inter bina castra erat, agmine complevere. Cùm Romani
sub ipso constitissent vallo, haud dubiè acriore loco,
successit tamen Pænis cum expeditis equitibus, atque ad
accessendum hostem carptim, & procurando, recipiendò-
que sese, pugnavere. Restitit suo loco Romana acies.
Lenta pugna, & ex Dictatoris magis, quam Annibalis
viti voluntate; CC. ab Romanis, DCCC. hostium ceci-
dere. Inclusus inde videri Annibal, & ad Casilnum ob-
tusus; cum Capua, & Samnium, & tantum à tergo di-
vitiu sociorum Romanis commearis subveheret; Pænis
contra intra Formisana saxa, ac Linterni arenas, stagna-
que perhorrida situ, hibernaturus esset. Nec Anniba-
lem fecellit, suis se artibus peti. Itaque cùm per Casi-
linum evadere non posset, petendique montes, jugum
Calliculæ superandum esset, necubi Romanus inclusum
vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum, spe-
cie terribile ad frustrandum hostem commentus, princi-
piò noctis furtim succedere ad montes statuit. Fallacis
consilii talis apparatus fuit. Faces undique ex agris col-
lectæ, fascisque virgarum, atque arida sarmenta præligan-
tur cornibus boum; quos domitos, indomitosque multos
inter ceteram agrestem prædam agebat, ad duo millia
ferme boum effecta, Asdrubalique negotium datum, ut
primis

primis tenebris noctis id armentum accensis cornibus ad montes ageret, maximè, si posset, saltu ab hoste infestò. Primis tenebris silentiò mora castra, boves aliquando ante signa acti. Ubi ad radices montium, viasque angustas ventum est, signum extemplò datur, ut accensis cornibus armenta in adversos concitentur montes. Et metus ipse relucens flammæ ex capite, calorque jam ad vivum, ad iniquæ cornuum adveniens, velut stimulator furore agebat boves. Quo repente discursu haud secus, quàm sylvis, montibusque accensis, omnia citcum virgulta ardere, capitumque inquietatio excitans flammam, hominum passim discurrentium speciem præbebat. Qui ad transitus insidendos locati erant, ubi in summis montibus, ac superse quosdam ignes conspexerunt, circumventos se esse rati præsidio excelsère; quàm minùs densa emicabat flamma, velut tutissimum iter petentes summa montium juga. Tum in quosdam boves palantes à suis gregibus inciderunt; & primo cùm procul cernerent, veluti flammæ spirantium miraculò attoniti constiterunt; deinde ut humana apparuit fraus, tum verò insidias rati esse, cum multo, maximoque strepitu concitant se in fugam, levique armaturæ hostium incurrere. Cæterum nox æquato timore neotros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea totò agmine Annibal traductò per saltum, & quibusdam in ipso saltu hostium oppressis, in agro Alifano posuit castra. Hunc tumultum sensit Fabius, cæterum & insidias esse ratus, & ab nocturno utique abhorrens certamine, suos munimentis tenuit. Luce prima sub jugo montis prælium fuit, quò interclusam ab suis levem armaturam facilè (etenim numerò aliquantum præstabant) Romani superâssent, nisi Hispanorum cohors ad id ipsum remissa ab Annibale, pervenisset. Ea assuetior montibus, & ad concursandum inter laxa, rupesque aptior, ac levior, cum velocitate corporum, tum armorum habitu, campestris hostem gravem armis, statarumque, pugne genere facilè elusit. Ità haud quaquam pari certamine digressi, Hispani ferè omnes incolumes, Romani aliquot suis amissis, in castra contenderunt. Fabius quoque movit castra, transgressusque saltum super Alifas locò altò,

ac

ac munitò confedit. Tum per Samnium Romam petere simulans Annibal, usque in Pelignos populabundus rediit. Fabius mediis inter hostium aginen, urbemque Romam jugis ducebat, nec abstiens, nec congregiens. Ex Pelignis Pænus flexit iter, retròque Apuliam repetens, Gerionem pervenit, urbem metu, quia collapsa ruinis pars manium erat, ab suis desertam. Dictator in Lavinate agro castra communiit. Inde sacrorum causa Romam revocatur, non Imperiò modò, sed consiliò etiam, ac propè precibus agens cum Magistro equitum, ut plùs consilio, quàm fortune confidat, & se potius Ducem, quàm Sempronium, Flaminiùmque imiretur. Ne nihil actum censeret, & exactà propè astare per ludificationem hostis. Medicos quoque plùs interdum quiete, quàm movendo, atque agendo proficere. Haud parvam rem esse, ab toties victore hoste vinciri desisse, & ab continuis clamoribus respirasse. Hæc nequequam præmonitò Magistro equitum, Romam est profectus.

XVI. Magister equitum Minutius absente Dictatore rem bene gesserat, id, quod permovit plebem, ut huic parem cum Dictatore potestatem esse juberet. Cujus tamen mox prævenit. Omnes eam rogationem, quique Romæ, quique in exercitu erant, æqui, atque iniqui, præter ipsum Dictatorem, in contumeliam ejus latam acceperunt. Ipse quæ gravitate animi criminantes se ad multitudinem inimicos tolerat, eadem & populi in se sævientis injurias tulit. accepti que in ipso itinere literis Senatùs Consulti eade æquato Imperio, satis fidens; haud quaquam enim Imperii jure artem imperandi æquatum. cùmque in iusticiâ civibus, hostibusque animo ad exercitum rediit. Minutius verò cùm jam ante vix tolerabilis fuisset, secundis rebus, ac favore vulgi, tum utique immodicè, immo destititque non Annibale magis victò ab se, quàm Fabio, gloriari: *Illum in rebus asperis unicum, ac parem Ducem quaesitum Annibali; majorem minori, Dictatorem Magistro equitum* (quod nulla memoria habebat annalium) jussu populi æquatum in eadem civitate, in qua magistri equitum virgas, ac secures Dictatoris tremere atque horrere solitè sunt. In tantum suam felicitatem, virtutemque enituisse.

E c 2

Ergo

Ergo securum se fortunam suam, si Dictatoris emulatio in legibus, Deorum, hominumque judiciis damnata perstaret. Itaque quo die primum congressus est cum Fabio: Scruendum omnium primò, ait, esse, quem admodum Imperiò aquatò urantur, se optimum ducere, aut diebus alternis, aut si majora intervalla placerent, partitis temporibus, alterius summum jus, Imperiùmque esse; ut par hosti non solum consilio, sed viribus etiam esset, si quam occasionem rei gerenda habuisset. Q. Fabio haud quaquam id placere: Omnem fortunam habiturum, quamcunque temeritas Collegæ habuisset; sibi communicatum cum illo, non adeptum Imperium esse. Itaque se nunquam volentem parte, qua posset, rerum consilio gerendarum, cessurum; nec se tempora, aut dies Imperi cum eo, sed exercitus divisurum, suisque consiliis, quoniam omnia non liceret, quæ posset, servaturum. Ità obtinuit, ut legiones, sicut Consulibus mos esset, inter se dividerent. Prima, & quarta Minutio, secunda, & tertia Fabio eveniunt. Item equites pari numero, lociùmque, & latini nominis auxilia diviserunt. Castris se quoque separari Magister equitum voluit.

Duplex inde Annibali gaudium fuit: (neque enim quidquam eorum, quæ apud hostes agerentur, cum falebatur, & perfugis multa indicantibus, & per suos explorantem) nam & liberam Minutii temeritatem se suo modò capturum, & solertiæ Fabii dimidium virium decessisse. Tumulus erat inter castra Minutii, & Pœnorum, quem qui occupasset, haud dubiè iniquiorem erat hosti locum facturus. Eum non tam capere sine certamine volebat Annibal, quanquam id operæ pretium erat, quam causam certaminis cum Minutio, quem semper occursum ad obstandum satis sciebat, contrahere. Ager omnis medius erat, primâ specie inutilis insidiatori, quia non modò sylvestre quidquam, sed ne vepribus quidem vestitum habebat, re ipsa natus tegendis insidiis eò magis, quòd in nuda valle nulla talis trus timeri poterat. Erant in anfractibus cavæ rupes, ut quædam earum ducentos armatos possent capere. In has latebras, quinque millia conduntur peditum, equitùmque. Necubi tamen aut motus alicujus temere egressi, aut fulgor armorum in valle

valle tam aperta detegeret, missis paucis prima luce ad capiendum, quem ante diximus, tumultum, avertit oculos hostium. Primo statim conspectu contempta paucitas: ac sibi quisque deponere pellendos inde hostes. Ad locum capiendum Dux ipse inter stolidissimos, ferocissimisque ad arma vocat, & vanis animis, & minis increpat hostem. Principiò levem armaturam demittit, deinde conferto agmine mittit equites; postremò cum hostibus quoque subsidia mitti videret instructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus suis alia atque alia, crescente certamine, mittens auxilia peditum, equitùmque, jam iustam expleverat aciem, ac totis utrinque viribus certabatur. Prima levis armatura Romanorum præoccupatum inferiore locò succedens tumultum, pulsa, detrusaque terrorem in succedentem intulit equitem, & ad signa legionum refugit. Peditum acies inter percussos impavida, sola erat, videbatùrque, si iusta, aut si recta pugna esset, haud quaquam impar futura. Tantum animorum fecerat prosperè ante paucos dies res gesta. Sed exorti repente insidiatores, cum tumultum, terrorèque latera utrinque ab tergòque, incurstantes fecerunt, ut neque animus ad pugnam, neque ad fugam spes cuiquam superesset. Tunc Fabius primò clamore paventium auditò, dein conspectâ procul turbatâ acie: *Ità est, inquit, non celerius quàm timui, deprehendit fortuna temeritatem. Fabiò aquatus Imperiò, Annibalem & virtute, & fortuna superiorem vider. Sed aliud iurgandi, succensendique tempus erit, nunc signa extra vallum proferre; vi hostiam hosti extorqueamus, confessionem erroris civibus.* Jam magna ex parte caesis aliis, aliis circumspectantibus fugam, Fabiana se acies repente, velut cælò demissa, ad auxilium ostendit. Itaque priùs, quàm ad conjectum reli veniret, aut manum confereret, & suos à fuga effusa, & à feroci pugna hostes continuit. Qui solutis ordinibus vagè dissipati erant, undique confugerunt ad integram aciem. Qui plures simul terga dederant, conversi in hostem, volventesque orbem, nunc sensim referre pedem, nunc conglobati restare. Ac jam propè una acies facta erat, victi, atque integri exere tus, inferebantque signa in hostem; cum Pœnus receptum cecidit,

palam ferente Annibale, ab se Minutium, se à Fabio victum. Ità per variam fortunam diei majore parte exacta, cum in castra reditum esset, Minutius convocatis militibus: Sape ego inquit, audiui, milites, cum primum esse virum, qui se consulat, quid in rem sit? secundum eum, qui bene monenti obediatur; qui nec ipse consulere, nec alteri parere sciat, eum extremi ingenii esse. Nobis quoniam prima animi, ingenique negata fors est; Secundam ac mediam teneamus, & cum imperare discimus, parere prudenti in animum inducimus. Castra cum Fabio jungamus. Ad Prætorium ejus signa cum rulerimus, ubi ego eum parentem appellavero, quod beneficiò ejus erga nos ac maiestate ejus dignum est, vos milites eos, quorum vos modò arma, dexteraque tegerunt, Patronos salutabitis, & si nihil aliud, gratiorum certè, nobis animorum gloriam dies hac dededit. Signò datò, conclamatur inde, ut colligantur vasa. Profecti, & agmine incedentes ad Dictatoris castra, in admirationem & ipsam, & omnes, qui circa erant, converterunt. Ut constituta sunt ante tribunal signa, progressus ante alios Magister equitum, cum Patrem Fabium appellasset, circumfusosque in litum ejus totum agmen patronos consalutassent: Parentibus inquit, meis Dictator, (quibus, te modò nomine, quò fandò possum, aquavi) vitam tantum debeo, tibi cum meam salutem, cum omnium horum. Itaque plebiscitum, quò oneratus magis, quàm honoratus sum, primus antiquo, abrogòque, & quod tibi, mihiq; quod meo exercitui, tuòque conservato, ac conservatori sit felix, sub Imperium, auspiciūque tuum redeo, & signa hac, legionesque restituo. Tum quæso placatus, me Magistrum equitum, hos ordinibus suis quemque teneri jubeas. Tum dextræ interjunctæ, militesque concione dimissa à notis, ignotisque benignè, atque hospitaliter invitati, lætiusque dies ex admodum tristi paulò antè, ac propè execrabili factus. Romæ ut est perlata fama rei gestæ, dein literis non magis ipsorum Imperatorum, quàm vulgò militum ex utroque exercitu affirmata, pro se quisque Maximum laudibus ad cælum ferre. Par gloria apud Annibalem, hostesque Pœnos erat, ac tum demum sentire, cum Romanis atque in Italia bellum esse. Nam biennio antè adeò & Duces Romanos, & milites speraverant, ut vix cum eadem gente bellum esse crederent, cujus terribilem eam famam à patribus

bus accipissent Annibalem quoque ex acie redeuntem dixisse ferunt: tandem eam nubem, quæ sedere in jugis montium solita sit, cum procella imbrem dedisse.

XVII. Tribunorum plebis factione Terentius Varro consul creatur, non plebejò tantum, sed & sordidò genere parèque lauto natus, homo ferox, & temerarius. Collega L. Emilio Paulo disparis longè ingenti viro. Delectu perfectò Consules paucos morati dies, dum socii ab nomine latino venirent. Milites tunc, quod nunquam antea factum erat, jurejurando à tribunis militum adacti, iussu consulum conventuros, neque injussu abituros. Nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat, & ubi ad decuriatum, aut centuriatum convenissent, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati, centuriati pedites conjurabant, sese fugæ, atque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis ferendi, aut civis servandi causâ. Id ex voluntario inter ipsos fœdere à tribunis ad legitimam iuris jurandi adactionem translatum. Conciones, priusquam urbe signa moverentur, Consulibus Varronis multæ, ac feroces fuere, denunciantis, bellum accersitum in Italiam ab nobis, mansurumque in visceribus Reipublicæ: si plures Fabio Imperatores haberet; se quo die hostem vidisset, profligaturum. Collegæ ejus Pauli una, pridie, quam ex urbe proficisceretur, concio fuit verior, quàm gravior populo, quâ nihil inclementer in Varronem dictum, nisi id modò, mirari se, quomodo quis Dux prius, quàm aut suum, aut hostem exercitum, locorum situm, naturam regionis nosset, jam nunc locatus in urbe sciret, quæ sibi agenda armato forent, & diem quoque prædicere posset, quæ cum hoste signis collatis esset dimicaturus. Sc, quæ consilia magis res dent hominibus, quàm homines rebus, ea autè tempus imatura non præcepturum. Optare ut, quæ causæ, atque consulti gesta essent, satis prosperè evenirent. Temeritatem, præterquam quòd stulta sit, infelicem etiam ad id locorum fuisse. Id sua sponte apparebat tuta celeribus consiliis præpositurum, & quò id constantius perseveraret, Q. Fabius Maximus, sic eum proficiscentem allocutus fertur: Si aut collegam (id quod mallem) tui similem, L. Emilio, haberes, aut tu Collegæ tui similis esses, supervacanea esset oratio mea. Nam & duo boni consules, etiam me tacere omnia è Republica fide vestra

undique frumentò, posteaquam ager parùm tutus erat, in urbes munitas convectò, ut vix decem dierum, quod compertum postea est, frumentum superesset Hispanorùmque ob inopiam transito parata fuerit, si maturitas temporis expectata foret. Cæterùm, temeritati Consuli, ac præproprio ingenio materiam etiam fortuna dedit, quod in prohibendis prædatoribus tumultuariò præliò, ac procursu magis militum, quàm ex præparato, aut jussu Imperatorum orto, haud quaquam par Pœnis dimicatio fuit, ad M. & DCC. cæsi non plùs C. Romanorum, sociorùmque occisis. Cæterùm victoribus effuso sequentibus, metu insidiarum, obstitit Paulus Consul, cujus eo die (nam alternis imperiabant) Imperium erat, Varone indignante, ac vociferante, amissum hostem è manibus, debellarique, nisi cessarum foret, potuisse. Annibal id damnum haud ægerimè pati, quin potiùs credere, velut inescartam temeritatem ferocioris Consulis, ac novorum maxime militum esse. Et omnia ei hostium, haud secùs, quàm sua, nota erant; dissimiles, discordesque imperitare, duas propè partes Tyronum militum in exercitu esse. Itaque locum, & tempus insidiis aptum se habere ratos, nocte proximà, nihil præter arma ferentes secum milites ducens, castra plena, omnis fortunæ publicæ, privatæque relinquit, trãsque proximos montes lævâ pedites instructos condit; dexterâ equites impedimenta per convallem in medium agmen traducit, ut diripiendis velut desertis fugâ dominorum castris, occupatam, impedimentumque hostem opprimeret. Crebri relicti in castris ignes, ut fides fieret, dum ipse longiùs spatium fugâ præciperet, falsâ imagine castrorum, sicut Fabium prior anno frustratus esset, tenere in locis Consules voluisse. Ubi illuxit, subductæ primò stationes, inde propiùs aduentibus insolitum silentium admirationem fecit. Jam satis compertâ solitudine in castris, concursus fit ad Prætoria Consulum, nuntiantium fugam hostium adeò trepidam, ut tabernaculis stantibus castra reliquerint, quoque fuga obscurior esset, crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus, ut signa proferri juberent, ducerentque ad persequendos hostes, ac protinùs castra diripienda. Et Consul alter velut unus turbæ militaris erat. Paulus etiam, atque etiam dicere providendum, præcavendùmque esse; postremò cum aliter

neque

neque seditionem, neque Ducem seditionis sustinere posset, M. Statilium Præfectum, cum turma Lucanorum exploratum misit, qui ubi adequavit portis, subsistere extra munimenta cæteris jussis, ipse cum duobus equitibus vallum intravit, speculatusque omnia cum cura, renunciat insidias profectione esse; ignes in parte castrorum, quæ vergat in hostem relictos, tabernacula aperta, & omnia clara in promptu relictæ, argentum quibusdam locis temere per vias velut obiectum prædam vidisse. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nuntiata erant, ea accenderunt, & clamore sublato à militibus, nisi signum detur, sinè Ducibus ituros, haud quamquam Dux defuit. Nam extemplò Varro signum dedit proficiscendi, Paulus cum ei sua sponte cunctanti, pulsi quoque conspectio non addixissent, obnuntiare jam efferenti portâ signa collegæ jussit. Quod quanquam Varro ægrè est passus, Claudiusque Consulis primò Punicò bellò memorata navalis eclades, religionem animò incussit. Dii propè ipsi eo die magis distulere, quàm prohibuere imminentem pestem Romanis. Nam fortè ità evenit, ut cum referri signa in castra jubenti Consuli non parerent servi duo, Formiani unus, alter Sidicini equitis, qui Servilio, atque Attilio Consulibus inter pabulatores excepti à Numidis fuerant, profugerant eo die ad dominos, qui deducti ad Consules, denunciant, omnem exercitum Annibalis trans proximos montes sedere in insidiis. Horum opportunus adventus Consules Imperii potentes fecit, cum ambitio alterius suam primùm apud eos pravâ indulgentiâ majestatem solvisset.

XIX. *Celebris ad Cannas Romanorum clades.* Annibal, postquam motos magis inconsultè Romanos, quàm ad ultimum temere evectos vidit, necquicquam detectâ fraude in castra rediit. Ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequibat, novæque consilia in dies non apud milites solum mistos ex cullatione omnium gentium, sed etiam apud ipsum ducem oriebantur, nam cum initio fremitus, deinde aperta vociferatio fuisset expostentium stipendium debitu. querentiumque annonam primò, postremò famem, & mercenarios milites, maxime Hispani generis, de transiione cepisse consilium, fama esset, ipse etiam interdum Annibal de fuga in Galliam dicitur agitasse; ità ut relictò

pedi-

peditatu omni com equitatu se proriperet. Cum hæc consilia, atque hic habitus animorum esset in castris, movee inde statuit in calidiora, atque eò maturiora messibus Apuliz loca, simul ut quò longius abhoste recessisset, transfugia impeditiora levibus ingeniis essent. Profectus est nocte, ignibus similiter factis, tabernaculisque paucis in speciem relictis, ut insidiarum par priori metus contineret Romanos. Sed per eundem Locanum Statilium omnibus ultra castra, transque montes exploratis, cum relatum esset, visum procul hostium agmen, dum die sequenti ejus insequendi consilia agitari cæpta. Cum utriusque Consulis eadem esset, quæ semper antè fuisset, sententia; cæterum Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Servilium prioris anni Consulem, assentiretur, majoris partis sententia ad nobilitandas clade Romanâ Cannas, urgente fatò profecti sunt. Propè eum vicum Annibal castra posuerat, averfa à Vulturno vento, qui campis torridis siccitate, nubes pulveris vehit. Id cum ipsis castris percommodum fuit, cum salutare præcipuè futurum erat, cum aciem dirigerent, ipsi adversi, terga tantum afflante ventò, in obcæcatum pulvere effusò hostem pugnaturi.

Consules satis exploratis itineribus sequentes Pœnum, ut ventum ad Cannas est, ubi in conspectu Pœnum habebant, bina castra communiant, eòdem ferme intervallò, quò ad Gerionem, sicut antè copiis divisis. Ausidus amnis utriusque castris affluens, aditum aquatoribus ex sea cujusque opportunitate haud sinè certamine dabat. Ex minoribus ramens castris, quæ posita trans Ausidum erant, liberius aquabantur Romani, qui ripâ ulterior nullum habebat hostium præsidium. Annibal spem nactus loci ad equestrem pugnam, qua parte virum invictus erat; facturus copiam pugnandi Consulibus, dirigit aciem, læcelsitque Numidarum procurfatione hostes. Inde rursus sollicitari seditione militari ac discordiâ Consilium Romana castra; cum Paulus Sempronii, & Flamini temeritatem Varroni, Varro speciosum timidis, ac segnis Ducibus exemplum Fabii objiceret, testaturque Deos, & homines; hic, nullam penes se culpam esse, quod Annibal jam velut suam cepisset Italiam. se consilium à Collega teneri, ferrum, atque arma iratis, & pugnare cupientibus adimi militibus. Ille: Si quid projectis, ac prodis ad

incon-

inconsuliam, atque improvidam pugnam legionibus accideret, esse omnis culpa exortem, omnis tamen eventus participem fore diceret. Videret, ut quibus lingua prompta, ac temeraria esset, ægrè in pugnam vigerent manus. Dum altercationibus magis, quàm consiliis tempus teritur, Annibal ex acie, quàm ad multum diei tenerat instructam, cum in castra cæteras reciperet copias, Numidas ad invadendos ex minoribus castris Romanorum aquatores trans flumen mittit. Quam inconditam turbam cum vix dum in ripam egressi clamore, ac tumultu fugassent, in stationem quoque pro valle locatam, atque ipsas propè portas evecti sunt. Id vero indignum visum, ab tumultuario auxilio, jam etiam castra Romana terri, ut ea modò una causa, ne exemplò transirent flumen, dirigerentque aciem, tenerit Romanos, equod summa Imperii eo die penes Paulum fuerit. Itaque Varro postero die, cui fors ejus diei Imperii erat, nihil consultò Collegâ, signum pugnae proposuit, instructisque copiis transivit, sequente Paulò, qui magis non probare, quàm mon adjuvare consilium poterat. Transgressi flumen, eas quoque, quas in castris minoribus habuerant copias, suis adjungunt, atque ita instructâ acie, in dextro cornu (id erat istamini propius) Romanos equites locant, deinde pedites. In laevum cornu extremi equites sociorum, intra pedites, ad medium juncti legionibus Romanis tenerunt jaculatores. Ex cæteris levium armorum auxilii primâ acies facta. Consules cornua tenere: Terentius laevum, Æmilius dextrum. Cum Servilio Numida pugna data. Annibal luce prima Balaenibus, levique aliâ armaturâ præmissâ, transgressus flumen, ita in acie locabat. Gallos, Hispanosque equites propè ripam laevo in cornu adversus Romanum equitatum; dextrum cornu Numidis equitibus datum, media acies pedibus firmat: ita ut Astorum utraque cornua essent, interponerentur his medij Galli, atque Hispani. Astos Romanam magnâ ex parte crederes aciem; ita armati erant, armis & ad Trebiam, cæterum magna ex parte ad Trasymenum captis. Gallis, Hispanisque scuta ejusdem formæ ferè erant; dispares, ac dissimiles gladii. Gallis prælongi, ac sinè mucronibus; Hispano punctum magis, quàm casum, assueto petere hostem, brevitate habiles; & cum mucronibus. Ante cætero armati

(gen-

(gentium harum habitus tum magnitudine corporum, tum specie terribilis erat) Galli super umbilicum erant nudi; Hispani linteis, pratextis purpura tunicis candore miro fulgentibus constiterant. Numerum omnium, qui tum peditum, equitumque in acie stetere, L. millia fuerunt, videlicet quadraginta peditum millia, decem equitum. Duces cornibus praeerant; sinistram Asdrubal, dextram regebat Maharbal, mediam aciem Annibal ipse cum fratre Magone tenuit; sol, seu de industria ita locatus, seu quod forte stando peropportune utrique parti obliquus erat, Romanis in meridiem, Peni in Septentrionem versis. Ventus, quem Vulturum incolae regionis vocant, adversus Romanos coartus, multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum ademit. Clamore sublato procursum ab auxiliis, & pugna levibus primū armis commissa; deinde equitum Gallorum, Hispanorumque laevum cornu cum dextro Romano concurrat, minime equestri more pugnae: frontibus enim adversis concurrendum erat, quia nullū circo ad evagandum relicto spatio, hinc peditum acies claudabant. In directum utrinque nitentes, stantibus, ac confertis postremo turbatis equis virum amplexus detrahebat equo. Pedestre magna jam ex parte certamen factum erat. Acrius tamen, quam diutius pugnatum est, pulsique Romani equites terga vertunt. Sub equestri finem certaminis coorta est peditum pugna. Primū & viribus, & animis pares constabant ordines Gallis Hispanisque: tandem Romani diu, ac saepe commisi, aequa fronte, acieque densa impulere hostium cuneum nimis tenuem, eoque parum validum, à cetera prominentem acie. Impulsi deinde ac tenore uno per praecipua ore fugientium agmen in mediam primum aciem illati, postremo nullo resistente ad subsidia Affiorum pervenerunt, qui utrinque reductis aliis constiterant, media quā Galli, Hispanique steterunt aliquantum prominente acie. Qui cuneus ut pulsus aequavit frontem primum, deinde nitendo etiam sinum in medio dedit, Affi circa cornua jam vim fecerant, irruentibusque incaute in medium Romanis circumdedere alas; mox cornua extendendo, claudere & ab tergo hostes. Hinc Romani detuncti nequequam praelio uno, omisso Gallis, Hispanisque, quorum terga ceciderant, etiam adversus Affios integram pugnam incurrunt:

non

non tantum eo iniquam, quod inclusi adversus circumfusos, sed etiam quod lesi cum recentibus, ac vegetis pugnabant. Jam in sinistro cornu Romano, ubi lociorum equites adversus Numidas steterant, confertum praelium erat, segne primo, & à Punica ceptum fraude. Quingenti ferme Numidae praeter consueta arma, telaque, gladios oculos sub loriceis habentes, specie transfugarum cum ab suis parmas post terga habentes adequassent, repente ex equis desiliunt, parmisque, & jaculis ante pedes hostium projectis in mediam aciem accepti, duellique ad ultimos, confidere ab tergo jubentur. Ac dum praelium ab omni parte confertur, quieti manserunt. Postquam omnium animos, oculosque occupaverat certamen, utrum arreptis scutis, quae passim inter acervos caesorum corporum strata erant, aversam adoriuntur Romanam aciem, tergaque ferientes, ac poplites cadentes, stragem ingentem, & maiorem aliquanto pavorem, ac tumultum fecerunt. Cum salibi terror, ac fuga, alibi pertinax in mala iam spe praelium esset; Asdrubal, qui ea parte praerat, subductos ex media acie Numidas, quia segnis eorum cum adversis pugna erat, ad persequendos passim fugientes mitit. Hispanos, & Gallos pedites Affris jam propè sessis eade magis, quam pugna, adjungit. Parte altera pugnae Paulus quanquam primū statim praelio fundā graviter ictus fuerat, tamen & occurrit saepe cum confertis Annibali, & aliquot locis praelium restituit, protegentibus eum equitibus Romanis, omissis postremo equis, quia Consulem ad regendum equum vires deficiebant, utrum denuntianti cuidam, iussisse Consulem ad pedes descendere equites, dixisse Annibalem ferunt: *Quam mallem victos mihi traderet!* Equitum pedestre praelium quale jam haud dubiā hostium victoriā fuit, cum victi mori in vestigio maldent, quam fugere: victores morantibus victoriā irati, traucidarent, quos pellere non poterant, pepulerunt tamen jam paucos superatos, & labore, ac vulneribus fessos. Inde dissipati omnes sunt, equosque ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus tribunus militum cum praetervectus equo, sedentem in saxo, cruore oppletum Consulem vidisset: *Emili, inquit, quem unum in fontem culpa, cladis hodierna Divi respicere debent, cape hunc equum, dum & tibi virum aliquid superest; comes ego te tollere possū, ac protegere, ne functū hanc pugnam*

pugnam morte Consulis feceris; etiam sine hoc lacrymarum fasces
luctusque est. Ad ea consul: Tu quidem, Cn. Corneli, nactus
virtute esto; sed cave frustra a miserando, exiguum tempus è mani-
bus hostium evadendi absumas. Abi, nuntia publice Patribus, ur-
bem Romam muniant, ac prius, quam hostis victor adveniat, pra-
sidiis firment; privatimque Q. Fabio, L. Aemilium praeceptorum
ejus memorem exsistisse, & vixisse, & adhuc mori. Tu me in hac
strage militum meorum patere exspirare, ne ut reus inteream;
causaque Consulatus accusator Collegae existam, ut alieno crimine
innocentiam meam protegam. Hæc exigentem, prius turba fu-
gentium civium, deinde hostes oppressere Consulem, igno-
rantes quis esset, obruantque telis. Lentulum in tumultum
abripuit equus. Tum inde effusus fugiunt. Septem millia
hominum in minora castra, decem in maiora, duo ferme in
vicum ipsum Cannas perfrugerunt, qui extemplo à Carthalo-
ne, atque equitibus, nullo munimento tegente vicum, cir-
cumventi sunt. Consul alter, seu fortè, seu consilio, nihil
fugientium infestus agmini, cum quinquaginta fere equitibus
Venustum profugit. Quadraginta pedum, duo millia sep-
tingenti equites: & tanta propè ciuium, sociorumque pars
caesi dicuntur. In his alter Consulum, quæstores L. Atilius
& L. Furius Bibaculus, XX. tribuni militum. Consules qui-
dam, Prætorique, & Aedilii; inter eos Cn. Servilius. M.
Minutium, qui Magister equitum priore anno, Consul ali-
quot annis antè fuerat; LXXX. præterea Senatores. aut qui
eos Magistratus gessissent, unde in Senatum legi deberent,
cum sua voluntate milites in legionibus facti essent. Capta
eò præliò tria millia peditum, & equites trecenti dicuntur.
Hæc est pugna Canensis, Aliensi cladi nobilitate par. Ce-
terum, ut hæc iis, quæ post pugnam accidere, levior: quis
ab hoste cessatum est; sic strage exercitus gravior, fœdior-
que fuit fuga. Namque ad Alliam fuga sicut urbem prodi-
dit, ita exercitum servavit; ad Cannas fugientem Consulem
vix quinquaginta secuti sunt, alterius morientis propè
totus exercitus fugit.

AU.

AUTHORES LIGATÆ ORATIONIS
PRO SCHOLA HUMANITATIS.

P. OVIDII NASONIS
EPISTOLÆ DE PONTO.

LIBER I.

Epistola, seu Elegia I. ad Brutum.

Petitur libellis hospitium.

Argumentum. Libellis à Bruto hospitium rogatus.
Quod nomen præfixerit, nihil ipsi timendum à
Cæsare, cum vel hostium scripta Romæ palam
legantur, & aliis suis Cæsarem toties celebret, non
adeò laudes suas repudiaturum. Demum cruciatum suum,
& delicti conscientiam exaggerat, ob quem mirius exilium
mereatur.

NASO, Tomitanæ jam non novus incola terræ,
Hoc tibi de Getico litore mittit opus.
Si vacat, hospitio peregrinos, Brute, libellos
Excipe, dumque aliquo, quolibet abde loco,
Publica non audent inter monumenta venire,
Ne suis hæc illis clauferit auctor iter.
Ah! quoties dixi, certò nil turpe docetis,
Ite! patet castis versibus iste locus.
Nec tamen accedunt; sed, ut aspicias ipse, latero
Sub lare privato, tutius esse putant.
Quæris, ubi hos possis nullò componere latus:
Quæ steterant a) Artes, pars vacat illi tibi.
Quid veniant, novitate rôges fortasse sub ipsa?
Accipe, quodcumque est, dummodo non sit amor.

Pars,

Et

Inve-

Invenies, quamvis non sit miserabilis index,
 Non minus hoc illo triste, quod ante dedi.
 Rebus idem, titulus differt; & Epistola cui sit
 Non occultato nomine missa, docet.
 Nec vos hoc vultis, sed nec prohibere potestis;
 Misaque ad invitos officiosa venit.
 Quicquid id est, adijunge meis; nil impedit, ortos
 Exule, servatis legibus, urbe frui.
 Quod metuas, non est; b) Antoni scripta leguntur:
 Doctus & in promptu carmina Brutus habet.
 Nec me nominibus furiosus confero tantis,
 Sæva Deos contra non tamen arma tuli.
 Denique Cæsareo, quod non desiderat ipse,
 Non caret & nostris ullus honore liber.
 Si dubitas de me, laudes admitte Deorum,
 Et carmen dempro nomine sume meum.
 Adjuvat in bello pacatæ ramus olivæ;
 Proderit auctorem pacis habere nihil?
 Cum foret Æneæ cervix subiecta parenti,
 Dicitur ipsa viro flamma dedisse viam.
 Fert liber c) Æneadem; & non iter omne patebit?
 At patriæ pater hic, ipsius ille fuit.
 Equis ita est audax, ut limine cogat abire,
 Jactantem d) Phariâ tinnula iuxta manu?
 Ante e) Deum matrem cornu tibicen adunco
 Cum canit, exiguae quis stipis ara neget?
 Scimus ab imperio fieri nil tale Dianæ;
 Unde ramen vincat, vaticinator habet.
 Ipsa movent animos superiorum Numina nostros,
 Turpe nec est, tali credulitate capi.
 En ego pro sistro: f) Phrygiæque foramine buxi,
 Gentis Juleæ nomina sacra fero.
 Vaticinor, monebque, locum date sacra ferenti;
 Non mihi, sed magno, poscitur ille Deo.
 Nec, quia vel merui, vel sensi principis iram,
 A nobis ipsum nolle putate coli.
 Vidi ego g) linigeræ Numen violasse fatentem
 Isis Isiacos ante sedere focos.

Alter ob hanc similem privatus lumine culpam,
 Clamabat mediâ, se meruisse viâ.
 Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
 Ut sua quid valeant Numina, teste probent.
 Sapè levant penas ereptæque lumina reddunt,
 Cum bene peccati poenituisse, vident.
 Pœnitet, ô! si quid miserorum creditur ulli;
 Pœnitet, & factô torqueor ipse meô.
 Cùmque sit exilium, magis est mihi culpa dolori;
 Estque pati poenam, quam meruisse, minus.
 Ut mihi Dii faveant, quibus est mansuetior ipse,
 Pœna potest demi, culpa perennis erit.
 Mors faciet certè, ne sim, cum venerit, exul;
 Ne non peccârim, mors quoque non faciet.
 Non igitur mirum est, si mens mea tabida facta
 De nive manantis more liquefcit aqua.
 Estur ut occulta vitiata putredine navis,
 Equoreos scopulos, ut cavat unda salis;
 Roditur ut scabrâ positum rubigine ferrum,
 Conditus ut tineæ carpitur ore liber;
 Sic mea perpetuos curarum pectora morsus,
 Fine quibus nullo conficiuntur, habent.
 Nec prius hi mentem stimuli, quam vita, relinquunt;
 Quique dolet, citius, quam dolor ipse, cadet.
 Hoc mihi si superi, quorum fumos omnia, credent;
 Forsitan exigua dignus habebor ope.
 Inque locum, Scythico vacuum mutabit ab arcu;
 Plus isto duri, si precor, oris ero.

a) Arres. Tres libelli de Arte Amandi. b) Antoni. Cui admodum insensus fuit Augustus. c) Æneaden. Augustum, nam Julia Cæsarum gens ad Æneæ filium Iulium, seu Ascanium originem suam referebat. d) Phariâ. Pharos Ægypti insula est. Ægyptii porro Isis laudes, pulsatis Sistris, seu tinnientibus crepitaculis canebant. e) Deum matrem. Cybele, ante fores stipis petendæ causâ cantabantur. f) Phrygiæ. Foramine buxi, pro tibia buxæ, quâ Phryges utuntur. g) Linigera. Isis, cujus Sacerdotes lineis in vestibus sacrificabant. h) Ante focos Isis. Ante aras.

Elegia II. Ad Maximum.

Recensio miseriarum.

Argumentum. Dignum esse suo nomine, nec aegrè laturum, se nominari. Enumerat suas miseras, trucidantiam incolarum, regionis squalorem, æternum frigus. Nec noctibus sibi quietem esse, sperare autem mitiorem exiliū locum.

Maxime, qui tanti mensuram nominis imple,
Et geminas animi nobilitate genus:
Qui nasci ut posses, quamvis cecidere trecenti,
Non omnes a) Fabios abstulit una dies;
Forſitan hæc à quo mittatur epistola, quæras,
Quisque loquar tecum, certior esse velis.
Hei mihi! quid faciam? vereor, ne nomine lecto
Durus, & aversa cætera mente legas.
Viderit hæc si quis, tibi me scripsisse fateri
Audeo, & propriis ingemuſſe malis.
Viderit, audebo tibi me scripsisse fateri;
Atque modum culpæ notificare meæ.
Qui dignum penā cum me graviore fuiſſe
Conſitear, possum vix graviora pati.
Hostibus in mediis, intèrque pericula verſor:
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sævo gement ut vulnere cauſas,
Omnia vipereo ſpicula felle linunt.
His eques instructus perterrita mœnia luſtrat,
More lupi clauſas circumſeuntis oves.
At ſemel intentus nervo levis arcus equino,
Vincula ſemper habens irrefoluta, manet.
Tecta rigent fixis veloti vallata ſagittis,
Portaque vix firmā ſubmover arma ſerā.
Adde loci faciem nec fronde, nec arbore tecti;
Et quod incers hyemi continuatur hyems.
Hic me pugnātem cum frigore, cūnque ſagittis,
Cūnque meo ſato, quarta fatigat hyems.
Fine carent lachrymæ, niſi cūm ſtupor obſtitit illis,
Et ſimilis morti corpora torpor habet.
Felicem b) Nioben, quamvis tot funera vidit,
Quæ poſuit ſenſum, ſaxeæ facta malis.

Vor

Vos quoque felices, quarum clamantia fratrem
Contice velavit c) populus ora novo.
Ille ego ſum, lignum qui non admittor in ullum;
Ille ego ſum, fruſtra qui lapis eſſe velim.
Ipla d) Meduſa oculis veniat licet obvia noſtris,
Amittet vires protinus ipſa ſuas.
Vivimus, ut nunquam ſenſu careamus amaro,
Et gravior longā ſit mea pœna morā.
Sic inconſumptum e) Tityi, ſempèrque renaſcens
Non perit, ut poſſit ſapè perire, jecur.
At puto, cūm requies, medicinæque publica curæ
Somnus adeſt, ſolitæ nox venit orba malis.
Somnia me terrent veros imitantia caſus,
Et vigilant ſenſus in mea damna mei.
Aut ego Sarmaticas videor vitare ſagittas,
Aut dare captivas in ſera vincla manus:
Aut ubi decipior meliori imagine ſomni,
Aſpicio patriæ tecta relicta meæ.
Et modò vobiſcum, quos ſum veneratus, amici,
Et modò, cum cara conjuge multa loquor.
Sic ubi percepta eſt brevis, & non vera voluptas,
Pejor ab admonitu ſit ſtans ille boni.
Sive dies igitur caput hoc miſerabile cernit,
Sive pruinoſæ noctis aguntur equi:
Sic mea perpetuis liqueſcunt pectora curis,
Ignibus admotis ut nova cera ſolet.
Sapè precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticam contegat oſſa ſolum.
Cum ſubit, Auguſti quæ ſit clementia, credo
Mollia naufragiis littora poſſe dari.
Cum video, quàm ſunt mea fata tenacia, frangor;
Spèsque levis magno viſta timore cadit.
Nec tamen ulterius quidquam ſperòve, precòrve,
Quàm malè mutato poſſe carere loco.
Aut hoc, aut nihil eſt, pro me tentare modèſtè
Gratia quod ſalvo veſtra pudore queat.

a) Non omnes Fabios. Nota eſt Hiſtoria de trecentis Fabiis
i Cremeram caſis. b) Nioben. Niobe Thebarum Regina, Am-
phionis uxor ſeptem filios amiſit, & in ſaxum diſtinguit. c) Ty-
tius.

Ff 3

pulus. Phætoniades, seu Heliades Iuctu fratris mortem prosequuta, ut in populos vertcerentur. d) *Medusa*. Cujus vultus homines in saxa mutabat. e) *Tityi*. Hujus apud inferos jecur semper renascens à vulture exeditur.

Elegia III. Ad Maximum.

Expeditum Patrocinium.

Argumentum. Petir, ut sibi apud Augustum patrocinetur, qui, si de horrore sui exilii satis doceretur, mitius indulturus sit.

SUscipe Romanæ facundia, Maxime, linguæ
Difficilis causæ mite patrocinium.

Est mala (confiteor) sed te bona fiet agente,
Lenia pro misera fac modò verba fugā.

Nescit enim Cæsar, quamvis Deus omnia nôrit,
Ultimus hic qua sit conditione locus.

Magna tenent illud Numen molimina rerum;
Hæc est cælesti pectore cura minor.

Non vacat, in qua sint positi regione a) Tomitæ
Quærere finitimo vix loca nota Getæ;

Aut quid Sauromatae faciant, quid b) Jazyges acres
Cultaque Orestæ Taurica terra Deæ.

Quæque aliæ gentes, ubi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.

Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma, nec Ausonii militis arma timet.

Dant illis animos arcus, plenæque pharetræ,
Quamque libet longis cursibus aptus equus.

Quodque sitim didicere diu tolerare, famémque,
Quodque sequens nullas hostis habebit aquas.

Ira viri mitis non me misisset in istam,
Si satis hæc illi nota fuisset humus.

Nec me, nec quenquam Romanum gaudet ab hoste,
Méque minùs, vitam cui dedit ipse, capi.

Noluit, ut poterat minimo me perdere nutu;
Nil opus est ullis in mea fata Getis.

Sed neque cur morerer, quidquam mihi comperit actum:
Nec minùs infestus, quam fuit, esse potest.

Tunc

Tunc quoque nil fecit, nisi quod facere ipse coëgi,
Pene etiam merito parciore ira meo est.

Dii faciant igitur, quorum mitissimus ille est,
Alma nihil majus Cæsare terra ferat.

Utque diu sub eo sic sit sub Cæsare terra,
Pérque manus hujus tradita gentis eat.

At tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
Judice, pro lacrymis ora resolve meis.

Non petito, ut bene sit, sed uti malè tutius, utque
Exilium sævo distet ab hoste meum.

Quamque dedere mihi præstantia Numina vitam,
Non adimat stricto squalidus ense Getes.

Denique, si moriar, subeam pacatius arvum,
Ossa nec à Scythica nostra premantur humo,

Nec malè compositos, ut scilicet exule dignum est,
Bistonii cineres ungula pulset equi.

Et ne, si super est aliquis post funera sensus,
Terreat ut manes Sarmatis umbra meos.

Cæsaris hæc animum poterunt audita movere,
Maxime, movissent si tamen ante tuum.

Vox precor augustas pro me tua molliat aures,
Auxilio trepidis, quæ solet esse reis.

Assuetæque tibi doctæ dulcedine linguæ,
Æquandi superis pectora flecte viri.

Non tibi d) Theromedon, crudûsque rogabitur e) Atreus,
Quique suis homines pabula fecit f) equis;

Sed piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox,
Quique dolet, quoties cogitur esse ferox.

Qui vincit semper, victis ut parcere possit,
Claudit & æternâ civica bella ferâ.

Multa metu pœnæ, pœnâ qui pauca coercet,
Et jacit invitâ fulmina rara manu.

Ergo tam placidas orator missus ad aures,
Ut propior patriæ sit fuga nostra, roga.

Ille ego sum, qui te colui, quem festa solebat
Inter convivas mensa videre tuos.

Ille ego, qui duxi vestros g) Hymenæon ad ignes,
Et cecini faustò carmina digna torâ.

Cujus te solitum memini laudare libellos,
Exceptis, domino qui nocuere suo.

Cui

Cui tua nonnunquam miranti scripta legebas:
 Ille ego de vestra, cui data nupta domo est.
 Hanc probat, & primo dilectam semper ab avo;
 Est inter comites h) Martia censa suas.
 Inque suis habuit materterra Cæsaris antè,
 Quorum iudicio siqua probata, proba est;
 Ipsa suâ melior famâ, laudantibus istis,
 i) Claudia divinâ non eguisset ope.
 Nos quoque præteritos sinè labe peregrinus annos,
 Proxima pars vitæ transilienda meæ est.
 Sed de me ut sileam, conjux mea sarcina vestra est;
 Non potes hanc salvâ dissimulare fide.
 Confugit hæc ad vos, vestrasque amplectitur aras,
 (Iure venit cultos ad sibi quisque Deos)
 Flensque rogat precibus lenito (asare vestris,
 Botta sui fiant ut propiora viri.
 a) *Tomita.* Tomos Geographi plerique haud procul Danubii
 ostio, ad Euxini litus dextrum locant. b) *Jazyges.* Populus
 Daciæ, seu Transylvania. c) *Bistonii.* Bistones Thraciæ populus
 Getis finitimus. d) *Theromedon.* Scythiæ Rex, Leones sanguine
 humano alere solitus. e) *Atreus.* Qui fratri Thyestæ filiorum
 corpora edenda apposuit. f) *Equis.* Diomedes carnibus huma-
 nis equos pascens. g) *Hymenæon.* Carmen nuptiale scripsit
 Maximo. h) *Martia.* Maximi uxor, cui Ovidii uxor perchara.
 i) *Claudia.* Vestalis Virgo castissima.

Elegia IV. Ad Ruffinum.

Insanabile vulnus.

Argum. Ex ejus Epistola solarii aliquid se cepisse, sed
 morbum suum valentiorum esse, ac ut omnino consanetur. De-
 siderium patriæ se vix ferre, præsertim adeò longè remota.

Hanc tibi Naso tuus mittit, Ruffine, salutem:
 Qui miser est, ulli si solum esse potest,
 Reddita confusæ nuper solaria menti,
 Auxilium nostris spemque tulere malis.
 Utque Machaonis a) Præantius artibus heros,
 Lenito medicam vulnere sensit opem;
 Sic ego mente jacens, & acerbo saucius ictu,
 Admonita cæpi fortior esse tuo.

Et

Et jam perficiens sic ad tua verba revixi,
 Ut solet infuso vena redire mero.
 Nec tamen exhibuit tantas sacundia vires,
 Ut mea sint dictis pectora sana tuis.
 Ut melius demas nostro de pectore curæ,
 Non minus exhausto, quod superabit, erit.
 Tempo e) ducetur longo fortasse cicatrix,
 Horrent admotas vulnera cruda manus.
 Non est in Medico semper, releverur ut ager,
 Interdum hostia plus valet arte malum;
 Cernis, ut è molli sanguis pulmone remissus
 Ad Strygias certo lumine ducat aquas.
 Afferat ipse licet sacras b) Epidaurius herbas,
 Sanabit nullâ vulnera cordis ope.
 Tollere nodosam nescit medicina podagram,
 Nec formidatis auxiliator aquis.
 Cura quæque interdum nulla est medicabilis arte,
 Aut si sit, longâ est attenuanda morâ.
 Cum bene firmarunt animum præcepta jacentem,
 Somptaque sunt nobis pectoris arina tui.
 Rursus amor patriæ ratione valentior omni,
 Quod tua fecerunt scripta, rexit opus.
 Sive pium vis hoc, seu vis muliebri vocari,
 Confiteor, misero molle cor esse mihi.
 Non dubia est c) Ithaci prudentia; sed tamen optat
 Funum de patris posse videri focus.
 Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos
 Ducit, & immemores non sinit esse sui.
 Quid melius Roma? Scythico quid frigore pejûs?
 Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
 Eum bene sint clausæ caveâ d) Pandione natæ,
 Nititur in sylvas quæque redire suas.
 Ilberos tauri saltus, assueta leones
 (Nec feritas illos impedit) astra petunt.
 Tu tamen exiliî morsus ex pectore nostra
 Fomentis speras, cedere posse tuis.
 Nescis, vos ipsi ne tam mihi sitis amandi,
 Talibus ut levius sit caruisse malum

F f 5

At

At puto, quā fueram genitus tellure carenti,
In tamen humano contigit esse loco.
Orbis in extremi jaceo desertus arenis,
Fert ubi perpetuas obruta terra nives.
Non ager hic pomum, non dulces educat uvas,
Non salices ripā, rohora monte virent.
Nēve fretum laudes, terrā magis aquora semper
Ventorum rabie, solibus orba tument.
Quocunque aspicias, campi cultore carentes,
Vastāque, quæ nemo vindicet, arva jacent.
Hostis odest dextrā, levāque à parte tinendus,
Vicinōque metu terret utrumque latus.
Altera Bistonias pars est sensura sagittas,
Altera Sarmatica spicula missa manu.
I nunc, & Veterum nobis exempla virorum,
Qui forti casum mente tulere, refer,
Et grave magnanimi robur mirare e) Rutili,
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hostica tellus,
Smyrna minus nullō pene petenda locō.
Non doluit, patriā f) Cynicus procul esse Sinopeus,
Legit enim sedes Attica terra tuas.
Arma g) Neoclides, qui Persica contudit armis,
Argolicā primū sensuit in urbe fugam.
Pulsus h) Aristides patriā Lacedæmonia fugit,
Inter quas dubium, quæ prior esset, erat.
Cæde puer facta i) Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicāque adiit hospes Achillis humum.
Exul ab k) Æmonia Piremida cessit ad undam,
Quo duce trans Colchā sacra cucurrit aquā.
Liquit l) Agenorides Sidonia mœnia Cadmus,
Poneret ut muros in meliore loco.
Venit ad Adrastum m) Tydeus Calidone fugatus,
Et Teucrum Veneri grata recepit humus.
Quid referam veteres Romanæ gentis, apud quos
Exilibus tellus ultima n) Tybur erat?
Persequar ut cunctos, nulli datus omnibus avis
Tam procul à patriā est, horridiorve locus.
Quō magis ignoscat sapientia vestra dolenti,
Quæ facit ex dictis non ita multa tuis.

Nec

Nec tamen inficior, si possint nostra coire,
Vulnera, præceptis posse coire tuis.
Sed vereor, mea ne frustra sanare labores,
Nec juver admoīa perditus æger ope.
Nec loquor hæc, quia sit major prudentia nobis
Sed sim quā Medicō, notior ipse mihi.
Ut tamen hoc ita sit, munus tua grande voluntas
Ad me pervenit, consulatque boni.

a) *Pæantius*. Philoctetes Pæantis filius decem annis è vulnere pedis ægrotus, quod Herculis sagitta foris in eum decidens infixerat. *Macbaon*. Esculapii filius Medicus. b) *Epidaurius*. Esculapius Apollinis filius Epidauri pro Deo cultus. c) *Ithaci*. Ulyssis Ithacæ Regis. d) *Pandione*. nata. Philomela Pandionis Atheniensis Regis filia, in lusciniā mutata. e) *Rutili*. Vir optimus, Romā pulsus, etsi revocaretur, Smyrnā consensescere maluit amantissima in urbe. f) *Cynicus*. Diogenes Cynicus, Sinopeus patriæ; sponte Athenas exulatum abiit, at quam urbem! g) *Neoclides*. Themistocles Neoclis filius, apud Persas exul. h) *Aristides*. Cognomento iustus Lacedæmone exul. i) *Patroclus*. Menæti filius ob eadem Opunte patriā profugus. k) *Æmonia*. Jason Argonautarum Dux in Thessaliā ad fontem Pirenen confedit. Alii Corinthi malunt. l) *Agénorides*. Cadmus Agénoris filius Phœniciz Regis, exul in Bœotia Thebas condidit. m) *Tydeus*. Regis Calidoniæ filius, ad Adrastum Regem Argivorum confugit. n) *Tybur*. Uno non amplius milliari Romā distitum.

Elegia V. Ad Uxorem.

Utriusque ex malis senectus.

Argum. Se ex animi cruciatibus consensescere ante tempus. Assiduizare omnia hebescere, si angique. Jasonem in hac ipsa loca delatum, se beatorem fuisse.

Jam mihi deterior canis aspergitur ætas,
Jāque meos vultus ruga senilis arat.
Jam vigor, & quasso languent in corpore vires;
Nec, juveni lusus qui placuere, juvant
Nec me, si subito videas, cognoscere possis;
Ætatis facta est tanta ruina meæ.
Confiteor, facere hoc annos; sed & altera causa est,
Anxietas animi, continuusque labor.

Nam

Nam mea per longos si quis mala digerat annos,
 Crede mihi, a) Pyllo Nestore major ero.

Cernis, ut in duris (& quid bove finius?) arvis
 Fortia taurorum corpora frangat opus.

Quæ nunquam vacuo solita est cessare novali,
 Fructibus assiduus laissa senescit humus.

Occidet, ad Circi si quis certamina semper
 Non intermissis cursibus ibit equus.

Firma sit illa licet, solvetur in ænore navis,
 Quæ nunquam liquidis sicca carebit aquis.

Me quoque debilitat series immensa laborum,
 Ante meum tempus cogor & esse senex.

Oria corpus alunt, animus quoque pascitur illis;
 Immodicus contra carpis utrumque labor.

Aspice, in has partes quod venerit b) Ælone natus,
 Quam laudem à sera posteritate ferat.

At labor illius nostro leviorque minorque,
 Si modò non verum nomina magna premunt.

Ille est in Pontum c) Pelia mittere profectus,
 Qui vix Thessaliæ sine timendus erat.

Cæsaris ira mihi nocuit, quem Solis ab ortu,
 Solis ad occasum utraque terra rinet.

Iunior d) Æmonia est Ponto, quam Roma sit Istro
 Et brevius, quam nos, ille peregit iter.

Ille habuit comites primos telluris Achivæ;
 At nostram cuncti deseruere fugam.

Nos fragili ligno vestum fuleximus æquor,
 Quæ tulit e) Ælonidem firma carina fuit.

Nec mihi f) Tiphys erat Rector: nec Amyntore g) natus,
 Quas fugerem docuit, quas sequereturque vias.

Illum tutata est cum Pallade regia Jono,
 Defendere meum Numina nulla caput.

Illam h) furtivæ juvare Cupidinis artes,
 Quas à me vellem non didicisset amans.

Ille domum rediit; nos his moriemur in arvis,
 Perstiterit læsi si gravis ira Dei.

Darius est igitur nostrum, fidissima conjux,
 Illo, quod subiit Ælone natus, opus.

Te quoque, quam juvenem discedens urbe reliqui,
 Credibile est nostris insensuisse malis.

O ego!

O ego! Dii faciant, talem te cernere possim,
 Caraque mutatis oscula ferre comis;

Amplectique meis corpus non pingue lacertis,
 Et gracile hoc fecit, dicere, cura mei.

Et narrare meos flenti flens ipse dolores,
 Sperato nunquam colloquioque fini.

Thuræque Cæsaribus cum conjuge Cæsare digna,
 Diis veris memori debita terre manu.

i) Memnonis hanc utinam, lenito Cæsare mater
 Quam primùm roseo provocet ore diem.

a) Pyllo Nestore. Nestor Pyli Rex 99. annos vixit, alii 300. ajunt. b) Ælone nati. Jason Ælonis filius. c) Feliæ. Fuit hic Jasonis patruus. d) Æmonia. Thessalia ab Æmone Rege. e) Ælonidem. Jasonem Argonavis vexit. f) Typhis. Argonavis Gubernator. g) Amyntore natus. Phineus, qui Jasonem viam inter Cyaneas tenendam docuit. h) Furivæ. Medea furtim amans Jasonem. i) Memnonis Mater. Aurora.

Elegia VI. Ad Maximum.

Non limatæ scriptionis excusatio.

Argum. Se ob arumnas, ac radium scripta sua perpolire non posse; Ex scriptis hactenus nullum fructum retulisse, scribere tamen ad fallendum otium, & oblivionem suarum curarum tantisper conciliandam.

Ille tuos quondam non ultimus inter amicos
 Ut sua verba legas, Maxime, Naso rogat.

In quibus ingenium desiste requirere nostrum;
 Nescius exilii ne videre mei.

Cernis ut ignavum corrumpant oria corpus,
 Ut capiant vitium, ut moveantur, aquæ;

Sic mihi, si quis erat ducendi carminis usus,
 Deficit, estque minor factus inerte situ.

Hæc quoque, quæ legitis, si quid mihi Maxime, credis,
 Scribimus invitâ, vixque coactâ, manu.

Non libet in tales animum contendere curas.
 Nec venit in duos Musa vocata Getas.

Ut tamen ipse vides, iustior deducere versum,
 Sed non sit factò mollior ipse meo.

Cum

Cum relego scripsisse pudet: quia plurima cerno,
 Me quoque, qui feci, iudice digna lini.
 Nec tamen emendo; labor hic, quam scribere, maior;
 Mēnsque pati durum sustinet agra nihil.
 Scilicet incipiam linā mordaciū uti,
 Ut sub iudiciū singula verba vocem?
 Torquet enim fortuna parū, nisi Nilus a) in Hebrum
 Confluat, & frondes Alpibus addat Athos.
 Parcendum est animo miserabile vulnus habenti:
Subducunt oneri colla perusta boves.
 At puto fructus adest, iustissima causa laborum,
 Et sata cum multo fenore reddit ager.
 Tempus ad hoc nobis (repetas licet omnia) nullum
 Profuit, atque utinam non nocuisset opus.
 Cur igitur scribam, miraris? miror & ipse,
 Et tecum quæso sapē, quid inde petam?
 An populus verē sanos negat, esse Poetas?
 Sūmque fides hujus maxima vocis ego?
 Qui sterili cum sim toties deceptus ab arvo,
 Damnosā persto condere semen humō.
Scilicet est cupidus studiorum quisque suorum,
Tempus Et assuetū ponere in arte iuvat:
 Saucius ejurat pugnas gladiator, & idem
 Inmemor antiqui vulneris, arma capit.
 Nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis,
 Et ducit remos, quā modō navit, aquā.
 Sic ego constanter studium non utile seruo;
 Et repetō, nollem quas coluisse, Deas.
 Quid potius faciam? non sum, qui sequeña ducam
 Ocia; *mors nobis tempus habetur iners.*
 Nec juvat in lucem nimis marcescere vinō,
 Nec tenet incertas alea blanda manus.
 Cum dedimus somno, quas corpus postulat horas,
 Quo ponam vigilans tempora longa modō?
 Moris an oblitus patrii contendere discam
 Sarmaticos arcus, & trahar arte loci?
 Hoc quoque me studium prohibent assumere vires:
 Mēnsque magis gracili corpore nostra valet.

Cum

Cum bene quaesieris, quid agam magis utile nil est
 Artibus his, quæ nil utilitatis habent.
 Consequor ex illis casus obliviam nostri,
 Hanc mensem, satis est, si mea reddit humus.
 Gloria vos acuat, vos ut recitata probentur
 Carmina, Pieris invigilate choris.
 Quod venit ex facili; satis est componere nobis,
 Et nimis intenti causa laboris abest.
 Cur ego sollicitā poliam mea carmina curā?
 An verear, ne non approbet illa Getes?
 Forſitan audacter faciam: sed gloriōr, Iſtrum
 Ingenio nullum majus habere meo.
 Hoc, ubi vivendum est, satis est, si consequor arvo,
 Inter inhumanas esse Poeta Getas.
 Quid mihi diverſum ſanā contendere in orbem?
 Quem fortuna dedit, Roma ſit ille locus.
 Hoc mea contenta infelix Muſa theatro:
 Sic merui; magni ſic volvere Dei.
 Nec reor, hinc iſtuc noſtris iter eſſe libellis,
 Quō Boreas pennā deſiciente venit.
 Dividimur cælo; quæque eſt procul urbe Quirini,
 Aſpicit hiſſutos cominus Uſa Getas.
 Per tantū terræ, tot aquas, vix credere poſſum,
 Indicium ſtudii tranſiliſſe mei.
 Finge legi, quodque eſt mirabile, finge placere,
 Auſtorem certè res juvat iſta nihil.
 Quid tibi, ſi calidā poſitus, laudē b) Siennæ?
 Ant tibi c) Taprobanen Indica tingit aqua?
 Altius ire libet; ſi te diſtancia longē
 Pleiadum laudent ſigna, quid inde feres?
 Sed neque pervenio ſcriptis melioribus iſtuc,
 Famæque cum domino fugit ab urbe ſuo;
 Voſque, quibus perii tunc, cum mea fama ſepulta eſt;
 Nunc quoque de noſtra morte tacere reor.
 a) Nilus. Egypti fluvius ſuis aquis augeat Hebrum, cui
 abunde eſt alioquin. b) Siennæ. Urbe Egypti, ſub Tropico
 æſtivo. c) Taprobanen. Inſula Aſia in Oceano Indico hodie
 Ceylan, utraque remotiſſima.

Etc.

Elegia VII. Ad Græcinum.

Spes in Amico veteri.

Argum. Tres partes habet hac Elegia: Exordium, quod Græcini benevolentiam capiat à moribus ipsius, & veterem consuetudinem; Petitionem, qua rogat, ut per se, per amicos sibi Cæsarem conciliet. Locum Communem: De vi & efficacia spei.

Ecquid ut audisti (nam te diversa tenebat
Terra) meos casus, cor tibi triste fuit?
Dissimules, metuâsque licet, Græcine, fateri,
(Si bene te novi) triste fuisse, liquet.
Non cadit in mores feritas inamabilis istos,
Nec minus à studiis dissidet ista tuis.
Arribus ingenuis, quorum tibi maxima cura est,
Pectora mollescent, asperitâsque fugit.
Nec quisquam meliore fide complectitur illas,
Quàm sinit officium, militiâque labor.
Certè ego, cum primum potui sentire, quid essem,
(Nam fuit attonito mens mihi nulla diu)
Hanc quoque fortunam sensi, quod amicus abesses,
Qui mihi præsidium grande futurus eras.
Tecum tunc aberant agræ solatia mentis,
Magnâque pars animi, consilii que mei.
At nunc, quod superest, fer opem, precor, eminus unam,
Alloquique iuva, pectora nostra tuo.
Quæ (non mendaci si quidquam credis amico)
Stulta magis dici, quàm scelerata decet.
Nec breve, nec tutum est, peccati quæ sit origo
Scribere; tractari vulnera nostra timent.
Qualicumque modo mihi sint ea facta, rogare
Desine: Non agites, si qua coire velis.
Quidquid id est, ut non facinus, sic culpos vocandum est,
Omnis at in magnos culpa Deos scelus est.
Spes igitur pœnz menti, Græcine, levandæ
Non est ex toto nulla relicta meæ.
Hæc Dea, cum fugerent sceleratas Numina terras
In Diis invisâ sola remansit humo.

Hæc

Hæc facit, ut vivat fossor quoque compede victus,
Liberâque à ferro crura futura, putet.

Hæc facit, ut videat cum terras undique nullas
Naufragus, in mediis brachia jactet aquis.

Sæpè aliquem solers medicorum cura relinquit,
Nec Spes huic venâ deficiente cadit.

Carcere dicuntur clausi sperare salutem,
Atque aliquis prudens in cruce vota facit.

Hæc Dea quàm multos laqueos sua colla ligantes,
Non est propositâ passâ perire nece.

Me quoque conantem gladiò finire dolorem,
Arcuit injectâ, continuoque manu.

Quidque facis: lachrymis opus est non sanguine dixit,
Sæpè per has flecti principis ira solet.

Quamvis est igitur meritis indebita nostris,
Magna tamen spes est in bonitate Dei.

Qui ne difficilis mihi sit; Græcine, pœcare:
Confer & in votum tu quoque verba meum.

Inque Tomitana jaceam tumultatus arena,
Si te non nobis ista vovere liquet.

Nam prius incipient turres vitare, columbæ,
Antra feræ, pecudes gramina, mergus aquar;

Quam malè se præstet veteri Græcinus amico,
Non ita sunt satis omnia versa meis.

Elegia VIII. Ad Messalinum.

Amicitia desideratio.

Argum. Oportet, ne quisquam amicorum regionem adeo immanem unquam videat. Inter amicos Messalini se quoque accenset, ob multam necessitudinem cum ejus patre, ac matre.

Itera pro votis tibi, Messaline, salutem,
Quam legis, à sâvis attulit usque Geris.

Indicat auctorem locus, an nisi nomine lecto,
Hæc me Nasonem scribere verba lateat?

Æquis in extremo positus iacet orbe tuorum.
Me tamen excepto, qui precor esse tuus,

Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque
Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Hujus notitiam gentis abesse velint.

Me præterea, qui precor esse tuus,
Qui procul à cunctis, qui venerantur, amantque

Nos satis est, inter glaciem, Scythicasque sagittas
Vivere, si vita est mortis habenda genus.
Hos premat aut bellō tellus, aut frigore cælum,
Truxque Getes armis, grandine pugnet hyems;
Nos habeat regio nec pomis fœta, nec ovis,
Et cuius nullum cessat abhospite latus;
Cætera sit sospes cultorum turba tuorum,
In quibus, ut populo, pars ego parva fui.
Me miserum! si tu verbis offenderis istis,
Nōsque negas, ullā parte fuisse tuos.
Utque sit hoc verum, mentito ignoscere debes;
Nil demit laudi gloria nostra tua.
Quis se Cæsaribus notus non fingit amicum?
Da veniam falso, tu mihi Cæsar eris.
Nec tamen irrunpo, quod me non licet ire, satisque est,
Atria si nobis non patuisse, negas.
Utque tibi fuerit mecum nihil ampliūs, uno
Nempe salutaris quā prius, ore minūs.
Nec tuus est genitor nos inficiatus amicos,
Hortator studii, causaque, faxque mei.
Cui nos & lachrymas, supremum in funeremunus.
Et dedimus medio scripta canenda foro.
Adde, quod est frater tanto mihi iunctus amore,
Quantus in (a) Atridis, Tyndaridē que fuit.
Is me nec comitem, nec dedignatus amicum est,
Si tamen hæc illi non nocitura putas.
Si minūs, hac quoque me mendacem parte fatebor;
Clausa mihi potiūs tota sit illa domus.
Sed neque claudenda est: & nulla potentia vires.
Præstandi, ne quid peccet amicus, habet.
Et tamen, ut cuperem, culpam quoque posse negari,
Sic facinus nemo nescit abesse mihi.
Quod nisi delicti pars excusabilis esset.
Parva relegati pœna futura fuit.
Ipse sed hoc vidit, qui prævidet omnia, Cæsar,
Stultitiam dici crimina posse mea.
Quaque ego permisi, quaque est res passa, pepercit;
Ufus & est modicē fulminis igne sui.
Nec vitam, nec opes, nec advenit posse reverti,
Si sua per vestras victa sit ira preces.

At

At graviter cecidi: quid enim mirabile, si quis
A Jove processus non leve vulnus habet?
Ipse suas quamvis vires inhiheret Achilles,
Missa graves ictus (b) Pelias hasta dabat.
Judicium nobis igitur cum vindicis adsit,
Non est, cur tua me janua nōsse, neget.
Culta quidem fateor, citrà quam debuit, illa est;
Sed fuit in fatis hoc quoque, aredo, meis.
Nec tamen officium sensit domus altera nostrum,
Hic illic vestro sub lare semper eram.
Quaque tua est pietas, ut te non excolat ipsum,
Ius aliquod tecum fratris amicus habet.
Quid? quod, ut emeritis referenda est gratia semper;
Sic est fortunæ promeruisse tuæ.
Quod si permittis nobis suadere; quid optes;
Ut des, quā redas, plura precare Deos,
Idque facis, quantumque licet meminisse, solebas
Officii causā pluribus esse dati.
Quolibet in numero me, Mestaline, repone,
Sim modò pars vestra non aliena domūs.
Et mala Nasonem quoniam meruisse videtur,
Si non ferre doles, at meruisse doles.
(a) Atridis. Atrei filii Agamemnon, & Menelaus. Tyndaridē
filii, Castor, & Pollux. (b) Pelias. Achilles, Pelci filii.

Elegia IX. Ad Severum.

Suorum dulcis memoria, & rusticandi
cupiditas.

Argum. Exponit compendio suum statum. *Ægyptum* op-
pidum ceperant Getæ, magna si age à Rege denuo dejecti.
Iam se quadriennio exulare: volupe fore, rusticatione rem-
opus fallere, si per hostium populationes liceret. Severi deli-
cias Romanas commemorat.

A Tibi dilecto missam Nafone salutem
Accipe, pars animæ magna, Severe, mea;
Nēve roga, quid agam? si persequar omnia, flebis,
Summa satis nostri sit tibi nota mali.

Gg 2

Vivi-

Vivinus assiduus expertes pacis in armis,
 Dura pharetratò bella movente Getà.
 Déque tot exclusis sum miles in exule solus,
 Tuta (neque invidio) cetera turba latet;
 Quoque magis nostros vcnia dignere libellos,
 Hæc in procinctu carmina facta leges.
 Stat vetus urbs, ripæ vicina (a) binominis Istrì,
 Mœnibus, & positu vix adeunda loci;
 (b) Caspius Ægyptus, de se si creditor ipsis,
 Condidit, & proprio nomine dixit opus.
 Hanc feras (c) Odrysiis inopino Marte peremptis
 Cepit, & in regem sustulit arma Getes.
 Ille memor magni generis, virtute quod auget,
 Protinus innumero milite cinctus adest.
 Nec prius abcessit, meritâ quàm cæde nocentûm
 Se nimis ulciscens exstitit ille nocens.
 At tibi Rex ævo detur fortissime nostro,
 Semper honoratâ sceptrâ tenere manu.
 Téque, quod & præstat (quod enim tibi plenius optem)
 Maria cum Magno Casare Roma probet.
 Sed memor, unde abii, queror ô jucunde sodalis
 Accedant nostris læva quod arma malis.
 Ut careo vobis Scythicas detrusus in oras.
 (d) Quatuor autumnos Plejas orta facit.
 Nec tu credideris, urbana commoda vitæ
 Quærere Nasonein; quærit & illa tamen.
 Nam modò vos animo dulces reminiscor amici:
 Nunc mihi cum cara conjugè nata subit.
 Atque domo rursus pulchræ loca vertor ad urbis,
 Canetâque mens oculis pervidet illa suis.
 Nunc fora, nunc ædes, nunc marmore tecta theatra,
 Nunc subit æquatâ porticus omnis humò.
 Gramina nunc campi pulchros spectantis in hortos,
 Stagnaque, & (e) Euripi, virgineusque liquor.
 At (pute) sic urbis misero est erepta voluptas,
 Quolibet ut saltem rure frui liceat:
 Non meus amissos animus desiderat agros,
 Rurâque (f) Peligno conspicienda solo;
 Nec, quos pomiferis positos in collibus hortos
 Spectat Flaminez (g) Claudia juncta viæ.

Quos

Quos ego nescio, cui colui, quibus ipse solebam
 Ad fata fontanas (nec pudet) addere aquas.
 Sunt tibi, si vivunt, nostrâ quoque constita quædam,
 Sed non nostrâ poma legenda manu,
 Pro quibus amissis, utinam contingere posset,
 Hinc saltem profugo gleba colenda mihi.
 Ipse ego pendentes (liceat modò) rupe capellas,
 Ipse velim, baculo pascere nixus oves;
 Ipse ego, ne solitis insistant pectora curis.
 Ducam ruricolâ sub juga panda boves,
 Et discam, Getici quæ nôrunt verba juvenei,
 Assuetas illis adjiciisq; minas.
 Ipse manu capulum pressi moderabor aratri,
 Experiar motâ spargere semen humo.
 Nec dubitem longis purgare ligonibus arva,
 Et dare, quas litens jam bibat hortus, aquas.
 Unde sed hoc nobis, minimum quos inter & hostem
 Diserimen murus, clausaque porta facit?
 At tibi nascenti (quod roto pectore lator)
 Nêrunt fatales (h) fortia fila Dex.
 Te modò campus habet, densâ modò porticus umbrâ.
 Nunc, in quo ponis tempora rara, Forum.
 Umbria te revocat, nec non Albana petentem
 (i) Appia ferventi ducit in arva notâ.
 Forsitan hoc poter, ut iustam jam supprimat iram
 Caesar, & hospitium sit tua villa meum.
 Ah! nimium est, quod amice petis, moderatius opta,
 Et voti (quæso) contrahæ vela tui.
 Terra velim propior, nullique obnoxia bello,
 Detur, erit nostris pars bona dempta malis.

(a) Binominis. Danubius, & Ister vocatur. (b) Caspius. Di-
 austa è gente Caspia oriundus. (c) Odrysiis. Odrysia Thraciæ
 urbs est. (d) Quatuor. Modus numerandi annos Poëticus. (e) Eu-
 ripi. Canales, seu aquæ ductus in Circo Maximo. (f) Pelignos
 vulgo in Pelignis, Patria Ovidii. (g) Claudia. Via. (h) Fortia
 tela. Parca diutinam vitam dedere. (i) Appia. Via.

DE P O N T O
Elegia X. Ad Maximum.

Celso amicissimo lessus.

Argum. Celsi mortem deplorat ob summam cum eo familiaritatem, & fidem in sua calamitate. Perit, ut sibi Maximus non secus, ac defunctus, amicisiam præstet.

Quæ mihi de raptò tua venit epistola Celso,
Protinus est lachymis humida facta meis.
Quòdque nefas dictu fieri non posse, putavi;
Invitis oculis littera lecta tua est.
Nec quidquam ad nostras pervenit acerbis aures
Ut sumus in ponto, perveniâtque precor.
Ante meos oculos tanquam præsentis imago
Hæret, & extinctum vivere fingit amor.
Sæpè refert animus lusus gravitate carentes,
Seria cum liquidâ sæpè peracta fide.
Nulla tamen subeunt mihi tempora lentius istis,
Quæ vellem vitæ summa fuisse meæ.
Cum domus ingenti subito mea lapsa ruina
Concidit in domini, procubuitque caput.
Adfuit ille mihi, cum me pars magna reliquit,
Maxime, fortunæ nec fuit ille comes.
Illum ego non aliter flentem mea funera vidi,
Ponendus quàm si frater in igne foret,
Hæsit in in amplexu, consolatusque jacentem est;
Cumque meis lachrymis miscuit ipse suas.
O! quoties vitæ custos invisus amaræ,
Continuit promptas in mea fata manus?
O! quoties dixit, placabilis ira Deorum est,
Vive, nec ignosci, tu tibi posse, nega.
Vox tamen illa fuit celeberrima; respice, quantum
Debeat auxilium Maximus esse tibi.
Maximus incumbet, quaque est pietate, rogabit,
No sit ad extremum Cæsaris ira tenax.
Cūque sui fratris vires adhibebit, & omnem,
Quo. levius doleas, experietur opem.
Hæc mihi verba malæ minnerunt tædia vitæ,
Quæ modò ne fuerint, Maxime, vana cave.

Huc

Hoc quoque venturum mihi se, jurare solebat,
Non nisi te longæ jus sibi dante vitæ.
Nam tua non alio coluit penetralia ritu,
Terrarum don inos, quàm colis ipse Deos.
Crede mihi, multos habebas cum dignis amicos,
Non fuit se multis quolibet ille minor.
Si modò non census, nec clarum nomen avarum,
Sed probitas magnos, ingentiūque facit.
Jure igitur lachrymas Celso libamus adeinto,
Cum fugerem, vivo, quas dedit ipse mihi.
Carmina jure damus raros restantia mores.
Ut tua venturi nomina, Celse legant.
Hoc est, quod possum Geticis tibi mittere ab arvis;
Hoc solum est isthic, quod licet esse meum.
Funera non potui comitare, nec ungere corpus,
Atque tuis toto dividor orbe rogis.
Quod potuit, quem tu pro nomine vivus habebas
Præstitit officium Maximus omne tibi.
Ille tibi exequias, & magni funus honoris
Fecit, & in gelidos fudit amoma sinus;
Diluit & lachrymis mœrens unguenta profusis,
Olsaque vicinâ condita rexit humo.
Qui quoniam extinctis, quæ debet, præstat amicis
Et nos extinctis annumerare potest.

Elegia IV. Ad Flaccum.

Cibi fastidium, insomnia, pallor, macies.

Argum. Nullum sibi morbum, quam ciborum omnium fastidium. Se etsi sobrium, temperantiæque insomnia tamen emacescere. Rogat, ut Cæsarem mitiorem reddat.

Naso suo profugus mittit tibi Flacce salutem,
Mittere rem si quis, quæ caret ipse, potest,
Longus enim, curis vitiatum corpus amaris
Non patitur vires languor habere suas.
Nec color ullus adest, nec febribus utor anhelis
Nec peragit soliti vena tenoris iter.

G g 4

Q

Os hebes est, positæque movent fastidia mensæ;
 Et queror, inuisi cūm venit hora cibi.
 Quod mare, quod tellus appone, quod educat ær;
 Nil tibi, quod nobis esuriatur, erit.
 Nectar, ambrosiam, latices, epulæque Deorum.
 Det mihi formosâ grata iuventa manu;
 Non tamen exacuet torpens sapor iste palatum,
 Stabit & in stomacho pondus inerte diu.
 Hæc ego non ausim, cūm sint verissima, cuiquam
 Scribere, delicias ne mala nostra vocet.
 Scilicet is thaus est ea rerum forma mearum,
 Deliciis etiam possit ut esse locus!
 Delicias illi precor has contingere, si quis,
 Ne mihi sit levior Cæsaris ira, timer.
 Is quoque qui gracili cibus est in corpore somnus
 Non alit officio corpus inane suo.
 Sed vigilo, vigilântque mei finē sine dolores;
 Quorum materiam dat locus ipse mihi.
 Vix igitur possis vilos agnoscere vultus;
 Quoque ierit, quaras, qui fuit antè, color.
 Parvus in exiles succus mihi pervenit artus,
 Membræque sunt cerâ pallidiora novâ.
 Non hæc inmodico contraxi damna Lyæo;
 Scis, mihi quodd solæ pene bibantur aquæ.
 Non epulis oneror, quorum si tangar amore,
 Et tamen in Gericiis copia nulla locis.
 Nec vires adinuit Veneris damnoſa voluptas,
 Non solet in mæſtos illa venire toros.
 Unda, locusque nocens, & causa valentior istis
 Anxietas animi, quæ mihi semper adest.
 Hanc nisi tu pariter simili cum fratre levaris,
 Vix inens tristitiæ mæſtâ tulisset onus.
 Vos estis fractæ tellus non dura phælo:
 Quamque negant multi, vos mihi fertis opem.
 Ferte precor semper, quia semper egebimus illâ,
 Cæsaris offensum dum mihi Numen erit.
 Qui meritam ut nobis minuat, non finiat, iram,
 Suppliciter vestros quisque rogat Deos.

LIBER II. DE PONTO.

Elegia I. Ad Germanicum.

Lætitia triumphalis.

Argum. Triumphum Tiberii de Illyrico extollit, eoque gaudet sibi exilium tolerabilius factum ait. Germanicum appellat, etque similes triumphos ominatur.

Uc quoque Cæsarei pervenit fama triumphi,
 Languida quod fessi vix venit aura Noti.
 Nil fore dulce mihi Scythicâ regione putavi,
 Jam minûs hic odio est, quam fuit antè locus.
 Tandem aliquando pulsâ curarum nube serenum,
 Vidi, fortunæ verba dedique meæ.
 Nolit ut illa mihi contingere gaudia Cæsar,
 Velle potest cuivis hæc tamen una dari.
 Di quoque ut à cunctis hilaris pietate colantur,
 Tristitiam poni per sua festa jubent.
 Denique, quod certus furor est audere fateri,
 Hæc ego lætitiâ, si vetet ipse, fruar.
 Jupiter utilibus quoties rigat imbribus annos,
 Mistâ tenax segeti crescere lappa solet.
 Nos quoque frugiferum sentinus inutilis herba,
 Numen, & invitâ sæpè juvamus ope.
 Gaudia Cæsareæ mentis pro parte virili,
 Sunt mea, privati nil habet illa domus.
 Gratia fama tibi, per quam spectata triumphis,
 Incluso mediis est mihi pompa Getis.
 Indice te didici, nuper visenda coisse,
 Innumeras gentes ad ducis ora sui.
 Quæque capit latis immensum menibus orbem,
 Hospitiis Romam vix habuisse locum.
 Tu mihi narrâsti, cum multis lucibus antè;
 Fuderit assiduas nubibus Ausser aquas,
 Numine cælesti solem fulsisse serenum,
 Cum populi vultu conveniente die.
 Atque irâ victorem cum magnæ vocis honore,
 (a) Bellica laudatis dona dedisse viris.
 Claræque sumpturum pictas insignia vestes,
 Thure prius sanctis imposuisse focis.

Iustitiaeque sui castos placasse parentes,
 Illud, quod templum pectore semper habet.
 Quaque ierit felix adjectum pulvis omnem,
 Saxaque jactatis erubuisse rosis.
 Protinus argento veros imitantia muros,
 Barbara cum (b) fictis oppida lata viris.
 Fluminisque, & montes, & in altis proflua sylvas,
 Armisque cum telis in strue junctis suis.
 Deque triumphorum, quod sol incenderat, auro,
 Aurea Romani tecta fuisse fori.
 Totque tulisse duces, captivis addita collis
 Vincula, pene hostes quod scire esse fuit.
 Maxima pars hominum vitam, veniantque tolere,
 In quibus & belli summa, caputque fuit.
 Cur ego posse negem, minui tibi Caesaris iram,
 Cum videam mites hostibus esse Deos;
 Pertulit huc idem nobis, Germanice rumor,
 Oppida sub titulo nominis esse tui.
 Atque ea te contra nec muri moles, nec armis,
 Ne satis ingenia tuta fuisse loci.
 Dñi tibi dent annos, à te nam cetera sumes,
 Sint modò virtuti tempora longa tua.
 Quod precor, eveniet; sunt quaedam oracula vatum,
 Nam Deus optanti prospera signa dedit.
 Te quoque victorem Tarpeias scandere in arces,
 Lata coronatis Roma videbit equis,
 Maturusque pater (c) nati spectabit honores,
 Gaudia percipiens, quæ dedit antè suis.
 Jam nunc hæc à me juvenum bellorque, togæque
 Maxime, dicta tibi vaticinante nota.
 Hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
 Sufficiet nobis, si modò vita malis.
 Imbuero Sythicas, si non prius ipse sagittas,
 Abstuleritque feros hoc caput ense Getes.
 Quod si me salvo dabitur tua laurea templis,
 Omnia bis dices vera fuisse mea.

(a) *Bellica.* Armillas, hastas, torques, alique, quæ viatorum militum tribuebantur. (b) *Cum victis.* Simulacra argentea captorum oppidorum deferbantur. (c) *Nati.* Tibellus Germanici.

Elegia

Elégia II. ad Messalinum.

Implicatio. Patrocinii.

Argum. Rogat, monetque, ut volens coram epistola legat.
 Flagitat opem apud Cæsarem, tempusque idoneum capter, et
 ramentum cautione, ut ne sibi plus noceatur.

Ille domus vestra primis venerator ab annis,
 Pulsus ad Euxini Nalo sinistra freti;
 Mitit ab indomitis hanc, Messaline, salutem,
 Quam solitus præsens est tibi ferre, Getis.
 Hei mihi! si læto vultus tibi nomine non est,
 Qui fuit, & dubitas cetera perlegere.
 Perlege, nec mecum pariter mea verba relega,
 Urbe licet vestra versibus esse meis.
 Non ego concepi, si Pelion (a) ossa tulisset,
 Clara meâ tangi sidera posse manu;
 Nec non (b) Enceladi dementia castra secuti,
 In rerum dominos movimus arma Deos.
 Nec quod (c) Tydida temeraria dextera fecit.
 Numina sunt telis ulla petita meis.
 Est mea culpa gravis, sed quæ me perdere solum
 Ausa sit, & nullum majus adorsa nefas.
 Nève roges, quæ sit, stultam quam scripsimus artem,
 Innocuas nobis non fuit esse manus.
 Nil nisi non sapiens possum, timidusque vocari;
 Hæc duo sunt animi nomina vera mei.
 Esse quidem fateor, meritam post Cæsaris iram
 Difficilem precibus te quoque jure meis.
 Quæque tua est pietas in totum nomen Iuli,
 Te lædi, cum quis læditur, inde putas.
 Sed licet arma feras, & vulnera læva miniveris.
 Non tamen efficies, ut timeare mihi.
 Puppis (d) Achæmeniden Graium Trojana recepit.
 Profuit & (e) Myso Pelias hasta duci.
 Confugis interdum templi violator ad aram,
 Nec perere offensi Numinis horret opem.
 Dixerit hoc aliquis tutum non esse; fateamur,
 Sed non per placidas it mea navis aquas.

Tuta

Tuta petant alii fortuna miserrima nostra est,
 Nam timor eventus deterioris adest.
 Qui rapitur satis, quid præter fata requirit?
Sepè creat molles aspera spina resas.
 Qui rapitur spumante salo, sua brachia campi
 Porrigit ad spinas, duræque taxa manus;
 Accipitrem metuens pennis trepidantibus ales,
 Audet in humanos festa venire sinus.
 Nec se vicino dubitat committere testæ,
 Quæ fugit in festos territa cerva canes,
 Da precor accessum lachrymis mitissime nostris,
 Nec rigidam timidis vocibus obde forem.
 Verbaque nostra favens Romana ad Numina perfer
 Non tibi Tarpeio culta Tonante minus.
 Mandatique mei legatus suscipe causam,
 Nulla meo quamvis nomine causa tua est.
 Jam prope depositus certè, jam frigidus æger,
 Servatus per te, si modò servor, ero.
 Nunc tua pro rebus nitatur gratia lapsis,
 Principis æterni quam tibi præstat amor.
 Nunc tibi & eloquii nitor ille domesticus adsit,
 Quo poteras trepidis utilis esse viris.
 Vivit enim in nobis facundi lingua parentis,
 Et res hæredem repperit illa suum.
 Hanc ego, non ut me defendere tentet, adoro;
 Non est confessi causa tuenda rei.
 Non tamen excuses erroris origine factum,
 An nihil expediat tale movere, vide.
 Vulneris id genus est, quod cum sanabile non sit,
 Non contrectari tutius esse puto.
 Lingua sile, non est ultra curabile quidquam;
 Posse velim cineres obruere ipse meos.
 Sic igitur quasi me nullus deceperit error,
 Verba fac, ut vitæ, quam dedit ipse, fruatur.
 Cumque serenus erit, vultusque remiserit illos,
 Qui secum terras imperiumque movent.
 Exiguam ne me prædam finat esse Getarum,
 Dêrque solum miseræ mite, precare, fugæ.
 Tempus adest aptum precibus; valet ille, videtque
 Quas fecit vires, Roma valere tuas;

In

Incolumis conjunx sua pulvinaria servat;
 Promovet imperium filius Ausonium.
 Præterit ipse suos animò Germanicus annos,
 Nec vigor est (f) Drusi nobilitate minor.
 Adde nurus, neptésque pias, carósque nepotes,
 Cæteraque Augustæ membra valere domus.
 Adde triumphatos modò (g) Pæonas, adde quieti
 Subdita montanæ brachia Dalmatiæ.
 Nec dedignata est, abjectis Illyris armis,
 Cæsareum famulo vertice ferre pedem.
 Ille super carrum placidò spectabilis ore
 Tempora Phæbeâ virgine nexa tulit:
 Quem pia vobiscum proles comitavit euntem,
 Digna parente suo, nominibusque datis.
 Fratribus assimilis, quos proxima templa tenentes
 Divus ab excelso Julius æde videt.
 His Messalinus, quibus omnia cedere debent,
 Lætiæ primùm non negat esse locum.
 Quicquid ab his superest, venit in certamen amoris,
 Hac hominum nulli parte secundus erit.
 Hanc colit ante diem, per quam decreta merenti
 Venit honoratis laurea digna comis.
 Felices, quibus hos licuit spectare triumphos,
 Et ducis ore Deos æquiparante frui;
 At mihi Sauromatæ pro Cæsaris ore videndi,
 Terræque pacis inops, undaque victa gelu.
 Si tamen hæc audis, & vox mea pervenit istuc,
 Sit tua mutando gratia blanda loco.
 Hoc pater ille tuus primo mihi cultus ab ævo,
 Si quid habet sensus umbra deserta, petit;
 Hoc petit & frater, quamvis fortasse veretur,
 Servandi noceat ne tibi cura mei.
 Tota domus rogat hæc, nec tu potes ipse negare,
 Et nos in turbæ parte fuisse tæx.
 Ingenii certè, quod nos malè sensimus nros,
 Artibus exceptis, sapè probator eras.
 Nec mea, si tantùm peccata novissima demas,
 Esse potest domui vita pudenda tuæ.
 Sic igitur vestræ vigcant penatralia gentis,
 Curæque sit superis, Cæsaribusque tui.

Mitte

Mitte, sed iratum meritò mihi Numen adora,
 Eximar ut Scythici de feritate loci.
Difficile est, fateor, sed tendit in ardua virtus;
 Et talis meriti gratia major erit.
 Nec tamen Æthneus vasto Polyphemus in antro,
 Accipiet voces (h) Antiphanæve tuas;
 Sed placidus, facilisq; parens, veniæq; paratus,
 Et qui fulmineo sapè sine igne tonat.
 Qui cùm triste aliquid statuit, fit tristis & ipse,
 Cuique ferè panam funere, sua est.
 Victa tamen vitio est hujus clementia nostro,
 Venit & ad vires ira coacta suas.
 Qui quoniam patriâ toto sumus orbe remoti,
 Non licet ante ipsos procubuisse Deos.
 Quos colis, ad superos hæc fer mandata Sacerdos;
 Adde sed & proprias ad mea verba preces.
 Si tamen hæc tanta, si non nocitura putabis,
 Ignoscas: timeo naufragus omne fretum.

(a) *Pelion* Alludit ad Gigantes, qui Jovi bellum facturi hos montes sibi superposuere. (b) *Enceladi*. Gigantis omulium maximi, & Ducis æthiorum. (c) *Tydidæ*. Diomedis Tydei filii, qui in bello Trojano Venerem vulneravit. (d) *Achamenidem*. Fuit hic Ulyssis socius, & Trojanorum hostis, tamen in navem receptus ab Anchise Trojæ Rege, ne Cyclopum præda fieret. (e) *Myso*. Telepho Herculis filio Mysiæ Regis, ab Achillis hasta & vulnerato, & sanato. (f) *Drusi*. Fulvii Tiberii filius ex Agrippa. (g) *Pæones*. Pannonæ, Illyrici, ac Dalmatiæ confines. (h) *Antiphanes*. Lætkrigonum antropophagorum Rex.

Elegia III. ad Maximum.

Consuens amicitia in adversis.

Argum. Raram illo ævo, Maximi erga se fidem commendat, bonestum spectantis unice, nec cum fortuna animum mutantis. Patrem ejus edendorum carminum primum sibi auctorem fuisse, atque in Italia finibus, cùm exulatum irer, lachrymis profecurum. Gravis est, & pereloquens epistola.

Maxime, qui claris nomen virtutibus æquas;
 Nec sinis ingenium nobilitate premi.
 Culte mihi (quid enim status hic à funere differt?)
 Supremum vitæ tempus ad usque meæ.

Rem

Rem facis, afflictum non averfatus amicum,
 Quâ non est ævò rarior ulla tuò.
 Tu pe quidem dictu (sed si modò vera fateamur)
 Vulgus amicitias utilitate probat.
 Cura, quid expediat, prior est, quam quid sit bonestum
 Et cum fortuna statque, cadique fides
 Nec facile invenes, multis in millibus unum,
 Virtutem, præcium. qui putet, esse sui.
 Ipse decor recti, facti si præmia desint,
 Non movet, & gratis poenitet esse probum;
 Nil nisi quod prodest, carum est; en detrahe menti
 Spem fructus avidæ, nemo petendus erit;
 At reditus jam quisque suos amat, & sibi quid sit
 Utile, sollicitis computat articulis.
 Illud amicitiz quondam venerabile nomen
 Prostat, & in quæstu pro meretrice sedet.
 Quò magis admirror, non ut torrentibus undis
 Communis vitii te quoque labe trahit.
 Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est;
 Quæ simul intonuit, proxima quæque fugat.
 En ego non paucis quondam munitus amicis,
 Dum flavit velis aura secunda meis;
 Ut fera nimbofo tumuerunt æquora vento,
 In mediis lacerâ nave relinquitur aquis.
 Cùmque alii nolint etiam me nosse, fateri,
 Vix duo projecto trêsvæ tulistis opem.
 Quorum tu princeps, neque enim comes esse, sed auctor;
 Nec petere exemplum, sed dare dignus eras.
 Te nihil exacto, nisi nos peccâsse fatentem,
 Sponte suâ probitas, officiumque juvat;
 Judice te, mercede caret, per seque petenda est
 Externis virtus incomitata bonis.
 Turpe putas abjici, quia sit miserandus, amicum,
 Quòdque sit infelix, desinere esse tuum.
 Mitips est lasso digitum supponere mento,
 Mergere quàm liquidis ora natantis aquis.
 Cerne quid (a) Æacides post mortem præstet amico;
 Instar ad hanc vitam mortis habere puta.

Piri-

Pirithoum Theseus Stygias comitatur ad undas,
 A Stygia quantum mors mea distat aqua?
 Adfuit insano (b) juvenis Phocæus Orestis,
 Et mea non minimum culpa furoris habet;
 Tu quoque magnorum laudes admitte virorum,
 Ut facis, & lapsa, quam potes, affer opem.
 Si bene te novi, si, qui prius esse solebas,
 Nunc quoque es, atque animi non cecidère tui;
 Quò fortuna magis sàvit, magis ipse resistis;
 Utque decet, ne te vicerit illa, caves.
 Et bene ut pugnes, bene pugnas effi. it hostis;
 Sic eadem prodest causa, nocetque mihi.
 Scilicet indignum, juvenis rarissime, ducis,
 Te fieri comitem stantis in orbe Deæ.
 Firmus es, & quoniam non sunt hæc, qualia velles
 Vela regis quassæ qualiaunque ratis.
 Quæque ita concussa est, ut jam casura putetur,
 Restat adhuc humeris sulca carina tuis.
 Ira quidem prius fuerat tua iusta, nec ipso
 Lenior, offensus qui mihi jure fuit.
 Quique dolor pectus te igisset Cæsaris alti,
 Illum jurabas protinus esse tuum.
 Ut tamen audita est nostræ tibi cladis origo,
 Diceris erratis ingemuisse meis.
 Tunc tua me primum solari litera cæpit,
 Et læsum flecti spem dare, posse Deum.
 Movit amicitia tum te constantia longæ,
 Ante tuos ortas quæ mihi cæpta fuit.
 Et quòd eras aliis factus, mihi natus amicus,
 Quòdque tibi in cunis oscula prima dedi;
 Quòd, cum vestra domus teneris mihi semper ab annis
 Culta sit esse vetus nunc tibi cogor onus;
 Me tuus ille pater, Latia sacundia linguæ,
 Qui non inferior nobilitate fuit.
 Primus, ut auderem committere carmina famæ
 Impulit, ingenii dux fuit ille mei.
 Nec quòd sit primo nobis à tempore cultus,
 Contendo fratrem posse referre tuum.
 Te tamen ante omnes ita sum complexus, ut una
 Quolibet in casu gratia nostra fores.

Ulti-

Ultima me tecum vidit, mœstisque cadentes
 Excepit lachrymas Italæ ora genis.
 Cum tibi quærenti, num verus nuncius esset,
 Attulerat culpæ quem mala fama mæx;
 Iper confessum medius, dubiisque negantem
 Hærebam, pavidas dante timore notas.
 Exemploque nivis, quam molliat aquaticus Auster,
 Gutta per attonitas ibat oborta genas.
 Hæc igitur referens, & quod mea carmina prima
 Erroris veniâ posse latere vides;
 Respicias antiquum lapsis in rebus amicum,
 Fomentisque juvas vulnera nostra tuis.
 Pro quibus, optandi si nobis copia fiat,
 Tam bene pro merito commoda mille precor.
 Sed si sola mihi dentur tua vota, precabor,
 Ut tibi sit salvo Cæsare salva parens.
 Hæc ego, cum faceres altaria pinguis thure,
 Te solitum meminî prima rogare Deos.
 (a) *Æacides*. Achilles Patroclum interfectum intoleranter la-
 gei. (b) *Juvenis Phocæus*. Pylades, de quibus alibi dictum

Elegia IV. Ad Atticum.

Jucunda recordatio summæ familiaritatis.

Argum. *Attico veteris amicitia jucundos fructus in me-
 moriam revocat; sperat eum in eadem fide permanfurum,
 quod, ut faciat, hortatur.*

A Ccepe colloquium gelido Næsonis ab Istro,
 Attice, judicio non dubitate meo.
 Ecquid adhuc remanes memor infelicis amici?
 Deserit an partes languida cura suas?
 Non ita Dii mihi sunt tristes, ut credere possim;
 Fāsque putein, jam te non meminisse mei.
 Ante meos oculos præstò est tua semper imago,
 Et videor vultus mente videre tuos.
 Seria multa mihi tecum collata recordor;
 Nec data jucundis tempora pauca jociis.
 Sæpè citæ longis visæ sermonibus horæ;
 Sæpè fuit brevior, quam mea verba, dies.

H h

Sæpè

Szpe tuas venit factum modò carmen ad aures,
Et nova iudicio subdita Musa tuo est.
Quod tu laudabas, populo placuisse putabam;
Hoc pretium curæ dulce recentis erat,
Utque meus limâ rassus liber esset amici.

Non semel admonitu facta litura tuo est.
Nos fora viderunt pariter, nos porticus omnis,
Nos via, nos conctis curva theatra locis.
Denique tantus amor nobis, charissime, semper,
Quantus in (a) Æaciden Actoridenque fuit.
Non ego, si biberes securæ pocula Lethes,
Excidere hæc credam pectore posse tuo.
Longa dies citior brumali tempore, nòxque
Tardior hyberna solstitialis erit;
Nec babylon æstus, nec frigora Pontus habebit,
Calthæque Pæstanas vincet odore rosas;
Quàm tibi nostrarum veniant oblivia rerum,
Non ità pars fati candida nulla mei est.
Ne tamen hæc dici possit fiducia mendax,
Stultæque credulitas nostra fuisse, cavo.
Constantique fide veterem tueare fodalem;
Quà licet, & quantum non onerosus ero.

(a) Æacide. Acchille Æaci nepote, Nestoride, Antilocho
Nestora filio, Achilli inter familiares.

~~~~~

P. VIRGILII

M A R O N I S

ÆNEIDOS LIBER I.

Regimentum Libri I. Sex jam annos variè oberra-
verat Aneas Anchisæ, & Veneris filius, Trojanus
Heros pietate, ac fortitudine insignis, nempe ab
Junone nominis Trojanæ hoste acerbissima miserè
exagitatus. Anno tandem septimò è Sicilia in Italiam fato
sibi, suisque posteris promissam, instructa classe petebat. Nec
tamen litus adeò propinquum tenere licuit. Immissa per Ju-
nonem

nonem scvissima tempestate jactata, sparsaque classis agrè in
Lybia, seu Affrica oras evasit. Dido Regina, quæ hic novam
urbem Carthaginem adificabat, Veneris aribus conciliata, non
modò benignè acceptum Æneam omnibus rebus adjuvit, sed &
virutis, formæque præstantiâ capta amare accepit.

I. Præmissa brevi Musæ invocatione causæ irarum Junonis
in Troianos exponuntur.

Athena, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus (a) Lavinæque venit
Litora, multum ille & terris jactatus, & alto
Vi superùm, sævæ memorem Junonis ob iram;
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio, genus unde Latinum,
Albanique patres, atque alta moenia Romæ.
(b) Musa mihi causas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens regina Deûm, tot volere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantane animis cœlestibus ira?
Urbs antiqua fuit (c) Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinæque longo
Ostia, dives opum, studiisq; asperissima belli;
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse (d) Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit; hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant jam tum tenditque, fovetque.
Progeniem sed enim Trojanam à sanguine duci
Audierat, (e) Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late Regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ; sic volere Parcas
Id metuens, veterisque memor (f) Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat (g) Argis.
Nec dum etiam causæ irarum, sævique dolores
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Judicium (h) Paridis, spreteque injuria formæ;
Et (i) genus invisum, & rapti (k) Ganymedis honores,
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm, atque immitis Achillei,
Arcebat longè Latio: multosq; per annos
Errabant acti satis, maria omnia circum,

H h 2

Tanta

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
 Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant;
 Cùm Juno, æternum servans sub pectore vulnus,
 Hæc secum: Mene incepto desistere victam!
 Nec posse italiâ (l) Teucrorum avertere Regem?
 Quippe vector fatis. Pallâsne exurgere classem
 Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
 (m) Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
 Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
 Illum expirantem (n) transfixo pectore flammâ
 Turbine corripuit, scopulôque infixit acutô.
 Ast ego, quæ divûm incedo Regina, Jovisque
 Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
 Bella gero, & quisquam Numen Junonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?

(a) *Lavinia*. A Lavinio urbe, postmodum sic dicta. (b) *Musa*: Calliope heroici carminis Præses. (c) *Tyris*. Condita à Tyriis, cum Didonis profugis. (d) *Samo*. Samus ins. Junonis patria. (e) *Tyrias*. Carthaginem. (f) *Saturnia*. Juno. (g) *Argis*. Pro Agamemnone Rege Argivo. (h) *Judicium Paridis*. Inter tres Deas de forma arbitri. Is Trojanus fuit. (i) *Genus inroissum*. Trojanum. Hujus author Dardanes Jovis ex Electra pellice filius. (k) *Ganymedis*. Puer Trojanus loco Hebes filia Junonis, pocillator. (l) *Teucrorum*. Danaus Teueri in regno Trojano successor. (m) *Unius ob noxam*. Ob Cassandram ab Ajace Oilei filio in templo Palladis vitiatam. (n) *Illum expirantem*. Ajacem Pallas fulmine percussit, & naufragum scopulô allisit.

II. Junonis rogatu Æolus emissis è carcere ventis gravissimam tempestatem excitat, quâ Trojana classis forè laceratur.

Talia flammato secum Dea corde volutans,
 Nimborum in patriam loca fœta furantibus austris,
 Æoliam venit. Hic vasto Rex Æolus antro
 Lucentes ventos, tempestatésque sonoras
 Imperiò premit, ac vinclis, & carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure, montis
 Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce
 Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
 Nâ faciat, maria ac terras, cœlûmque profundum

Quippe

Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hæc metuens; molémque, & montes insuper altos
 Imposuit, Regémque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole, (namque tibi divûm pater, atque hominum Rex
 Et mulcere dedit fluctus & tollere ventos)
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 (a) Illos in Italiam portans, victósque Penates;
 Incute vim ventis submersâsque obrue puppes,
 Aut age diversas; & disjice corpora ponto.
 Sunt mihi his septem præstanti corpore Nymphæ;
 Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeam
 Conubio jungam stabili, propriâmque dicabo;
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.
 Æolus hæc contra: Tuus ô Regina, quid optes
 Explorare labor, mihi jussa capeßere fas est.
 Tu mihi, quodcunque hoc regni, tu sceptra, Jovemque
 Concilias; tu das epulis accumbere divûm,
 Nimborûmque facis, tempestatûmque potentem.
 Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuspide montem
 Impulit in latus; ac venti, velut agmine facti,
 Qua data porta, ruunt, & terras turbine perfiant.
 Incubère mari, totûmque à sedibus imis
 Unâ Eurûsque, Notûsque ruunt, crebérque procellis
 Africus, & vastos volvunt ad litora fluctus.
 Insequitur clamórque virûm, stridorque rudentum.
 Eripiunt subito naves cœlûmque, diémque
 Teucrorum ex oculis; Ponto nox incubat atra.
 Inroquere poli, & crebris micat ignibus æther;
 Præsentémque viris intentant omnia mortem.
 Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra;
 Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas,
 Talia voce refert: Otérque, quatérque beati,
 Quis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere! ô Danaûm fortissimè gentis
 (b) Tydide, menè Illiacis occumbere campis

Hh 3

Non

Non potuisse, tuâque animam hanc effundere dextra?
 Sævus ubi (c) Æacidæ telô jacet Hæctor, ubi ingens
 (d) Sarpedon; ubi tot (e) Simois correpta sub undis
 Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volvit.
 Talia jactanti stridens aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctumque ad sidera tollit.
 Franguntur remi, tum prora avertit, & undis
 Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendunt; his unda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit, furit æstus arenis.
 Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
 Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras,
 Dorsum immane mari summo; tres Eurus ab alto
 In brevia, & Syrtis urget, (miserabile visu;)
 Illuditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
 Unam, quæ Lycios, fidumque vehabat Orontem.
 Ipsi ante oculos ingens à vertice pontus
 In puppim ferit, excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput, ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
 Apparent rari nantes in gurgite vasto;
 Arma virum, tabulæque, & Troia gaza per undas.
 Jam validum Ilionei navem, jam fortis Acchata,
 Et qua vestus Abas, & qua grandævus Alethes,
 Vicit hyems, laxis lacerum compagibus omnes
 Accipiunt nimicam imbrem, rimisque fatiscunt.

a) Ilium. Troiam ab Ilo Rege sic dictam, in Italia suscitare parant. (b) Tydide. Diomede Tydei filio, à quo Æneas istu saxi propè interierat. (c) Æacide. Achilles Æaci filius. (d) Sarpedon. Jouis filius sortis, & procerus. (e) Simonis. Fluvius Trojadis.

III. Componit tempestatem Neptunus. Excendant in Africæ portu Trojani. Dum epulæ apparantur, septem cervos figit Æneas, atque in socios dividit, quos ad constantiam hortatur.

Interea magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
 Stagna refulsi vadis; graviter commotus, & alto
 Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
 Disiectam Æneæ toto videt æquore classem;
 Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.

Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ;
 Eurum ad se, Zephyumque vocat, dehinc talia satur;
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cœlum, terramque meo sine Numine ventî
 Miscere; & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego! sed motos præstat componere fluctus.
 Post mihi non simili poenâ commissâ luetis.
 Maturate fugam, Regique hæc dicite vestro;
 Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum, tenet ille immania saxa,
 Vestras, Eure, domos, illa se jactet in aula
 Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.
 Sic ait, & dicto citius timida æquora placat;
 Collectasque fugat nubes, solèque reducit.
 (a) Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
 Detrudunt naves scopulo, levat ipse tridenti;
 Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor;
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
 Ac, veluti magno in populo cum sæpè coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;
 Jamque faces, & saxa volant; furor arma ministrat,
 Tum pietate gravem, ac meritis si fortè virum quem
 Conspectere, silent; arrectisque auribus adsunt,
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor; æquora postquam
 Prospiciens genitor, cœloque innectus aperto
 Flebit equos, currumque volans dat lora secundo;
 Defessi Æneadæ, quæ proxima littora, cursu
 Contendant petere, & (b) Libyæ vertuntur ad oras.
 (c) Est in secessu longo locus, insula portum
 Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
 Hinc, atque hinc vastæ rupes, geminisque minantur
 In cœlum scopuli; quorum sub vertice late
 Equora tuta silent, tam sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum;
 Intus aquæ dulces, vivôque sedilia saxo
 Nympharum domus: hic fessas non vineula naves,

Ulla tenent; unco non adligat anchora morsu.
 Hæc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit jac magno telluris amore
 Egredi optatâ potiuntur Troës arenâ,
 Et sale tabentes artus in litore ponit.
 Ac primùm silici scintillam excudit (d) Achates,
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
 Tum Cererem corruptam undis, Cerealiâque arina
 Expediunt fessi rerum; frugis que receptas
 Et Torrere parant flammis, & frangere saxo.
 Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
 Prospectum latè pelago petit; Antea si quem
 Jactatum ventò videat (e) Phrygiâsque biremes,
 Aut (f) Capyn. aut celsis in puppibus arma Caiçi.
 Nam in conspectu nullam, tres litore cervos
 Prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur
 A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
 Constitit hic; arcumque manu, celerésque sagittas
 Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates;
 Ductorésque ipsos primùm, capita alta ferentes
 Cornibus arboreis sternit, tum vulgus, & omnem
 Miscet agens terris nemora inter frondea turbam.
 Nec prius abstitit, quam septem ingentia victor
 Corpora fundit humi, & numerum cum navibus æquet.
 Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerârat, (g) Acestes
 Litore (h) Trinacrio, dederâtque abeuntibus, heros
 Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet;
 O socii, (neque enim ignari sumus antè malorum)
 O passi graviores! dabit Deus his quoque finem.
 Vos & (i) Scyllæam rabiem, penitrusque sonantes
 Acestis scopulos; vos, & Cyclopea saxa
 Experti, revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite, forsan & hæc olim meminisse juvabit.
 Per varios casus, per tot discrimina rerum,
 Tendimus in latium; sedes ubi fata quietas
 Ostendunt, illic fas regna resurgere Trojæ.
 Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Talia

Italia voce refert; curisque ingentibus æger
 Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se prædæ accingunt, dapibusque fatunis;
 Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
 Pars in frustra secant, verubusque tremantia figunt;
 Litore aliena locant alii, flammâsque ministrant.
 Tum victu revocant vires, fasque per herbam
 Implentur veteris Bacchi, pinguisque farina.
 Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,
 Amisos longo socios sermone requirunt,
 Spemque, metumque inter dubii; seu vivere credunt;
 Sive extrema pati, nec jam exandire vocatos.
 Præcipuè pius Æneas, nunc acis Orontis,
 Nunc Amyci causam gemit, & crudelia secum
 Fata Lyci, fortèque Gyan, fortemque Cloanthum.

(a) *Cymorhœa*, & *Triron*. E neptuni familia (b) *Lybiæ*. Pro Africa. (c) *Est in secessu*. Elegans descriptio portus. (d) *Achates*. Unus omnium. Eoæ fidissimus, ac amicissimus. (e) *Phrygiæ*. Troja in Phrygia sita est. (f) *Capys*, *Caicus*, &c. Nomina sunt sociorum Æneæ. (g) *Acestes* Sicilia Rex, à quo humaniter, ac largiter habitus fuerat. (h) *Trinacrio*. Sicilia item à triangulari figura Trinacria dicitur. (i) *Scyllæam*. Nota est Scyllæ fabulæ.

IV. Venus Jovi conquecitur de perpetuis Junonis infestationibus. Quam solatur Jupiter, ac postquam multa fatorum arcana de Troium posteritate, Romulo, Romæque magnitudine aperuisset, missò Mercurio Pænorum animos Trojanis conciliat.

ET jam finis erat: cùm Jupiter æthere summo
 Despiciens mare velivolam, terrasque jacentes,
 Litoraque, & latos populos, sic vertice cæli
 Constitit, & Lybiæ defixit lumina regnis.
 Atque illum tales jactantem pectore curas,
 Tristitior, & lachrimis oculos suffusa nitentes,
 Adloquitur Venus: O qui res hominumque, Deumque,
 Æternis Regis imperiis, & fulmine terres,
 Quid meus Æneas in te comitere tantum,
 Quid Troës potuere? quibus tot funera passis,
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certè hinc Romanos olim, volventibus annis,
 Hinc fore doctores, revocato à sanguine Teucri,
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent

H h s

Polli-

Pollicitus. Quæ te, genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ tristisque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.
 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
 (a) Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare (b) Tímavi;
 Unde per ora novem casto cum murmure montis
 It mare proriptum, & pelago premit arva sonanti,
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum, & genti nomen dedit, armâque fixit
 Troja. Nunc placida compostus pace quiescit.
 Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus, infandum! amissis, unius ob iram
 Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?
 Olli subridens hominum fator, atque Deorum,
 Vultu, quod cœlum, tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natæ. Dehinc talia fatur:
 Parce metu, (c) Cytherea. Manent immota tuorum
 Fata tibi. Cernens urbem, & promissa (d) Lavini
 Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Ænean; neque me sententia vertit.
 Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet,
 Longius & volvens fatorum arcana movebo)
 Bellum ingens geret Italia, populósque feroces
 Contundet, morésque viris, & mœnia ponet;
 Tertia dum Latio regnantem viderit ætas,
 Ternâque transferint Rutulis hyberna subactis.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur (Ilus erat, dum res statit Ilia regno)
 Triginta magnos vol endis mensibus orbes
 Imperiâ explebit, regnûnque ab sede Lavini
 Transferet, & longam multâvi muniet Albam.
 Hic jam trecentum totos regnabitur annos
 Gente sub (e) Hestorea; donec (f) regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus

Romu-

Romulus excipiet gentem, Mavortia condet
 Mœnia, Romanósque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum, nec tempora pono;
 Imperium sinè fine dedi. Quin aspera Juno,
 Quæ mare nunc, terrâsque metu, cælûmque fatigat.
 Consilia in melius referet, mecûnque fovebit
 Romanos rerum Dominos, gentemque rogatam.
 Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
 Cùm domus (g) Assaraci (h) Phthiam, clarasque Mycenæ
 Servitûs premet, ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar,
 (Imperium Oceano, famam qui terminet astris)
 Iulius, à magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,
 Accipies securâ. Vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positis mitescent sæcula bellis.
 (i) Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt; diræ ferrô, & compagibus arctis
 Claudentur belli portæ. Furor impius intus
 Sæva sedens super arina, & centum vinctos ahênis
 Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
 Hæc ait: & (k) Maia genitum demittit ab alto;
 Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris; ne fâsi nescia Dido
 Finibus arceret. Volat ille per æra magnum
 Remigio alarum, ac Lybiæ citas adstirrit oris.
 Et jam jussa facit, ponuntque ferocia Pœni
 Corda volente Deo. Imprimis Regina quietum
 Accipit in Teucros animum, mentemque benignam

(a) Antenor. Qui cum Ænea Helenæ reddendâ necquidquam
 author fuerat. (b) Tímavi. Huius fontes sunt inter Aquileiam,
 & Tergestum, Liburnois, ne Illyris vicinas urbes. De eius ostiis,
 & situ, multum laborant Interpretes. (c) Cytherea. Venus. (d)
 Lavini mœnia. Primum à Trojanis in Latio conditum oppidum.
 (e) Hestorea. Trojana ab Hestore Æneæ affine. (f) Regina. Ilia
 Numitoris filia. (g) Domus Assaraci. Assaracus Trois filius, Æneæ
 avus. (h) Phthia Achillis patria. Mycenæ, Agamemnonis pa-
 tria, & regnum, Argivo iustum. (i) Cana fides. Sub Augusto
 velut aurea sæcula redibunt. (k) Maia genium. Mercurium.

V. Anxio

V. Anxio Æneas Venus apparet venatricis habitu, eumque Pœnorum, ac Didonis rebus edocet. Is vicissim quis sit, suosque casus narrare occipit. Illa contra classem salvam appulisse signat, disparet, & agnoscitur. Nebula involvit Æneam.

AT pius Æneas per noctem plurima volvens,
 Ut primum lux alma data est, exire, locosque
 Explorare novos, quas vento accefferit oras:
 Qui teneant (nam inculta vider) hominésne, feræne,
 Quærere constituit; sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
 Arboribus clausam circum, atque horrentibus umbris
 Occulit. Ipse uno graditur comitatus Achate,
 Bina manu latò crispans hastilia ferrò.
 Cui mater mediâ se se tulit obvia sylvâ,
 Virginis, os, habitumque gerens, & virginis arma
 Spartanz; vel qualis equos (a) Threïssa fatigat
 Harpalyce, volucrumque fugâ prævertitur Hebrum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
 Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
 Ac prior, heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
 Vidistis si quam hic errantem fortè sororum.
 Succinctam pharetrâ, & maculosâ tegmine lyncis,
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic venus, & veneris contra sic filius orsus;
 Nulla tearum audita mihi neque visa sororum,
 O (quam te memorem?) virgo. Namque haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat. O Dea! certè,
 An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix, nostrumque leves quæcunque laborem;
 Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
 Jactemur, doceas. Ignari hominumque, locorumque
 Erramus, ventò huc, & vastis fluctibus æli.
 Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
 Tum Venus: haud equidem tali me dignor honore;
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
 Purpureoque altrè furas vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem;
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

Imperium Dido, Tyriâ regit urbe profecta,
 Germanum fugiens. Longa est injuria, longæ
 Ambages, sed summa sequar fatigiam rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
 (b) Phœnicum; & magno miseræ dilectus amore,
 Cui pater intractam dederat, primisque jugâat
 Omnibus. Sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes,
 Quos inter medius venit furor. Ille Sichæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus aiorum
 Germanæ; factumque diu celavit, & ægram,
 Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis atollens pallida miris,
 Crudeles aras, trajectaque pectora ferrò
 Nudavit; cæcūque domūs scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam patriâque excedere suadet,
 Auxiliūque viæ, vetares tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus, & auri.
 His commota fugam Dido sociosque parabat.
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat; naves, quæ fortè paratæ,
 Corripiunt, onerantque aurò. Portantur avari
 Pigmalionis opes pelago. Dux femina facti
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem;
 Mercatūque solum, facti de nomine (c) Byrsam,
 Taurinò quantum possent circumdare tergò.
 Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris.
 Quove tenetis iter? Quærent talibus ille
 Suspendens, imòque trahens à pectore vocem;
 O Dea, si primâ repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborem;
 Ante diem clauso componet vesper Olympo.
 Nos trojâ antiquâ, si vestras fortè per aures
 Trojæ nomen iit, diversâ per æquora vectos
 Fortè sua Libycis tempestas adpulit oris.
 Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates

Classe veho mecum, famâ super æthera notus.
 Italiam quaro patriam, & genus ab Jove summo.
 Bis (d) denis Phrygium conscendi navibus æquor;
 Matre (e) Deâ monstrante viam, data fata secutus;
 Vix septem convulsâ undis Eurôque super sunt.
 Ipse ignotus, egens, Libyâ deserta peragro,
 Europâ, atque Asiâ pulsos. Nec plura querentem
 Passa Venus medio sic interfata dolore est;
 Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus, auras
 Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 Perge modò, atque hinc te Regina ad linina perfer.
 Namque tibi reduces socios, classemque relatam
 Nuncio, & in tutum versis aquilonibus actam;
 Nî frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice his fenos lætantes agmine (f) cygnos,
 Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
 Turbatat cœlò; nunc; terras ordine longo
 Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
 Ut reduces illi ludent stridentibus alis:
 Et cœu cinxere polum, cantûsque dedere;
 Haud aliter puppèsque tuæ; pubésque tuorum
 Aut portum tenet, aut plenò subit ostia velò.
 Perge modò, & quâ te ducit via, dirige gressum.
 Dixit, & avertens rosea cervice refulsit,
 Ambrosiæque comæ divinum verrice odorem
 Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,
 Et vera incessu patuit Dea. Ille, ubi matrem
 Agnovit, tali fugientem est voce secutus;
 Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
 Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
 Talibus inculat, gressumque ad mœnia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
 Et multo nebula circum Dea fudit amictu;
 Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
 Mollire moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Læta suas; ubi templum illi, centrûmque Sabæo
 Thure calent aræ, lentisque recentibus halant.

(a)

(a) *Troia*. Thracia Harpalice, captum à Getis patrem liberat.
 (b) *Phœnicum*. Tyrus in Phœnicia sita est. *Securus amorum*.
 Nihil misertus sororis, quæ Sichæum misere amârat. (c) *Byssa*.
 Ponicæ corium. (d) *Bis denis*. Viginti navibus. (e) *Mare Deâ*.
 Veneri. (f) *Cygni*. Quos Jovis ales Aquila persequatur, Augurium ex avibus.

VI. Septus nebula Æneas neminique visus miratur ædifican-
 tium Tyriorum lãbores; Urbem novem ingreditur, atque in Ju-
 nonis templo, Trojæ excisæ historiam auleis intextam stupens
 conspicit. Venit in templum Dido, quæ describitur. Supplex
 ad eam Ilionei, qui Æneæ socius erat, oratio.

CORripuere viam interea, quâ semita monstrat,
 Jamque ascendebat collem, qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque aspectat detupei arcus.
 Miratur molem Æneas, magnalia quondam;
 Miratur portas, strepitumque, & stata viarum.
 Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
 Molirique arcein, & manibus subvolvere saxa;
 Pars aptare locum testò, & Concludere sulcò.
 Jura, Magistratûmque legunt, sanctumque Senatum,
 Hic portus alii effodiunt; hic alta theatris
 Fundamenta locant alii, immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate novâ per florea rura
 Exercet sub sole labor; cùm gentis adultos
 Educunt fœtus; aut cùm liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas;
 Aut onera accipiunt venientium, aut agmine facto
 Ignavam fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymò fragrantia mella.
 O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
 Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
 Infert se septus nebulâ (mirabile dictu)
 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
 Lucus in urbe fuit mediâ lætissimus umbra,
 Quo primùm jactati undis & turbine Peni
 Effodere loco signum. quod regia Juno
 Monstrârat, caput acris equi. Sic nam fore bello
 Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junonis ingens Sidonia Dido

Conde-

Condebat, donis opulentum & Numine divæ;
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
 Æe trabes, foribus cardo stridebat ahenis,
 Hoc primum in luo nova res oblata timorem
 Leniit, hic primum Æneas sperare salutem
 Ausus, & afflētis melius confidere rebus
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 Reginam opperiens, dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificūque manus inter se, operūque laborem
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 Bellāque jam famā totum vulgata per orbem;
 (a) Atidas, Priamūque, & sævom ambobus (b) Acchill.
 Constitit, & lacrimans; Quis jam locus, inquit Achate
 Quæ Regio in terris nostri non plena laboris?
 En priamus! sunt etiam sua præmia laudi;
 Sunt lacrimæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
 Solve metus, feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait, atque animum picturā pascit inani
 Multa gemens, largōque humectat flumine vultum
 Namque videbat, uti bellantes Pergamā circum
 Hæc fugerent Graii, premeret Trojana juvenus
 Hæc Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc (c) Rhefi niveis tentoria velis
 Agnoscat lacrimans; primò quæ prodita somno
 Tydides multā vastabat cæde cruentus,
 Ardentesque avertit equos in castra, prius quam
 Pabula gustassent Trojæ, Xanthūque bibissent.
 Parte aliā fugiens amissis (d) Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis, currūque hæret resupinus inani,
 Lora tenens tamen, huic cervixque, eomæque trahuntur
 Per terram, & versâ pulvis inscribitur hastâ.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
 Crinibus (e) Iliades passis peplūque ferebant
 Suppliciter tristes, & tunicæ pectora palmas.
 Diva solo fixos oculos averſa tenebat.
 Ter circum Ilicos raptaverat Hectora muros,
 Exanimūque aurō corpus vendebat Achilles.
 Tum verò ingentem genitum dat pectore ab imo;

Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
 Tendentēque manus Priamum conspexit inermes.
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Eoāsque acies, & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet.
 Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
 Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Domi stupet, obtutūque hæret defixus in uno;
 Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
 Incessit, magnâ juvenum stipante catervâ.
 Qualis in (f) Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
 Exeret Diana choros; quam mille secutæ
 Hinc, atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
 Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes;
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi, regnisque futuris.
 Tum foribus divæ mediâ testudine templi,
 Septa armis, solioque altè subnixa recedit.
 Jura dabat, legesque viris; operūque laborem
 Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat;
 Cū subitò Æneas concursu accedere magno
 Anthea (g) Sergestūque videt, fortēque Cloanthum,
 Teucrorūque alios; ater quos æquore turbo
 Dispulerat; penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus inani
 Latitiâque, metūque avidi conjungere dextas
 Ardebant, sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant; & nube cavâ speculantur amissi,
 Quæ fortuna viris; classē quo litore linqunt;
 Quid veniant, cunctis nam lecti navibus ibant,
 Orantes veniam, & templum clamore petebant.
 Postquam introgressi, & coram data copia sandi;
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cepit:
 O Regina! novam cui condere Jupiter urbem,
 Iustitiâque dedit gentes frænare superbas.
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,

Oramus; prohibe infandos à navibus ignes,
 Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
 Non nos aut ferro Libyos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, (h) Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis; atque ubere gleba;
 Oenotrii (i) coluere viri, nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit.
 Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada cæca tulit, penitusque procacibus austris,
 Pèrque undas, superante salo, pèrque invia saxa
 Dispulit, huc pauci vestris adnavimus oris.
 Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara mo-
 Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.
 Bella cient, primæque vetant consistere terræ,
 Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
 At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.
 Rex erat Æneas nobis, quò justior alter
 Nec pietate fuit, nec bellò major, & armis.
 Quem si fata virum servant, si vespicitur aurâ
 Ætheriâ, neque adhuc crudelibus occubat undis;
 Non metus, officio nec te certasse priorem
 Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
 Armæque, Trojanòque à sanguine clarus (k) Acestes.
 Quassatam ventis liceat subducere classem,
 Et sylvis aptare trabes, & stringere remos.
 Si datur Italiam, sociis & Rege recepto,
 Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.
 Sin absumpta salus, & te pater optime Teucrum,
 Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli,
 At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
 Unde huc advecti, Regemque petamus Acesten.
 Talibus Ilioneus, cuncti simul ore fremebant
 Dardanidæ.
 Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur;
 Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
 Res dura, & regni novitas me talia cogunt

Moliri,

Moliri, & latè fines custode rueri.
 Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem,
 Virtutesque, virosque, aut tanti incendia belli?
 Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni;
 Nec tam averlus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
 Sen vos Hesperiam magnam Saturniæque arva,
 Sive (l) Erycis fines, Regemque optatis Acesten;
 Auxiliò tutos dimittam, opibusque juvabo.
 Vultis & his mecum pariter confidere reguis?
 Urbem quam statuo, vestra est, subducite naves.
 Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque utinam Rex ipse Noto compulsus eodem
 Adforet Æneas! equidem per litora certos
 Dimittam, & Libyæ lustrare extrema jubebo;
 Si quibus cictus sylvis, aut urbibus errat.
 (a) Attidar, Agamemnonem, & Menelaum Atrei filios. (b)
 Secum ambobus Priamo ut hosti, Agamemnoni quem ut am-
 lum occidere volebat. (c) Rhesi. Rex Thracum, qui auxilium
 Trojanis venerat; verum cum diffiderent Trojani ante urbem ca-
 stra metatus à Diomede, & Ulysse caditur. (d) Troilus. Priami
 filius. (e) Iliades. Fœminæ Trojanæ. (f) Eurota. Mons est in
 Laconia. (g) Ambræ, Sergestum, Obloantius, Ilioneus, &c. nomi-
 na sociorum Æneæ. (h) Hesperiam. Italiam. (i) Anotrii. Æno-
 tria item dicta fuit Italia. (k) Acestes. Siciliæ Rex. (l) Erycis.
 Eryx mons Siciliæ.

VIII. Nebulâ dissipatâ, Regina pro tanta humanitate gra-
 tias habet Æneas; à qua hospitio perbenignè accipitur, &
 cum sociis, magnis donis cumulatur. Vicissim Æneas Dido-
 ni munera mittit.

Ilis animum arrecti dictis, & fortis Achates,
 Et pater Æneas, jam dudum erumpere nubem
 Ardebant. Prior Ænean compellat Achates:
 Nate Deâ, quæ nunc animo sententia surgit?
 Omnia tuta vides: classem, sociosque receptos.
 Unus adest; medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum; dictis respondent cætera matris.
 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
 Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
 Restitit Æneas, claræque in luce refulsit,
 Os, humerosque Deo similis; namque ipse decoram.
 Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ

II 2

Purpu-

Purpureum, & latus oculis adflarat honores.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum Pariùsve lapis circumdatur aurò.
 Tum sic Reginam alloquitur, cunctisque repente
 Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
 Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
 O sola infandos Trojæ miserata labores,
 Quæ nos, reliquias Danaum, terræque, marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 Urbe, domò socias. Grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido; nec quidquid ubique est
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem,
 Dî tibi, si qua pios respectant Numina, si quid
 Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti,
 Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa, polus dum sydera pascet;
 Semper honos, noménque tuum, laudésque manebunt
 Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 Ilioneâ petit dextrâ, lavâque Serestam;
 Post alios, fortémque Gyan, forténque Cleanthum.
 Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido;
 Casu deinde viri tanto, & sic ore locuta est;
 Qui te, nate Deâ, per tanta pericula casus
 Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
 Tûne ille Æneas, quem Vardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygiæ genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem (a) Teucrum memini Sidona venire.
 Finibus expulsum patriis, nova regna petentem,
 Auxiliò Beli. Genitor tum (b) Belus opimam
 Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanæ, noménque tuum, Regésque Pelasgi.
 Ipse hostis (c) Teucros insigni laude ferebat,
 Sèque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
 Quare agite, ô tectis juvenes, succedere nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores,
 Jactatam, hæc demum voluit consistere terrâ.

Non

Non ignara mali miseris succurrere disco.
 Sic memorat. Simul Ænean in regia ducit
 Tecta; simul divum templis indicit honorem.
 Nec minùs interea sociis ad litora mittit
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum
 Terga suum, pingues centum cum manibus agnos
 Munera, lætitiâque Dei.
 At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur, mediùsque parant convivia tectis.
 Arte laboratæ vestes, ostrôque superbò;
 Ingens argentum mensis, cælatâque in auro
 Fortia facta patrum, series longissima rerum,
 Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
 Æneas (neque enim patrius consistere mentem
 Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem,
 Ascanio ferat hæc; ipsûmque ad mœnia ducat.
 Omnis in Ascanio chari stat cura parentis
 Munera præterea; Iliacis crepta ruinis,
 Ferre jubet; pallam signis aurôque rigentem,
 Et circumtextum crocò velamen acanthò,
 Ornatus Argivæ Helenæ; quos illa Mycenis,
 Pergama cum peteret, inconcessòsque Hymenæos,
 Extulerat, inatris (d) ledæ mirabile donum.
 Præterea, sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
 Maxima natarum Priami, collòque monile
 Baccatum, & duplicem gemmis, aurôque coronam.
 Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.

(a) *Teucrum*. Telamonis fratrem, qui quoddam ejus ad Trojam casu necem ultus non fuerat, à parte non receptus sidonem exulatum abiit. (b) *Belus*. Pater Didonis. (c) *Teucros*. Fuit alter Teucer, Scamandri, & Idææ filius, vetustissimus Trojæ Rex. (d) *Ledæ*. Mater Helenæ.

VIII. Venus Cupidini mandat, ut Ascanii pueri speciem indutus patrem adeat, ac Didoni blandiatur. His illa blanditiis capta savo Æneæ amore exstuat.

AT Cytherea novas artes, nova pectore versat
 Consilia: ut faciem mutato, & oia Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furem
 Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.

Ii 3

Quippe

Quippe domum tunc et ambigam, Tyriósque bilingues.
 Urit atrox Juno, & sub noctem cura recurrit.
 Ergo his aligerum dictus addatur Amorem:
 Nate, mea vires, mea magna potentia solus,
 Nate, patris summi qui tela (a) Typhoea temnis,
 Ad te confugio, & supplex tua Numina posco.
 Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
 Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sapere dolore,
 Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur:
 Vocibus & vereor, quò se (b) Junonia verant
 Hospitia. Haud tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
 Reginam meditor, ne quo se Numine mutet:
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
 Qui facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
 Regius accitu cari genitoris ad urbem
 Sidoniam puer ire parat; mea maxima cura,
 Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojæ.
 Hunc ego sopitum somno, super alta (c) Cythera,
 Aut super Idalium sacratâ sede recondam;
 Ne qua scire dolos, mediûsve occurrere possit.
 Tu faciem illius noctem non amplius unam
 Falle dolo, notos pueri puer indue vultus;
 Ut, cum te gremio accipiet latissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyxum,
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspire ignem, fallâsque venenò.
 Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
 Exiit; & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Irrigat, & forum gremio Dea tollit in altos
 Idaliæ lucos; ubi inollis amaracus illum
 Floribus & dulci aspirans complectitur umbra.
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabat Tyriis, duce latus Achate.
 Cum venit, aulæis jam se Regina superbis
 Aurea composuit spondâ, mediâque locavit.
 Jam pater Æneas, & jam Trojana juvenus

Con-

Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
 Dant famuli manibus lymphas, Cerecunque canistris
 Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Quinquaginta intus tamulæ, quibus ordine longo
 Curi penum struere, & flammis adolere penates.
 Centum alia, totidémque pares ætate ministri,
 Qui lapibus mensas onerent, & pocula ponant.
 Nec ion & Tyrii per limina lata frequentes
 Convenere, toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum,
 Flagrantesque Dei vultus, simulatâque verba,
 Pallamque, & pictum crocœo velamen acantho.
 Præcipue infelix, pesti devota futura
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phœnissa, & puero pariter, donisque movetur.
 Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem;
 Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret; & interdum gremio fovet, inscia Dido,
 Insideat quantus miseræ Deus. At memor ille
 Matris (d) Acidaliæ, paulatim abolere (e) Sichæum
 Incipit, & vivo tentat prævertere amore
 Jam pridem resides animos, desuetâque corda.
 Postquam prima quies epulis mensæque remotæ;
 Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Attra; dependent lychni laquearibus aureis
 Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
 Hic Regina gravem gemmis, aurôque poposcit,
 Implevitque merò, pateram; quam Belus, & omnes
 A Belo solii. Tum facta silentia tectis;
 Jupiter, (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
 Hunc latus Tyriisque diem, Trojâque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno,
 Et vos ô cætum Tyrii celebrate faventes.
 Dixit, & in mensa laticum libavit honorem,
 Primâque libato summo tenus attingit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitâus. Ille impiger hausit

Ii 4

Spu-

Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
 Pōst alii proceres. Citharā crinitus lōpas
 Personat auratā, docuit quem maximus (f) Atlas.
 Hic canit errantem lunam, solisque labores;
 Unde hominum genus, & pecudes; unde imber, & igitur,
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminōsque Triones;
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obster.
 Ingeminant plausus Tyrii, Troēsque sequuntur.
 Nec non & vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longūmque bibeat amorem;
 Multa super Priamo rogans, super Hectore multi;
 Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis;
 Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Aclilles.
 Immo age, & à prima, dic, hospes, origine nobis
 Insidias, inquit, Danaūm, casusque tuorum,
 Errorēque tuos. Nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris, & fluctibus ætas.

(a) *Typhoea*. Fulmina, quibus Jupiter Typhoeam stravit. (b) *Junonia hospitia*. Carthagine Juno præcipue colebatur. (c) *Cythera, Idalius*. Montes Veneri sacri. (d) *Acidalia*. Venus ab Acidalio fonte Boeotia, ipsi sacro. (e) *Sichæum*. Amorem Sichæi mariti. (f) *Atlas*. Astronomiæ Magister.

P. VIRGILII
 MARONIS
 ÆNEIDOS LIBER II.

1. Trojæ interitum Didoni describit Æneas: nempe post decennii obidionem Græcos simulato discessu cum classe se in Tenedo Insula occultasse. Effusus inde Trojanos, & de ingenti, quem in litore reliquerant equo variè disputasse. Laocoontem Sacerdotem perdendæ molis auctorem fuisse.

Conticuit omnes, intentique ora tenebant.
 Inde toto pater Æneas sic orsus ab alto:

Infan-

Infandum, Regina, jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
 Ernerint (a) Danaï: quæque ipse miserrima vidi,
 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, (b) Dolopūmve, aut duri miles Ulyssæi
 Temperet à lacrymis! & jam nox humida cælo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem;
 Quamquam animus meminisse horret, luctūque refugit,
 Incipiam. Fracti bellō, fatisque repulsi
 Ductores Danaūm, tot jam habentibus annis,
 Instar montis equum divina Palladis arte
 Ædificant, sectaque intexunt abiete costas.
 Votum pro reditu simulant. Ea fama vagatur.
 Huc delecta virum fortiti corpora furim
 Includunt cæco lateri, penitusque cavernas
 Ingentes, uterūque armato milite complent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima formā
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
 Nunc tantum sinus, & statio malè fida carinis;
 Huc se, provecti, deserto in litore condunt.
 Nos abiisse rati, & vento petiisse (c) Mycenæ.
 Ergo omnis longo solvit se (d) Teucra luctu;
 Panduntur portæ, juvat ire, & Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles;
 Classibus hic locus, hic acie certare solebant.
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur, equi primūque (e) Thymætes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari;
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferabant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis;
 Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ibi ante omnes. magnā comitante catervā
 Laocoön (f) ardens summa decurrit ab arce;

li 5

Et

Et procul, ô miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis auctores hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulysses?
 Aut hoc in nostros fabricata machina muros;
 Inspectura domos, venturâque desuper urbi,
 Aut aliquis latet error. Equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit. Stetit illa tremens, utriusque recusâ
 Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata Deûm, si mens non lava fuisset,
 Impulerat ferrô Argolicas fœdare latebras;
 Trojâque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

(a) *Danaï*. Argivi à Danao Rege ita dicti. (b) *Dolosum*, *Myrmidonum*. Theſſaliæ populi sunt. Achillem in bellum Trojanum aſſectati. (c) *Myceani*. In patriam, unde venerant rediſſe. (d) *Teueria*. Trojanum regnum. (e) *Thymetes*, *Capys*. Primores Trojanî. (f) *Laocœon*. Vates, & Apollinîs Sacerdos.

II. Sinon de industria capiendum se præbet, Palamedis à Græcis lapidari affinem se & amicum, ab Ulyſſe, aliis que gravissimè divexatum, ideoque profuisse mentitur.

Ecce manus juvenem interca post verga revinctum
 Pastores magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidæ; qui se ignotum venientibus ultro,
 Hoc ipsum ut strueret, Trojâque aperiret Achivis,
 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
 Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
 Undique visendi studio Trojana juvenus
 Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
 Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
 Disce omnes.
 Namque, ut conspectu in medio turbatus inermis
 Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit;
 Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
 Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
 Cui neque apud Danaos usquam locus, & super ipsi
 Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine possunt,
 Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis

Impe-

Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
 Quidve ferat, memoret, quæ sit fiducia capto
 (Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.)
 Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcumque) fatebor,
 Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
 Hoc primum. Nec, si miseram Fortuna Sinonem
 Fluxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
 Fando aliquid si fortè tuas pervenit ad aures
 (a) Belidæ nomen Palamedis, & inclita famâ
 Gloria; quem falsâ sub prodicione Pelasgi
 Infantem, infando indicio, quia bella vetabat,
 Demisere neci; nunc cassam lumine lugent.
 Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,
 Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regnumque vigeat
 Consiliis; & nos aliquod noménque, decusque
 Gessimus. Invidia postquam fallacis Ulyſſei
 (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
 Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum infantis mecum indignabar amici.
 Nec tacui demens, & me, fors si qua tulisset,
 Si patrios unquam remeâſſem victor ad Argos,
 Promissi ultorem, & verbis odia aspera movi.
 Hinc mihi prima mali labe; hinc semper Ulyſſes
 Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
 In vulgum ambignas, & querere conscius aura.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro.
 Sed quid ego hæc autem nequiquam ingrata revolvo?
 Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos,
 Idve audire sat est; jam dudum sumite pœnas.
 Hoc (b) Ithacus velit, & magno mercentur (c) Atridæ.

(a) *Belidæ*. Neptunus ex Amymone Beli filia Nauplium suscepit patrem Palamedis illius, qui ex invidia prodicionis ab Ulyſſe accusatus à Græcis ad Trojam faxis obrutus fuit. (b) *Ithacus*. Ulyſſes Ithacæ regulus. (c) *Atrides*. Atrei filii Agamemnon, & Menelaus gavifuri de aëa morte.

III. Causam infectionis tantæ roganti Priamo respondet Sinon, Græcos sæpe ab infelice obsidione abitum meditato, à Calchante vate reſcitatos, oraculum Apollinîs nescio quod edente; infelicem

felicem fore reditum nisi ut in Aulide Iphigeniam, ita num
Græci sanguinis aliquem immolarent; se vero Ulyssis artibus
victimam destinatum, fugâ vitam servasse.

Tum verò ardemus scitari, & querere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
Prosequitur pavitans, & fido pectore fatur;
Sæpè fugam Danaï Trojâ cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.
reciscentque utinam! sæpè illos aspera ponti
Interclusit hyems, & terruit Austër euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, totæ sonuerunt æthere nimbî.
Suspensî Eurypylum scitatum oracula Phæbi
Mittimus. Ique adytis hæc tristitia dicta reportat;
Sanguine placâstis ventos, & (a) virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras;
Sanguine quærendi reditus, animæque litandum
Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupere animis, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor; eni fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios; quæ sint ea Numina Divûm
Flagitat. Et mihi jam multi crudele caneant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rompit vocem, & me destinat aræ.
Adfensere omnes; & quæ sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitum conversa tulere.
Jam ne dies infanda aderat; mihi sacra parari,
Et falsâ fruges, & circum tempora vittæ.
Fripui (fareor) letho me, & vincula rupi;
Limosque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces natos, exoptatunque parentem;
Quos illi fors ad pœnas oh nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.

Quòd

Quòd te, per superos, & conscia Numina veri,
Per, si qua est, quæ restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantum; miserere animi non digna ferentis.

(a) *Virgine cæsa.* Iphigenia Agamemnonis fuit; ex oraculo
immolanda, nisi cervam Diana substituisse. Nec enim ante
pessileniam, & tempestates desitura, nec Trojam navigandi
copiam fore vates dixerat.

IV. Scitanti bus quid immanis Equus sibi veller, respondit
Sinon: Græcis post furtò creptum Palladium nihil ob infensam
Minervam prosperè cessisse, persuasusque à Calchante, nisi Argis
reveherent simulacrum, Trojam capi non posse. Interim ad eam
placandam, hunc equum tanta mole fabricasse, ne in urbem in-
duci posset. Si enim induceretur, in fati esse, ut vidtores Tro-
jani Græciam ipsam occuparent.

His lachrymis vitam damus, & miserefcimus ultro.
Ipse viro primus manicas, atque arcta levare
Vincula jubet Priamus, dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos,
Noster eris, tibi que hæc edisere vera roganti.
Quòd molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat, ille dolis instructus & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas;
Vos æterni ignes, & non violabile vestrum
Tector nomen, ait: vos aræ, ensèque nefandi,
Quos fugi, vittæque Deûm, quas hostia gessi,
Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua regunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modò promissis mancas, servatæque serves
Troja fidem; si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, & cæpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit; impius ex quo
(a) Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
Fatale adgressi sacrato avellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corruptæ sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi divæ contingere vitas;

Ex

Ex illo fluere, ac retrò sublapſa referri
 Spes Danaûm; fractæ vires averſa Deæ mens.
 Nec dubiis ea ſigna dedit (b) Tritonia monſtris.
 Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
 Luminibus flammæ arrectis, ſaluſque per artus
 Sudor iit; tærq; ipſa ſolo (mirabile dictu)
 Emicuit, parvâmq; ferens, haſtâmq; trementem.
 Extemplò tentanda fugâ canit æquora Calchas;
 Nec poſſe Argolicis exſcindi (c) Pergama telis,
 Omnia ni reperant Argis, Numênque reducant;
 Quod pelago, & curvis ſecum avexere carinis.
 Et nunc, quod patrias vento petière Mycenæ,
 Arma, Deôſque parant comites, pelagôque remeſſo
 Improviſi æderunt ita digerit omnia Calchas,
 Hanc pro Palladio moniti, pro Numine læſo
 Effigiem ſtatuerè; neſas quæ triſte piaret.
 Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
 Roboribus textis, cælôque educere juſſit;
 Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
 Neu populum antiqua ſub religione tueri.
 Nam ſi veſtra manus violâſſet dona Minervæ,
 Tum magnum exitium (quod Diſi priùs omen in ipſum
 Convertant) Priami imperio, Phrygiûſque futurum.
 Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
 Ultro Aſiam magno (d) Pelopea ad mœnia bello
 Venturam. & noſtros ea fata manere nepotes.
 Talibus inſidiis perjurique arte Sinonis
 Credita res, capr'q; dolis, lachrym'ſque coactis,
 Quos neque Tydides, nec (e) Lariffæus Achilles,
 Non anni domuère decem, non mille carinæ.

(a) Tydides. Diomedes Tydei filius, & Ulyſſes per canales in templum ſuggreſſi Palladium ſarati ſunt. (b) Tritonia. Agnomen Minervæ, quod ad Tritonium lacum, ſeu paludem primum innotuerit. (c) Pergama. Arx eſt Trojæ. (d) Pelopeia. Peloponneſia à Pelope primo Rege ſic dicta Peninſula. (e) Lariffæus. Lariffa Theſſaliz urbs eſt Phthiæ Ulyſſis patriæ vicina.

V. Laocoon Sacerdos, qui primus Equum haſtæ impaſtu tenſit, à duobus colubris unâ cum duobus filiis interimitur. Id miraculum Sinonis mendaciis fidem fecit.

Ille aliud majus miſeris, multôque tremendum
 Ohjicitur magis, atque improvida pectora turbat.
 Laocoon ductus Neptuno forte ſacerdos
 Solennes taurum ingentem maſtabat ad aras
 Ecce autem gemini Tenedo tranquilla per alta,
 (Horreſco referens) immenſis orbibus angues
 Incumbunt pelago, paritèrque ad littora tendunt;
 Pectora quorum inter fluctus arreſta, jubæque
 Sanguineæ exſuperant undas; pars cætera pontum
 Pone legat, ſinuântque immenſa volumine terga.
 Fit ſonitus, ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diſſugimus viſu exſanguis, illi agmine certo
 Laocoonta petunt; & primum parva duorum
 Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
 Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
 Poſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
 Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus; & jam
 Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
 Terga dati ſuperant capite, & cervicibus altis.
 Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
 Perſuſus ſanie vittas, atrôque venenò;
 Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit.
 Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
 Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
 At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
 Effugiunt, lævæque petunt Tritonidis arcem;
 Sub pedibusque Deæ, clypeiſque ſub orbe teguntur.
 Dum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Inſinuat pavor; & ſcelus expendiſſe merentem
 Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robor
 Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
 Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandâque divæ.
 Numina conclamant.

VI. Trojani per muros ſuos dirutos Equum multo labore invehunt. Sub veſperum alvò per Sinonem reſeratâ Græci Ducem, militèſque proſiliunt, accurrit item, quæ ſe Tenedi hæſenus tenebat Græca clafſis. Hectoris umbra dormientem Æneam excitat.

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
 Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
 Intendunt, scandit fatalis machina muros,
 Fœta armis; pueri circum, innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæque minans illabitor urbi.
 O Patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
 Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores, cæcique furore,
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 Tunc etiam fatis aperit (a) Cassandra futura
 Ora Dei iussu, non unquam credita Teucris,
 Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, festâ velamus fronde per urbem,
 Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
 Involvens umbrâ magnâ terramque, poldmque,
 Myrmidonumque dolos; fusi per mœnia Teucris
 Conticuere; sopor fessos complectitur artus.
 Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedos, tacitæ per amica silentia lunæ,
 Littora nota petens; flammæ cûm regia puppis
 Extulevat; fatisque Deûm defensûs iniquis,
 Includos claustra Sinon; illos patefactus ad auras
 Reddit equus, lætisque cavo se robore promunt.
 (b) Theſſandrus, Sithenélusque duces, & dirus Ulyſſes
 Demissum lapsi per funem, Athamásque, Thoásque,
 Pelidésque Neoptolemus, primisque Machaon,
 Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus,
 Inradunt urbem somnô, vinôque sepultam.
 Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
 Tempus erat, quô prima quies mortalibus ægris
 Incipit, & dono divûm gratissima serpit
 In somnis, ecce ante oculos mœstissimus (c) Hec̃tor
 Visus adeste mihi, largosque effundere fletus,
 Raptatus bigis, ut quondam, atorque cruento

Pulve-

1 Pulvere, p̃erque pedes trajectus lora tumentes.
 1 Hei mihi, qualis erat! quantum inutatus ab illo
 1 Hec̃tore; qui redit exuvias indutus Achillei,
 1 Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 1 Squallentem barbam, & con retos sanguine crines,
 1 Vulnerâque illa gerens, quæ circum plurima muros
 1 Acecepit patrios, ultro flens ipse videbar
 1 Compellare virum & ñcetas expromere voces;
 1 O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teu rûm,
 1 Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hec̃tor ab oris
 1 Expectate venis? ut te post multa morum
 1 Funera, post varios hominumque, urbisque labores
 1 Defessi aspiciamus! quæ causa indigna serenos
 1 Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 1 Ille nihil, nec me querentem vana moratur;
 1 Sed graviter gemitus ino de pectore ducens;
 1 Heu ruge, nate deâ, tēque his, ait, eripe flammis.
 1 Hostis habet muros; ruit alto à culmine Troja.
 1 Sat Parræ, Priamôque datum, si Pergama dextra
 1 Defendi possent, etiam hæc defenſa fuissent.
 1 Sacra suôſque tibi commendat Troja Penates;
 1 Hos cape fatorum comites, hæc mœnia quære,
 1 Magna pererrato statues quæ denique ponto.
 1 Sic ait, & manibus vittas, Vestânque potentem,
 1 Eternûmque adytis effert penetralibus ignem

(a) *Cassandra*. Priami filia, vates; cujus tamen vaticiniis fides nunquam habita fuerat. (b) *Theſſandrus*, &c. Nomina Græcorum Ducum. (c) *Hec̃tor*. Hec̃tor Patroclô victo Achillis quibus usus erat arma detraxerat; postmodum ab Achille interfectus, atque bis circa Trojam raptatus fuerat.

VII. Jam magna Trojæ pars in flammis erat, cûm Æneas collecta sociorum manu, etſi Panthus conclamata omnia di eret, in medios Græcos fertur, Androgeum interfecit, Cassandra viâculis eripit.

Diverſo interea miſcentur mœnia luſtu;
 Et magis atque magis, quanquam ſecreta parentis
 Anchizæ domus. arbor bûſque obiecta receſſit,
 Clareſcunt ſonitus, armorûmque ingruit horror.
 Excitior ſomno & ſummi faſtigia tecti

Pulve-

Kk

Aſcen.

Ascensu supero, atque arrectis auribus adsto.
 In segetem veluti cum flamma furentibus aultris
 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
 Sternit agros, sternit fata lata, boumque labores;
 Præcipitesque trahit sylvas, stupet infans alto
 Accipiens sonitum saxi de verice pastor.
 Tum verò manifesta fides, Danaumque patescunt
 Insidiæ, jam Desphobi dedit ampla ruinam
 Vulcano superante, domus; jam proximus ardet
 Ucalegon; Sigea igni freta lata relucet.
 Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
 Arma amens capio, nec sat rationis in armis;
 Sed glomerare manum bellò, & concurrere in arcem
 Gum focis ardent animi, furor, iraque mentem
 Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis,
 Ecce autem telis (a) Panthus elapsus Achivum,
 Panthus Otrides, arcis, Phæbique sacerdos,
 Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem
 Ipse trahit, cursuque amens ad littora tendit.
 Quò res summa locò Panthu, quam prendimus arcem?
 Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddidit;
 Venit summa dies; & ineluctabile tempus
 Dardaniæ fuimus Troës; fuit Ilium, & ingens
 Gloria Teucrorum, ferus omnia Juppiter Argos
 Transtulit, incensâ Danai dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in mœnibus adsistans
 Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet
 Insistans, portis alii bipatentibus adsunt,
 Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
 Obsedere alii telis angusta viarum
 Oppositi, stat ferri acies mucrone cornusco
 Stricta, parata neci; vix primi pælia tentant
 Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt.
 Talibus Otriadæ dictis, & nomine divum
 In flammis, & in arma feror; quò tristis Erinny,
 Quò fremitus vocat, & sublatu ad æthera clamor.
 Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
 Iphitus; obliti per lunam Hypanisque, Dymásque,
 Se lateri agglomerant nostro; juvenisque Coræbus

(b) Mygdæ.

(b) Mygdonides illis ad Trojam fortè diebus
 Venerat, insano Cassandra incensus amore;
 Et genor auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
 Infelix, qui non spontæ præcepta furentis
 Audierat.
 Quos ubi confertos audere in prælia vidi;
 Incipio super his: Juvenes fortissima frustra
 Pectora, si vobis audentem extrema cupido
 Certa sequi; quæ sit rebus fortuna videtis.
 Excessere omnes adytis aris que relictis
 Dis, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
 Incensæ; moriamur, & in media arma ruamus,
 Una salis victis, nullam sperare salutem.
 Sic animis juvenum furor additus, inde lupi cœu
 Raptores atra in nebula quos improba ventris
 Exegit cæcos rabies catulique relictis
 Faucibus expectant fœcis; per tela, per hostes
 Vadimus haud dubiam in mortem; mediæque tenemus
 Urbis iter, nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet, aut possit lachrymis æquare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
 Plurima pèrque vias sternuntur inertia passim
 Corpora, pèrque domos & religiosa Deorum
 Limina, nec soli pœnas dant sanguine Teucris;
 Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
 Victoræque cadunt Danai, crudelis ubique
 Junctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
 Primus se Danaum magna comitante carerva,
 Androgeos offert nobis, socia agmina credens
 Infans, atque ultrò verbis compellat a ricis;
 Festinate viri, nam quæ tam fera moratur
 Degnities? alii rapiunt incensâ feruntque
 Pergama; vos celsis nunc primùm à navibus itis?
 Dixit, & ex templò (neque enim responsa dabantur
 Irida satis) sensit medios delapsus in hostes;
 Obstupuit, retròque pedem cum voce repressit.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit

Kk 2

Attol-

Attolentem iras, & cærule colla tumentem.
 Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis & circumfundimur armis;
 Ignarosque loci passim, & formidine captos
 Stergimus. Adspirat primo fortuna labori.
 Atque hic successu exultans, animisque Coræbus,
 O socii, quæ prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
 Metemus clypeos, Danaûmque insignia nobis
 Aptemus. *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?*
 Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypeique insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensen.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Læta facit; spoliis se quisque recentibus armat.
 Vadimus inmixti Danaïs haud Numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conferimus; multos Danaûm demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves & littora cursu
 Fida petunt; pars ingentem formidine turpi
 Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil inviris fas quemquam fidere divi!
 Ecce trahebatur passis Priameia virgo
 Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ,
 Ad cælum tendens ardentia lumina frustra;
 Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciera furiata mente Coræbus,
 Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.

(a) *Pantbus*. Otrei filius. (b) *Mygdonides*. Mygdonis filius,
 qui extremis jam rebus Trojam venerat, Sponsam Cassandram ab-
 ducturus.

VIII. Cedendum denique fuit Ænez, & sociis. Priami regia
 post acrem defensionem occupatur à Pyrho Achillis filio, qui &
 Neoptolemus dicitur.

Hic primum ex alto delubri culmine telis
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
 Amorurum facie, & Graiarum errore iubarum.
 Tum Danaï gemitu, atque ereptæ virginis ira

Undi-

Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
 Adversi rupro ceu quondam turbine venti
 Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & latus Eois
 Eurus equis, stridunt sylvæ, sævitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam si quos obscura nocte per umbram
 Fodimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
 Apparent, primi clypeos, mentitæque tela
 Agnoscunt, atque ora sonò discordia signant.
 Illicet obruimur numero, primosque Coræbas
 Penelci dextrâ, divæ armipotentis ad aram,
 Procumbit; cadit & Ripheus, iustissimus unus
 Qui fuit in Tencris, & servantissimus æqui.
 Diis aliter visum. Pereunt Hypanisque, Dymasque,
 Confixi à sociis; nec te rua plurima, Panthu,
 Labente pietas, nec Apollinis insula texit.
 Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ulla
 Vitavisse vices Danaûm, & si fata fuissent,
 Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde
 Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus ævo
 Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi,
 Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
 Hic verò ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
 Bella forent, nulli tota morentur in urbe;
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad testæ ruentes
 Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
 Herent parietibus; scalæ, postelsque sub ipsos
 Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistris
 Protecti objiciunt; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra turres, ac testæ domorum
 Culmina convellunt (his se, quando ultima cernunt
 Ex rema jam in morte parant descendere telis)
 Anratæque trabes, veterum decora alta parentum,
 Devolvunt. Alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores; has servant aginine densò.
 Instanti animi, Regis succurrere testis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere victis.

Kk 3

Limen

Limen erat, cœcæque fores, & pervius usus
 Tectorum inter se Priami, potestque relictū
 A tergo infelix, qua se, dum regna manebant
 Sæpius Andromache ferre in comitata solebat
 Ad socros, & avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis; unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
 Turrim in præcipiti stantem, summisque sub astra
 Eductam testis, unde omnis Troja videri,
 Et Danaum solitæ naves, & Achaica castra,
 Aggressi ferrò circum, qua summa labantes
 Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
 Sedibus, impulsimisque. En lapsa repente ruina
 Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina latè
 Incidit. Ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
 Telorum interea cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
 Exultat telis, & luce coruscus athena.
 Qualis ubi in laem coluber mala gramina pastus
 Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
 Nunc positus novus exuviis, nitidusque juvena,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trifidulis.
 Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
 Armiger Anthomedon; una omnis Scyria pubes
 Succedunt testis, & flammæ ad culmina jactant.
 Ipse inter primos correptâ dura bipenni
 Limina perumpit, postesque à cardine vellit
 Æratos; jamque excisa trabe firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, & atria longa patescunt;
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum.
 Armatosque vident stantes in limine primo.
 At domus interior gemitu, miseròque tumultu
 Miscetur, penitusque cavæ plangoribus ædēs
 Fœmineis ululant. Perit aurea lydera clamor.
 Tum pavida testis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, neque ipsi

Custo.

Costodes susterre valent. Labat ariete crebro
 Janus, & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus primosque trucidant
 Immissi Danaï, & latè loca milite complent.
 Non se, aggeribus ruptis cum spumeus annis
 Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
 Cæde Neopoleum geminosque in limine Atreidas;
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
 Sanguine sædantem, quò ipse sacraverat, ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbaries postes auro, spoliisque superbi
 Procubuerunt. Tenent Danaï, qua deficit ignis.

IX. Pyrrhus Priamum Regem ne quidquam se defendere tentantem ante ipsas aras interficit. Quò visò Æneas irâ exarsit
 Helenam occidere parabat, nisi Veneris matris admonitu Anchisæ
 Patris, Creusæ conjugis, & Julo filio magis prospiciendum, fatisque
 parendum existimasset.

Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
 Urbis ubi captæ casum, convulsæque vidit
 Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem;
 Arma diu senior deserta tremantibus ævo
 Circumdat nequidquam humeris, & inulite ferrum
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nodisque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
 Hic Hecuba & natæ nequequam altaria circum,
 Præcipientes, atra cœu tempestate columbæ,
 Condensæ, & divum amplexæ simulacra sedebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit; quæ mens tam dira, miserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit,
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget; non si ipse meus nunc adforet Hector.
 Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes
 Aut moriêre simul. Sic oræ effata recepit
 Ad se se. & sacra longævum in sede locavit,

Kk 4

Ecce

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela per hostes
 Porticibus longistugit, & vacua atria lustrat
 Sæcius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, jam jamque manu tenet, & premit hasta.
 Ut tandem ante oculos evasit, & ora parentum,
 Concidit, ac multo vitæ cum sanguine fudit.
 Hic Priamus, quauquam in media jam morte tenetur,
 Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis
 Dis si qua est cælo pietas, qua talia cures,
 Persolvant grates dignas, & præmia reddant
 Debita, qui nati coram me cernere lethum
 Fecisti, & patrios sedasti funere vultus.
 At non ille satum quo te mentiris, Achilles
 Talis in hoste fuit Priamo; sed jura, fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque ex sanguine sepulchro
 Reddidit Hectorum, mæque in mea regna remisit
 Sic satus senior, telumque imbelles sine ictu
 Conjecit; raucum quod protinus ære repulsum,
 Et summo elypei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrhus. Referes ergo hæc, & nuntius ibis
 Pelidæ, genitori illi mea tristitia facta,
 Degeneremque Neoptolemium narrare trementem
 Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
 Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati,
 Implicisque comam lævâ, dextrâque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenus addidit enses.
 Hæc finis Priamifatorum; hic exitus illum
 Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa videntem
 Pergamæ; tot quondam populis, terrisque superbum
 Regnatorem Asia, jacet ingens littore truncus,
 Avulsamque humeris caput, & sine nomine corpus,
 At me tam primum sævus circumstitit horror;
 Obstopui: subiit chari genitoris imago
 Ut Regem æquævum crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem, subiit deserta Creusa,
 Et direpta domus, & parvi casus Iuli.
 Respicio, & qua sit me circum copia lustris.

Deservire omnes desessi, & corpora saltu
 Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
 Jamque adeo super unus eram, cum limina Vestæ
 Se vantem, & tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida (a) aspicio; dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
 Illa sibi infestos everfa ob Pergamæ Teucros,
 Et pœnas Danaum, & deserti conjugis iras
 Permetuens, Trojæ, & Patriæ communis Erinnyæ.
 Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat.
 Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
 Ulicis patriam, & sceleratas lunnere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenæ
 Aspiciet, partoque ibit Regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
 Iliadum turba & Phrygiis comitata ministris?
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanum toties sudavit sanguine litus?
 Non ita, namque etsi nullum memorabile nomen
 Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merces
 Landabor pœnas; animumque explessè juvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiassè meorum.
 Talia jactabam, & furcata mente ferebar;
 Cum mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
 Obtulit, & pura per noctem in luce resulsi
 (b) Alma parens, confessa Deam: qualisque videri
 Cœlestis & quanta solet; dextrâque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore;
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 Non prius aspicias, ubi fessum ætate parentem
 Ligneris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
 Aescaniusque puer? quos omnes undique Grajæ
 Circum errant acies! & nî mea cura resistat,
 Jam flammæ tolerint, inimicus & hausit ensis.
 Non tibi Tyndaridis facies invisâ (c) Lacaræ;
 Culpatusve Paris, verum inclementia diis
 Hæc evertit opes, sternitque à culmine Trojam.

(Aspice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
Jussa time, neu præceptis parere recula)
Hic, ubi disiectas moles, avulsæque saxa
Saxa vides, mixtæque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnæque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem
Erui, hic Juno (d) Scæas saxissima portas
Prima tenet, sociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.

Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit nimbo effulgens & Gorgone sæva,
Ipse (e) pater Danaïs animos, viræque secundas
Sufficit, ipse Deos in Dardania suscitât arma,
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam ahero, & tutum patrio te lumine sistam,
Dixerat: & spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicæque Trojæ
Numina magna Deum.

(a) Tyndaridem. Helenam Tyndari filiam habitam. (b) Alma
parens. Venus. (c) Lacanæ Menelaus Helenæ maritus Sparta;
seu Lacedæmonis Rex erat. (d) Scæas. Portæ, quibus ad Scæum
Promontorium itur. (e) Ipse Pater. Jupiter.

X. Anchisen Patrem ad fugam hortatur Æneas. Ille verò:
sibi mortem operiri certum, consuleret sibi cum suis filius. Ita-
que rursus in arma, mediæque hostes ruebat, nisi Creusæ ux-
oris lachrymis precibusque reterentis fuisset. Subinde vident pue-
ruli Juli caput innoxiam flammam collucere; quin stellam lucidam
viam ad Idam montem signare: Quibus omnibus motus Æneas
per medios ignes patrem humeris effert, Iulum manu ducens,
Creusæ sequi jussit.

TUIN verò omne mihi visum considerare in ignes
Iliam & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti summis antiqua in montibus ornum,
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Ernere agricolæ certatim; illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Vulneribus donec paulatim evicta supremum

Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam;
Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior, dant tela locum, flammæque recedunt.
Atque ubi jam patriæ perventum ad limina sedis
Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primùmque petebam;
Abnegat excisâ vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. Satis una superque
Vidimus excidia, & capta superavimus urbi.
Sic ô, sic positum adfati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam, miserebitur hostis,
Exuviasque petet, facilis jactura sepulchri,
Jam pridem invisus divis, & inutilis annos
Demoror; ex quo me divim pater, atque hominum Rex
Fulminis adflavit ventis, & contigit igni.
Italia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lachrymis, conjuxque Creusa,
Ascaniusque; omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, satoque urgenti incumbere veller.
Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et sedet hoc animo, perituraque addere Trojæ
Teque, tuosque jurat; patet isti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natem ante ora patris, patrem qui obruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius inactatos sanguine cernam?
Arma viri, ferte arma; vocat lux ultima victos,
Reddite me Danaïs: finite instaurata revivam

Conge-

Prælia,

Prælia, nunquam omnes hodie moriemur inulti.
 Hic terræ accingor rursus, clypeoque sinistram
 Insertabam aptans, meque extra tecla ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in lamine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat lulum;
 Si peritorus abis, & nos rape in omnia tecum;
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primum tutare domum, cui parvus Iulus,
 Cui pater & conjux quondam dilecta relinqor?
 Talia vociferans gemitu testum omne replebat;
 Cùm subitum, dictaque oritur mirabile monstrum.
 Namque manus inter, mæstorumque parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Iuli
 Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
 Excutere, & sanctos extinguere fontibus ignes.
 At pater Anchises, oculos ad sidera latus
 Extulit, & cælo palmas cum voce retendit:
 Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos; hoc tantum, & si pietate meremur,
 Da deinde auxilium pater atque hæc omnia firma.
 Vix ea fatus erat senior, subitòque fragore
 Innotuit lævum, & de cælo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multa cum luce creurit.
 Illam, summa super labentem culmina testis,
 Cernimus Idæam claram se condere sylvam,
 Signantemque vias; tum longo limite sulcos
 Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant.
 His verò victus genitor se tollit ad auras,
 Adfaturque Deos, & sanctum sidus adorat.
 Jam jam nulla mora est, sequor, & quæ ducitis, adsum.
 Dis patrii servate domum, servate nepotem;
 Vestrum hoc augurium, victorūque in Numine Troja est.
 Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
 Dixerat ille; & jam per mœnia clarior ignis
 Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
 Ergo age, chare pater, cervici imponere nostræ;
 Ipse subibo humeris, nec me labor ille gravabit;

Quo res cunque cadent, unum & commune periculum.
 Una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
 Sit comes, & longè servet vestigia conjux.
 Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
 Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
 Desertæ Cereris, juxtaque antiqua cupressus;
 Religione patrum multos servata per annos.
 Hanc ex diverso sedem venienus in unam.
 Tu genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
 Me, bello è tanto digressum & cæde recenti,
 Attrectare nefas; donec me flumine vivo
 Abluero.
 Hæc fatus, latos humeros, subjunctaque colla
 Veste super, fulvique internor pelle leonis;
 Succedoque oneri. Dextra se parvus Iulus
 Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis;
 Pone subit conjux. Ferimur per opaca locorum.
 Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
 Nunc omnes terrent auræ; sonus excitat omnis
 Suspensum, & pariter comitique, onerique timentem.
 Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
 Evasisse viam; subitò cùm creber ad aures
 Visus adesse pedum sonitus; genitorque per umbram
 Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.
 Ardentes clypeos, æra atque micantia cerno.

(a) *Neptunia Troja.* A Neptuno, & Apolline ædificata.

XI. Inter eundem Æneas Creusam uxorem nescio quo casu
 amittit, redit ad eam per medias flammæ eam quæsitum, cujus nem-
 pe jam casæ umbra viro apparet, multaque futura prædicit.
 Hic mihi nescio quod trepido male Numen amicum
 Confusam eripuit mentem. Namque avia cursu
 Dum sequor, & nota excedo regione viarum;
 Heu misero conjux fatone erepta Creusa
 Substitit, erravitne via, seu lassæ resedit,
 Incertum; nec post oculis est reddita nostris;
 Nec prius amissam respexi, animumque reflexi.
 Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam

Quo

Veni-

Venimus. Hic denum coelestis omnibus una
 Desuit; & comites, natumque, virumque fefellit,
 Quem non inculavit amens hominumque, Deorumque?
 Aut quid iam eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium Anchisemque patrem, Teucrosque Penates
 Commendo sociis, & curva valle recondo;
 Ipse urbem repeto, & tingor fulgentibus armis.
 Stat casus, renovare omnes, omnemque reverti
 Per Trojam; & rursus caput objectare perialis.
 Princi pio muros, obscuraque limina portæ,
 Quagressum extuleram repeto; & vestigia verto
 Observata sequor per noctem, & lumine lustrō.
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
 Inde domum, si fuit pedem, si foris tulisset,
 Me refero. Irucrant Danaï, & tectum omne tenebant.
 Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
 Volvitur; exsuperant flammæ, furit æstus ad aures.
 Procedo, & Priami sedes, arcemque reviso.
 Et jam porticibus vacuis Junonis aëlo
 Custodes lecti Phoenix, & dirus Ulysses
 Prædam adservabant. Huc undique Troja gaza
 Incensis erepta adytis, menlaque Deorum,
 Crateresque auro solidi, captivæque vestis
 Congeritur. Pueri, & pavidæ longo ordine matros
 Stant circum.
 Ausus quin etiam voces jactare per umbram
 Implevi clamore vias, inæstusque Creusam
 Nequequam ingenitans iterumque, iterumque vocavi,
 Quærenti, & tectis urbis sine fine furenti,
 Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos, & notâ major imago.
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Tum sic adfari, & curas his demere dictis:
 Quid tantum insano juvat indulgere delori?
 O dulcis conjux! non hæc sine numine divum
 Eveniunt. Nec te hinc conitem asportare Creusam
 Fas, aut ille finit superi regnator Olympi.
 Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
 Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius, arva

Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
 Illic res læta, regnumque, & Regia conjunx
 Pa ta tibi; lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
 Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve superbas
 Aspiciam, aut Grajis servitum matribus ibo
 Dardanis, & divæ veneris natus.
 Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
 Jamque vale, & nati serva communis aihorem.
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, multa volentem
 Dicere deseruit, tenuesque recessit in auras.
 Ter coratus ibi collo dare brachia circum;
 Ter frustra compressa manus effugit imago.
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Sic denum socios consumptâ nocte reviso.
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 Invenio admirans numerum; matresque virosque,
 Collectam exsilio pubein, miserabile vulgus;
 Undique convênere, animis, opibusque parati;
 In quascunque velim pelago deducere terras.
 Jamque jugis summa, surgebat Lucifer Idæ,
 Ducebátque diem; Danaïque obsessa tenebant
 Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, & sublato montem genitore petivi.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBRI ALIQUOT

A. P. JOSEPHO JUVENCIO

S. J. EXPURGATI.

I.

OPERIS PROPOSITIO.

Chaos, & orbis incunabula.

IN nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora, Dii cœptis (nam vos mutastis & illas)
Aspirate meis; primâque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.
Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos; rudis, indigestaque moles,
Nec quicquam, nisi pontus iners congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina (a) Titan,
Nec nova crescendo reparabat cornua (b) Phebe,
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus
Ponderibus librata suis; nec brachia longo
Margine terrarum porrexeat (c) Amphitrite.
Quaque erat & tellus, illic & pontus, & aër;
Sic erat instabilis tellus, inabilis unda,
Lucis egens aër; nulli sua forma manebat,
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
Frigida pugnant calidæ, humentia siccis,
Mollia cum duris sine pondere habentia pondus,

(a) *Titan.* Sol, Hyperionis, unius è Titanibus, filius. (b) *Phæbe.*
Luna, phæbi soror. (c) *Amphitrite.* Uxor Neptuni, sumitur pro mari.

II.

II.

*Evolvitur, Chaos. Elementa suis quæque locis
componantur.*

HANC DEUS, & melior litem natura diremit.
Nam cœlo terras, & terris abiecit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aëre cœlum.
Quæ postquam evolvit, cœcôque excivit acervo:
Dissociata locis concordia pace ligavit,
Ignea convexi vis, & sine pondere, cœli
Lunivici, luminâque locum sibi legit in arce:
Proximus est aër illi levitate, locoque;
Densior, his tellus, elementâque grandia traxit,
Et pressa est gravitate sui: circumfluit humor.
Ultima possedit, solidumque coëcivit orbem,
Sic, ubi dispositam, quisquis tuit ille Deorum,
Congeriem secuit, sectâque in membra redegit;
Principio terram, ne non aqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
Tum freta disfluit, rapidisque tumescere ventis
Jussit, & ambitæ circumdare littora terræ.
Addidit & fontes, & stagna immensa lacusque;
Fluminâque obliquis cunxit declivia ripis,
Quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsa:
In mare perveniunt partim; campoque recepta
Liberioris aquæ, pro ripis littora pulant.
Jussit & extendi campos, subfidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.

III.

Zonæ, & Venti,

IU TQUE DUX DEXTRA CÆLUM, TOTIDEMQUE SINISTRA
Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu;
Nix tegit alta duas: totidem inter utramque locavit,
Temperiemque dedit, mista cum frigore flamma,

Poëta.

LI

Im.

Imminet his ær, qui quanto est pondere terræ,
 Pontere aquæ; levior; tanto est onerosior igne.
 Illic & nebulas, illic consistere nubes
 Jussit, & humanas motura tonitura mentes,
 Et cum fulminibus facientes frigora ventos.
 His quoque non passim mundi fabricator habendum
 Aera permisit: vix nunc obstititur illis,
 Cum sua quisque regat diverso flamina tractu,
 Quin laniant mundum: tanta est discordia fratrum.
 Euræ ad Auroram, (a) Nabathæaque regna recessit
 Persidis, & radiis juga subdita matutinis:
 (b) Vesper, & occiduo quæ littora sole tepescunt,
 Proxima sunt Zephyro: Scythiam, septemque (a) triones
 Horrifer invasit Boreas: contraria tellus
 Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab Austro:
 Huic superimposuit liquidum, & gravitate carentem
 Æthera, nec quicquam terrenæ fœcis habentem.

(a) Nabathæa. pars est Arabiæ ad mare rubrum. (b) Vesper. Stella Veneris cum apparet post solis occasum. (c) Scythia. triones Ad polum Arcticum septem sunt stellæ quæ plaustrum binis junctum repræsentant, qui veteribus triones vel triones.

IV.

Ornatur cælum astris, tellus animantibus.

Homo conditur.

Vix ita limitibus disceverat omnia certis:
 Cum, quæ pressa diu massâ latuere sub ipsâ,
 Sidera exaperunt toto effervere cælo.
 Non regio foret ulla suis animalibus orba,
 Astra tenent creste solum, formæque Deorum:
 Cesserant nitidis habitandæ piscibus undæ:
 Terra feras cepit: volucres agitabilis ær.
 Sanctius his animal, mentisque capacius altæ,
 Decrat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
 Natus homo est: sive hunc divino semine fecit
 Ille opifex rerum, mundi melioris origo;
 Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
 Æthere, cognati retinebat semina cæli:

Quam

Quam satus (a) Japeto mistam fluvialibus nudio
 Finxit in effigiem moderantùm cuncta Deorum;
 Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
 Os homini sublime dedit, cœlùmque tueri
 Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.
 Sic modo quæ fuerat rudis, & sine imagine, tellus
 Induit ignotas hominum conversa figuras.

(a) Japeto. Prometheus Japeti filius, hominis & Iuto satus.

V.

Quatuor mundi ætates. Prima aurea. Secunda
 argentea.

Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
 Sponte sua, sine lege, fidem, rectumque colebat,
 Pœna, metusque aberant, nec verba minantia fixo
 Ære ligabantur, nec supplex turba timebat
 Iudicis ora sui: sed erant, sine iudice, tuti,
 Nondum cæsa suis, peregrinum ut viseret orbem,
 Mentibus, in liquidas pinus descenderat undas:
 Nullaque mortales, præter sua littora, norant.
 Nondum præcipientes cingebant oppida totæ;
 Non tuba directi, non aris cornua flexi,
 Non galeæ, non ensis erat: sine militis usu
 Mollia securæ pe agebant omnia gentes.
 Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
 Sautia vomeribus, per se dabat omnia tellus;
 Contentique cibis nullo cogente creatis,
 Arbuteos fœtus, montanæque fraga legebant,
 Cornaque, & in duris hærentia mora rubetis
 Et, quæ deciderant patula (a) Iovis arbore, glandes,
 Ver erat æternum pl. eid. e. e. entibus auris
 Mulebant Zephyri natos sine semine flores,
 Mox etiam fruges tellus inarata terebat:
 Nec renovatus ager gravidis caneat arstis.
 Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant:
 Flavæque de viridi stillabant illice mella.
 Postquam, Saturno tenebrosa Tartara misso,
 Sub Jove mundus erat: subistque argentea proles,

L 1 2

Aure

Auro deterior, fulvo pretiosior ære:
 Jupiter antiqui contraxit tempora veris;
 Perque hyemes, æstusque, & inæquales autumnos,
 Et breve ver, spatii exegit quatuor annum.
 Tum primum hieci ætæ fervoribus ustus
 Canduit, & ventis glacies adstricta pependit;
 Tum primum subiere domos; domus antra fuerunt.
 Et densi frutices, & junctæ cortice virgæ
 Semina tum primum longis (b) Cerealia sulcis
 Obruta sunt, pressique jugo gemuere juvenci.

(a) Jovis arbore. Quercu. Hæc Jovi sacra. (b) Cerealia. Triticea. Ceres inventrix frumenti.

VI.

Ætas ærea, ac ferrea. Gigantes Cælo, ac Superis bellum inferunt.

Tertia post illam successit æhenea proles,
 Savior ingenius, & ad horrida promptior arma,
 Non scelerata tamen: de duro est ultima ferro.
 Protinus irrupit venæ pejoris in ævum
 Omne nefas: fugere pudor, verūque, fidēsque:
 In quorum subiere locum, fraudēsque dolique,
 Insidiæque, & vis, & amor sceleratus habendi.
 Vela dabat ventis, nec adhuc bene noverat illos
 Navita: quæque diu steterant in montibus altis,
 Fluctibus ignotis insultavere carinæ.
 Communemque prius, cen lumina solis, & auras
 Cautus humum longò signavit limite mensor.
 Nec tantum sægetes, alimentaque debita dives
 Poscebatur humus; sed itum est in viscera terræ,
 Quasque recondiderat, Stigiisque admoverat umbris,
 Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
 Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
 Proderat: prodit bellum, quod pugnat utroque;
 Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
 Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
 Non focer à genero: fratrum quoque gratia rara est:
 Imminet exicio vir conjugis, illa mariti:

Luri-

Lurida terribiles miscent aconita novercæ:
 Filius ante diem patrios inquit in annos;
 Victa jacet pietas; & virgo cæde madentes
 Ultima cælestium terras (a) Astræa reliquit.
 Neve foret terris securior arduus æther,
 Afflâsse ferunt regnum cæleste (b) Gigantes.
 Atque congestos transisse ad sidera montes.
 Tum pater omnipotens missò perfregit Olympum
 Fulmine, & excussit subjectum Pelion Ossæ.
 Obruta mole suâ cum corpora dira jacerent,
 Perulsam multò natorum sanguine terram
 Immaduisse ferunt, calidumque animâsse cruorem:
 Et, ne ulla fore stirpis monumenta manerent,
 In faciem vertisse hominum: sed & illa propago
 Contemptrix Superum, sævæque avidissima cædis,
 Et violenta fuit: scires è sanguine natam.

(a) Astræa. Dea, Jukitiæ Præses. (b) Gigantes, seu Titanes, Titanis Filli, qui Saturni Frater. (c) Olympum. Mons Macedoniæ altissimus. quem à Gigantibus impositum tradunt Thesalia montibus Pelio, & Ossæ.

Jupiter convocat Superos. Via Lactea.

VII.

Quæ Patet ut summâ vidit (a) Saturnius arce,
 Ingenit; & factò nondum vulgata recenti
 Feeda (b) Lycaoniæ referens convivia mensæ;
 Ingentes animo, & dignas Jove, concipit iras:
 Conciliūque vocat: tenuit mora nulla vocatos.
 Est via sublimis, cælo manifesta sereno,
 (c) Lactea nomen habet, candore notabilis ipso;
 Hæc iter est Superis ad magni tecta Tonantis,
 Regalēque domum: dextra lævæque, Deorum
 Atria nobilium valvis celebrantur apertis:
 Plebs habitat diversâ locis: à fronte potentes
 Cælicolæ, clarique, suos posuere penates.
 Hic locus est, quem, si verbis audacia detur,
 Haud timeam magni dixisse palatia cæli.
 Ergo, ubi marmoreo Superi sedere recessu:

L 1 3

Cel-

Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
Terrificam capitis concussit terque quaterque
Cæsariem, cum qua terram, mare, sidera movit.
Talibus inde modis ora indignantia solvit:

(a) *Saturnius*, Jupiter, Saturni filius. (b) *Lycaonia*. De qua fabula infra. (c) *Lactea*. Quam Poëta è sparsa Junonis lacte ita appellant.

VIII.

*Jupiter de hominum improbitate coram Superis
expostulat.*

Non ego pro mundi regno magis anxius illa
Tempestate fui, qua centum quisque parabat
Injicere (a) anguipedum captivo brachia cælo.
Nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
Corpore, & ex una pendebat origine bellum:
Nunc mihi, qua totum (b) Nereus circum sonat orbem,
Perdendum est mortale genus: per flumina jura
Infera, sub terras Stygio lahentia ludo.
Cuncta prius tentanda; sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est ne pars sincera trahatur.
Sunt mihi semi Dei, sunt rustica Numina Fanni,
Et Nymhæ, Satyrque, & monticolæ Silvani:
Quos quoniam cæli nondum dignantur honore,
Quas dedimus, certò terras habitare sinamus.
An satis, ô Superni! tutos fore creditis illos?
Cum mihi, qui fulmen - qui vos habedque, regoque,
Struxit infidias notus feritate Lycaon?
Confringere omnes, studiisque ardentibus ausum
Talia deposcent. Sic, cum manus impia sævit
Sanguine Cæsare Romanum extinguere nomen;
Attonitum tanto subitæ terrore ruina
Humanum genus est: totusque perhorruit orbis.
Nec tibi grata in nûs pietas, Auguste, tuorum,
Quam fuit illa Jovi: qui postquam voce, manûque
Murmura compressit, reponere silentia cuncti.
(a) *Anguipedum*. Gigantibus Draconum pedes dant Poëta.
(b) *Nereus*. Deus maris, Oceani, Thetidis filius.

IX.

IX.

*Lycaon mutatus in lupo. Jupiter orbem
diluvio perdere statuit.*

Substitit ut clamor pressus gravitate regentis,
Jupiter hoc iterum sermone silentia rupit.
Ille quidem pœnas (curam hanc dimitte) solvit;
Quod tamen admistum, quæ sit vindicta, docebo.
Contingat nostras infamia temporis aures:
Quam cupiens falsam, summo delabor Olympo,
Et Deas humana lustro sub imagine terras.
Longa mora est, quantum noxæ sit ubique repertum,
Enumerare, minor fuit ipsa infamia vero.
(a) *Manala* transferam latebris horrenda ferrarum,
Et cum (b) *Cyllene* gelidi pineta (c) *Lycei*:
(d) *Arcados* hinc sedes, & inhospita tecta tyranni
Ingredior: traherent cum sera crepuscula noctem.
Signa dedi venisse Deum, vulgusque precari
Cœperat: irridet primò pia vota Lycaon:
Mox ait, experiar, Deus hic, discrimine aperto,
An sit mortalis, nec erit dubitabile verum.
Nocte gravem somno, nec opinâ perdere morte
Me parat: hæc illi placet experientia veri.
Nec contentus eo, missi de gente (e) *Molossa*
Obsidis unius jugulum mucrone resolvit:
Atque ita semineces partim ferventibus artus
Mollitaquis, partim subiecto torruit igni.
Quos simul imposuit mensis, ego vindice flammam
In dominum, dignosque everti tecta Penates.
Territus ipse fugit, nactusque silentia roris
Exultat, frustra loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem: solitæque cupidine cædis
Uritur in pecudes, & nunc quoque sanguine gaudet.
In villos abeunt vestes, in cura lacerti,
Fit lupo: & veteris servat vestigia formæ:
Canides eadem est, eadem violentia vultus,
Iidem oculi lucent, eadem feritatis imago est.
Occidit una domus; sed non domus una perire

Digna fuit: qua terra patet, fera regnat (f) Erynnys.
 In facinus juſſe putes: dent ocyus omnes,
 Qnas meruere pati (ſic ſtat ſententia) pœnas,
 Diſta Jovis pars voce probant, ſtimulôſque frementi
 Adjiçunt: alii partes aſſenſibus implent.
 Eſt tamen humani generis iactura dolori
 Omnibus: & quæ ſic terræ mortalibus orbat
 Forma futura rogant, quis ſit laturus in aras
 Thura, ſerſine paret populandas tradere terras?
 Talia quærentes (ſibi enim fore cætera curæ)
 Rex Superum trepidare vetat: ſobolêmque priorâ
 Diſſimilem populo promittit origine mirâ.
 Jâmque erat in totas ſparſurus fulmina terras:
 Sed timuit, ne fortè facer tot ab ignibus æther
 Conciperet flammâs, totûſque ardeſceret axis.
 Eſſe quoque in ſatis reminiſcitur, aſſore tempus,
 Quo mare, quo tellus, coreptâque regia cœli
 Ardeat: & mundi moles operoſa labore.
 Tela repomuntur manibus fabricata Cyclopum.
 Pœna placet diverſa: genus mortale ſub undis
 Perdere & ex omni nimboſ dimittere cœlo.

(a) *Menala*. Mons, & Urbs Arcadiæ. (b) *Cyllene*. Ejusdem Arcadiæ mons, Mercurii natalibus inclutus. (c) *Lycei*. Lyceus mons item Arcadiæ. (d) *Arcados*. Lycaonis Regis Arcadiæ. (e) *Moloffa*. Moloffi ſunt populi Epiri (f) *Erynnis*. Erynnis Furia cædibus læta.

X.

Dihuvii Descriptio.

Prorius Æoliis Aquilonem claudit in antris;
 Et quæcunque fugant inductas flamina nubes:
 Emittitque Notum, madidis Notus avolat alis,
 Terribilem Piceâ teſus caligine vultum.
 Barba gravis nimbis: canis fluit unda capillis:
 Fronte ſedent nebulæ: rorant pennæque, ſinûque.
 Utque manu latè pendentia nubila preſſit,
 Fit fragor & denſi funduntur ab æthere nimbi.
 Nuntia Junonis, varios inducta colores,
 Concipit Iris aquas, alimentâque nubibus affert.

Ster-

Sternuntur ſegetes, & deplorata coloni
 Vota jacent, longique perit labor irritus anni.
 Nec cœlo contenta ſuo eſt Jovis ira: ſedit illum
 (a) Cæruleus frater juvat auxiliariis undis;
 Convocat hic amnes: qui poſtquam teſta (b) tyranni
 Intravère ſui: Non eſt hortamine longo
 Nunc ait, utendum: vires effundite veſtras:
 Sic opus eſt: aperite domos, ac mole remota,
 Fluminibus veſtris totas immitte habenas.
 Juſſerat: hi reddent: ac fontibus ora relaxant,
 Et deſtrato volvuntur in æquora curſu.
 Ipſe tridente ſuo terram percuffit: at illa
 Intremuit, motûque vias pateſcit aquarum.
 Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos:
 Cùmque ſatis arbuſta ſimul, pecudêſque, virôſque,
 Teſtâque, cùmque ſois rapiunt penetralia ſacris;
 Siqua domus manſit, potuitque reſiſtere tanto
 Indejeſta malo; culmen tamen altior hujus
 Unda tegit, preſſæque latent ſub gurgite turres.
 Jânque mare, & tellus nullum diſcrimen habebant:
 Omnia pontus erant, deerant quoque litora ponto.
 Occupat hic collem: cymba ſedet alter aduncâ,
 Et ducit remos illic, ubi nuper arârât:
 Ille ſuper ſegetes, aut merſæ culmina villæ
 Navigat; hic ſumma piſcem deprendit in ulmo:
 Figitur in viridi, ſi fors tulit, ancora prato:
 Aut ſubjeſta terunt curvæ vineta carinæ:
 Et modò qua graciles gramen carpsère capellæ,
 Nunc ibi deformes ponunt ſua corpora (c) phocæ.
 Mirantur ſub aqua lucos, urbêſque domôſque
 (d) Nereides, ſilvâſque tenent Delphines, & altis
 Incenſant ramis, agitâtque robora pulſant.
 Nat lupus inter oves, ſubſos vehit unda leones,
 Unda vehit tigres; nec vires fulminis apro,
 Crua nec ablato proſunt velocia cervo,
 Quæſûſque diu terris, ubi ſiſtere poſſit,
 In mare laſſatis volucris vaga decedit alis.
 Obruerat tumulos immentæ licentia ponti,
 Pulſabantque novi montana cacumina fluctus.

El 5

Ma-

Maxima pars undâ rapitur : quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi jejunia victu.

(a) *Ceruleus frater*. Neptunus. (b) *Tyranni*. Regis sui
Neptuni. (c) *phœx*. Vituli marini. (d) *Nereides*. Dææ marinæ.

XI.

Deucalion & Pyrrha è diluvio servati. *Ambo-*
rum pia querelæ. Orbis sibi redditus.

SEparat (a) Aonios Aetæis Phocis ab agris,
Terra ferax, dum terra fuit: sed tempore in illo
Pars maris, & latus subitarum campus aquarum.
Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
Nomine Parnassus, superatque cacumine nubes.
Hic ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cum consorte thori parva rate vestus adhæsit,
(b) Corycidas Nymphas, & numina montis adorat,
Fatidicamque (c) Themis, quæ tunc oracla teuebat,
Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit; aut illâ reverentior ulla Deorum.
Jupiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
Et superesse videt, de tot modo millibus unum
Et superesse videt de tot modo millibus unam,
Innocuos ambos, cultores numinis ambos:
Nubila disiecit, nimbisque Aquilone remotis,
Et cælo terras ostendit, & æthera terris.
Nec maris ira manet, positoque trienspide telo
Mulcet aquas restor pelagi: supràque profundum
Exstantem, atque humeros innato murice tectum
Cæruleum (d) Tritona vocat: conochâque sonanti
Inspirare iubet, fluctusque, & flumina signò
Jam revocare datò. Cava buccina sumitur illi,
Tortilis in latum quæ turbine crescit ab imo.
Buccina, quæ medio concepit ubi aëra ponto,
Litora voce replet sub utroque jacentia Phœbo.
Tum quoque, ut ora Dei madidâ rorantia barba
Contigit, & cecinit iussos inflata receptus;
Omnibus audita est telluris, & æquoris undis,
Et quibus est undis audita, coercuit omnes

Iam mare litus habet, plenos capit alveus amnes,
Flumina subsidunt colles exire videntur,
Surgit humus, crescent loca decrefcentibus undis:
Postque diem longam nudata cacumina silvæ
Ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.
Redditus orbis erat: quem postquam vidit inanem,
Et desolatas agere alta silentia terras,
Deucalion lachrymis ita Pyrrham affatur obortis:
O soror! ô conjux! o sœmina sola superstes!
(Quam comune mihi genus, & (e) patruelis origo,
Deinde thorus junxit; nunc ipsa pericula jungunt:
Terrarum, quascunque vident occasus, & ortus,
Nos duo turba sumus: possedit cætera pontus.
Hæc quoque adhuc vitæ non est fiducia nostræ
Certa satis: Terrent etiam nunc nubila mentem.
Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
Nunc animi miseranda foret? quò sola timorem
Ferre modò posses; quo consolante doleres?
Namque ego (cerde mihi) si te quoque pontus haberet,
Te sequeretur conjux; & me quoque pontus haberet.
O utinam possem populos reparare parentis
Artibus, atque animas formata infundere terræ!
Nunc genus in nobis restat mortale duobus,
Sic visum Superis, hominumque exempla manemus.

(a) *Aonios*. Aonia est Eæotiar pars, *Aetæis*. Aetæa idem, quod
Attica. *Phocis*. Græcia Regio. (b) *Corycidas*, Corycium, Parnassi
spelunca, Nymphis sacra. (c) *Themis*. Dea iustitiæ Præses. (d) *Tritona*. Tritones Neptuni tubicines. (e) *Patruelis*, quia sumus
geniti è duobus fratribus, Prometheus, & Epimetheo, Japetidis filii.

XII.

Homines è lapidibus procreari.

Dixerat; & flebant, placuit cœlesti precari
Numen, & auxilium per facias querere (a) sortes.
Nulla mora est: adeunt pariter (b) Cephissidas undas,
Et nondum liquidas, sed jam vada nota secantes.
Inde ubi libatos irroravere liquores
Vestibus, & capiti; flectunt vestigia sanctæ

Ad delubra Deæ, quorum fastigia turpi
 Pallebant musco, stabântque sine ignibus aræ.
 Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
 Pronus humi, gelidôque pavens dedit oscula saxo.
 Atque ita : Si precibus dixerunt, numina iustis
 Victa renollescunt; si flectitur ira Deorum :
 Dic Themî, quâ generis damnum reparabile nostri
 Arte sit, & mersis ser opem, mitissima, rebus.
 Mota Dea est; sortemque dedit: Discedite templo,
 Et velate caput, cinctasque resolvite vestes,
 Ossaque post tergum magnæ iactate parentis.
 Obstopuere diu: rupitque silentia voce
 Pyrrha prior, iussisque Deæ parere recusat:
 Dêtque sibi veniam pavidò rogat ore, pavetque
 Lædere iactatis maternas ossibus umbras.
 Intercæ repetunt cæcis obscura latebris
 Verba datæ fortis secum, inter seque volutant.
 Inde (c) Promethides placidis Epimethida dictis
 Muket: & aut fallax; ait, est solertia nobis:
 Aut pia sunt, nullumque nefas oracula suadent.
 Magna parens terra est: lapides in corpore terræ
 Ossa reor dici jacere hos post terga iubemur.
 Conjugis auguriò quanquam (d) Titania mota est,
 Spes tamen in dubio est: adeò cælestibus ambo
 Diffidunt monitis; sed quid tentare nocebat?
 Discedunt velântque caput, tunicasque recingunt:
 Et iustos lapides, sua post vestigia mittunt,
 Saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas)
 Ponere duritiem cæpere, suumque rigorem,
 Mollirque morâ, mollitæque ducere formam.
 Mox ubi creverunt, naturæque mitior illis
 Contigit ut quædam, si non manifesta, videri
 Forma potest hominis: sed ut de marimore cæpta
 Non exacta satis, rudibusque simillima signis.
 Quæ tamen ex illis aliquò par humida succo.
 Et terrena fuit; versa est in corporis usum:
 Quod solidum est, flectique nequit mutatur in ossa:
 Quæ modò vena fuit; sub eodem nomine mansit:
 Inque brevi spatîo, superiorum numine, saxa

Missâ viri manibus faciem traxere virorum;
 Et de sæmineo reparata est sæmina iactu.
 Inde genus durum sumus, experiensque laborum
 Et documenta damus, quâ sinus, origine nati.

Sorres. (a) Oracnla. (b) *Cephisidas*. Fluvius Cephissus à radice Pernaſsi fuit. (c) *Promethides*. Deucalion, promethei filius, Pyrrham Epimethei filiam. (d) *Titania*. Pyrrha, neptis Japeti unius è Titanibus.

XIII.

Apollo Pythonem serpentem enecat: Ludos Pythios instituit.

Cætera diversis tellus animalia formis
 Sponte sua peperit; postquam vetus humor ab igne
 Percaluit solis, cœnûmque, udæque paludes
 Intrumere æstu, sæcundæque semina rerum
 Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo
 Creverunt; faciêmque aliquam cæpere morando.
 Sic, ubi deseruit madido, septemstus agros
 Nilus, & antiquo sua flumina reddidit alveo,
 Æthereoque recens exarsit fidere limus:
 Plurima cultores versis animalia glebis
 Inveniunt; & in his quædam modò cæpta sub ipsum
 Nascendi spatium; quædam imperfecta, suisque
 Trunca vident numeris: & eodem in corpore sæpe
 Altera pars vivit; rudis est pars altera tellus.
 Quippe ubi temperiem sumpsere humôrque, calorque
 Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus.
 Cùmque sit ignis aquæ pugna: vapor humidus omnes
 Res creat: & discors concordia fetibus apta est.
 Ergo, ubi diluvio tellus lutulenta recenti
 Solibus æthereis, altorque recanduit æstu,
 Edidit innumeras species, partumque figuras
 Rettulit antiquas, partim nova monstra creavit.
 Illa quidem nollit, sed te quoque maxime Python
 Tum genuit: populisque novis incognite serpens,
 Terror eras; tantum spatii de monte tenebas.
 Hunc Deus (a) arcitenens, & nunq am talibus armis
 Ante, nisi in damis, capreisque fugacibus usus,

Mil-

Mille gravem telis, exhaustâ penè phareatrâ
Perdidit, effusò per vulnera nigra venendò.
Neve operis famam posset delere vetustas:
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia, perdomitæ serpentis nomine dictos.
Hic juvenum quicunque manu, pedibusve, rotâve
Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat: longoque decencia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore phæbus.

(a) *Arctiæmens*, Apollo, qui arcu, & sagittis Pythonem interfecit.

XIV.

Phæbus à Cupidine vulneratur.

Primus amor Phæbi Daphne (a) Peneja, quem non
Sors ignara dedit: sed sæva Cupidinis ira.
(b) Delius hunc, nuper victo serpente superbus,
Viderat adducto flectentem cornua nervo:
Quid tibi, quid lascive puer, cum fortibus armis?
Dixerat: ista decent humeros gestamina nostros:
Qui dare certa feræ, dare vulnera possumus hosti:
Qui modò pestiferò tot jugera ventre prementem
Stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis.
Tu face nescio quos esto contentius amores
Irritare tuâ: nec laudes asserere nostras.
Filius huic Veneris: Figat tuus omnia, (c) Phæbe,
Te meus arcus, ait: quantoque animalia cadunt
Cuncta Deo, tanto minor est tua gloria nostra,
Dixit: & eliso percussit aëre pennis
Impiger umbrosa parnassi coëstitit arce,
Dæque sagittifera promisit duo tela pharetra
Diverforum operum: fugat hoc, facit illud, amorem:
Quod facit, auratum est, & cuspidè tuiget acutâ:
Quod fugat, obtusum est & habet sub arundine plumbum.
Hoc Deus in Nympha Peneide fixit: at illò
Læsit Apollineas trajectory per ossa medullas.
Protinus alter amat, fugit altera nomen amantis,
Sylvarum latebris, captivarumque ferarum

Exu-

Exuvius gaudens, innuptæque amula Phœbes.
Vita coercere posuit sine lege capillos.
Multi illam petiere: illa averſata petentes,
Impatiens, expersque viui, nemora avia lustrat.
Sæpe pater dixit: generum mihi filia debes:
Sæpe pater dixit, deles mihi nata nepotes.
Illa velut crimen tædas exosa jugales,
Pulchra verecundo suffundens ora rubore,
Inque patris blandis hærens cerevice lacertis,
Da mihi perpetuâ, genitor charissime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater antè Dianæ.
Ille quidem obsequitur: sed te decor iste, quod optas
Esse vetat: votoque tuo tua forma repugnat.
Phæbus amat, visæque cupit connubia Daphnes.
Quòdque cupit, sperat: suâque illum oracula fallunt.
Utque leves stipulæ demptis adolentur aristis:
Ut facibus sepes ardent, quas fortè viator
Vel nimis adinovit, vel iam sub luce reliquit:
Sic Deus in flammis abiit: fugit ocyor aurâ
Illa levi: neque ad hæc revocantis verba resistit:
Nympha, precor, Peneja mane, non insequor hostis:
Non ego sum pastor, non hic armenta, gregesque
Horridus observo: nescis, temeraria, nescis,
Quem fugias, ideòque fugis: mihi (d) Delphica tellus.
Et Claros, & Tenedos, Patarzæque regia servit.
Jupiter est genitor: per me quod eritque, fuitque,
Estque, patet: per me concordant carmina nervis.
Certa quidem nostra est, nostrâ tamen una sagitta
Certior in vacuo quæ vulnera pectore fecit.
Inventum medicina meum est, opifèrque per orbem
Dicor: & herbarum subjecta potentia nobis.
Hei mihi! quòd nullis amor est medicabilis herbis:
Nec profunt domino, quæ profunt omnibus, artes.

(a) *Peneja*, filia Penei, Thessaliæ fluvii, hodie *Salampria*, amœnissimas valles, *Tempe* dictas perfluentis. (b) *Delius*, Apollo in Insula Delo natus. (c) *Phœbes*, Dianæ. (d) *Delphica*, Delphi, urbs Phocidis. *Claros*, oppidum Ioniz, *Tenedos*, Piræa Insula è regione Phrygiæ. *Patara*, urbs Lyciæ, ubi celestia Apollinis oracula & fana.

XV.

XV.

Daphne in laurum mutata.

PLura locuturum rapido Peneja cursu
 Fugit: cūque ipso verba imperfecta reliquit.
 Ipsa sed admissio sequitur vestigia passu;
 Ut canis in vacuo leporem cū Gallienus arvo
 Vidit: & hic prædam pedibus petit, ille salutem;
 Alter inhaesuro similis, jam jamque tenere
 Sperat, & extensio stringit vestigia rostrō:
 Alter in ambiguo est, an sit comprehensus; & ipsis
 Moribus eripitur, tangentiæque ora relinquit.
 Sic Deus, & Virgo est: hic spe celer, illa timore.
 Viribus absumptis expalluit illa: citæque
 Victa labore fugæ, spectans Peneidas undas.
 Fer Pater, inquit, opem: si flumina numen habetis.
 Qua nimium placui, tellus aut hîc, vel istam,
 Quæ facit ut lædar, mutando perde figuram.
 Vix prece finita, torpor gravis occupat artus,
 Mollia cinguntur tenui præcordia libro,
 In frondem crines, in ramos brachia crescunt:
 Pes modò tam velox pigris radicibus hæret.
 Cui Deus: At quoniam Conjux mea non potes esse,
 Arbor eris certè, dixit, mea: semper habebunt
 Te coma, te citharæ, te nostræ, laure, pharetræ.
 Tu Ducibus Latiis aderis: cū læta triumphum
 Vox canet, & longæ visent Capitola pompæ.
 Postibus Augustis eadem fidissima custos
 Ante fores stabis, mediâque tuebere (a) quercum.
 Utque meum intonsis caput est juvenile capillis;
 Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.
 Finierat (b) Pæan; factis modò laurea ramis
 Annuir: utque caput, visâ est agitasse cacumen.

(a) *Quercum.* Duplex erat ante Cæsaris januas corona:
 Laureæ, tanquam Victorum; & e Quercu, Civica: seu ob
 servatos cives. (b) *Pæan.* Phœbus, seu Apollo, sic dictus a
 feriando, quod Sol radiis, ut telis feriat.

XVI.

Io mutatur in vaccam.

ESt nemo (a) Æmonia, prærupta quod undique claudit
 Silva: vocant Tempe, per quæ Peneus, ab imo
 Effusus Pindo, spumosis volvitur undis:
 Dejectique gravi tenues agitantia fumos
 Nubila conducit, summisque aspergine silvis
 Influit, & sonitu plus, quam vicina fatigat.
 Hæc domus, hæc sedes, hæc sunt penetralia magni
 Annis: in his residens, factio de cautibus antro.
 Conveniunt illuc popularia flumina primùm;
 Nescia gratentur, consolenturque parentem:
 Populifer (b) Sperchius, & irrequietus Enipeus,
 Apidanisque senex, lenisque Amphrysus, & Æas:
 Moxque amnes alii, qui, qua tolit impetus illos,
 In mare deducunt festas eroribus undas.
 Inachus annus abest, imòque reconditus antro
 Fletibus auget aquas, natâque miserimus Io
 Luger, ut amissam: nescit vitæne fruatur?
 An sit apud Manes? sed quam non invenit usquam,
 Esse putat nusquam, atque animo pejora veretur.
 Viderat à patrio redeuntem Jupiter illam
 Flumine: &, O virgo! nemorum pete, dixerat, umbras,
 Dum calet, & medio sol est altissimus orbe,
 Ne fuge me, fugiebat enim. Jam pascua (c) Lernæ,
 Constitaque arboribus (d) Lyrcea reliquerat arva:
 Cū Deus inductâ laras caligine terras
 Occulvit medios Juno despexit in agros;
 Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
 Sub nitido mirata die: nec fluminis illas
 Esse, nec humenti sensit tellure remitti:
 Atque suus conjux ubi sit, circumspicit: ut quæ
 Deprensi toties bene nôset furta mariti
 Quem postquam cælo non repperit: Aut ego fallor,
 Aut ego lædor; ait: delapsæque ab æthere summo
 Constitit in terris, nebulasque recedere iussit.
 Conjugis adventum præsenferat; inque nitentem
 (c) Inachidos vultus mutaverat ille javencam.

Bos quoque formosa est: speciem Saturnia vaccæ
Quamquam invita probat; nec non & ejus, & unde,
Quove sit armento, veri quasi nescia quærit.
Jupiter è terra genitam mentitur, ut auctor
Desinat inquiri: petit hanc (f) Saturnia munus.

(a) *Æmonia*. Thessaliæ, sic dictæ ab *Æmone* Thessali patre
(b) *Spercheus*. Hodie *Polina*. *Enipeus*, *Apidanius*, *Amphrysus*,
Æas, *Inachus*. Minores Thessaliæ fluvii. (c) *Lerna*. Lerna
palus Græciæ, ubi Hydra ab Hercule interfecta. (d) *Lyce*.
Agri sic dicti à vicino *Lyceo*, *Arcadiæ* monte. (e) *Inachida*.
Ius, *Inachi* filiz. (f) *Saturnia*. Juno Saturni Soror.

XVII.

*Io traditur Argo custodienda. Agnoscitur à
Inacho.*

PELlice donata, non protinus exiit omnem
Diva metum, timuitque Jovem, & fuit anxia furti,
Donec (a) Arestoridæ servandam tradidit Argo.
Centum luminibus cinctum caput Argus habebat:
Inde suis vicibus capiebant bina quistem;
Cætera servabant, atque in statione manebant.
Constiterat quoeunque loco, spectabat ad Io:
Ante oculos Io, quamvis aversus habebat.
Luce finit pasci: cum sol tellure sub alta est,
Claudit, & indigno circumdat vincula collo.
Fronibus arboreis, & amarâ pascitur herba;
Præquetoro, terræ non semper gramen habenti
Incubat infelix, limosâque flumina potat.
Illa etiam supplex, Argo cum brachia vellet.
Tendere, non habuit quæ brachia tenderet Argo,
Et conata queri, mugitus edidit ore,
Pertimuitque sonos, propriâque exterrita voce est.
Venit & ad ripas, ubi ludere sæpe solebat,
Inachidas ripas; novâque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit; seseque exterrita fugit.
(b) *Najadas* ignorant, ignorat & *Inachus* ipse,
Quæ sit: at illa patrem sequitur, sequiturque sorores,
Et patitur tangi, seseque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat *Inachus* herbas,

Ille manus lambit, patriusque dat oscula palmis,
Nec retinet lachrymas; & si modò verba sequantur,
Oret opem, noménque suum, casusque loquatur.
Littera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
Me miserum! exclamat pater *Inachus*: inque gementis
Cornibus, & nive pendens cervice juvenæ,
Me miserum! ingeminat: tunc es qualita per omnes
Nata mihi terras? tu non inventa, reperta es;
Lactus eras levior: retices: nec mutua nostris
Dicta refers: alto tantum suspiria ducis
Pectore: quodque unum potes, ad inea verba remugis,
Nec finire licet tantos mihi morte dolores,
Sed nocet esse Deum; præclusâque janua lethi
Æternam nostros luctus extendit in ævum.
Talia mœrentem stellatus submovet Argus,
Ereptamque patri diversa in pascua naram
Abstrahit: ipse procul montis sublimis cacumen
Occupat: unde sedens partes spectatur in omnes.

(a) *Arestorida*. Argo Arestoris filio. (b) *Najades*. Pontium
& fluviorum Deæ.

XVIII.

*Mercurius Argum interficit, cujus oculi cauda
pavonis inferuntur. Syrinx mutata in arundinem.*

NEc Superum rector mala tanta (a) Phoronidos ultra
Ferre potest: natumque vocat, quem lucida partu
(b) *Plejas* enixa est: lethoque det, imperat, Argum.
Parva mora est, alas pedibus, virgâque potenti
Somniferam summisse manu, regiménque capillis.
Hæc ubi disposuit, Patria Jove natus ab arce
Desilit in terras: illic regiménque removit,
Et posuit pennas: tantummodo virga retenta est.
Hæc agit, ut pastor, per devia rura capellas,
Dum venit, adductas: & struictis cantat avenis.
Voce novæ captus cultos Junonius artis,
Quisquis es hoc poteris mecum considerare saxo,
Argus ait: neque enim pecori secundior ullo
Herba loco est aptamque vides pastoribus umbram.

Sedit (c) Atlantiades: & contem, multa loquendo
 Detinuit sermone diem: junctisque canendo
 Vincere arundinibus servantia lumina tentat.
 Ille tamen pugnat molles evincere somnos:
 Et quamvis sopor est oculorum parte receptus,
 Parte tamen vigilat: querit quoque (namque reperta
 Fistula nuper erat (qua sit ratione reperta.
 Tum Deus, Arcadiæ gelidis in montibus, inquit,
 Inter (d) Hamadryadas cereberima Nonacrinus
 (e) Najas una fuit: nymphæ Syringa vocabant.
 Non semel, & Satyros eluserat illa sequentes,
 Et quoscunque Deos umbrosâque sylva, ferâque
 Rus habet: (f) Ortygiam studiis, ipsâque colebat
 Virginitate Deam: ritu quoque cincta Dianæ
 Falleret, & credi posset (g) Latonia, si non
 Corneus huic areus, si non foret aureus illi.
 Sic quoque fallebat. Redeuntem colle Lyceo
 Pan videt hanc: pinûque caput præcinctus acutâ
 Talia verba refert; Restabat verba referre:
 Et precibus speritis fugisse per avia Nympham:
 Donec areosi placidum (h) Ladonis ad amnem
 Venerat: hic illam, cursum impediens undis,
 Ut se mutarent, liquidas orâsse sorores;
 Panâque pro Nympha calamos tenuisse palustres:
 Dûmque ibi suspirat, inotos in arundine ventos
 Effecisse sonum tenuem, similémque querenti:
 Artenova, vocisque Deum dulcedine captum:
 Hoc mihi colloquium tecum, dixisse, manebit:
 Atque ita disparibus clamoribus compagine ceræ
 Inter se junctis, nomen tenuisse puellæ.
 Talia dicturus, vidit (i) Cyllenius omnes
 Succubuisse oculos, adspertâque lumina somno.
 Supprimit extemplo vocem, firmâtque soporem.
 Languida permulcens medicatâ lumina virgâ.
 Nec mora, falcato nutantem vulnerat ense,
 Quâ collo est confine caput, saxoque cruentum
 Dejicit, & macular præruptam sanguine rupem.
 Arge jaces; quodque in tot lumina lumen habebas,
 Exstinctum est, centumque oculos nox occupat una.

Ex

Excipit hos, volucrisque (k) fux Saturnia pennis
 Collocat, & geminis caudam stellantibus implet.

(a) Phoronides. Ionis seu Ius, quæ Phoronei soror. Phoro-
 neus Inachi item filius. (b) Plejas. Maja, Mercurium. Fuit
 illa 7. Plejadibus Atlantis filiabus in sidera translatis. (c)
 Atlantiades. Mercurius Atlantis nepos. (d) Hamadryades.
 Nymphæ quercuum & Sylvarum. (e) Nonacrinus. Arcadicæ,
 Nonacris est oppidum Arcadiæ. (f) Ortygiam. Dianam. Nata in
 Delo, seu Ortygia Insula. Venarûs Dea. (g) Latonia. Diana,
 Latonæ filia. (h) Ladonis. Fluv. Arcadiæ. (i) Cyllenius.
 Mercurius. (k) Sux. Pavo Junoni sacer.

XIX.

Io pristina formæ restituitur, & fit Isis Aegyptiorum Dea.

Protinus exarsit, nec tempora distulit iræ,
 Horriferamque oculis, animoque objecit Erynnin
 Pellicis (a) Argolicæ, stimulosque in pectore cæcos
 Condidit, & profugam per totum terrarum orbem,
 Ulimus immenso restabas Nile labori:
 Quem simul ac tetigit, positisque in margine ripæ
 Procubuit genibus; resupinoque ardua collo,
 Quos potuit, solos tollens ad sidera vultus,
 Et gemitu, & lachrymis, & luctifono mugitu
 Cum Jove visa queri est. Vultus capit ergo priores,
 Fitque, quod antè fuit; fugiunt de corpore setæ,
 Cornua decreſcunt, fit luminis æstior orbis,
 Contrahitur rictus, redeunt humerique manûsque
 Ungulæque in quinos dilapſa absumitur unguis:
 De bove nil superest, formæ nisi candor, in illa:
 Officioque pedum Nymphæ contenta deorum
 Erigitur; metuitque loqui, ne more juvenæ
 Mugiat, & timidè verba intermissa retentat.
 Nunc Dea (b) Niligena colitur celeberrima turba.

(a) Argolica. Argivæ, ab Argis urbe. (b) Niligena. Aegy-
 ptia, Nili Fl. accola.

XX.

Epaphus. Ionis filius, fit Aegypti Deus. Cum Phaëronte
 coniungit.

Hinc Epaphus magni genitus de semine tandem
 Creditur esse Jovis: perque urbes juncta parenti

M m 3

Templa tenet. Fuit huic animis aequalis, & annis
 Sole satius Phaëton, quem quondam magna loquentem,
 Nec sibi cedentem, Phœbōque parente superbum
 Non tulit (a) Inachides: matricque, ait, omnia demens
 Credis, & es tumidus genitoris imagine falsi.
 Erubuit Phaëton, irā nque pudore repressit:
 Et tulit ad (b) Clymenen Epaphi convitia matrem.
 Quōque magis doleas, genitrix, ait, ille ego liber,
 Ille ferox tacui: pudet hæc opprobria nobis
 Et dici potuisse, & non potuisse refelli.
 At tu, simodo sum cælesti stirpe creatus
 Ede notan tanti generis, mēque assere calo.
 Dixit, & implicuit materno brachia collo,
 Pérque suum, (c) Meropisque caput, (d) tædāsque sororum.
 Traderet oravit veri sibi signa parentis.
 Ambiguum est, Clymene precibus Phaëtonis, an irā
 Mota magis dicti sibi criminis; utraque cælo
 Brachia porrexit: spectānsque ad lumina solis,
 Per iubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis
 Nate tibi juro. quod nos audītque, vidētque;
 Hoc te quem spectas; hoc te qui temperat orbem
 Sole satum: si ficta loquor, neget ipse videndum
 Se mihi, sitque oculis lux ista novissima nostris.
 Nec longus patrios lahor est tibi nōsse penates:
 Unde oritur terræ domus est contermina nostræ,
 Si modò fertanimus, gradere & scitabere ab ipso.
 Emicat extemplò latus post talia matris
 Dicta suæ Phaëton; & concipit æthera mente.
 Æthiopāsque suos, positōsque sub ignibus Indos
 Sidereis. transit; patriōsque adit impiger ortus.
 (a) Inachides. Epaphus Inachi Nepos. (b) Clymenen.
 Phaëtonis matrem. (c) Meropi. Clymene post susceptum à
 Phæbo Phaëtonem nupsit Meropi. (d) Tædāsque. Nuptias.
 Facies ante recens nuptiam ferebantur.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON.

LIBER II.

*I. Phaëton postulat à Sole, ut ejus currum sat-
 tem uno die regat. Solis regia, currus, equi describuntur.*

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
 Clara uicante auro, flammāsque imitante pyropo:
 Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat:
 Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
 Materiam superabat opus: nam (a) Mulciber illic
 Æquora cælārat medias cingentia terras.
 Terrarūque orbem, cældūque quod imminet orbi-
 Catuleos habet unda Deos, Tritona canorum,
 (b) Proteāque ambiguum balænarūque prementem
 (c) Ægæona suis immania terga lacertis,
 (d) Doridāque, & natas: quarum pars mare videtur,
 Pars in mole sedens vivides siccare capillos:
 Pisce vehi quadam: facies non omnibus una,
 Nec diversa tamen, qualem decet esse sororum.
 Terra viros, urbēsque gerit, sylvasque, ferāsque,
 Flumināque, & Nymphas, & cætera numina ruris.
 Hæc super imposta est cæli fulgentis imago,
 Signāque sex foribus dextris, totidēque sinistris.
 Quo simul: acclivo (e) Clymeneja limite proles
 Venit, & intravit dubitati tecta parentis:
 Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus,
 Consistitque procul (neque enim propiora ferebat
 Lumina) Purpurea velatus veste sedebat
 In folio Phœbus claris lucente sinaragdis.
 A destra, lavāque, dies, & mensis, & annus,
 Szculāque, & positæ spatiis aequalibus horæ,

Vérque novum stabat, cinctum florente corona:
 Stabat nuda ætas, & spicea fecta gerebat,
 Stabat & autumnus calcatis sordidus uvis;
 Et glacialis hyems canos hirsuta capillos,
 Inde loco medius, rerum novitate paventem
 Sol oculis juvenem, quibus aspexit omnia, vidit.
 Quæque via tibi causa? quid hac, ait arce petisti
 Progenies Phaëton haud inficianda parenti?
 Ille refert: O lux immensi publica mundi,
 Phæbe Patet, si das usum mihi nominis hujus,
 Nec falsa culpam Clymene sub imagine calat;
 Pignora da, genitor, per quæ tua vera propago
 Credar, & huic animis errorem detrahe nostris.
 Dixerat; at genitor circum caput omne micantes
 Deposuit radios, propiusque accedere jussit,
 Amplexûque dato: Nec tu meus esse negari
 Dignus es; & Clymene veros ait, edidit ortus:
 Quoque minus dubites, quodvis pete munus, & illud
 Me tribuente feres: promissis testis adesto
 Dis juranda palus, obulis in cognita nostris.
 Vix bene defierat: currus petit ille paternos
 Inque diem alipedum jus, & moderamen equorum.

(a) *Mulciber*. Vulcanus, dictus à mulcendo, seu moliendo ferro. (b) *Protea*. Neptuni pastor est, phocas custodiens, in omnem formam mutabilis. (c) *Ægeon*. Unus è Gigantibus, Ponti & terræ filius. Vehitur balanis insidens. (d) *Dorida*. Doris, Oceani filia, Nerei uxor. (e) *Clymene a proles*. Phaëthon Clymenes filius.

II.

*Phæbus deterrevit Phaëthontem frustra conatur
 à temeraria petitione.*

Poenitnit jurasse patrem, qui tæque, quatæque
 Concutiens illustre caput: Temeraria, dixit,
 Vox mea facta tuâ est: utinam promissa liceret
 Non dare: confiteor, solum hoc tibi nate negarem.
 Dissuadere licet; non est tua tuta voluntas:
 Magna petis Phaëthon, & quæ nec viribus istis
 Munera conveniunt, nec tam puerilibus annis.

Sors

Sors tua mortalis; non est mortale, quod optas.
 Plus etiam, quam quod Superis contingere possit,
 Nescius affectas: vasti quoque rector Olympi,
 Quifera terribili jaculatur fulmina dextrâ
 Non aget hos currus: & quid Jove majus habetur?
 Ardua prima via est, & qua vix manè recentes
 Eniuntur equi; media est altissima cælo,
 Unde mare, & terras ipsi mihi sæpè videre
 Sit timor, & pavidâ trepidet formidine pectus.
 Ultima prona via est, & eget moderamine certo:
 Tunc etiam, quæ me subjectis excipit undis,
 Ine ferar in præceps, Thetys solet ipsa vereri.
 Adde, quod assiduâ rapitur vertigine cælum,
 Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.
 Nitro in adversum; nec me, qui cætera, vincit
 Impetus; & rapido contrarius evehor orbi.
 Finge datos currus; quid ages? poterisne rotatis
 Obvius ire polis, ne te citus auferat axis?
 Forsitan & lacus illic, urbisque Decrum,
 Concipias animo, delubraq; ditia donis
 Esse? per insidias iter est, formæque ferarum.
 Utque viam teneas nulloque errore traharis,
 Per tamen adversi gradieris cornua Tauri,
 (a) Æmoniósque arcus, violentique ora Leonis,
 Sæ æque circuitu curvantem brachia Cancrum.
 Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
 Quos in pectore habent, quos ore, & naribus efflant,
 In promptu regere est: vix me patiuntur, ubi acres
 Incaluerè animi; cervixque repugnat habenis.
 At tu, funestine sim tibi muneris author,
 Nate cave, dum resque finit, tua corrige vota.
 Scilicet ut nostro genitum te sanguine credas,
 Pignora certa petis; do pignora certa, timendo:
 Et patrio Patere esse metu probor: aspice vultus
 Ecce meos: utinamque oculos in pectore posses
 Inferere, & patrias intus deprendere curas.
 Denique quidquid habet dives circumspice mundus,
 Dæque tot, ac tantis cæli, terræque, marisque
 Posce bonis aliquid; nullam patièrè repulsam.

M m 5

Depre;

Deprecor hoc unum, quod vero nomine pœna,
Non honor est; pœnam Phaëton pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare lacertis?
Ne dubita: dabitur (Stygias iuravimus undas)
Quodcumque optaris; sed tu sapientiùs opta.

(a) *Amonius arcus*. Arcitenens. Chiron Centaurus. Thetis salus, Æsculapii & Achillis educator in sidera translatus..

III.

*Phæbus currui suo Phaëtonem imponit, et
monitis non profuturis instruit.*

Finierat monitis: dictis tamen ille repugnat:
Proposituū que premit, flagratque cupidine currus.
Ergo, quā licuit genitor cunctatus, ad altos
Deducit juvenem, (a) Vulcania munera, currus.
Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa
Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo;
Per iuga chrysolithi, positæque ex ordine gemmæ
Clara repercussu reddebant lumina Phœbo.
Dumque ea magnanimus Phaëton miratur, opusque
Pescipit, ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, & plena rosarum
Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
(b) Lucifer, & cœli statione novissimus exit.
At pater, ut terras, mundumque rubescere vidit,
Cornuque extremæ velut evanescere lunæ,
Jungere equos Titan velocibus imperat Horis;
Iussa Deæ celeres peragunt, ignemque vomentes
Ambrosiæ succo saturos præsepibus altis
Quadrupedes ducunt; adduntque sonantia fræna.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit, & rapidæ fecit patientia flammæ;
Imposuitque comæ radios, prælagâque luctus
Pectore sollicito repetens suspiria, dixit:
Si potes his saltem monitis parere parentis,
Parce pater stimulis, & fortius utere loris:
Sponte sua properant; labor est inhibere volantes.
Nec tibi directos placeat via quinque per (c) Arcus:
Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
Zonarumque trium contentus sine, polūque

E

Effugit australem, junctamque Aquilonibus Arcton.
Hac fit iter; manifesta rotæ vestigia cernes.
Utque ferant æquos & cœlum, & terra calores,
Nec preme, nec summatum molire per æthera cursum:
Altius egressus cœlestia tecta cremabis;
Interiùs, terras: medio tutissimus ibis.
Neu te dexterioꝝ totum declinet ad anguem;
Neve sinisterioꝝ pressam rota ducat ad aram:
Inter utrumque tene fortunæ cætera mando,
Quæ juvet, & meliùs, quàm tu tibi consulat, opto.
Dum loquor, Hesperio positas in litore metas
Humida nox tetigit, non est mora libera nobis:
Poscimus, & fulget tenebris aurora fugatis.
Corripe lora manu, vel si mutabile pectus
Est tibi, consiliis, non curribus utere nostris,
Dum potes, & solidis etiam nunc sedibus adstas,
Dumque malè optatos nondum premis inficius axes;
Quæ tutus spectes, sine me dare lumina terris.
Occupat ille levem juvenili corpore currum,
Præterque super, manibusque datas contingere habenas
Gaudet & invito grates agit inde parenti.

(a) *Vulcania munera*. à Vulcano fabricata. (b) *Lucifer*.
generis stella, quæ in ortu solem præcedit, alias Phosphorus.
(c) *Arcus*. Zonæ. Circulorum quinque segmenta.

IV.

*Phaëton malè currum Solis regit; habenas men-
tis impis abjicit.*

Interea volucres Pyrois, Eous, & Æthon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.
Quæ postquam (a) Tethys, factorum ignara nepotis,
Depulit, & facta est immensi copia cœli;
Corripere viam, pedibusque per æra motis
Obstantes scindunt nebulas, pennisque levati
Prætereunt ortos iisdem de partibus Euros.
Sed leve pondus erat, nec quod cognoscere possent
Solis equi, solitæque iugum gravitate carebat.
Uique labant curvæ iusto sinè pondere naves,

P

Pérque mare instabiles nimia levitate feruntur:
 Sic onere insueto vacuos dat in aëra saltus,
 Succutiturque alto, similisque est currus inani.
 Quod simul, ac sentire, ruunt, tritumque relinquunt
 Quadrijuges spatium: nec quo prius ordine currunt.
 Ipse pavet, nec qua commissas flebat habenas,
 Nec scit qua sit iter nec si sciat, imperet illis.
 Tum primum radiis gelidi caluere Triones,
 Et vetito frustra tentarunt aequore tingi.
 Quæque polo posita est glaciali proxima serpens
 Frigore pigra prius, nec formidabilis ulli,
 Incaluit, sumpsitque novas fervoribus iras.
 Te quoque turbatum memorant fugisse Boote;
 Quamvis tardus eras, & te tua plaustra tenebant.
 Ut verò summo despexit ab æthere terras
 Infelix Phaëthon: penitus, penitusque jacentes,
 Palluit & subito genua intremare timore,
 Suntque oculis tenebræ per tantum lumen obortæ:
 Et jam inallet equos nunquam tetigisse paternos,
 Jam cognosse genus piget, & valuisse rogando:
 Jam (b) Meropis dieti cupiens, ita fertur, ut acta
 Præcipiti pinus Borea, cui vincta remisit
 Fræna suus rector, quam Dis, votisque reliquit.
 Quid faciat? multum cæli post terga relictum,
 Ante oculos plus est: animo metitur utrumque;
 Et modò, quos illi fas tum contingere non est,
 Prospicit occasus; interdum respicit ortus:
 Quidque agat ignarus; stupet: & nec fræna remittit,
 Nec retinere valet: nec nomina novit equorum.
 Sparsa quoque in vario passim miracula cælo;
 Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
 Est locus in geminis ubi brachia concavat arcus
 Scorpius, & cauda, flexisque utrinque jacetis
 Porrigit in spatium signorum membra duorum.
 Hunc puer ut nigro madidum sudore veneni
 Vulnere curvata minitantem conspide vidit:
 Mentis inops, gelida formidine lora remisit.
 Quæ postquam summo sentire jacentia tergo,
 Expatriantur equi: nulloque inhibente per auras

Ignote regionis eunt; quasque impetus egit,
 Hac sine lege ruunt, alioque sub æthere fixis
 Incurant stellis, rapiuntque per avia currum:
 Et modò summa petunt; modò per decliva, viasque
 Præcipientes, spatio terræ propiore feruntur,
 Inferiusque suis fraternos currere Luna
 Admiratur equos, combustaque nubila fumant.
 (a) *Thetys.* Oceani uxor, *Clymeneas* mares. (b) *Meropis*
 Filius *Meropis* dici mallet.

V.

Montes flammis corripiantur.

Corripitur flammis ut quæque altissima tellus,
 Filsæque agit rimas & succis aret adeptis.
 Pabula canescunt, cum frondibus uritur arbor;
 Materiamque suo præbet seges arida damno.
 Parva queror: magna pereunt cum mœnibus urbes:
 Cùmque suis totas populis incendia gentes
 In cinerem vertunt: silvæ cum montibus ardent;
 Ardet (a) *Athos*, *Taurûsque Cilix*, & *Tmolus*, & *Oete*,
 Et tum *Sicca*, prius celeberrima fontibus, *Ide*,
Virgineusque Helicon, & nondum *Oeagrius Hemus*,
 Ardet in immensum geminatis ignibus *Ætna*.
Parnassusque biceps, & *Eryx*, & *Cynthus*, & *Othrys*,
 Et tandem nivibus *Rhodope* caritura, *Mimæque*
Dindymæque, & *Mycale*, natûsque ad sacra *Cithæron*;
 Nec prosunt *Scythiæ* sua frigora: *Caucasus* ardet;
 Osiæque cum *Pindo*, majorque ambobus *Olympus*,
Aenæque Alpes; & nubifer *Apenninus*.
 Tunc verò Phaëthon cunctis è partibus orhem
 Aspicit accensum, nec tantos sustinet æstus,
 Ferventesque auras, velut è fornace profunda
 Ore trahit; currusque suos candescere sentit,
 Et neque jam cineres, ejectamque favillam
 Ferre potest; calidæque involuitur undique fumo.
 Quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus
 Nescit, & arbitrio volucrum raptatur equorum.
 Sanguine tum credunt in corpora summa vocato
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem.

Tum facta est Lybie, rapis humoribus æstu
Arida: tum Nymphæ passis fontèsque lacúsque,
Deservère comis: quarit Bæotia (b) Dircen,
Argos Amymonen; Ephyre Piren das undas.

(a) *Arbos*. Mons Thessaliæ, *Taurus*. Ciliciz, *Tmolus* Asiæ
Idis Cretæ, *Helicon* Bæotiæ, *Ætna* Siciliæ, *Hemus* Thraciæ
Parnassus Phocidis, *Eryx* Siciliæ, *Dindyma* Phrygiæ, *Mycale* C
riz, *Caucasus* Asiæ. (b) *Dircen* Dirce fons est Bæotiæ; *Amymon*
fons Achajæ prope Argos. *Ephyre*. Corinthus, cui *Pyrene* fons
vicinus.

VI.

Flumina, & maria exarescunt.

Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent: mediis (a) Tanais fumavit in undis,
Peneüsque senex, Teuthranteüsque Caycus,
Et ceteri Ismenos, cum Phocæico Erymantho,
Arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas;
Quisque recurvatis ludit Mæander in undis,
Mygdoniüsque Melas, & Tanarius Enrotas.
Arfit & Euphrates Babylonius, astit Orontes,
Thermodoönque citus, Gangésque, & Phasis, & Ister.
Æstuat Alpheus: ripæ Sperchiades ardent;
Quódque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus antrum.
Et quæ Mæonias celebrabant carmine ripas,
Fluminea volucres medio caluère Caystro;
Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occulsißque caput, quod adhuc latet ostia septem
Pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
Sorts eadem Isinarios Hebrum cum Strymona siccant,
(b) Hesperiosque amnes, Rhenum, Rhodanumq; Padumque.
Cuique fuit rerum promissa potentia, Tibrim.
Diffilit omne solam, penetratque in Tartara rimis
Lumen & infernum terret cum coniuge regem.
Et mars contrahitur, siccaque est campus arenæ
Quod modò pontus erat, quósque altum texerat æquæ
Existunt montes, & sparsas Cycladas augent.
Ima petunt pisces: nec se super æquora curvi
Tollere consuetaudent Delphines in auras.
Corpora phocarum summo resupina profundo

Ere-

Examinata jacent: ipsum quoque Nerea fama est,
Doridæque, & natus, tepidis latuisse sub undis.
Ter Neptunus aquis cum toto brachia vultu
Exserere ausus erat, ter non tulit aëris ignes

(a) *Tanais*. Sarmatiæ fluvius, *Peneus* Thessaliæ, *Caycus* Asiæ
minoris in regione Theutrantia, *Ismenus* Bæotiæ, *Erymanthus*
Phocidis, *Xanthus* Phrygiæ, quem bello Trojano Vulcanus ite-
rum deussit, *Lycormas* Asiæ prope Tanarum promont: *En-
rotas* Babyloniis, *Orontes* Syriæ, *Thermodoön* Cappadociæ,
Ganges Indiæ, *Phasis* Colchidis, *Ister* Germaniæ, *Sperchius* Thes-
saliæ, *Tagus* Hispaniæ, *Cayster* Lydiæ cygnis frequens. *Nilus* Æ-
gypti, *Hebrus* Strymon Thraciæ haud procul Isinaro monte. (b)
Hesperios Occidentales, *Rhodanus* Galliæ, *Rhenus* Germaniæ,
Eadus Tyboris Italiæ.

VII.

Tellus de Orbis exitio expostulat cum Jove.

Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractosque undique fontes,
Qui se condiderant in opacæ viscera matris,
Sustulit omniferos, collo tenus, arida vultus;
Opposuitque manum fronti, magnosque tremore
Omnia concutiens, paulum subsedit, & infra
Quàm solet esse, fuit; sacræque ita voce locuta est:
Si placet hoc, meruique, quid, & tua fulmina cessent
Summe Deum? liceat peritura vitibus ignis,
Igne perire tuo, clademque auctore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo;
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum; volitant super ora favilla.
Hosne mihi fructus? hunc fertilitatis honorem,
Officiisque refers? quod adneci vulnera aratri,
Rastrorumque fero, totòque exerceor anno?
Quòd pecori frondes, alimentaque misia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura, ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse: quid undæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decreverunt; & ab æthere longius abstunt?
Quòd si nec fra tris, nec te mea gratia tangit;
At cæli miserere tui: circumspice utrimque
Fumat uterque polus, quos si violaverit ignis.

Atria

Atria vestra ruent: Atlas enim ipse laborat,
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta si terræ pereunt, si regia cæli,
In chaos antiquum confundimur: eripe flammis,
Siquid hoc nunc superest, & rerum consule summæ.
Dixerat hæc Tellus: neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit, nec dicere plura; suumque
Retulit os in se! propioraque Manibus antra.

VIII.

Phaëthon fulmine percutitur. Ejus tumulus

elogium tumulo inscriptum.

AT Pater omnipotens; Superos testatus, & ipsum,
Quid dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi, summam petit arduus arcem:
Unde solet nubes latis inducere terris,
Unde movet tonitru, vibratæque fulmina jactat.
Sed neque, quas posset terris inducere nubes
Tunc habuit: nec quos cælo demitteret imbres.
Intonat: & dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam; pariterque animæque, rotisque
Exiit, & lævis compescuit ignibus ignes.
Consternantur equi, & saltu incontraria verso,
Colla jugo eripiunt abruptæque lora relinquunt.
Illic fræna jacent, illic temone repulsus
Axis: in hac radii fractarum parte rotarum,
Sparsæque sunt latè laceri vestigia curus.
At Phaëthon: rutilos flamma populante capillos,
Volvitur in præceps, longoque per aëra tractu
Ferrur: ut interdum de cælo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem procul à patria diverso maximus orbe
Excipit Eridanus, fumantiæque abluat ora.
Najades (a) Hesperix (b) trifidâ fumantia flammâ
Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum:
Hic situs est Phaëthon, cœræ auriga paterni,
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

(a) Hesperia. Italix, quæ & Hesperia vocantur. (b) Trifida, à fulmine trifida.

IX.

IX.

Sorores Phaëthons in Arbores mutantur: Cygnus in Olerem.

AT pater obductos luctu miserabilis ægro
Condiderat vultus, & (si modò credimus) unum
Isse diem sine sole ferunt: incendia lumen
Præhebant, aliquisque malo fuit usus in illo,
At Clymene, postquam dixit, quæcunque fuerunt
In tantis dicenda malis, lugubris, & amens
Et laniata sinus, rotum percussit orbem:
Exanimis artus primo, mox ossa requirens.
Repperit ossa tamen peregrinâ condita ripâ,
Incuinbique loco; noménque in marmore lectum
Perdudt lachrymis, & aperto pectore fovit.
Nec minùs (a) Heliades lugent, & inania morti
Funera dant lachrymas, & cæcæ pectora palmis,
Non auditarum miseras Phaëthonta querelas
Nocte diæque vocant, adsternuntque sepulchro.
Luna quater junctis implêrat cornibus orbem,
Illæ more suo (nam mortem fecerat usus)
Plangorem dederant, è quibus Phaëthusa, sororum
Maxima, cum vellet terræ procumbere, quæstæ est
Diriguisse pedes, ad quam conata venire
Candida Lampetie, subitâ radice retenta est:
Tertia cum cinem manibus laniare pararet;
Avellit frondes: hæc stipite crura teneri;
Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
Dumque ea mirantur, cortex, humerósque, manisque
Ambit, & exstabant tantùm ora vocantia matrem
Quid faciat mater? nisi quò trahit impetus illam,
Huc eat, atque illuc? & dum licet, oscula jungat?
Non satis est, truncis avellere corpora tentat,
Et teneros manibus ramos abrumpit: at inde
Sanguineæ manant, tanquam de vulnere guttæ.
Parce precor, mater, quæcunque est faucia clamat:
Parce precor: nostrum laceratur in arbore corpus;
Jâmque vale, cortex in verba novissima venit.
Inde flunt lachrymæ, stillatæque sole rigescunt
De ramis electra novis; quæ lincidos amnis
Excipit, & (b) nuribus mittit gestanda Latinis.

Ævis.

N n

AP

Affuit huic monstro proles (c) Stheneleja Cynus,
 Qui tibi materno quamvis à sanguine iunctus,
 Mente tamen Phaëthon propior fuit; ille tel èto
 (Nam (d) Ligurum populos, & magnas rexerat urbes)
 Imperio, ripas virides, amnèmq; querelis
 Eridanum implèrat, sylvàmque sororibus auctam;
 Cùm vox est tenuata viro, canaq; capillos
 Dissimulant plumæ, collùmque a pectore longè
 Porrigitur, digitòsque ligat iunctura rubentes;
 Penna latus volat, tenet os sine acumine rostrum,
 Fit nova Cynus avis: nec se celsòque, Jovisque
 Credit, ut injustè missi memor ignis ab illo;
 Stagna petit, patulòsque lacus, ignèmq; perosus,
 Quæ colat, elegit contraria flumina flammis.

(a) *Heliades*. Solis filiz, Sorores Phaëthontis. (b) *Nuribus*
 Feminis Italiz. (c) *Proles Stheneleja*. Sthenelei filius. (d)
Ligurum. Hodie Genueusis ditio.

X.

Phobus à Superis oratus, currum, & pristina numina repetens.

Squalidus intereà genitor Phaëthontis, & expers
 Ipse sui decoris, qualis cùm deficit orbi,
 Esse solet, lucèmq; odit, scèque ipse, dièmq;
 Dâtque animum in luctus, & luctibus adjicit iram:
 Officiùmquo negat mundo: Satis, inquit, ab ævi
 Sors mea principiis fuit irrequieta; pigètque
 Actorem sine fine mihi, sine honore laborum:
 Quilibet alter agat portantes lumina currus:
 Si nemo est, omnesque Deinon posse fatentur;
 Ipse agat: ut saltem nostras dum tentat habenas,
 Orbatura patres aliquando fulmina ponat:
 Tunc sciet ignipedum vires expertus equorum,
 Non meuisse necem, qui non bene rexerit illos.
 Talia dicentem circumstant omnia Solem
 Numina: nève velit tenebras inducere rebus
 Supplice voce rogant: missos quoque Jupiter ignes
 Excusat, precibusque minas regaler addit.
 Colligit amentes, & adhuc terrore paventes
 Phœbus equos, stimulosque dolens, & verbere sævit.
 Sævit enim: natùmque objectat, & imputat illis. .

XI.

XI.

Calisto in Ursam mutata.

AT Pater Omnipotens ingenta mœnia cœli
 Circuit, & ne quid labefactum viribus ignis
 Corruat, explorat, quæ postquam firma, suisque
 Roboris esse videt: terras, hominùmque labores
 Respicit: (a) Arcadiæ tamen est impensior illi
 Cura suæ, fontèsque, & nondum audentia labi
 Flumina restituit: dat terræ gramina, frondes
 Arboribus: læsàsque jubet revirescere silvas.
 Dum redit, itque frequens, in virgine (b) Nonacriga
 Hæsit, & accepti caluere sub ossibus ignes.
 Non erat hujus opus lanam mollire trahendo,
 Nec positas variare coma: ubi fibula vestem,
 Vittæ coërcuerat neglectos alba capillos,
 Et modò leve manu jaculum, modò sumpserrat arcum.
 Miles erat (c) Phœbes: nec (d) Mænalon attigit ulla
 Grator hac (e) Triviæ. Sed nulla potentia longa est.
 Ulterius medio spatium sol altus habebat:
 Cùm subit illa nemus, quodd nulla ceciderat ætas.
 Exuithic humero pharetram, lentòsque retendit
 Arcus: inque solo quod texerat herba, jacebat:
 Et pictam positâ pharetram cervice premebat.
 Ecce sœo comitâta choro (f) Dictynna per altum
 Mænalon ingrediens, & eade superba ferarum,
 Alpicit hanc, visàmque vocat: clamata refugit.
 Heu quàm difficile est crimen non prodere vultu!
 Vix oculo attolit humo: nec, ut autè solebas,
 Juncta Deæ lateri, nec toto est agmine prima;
 Sed silet, & læsi dat signa rubore pudoris.
 I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes
 Cynthia: dèque suo jussit succedere cœtu.
 Senferat hoc olim magni matrona Tonantis
 Distuleratque graves in idonea tempora pœnas.
 Causa moræ nulla est: & jam puer Arcas (id ipsum
 Indoluit Juno) fuerat de pellice natus.
 Quò simul obvertit sævam cum lumine mentem;
 Scilicet hoc etiam restabat, adultera, dixit,

N n 2

U:

Ut fecunda fores heretque injuria partu
 Nota, Jovisque meitellatum dedecus esset.
 Haud imponere feres: adimam tibi namque figuram.
 Quam tibi, quaque places nostro importuna marito.
 Dixit: & adversa prenis à fronte capillis
 Stravit humi pronam. Tendeat brachia supplex:
 Brachia ceperunt nigris horrescere villis,
 Carvæque manus, & aduncos crescere in ungues,
 Officioque pedum fungi, laudatæque quondam
 Ora Jovi, lato fieri deformia ristu.
 Næve preces animos, & verba precantia flectant,
 Posse loqui eripitur: vox iracunda, minaxque,
 Plenæque terroris rauco de gutture fertur:
 Mens antiqua tamen facta quoque mansit in urfa;
 Assiduæque suos gemitu testata dolores,
 Qualescunque manus ad cælum & sidera tollit:
 Ingratūque Jovem nequeat cum dicere, sentit.
 Ah quoties sola non ausa quiescere silva,
 Ante domum, quondamque suis erravit in agris!
 Ah quoties per saxa cantum latratibus acta est;
 Venatrixque metu venantū territa fugit!
 Sæpe feris latuit visis, oblita quid esset;
 Urfaque conspectos in montibus horruit urfos:
 Pertinuitque lupos: quamvis (g) Pater esset in illis.

(a) *Arcadia sua*. In qua natus ferebatur. Est vulgò Cnecius patriæ habetur. (b) *Nonacrina*. Arcadica. (c) *Menalio*. Venatrix Dianæ. (d) *Menalio*. Arcadiæ mons. (e) *Triopia*. Dianæ, nempe imæ, suprema, feras asseclans. (f) *Dithyma*. Diana. (g) *Quamvis pater*. Lycaon.

XII.

Callisto inter Sidera cum Arcade filio reponitur à Jove

Ecce (a) Lycaoniæ proles ignara parentis
 Arcas adest, ter quinque ferens natalibus annos.
 Dumque feras sequitur, dum saltus eligit aptos,
 Nexilibusque plagis silvas Ervmanthidas ambit:
 Incidit in matrem, quæ restitit Arcade viso,
 Et cognoscenti similis fuit: ille refugit,
 Immutosque oculos in se sine fine tenentem

Ne-

Nescius extimuit, propiusque accedere aventi
 Vulsifico fuerat fixurus corpora telo;
 Arcuit Omnipotens, pariterque ipsosque, nefasque
 Sustulit, & celeri raptos per inania vento
 Imposuit cælo, vicinæque sidera fecit.
 Intumuit Jano, postquam inter sidera pellex
 Fullit, & ad canam descendit in equora Tethyn,
 Oceanūque senem, quorum reverentia movit
 Sæpe Deos; causamque viæ scitantibus infit:
 Quæritis æthe cīs quare regina Deorum
 Sedibus huc adsum: pro me tenet altera cælum,
 Mentiar, obscurum nisi cùm nox fecerit orbem,
 Nuper honoratas summo, mea vulnera, cælo
 Videritis stellas illic, ubi (b) circulus axem
 Ultimus extremum, spatioque brevissimus, ambit.
 Est verò, cur quis Junonem lædere nolit?
 Offensamque tremat? quæ prosum sola nocendo.
 O ego! quantum egi? quàm vasta potentia nostra est?
 Esse hominem vetui, facta est Dea: sic ego pœnas
 Sontibus impono: sic est mea magna potestas.
 Vendicet antiquam faciem, vultusque ferinos
 Detrahat: Argolicæ quod in ante (c) Phoronide fecit:
 Cur non & pulsâ ducit Junone? meoque
 Collocat in thalamo? focerūque Lycaona sumit?
 At vos si læsæ tangit contemptus alumnæ:
 Gurgite caruleo septem prohibere Triones.

(a) *Lycaonia Parentis*. Arcas ignarus, Callistonem Lycaonis filiam suam matrem esse. (b) *axem extremum*. Urfa major prope polum, cum Arcade seu Argophylace. (c) *Phoronide*. Phoronei soror.

XIII.

Corvus ex albo niger.

Di maris annuerant: habili Saturnia curru
 Ingreditur liquidum pavonibus æthera pictis:
 Tam nuper pictis cælo pavonibus Argo:
 Quam tu nuper eras, cùm candidus antè fuisses
 Corve loquax, subito nigrantes versus in alas.
 Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis
 Alas, ut æquaret totas sine labe columbas

Nn 3

Nec

Nec servaturis vigili Capirolia voce
Cederet anseribus, nec amanti flumina cyncno.
Lingua tuit damno: linguâ faciente loquaci,
Qui color albus erat, nunc est contrarius albo.
Pulchrior in tota, quàm (a) Larissæ Coronis
Non fuit Æmonia; placuit tibi (b) Delphice: sensit
(c) Ales adulterium (d) Phœbejus; atque latentem
Detexit culpam. Delapsa est laurea Phœbo,
Et pariter vultusque Deo, plestrumque colorque
Excidit: utque animus tumida fervebat ab ira,
Indevitato trajecit pectora telo.

Ictâ dedit gemitum: tractoque à vulnere ferro,
Candida puniceo perfudit membra curore,
Et dixit: potuit tibi pœnas Phœbe, dedisse.
Sed peperisse prius: duo nunc moriemur in una.
Hactenus: & pariter vitam cum sanguine fudit,
Corpus inane animæ, frigus lethale secutum est.
Pœnitent heu serò pœnæ crudelis amantem:

Séque quodd audierit, quodd sic exarserit, odit:
Odit avem, per quam crimen, causamque dolendi
Scire coactus erat, nec non arcumque, manumque
Odit, cumque manu, temeraria tela, sagittas,
Collapsamque fovet, serâque ope vincere fata
Nititur, & medicas exercet inaniter artes.

Quæ postquam frustra tentata, rogumque parari
Vidit, & arduos supremis ignibus artus:

Tum verò gemitus (neque enim cœlestia tingi
Ora licet lachrymis) alto de corde petitos
Edidit: haud aliter, quàm eum spectante juvenca,

Lactentis vituli dextra libratus ab aure
Tempora discussit claro cava malleus ictu.

Sed Phœbus natum flammis, uterque parentis
Eripuit, geminique tulit Chironis in antrum:

Sperantemque sibi non falsæ præmia linguæ,
Inter aves albas vetuit consistere corvum.

(a) Larissæ Coronis. Nata Larissæ, urbe Thessaliæ
Æmonia. (b) Delphice. Apollo. (c) Phœbejus ales. Cui
Phœbo sacer, quodd ejus volatu multa auguria captarentur.
Adulterium Coronidis cum alio, quod Phœbo detexit cor-
(e) Natum Æsculapium.

Varia mutationes Æsculapii, Chironis, & Ogyroes.

(a) S Enifer interea divinæ stirpis (b) alumnus
Latus erat: inistoque oneri gaudebat honore.

Ecce venit rutilis humeros protecta capillis
Filia (c) Centauri, quam quondam Nympha Charyclo,
Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit

O yroen. Non hæc artes contenta paternas
Edidisse fuit; fatorum arcana canebat.

Ergo ubi vaticinos concepit mente furores.
Incaluitque Deo, quem clausum pectore habebat

Aspicit infantem: Totique salutaris orbi
Cresce, puer; dixit: tibi se mortalia sæpè

Corpora debbunt; animas tibi reddere ademptas
Fas erit: idque semel Dis indignantibus ausus,

Posse are hoc iterum (d) flamma prohibere avita:
Eque Deo corpus fiet exanguis: Deusque,

Qui modò corpus eras; & bis tua fata navabis.
Tu quoque, chare (e) pater, non jam mortalis, & avis

Omnibus ut maneat, nascendi lege creatus,
Posse mori cupies tum, cum cruciabere diræ

Sanguine serpentis per saucia membra recepto.
Téque ex æterno patientem numina mortis

Efficient: triplicisque Deæ tua fila resolvent.
Restabat fati aliquid; suspirat ab imis

Pectoribus, lachrymaque genis labuntur oborta,
Atque ita prævertunt, inquit mea fata, vetorque

Plura loqui, vocis que mea præcluditur usus.
Non fuerant artes tanti, quæ numinis iram

Contraxere mihi: mallem nescisse futura.
Jam mihi subduci facies humana videtur.

Jam cibis herba placet: jam latis currere campis
Impetus est: in equam, cognatâque pectora vertor.

Causa tamen quare? pater est mihi nempe biformis.
Talia dicenti pars est extrema querelæ

Intellecta parum, consulasque verba fuerunt,
Mox nec verba quidem, nec equæ sonus ille videtur,

Sed simulantis equam, parvòque in tempore certos

Edidit hinnitus, & brachia movit in herbas,
Tum digiti cœant, & quinos alligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula; crescit & oris,
Et colli spatium: longæ pars maxima palæ
Cauda fit: utque vagi crines per colla jacebant,
In dextras abiçre jubas, pariterque novata est
Et vox, & facies; nomen quoque monstra dederunt.

(a) *Semifer*. Chiron Centaurus. (b) *Alumno*. Esculapio Phœbi è Coronide filio. (c) *Centauri*. Chironis è Nympha Charyclone suscepta. (d) *Flamma avia*. Postquam Hippotum ad vitam revocâris, à Jove avo tuo fulminabere. (e) *Tuque pater*. Chiron, postquam venenatâ Herculis sagittâ pedem decedens te morbo straverit, moriêre.

XV.

Battus in lapidem mutatur.

Flebat, opémque tuam frustra (a) Philyreus heros
Delphice, poscebat. nam nec rescindere magni
Jussu Jovis poteras: nec si rescindere posses,
Tunc aderas: (b) Elim, Messeniâque arva colebas.
Illud erat; tempus, quo te pastoria pellis
Texit, onusque fuit baculum silvestre sinistræ;
Alterius, dispar è septem fistula cannis.
Dùmque amor est curæ, dum te tua fistula mulcet,
Incussoditæ (c) Pylios memorantur in agros
Processisse boves: videt (d) has Atlantide Maja
Natus, & arte suâ silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi natos in illo
Rure senex: Battum viciniâ tota vocabat.
Divitis hic saltus, herbosâque pascua (e) Nelei,
Nobiliûmque greges custos servabat equarum.
Hunc timuit, blandâque manu seduxit, & illi,
Quisquis es, hospes, ait, si fortè armenta requirer
Hæc aliquis, vidisse nega: neu gratia facta
Nulla rependatur, nitidam cape præmia vaccam:
Et dedit: acceptâ, voces has reddidit hospes.
Tutus eas; lapis iste priûs tua furta loquetur:
Et lapidem ostendit. Simulat Jove natus abire:
Mox redit, & versa pariter cum voce figura,
Rustice, vidisti si quas hoc limite dixit,
Ire boves, ser opem, furtoque silentia deme;

Jun-

Juncta suo pariter dabitur tibi tæmina tauro.
At senior, postquam est merces geminata, sub illis
Montibus inquit, erant; & erant sub montibus illis,
Risti (f) Atlanniades, & me mihi perfide produs?
Me mihi produs, ait; perjuraque pectora venit
In durum fideem, qui nunc quoquæ dicitur index;
Inque nihil merito vetus est infamia saxo.

(a) *Philyreus*. Chiron Saturni & Philyre filius. (b) *Elim*. Elis Urbs Peloponesi. *Messenia* idem. (c) *Pylios*. Messeniz Urbs. (d) *Atlantides*. Atlantis filia, è qua natus Mercurius. (e) *Nelei*. Rex Pyli, Nestoris frater. (f) *Atlanniades*. Mercurius Atlantis nepos.

XVI.

Mercurius Hærsen visam deperit.

Hinc se sustulerat paribus (a) Caducifer alis,
(b) Munychiôsque volans agros, gratiamq; Minervæ
Despectabat humum, cultique arbuta (c) Lycei.
Illa fortè die castæ de more puellæ
Vertice supposito festas in (d) Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistis.
Inde revertentes Deus aspicit ales, iterque
Non agit in rectum, sed in orbem curvat eundem:
Ut volacris visis rapidissima milvius extis.
Dum timet, & densi circumstant sacra ministri,
Flectitur in gyrum; nec longius audet abire,
Spémque suam motis avidus circumvolat alis:
Sic super (e) Actæas agilis Cyllenius arces
Inclinat cursus, & easdem circumat auras.
Quantò splendidior, quàm cætera sidera, fulget
Lucifer, & quantò, quàm Lucifer aurea Phœbe,
Tantò virginibus præstantior omnibus Hærs
Ibat: eratque decus pompæ, comitûmque suarum.
Obstupuit forma Jove natus & æthere pendens
Non secus exaruit: quàm cùm (e) Balearica plumbum
Fundajacit: volat illud, & incandescit cundo,
Et quos non habuit, sub nubibus invenit ignes.
Venit iter, cœloque petit diversa relicto:
Nec se dissimulat; tanta est fiducia formæ
Quæ quanquam iusta est, curâ tamen adjuvat illam:

N n 5

Per-

Permulcētque comas, chlamidēque ut pendeat aptē
Collocat; ut limbus, totūque appareat aurum:
Ut teres in dextra, qua somnos ducit & arcer,
Virga sit, ut terfi niteant talaria plantis.
Aspicit hunc oculis iisdem, quibus abdita nuper
Viderat (f) Aglauros flavæ secreta Minervæ.
Vertit ad hanc torvi Dea bellica luminis orbes.

(a) Caducifer. Mercurius. (b) Munychios. Atticos, Munychios
Atticæ promontorium. Minerva præses est Athenarum. (c) Lyceum
Lyceum Athenis locus erat arboribus constus, in quo Aristoteli
ambulando docebat. (d) Arces Palladis Athenas. Aethæas Atticæ
cas. vid. L. 1. n. 11. Cyllenius Mercurius. (e) Balnearicus Baleares
peritissimi funditores. (f) Aglauros Cecropis filia, soror Herse
quæ sorori matrimonium cum Mercurio invadebat.

XVII.

Pallas Invidiæ domum alit.

Protinus Invidiæ nigro squallentia tabo
Tecta petit. Domus est imis in vallibus antri
Abdita, sole carens, non ulli pervia vento,
Tristis & ignavi plenissima frigoris; & quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Hunc ubi pervenit bello metuenda (a) Virago.
Constitit ante domum (neque enim succedere testis
Fas habet) & postes extrema cuspide pulsar,
Concessit patuere fores. Videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam, visâque oculos avertit: at illa
Surgit homo pigra, semefarumque relinquit
Corpora serpentum, passumque incedit inerti.
Utque Deam vidit, formæque, armisque decoram,
Ingemuit, vultumque Deæ ad suspiria duxit.
Pallor in ore sedet, macles in corpore roto:
Nusquam recta acies, livent rubigine dentes,
Pectora felle vident, lingua est suffusa venenâ,
Risus æst, nisi quem visum movere dolores:
Nec sinitur somno, vigilantibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
Succellus hominum, carpitque, & carpitur unâ,
Suppliciumque suum est. Quamvis tamen oderat illam,
Talibus affata est breviter (b) Tritonia dictis; In-

In fine tabe tua natarum Cecropis unam;
Sic opus est: Aglauros ea est. Haud plura locuta
Fugit. & impressâ tellurem reppulit hastâ.
Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens
Marmura parva dedit, secessarumque Minervæ
Indoluit, baculumque capit, quem spinea tortum
Vincula cingebant, adopertaque nubibus atris
Quæcunque ingreditur, filorentia proterit arva,
Exuritque herbas, & summa papavera carpit;
Afflatque suo populos, urbisque, domosque
Polluit, & tandem Tritonida conspicit arcem,
Ingenisque, opibusque, & fessâ pace virentem:
Vixque tenet lachrymas, quia nil lachrymabile cernit.

(a) Virago. Pallas, seu Minerva. (b) Tritonia. Pallas. Græca
vox Caput sonat, è quo nata est. (c) Tritonia. Atheniensem.

XVIII.

*Invidia vexat Aglaurum, quæ in lapidem à Mercurio
transformatur.*

Sed postquam thalamos intravit Cecrope natæ:
Jussa facit, pectusque manu ferrugine tincta
Tangit, & hamatis præordia sentibus implet:
Inspiratque nocens virus, picemque per ossa
Dissipat, medio spargit pulmone venenum.
Neve mali causæ spatium per latius errent,
Germanam ante oculos, fortunatūque sororis
Conjugium, pulchræque Deum sub imagine ponit:
Constatque magna facit, quibus irritata, dolore
Cecropis oculis mordetur, & anxia nocte,
Anxia luce gemit; lentæque miserrima tabe
Liquitur; ut glacies incerto faucia sole:
Felicisque bonis aliter non uritur Herfes,
Quam cum spinosis ignis supponitur herbis,
Quæ neque dant flammæ, lenique tepore cremantur.
Sæpe mori voluit, ne quicquam tale videret;
Sæpe velut crimen rigido narare parenti:
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura Deum: cui blandimenta, precæque
Verbæque jactanti mirissima: Desine, dixit,
Hinc ego me non sum, nisi te, motura, repulso. Ste-

Siernus, ait, pacto velox Cyllenius isto:
 Cœlestique fores virgâ patefecit. at illi
 Surgere conanti, partes, quascunque sedendo
 Flectiturus, ignavâ nequeunt gravitate moveri.
 Illa quidem pugnat recto se attollere trunco;
 Sed genuum iunctura riget, frigusque per unges
 Labitur, & pallent amisso sanguine venæ.
 Utque malum latè solet immedicabile cancer
 Serpere, & illasas viriatis addere partes:
 Sic lethalis hyems paulatim in pectora venit;
 Vitalisque vias, & respiramina clausit.
 Nec conata loqui est, nec si conata fuisset,
 Vocis habebat iter; saxum iam colla tenebat.
 Oræque duruerant, signumque exangue sedebat;
 Nec lapis albus erat, sua mens infecerat illam.
 (a) *Cecrope nata. Aglauri.*

XIX.

Jupiter Tauri formam induit.

HAs ubi verborum pœnas, mentisque profanæ
 Cœpit (a) Atlantiades: dictas à Pallade terras
 Linquit, & ingreditur jactatis æthera pennis.
 Sevocat hunc genitor: nec causam falsus amoris,
 Fide minister, ait, jussorum nate meorum,
 Pelle moram, solitòque celer delabere cursu
 Quæque tuam (b) matrem tellus à parte sinistra
 Suspicit (indigenæ (c) Sidonida nomine dicent)
 Hanc pere: quodque procul montano gramine pasci
 Armentum regale vides, ad littora verte.
 Dixit, & expulsi jam dudum monte juvenci
 Littora iussa petunt, ubi magni filia Regis
 Ludere, virginibus Tyriis (d) comitata solchat.
 Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
 Majestas, & amor: sceptri gravitate relicta,
 Ille pater, rectòque Desum, cui dextra trifalcis
 Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
 Induitur faciem tauri, mistusque juvenis
 Mugit, & in teneris formosus obambulat herbis.
 Quippe color nivis est, quem nec vestigia duri
 Calcavere pedis; nec solvit aquaticus Auster.

Colla thoris extant: armis palcaria pendent:
 Cornua parva quidem, sed quæ contendere posses
 Facta manu, puraque magis perlucida gemma:
 Nulla in fronte mina nec formidabile lumen:
 Pacem vultus habet. Miratur (e) Agenore nata.
 Quòd tam formosus, quòd prælia nulla minetur.
 Sed quamvis mitem metuit contingere primò:
 Mox adit & flores ad candida porrigit ora.
 Qui nunc alludit, viridique exultat in herbas:
 Nunc latus in folvis niveum deponit arenis:
 Paulatimque metu deimpro, modò pectora præbet
 Virginea plaudenda manu; modò cornua festis
 Impedienda novis, ausa est quoque regia virgo,
 Nescia quem premeret, tergo considerare tauri.
 Tum Deus à terra, iccòque à littora sensim
 Falsa pedum primis vestigia ponit in mœdis:
 Inde abit ulterius, modique per æquora ponti
 Fert prædam: pavet hæc, litusque ablata relictum
 Respicit, & dextra cornu tenet; altera dorso
 Imposita est, tremulæ sinuantur filamine vestes.
 (a) *Atlantiades. Mercurius Nepos Atlantis* (b) *Tuam ma-*
trém. Arcadium, in qua natus es, cui Phœnicia ad levam est.
 (c) *Sidonida. Sidon Phœnicis Urbs.* (d) *Tyros Urbs Phœniciz.*
 (e) *Agenore nata. Europæ Regis Agenoris filia.*

P. OVIDII NASONIS
 METAMORPHOSEON.
 LIBER TERTIUS.

I.

Cadmus Thebas condit. Ejus comites à Dra-
cône perimuntur.

Jamque (a) Deus posita fallacis imagine tauri,
 Se confessus erat, (b) Dictæque rura tenebat:

Cum

Col

Cùm (c) pater ignarus, raptam perquirere Cadmo
Imperat, & pœnam, si non invenerit, addit
Exilium, factò pius, & sceleratus eodem.
Orbe pererrato (quis enim deprendere posset
Furta Jovis?) profugus, patriamque, iramque parentis
Vitat Agenoris: Phœbique oracula supplex
Consultit, & quæ sit tellus habitanda requirit.
Bos tibi, Phœbus ait solis occurret in arvis,
Nullum passa jugum, curvique immunis aratri:
Hac duce carpe vias, & quæ requieverit herba
Mœnia fac condas, Bœotiæque illa vocato.
Vix bene (d) Castalio Cadmus descenderat antro
Incustoditam lentè videt ire juveneam,
Nullum servitii signum cervice gerentem;
Subsequitur, præstòque legit vestigia gressu;
Auctorémque viæ Phœbum taciturnus adorat.
Jam vada (e) Cephisi, (f) Panopisque evaserat arva:
Bos stetit, & tollens speciosam cornibus altis
Ad cœlum frontem, mugitibus impolit auras.
Atque ità respiciens comites sua terga sequentes,
Procubuit, teneraque latus submitit in herba.
Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ
Figit, & ignotos montes, agròsque salutat.
Sacra Jovi facturus erat: jubet ire ministros,
Et petere è vivis libandas fontibus undas.
Silva vetus stabat, nulla violata securi,
Et specus in medio, virgis ac vimine densus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum,
Uberibus fecundus aquis; ubi conditus antro
Martius (g) anguis erat, cristis præsignis & auro:
Igne micant oculi, corpus tumet omne veneno,
Trèsque micant linguæ, triplici stant ordine dentes.
Quem postquam Tyria læcum de gente profecti
Infausto tetigere gradu, demissæque in undas
Una dedit sonitum, longo caput extulit antro
Cæruleus serpens, horrendæque sibila misit.
Effluxere undæ manibus, sanguisque reliquit
Corpus, & attonitos subitus tremor occupat artus.
Ille volubilibus squamosos nexibus orbes

Tor-

Torquet: & immensòs saltu sinuatur in arcus,
Ac media plus parte leves erectus in auras,
Despicit omne nemus; tantòque est corpore, quanto
Si totum spectes, geminas qui separat (h) Arctos.
Nec mora Phœnicas, sive illi tela parabant,
Sive fugam; sive ipse timor prohibebat utrumque,
Occupat hos morsu longis complexibus illos,
Hos necat afflatu, funesta hos tabe veneni.

(a) Deus. Jupiter. (b) Diçiaque. Cretenfis. Diçæ, mons
Crete. (c) Pater. Agenor Europæ, & Cadmi Pater. (b)
Castalio. Castalius fons est in parnasso, ubi Cadmus Apollinem
consultuerat. (e) Cephisi. Fluvii Bœotiz. (f) Panopes. Panope
Urbs Phocidis. (g) Martius anguis. Marti sacer. (h) Arctos.
Inter Ursam majorem & minorem serpit Draco vicinam sidus.

II.

Cadmus Draconem interfecit.

Fecerat exiguas jam sol altissimus umbras:
Quæ mora sit sociis, miratur Agenore natus,
Vestigatque viros; tegimen, direpta leoni
Pellis erat, telum, splendenti lancea ferro,
Et jaculum; telòque animus præstantior omni.
Ut nemus intravit, letharæque corpora vilit,
Victorémque supra spatioſi corporis hostem,
Tristia sanguineâ lambentem vulnera linguâ;
Aut ultor vestræ, fidissima corpora mortis,
Aut comes inquit, ero. Dixit, dextræque molarem
Sustulit, & magnum magno conamine misit.
Illius impulsu cum turribus ardua celsis
Mœnia mota forent: serpens sine vulnere mansit;
Loricæque modò squammis defensus, & atræ
Duritîa pellis, validos cute reppulit ictus.
At non duritiâ jaculum modò vicit eadem;
Quod medio lentæ spinæ curvamine fixum
Constitit, & totum descendit in illa ferrum:
Ille dolore ferox caput in sua terga retorſit:
Vulneraque aspexit, fixumque hostile momordit:
Idque ubi vi multâ partem labefecit in omnem,
Vix tergo eripuit: ferrum tamen ossibus hæsit.

Tum

Genus dicendi eligendum est, quod Sed volenti ornate dicere, Maxime teneat eos, qui audiunt; Quod non solum delectet; Sed etiam sine satietate delectet. Sylva rerum primum, ac sententiarum comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit. Et si est in rebus honestas, in verbis etiam est splendor quidam.

CAPUT IV.

De Ornatu Orationis.

Omnis O-ratio con-ficitur ex verbis, quorum ratio vel Simpliciter, vel conjuncte consideratur. unde ornatius est vel in Singulis verbis. vel in conjunctis, & continuatis; vel in Propriis, & antiquis cum rebus naturalibus, aut novatis, & quasi factis.

CAPUT V.

De Verbis simplicibus.

Consonantiora, ut moderatio, quam modestia. Grandiora, ut optimus, quam bonus. Nisidiora, ut bos, quam vacca. Alia bis contraria. Ut enim syllabae & litterae melius sonantibus clariores sunt: ita verba ex syllabis, magis vocalia. Et quo plus quaque spiritaliter habet, eo pulchrior. Et quod facit syllabarum idem verborum copulatio: ut unum alii junctum melius sonet. Maxime exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta turpibus potiora sunt: sordidis in oratione eruditio non est locus. Clara verò, & sublimia materiae modò cernenda sunt.

Quod

Quod enim alibi magnificum, cum alibi; humilia circa res magnas, apta sunt circa minores.

Sed hac aurium iudicio ponderanda sunt in quo etiam consuetudo bene loquendi valet.

Verba, quae Orator ad orationem ornandam affert. Aut sunt inusitata, Aut novata, Aut translata.

CAPUT VI. De Verbis inusitatis.

Verba prisca, & vetusta, & ab usu intermissa. Quae sunt Poetarum licentia dixerunt, quodam Oratorum.

Inusitata sunt. Quod ornamento unice Virgilius usus est. Habet enim in oratione poeticum verbum dignitatem, & raro & suo loco adhibeatur; ut: effari soles, nuncupari, & alta, quibus grandior, & antiquior oratio videri potest.

CAPUT VII. De Verbis novis.

Similitudine, ut: Syllaturus, Fimbriaturus, ad similitudinem verbi, proscripuit. Imitatione, ut: tinnio, rugio, clangor, & similia. Inflectione, ut: à bibo, bibosus, mimographus. Adjunctione, ut: versutiloquus, expellorare. Graecis magis concessum est verba fingere, sed tamen aliquando audendum est. Si quid durius finxeris, praenuncies dicendo: ut irà dicam, scilicet dicere, quodammodo, &c.

CAPUT VIII.

De Tropis.

Tropus Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam, cum virtute mutatio. Leas segetes: verbum Ur cum Latas ab homine ad segetes transfertur.

O o 2

Tropi

Tropi sunt numero 11. in uno verbo septem: Metaphora, Synecdoche, &c. In oratione quatuor: Allegoria, Periphrasis, &c.

CAPUT IX. De Metaphora.

Quæ latinè translatio dicitur, fit, cum verbum transfertur propter similitudinem è locò, in quo proprium est, in eum, ubi non proprium; aut translatum melius proprio est. Fit ergo aut

Causa cur delectemur translatis verbis, cum adsunt propria, est, quod translatio fit similitudo ad unum verbum contracta similitudine autem mirifice capiuntur animi.

Translatio, & Similitudo differunt, quod illa comparat aliquid rei, quam volumus exprimere; fecit ut leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo est leo.

CAPUT X.

Quotuplex sit Translatio.

Cum ab animali ad animal fit translatio, ut si dicas hominem latrare.

Cum inanima pro inanimis sumuntur, ut: Centu virtutum nihil est suavius.

Cum pro rebus animalibus inanima, ut: Dardaniæ fulmina belli Scipiades.

Cum animata pro inanimis, ut: accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mirasublimitas in translatione est, cum rebus sensu carentibus actum, & animos damus.

Quid gladius tuus in acie Pharsalica agebat? Fugienda est dissimilitudo, qualis in hac: Cæci ingentes fornice.

Nec longè simile ducatur: non Syrtim patrimonium, sed potius scopulum dixerim: non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Quæ sint

Ne

In Metaphora
anunad-
vertenda.

Ne sit humilis, ut saxeæ verruca; nec major, quam res postulat; ut: Tempestas commensationis; nec minor, ut: Commessatio tempestatis.

Non sit frequens, & immodicus usus, qui potius obscurat orationem, quam illustret; continuis in Allegoriam, & Enigma migrat.

Quod si vereare, ne sit durior, mollior dicendo; ut ita dicam: debet enim translatio esse verocunda; ut precario, non ut venisse videatur.

Non omnes, quæ Poëtis conceduntur, etiam Oratoribus concessæ sunt; unde Orator non diceret: aves pennis remigare, pastorem populi, &c.

CAPUT XI. De Synecdoche.

Ex parte totum: ex puppi navis, ensis ex mucrone.

Ex uno plures: Romanus prælio victor, hostis habet muros.

Ex forma, seu specie genus: Sabellicus sus, pro quovis.

Ex materia res universa: Pinu, navis; auro, aurea pecunia; ferro, gladius.

Ex toto pars: Fontemque, ignemque ferebat.

Ex pluribus unus: Oratores visi sumus.

Ex genere pars illi subiecta, ut: Ales pro aquila.

Ex antecedentibus consequentia, ut: Aratra iugo referunt suspensa juvenei.

Ut translatio permovendis animis, & variandis, ac sub oculis subjiaciendis rebus inservit.

Ita Synecdoche ad variandum sermonem; sed omnia liberiora Poëtis, quam Oratoribus.

CAPUT XII. De Metonymia.

Per causas effecta, ut: Dona laborata Cereris, Platonem legi, id est. ejus scripta.

Metonom.
seu deno-
minatio
demon-
strat,

Ex effectis causas: cum scelus comprehensum dicimus, pro scelere; mortem pallidam, timorem mortem.

Ex eo, quod continet, id quod continetur: sic moratae urbes, seculum felix, Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessas: Ardet Ucalegon, id est, ejus domus.

Ex signo res: Toga, pro pace; fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores Hypallagen vocant.

CAPUT XIII.

De Antonomasiā.

Antonomasiā, seu

Pronominatio ponit aliquid pro nomine, ut: Eversor Carthaginis, pro Scipione; Romana eloquentia Princeps, pro Cicerone.

Epiheron, latine appositum, non est tropus, quia nihil veritatis. Necessè est enim, ut id, quod est appositum, si à proprio diviseris, per se significet, & faciat Antonomasiā, quod non facit Epiheron.

Apposito frequentius, & liberius utuntur Poetae, modo conveniat verbo, cui apponitur, quam Oratores; unde illi dicunt: Dentes albi, humida vina; quae apud Oratores redundant.

Quod sine Epiheron aliquid efficiat, ut in his: O abominandum scelus! & deformem libidinem! non redundat.

Exornatur autem translatis, ut: Cupiditas effrenata; insana substructiones, & aliis adjunctis tropis; turpis egestas; tristis senectus.

Unde si ne appositis nuda, & incompta est oratio; sed ne oneretur multis, quia fit longa, & impedita.

CAPUT XIV.

De Onomatopœia.

Onomato-
pœia No-
minatio.

Onomatopœia, est filio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes, Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt, multo fuisse

finxerunt nomina, ut: Mugitus, sibilus, murmur.

At nunc raro, & cum magno judicio hoc genere est utendum, ne novi verbi assiduitas odium pariat.

Sed si quis commode, & raro utatur, exornat orationem.

CAPUT XV.

De Catachresi.

Est, quā verbo simili, & propinquus, & certo, & proprio utimur.

Ut vires hominis breves, longum consilium; gravis oratio, pro magna; minutus animus, pro parvo. Sic: Pyxides, cujuscumque materiae sunt:

Abutimur verbis propinquis, non solum, cum res carent nomine, ut: Cum parricidam; maris interfectorem vocamus; sed etiam, cum habent, ut; equum ædificant, oculis perlegunt.

Hoc differe Abuso à Translatione, quò licentior, & audacior, licet non sit imprudens.

CAPUT XVI.

De Metalepsi.

Transumptio, ex alio in aliud veluti viam præstat: post aliquos aristas mirabor mea regna. Per aristas, spicas, per has, segetes, & annos intelligimus.

Tropus rarissimus, & maxime improprius.

CAPUT XVII.

De Allegoria.

Latine inverso, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium; tempus est equum spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed plerumque apertis permiscetur verbis, ita, ut non sit perpetua Allegoria. Genus permixtum est frequentissimum.

Ita vero speciosissimum genus orationis, in quo Similitudinis, Allegoriae, & Translationis gratia permixta est.

Curandam est, ut quo genere ceperis translationis, eadem finias; unde non incipies ab incendio, & finies tempestate.

Servit Allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissime.

Allegoria si sit obscura, sit vitium, quod dicitur anima; quo tamen Poeta interdum, Oratores nunquam utuntur.

CAPUT XVIII.

De Ironia.

Ironia, Quam illusionem vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam { Pronuntiatione, contrarium, quæ cognoscitur, { Aut Personâ, aut rei naturâ.

CAPUT XIX.

De Periphrasi.

Periphrasis, Est, cum pluribus verbis, id, quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur; id est, circuitus loquendi, ut: Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris, Incipit, &c.

Apud Poetas frequentissimus, & apud Oratores non rarus; sed semper tamen astricior.

Cui contrarium est vitium, quod Perissologia dicitur; obstat enim, quidquid non adjuvat.

CAPUT XX.

De Hyperbato.

Hyperbaton, Hoc est, transgressio, quæ verborum perturbat ordinem, aut { Perversione, ut: mecum, tecum, quibus de rebus; maria omnia circum. Transiunctione, ut: orationem in duas divisam esse partes.

Transiunctio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicitur postea, in quibus debet oratio numerum quandam Periculis habere.

Poeta etiam verborum divisionem faciunt, ut: Septem subiecta irioni; quod oratio non recipit,

CA.

CAPUT XXI.

De Hyperbole.

Hyperbole, Est ementiens superiectio, vel augendo, vel minuendo, ut: Fulminis ocyor alis; vix offibus harer.

Sed tam in augendo, quam minuendo servatur mensura quadam; nam licet sit ultra fidem, non tamen ultra modum.

CAPUT XXII.

De Ornatu, qui est in Verbis conjunctis.

Confirmatio	{	Collocationem,
verborum duas res habet, scil.		Et modum quandam, sive numerum
Confirmatio autem oratio	{	Verbis, & sententiis, de quibus prius dicitur; deinde de collocatione, postremò de modo, & forma, id est, de numeris.

CAPUT XXIII.

De Figuris.

Figura, Est conformatio quadam orationis remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt à tropis, quia fieri potest in propriis verbis, quod in tropis non accidit; ut si verba propria geminentur. Coeunt tamen frequenter in eandem sententiam tropus, & figura; ut si verba similiter desinentia essent translata.

CAPUT XXIV.

De Generibus Figurarum.

Quantitas ut figura, Ut omnis oratio versatur in sensu, & verbis, ita & figura; unde duplex est figura: altera Verborum, altera Sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitio.

Inter has duas figuras hoc interest, quod Verborum conformatio tollitur, si verba mutantur; Sententiarum vero permanet, quibuscunque verbis utaris. Ut scilicet repetitio cum interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio.

O o ;

Inter-

Inter auctores parum convenit de figurarum numero, & nominibus; & aliqui aliquas inter verborum, alii inter sententiarum figuras rejiciunt.

Nos meliorum Scriptorum sententiam explicabimus.

CAPUT XXV.

Quot modis fiant Figuræ.

Figuræ verborum
tribus modis fiunt,
scilicet,

Adjectione, ut: Occidi, occidi non Spuri-
um Melium; ubi, verbum, figuratè ge-
minatur.

Detractione, ut: Abiit, excessit, erupit,
evasit, ubi detrahitur, &c.

Similitudine vocum, ut: Cui gratia
causâ nihil facias, omnia tamen sunt gra-
tia, quæ facis.

CAPUT XXVI.

De Figuris, quæ fiunt per Adjectionem.

Reperitio, cum ab eodem verbo ducitur sapius oratio,
ut: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conversio superiori contraria, cum in idem verbum com-
plicitur sapius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur; cum in
principio, & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio, Aut enim adjungitur idem: Vivis, &
vivis.

Aut idem, quod erat in principio, in
extremo etiam ponitur.

Aut continenter idem, non in eadem
sententia: Penè par, non par, &c.

Aut post aliquam interjectionem.

Possunt etiam, vel media respondere
primis, vel ultimis.

Interdum tota sententia repetitur.

Traductio est ejusdem verbi crebrius positi quædam di-
stinctio, quæ non offendit, sed concinniores reddit oratio-
nem; ut: Qui nihil habet in visa jucundius visa, is cum
virtute vitam non potest colere.

Ex

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbum
modò in hac, modò in altera re ponitur: Cum rem studio-
sè curas, quæ multas tibi dabit curas.

Polyptoton, latine casuum commutatio, cum idem in
multis casibus ponitur.

Fit autem, aut in uno verbo, aut in pluribus; & per ca-
sus intelliguntur etiam verborum tempora.

Ut: pleni sunt omnes libri, plena sapientum voces, ple-
na exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc ver-
ba: Prohibuit, eripuit, aspersit. Unde casuum commu-
tatio, non est eadem cum translatione.

Synonymia est, cum idem verba significantia congregan-
tur: Abiit, excessit, evasit.

Interdum etiam orationes eisdem sensus facientes acer-
vantur: Perturbatio mentis, effusa caligo, &c.

Polyndeton, cum oratio conjunctionibus abundat, ut:
Tellumque, larèinque.

Gradatio, repetit quæ dista sunt, & priusquam ad aliud
descendat, in prioribus sistit; vel est, cum sursum versis
reditur; ut: Africano virtutem industria, virtus glo-
riam, gloria amulos comparavit. Rarior est hæc figura,
cum habeat artem affectatam.

CAPUT XXVII.

De Figuris Verborum, quæ fiunt per Detra-
ctionem.

1. Hæc figuræ novitatis, brevitarisque causâ maximè petuntur.

2. Synecdoche, cum verbum subiectum satis ex cæteris intel-
ligitur; ut: Sermo nullus, scilicet nisi de te

3. Differt ab Apopoeysi, in qua certum est, quod tacetur; aut
errè longiore sermone explicatur.

4. Dissolutio, cum demptis conjunctionibus dissolvuntur plura di-
cuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis; ut: Gallia, cuius
erituri, fidei, felicitati commendata est.

5. Dissolutionis. & Polysyndeti fons unus est; quia acriorè
dicuntur, quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

6. Differt ab Arietulo, qui idem est, quod incisum.

Ad

Adjunctio est, in qua ad unum verbum plures sententia referuntur, quarum unaquæque illud desideraret, si sola poneretur; aliàs Zeugma dicitur: quod verbum vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disjunctio est, cum eorum, de quibus dicimus, unumquodque certò claudicet verbò; ut: Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii reperunt.

Sinaciosus, quæ duas res adversas colligit; ut: Tam desit avaro, quod habet, quàm quod non habet.

CAPUT XXVIII.

De Figuris Verborum tertii generis.

Tertium figurarum genus; aut

{	Similibus,
	Paribus,
	Contrariis vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio, Græcè Paronomasia, cum paulum immutata verba, atque deslexa in oratione ponuntur; quæ fit

Adjectione: Emit morte immortalitatem.

Detractione: Non exigo, ut immortali legationi, sed immorare.

Commutatione. Reprimi, non compri.

Translatione: Homini navo, an vano?

Hæc figura est levis, ut sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus effertur, etiamsi dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tamen in fine deprehenditur; sed respondent, vel prima inter se, vel mediis, vel extremis, quomodocunque accommodantur.

Ut in eadem oratione hæc verba: Audendum, audiendum; projectus, paratus; Prætor, Imperator; audacia, imprudentia.

Similiter Desinens, est similis duarum sententiarum, vel plurimum finis, id est, cum orationis membra, vel articuli simili

exier

exitu terminantur, ut, non modo ad ejus salutem extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quòd ibi possunt esse dissimilia, quæ declinantur, hic non ita; illa solum in his, quæ declinantur, hæc etiam in aliis partibus, ut in adverbis.

Compar, græcè Isocolon, cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum; extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositum vel contentio, græcè Antitheton cum singula singulis, vel bina binis opponuntur.

Ut: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia; non nostri ingenii, vestri auxilii est. Non semper Contrapositum subjungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita effertur, ut à priore posterior contraria priori proficiatur: Non ut edem vivo, sed ut vivam, edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum, quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum, non ponendo aliud; ut: Civis appellari potest: vel magis idò reum ponendo, ut: Omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ, non est hujus loci.

Dubitatio est, cum Orator quærere videtur, utrum de duobus, aut quid de pluribus potissimam dicat.

CAPUT XXIX.

Quid Verborum Figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit.

Qui parè, & cum res postular, his figuris utitur, judiciorum facit ordinem.

Qui immodicè, & sine judicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda est, { Nec multæ sint supra } Aut junctæ.
opera est, { modum, } Aut frequen-
{ Non ejusdem generis, } tes.

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque insignes, non illis, quæ sunt valde usitata, & vulgata; quæ si sint cretiores, aures non offendunt.

Ridi-

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravare.

Figura enim sunt quasi genus orationis, & eas sine sententia sectari, est querere habitum sine corpore.

Sciendum est, quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Major pars harum posita est in delectatione: ubi etiam atrocitate, miseratione pugnandum est, quis ferat Contraposita, Similiter Cadentia, &c. Ubi verborum cura derogat effectibus.

CAPUT XXX.

De Figuris Sententiarum.

Sententiarum figura est exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem majorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcirco Oratorum Princeps est iudicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendi pondus habent, quàm in illuminandis sententiis.

Nec aliud est dicere, quàm aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio: Instandi: Quousque tandem abutere patientiâ nostrâ?

Interrogamus etiam, quod negari non potest. Aut ubi respondendi difficilis est ratio: Quousque modo? Qui fieri potest?

Invidia, & miserationis causa. Convenis etiam indignationi, & admirationi.

Interdum est acrius imperandi genus: Non audentur; sed ma expedient?

Aliquando nosmetipsos interrogamus. Quid legam.

Responsio est, cum aliquid interroganti, ad aliud, quia sit utilis sit, occurratur, aut arguendi criminis causâ, aut declinandi.

clinandi: An fustibus vapulasti? & innocent quidem. An hominem occidisti? responderetur, lazonem.

Submissio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi; vel cum alium interrogaverit, non expectat responsum.

Et doctus tibi deeat? ac habebas. Antecupatio, vel praesumptio, & Prolepsis est, cum id, quod obijci posset, occupamus. Praesumptione etiam verborum vis confirmatur: Quamquam illa non parva, sed prohibitio sceleris fuit; ac etiam reprehensione, quam alii correctionem vocant.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam aliâ, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cum quarimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Quomodo me veream, nescio.

Communicatio, cum aut ipsos adversarios consulimus: Tu mihi Labiene, quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus: Nunc ergo Iudices, jam mihi consulo, &c.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, quâ & adversarios, & nostros cum aliis sermones, & aliorum inser se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Urbes etiam, populi que vocem accipiunt: In quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si metum patria sic loqueretur, &c.

Fama quoque fingimus sapere, ut: Fama, virtutis, &c.

Apostrophe, est adversus a iudice sermo, sive adversarios invadimus, sive ad invocationem convertimur, sive ad invidiosam explorationem: O leges Porcia, legesque Sempronie!

Hypophora, seu Descriptio, quâ ita res aliqua describitur, ut non potius, quàm audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut sunt, sed etiam quæ futurae aut fuerunt, exprimuntur.

Aposiopesis, vel Praciso, & interrumpio, ostendit affectum iræ, vel sollicitudinis: Quos ego, sed moros præstat comere suctus.

Erhopaia est imitatio vitæ, vel morum alienorum, & namentum aptum ad animos conciliandos, & permove-
dos.

Emphasis, cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur, cum plus significatur, quam dicitur: Facitque per auctoris inmensum; unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, quæ diu suspenduntur Auditorum animi, æque aliquid inexpectatum subjungitur; aut ad aliquid leu-
& minime criminofum descenditur.

Prætermissio, vel *Præteritio*, cum dicimus nos præterire, non scire, vel nolle dicere, quod tunc maxime dicimus: Ne queror diminutionem vestigalium, non, &c.

Licentia est, cum Orator aut vereri, aut metuere debet; in-
men aliquid pro suo jure dicit, quod minime offendit: Videtur quàm non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum, causa fuit, ciâ, videmur pati, aut concedere: Verum esto, eripe hoc, iucunda, quæ reditatem propinquis, &c. Sunt qui concessionem dicti simplicem, & rum esse velint: Sit fur, sit sacrilegus, ac bonus Imperator & felix. Concessio juncta Ironiæ magnam vim habet.

I. Sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Parentesis, vel *interclusio*, est declinatio brevis à propo-
sito; ac longior digressio, quæ multis pars causæ videtur, im-
ter figuras quorundam judiciorum numeranda non est; sed
Cicer. numeratur.

Ironia, quæ à Quint. & Cicer. inter sententiarum exortu-
tiones numeratur, differt ab ea, quæ est tropus, quod hæc
torius voluntatis fictio. Novum crimen C. Caesar, &c. tropus
pus verò brevior, & aptior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur,
quarum unicuique ratio deinde sua subjungitur.

Vel est, cum in plures res, aut personas certas, nega-
tia quadam dispersiuntur, neque sit ulla mentio subiecti
rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, &

osten-

ostendimus nos eam tradere, ac concedere alicujus voluntati;
& eam relinquimus ipsis judicibus, vel adversariis aliquid
existimandum; aliqui Permissionem factorum, Concessionem
dictorum esse putant.

Deprecatio, vel *Obsecratio*, cum operam alicujus implora-
mus: Per dextram te istam rogo.

Oratio, quæ voti alicujus præbet significationem: Uri-
nam mihi facultatem causa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dii te perdant!
Epiphonema, rei narrata, vel probata summa acclamatio:
Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut in-
dignationis alicujus, per h. minus, aut rei cuiuspiam compella-
tionem: O miserum me! o tempora! o mores!

Ut est quasi penitentia dicti: Sed quid ego ita
gravem personam introduxi?

Vel cum querere, quid nos dicamus, fingimus:
Quid reliquum est, num quid omisi?

Et cum aliqua velut ignoramus: Sed earum
rerum artificem quem?

Et cum deponimus aliquid apud memoriam
Auditorum, & postea reposcimus.

Hæc omnia dant orationi varios veluti vul-
tus. Gaudent ergo res varietate, ut oculi va-
rio rerum aspectu.

Et hæc de tropis, & Ornamentis rum Verborum, rum
sententiarum,

CAPUT XXXI.

De Collocatione.

{	Functam orationem effi- ciet coherentem, lenem & aqualiter fluen- tem.	{	In ea	{	Ordo, & nece- saria sunt.	{	Functura.

Pp

CA-

TABULÆ
CAPUT XXXII.
De Ordine

Ordinis
observa-
tio est in
verbis,

{ Sin-
guli,
Conjun-
ctis,

{ In qui-
bus hæc
sunt ca-
venda.

Nec minora majoribus
subjiciantur, sed semper
crescat oratio; unde non
dices: Sacrilegus, & fur.

Est & ordo naturalis:
unde potius dices: Diem,
ac noctem: Ortum, & oc-
casum, quàm contrà.

Quadam ordine permu-
tato sunt supervacanea,
ut: Fratres gemini, non
gemini fratres.

Verbo sensum claudere,
si compositio patiat, o-
ptimum est; sed si aspe-
rum, potius decori oratio-
nis consulatur.

In oratione enim cùm
verba non sint dimensa,
transferri possunt in lo-
cum ubi magis congruunt.

CAPUT XXXIII.
De Junctura.

Si verba extrema ità cùm sequentibus junc-
tus, ne asperè concurrant, neque vastius diduc-
cantur.

Asperum concursus efficiunt consonantes illæ,
quæ sunt asperiores, ut s, & x: Ars studiorum
rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concu-
sus, ut si longæ uniantur: Viro optimo obtemperare;
sed minus peccabit, qui longis breves subjiciat.

Ut Jun-

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam &
Pla-

Flato, & Demosthenes, & Cicero sapè in oratione
cinna, & habent vocalium concursum.

Nam hiulca nonnunquam decet, faciuntque
elegant
sit asse-
quimur. ampliora quadam, & non ingratam negligentiam
hominis, magis de re, quàm de verbis laborantis
indicant.

Unde nimia vocalium concursio est quidem vi-
tanda; at modica, & suo loco posita, non est re-
prehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris,
sint primæ posterioris.

Ne monosyllabæ multa continuentur: & itidem
brevia verba, & nomina; & contra, neque longa,
quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia con-
tinuentur; similiter, nec verba verbis, & nomina
nominibus subjiciantur.

Verborum junctura maximam desiderat dili-
gentiam; ità tamen ne fiat operosè, qui esset infi-
nitus, & puerilis labor. Stylus exercitatus efficit
facilem juncturam, & aurium judicium.

CAPUT XXXIV.
De Modo, & Forma Verborum.

Dicendi imperitus, quæ
dicit, spiritu, non arte deter-
minat.

At orator ità illigat sen-
tentias verbis, ut nihil

Hoc oratorio sit numero, qui aptam, & concinnam, &
suavem efficit orationem.

Inane,
Intonditum,
Cursum,
Claudicans,
& redundans dicat.

CAPUT XXXV.
De Origine orationis numerosæ.

Princeps dicitur fuisse Thrasimachus, cujus tamen ni-
mis numerosa fuerunt scripta.

Isostrates ità rem temperavit, ut multi cum hujus con-
cinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione verant esse, numerum requirunt; de quo Theophrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnoverunt numerum, de quo diligentissimè Cicero præcepit.

CAPUT XXXVI.

Cur numerosa oratio inventa.

Aures, aut potius animus aurium iudicio, naturalem quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Unde breviora, & longiora iudicant; moderata expleant; inutilia, & quasi decurtata ac immoderatiùs excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuitè, conclusè, aptèque diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset; notatio autem artem parit.

Ut ergo Poëtica, & versus inventus est terminatione aurium, & observatione prudentium; sic etiam in oratione, licet multò seriùs, notatum est, certos esse concursus, conclusionèsque verborum.

CAPUT XXXVII.

De incis, Membris, & Periodis.

Incisum est sensus non expletò numero, conclusus; plerisque pars membri: Domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis: Diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus per se nihil efficiens: ò callidos homines! ò rem excogitaram! ò ingenia metuenda! quem queso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cum venit extrema conclusio: Quem queso fefellit, &c.

Periodum Cicero ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Contemperatur membris omnis paulò longior circuitus:

tamen aliud

est

Casum

Membratim, &

Circumscripè

dicere.

Cir-

Circumscriptio est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententiis.

Membratim dicimus, cum in singulis membris liberior insitit oratio.

Incisim dicimus, cum in singulis incisim insitit oratio: Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicitur, si prius, de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, diximus.

CAPUT XXXVIII. De Pedibus.

Pedes duarum syllabarum, { Spondeus — dicunt, mores.
Pyrrichius v v novus, culic.
Choreus — v semper, scribit.
Iambus v — legunt, reos.

Molossus — — — conservant.
Trocheus, vel Tribrachius v v v facimus.
Dactylus — v v littora.
Anapaustus v v — peragunt.
Bacchius v — — amores.
Antibacchius — — v andisse
Creticus, vel Amphimacrus — v — possident.
Amphibrachius v — v petebat.

Cicero ex aliis pedibus tres tantum posuit, pæonas duos, & iambum. { Paon primus — v v aspicere.
Paon ultimus v v v — facilitas.
Dochimus ex Bacchio, & Iambe, v — v — Perhorrescerent.

CAPUT XXXIX. De Numero oratorio.

Numerum oratorium Græci Rhythmum; Poëticum, Metrum vocant.

Quid intersit inter numerum & Rhythmum, quod est uterque pedibus constet, tamen multis modis differunt.

Rhythmi spatia temporum constant, pedes etiam ordine.

Poëti. In Rhythmo nihil refert, sitne Dactylus, an Anapaustus, cum eodem temporis spatio constet: in versu, unus per pro alio poni non potest.

Poëma oratorium. In versu semper idem est cursus, ut in heroico carmine Dactyli & Spondei, in oratione nullus

est certus numerus; ibi est aliquid certum, hinc non ita.

Unde omnis nec claudicans, nec fluctuans, æqualiter, constantèrque ingreditus, numerosa habetur oratio; & numerosum putatur, non quod totum constet à numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.

Unde difficilior est in oratione, quàm in versu numeri usus.

In oratione maximum vitium est, si versus officiazur, & diligenter cavendum, quamvis oratio numerosè cadere debeat.

CAPUT XL.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui pedes maximè prohibentur.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solum in fine, ut quidam putant; licet aures finem maximè expectent.

Unde à principio verborum comprehenso ita fluere debet, ad extremum veniens ipsa consistat.

A istoteles heroum numerum grandiorum iudicat, quàm soluta desideret oratio; Jambus vulgari sermoni congruit.

Trochæus ob brevitatem, dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti orationi æquissimum.

Ita ut oratio non sit humilis, & abiecta, sed elata, & plena.

Cicero censet omnes pedes in oratione esse permixtos; vitium enim esset, si iisdem semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pæonas ceteris anteponebat; modo ne Dochimus iteretur.

In heroico verò Dactyli, & Anapesti, & Spondei pede impune progredi censet duos duntaxat pedes, aut paulo plures, ne in similitudinem versus incidamus.

Sit igitur temperata, & permixta numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa; Pæone maximè, & reliquis etiam quos ille non recenset.

In his, quæ demisso, & humili sermone dicuntur, sit Jambus frequens; Pæon in amplioribus, in utroque Dactylus.

In

In oratione ergo perpetua, ita numeri sunt miscendi, ut non animadvertatur quadrata orationis industria.

Quo fit, ut nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

CAPUT XLI. De Initio Periodi.

Clausulæ diligentius, quàm cætera omnia consideranda sunt; quod in his perfectio, & absolutio iudicetur.

Proximam diligentiam initia postulant, nam & ad hac intentus est auditor.

Optimè hæc noscuntur à proceris numeris, ac libris, maximè Dactylo, & Pæone priore, Cretico, Anapesto, qui par est Dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versuum, initiis orationum non conveniunt, licet Livius hexametri exordio caperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modo semel ponatur; quia iteratus numerum facit apertum.

CAPUT XLII. De Fine Periodi.

In extremo circuitu duo, aut tres pedes sunt ferè notandi. Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit, aut Dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quod maximè usus est Demosthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptissimum esse, docuit Arist. quod & Cicer. placet, sed aptiorem iudicat Creticum.

Qui si ve geminetur, si ve Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis, cui etiam optimè jungitur Anapestus; est etiam Dochimus stabilis, & severus in clausulis.

Jambus, Trochæus, aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus, sed malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum Cretico postremus est Dactylus; quia ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosè concludunt; quas observavit Quint.

Clausulæ versuum non conveniunt orationi; cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cum ergo clausula maximè appareant, varianda sunt, aut iam satietate repudientur.

CAPUT XLIII. De Media Periodo.

Si primè, & ultimi pedes fuerint modò jam dictò dispectu mediè potuerunt latere; modò circuitus non sit brevior, quàm aures expectent; aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum est enim, ne verba pìgra, aut longa sint, aut brevium contextu, sonam panè puerilium crepitaculorum reddant.

In mediis ergo sunt quidam conatus, qui leviter intersestunt, ut currentium spes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochium, mediæ orationi aptum esse dixit Cicero in qua parte aliqui Creticos, & Baccios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros Trocheos, & Iambos inferamus; si lenitius, Spondeos; si moderatius, pedibus utemur, qui brevibus, & longis temperantur.

CAPUT XLIV.

De his, quæ suapte naturâ sunt numerosa.

Quæ dicuntur, interdum suapte naturâ numerosa sunt, etiamsi nihil factum est de industria.

Ut cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Est enim Iudices, hac non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum, &c.

Quod fit idem in referendis contrariis, in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

CAPUT XLV.

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa.

In primis, ne aperte verba trahantur, quò melius aut cadat, aut voluetur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum includantur.

Tertiò, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia; sed verba jam probata, & electa concinne coagmententur; dura enim inter se commissa, poriora sunt inutilibus.

His vitiis declinatis, multa numerosè componendi laborum minime sunt, enim multa figura, quibus numeri possint variari.

Sunt

Sunt etiam multa, quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximè quadrat.

CAPUT XLVI.

De Magnitudine ambitus.

Habet Periodus membra minimam duo, sæpè etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cicero. qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet, nec brevior est, quàm satis est nec longior.

Vult autem, ut è quatuor quasi hexametrorum versuum instat, quod fit, constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere. Sit etiam aperta, ut intelligi possit, & non inmodica, ut memoriâ contineri queat.

CAPUT XLVII.

De Numero, qui est in membris, & cujusmodi ea esse debeant.

In oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec eadem in clausula consistat.

Cum verò membratim dicimus, in singulis membris oratio consistit, quod in pronuntiando magnopere reficit spiritum.

Unde fit, ut oratio, quam membris carpinus; longior multò esse possit, quàm quæ constat circuitu.

Ita ut aliquando ad 5. & 20. membra excurrat: Cicero pro Milio. Occidi, occidi non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minime apparet, & valet quàm plurimum.

Spondeum hic Cicero vehementer commendat, nam licet videretur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non experientiam gradum.

In Incisionibus multò magis, & in membris; paucitatem pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

CAPUT XLVIII.

quo scribendi genere circumscriptè, & in quo sit membratim dicendum.

In historia, laudationibus, & toto genere epidictico, siue demonstrativo, delectationis causâ comparato, circumscriptio videndum est, ut tanquam in orbe conclusa currat oratio.

Pro

Hoc

Hoc orationis genus, nec totum assumendum ad contentiones, & causas varias, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferet, & ab imperitis, quale sit, et cognoscere.

Detrahitis præterea actioni dolorem; aufert humanum, sum actoris; tollit funditus veritatem, & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa oratio, dendum est, quo loco, quando retinenda.

Adhibenda est, si quid laudandum ornatus, ut fecit lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitate desiderat, quam doloris.

Est etiam apta proceris majorum causarum; ubi sollicitudine miserati ne, commendatione res eger.

Sæpe etiam in amplificanda re funditur numerosa, & vobilitate oratio, quod tum valet; cum ab oratore jam obsessus, qui audit; quia jam faver.

Hæc forma perorationis quidem includit, sed in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum supradictis locis usi fuerimus, tota dictio ad incisa, & membra transferenda.

Incisum autem, & membratim tracta oratio, in veris causis plurimum valet, maxime cum arguas, & refellas.

CAPUT XLIX.

Qua ratione pareatur hæc facultas apte, ac numerosè dicendi.

Numerosè dicendi facultas est tanti laboris, quanti evideretur.

Nec enim necesse est, ut oratio dimetiendis pedibus, pendendis syllabis consenscat.

Satis in hoc orationem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat.

Nam, si nonnulli exercitatione extemplo versus conficiunt, quanto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit; cum nihil sit oratione flexibilius, ut facile sequatur quocunque dicas, veluti mollißima cera.

Nemi-

Neminem ergo pedum varietas concurberet, qui sponte sese offerent, modo exercitatio adsit; ut patet in arte musica, &c.

CAPUT L.

Quanti momenti sit apte dicere.

Quanti momenti sit apte dicere, experiri licet, si aut composuit oratoris bene instructam collocationem dissolvas permutatione verborum; ut, si periodum aliquam Cicer. perverras.

Aut, si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paululum commutato, in quadrum redigas.

Verum, compositè, & apte sine sententiis dicere, insania est; sententiosè autem, sine verborum ordine, infamia.

Eloquens verò, qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores movere debet, ita debet dicere, ut turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summâ industriâ comparare.

CAPUT LI. De Tribus generibus dicendi.

Aliud dicendi genus desideratur.	<table border="0"> <tr> <td>In parvis causis,</td> <td>Nec solum varia causa</td> </tr> <tr> <td>In modicis,</td> <td>varium dicendi genus efflagitat.</td> </tr> <tr> <td>In gravissimis.</td> <td>Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.</td> </tr> </table>	In parvis causis,	Nec solum varia causa	In modicis,	varium dicendi genus efflagitat.	In gravissimis.	Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.
In parvis causis,	Nec solum varia causa						
In modicis,	varium dicendi genus efflagitat.						
In gravissimis.	Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.						

Unde quot sint dicendi genera, & in quibus orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera, in quibus perfectus debet florere orator.	<table border="0"> <tr> <td>Unum subtile, acutum, & tenue.</td> </tr> <tr> <td>Alterum vehemens, copiosum, & grave.</td> </tr> <tr> <td>Tertium interjectum, & quasi temperatum.</td> </tr> </table>	Unum subtile, acutum, & tenue.	Alterum vehemens, copiosum, & grave.	Tertium interjectum, & quasi temperatum.
Unum subtile, acutum, & tenue.				
Alterum vehemens, copiosum, & grave.				
Tertium interjectum, & quasi temperatum.				

Comitia sunt oratoris officia.	<table border="0"> <tr> <td>Docere, Subtile, in probando.</td> </tr> <tr> <td>Movere, Vehemens, in flebendo.</td> </tr> <tr> <td>Delectare, Modicum, in delectando versatur.</td> </tr> </table>	Docere, Subtile, in probando.	Movere, Vehemens, in flebendo.	Delectare, Modicum, in delectando versatur.
Docere, Subtile, in probando.				
Movere, Vehemens, in flebendo.				
Delectare, Modicum, in delectando versatur.				

Debet esse à vinculis numerorum libera, & absoluta.

In genere subtile Non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licentior videatur errare.

ora-

orationis
forma.

Diligentia etiam coagmentandi verba, prae-
mittenda est, & omnis insignis ornatus remove-
tus.

Ponentur tamen acuta, crebraque sententiae.
Ornamenta verborum, & sententiarum, co-
tropis veretur, parcaque adhibebuntur.

Translationes poterunt esse crebriores, nomi-
men ita crebra, ut in genere amplissima.

Genus
tempera-
tum.

Uberius est aliquando, & robustius, quàm
mille, de quo dictum est.

Submissus tamen, quàm illud, de quo dicetur
amplissimum.

Hic omnia dicendi ornamenta conveniunt
plurimumque est in hac oratione suavitas.

In hoc verborum cadunt lumina omnia, multum
etiam sententiarum.

In hoc genere nervorum vel minimum, suavi-
tatis autem est, vel plurimum.

Genus
amplum,
& copio-
sum.

Vim habet vel maximam; modò enim perfri-
git, modò irrepit in sensus, &c.

Hic orator defunctos excitabit, patriam loquen-
tem faciet, aliquem alloquetur, &c.

Hic amplificationibus exrollet orationem, & in
superlacionum quoque eriget, & per omnes affe-
ctus tractabit.

His tribus ge-
neribus uteretur
orator.

Ut res exigat.

Nec pro causa modò.

Sed pro partibus causa.

Hujus tripartita
varietatis modera-
tor, magni debet esse
judicii, ut possit, quo-
cunque modo causa
postulat, dicere.

Ad causas leves, ut est causa pro
Cacina: summissum genus accommo-
dabit:

Ad graves, qualis est Rabinii, vehe-
mens:

Ad mediocres, ut est causa pro lege
Manilia, temperatum.

Con-

Conciliandum,
mediocriter;

Docendum, &

In eadem
etiam ora-
tione ad
probandum, sub-
tile, & enuclea-
tum:

Movendum,
grave adhiberi
debet.

Est enim
eloquentis
proprium

Parva submissa

Modica tempe-
rari.

Magna graviter
dicere.

Variandum
est etiam di-
cendi genus
pro ratione
personae.

Quae dicit, quae audit, cum non eadem sit
cujusque auctoritas, fortuna, & nomen.

Pro ratione locorum, ac temporum.

In omnibus etiam rebus videndum est qua-
tenus; magis enim offendit nimium, quàm
parum.

Unde fit, ut eloquentia fundamentum, sicut
& aliarum rerum sit sapientia.

CAPUT LII.

De Memoria.

Memoria inventor dicitur Simonides, qui oberis convivae
corpora, ex loco quo quisque esset discrevit.

Quo facto notandum est, memoriam signari animo sedibus
variis.

Quod etiam quisque sub experimento credere potest; quia
in loca post tempus redimus, reminiscuntur eorum, quae
facta sunt.

CAPUT LIII.

An Memoria sit eloquentiae pars.

Licet memoria sit eloquentia cum aliis artibus communis,
tamen artificiosa memoria oratoriae pars existimatur.

Nesciretur enim, quanta vis ejus esset, nisi in hoc lumen
videndi vim extrulisset.

Non enim solum rerum, sed etiam verborum ordinem pra-
estitit, & propemodum infinita complectitur, ut potius audiendi
scientia, quàm memoriae fides deficiat.

Non immerito igitur thesaurus eloquentiae dicitur.

CA.

TABULÆ
CAPUT LIV.

De Artificio memoriæ.

Memoriæ artificium à veteribus
traditum constat.

Locis, & in
ginibus.

Loca multa, animo capiunt spatiosa.
Multa varietate signata, illustrata, explic.
modicis intervallis.
Ut adium ferè magnarum, aut alterius
discii.

Qui volunt
hanc ingenii
partem excole-
re, de locis hæc
observent.

Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut si
cunctatione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, or-
dine his locis sunt commendanda signis, quæ
earum memoriæ excitent, notata.

Loca, quæ sumptis, egregiè, commoditè
notare oportebit, ut perpetuò habere possint.

Quæ fuerint scripta, vel cogitata, locis commendanda
sunt, vel signis, quæ eorum memoriæ excitent, notata.
Imagines dictis locis ordine sunt collocanda.

Cum memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda,
& quod cuique credideris poscendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat; & re-
ipsas imagines notant.

Utendū est imaginibus aliquid agentibus, & acribus
& signis, quæ occurrere, & celeriter percutere animi
possint.

Quæ imagines pro rerum varietate subinde mutanda
sunt, locis permanentibus.

CAPUT LV.

Quid conferat memoriæ artificium.

Prodest, memoria artificiosa ad multa rerum nomina apte
dicta per ordinem repetenda, & ad res ordine diversas com-
plectendas.

At ad singula perpetuè orationis verba perdiscenda, nihil
ferè prodest; quia singulorum verborum imagines memoriæ
mandare inutile est, & infinitum.

Si

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per
partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recorda-
tio excitet memoriæ.

Favabit iisdem, quibus scripserit charis, edicere.

Maxima tamen memoriæ ars, est exercitatio, & labor.

Quantum studio, naturæque valeat memoria, multorum
exemplo, ut Themistoclis, Mithridatis & Cæsarum constat.

CAPUT LVI.

De Pronuntiatione, & ejus utilitate.

Ut pronuntiatio à voce, ita actio à gestu dicitur.

Quæ una pars in dicendo dominatur.

Sine qua summus Orator esse in numero nullo potest; medio-
cris, hoc instructus summos sæpè superavit. Ut merito Demost-
henes huic parti primas, secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in
Vocem, quæ au- } Per quos duos sensus
res movet, } omnia ad animum pe-
partes scilicet in } Gestum, qui oculos, } necrat affectus.

CAPUT LVII.

De Voce.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxi-
mè voce moventur.

Utrunque ergo Orator se affectum videri, & animum au-
dientis movere volet, ita certum vocis admovebit sonum.

Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebrè
cucientem.

Miseratio, & maror; flexibile, plenum, interruptum fle-
bili voce.

Metus demissum, hesitans, abjectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione
gravitatis.

Voluptas, effusum, lenè, tenerum, hilaratum, ac remis-
sum.

Molestia sine commiseratione, grave quiddam, & uno pres-
sensu, ac sonu obductum.

Ac

*Ac quidem vocis bonitas optanda, & tractatio nobis est.
Prius ergo Orator variabit, & mutabit, omnesque sonos
cum intendens, cum remittens, persequetur gradus.*

*Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus
iisdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis muta-
nes adhibebit. Nam varietas, eam gratiam præbet; ac
novas aures, cum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.*

CAPUT LVIII

De Gestu.

*Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parum
Gestu sic utendum est, nihil ut in eo supersit.*

Status erit erectus, & celsus.

*Rarus incessus, nec satis longus, excursio moderata, &
rara.*

Nulla mollitia cervicum, nulla argutia digitorum.

*Trunco magis toto se Orator moderabitur, & virili laterum
flexione.*

*Brachii porrectione, in consentionibus; contractione
remissis.*

*Pedis suppositione in consentionibus, aut incipiendis, ac
finiendis.*

*Sed in ore sunt omnia, in quo dominatus est oculorum
quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est
indices, oculi.*

*Hæc unica pars corporis, quæ animi sunt motus, tot signifi-
cationes, & commutationes potest efficere.*

*Non est oris species nimis immutanda; ne aut ad ineptias
aut ad pravitatem aliquam deferatur.*

*Oculorum igitur remissione, conjectu, hilaritate motus ani-
morum significabimus aptè cum genere ipso orationis.*

*Est enim actio quasi sermo corporis, qui magis menti con-
gruens esse debet.*

Finis Tabularum Libri Tertii,

JA-

JACOBI GRETSERI
SOCIETATIS JESU
INSTITUTIONUM
LINGUÆ GRÆCÆ
LIBER II.

DE

RECTA PARTIUM ORATIONIS
CONSTRUCTIONE

PRO SCHOLA HUMANITATIS

In faciliorem, breviorémque usum redacta.

De Constructione Intransitiva
Verborum.

Verbum Personale finiti Modi ante-
cedit Nominativus aperte vel oc-
culte ejusdem Numeri, & Per-
sonæ. Apertè: ὁ πλάτων διδάσκει. Plato
docet. Occulte: τρέχει, currit, &c, subau-
ditur ἄνθρωπος homo &c.

Exceptiones.

I. Verbum Personale finiti modi sæpè
non exprimitur. Menand. πλεονεξία μέγισ-
τος.

Possit.

Qq

509

τον κακον, *Avaritia maximum malum, subaud. est.*

II. Verbum infinitum cum articulo neutro agit interdum partes Nominativi. *Menand. πολλων δε μεσιν ἐς τὸ ζῶ φροντιστων, molestiis vita referta est plurimis, τὸ ζῶ pro ἡ ζῶν vita.*

III. Neutra pluralis Numeri jungunt Attici cum verbis singularibus. *παιδία παίζει, τρέκει, Pueri ludunt, currunt.*

Utrunque Nominandi Casus.

I. Omne Verbum Personale finiti Modi utrinque Nominativum ejusdem rei habere potest, ut apud Latinos: *τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα, Senectus ipsa est morbus.*

II. Posterior Nominativus sæpe mutatur eleganter in Genitivum. *Ἀριστοφάνης ἐστὶ τῶν κωμικῶν, Aristophanes est Comicus.*

De Constructione Intransitiva Adjectivi, & Substantivi.

I. **N**omina Adjectiva, Articuli, Pronomina, & Participia coherent cum suis Substantivis in genere, numero

mero, & casu: *ἀγαθὸς ἀνὴρ, vir bonus. πεπαιδευμένον, eruditus juvenis. ἡμέτερος οἶκος, domus nostra. παῖδες δὲ δύο ἀγαθοί, καὶ σπουδαῖοι, duo boni, & diligentes pueri.*

II. Adjectivum Neutrum venuste jungitur Substantivo Masculino aut Fœminino; *ἅπτεον τὰς πολιτείας ἡ τυραννίς, infidum rebus publicis, Tyrannis, pro infida res est.*

III. Fit nonnunquam generis mutatio respiciendo non ad verba, sed ad significationem, *κόριον καλλίστη, Nympha pulcherrima.*

IV. Nomen multitudinis Singulare sæpe jungitur plurali: *τὸ πλῆθος ὤρμησιν, multitudo ruebat.*

V. Quorundam Adjectivorum Substantiva elegantius supprimuntur: *πρὸς ὁδὸν, subauditur γραμμὴν, lineam rectam. ἑτέραν τείκεσθαι aliā ire subauditur ὁδὸν viā.*

VI. Substantivum Adjectivo qualicunque additum sæpe mutatur in Genitivum: *σπουδαῖοι τῶν ἀνδρῶπων, homines diligentes.*

VII. Adjectivum aliquando mutatur in Genitivum Nominis abstracti: *οἰκονομῶν τῆς ἀδικίας, id est ἀδικῶν, injustus æconomus.*

VIII. Cum duo Adjectiva concurrunt, alterum sit Substantivum : γυναῖκα ἄνδρα στρατιωτικόν, muliebris exercitus.

De Constructione Transitiva Nominum Substantivorum.

I. Cum duo Substantiva diversarum rerum in eadem oratione continuantur, alterum est Genitivi casus. ἀστὴρ γῆρας, aquila senectus.

Exceptio. Licet ad eandem rem pertineant, alterum saepe ponitur in Genitivo. πόλις ἀθηνῶν pro ἀθῆναι, Urbs Athenarum.

II. Adjectiva Substantivè posita, more Substantivorum construuntur. τὸ νῆος τῆς πόλεως pro νεότης juvenus civitatis.

III. Substantiva laudis vel vituperii, Genitivo vel Dativo gaudent : αἰετὸς μεγάλῃς βελῆς, vir magni consilii. ἀνδρῶν ὀφθαλμῶν ἐξοματι, vir effeminati oris.

De Constructione Adjectivorum.

Genitivus post Adjectivum,

I. Adjectiva quæ scientiam, communionem, dignitatem, copiam, cu-

curam, desiderium & his contraria significant, Genitivo junguntur.

Scientiæ. ἐμπειρῶν τῆς οἰκίας peritus loci. Communione. κοινωνῶν τῶν ἀποστόλων, Particeps secretorum. Dignitatis. ἐπαίνῳ ἀξίῳ laude dignus. Copiæ. τὸ φέρον ἐλαίῳ μεσόν, puteus plenus olei. Desiderii. διψῶν ἀίματι, sitiens sanguinis.

II. Item Adjectiva pretii seu emptio- nis, diversitatis, accusationis, damnatio- nis, absolutionis, & composita ex particula a privante, & denominativa in κος, & his contraria, & Numeralia.

Emptionis : πολλῶν ἀξία, magni pretii. Diversitatis. ἄλλο ἀλλότριον ἐπέειπε τῆς αὐτοῦ πατρίδος, nihil alienum fecit à patria sua. Accus. Absolv. ἐνοχὸς δεσμῶν reus vinculi, κακὰ δαὲς τῶν ἑλλήματων, purus criminum. Cum particula a privante : ἀδύνατος, parvus pecuniarum. Denominativa in κος : ἀγαθὸς θεὸς καὶ ἀγαθῶν παρρησιαστικὸς, Deus bonus, & dator bonorum. Numeralia. πάντα διυτίεα γαστρίσι ποιῶται, omnia ventri posthabenda censet.

Dativus post Adjectivum.

I. Adjectiva quibus commodum, voluptas, gratia, favor, similitudo, equalitas,

litas, fidelitas, mos, & his contraria significatur, Dativum habent ut apud Latinos.

II. Adde adjectiva quædam Passivæ significationis verbalia, latinis in *bilis* respondentia: πᾶσι τίμιος, omnibus honorabilis.

Adde Composita ex σύν cum & ἑμᾶ similes & multa verbalia casum sui verbi imitantia. οὐτέτεχνος ἐμοί, ejusdem artis ac ego.

Accusativus post adjectivum.

I. Multa Adjectiva laudem, vituperium, patriam, gentem, nomen vel partem significantia, accusativum habent præpositione κατὰ subintellectâ: θαυμάσιος τὴν τέχνην mirandus arte.

II. Adjectiva quibus generalis dimensio significatur, plerumque per substantiva abstracta in Nominativo vel Dativo vel Accusativo posita præpositionem κατὰ subaudiunt: τὴ μαίανδρον τὸ ἑνός (ἐν) δύο πλίσσας, Mæandri latitudo est duo jugera.

De Const. Graduum Comparat.

I. Comparativus Genitivum habet. μέζων δὲ τέτῳ ἢ ἀγάπῃ, major homo est charitas.

II. Com-

II. Comparativo addi potest Dativus significans excessum μέζων ἑμῷ ἐνὶ δακτύλῳ, major me uno digito.

III. Comparativus cum Partitionem significat, Genitivum habet: ὁ μέζων τῶν νέων, major juvenum.

IV. Genitivus Comparativi mutari potest in casum Verbi additis particulis ἢ, ἥπερ ἥπερ ut: ἄδιν ἐστὶ κτῆμα σεμνότερον ἢ ἀρετῇ, nulla possessio honestior, quam virtus.

V. Comparativa recipiunt intensiorem per particulas μάλλον, magis. πολὺ, πολλῶ, multo. ὅσῳ, quantum. τόσῳ, totæque, tanto: πολλὸ ῥᾶον ἔχειν, multo facilius est habere.

De Superlativo.

I. Superlativus Genitivum habet: σοφώτατος ἀπάντων, sapientissimus omnium.

II. Nec solum Genitivum Pluralem, sed & singularem collectivum admittit, εὐνοῦράσι τοῦ συγκλήτης βουλῆς ἀρίστοις, viris etotius Senatûs optimis.

III. Mutatur interdum Genitivus Superlativi in alium casum adjuncta Præpositione. Ἀισχύλῳ πρῶτος ἐν ποιηταῖς, Æschylus inter Poetas optimus.

Qq 4

IV. Su-

IV. Superlativi accipiunt augmentum seu intentionem additis particulis *λίαν* *μακρῶ* *πολυδ*, *ὥς*, *ὅτι*, *ὅσον ὡς* *δυοῦτον* *ὡς* *εἰοντε*, *ἴσῳ*, *τοσούτῳ*, & aliis hujusmodi. *λίαν φιλοπλούτατος*, *μυλὶὸ* *cupidissimū* *laborum*.

V. Attici usurpant interdum Superlativum pro Comparativo. *ὅσῳ* *κερτίσσοι* *ἐμῶν* *ευβουλία*, *quantò præstantior est prudentia opibus?*

CAPUT II.

De Transitiva Const. Verborum.

Genitivus post Verbum.

I. **V**erbum *Sum* ut apud Latinos cum Genitivo construitur, quod interdum non exprimitur, *Δημόστῳ* *πολί-
τη* *δικαίῃ* *κρίνω*, *Viri justī esse arbitror*. Et cum laudem vel vituperium significat. *Πλούταρχῳ* *φέρνιος* *ἐν* *ἀξιώματι* *μαγάλῃ*, *Furius erat maxime dignitatis*.

II. Genitivum regunt Verba sensuum *αἰσθάνομαι* *ψοφᾶ*, *sentio strepitum*. *ἰσφᾶται* *τῷ* *χρυσίῳ*, *odoratur aurum*.

Exceptio. Verba *Videndi*: ut: *ἰδῶ*, *ἐπι-
μα*, *βλέψω*, *διεξέω* &c. quin Atticorum more Verba omnia sensum significantia, Accu-

Accusativum habent, ut: *ἰδῶ* *τῷ* *ἱερέῳ*, *Video Sacerdotem*. *αἰσθάνονται* *τὰ* *παρόντα*, *sentiunt præsentia*.

III. Verba animi affectionem significantia, ut admirandi, appetendi, amandi, privandi, consequendi, aberrandi, participandi Genitivum habent, quibus adde Verbum petendi *δεῖσθαι*, & *ἔχειν* *adhaereō*.

Mirandi: *θαυμάζω* *ὑμῶν*, *miror vos*. *Appetendi*: *ἐργασθαι* *τῆς* *καλοκαγαθίας*, *appetere honestatem*. *Amandi*: *τῶν* *καλῶν* *ἰδέσθαι*, *amant pulchra*. *Privandi*: *στερῆσθαι* *τῆς* *πέλειος*, *privabitur civitate*. *Consequendi*: *τῷ* *σκοπῷ* *τυχεόμενος*, *Scopum assecuturus*. *Aberrandi*: *ἀμαρτάνειν* *ἐκ* *τῆς* *ὁδῆς*, *totā viā aberrare*. *Participandi*: *σίτῃ* *καὶ* *πέτῃ* *κοινωνεῖν*, *Cibi & potus participem esse*. *Petendi*: *Ἀηδῶν* *ἐδάτο* *τῷ* *ἱέρειῳ*, *Luscinia rogabat Accipitrem*.

IV. Genitivum habent Verba curam, neglectum, contemptum significantia. Item Verba copiae, inopiae, incipiendi, abstinendi, dimittendi, parcendi, distandi, differendi, excellendi, superandi, & separandi.

Curæ: *σὲ* *δὲ* *ἐ* *φρονεῖω*, *non curabo te*. *Neglectus*: *τῆς* *ἀληθείας* *ὀλιγώρῃσι*, *veritatem*

tem negligunt. Dominandi: τῶν οἰκετῶν ἀρ-
χει, servis imperare. Copiæ: χρημάτων ὑ-
πέρει, pecuniis abundant. Inopiæ: σπανί-
ζουσι τῶν ὠναγκαίων, egent necessariis. Inci-
piendi: ἀρχεῖτε βεκολικᾶς αἰοιδᾶς, incipite
agrestem musam. λήγετο αἰοιδᾶς, desinite mu-
sam. Abstinendi: ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι, ab
alienis abstinere. Dimittendi: δεξιὰς ἐμὰς
μέδεας dextram meam dimitte. Parcendi:
πλῆτε μὴ φείδε, divitiis ne parcas. Distanti:
ἀπὸ τῆς πόλεως ἑξήκοντα στάδια, ab-
erat ab urbe stadia quinquaginta. Differendi:
ἔθεν τῶν κοράων διαφέρεσι, nihil à vris dif-
ferunt. Excellendi: πρέχων τῶν ἄλλων, aliis
antecellere. Superandi: κρατεῖν τῶν ἡδονῶν,
superare voluptates. Separandi: χωρίζεται τὸ
θεῖον, separatur à Deo.

V. Genitivum habent Verba arcendi,
feu prohibendi, liberandi, æstimandi,
emendi, vendendi, accusandi, da-
mnandi, absolvendi, fruendi, & con-
cedendi.

Arcendi: εἰργω πρὸς καὶ ὕδατος, inter-
dico igne & aquâ. Liberandi: ῥύσασθαι λυ-
μης, liberate à calamitate. Æstimandi:
πόσους δοκεῖς πημάτων? quanti putas æstimo?
Emendi: ἐκ ὀνύμαϊ μυελῶν δραχμῶν, non
emō

emō mille drachmis. Fruendi: ἀπόλαυε μὲν
τῶν παρόντων, præsentibus fruiere. Accu-
sandi: κατηγορῶ Φιλίππῃ, accuso Philip-
pum. Absolvendi: ἀφελεῖς τῶν ἐγκλημάτων
liberatus crimine. Concedendi: παραχωρεῖ
τῆς ἀρχῆς, cedit imperium.

VI. Verba quædam sæpè regunt Ge-
nitivum Ecclypticè, deficiente ὄνικα,
vel χάλιν, ob, propter, ἀποσπεχόμεναι τῆς
προκαρίστες, laudo te ob tuum propositum.

VII. Interdum deficiente Præposi-
tione, quæ Genitivum postulat: λῶ σε
τῶν δεσμάτων, solvo te vinculis, subaud.
ἐκ ex.

VIII. Eandem ob causam enuncian-
tur in Genitivo pars & materia, è qua
vel à qua quid fit: ἔλκει ῥινός, trahit te
naso; πιπινημέον μολίτη λίθῃ, factum ex mo-
lari lapide. διὲς πεφικώς, Jove natus.

IX. Multa denique Verba regunt Ge-
nitivum vi suæ Præpositionis, è qua
componuntur: ἀπώθεν τῆ συμποσίης, re-
pellere à convivio.

Dativus post Verbum.

I. **V**erba, quæ commodum, incom-
modum, auxilium, opem, fa-
vo-

vorem &c. significant, more Latinorum
Dativum habent.

Commodi: συμφέρει τῷ λέγοντι, *prodest
dicenti*. Incommodi: λυμαίνομαι τοῖς ὅλοις, *noceo
reipublicæ*. Auxilii: βοηθεῖν αὐτοῖς, *auxiliari
ipsis*. Adulandi: ὅπως τοῖς πλεστοῖς
κολακέωσι, *ut divitibus blandiatur*.

Exceptio. Verba commodi, incommodi,
opis &c. frequenter apud Græcos accusa-
tivum habent: Μενελάων ἐνεργετὴς καμὲ,
Menelao benefacis, & mihi.

II. Dativum habent Verba pugnandi,
sequendi, adorandi, precandi, hortandi,
jubendi, occurrendi, incidendi, adeundi,
conversandi, utendi, reprehendendi.

Pugnandi: ἐν μάχῃ σοί, *non pugno
tecum*. Sequendi: αἰσχροῦς ἀκολουθεῖν ἐγείροισι,
turpiter sequuntur alios. Adorandi: προ-
σκυνεῖν τῷ θεῷ, *adorare Deum*. Precandi:
θεοῖς ἀράται, *Deos precatur*. Hortandi:
τοῖς ἄλλοις παρεκλεύοντο, *alios adhortabantur*.
Occurrendi: ληταῖς περιέπιπες, *in latrones
incidit*. Conversandi: σοφοῖς ὁμιλῶν *cum
Sapientibus versari*. Utendi: ἐχρήσατο φι-
λάνθρωπος πᾶσι, *tractavit humaniter omnes*.
Reprehendendi: τοῖς φίλοις ἐπιπλήθειν δὴ,
amicos reprehendere oportet.

Ex-

Exceptio. Ex his Verbis multa constru-
untur subinde cum aliis casibus: εἰδὲς
μὲνφετε τὴν πόλιν, *nemo reprehendit civita-
tem*. &c.

III. Multa Verba Dativum vi Præpo-
sitionis, ex qua componuntur; quales
sunt: σὺν, ἀντὶ, ἐπὶ, παρὰ, πρὸς, ἐν ὑπὸ,
κατὰ: τέτοις ἀντιλέγων, *omnibus contradicens*.
κατὰ παρέστης, *huic adstitisti*.

Accusativus post Verbum.

II. **P**lurima Verba actionem significan-
tia regunt Accusativum: ἀδικῶν τὸς
φίλους, *ledere amicos*.

II. Etiam Passivum conjungi potest
cum Accusativo nominis à se deducti.
ἐδίκην δικάζω, *judicium judicio*. ὑβρίζομαι
ὑβρῖν, *injuriā afficio*.

III. Interdum ponitur Verbale in Da-
tivo. χαρὰ χαίρει, *gaudio gaudet*. ἐμαρτήσας
καμάρτηματι, *peccat peccato*.

IV. Accusativum habent Verba Re-
verendi, ut: ἀισχύνομαι, σέβομαι, τιμῶ,
καίπομαι τρώας, *revereor Trojanos*. Et Mife-
rendi, ut: ἐλέω, καλορκετιδῶ, οἰκτεῖρω, *τὴν
misereor me calamitatis*.

Ver-

Verba eadem varios Casus regentia.

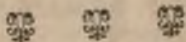
I. Verba memoriæ & oblivionis modo Genitiv. modo Accusativum habent, ut apud Latinos: *μνησθαι πατρός*, memento Patris tui. *μνησθαι τοῦτο ἔργον*, meministi hoc factum.

II. Verbum *ἀπέλαυον* fruor, potior, nuncio Genitivum, nunc Accusativum habet. *καὶ μὲν τοῖς τέττονι ἀπέλαυον*, Et sanè his quoque potitus sum. *ἀγαθὸν γὰρ ἀπέλαυον αὐτὸν*, ut: *ἀγαθὸν γὰρ ἀπέλαυον αὐτὸν*, nihil boni unquam ab eo accepi.

III. Huc etiam præter Verba sensuum & alia, spectant etiam hæc: *ὄζω μύρον*, oleo unguentum, vel *ὄζω μύρον*, pueri *θυμὸν*, vel *θυμὸν*, spirat iram &c.

IV. Genitivum, Dativum, & Accusativum habet *μυμφομαι*, reprehendo: *ὡς εἰδὲς τὸ μυμφομένο*, quæ nemo vituperavit.

V. Quædam Verba diversis casibus juncta, mutant significationem: *πατρὸς τιμωρῶν*, patris injuriam vindicans. *τιμωρεῖσθαι τοὺς ληστὰς*, punire latrones.

CA-

CAPUT III.

De Constructione Verborum, quæ plures simul Casus habent.

I. Verba accusandi, absolvendi, damnandi præter Accusativum admittunt Genitivum pœnæ vel criminis, ut: *καταγινώσκω σε φόνεα*, condemnno te capitalis. *ἀφίεμι σε τῆς ἀντίας*, absolvimus te criminis.

Exceptiones. I. Aliquando Genitivum criminis mutant Græci in Accusativum Personæ: *κατηγορῶ πολλῶν ἀντιῶν αὐτῷ*, accuso multam ejus imprudentiam.

Interdum ponitur in Genitivo tam Persona, quàm crimen: *κατηγορῶ σε πάντων τῶν πεπάρων*, accuso te de omnibus quatuor.

Aliquando tam Persona, quàm crimen in Accusativo: *ἀιτιάμαι σε τοῦτο*, accuso te hujus.

In quibusdam effertur Persona in Dativo: *ἐγκαλῶ σοι τὰτα*, vel *τῶτο*, accuso te hujus.

Aliquando additur Præpositio, manente, vel mutato Genitivo: *δύκω σε περὶ θανάτου*, accuso te de capite.

II. Ver-

II. Verba æstimandi, vendendi, emendi, permutandi, implendi, privandi, liberandi, arcendi, satiandi & similia præter Genitivum etiam Accus. habent, idque sæpe per Ellipsim, particulâ ἐνεκα, vel χαρὶ propter omissa.

Æstimandi: μέζονος δῶκε ἀντὶ τιμῶνται ἐν λαμβάνοντι, Dona illa pluris æstimant accipientes. Emendi: ἔκ ἀνδρῶν μισθῶν δραχμῶν μεταμίληται, non emo decies mille drachmis penitentiam. Vendendi: πόσα τῶ τὸν ἀποκηρύττει; δέκα μινῶν, quanti istum vendis? decem minis. Permutandi: πύχαι ἀμειβε χρύσεια χαλκείων, arma permutavit aurea arcis.

Genitivus cum Dativo.

I. Multa Verba Genitivum cum Dativo postulant: ἀμφισβητῶ σοι τῷ χωρίῳ, contendo tecum de prædio. διαφίχει μοι τῷ, interest meū istud.

Dativus cum Accusativo.

I. Verba dandi, reddendi, commit-tendi, promittendi, ut apud Latinos Dativum cum Accusativo possunt, nec exemplis opus est.

II. Ver-

II. Verba anteponendi & postponendi ferè præter Accusativum, Genitivum habent ob Præpositiones, ut: προτιμῶν, προαίρεσθαι, προτάττειν, προκρίνειν, antepone-re. τὸν ἐπακῇ προτιμῶν τῷ πλεονεξίῳ, modestum præferre diviti.

Gemini casus cum eodem Verbo.

I. Quædam Verba geminum habent Genitivum: κατηγορῶ σοι πάντων, accuso te de omnibus.

II. Quædam geminum Dativum: συνίδω σοι συνίδως ἀδικῶντι, conscius tibi eras rei iniustæ.

III. Alia duplicem Accusativum, ut Verba celandi, docendi, rogandi, moriendi, petendi, vestiendi: τὴν θυγατέρα ἀπέκρυψε τὸν θάνατον τῷ ἀνδρὶ, filiam celavit mortem viri. διδάσκω σε γραμματικὴν, doceo te Grammaticam. σκέδον τὰ αὐτὰ με ἤρετο, offere eadem me interrogavit. &c.

De Verbis Imperpersonalibus.

II. Imperpersonalia ferè sequuntur constructionem suorum Personalium, δὴ τὰς χρημάτων, opus pecuniis.

II. Interdum habent Genitivum & Dativum simul: μέλει μοι τῷ, cura est hoc.

Rr

hoc

hoc mihi. Et cum Accusativo: διομαι δέ σοι ταῦτα μεταμελήσαν, puto fore, ut te horum peniteat.

III. Quædam tantum Dativum regunt: προσίκη μοι τὸ το, convenit hoc mihi.

IV. Coniunguntur etiam cum Infinitivis tam Activa quam Passiva impersonalia more Latinorum: φιλεῖν γινώσκειν, solet fieri. δᾶ μανθάνειν, oportet discere.

De Constructione Verbi Passivi.

I. Verbum Passivum postulat Genitivum cum Præpositione ὑπὸ πάρα, περὶ, ut: ἔστητάθη μὲν ὑπὸ Φιλίππου, decepti estis à Philippo.

II. Græci sæpe Verbis Neutris, & aliis quamvis absolutis, pro Passivis utuntur, eandemque iis constructionem tribuunt: ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς γυνεὸς φαρμάκῳ, interfecit est ab uxore veneno. ἀπώλετο ὑπὸ τῷ δίσκῳ, periit à Disco.

III. Passiva interdum Dativum habent sine Præpositione: πέπρακται ἐμοί, λελεκται ἐμοί, factum mihi, dictum mihi.

IV. Passiva ferè alios suorum Activorum casus retinent: ἔγχυσαι ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν, committo tibi hanc curam.

ἔχθη

ἔγχυσαι ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν, committitur mihi hæc cura.

De Communi Verborum omnium Constructione.

Dativus Communis cum Præpositione.

I. PROPRIA Pagorum, Castellorum, Urbium & omnia Nomina ponuntur in Dativo cum præpositione ἐν, si interrogatio fiat per Adverbium πῶς, ubi, διεγερθεὶς ὀλίγον χρόνον ἐν Ῥώμῃ, moratus est exiguo tempore Romæ.

II. Nomina locorum ponuntur interdum in Adverbio: Ubi est: οἶκοι, domi; ἀθήνην, Athenis.

III. Si interrogatio fit per πῶς, quò? utendum est Accusativo cum Præpositione εἰς vel ἐς, quotiescunque motus ad locum significatur: ἀφικνῆσαι εἰς Ῥώμην, venio Romanam.

IV. Nonnunquam mutatur in Adverbium: ἀφικνῆσαι ἀθήναζε, venio Abtenas.

Genitivus communis cum Præpositione.

I. Si interrogatio fiat per Adverbium πῶθεν unde? erit Genitivus cum Præpositione

R r 2

tio-

tione ἐκ, vel ἐξ, cum motus à loco significatur: ἐκ Ῥώμης, *Romā*. ἐκ ἀγρῶ *rure*.

II. Nomina locorum, quā fit motus, ponuntur in Genitivo cum Præpositione διὰ, διὰ τῆς θαλάσσης, *per mare*.

Constructio Temporis.

I. **T**Empus Accusativo effertur cū interrogatur: πόσον χρόνον, *quanto tempore*? quamdiu? ἔτι καθήντο τρεῖς ὅλες μήνας, *isti confederunt tres menses*.

II. Subinde additur Accusativo Præpositio ἐπὶ τίνας ἡμέρας, *aliquot diebus*.

III. Sæpe adhibetur Genitivus: πέντε ἐτέων λάλειν μηδὲν, *quinque annis nihil loqui*. Alias Dativus: εἰκοσὶν ἔλας ἔπειν ἀποδημήσας, *viginti annis peregrinatus*.

IV. Si interrogetur per πότε *quando*, Genitivo respondetur: κοιμήσομαι τῆς νύκτος, *dormiam noctu*. Subinde verò Dativo: τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, *eādem die*.

Genitivus Absolutus.

I. **Q**uæ Latini in Ablativo, hæc Græci efferrunt in Genitivo absoluto, γενομένης ἐκκλησίας, *convocatâ concione*.

II. Aliquando loco Genitivi ponitur Da-

Dativus absolutè: παρόντι τῷ ἐνιαιυτῷ, *apud præterlapsō*.

III. Attici sæpe loco Genitivi usurpant solum Participium neutri generis, Numeri Sing. in Nominativo vel Accusativo μικρῷ δεῖσαν, *pro δεῖσαντος, cum scribere statuissem*.

IV. Subinde ponitur solum Participium subauditis casibus: ἐλθόντων δὲ, *venientibus verò subaud. ἀνθρώπων, hominibus*.

Dativus Instrumenti, Causæ, Modi, Actionis.

Quævis Verba admittunt Dativum Instrumenti, aut causæ propter quam, aut Modi, quò aliquid fit: κοσκίγῃ ὑδρὶ ἀντλεῖν, *cribrō haurire aquam*. δέρεσθαι διαπείρει, *hastâ confodere*. πρὸς οἴᾳ πλεῖστα καθάρθενται, *providentiâ plurima bene geruntur*, ἄμασιν ἀμβλώσσει, *oculis cæcutis*.

Ut apud Latinos additur subinde Præpositio Cum σύν πολλῇ σπουδῇ, *magna cum diligentia*.

Accusativus Communis Spatii.

I. **A**ccusativos Spatii vel mensuræ admittunt plerâque Verba: πόταμος
R r 3 ἀμείχε

ἀμείχε τῆς πέλεος σημεῖα ἐκκαίδεκα, *Fluvius ab urbe aberat sedecim miliaria.*

II. Spatium, & mensura subinde in Dativo ponuntur: διέχε ὁδῷ ὑμῶν εἴκοσι, *abest viā viginti dierum.*

De Constructione Modorum, præsertim Infinitivi.

I. Græci Indicativo multa efferunt, quæ Latini in Coniunctivo: ἀμφισβητῶ, *πέπρον ἔχῃ, ἢ ἔχῃ, dubito, num venit, vel venerit, quod Latinis solœcis: eliet. ἀγνώ ἢ ἔλθῃ, nescio num venit.*

Imperativus.

Imperativus postulat Vocativum apud Græcos & Latinos. Græci tamen etiam Nominativo utuntur: ὅσος ἔστι πυθαγορεὺς πάρεχε ἑαυτὸν ἀναθεωρεῖν, *Tu Pythagoricus te spectandum præbe.*

Optativus.

Græci libenter loquuntur per Optativum præcedentibus particulis ἔπ, ὥσπερ, ὅς, ὅσοι, ὅτε & ὡς. Aliquando præponitur Adverbium Optandi: εἴθε *utinam. εἴθε γενόμην, utinam fierem.*

Sub-

Subiunctivus.

Subiunctivi magnus est usus apud Græcos in dubitando: πότερον εἶπω, *utrum dicam?*

Infinitivus.

I. Si duo Verba sine Coniunctione sint in Constructione, alterum erit Infinitum: δεῖς τι ἀληθεὺς λέγειν, *videris aliquid verum dicere.*

II. Infinitivus Nominativum habet ejusdem Personæ: λέγω εἶναι φίλος, *dico me esse amicam.*

III. Cum autem in eadem Persona non persistitur, Accusativus adiungitur: Φημι τάς τις μάλιστα ἱππῶν ἀξίους εἶδαι, *dico istos maxime laude dignos esse.*

IV. Aliquando in eadem Persona adhibetur Accusativus: εἶδε γὰρ εἶδ' ἡμὶ Φημι ληλασμένον εἵμεναι ἄλκις, *neque verò ego me dico oblitum fortitudinis.*

V. Quando Infinitivus, & Verbum præcedens ad eandem personam pertinet, omitti potest Accusativ. Pronominis: ἴφη ποιήσαν, *dixit facturum se.*

VI. Verbum μίλλω frequenter adiungitur

R r 4

gitur Præsenti, Aoristis, & Futuris Infinitivi: μέλλω ποιεῖν, *faciurus eram.*

VII. Infinitivus εἶναι *esse*, accedente Verbo ἴσθι, vel ἴδῃσι, vel ὑπάρχει, vel aliquo simili, Dativum, vel Accusativam petunt: σοὶ δὲ συκοφάντῃ εἶναι ὑπάρχει, *tibi Sycophantæ esse licet.*

VIII. Accusativi Participiorum sæpè pro Infinitis ponuntur: πρῶτον μὲν ἀπαντες μίμνησθε δις δεθέντα καὶ κριθέντα, *omnes meministis bis ligatum, bisque condemnatum, pro discithæ, καὶ κριθῆναι.*

IX. Cum Verbis perseverandi, desistendi, affectionem animi, notitiàmque significantibus jungitur Participium loco Infinitivi: ἀγαπῶν με διατέλει, *pro ἀγαπᾷν, perge me amare, λελήθας δαλέυειν, oblitus es, te servire:*

X. Idem fit in nonnullis Adjectivis, cognitionem significantibus: δηλὸς εἰ συκοφάντων, *manifestus es sycophanta.*

XI. Usurpatur Infinitivus frequentissime pro Conjunctivo, vel Optativo, præcedentibus particulis εἰς, ὅσον, ὡς, ὥστε, πρὶν, ἵνα, ὅ, ut: εἰ βόλον ἔχει, ὥστε βρόχον περὶσθαι, *neque obulum habet, quo laqueum emat.*

XII.

XII. Nominativus Adjectivorum eleganter jungunt Græci Infinitivum: ἀνὴρ λόγειν, *acer dicere, in dicendo: ἱππεύς ἵππευειν, τοξέειν, ἀδεν, peritus equitare, ᾠακῶν, cantare.*

XIII. Sæpè Infinitum ponitur pro Imperativo: μέτρη μὲν φαγέειν, πείν, καὶ μυσθολογέειν *moderate edito, bibito, loquitor.*

XIV. Gerundia latina in *di do dum*, & Supina suppleunt Græci per Infinitum cum vel sine Articulo cum aliis particulis ἐνεκα, χάριν; & cum Præpositionibus: ἑλῆστος ἀκοντίζειν, *optimus jaculandi. ὥρα ἡμῶν ἀπίνειν, tempus est abire.*

XV. Gerundia in *dum* aliquid fieri vel faciendum significantia circumloquuntur Græci per Verbalia ἵον: λεκτέον dicendum, ποιητέον faciendum. Hæc suum, item & personæ casum recipiunt: εὐδὺς διαλυτέον ἐκς φιλίας, *statim dissolvendum est amicitias.* Quod Priscis item Latinis usitatum meminuit Alvarus.

XVI. Aliquando construuntur Verba hæc cum suo substantivo more Adjectivorum: εἰ παρρησίας ἀνὴρ εἰδὶ ἀμελείας, *vir despiciendus vir, nec negligendus.*

XVII. Videntur nonnunquam Græci

R r 5

ci

ci Gerundia, & Supina circumloqui per
Participia: ἤκον ἀμυνοσύντες, *veniebant opitulan-*
tum. ὁ ἡπληθύνει μαχόμενος, victus pugnando,

De Construct. Participiorum.

I. Participia imitantur Verborum suorum
rum Constructionem ut apud Latinum
tinos: ἐλιγαρών τῆς παιδείας, *negligens disci-*
plinam.

II. Participia cum fiunt Nomina, Genitivum
nitivum habent: εἶδὼ πόνους, *gnara laborum*
τόξων εἶδὼς, sciens telorum.

III. Aliquando junguntur Participia
suis Verbis: εἶδα ἰδών, *videns vidi.*

IV. Interdum abundant Participia
ᾤχετ' ἀπιδών, *abiens abiit.*

De Construct. Adverbiorum.

I. Adverbia Demonstrandi Nomina
tativum, vel Accusativum habent
ἰσθὲ ἰσθὲ ἡρῖδα, *en, ecce. ἰσθὲ ῥόδου ἰδὼν πρὸς ῥόδον*
εἶδον, εἶδον.
δημα, ecce Rhodus, ecce saltus.

II. Genitivum habent Adverbia loci
temporis, causæ, similitudinis, separa-
rationis, exceptionis, copiae, celandi
omniæque à Nominibus Genitivum habentibus
bentibus orta, ut sunt comparativa & super-

superlativa, &c. ἐγγυς τῆς πόλεως, *prope*
Civitatem. πλησίον τῆς ἀγορῆς, prope fo-
rum &c.

III. Dativum habent Adverbia con-
gregandi: ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, *simul cum die.*

IV. Item orta è Nominibus, Dati-
vum habentibus: ὁμοφώνως, *convenienter*
oralis.

V. Adverbia jurandi Accusativum ha-
bent: οὐ τὸν Δία, *sed τὸν Ἀπόλλω, ita per*
Jovem, non per Apollinem.

VI. Si Adverbia Negandi cum aliis
negativis jungantur, magis negant:
οὐκ ἔστιν ἀνδρὲς ἀγαθὸν κακὸν εἶδεν, *ἔπε*
πλευτησαντων, vir bonus nullum malum ba-
nebat, nec vivus, nec mortuus.

VII. ὦ Adverbium vocantis, miran-
tis, exclamantis jungitur Nominativo,
Genitivo, Accusativo, Vocativo: ὦ εἰθε-
ρος, ὦ χρύσος ὁ ebenus, ὁ aurum. vel ὦ
εἰθερον, εἰθερον.

VIII. Aliquando ὦ omittitur cum Ge-
nitivo: τῆς τύχης! pro ὦ τῆς τύχης, ὁ ser-
vitorem!

IX. Græci in invocatione solum Vo-
cativum & Genitivum adhibent: ὦ Ἀπόλ-
λων εὐδαιμονίας! ὁ *Apollo quæ felicitas! Alia*
ali-

vel εἰς, ἐκ, vel ἐξ, πρὸ, πρὸς, σὺν, Attice, ζύν.

Duodecim dissyllabæ: ἀνὰ, κατὰ, διὰ, ὑπὲρ, παρὰ, ἀντὶ, ἐπὶ, ἀμφι, περὶ, ἀπὸ, ὑπὸ, ὑπέρ. Ex his aliquæ unum duntaxat casum, quædam plures habent, sed in diversa ferè significatione.

Genitivum cum Præpositione.

Solum Genitivum habent ex monosyllabis ἐξ & πρὸ; ex dissyllabis ἀντὶ & ὑπὲρ.

Εκ vel ἐξ	{	Ex	ἐξ οἴκου, ex domo.
		De	κατέσκασθαι ἐκ τῆς ὑπὸ, de
	{	à vel	tractus de equo.
		Ab	ἐκ δὲ ἀρχόμεθα, à Deo ordinamur.
	{	Præ	ἐξ ἄλλων ἐπίσαντο, præ aliis nominaverunt.

Componitur cum adverbiiis, ἐκ τότε, & ἀνὰ, ad verbum: ex tunc. ἀπὸ τηλῆς, à longe.

πρὸ	{	Præ	πρὸ τῶν πάντων, præ omnibus.
		Pro	πρὸ τῶν κοινῶν, pro communi.
		Ante	πρὸ ἐμῆς, ante me.
{	{	Pro	ἀντὶ ἐμῆς, pro famulo, loco famuli.
		Propter	ἐκ εἰδ' ἀνθ' ὅτις, nescio ob quam rem.

{	{	E vel ex	ἀπὸ συνδήματος, ex composito.
		à vel ab	ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, à capite.
{	{	Per	ἀπὸ προσευχῆς, per preces.
		Absque	ἢ ἀπ' ἀνδρὸς ἑσθα, quæ absque marito est.
{	{	A, post	ἀπὸ δείπνου, à prandio.

Dativus cum Præpositione.

Solum Dativum postulant duæ Præpositiones monosyllabæ: ἐν & σὺν. ut σὺν θεῷ, cum Deo.

{	{	In	ἐν ἔρανῳ, in cælo,
		Inter	ἐν κύβω, inter pocula.
		Penes	ἐν τῷ θεῷ τὸ τέτυκτο λέλος ἦν, penes Deum huius rei exitus est.
		Cum	ἐν πελταῖς, cum peltis.

Accusativus cum Præpositione.

Solum Accusativum habent εἰς Atticè, & ἀνὰ.

{	{	In	εἰς ἑς λέγειν, in aurem dicere.
		In erga	εἰς ἐμὴ εὐνοία, erga me benevolentia.
{	{	Ad	εἰς Ἀγαμέμνονα, ad Agamemnonem.
		Apud	εἰς τὰς μακεδόνας, apud Macedones.

eis	Ad vel	εις τετρακοσίους, <i>ad trecentos.</i>
	Circiter	εις δικαιοσύνην επαίνετα, <i>ob justitiam laudatur.</i>
	Ob	
	Contra	εις τὰς σοφιστάς, <i>contra Sophistas.</i>

A N A.

Ἄνα	Per	ἀνὰ πόλιν στρατὸν ἑ. c. <i>per urbem, exercitum, &c.</i>
	In	ἀνὰ στόμα ἔχειν, <i>in ore habere.</i>
	Contra	ἀνὰ πόνταμον, <i>contra fluvium.</i>

Genitivum, & Accusativum habent hæc quatuor: διὰ, μετὰ, κατὰ, ὑπὲρ.

Δ Ι Α.

	Per	διὰ βίης, <i>per totam vitam.</i>
	Ex	δι' αλφίτε πεποιημένος, <i>ex factura factus.</i>
	In	διὰ χεῖρος ἔχειν, <i>in manu habere.</i>
	Post	διὰ πλείονων ἐτῶν, <i>post plures annos.</i>
Διὰ	Propter	διὰ τὴν, <i>quamobrem.</i>
	Per	διὰ νύκτα μέλαιναν, <i>per atram noctem.</i>
	A vel	διὰ θεῶς ἐσώθη, <i>à Diis servatus.</i>
	Ab	

META.

M E T A.

Post	μετὰ ἡμέρας ἑκτὰ, <i>post dies octo.</i>
Ad	μετὰ δαίμονας ἄλλους, <i>ad alios Deos.</i>
In	μετὰ χεῖρας ἔχειν, <i>in manibus habere.</i>
Propter	μετὰ κάλλος, <i>propter pulchritudinem.</i>

Κ Α Τ Α.

De	κατὰ τῶν πετρῶν, <i>de Saxis.</i>
Contra	κατὰ σοφιστῶν λέγειν, <i>contra Sophistas dicere.</i>
Per	κατὰ πάντων τῶν θεῶν, <i>per omnes Deos jurans.</i>
Post	κατὰ ῥίτης, <i>post tergum.</i>
In	κατὰ πετρῶν σπείρεις, <i>in petris feris.</i>
Sub	ἔδυ κατὰ τῆς γῆς, <i>descendit sub terram.</i>
Secundum.	εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην, <i>Evang. gelum secundum Joannem.</i>
Juxta	ὁ κατὰ τὰς ἐκτὰ, <i>qui juxta illos erat.</i>
Pro	κατ' ἀξίαν, <i>pro dignitate.</i>
In	κατ' ἀγορὰν, <i>in foro.</i>

S S

κατὰ

κατὰ } A κατὰ νῶτον, à tergo.
Per } κατὰ αὐτὰ, per se.

Τ Π Ε Ρ.

Supra } ἐση ὑπὲρ κεφαλῆς, super Caput stetit.
De } ὑπὲρ ἧς λέγομαι, de his loquar.
Ultra } ὑπὲρ τῶν κήπων ὄρες, supra hortos montes.
Pro } ὑπὲρ ἐμοῦ, pro me.
Per } ὑπὲρ ἅλα ναυτίλλεσθαι, per mare navigare.

Præter } ὑπὲρ λόγον, præter fatum.
Genitivum, Dativum, & Accusativum habent hæ sex: πρὸς, παρὰ, ὑπὸ, ἐν, ἀμφὶ, περὶ.

Π Ρ Ο Σ.

A vel } πρὸς τοῖς τὴν ἀγαθὰ, à Deo.
Ab } sunt bona.
Ex De } ἐπίκει πρὸς ἑρῆν, cecidit caelo.
Gen. } Coram } πρὸς ἀνθρώπων ἀναίτιος, coram hominibus innocens.
Contra } πρὸς ἐχθρῶν, contra inimicorum.
Per } πρὸς δις φράς ον, dic per unum.

Ad } πρὸς τούτοις, ad hæc.
Apud } πρὸς ἐαυτῶν, apud se, secum.
Sub } πρὸς τῷ τέλει τῆ βίης, sub finem vitæ.
Dativo } Contra } πρὸς Ἀτρεΐδαισιν, contra Atreidas.

Ad } πρὸς τὸν θεόν, ad Deum.
Apud } διαβάλλει ἡμᾶς πρὸς θεόν, traducit nos apud Deum.
Præ } πρὸς ταῦτα, præ hisce.
Contra } πρὸς κεντρα λακνίζειν, contra stimulum calcitrare.
Erga } πρὸς ξένους Φιλανθρωπία, erga peregrinos humanitas.
Cum } πρὸς αὐτὸς ποιεῖται, cum illis facit.
In } πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιρρεῖ, in pejus ruit.

Inter } πρὸς ἡμᾶς φιλία, inter nos Amicitia.
Secundum } πρὸς τὸ πνεῦμα πέτοντο, volant secundum ventum.
Pro } πρὸς τὸ ὄνομα, pro dignitate.

Π Α Ρ Α.

a vel ab } παρὰ θεῷ πατρός, à Deo Patre.
Ex } λέγειν πάντες πρὸς ἐμὲ, hæc ex me dicere.
Præ supra } παρὰ ἑλλήνων, supra Græcos.

	Super	ἐπὶ πίνακι, <i>super tabula.</i>
	Penes	ἐπὶ σοι ἔσται, <i>penes te erit.</i>
	Ad	ἐπὶ ποταμῷ, <i>ad fluvium.</i>
ἐπὶ	In	ἐπὶ τῇ πόλει, <i>in urbe.</i>
cum	Post	τίς ἐπὶ πρώτῳ, <i>quis post primum?</i>
Dat.	Præter	ἐπὶ τῷ σίτῳ, <i>præter victum.</i>
	Propter	ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρει, <i>fac propter lucrum.</i>
	Super	ἐπὶ τὴν ἑστίαν, <i>super focum.</i>
	Supra	ῥίσι ἐπὶ χεῖρ, <i>nasus supra bra.</i>
	Ad	ἐπὶ δεξιάν, <i>ad dextram.</i>
ἐπὶ	Versus	ἐπὶ οἶκον, <i>domum versus.</i>
cum	Contra	ἐπὶ τὰς ἀνταγωνιστάς, <i>contra Antagonistas exercere.</i>
Acc.	In	ἐπὶ γλῶσσαν ἐλθεῖν, <i>in buccam venire.</i>
	Propter	πρὸς σε ἦλθον ἐπ' ἀργύρεον, <i>veni ad te propter argentum.</i>

A M Φ I.

ἀμφὶ	Circum	ἀμφὶ τῆς πόλεως, <i>circum civitatem.</i>
cum	De	ἀμφὶ δι' ἑρᾶν ἢ γραφῇ, <i>mo erit de cælo.</i>
Gen.	Per	ῥοίβει τ' ἀμφὶ, <i>per Apollinem.</i>

ἀμφὶ	Circum	ἀμφὶ πόδεσσι, <i>circum pedes.</i>
cum	Apud	ἀμφὶ σοί, <i>apud te.</i>
Dat.	Propter	ἀμφὶ αὐτῇ, <i>propter ipsam.</i>
	Contra	ἀμφὶ Ὀδυσσεύ, <i>contra Ulysssem.</i>
ἀμφὶ	Circa	ἀμφὶ δέμιν, <i>circa illum.</i>
cum	Circiter	ἀμφὶ τὸ λυκαυγὲς, <i>circiter di-luculum.</i>
Acc.	De	ἀμφὶ θυσιῶν, <i>de Sacrificiis.</i>

Π Ε Ρ Ι.

	Circum	περὶ σπήεις, <i>circum speluncam.</i>
	De	περὶ ψυχῆς, <i>de anima.</i>
περὶ	Pro	περὶ ψυχῆς μάχισθαι, <i>pro vita pugnare.</i>
cum	Propter	περὶ καλὸν ἔργον, <i>propter bonum opus.</i>
Gen.	à vel ab	περὶ θεῶν, <i>à Diis.</i>
	Præ	περὶ ἀπάντων, <i>præ omnibus.</i>
	Apud	περὶ τῇ ἀμάξει, <i>apud currus.</i>
περὶ	Circa	περὶ τῇ δέξει, <i>circa collum.</i>
cum	Ex	ὃν περὶ καὶ φίλοι, <i>quem ex animo amat.</i>
Dat.	Apud	περὶ τὰς φιλοσόφους, <i>apud Philosophos.</i>
περὶ	Ad	περὶ τὰς φιλοσόφους, <i>ad Philosophos.</i>
cum		
Acc.		

	In	περὶ τὴν ψυχὴν, quæ in anima sunt.
περὶ cum	Circa	περὶ τὰ φόβους, circa terribilia.
Acc.	Circiter	περὶ ἄλλως ὡς, circiter horam prandii.
	Erga	χεῖρος περὶ ἡμᾶς, benignus erga nos.

De Constructione Conjunctionum.

I. **C**onjunctiones copulativæ, & disjunctivæ, ut apud Latinos struuntur.

II. Construitur *εἰ* si, cum quovis tempore indicativi modi.

III. Conjungitur eadem particula *εἰ* cum Optativo, & Subjunctivo: τῶν ξένων *εἰ* μετέσχοιεν, si peregrinorum essent participes. *εἰ* δὲ κεμὴ δάσασι, si non dederint.

IV. Eosdem Modos habent: *εἰ* αν, ἢ αν, *ὥς* αὖτε, ὥπως, μή, & similes Conjunctiones passim obviæ. καὶ vero Conjunctivo gaudet.

V. Conjunctio *ἂν* dupliciter usurpatur. Primò: δυνατικῶς potentialiter. Secundò:

cum

cundò: ἀοριστολογικῶς, id est, indefinitè, & indeterminatè. Primò modò omnibus Modis, & Temporibus conjungitur, secundò plerumque Conjunctivum habet: ὅ τι ἂν λέγῃς, quodcunque dicas.

VI. ἔταν, ὅπταν, si quando. ἐπὶ τὴν δὲ, postquam, si Conjunctivo ferè junguntur: χαίρομεν, ὅταν τις ἐπαινῇ ἡμᾶς, gaudemus, cum quis nos laudat.

ὅτι, quòd indicativum, & Conjunctivum regit, nec plura dicenda videntur de Conjunctionibus, aliisque, quorum cognitio non tam ex regulis, quàm usu, & lectione haurienda est; nec Grammatices minutiis tenendi sunt Tyrones.

PETRI CANISII CAPUT QUINTUM

DE

OFFICIIS JUSTITIÆ CHRISTIANÆ.

Quor sunt Officia Justitiæ Christianæ?

Hæc duo: declina à malo, & fac bonum, sive officium Justitiæ Christianæ.

S s 5

Qui

Qui potest homo cavere peccatum, & bonum facere, seu praeſtare juſtitiam?

Non id per ſe quidem, ſed Chriſti gratiâ ac ſpiritu inſtru-
tus Chriſtianus poteſt, ac debet, quantum huius quidem vitæ
ſtatus admittit, juſtè vivere, & legem implere.

Quotuplex eſt peccatum?

Duplex, Originale, & Actuale.

Quid eſt Originale?

Quod ab ortu nobis congenitum per Baptiſmum in Chriſto
condonatur.

Quid eſt Actuale?

Diſtum, factum, vel concupitum contra, vel præter legem
DEI, aut Eccleſiæ.

Quotuplex eſt peccatum?

Duplex: Mortale ſic diſtum, quia mortem animæ præſen-
tem adfert. Anima enim, quæ peccaverit, ipſa morietur.
Ezech. 18. Et veniale, ut cui venia facilè tribuitur, & ſine
quo nec juſti quidem vivunt.

Quibus gradibus ad peccatum deducimur?

His tribus: Suggestione, delectatione, conſenſu, ſeu
deliberata voluntate peccandi.

Qui ſunt ſupremi gradus peccantium?

Eorum, qui ſcientes, & prudentes ex mera peccant mali-
tia, qui etiam de peccato ipſo gloriantur; & qui bene mo-
nentibus obſtrepunt, ac ſalutaria conſilia prorsus contemnunt.

Quare peccatum fugiendum?

Quia Dominum Deum offēdit, ſummum bonum eripit,
& ſummum malum affert peccanti, dum divitiarum tollit frui-
tionem, nunquam recuperandam, & pœnas, ærumnâsque
homini accerſit ſempiternas.

Quæ dicuntur peccata capitalia?

Septem: Superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula,
ira, acedia.

Qua ratione vitari, & vinci peccata hæc poſſunt?

Si JESU Chriſti gratiæ cooperemur, peccatorum damna,
& pericula conſiderantes, & virtutes ſeptem his peccatis con-
trarias exercentes.

Quæ

Quæ virtutes peccatis Capitalibus adverſantur?

Hæ ſeptem: Humilitas, largitas, caſtitas, benignitas,
temperantia, patientia, devotio, ſeu ſedula pietas.

Quæ peccata in Spiritum Sanctum committi dicuntur?

Ea, quæ ſuâ malitiâ ſic divinam excludunt gratiam, ut
neque in hoc ſæculo, niſi ægrè admodum, neque in futuro
remittantur.

Quæ ſunt peccata in Spiritum Sanctum?

Sex: Præſumptio de miſericordiâ DEI, vel de impuni-
tate peccati, deſperatio, agnitæ veritatis impugnatio, fra-
ternæ charitatis invidentia, obſtinatio, & impœnitentia.

Quæ peccata in Cælum clamare dicuntur?

Quæ per ſe vehementer abominanda ſunt, & apertè hu-
manæ Charitatis jura violant, unde vindictam clamare per-
hibentur, & horrendis ſæpe modis in hac vita divinitus
vindicanſur.

Quot ſunt peccata in Cælum clamantia?

Hæc quatuor: Homicidium voluntarium: peccatum So-
domiticum, oppreſſio pauperum, viduarum, atque pupillo-
rum; demùm merces operariorum defraudata.

Quæ peccata dicuntur aliena?

Ea, quæ ab aliis quidem committuntur, ſed nobis in-
terim authoribus, vel quoquò modò adjuſtoribus, aut ſaltem
non impediētibz, ut idcirco nobis etiam impuſentur.

Quot modis aliena peccata nobis impuſantur?

Novem his modis: Conſiliò, juſſione, conſenſu, irrita-
tione, laudatione ſeu adulatione, reticentiâ culpæ alienæ,
conniventia vel indulgentiâ, rei alienæ participatione, &
pravâ facti alieni deſenſione.

Quæ dicuntur opera carnis?

Ea, quæ homines ſecundum carnem viventes, & a DEI
filiis ſpiritualibus degenerantes committere ſolent.

Quæ ſunt opera carnis?

Paulus ea recenſet in hunc modum: Maniſeſta ſunt opera
carnis, quæ ſunt fornicatio, immundities, impudicitia, lu-
xuria, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitia, contentio-
nes, æmulationes, ira, rixæ, diſſenſiones, ſecta, invidia,
homi-

homicidia, ebrietates, commestationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam, quistalia agunt, regnum Dei non consequentur. Galat. 5.

Estne satis Christiano malum fugere, & à peccato declinare?

Nequaquam, sed præterea bonum agere, & virtutes exercere necesse est. Alioquin scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi. Jacob. 4.

Quid boni faciendum est Christiano?

In genere quidem quidquid boni lex naturalis, divina, vel humana præcipit, vel ostendit: in specie verò pro sua quisque vocatione præstare officium, & acceptæ Dei gratiæ cooperari cum gratiarum actione debet. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur. Matth. 7.

Quæ sunt præcipua bonorum operum genera?

Ea, quibus sobriè, justè, pièque vivitur in hoc sæculo, & per quæ itidem iusti magis, magisque iustificantur, & sancti in dies sanctificantur.

Quotuplicia sunt hæc bonorum operum genera?

Triplicia, utpote Jejunium, eleemosyna, seu misericordia, & Oratio, de quibus ita legimus: Bona est Oratio cum jejunio, & eleemosyna. Tob. 12.

Quis est fructus bonorum operum?

Habent ea promissionem, ac mercedem hujus, & æternæ vitæ, Deum placant, gratiam conservant, & augent, denique christiani hominis vocationem certam faciunt, atque consumant.

Quid est Jejunium?

Est certis diebus juxta morem, & præscriptum Ecclesiæ carnibus abstinere, & saltem unica cibi refectio in die contentum vivere frugalius. Sed si generatim hoc nomen accipias, jejunium est quædam corporis castigatio piè suscepta, ut vel caro spiritui subiciatur, vel obedientia exerceatur, vel DEI gratia impetretur.

Quid est Oratio.

Est mentis in Deum elevatio, per quam vel mala deprecamur, vel bona nobis, aliisque petimus, vel Deo benedicimus.

Quid

Quid est Eleemosyna?

Est beneficium, quo alterius miseriz ex commiserationis affectu subvenimus.

Quotuplex genus est misericordiz, seu Eleemosyna?

Duplex: Alia quippe sunt opera misericordiz Corporalia, alia verò spiritualia: quoniam vel ad corporalem, vel ad spiritualem miseriam proximi sublevandam spectant.

Quot sunt opera misericordiz corporalia?

Septem: Esurientes pascere, potum dare sitientibus, operire nudos, captivos redimere, ægros invisere, hospitio peregrinos suscipere, mortuos sepelire.

Quæ sunt opera misericordiz spiritualia?

Sunt & ipsa septem: vii peccantes corrigere, dubitantibus rectè consulere, pro salute proximi Deum orare, consolari mœstos, ferre patienter injurias, offensam remittete.

Quæ sunt virtutes omnium præcipuæ?

Post Theologicas quidem illas, de quibus dictum est, fidem, spem, & charitatem, præcipuæ sunt Cardinales, quæ Christianos eumprimis decet.

Quæ dicuntur virtutes Cardinales?

Quæ tanquam fontes aliarum, & cardines, omnem honestæ vitæ rationem continent.

Quot sunt Virtutes Cardinales?

Quatuor: Prudentia, Justitia, Temperantia, & Fortitudo, quibus in Christo consequitur homo, ut providè, justè, temperanter, ac fortiter in omni vita degat, ac placeat DEO.

Quæ dicuntur dona Spiritus Sancti?

Septem illa, quæ super Christum requievisse Propheta testatur, & quæ ab ipso, ceu fonte omnis gratiæ, in alios derivantur. Ut donum Sapientiæ, donum Intellectus, Consilii, Scientiæ, Fortitudinis, Pietatis, ac Timoris Domini.

Quanam illa, quæ fructus Spiritus vocantur?

Ea, quæ pii secundum Spiritum viventes operantur, & per quæ spirituales à carnalibus dignoscuntur.

Quæ

Qui sunt fructus Spiritus?

A Paulo Apostolo sic enumerantur: Charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Galat. 5.

Quæ dicuntur Beatitudines Evangelicæ?

Illæ, propter quas in Evangelio etiam hi, qui miseri prorsus, ac infelices videntur, beati, ac felices pronunciantur.

Quot sunt Evangelicæ Beatitudines? Oto.

Quas ita Christus in monte tradidit: Matth. 5.

I. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. II. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. III. Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. IV. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. V. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. VI. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. VII. Beati pacifici, quoniam filii DEI vocabuntur. VIII. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Quæ dicuntur Evangelicæ Consilia?

Videlicet, quæ per Evangelium non tanquam ad salutem necessaria, sed veluti suscipientibus magis expedita, atque utilia à Christo non præcipiente quidem, sed consulente proponuntur.

Quot sunt Evangelicæ Consilia?

Principalia tria sunt, nimirum: Paupertas voluntaria, castitas perpetua, & obedientia integra, quæ propter Deum homini religiosè exhibetur.

Quæ hominis Novissima dicuntur?

Ea, quæ homini ad extremum accidunt, ut: Mors: Judicium, infernus, & cœlestis Gloria. De quibus ita docet Sapiens: In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

F I N I S.

CHITZ ALBERTUS

CHITZ ALBERTUS

